Deloitte.

PROGRAM RAZVOJA PODEŽELJA

Evropski kmetijski sklad za razvoj podeželja: Evropa investira v podeželje

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA KMETIJSTVO, GOZDARSTVO IN PREHRANO

Vrednotenje

Presoja dosežkov in vplivov Programa razvoja podeželja Republike Slovenije za obdobje 2014–2020

Končno poročilo

September 2019

Pripravljavci poročila

Naročnik vrednotenja:

Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano
Dunajska 22
1000 Ljubljana

Kontaktna oseba: Zvonko Hardi

Izvajalec vrednotenja:

Deloitte d.o.o.
Oddelek poslovnega svetovanja
Dunajska cesta 165
1000 Ljubljana

Podizvajalci:

Kmetijski inštitut Slovenije (KIS)
Hacquetova ulica 17
1000 Ljubljana, Slovenija

Oikon, d.o.o.
Trg Senjskih uskoka 1-2
10020 Zagreb, Hrvaška

Projektna skupina:

Vodja projekta:
- Polona Čufer Klep, Deloitte

Člani projektne skupine in drugi sodelujoči:
- Gregor Skender, Deloitte
- Ana Kržič, Deloitte
- Tomaž Cunder, KIS
- Ben Moljk, KIS
- Jože Verbič, KIS
- Matej Bedrač, KIS
- Tanja Travnikar, KIS
- Maja Kožar, KIS
- Edin Lugić, Oikon
- Ana Ostojić, Oikon
- Medeja Pistotnik, Oikon
- Zrinka Mesić, Oikon
- Stjepan Husnjak, Oikon
- Vladimir Kušan, Oikon
- Ivona Žiža, Oikon
- Nela Jantol, Oikon
- Sonja Sviben, Oikon

Odgovorna oseba:
- Mitja Kumar, partner

Datum in kraj priprave:

Ljubljana, september 2019

Organ upravljanja, določen za izvajanje Programa razvoja podeželja 2014–2020, je Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano. Za vsebino poročila vrednotenja: " Presoja dosežkov in vplivov Programa razvoja podeželja Republike Slovenije za obdobje 2014–2020" je odgovoren Deloitte svetovanje d. o. o.

Kazalo

Seznam kratic 7
Seznam ukrepov in podukrepov Programa razvoja podeželja 10
Povzetek ugotovitev vrednotenja 12
Summary of evaluation findings 17
Pregled zaključkov in priporočil 23
Zaključki in priporočila v okviru Sklopa 1 23
Zaključki in priporočila v okviru Sklopa 2 31
I. Namen vrednotenja 36
II. Ponovna ocena stanja in potreb (SWOT analiza) 37
Fizično-geografske značilnosti 37
Družbeno-ekonomske značilnosti 39
Stanje v kmetijstvu, živilsko-predelovalni industriji in gozdarstvu 40
III. Ustreznost intervencijske logike PRP glede na cilje Skupne kmetijske politike in cilje Strategije EU 2020 47
Pregled ciljev Skupne kmetijske politike (SKP) in Strategije EU 2020 47
Ključne spremembe okoliščin in potreb v vmesnem obdobju 49
Kako so skladi ESI obravnavali spremembe razvojnih potreb 50
Pregled hierarhije ciljev in umestitve PRP v kontekst Strategije EU 2020 in SKP 52
Ocena veljavnosti intervencijske logike 54
Pregled izvajanja makroregionalnih strategij in strategij za morske bazene 54
Povzetek ukrepov, sprejetih v zvezi z uporabo horizontalnih načel in ciljev politike za izvajanje skladov ESI 55
IV. Sklop 1: Skupna vprašanja za vrednotenje (SVV) 56
SVV 1 (PP 1A): V kolikšni meri je ukrepanje v okviru programa razvoja podeželje podprlo inovacije, sodelovanje in razvoj baze znanja na podeželskih območjih? 56
SVV 2 (PP 1B): V kolikšni meri je ukrepanje v okviru programa razvoja podeželje podprlo krepitev povezav med kmetijstvom, proizvodnjo hrane in gozdarstvom ter raziskavami in inovacijami, tudi zaradi boljšega okoljskega upravljanja in okoljske učinkovitosti? 68
SVV 3 (PP 1C): V kolikšni meri je ukrepanje v okviru programa razvoja podeželje podprlo vseživljenjsko učenje in poklicno usposabljanje v kmetijskem in gozdarskem sektorju? .. 76
SVV 4 (PP 2A): V kolikšni meri je ukrepanje v okviru programa razvoja podeželja prispevalo k izboljšanju ekonomske uspešnosti, prestrukturiranju in posodabljanju podprtih kmetij, zlasti s povečanjem njihove udeležbe na trgu in kmetijsko diverzifikacijo? 81
SVV 5 (PP 2B): V kolikšni meri je ukrepanje v okviru PRP podprlo lažji začetek opravljanja kmetijske dejavnosti ustrezno usposobljenih kmetov, zlasti pa generacijsko pomladitev? 92
SVV 6 (PP 3A): Izboljšanje konkurenčnosti primarnih proizvajalcev z njihovo boljšo vključitvijo v agroživilsko verigo prek shem kakovosti, dodajanje vrednosti kmetijskim proizvodom, pa tudi promocija na lokalnih trgih in v kratkih dobavnih verigah, skupinah proizvajalcev in medpanožnih organizacijah? 98
SVV 7 (PP 3B): Podpora preprečevanju in obvladovanju tveganja na kmetijah? 107
SVV 11 (PP 5A): V kolikšni meri je ukrepanje v okviru programa razvoja podeželja prispevalo k učinkovitejši rabi vode v kmetijstvu? 108
SVV 12 (PP 5B): V kolikšni meri je ukrepanje v okviru programa razvoja podeželja prispevalo k učinkovitejši rabi energije v kmetijstvu in pri predelavi hrane? 119

SVV 13 (PP 5C): V kolikšni meri je ukrepanje v okviru programa razvoja podeželja prispevalo k ponudbi in uporabi obnovljivih virov energije, stranskih proizvodov, odpadkov, ostankov in drugih neživilskih surovin za namene biogospodarstva? 125
SVV 14 (PP 5D): V kolikšni meri je ukrepanje v okviru programa razvoja podeželja prispevalo k zmanjševanju emisij toplogrednih plinov in amonijaka v kmetijstvu? 132
SVV 15 (PP 5E): V kolikšni meri je ukrepanje v okviru programa razvoja podeželja podprlo ohranjanje in sekvestracijo ogljika v kmetijstvu in gozdarstvu? 143
SVV 16 (PP 6A): V kolikšni meri je ukrepanje v okviru programa razvoja podeželja podprlo diverzifikacijo, ustanavljanje in razvoj malih podjetij ter ustvarjanje novih delovnih mest? 147
SVV 17 (PP 6B): V kolikšni meri je ukrepanje v okviru programa razvoja podeželja podprlo lokalni razvoj podeželskih območij? 154
SVV 18 (PP 6C): V kolikšni meri je ukrepanje v okviru programa razvoja podeželja izboljšalo dostop do informacijskih in komunikacijskih tehnologij (IKT) na podeželskih območjih ter njihovo uporabo in kakovost? 164
SVV 19: V kolikšni meri so sinergije med prednostnimi nalogami in prednostnimi področji povečale učinkovitost programa razvoja podeželja? 166
SVV 20: V kolikšni meri je tehnična pomoč prispevala k uresničevanju ciljev iz člena 59 Uredbe (EU) št. 1303/2013 in člena 51(2) Uredbe (EU) št. 1305/2013? 175
SVV 21: V kolikšni meri je nacionalna mreža za podeželje prispevala k uresničevanju ciljev iz člena 54(2) Uredbe (EU) št. 1305/2013? 181
SVV 22. V kolikšni meri je program razvoja podeželja prispeval k doseganju krovnega cilja EU, da se do leta 2020 stopnja zaposlenosti prebivalstva med 20. in 64. letom starosti poveča vsaj na 75 %? 191
SVV 23: V kolikšni meri je program razvoja podeželja prispeval k doseganju krovnega cilja EU, da se do leta 2020 trije odstotki BDP EU vložijo v raziskave in razvoj ter inovacije? 194
SVV 24: V kolikšni meri je program razvoja podeželja prispeval k blažitvi podnebnih sprememb in prilagajanju nanje ter k doseganju krovnega cilja EU, da se do leta 2020 emisije toplogrednih plinov zmanjšajo vsaj za 20 % glede na ravni iz leta 1990 ali za 30 %, če bodo pogoji ustrezni, k povečanju deleža energije iz obnovljivih virov v porabi končne energije na 20 % in povečanju energetske učinkovitosti za 20 %? 197
SVV 25. V kolikšni meri je program razvoja podeželja prispeval k doseganju krovnega cilja EU, da se do leta 2020 zmanjša število Evropejcev, ki živijo pod državnim pragom revščine? 205
SVV 27: V kolikšni meri je program razvoja podeželja prispeval k cilju SKP glede pospeševanja konkurenčnosti kmetijstva? 209
SVV 28/1: V kolikšni meri je program razvoja podeželja prispeval k cilju SKP glede zagotavljanja trajnostnega upravljanja z naravnimi viri in podnebnih ukrepov? 213
SVV 29: V kolikšni meri je program razvoja podeželja prispeval k cilju SKP glede doseganja uravnoteženega teritorialnega razvoja podeželskih gospodarstev in skupnosti, vključno z ustvarjanjem in ohranjanjem delovnih mest? 213
SVV 30. V kolikšni meri je program razvoja podeželja prispeval k spodbujanju inovacij? 225
V. Sklop 1: Programsko-specifična vprašanja za vrednotenje (PSVV)..... 238
PSVV 1/1: V kolikšni meri je PRP 2014-2020 spodbujal enakost moških in žensk ter nediskriminacijo? 238
PSVV 2/1: V kolikšni meri je PRP 2014–2020 spodbujal trajnostni razvoj? 241
PSVV 3/1: Koliko se je s podprtimi naložbami v okviru podukrepa M04.1 Podpora za naložbe v kmetijska gospodarstva podprla digitalizacija v kmetijstvu? 244

PSVV 4/1: Koliko so podprte naložbe v okviru podukrepa M04.1 in M04.2 povečale uspešnost in učinkovitost podprtih kmetijskih gospodarstev? 246
VI. Sklop 2: Skupna vprašanja za vrednotenje 252
SVV 8 (PP 4A): V kolikšni meri je ukrepanje v okviru programa razvoja podeželja podprlo obnovo, ohranjanje in izboljšanje biotske raznovrstnosti, vključno z območji Natura 2000 in območji z naravnimi ali drugimi posebnimi omejitvami, ter kmetovanja visoke naravne vrednosti in stanja krajin v Evropi? 252
SVV 9 (PP 4B): V kolikšni meri je ukrepanje v okviru programa razvoja podeželja podprlo izboljšanje upravljanja voda, vključno z ravnanjem z gnojili in pesticidi? 286
SVV 10 (PP 4C): V kolikšni meri je ukrepanje v okviru programa razvoja podeželja podprlo preprečevanje erozije tal in izboljšanje upravljanja tal? 286
SVV 26: V kolikšni meri je program razvoja podeželja prispeval k izboljšanju okolja in doseganju cilja strategije EU za biotsko raznovrstnost, da se zaustavita upad biotske raznovrstnosti in slabšanje ekosistemskih storitev, ter k njihovi obnovi? 330
SVV 28/2: V kolikšni meri je program razvoja podeželja prispeval k cilju SKP glede zagotavljanja trajnostnega upravljanja z naravnimi viri in podnebnih ukrepov? 341
VII. Sklop 2: Programsko-specifična vprašanja za vrednotenje 348
PSVV 1/2: Ali prihaja do medsebojnega »izpodrivanja« učinkov in vplivov posameznih operacij ukrepa KOPOP? Ali na območjih potencialnega vpisa ciljnih naravovarstvenih operacij KOPOP, kjer se izvaja ukrep M14 Dobrobit živali, prihaja do odstopanja glede na druga območja? 348
PSVV 2/2: V kolikšni meri naložbe v osnovna sredstva vplivajo na kvalifikacijske vrste in habitatne tipe? 353
PSVV 3/2: V kolikšni meri so se ukrepi PRP 2014–2020, povezani z gozdarstvom vplivali na gozdne kvalifikacijske vrste in habitatne tipe? 361
PSVV 4/2: V kolikšni meri so se upravičenci imeli možnost vključevati in so se vključevali v ukrepe PRP 2014–2020 Sodelovanje in LEADER in kakšen je bil vpliv ukrepov na stanje posameznih kvalifikacijskih vrst in habitatnih tipov na posameznih območjih in v omrežju Natura 2000 kot celoti? 369
PSVV 5/2: V kolikšni meri je izvajanje I. stebra skupne kmetijske politike vplivalo na stanje kvalifikacijskih vrst in habitatnih tipov in ali je prihajalo do medsebojnih vplivov z drugimi ukrepi pomembnimi za doseganje ugodnega stanja vrst in habitatnih tipov? ... 373
PSVV 6/2: V kolikšni meri je PRP 2014–2020 dosegel okoljske cilje, opredeljene v Okoljskem poročilu za Program razvoja podeželja Republike Slovenije za obdobje 2014–2020? 387
PSVV 7/2: V kolikšni meri je PRP 2014–2020 spodbujal trajnostni razvoj? 397
VIII. Sklop 2: Ugotovitve vrednotenja v okviru sklopa 2 v povezavi z omilitvenimi ukrepi iz Okoljskega poročila 397
IX. Zbirna tabela kvalitativnih metod za zbiranje podatkov 401
Priloge in aneksi 403
Priloga SVV 9-1A Površinske vode: Deleži glede na Dodatne kazalnike po vodnih telesih 403
Priloga SVV 9-1B Podzemne vode: Deleži glede na Dodatne kazalnike po vodnih telesih 406
Priloga SVV 9-2 Odstotek merilnih mest podzemnih voda, ki presegajo standard kakovosti z vidika onesnaženosti z nitrati in s pesticidi 407
Priloga SVV 9-3A Odstotek vodnih teles površinskih voda, ki ne dosegajo dobrega stanja zaradi pesticidov, na primeru Metolaklora, Glifosata in Terbutilazina 408
Priloga SVV 9-3B Ocena ekološkega stanja na podlagi vsebnosti nitratov, skupnega fosforja in trofičnosti (zoobentos, fitobentos in makrofita) 408

Priloga: Tabela kazalnikov rezultata 409
Priloga: Tabela dodatnih kazalnikov 1. SKLOP 413
Priloga: Tabela dodatnih kazalnikov 2. SKLOP 419
Priloga: Tabela kazalnikov vpliva 427

Seznam kratic

AJPES	Agencija RS za javnopravne evidence in storitve
ARSKTRP	(Tudi AKTRP) Agencija Republike Slovenije za kmetijske trge in razvoj podeželja
ARSO	Agencija Republike Slovenije za okolje
ATT	Povprečni učinek ukrepa na upravičence *(Average Treatment Effects on Treated)*
BDP	Bruto domači proizvod
BDV	Bruto dodana vrednost
BRT	Statistična metoda *Boosted Regresison Trees*
CKFF	Center za kartografijo favne in flore
CLLD	Lokalni razvoj, ki ga vodi skupnost *(Community-Led Local Development)*
CO2	Ogljikov dioksid
DID	Razlika v razliki (*Difference in differences)*
DOPPS	Društvo za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije
DRSV	Direkcija Republike Slovenije za vode
DŽ	Dobrobit živali (ukrep M14)
EIP	Evropsko partnerstvo za inovacije *(European Innovation Partnership)*
EK	Ekološko kmetijstvo
EKSRP	Evropski kmetijski sklad za razvoj podeželja
ENRD	Evropska mreža za razvoj podeželja (*European Network for Rural Development*)
ERK	Ekonomski računi za kmetijstvo (Economic accounts for agriculture)
EU	Evropska unija
EUR	Evro
EUSALP	Strategija EU za Alpsko regijo
EUSAIR	Strategija EU za Jadransko- jonsko regijo
EUSDR	Strategija EU za podonavsko regijo
FBI	Indeks ptic kmetijske krajine (*Farmland Bird Index*)
FADN	Mreža računovodskih podatkov s kmetijskih gospodarstev (*Farm Accountancy Data Network)*
FFS	Fitofarmacevtska sredstva
GERK	Grafična enota rabe zemljišča kmetijskega gospodarstva
GLMM	Generalizirani linearni mešani model (*Generalized linear mixed model*)
GURS	Geodetska uprava Republike Slovenije
GPSM	Generalizirano ujemanje rezultatov nagnjenosti (*Generalized Propoensity Score Matching*)
GVŽ	Glava velike živine
GZS	Gospodarska zbornica Slovenije
HNV	Visoka naravna vrednost (*High Nature Value)*
IKT	Informacijska-komunikacijska tehnologija
IPCC	Medvladni forum o podnebnih spremembah (*International Panel on Climate Change)*
JRC	Skupno raziskovalno središče (*Joint Research Centre*)

K2O	Kalijev oksid
KGZS	Kmetijsko-gozdarska zbornica Slovenije
KMG	Kmetijsko gospodarstvo
KOPOP	Kmetijsko-okoljska-podnebna plačila
KZU	Kmetijska zemljišča v uporabi
LAS	Lokalna akcijska skupina
LEADER	Zveza razvojnih ukrepov podeželskega gospodarstva (*Liaison Entre Actions de Développement de l'Économie Rurale*)
MAPP	Metoda za oceno vplivov programov in projektov (*Method for Impact Assessment of Programmes and Projects*)
MKGP	Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano
MOP	Ministrstvo za okolje in prostor
MSP	Mala in srednje velika podjetja
MZI	Ministrstvo za infrastrukturo
N	Dušik
NDV	Neto dodana vrednost
NIB	Nacionalni inštitut za biologijo
NUV	Načrt upravljanja voda
OMD	Območje z omejenimi možnostmi za kmetijsko dejavnost
OOTT	Okoljsko občutljivo trajno travinje
OU	Organ upravljanja
OVE	Obnovljivi viri energije
OZN	Organizacija združenih narodov
P2O5	Fosforjev pentoksid
PDM	Polna delovna moč
PEP	Površine z ekološkim pomenom
PP	Prednostno področje
PRP	Program razvoja podeželja
PSK	Poročilo o stanju kmetijstva
PSM	Ujemanje rezultatov nagnjenosti (*Propensity Score Matching)*
PSVV	Programsko specifično vprašanje za vrednotenje
PUN	Program upravljanja območij Natura 2000
RABA	Evidenca dejanske rabe kmetijskih in gozdnih zemljišč
RS	Republika Slovenija
SAC	Posebna ohranitvena območja (*Special areas of conservation*)
SCI	Območja, pomembna za skupnost (*Sites of Community Importance*).
SEBI	*Streamlining European Biodiversity Indicators* oz. poenostavitev kazalcev evropske biotske raznovrstnosti
SIPKK	Slovenski indeksa ptic kmetijske krajine
SKP	Skupna kmetijska politika
SPA	Posebna območja varstva (*Special protection area*)
SURS	Statistični urad Republike Slovenije
SVV	Skupno vprašanje za vrednotenje
SWOT	Analiza prednosti, šibkosti, priložnosti in nevarnost *(Strengths, weakness,*

	opportunities, threats)
TGP	Toplogredni plini
TP	Tehnična pomoč
UMAR	Urad za makroekonomsko analizo in razvoj
VO	Vodno območje
VT	Vodna telesa
VTPV	Vodna telesa površinskih voda
VTPodV	Vodna telesa podzemnih voda
ZRSVN	Zavod Republike Slovenije za varstvo narave
ŽPI	Živilskopredelovalna industrija

Seznam ukrepov in podukrepov Programa razvoja podeželja

M01: Prenos znanja in dejavnosti informiranja
- **M01.1**: Podpora za dejavnosti poklicnega usposabljanja in pridobivanja spretnosti
- **M01.2**: Podpora za demonstracijske aktivnosti in ukrepe informiranja

M02: Službe za svetovanje, službe za pomoč pri upravljanju kmetij in službe za zagotavljanje nadomeščanja na kmetijah
- **M02.1**: Podpora za pomoč pri uporabi storitev svetovanja

M03: Sheme kakovosti za kmetijske proizvode in živila
- **M03.1**: Podpora za novo sodelovanje v shemah kakovosti
- **M03.2**: Podpora za dejavnosti informiranja in promocije, ki jih izvajajo skupine proizvajalcev na notranjem trgu[1]

M04: Naložbe v osnovna sredstva
- **M04.1**: Podpora za naložbe v kmetijska gospodarstva
- **M04.2**: Podpora za naložbe v predelavo/trženje in/ali razvoj kmetijskih proizvodov
- **M04.3**: Podpora za naložbe v infrastrukturo, povezano z razvojem, posodabljanjem ali prilagoditvijo kmetijstva in gozdarstva

M06: Razvoj kmetij in podjetij
- **M06.1**: Pomoč za zagon dejavnosti za mlade kmete
- **M06.3**: Pomoč za zagon dejavnosti, namenjena razvoju majhnih kmetij
- **M06.4**: Podpora za naložbe v vzpostavitev in razvoj nekmetijskih dejavnosti

M07: Osnovne storitve in obnova vasi na podeželskih območjih
- **M07.3**: Podpora za širokopasovno infrastrukturo, vključno z njeno vzpostavitvijo, izboljšanjem in razširitvijo, pasivno širokopasovno infrastrukturo ter zagotavljanje dostopa do širokopasovnega interneta in rešitev v zvezi z e-upravo

M08: Naložbe v razvoj gozdnih območij in izboljšanje sposobnosti gozdov za preživetje
- **M08.4**: Podpora za odpravo škode v gozdovih zaradi gozdnih požarov ter naravnih nesreč in katastrofičnih dogodkov
- **M08.6**: Podpora za naložbe v gozdarske tehnologije ter predelavo, mobilizacijo in trženje gozdnih proizvodov

M09: Ustanovitev skupin in organizacij proizvajalcev
- **M09.1:** Ustanavljanje skupin in organizacij proizvajalcev v kmetijskem in gozdarskem sektorju

M10: Kmetijsko-okoljska-podnebna plačila
- **M10.1:** Plačilo kmetijsko-okoljskih-podnebnih obveznosti na podlagi prvega do osmega odstavka 28. člena Uredbe 1305/2013/EU
- **M10.2:** Podpora za ohranjanje, trajnostno rabo in razvoj genskih virov v kmetijstvu na podlagi devetega odstavka 28. člena Uredbe 1305/2013/EU

[1] Podukrep M03.2 se je s tretjo spremembo umaknil iz podpore PRP 2014–2020, razpoložljiva sredstva pa so se prerazporedila na podukrep M03.1.

M11: Ekološko kmetovanje
- **M11.1**: Plačila za preusmeritev v prakse in metode ekološkega kmetovanja
- **M11.2**: Plačila za ohranitev praks in metod ekološkega kmetovanja

M13: Plačila območjem z naravnimi ali drugimi posebnimi omejitvami
- **M13.1**: Izplačilo nadomestil v gorskih območjih
- **M13.2**: Izplačilo nadomestil za druga območja, ki imajo pomembne naravne omejitve
- **M13.3**: Izplačilo nadomestil za druga območja s posebnimi omejitvami

M14: Dobrobit živali
- **M14.1:** Plačilo za dobrobit živali

M16: Sodelovanje
- **M16.2**: Podpora za pilotne projekte ter za razvoj novih proizvodov, praks, procesov in tehnologij
- **M16.4**: Podpora za horizontalno in vertikalno sodelovanje med udeleženci v dobavni verigi za vzpostavitev in razvoj kratkih dobavnih verig in lokalnih trgov ter za promocijske dejavnosti na lokalni ravni, ki so povezane z razvojem kratkih dobavnih verig in lokalnih trgov
- **M16.5**: Podpora za skupno ukrepanje za blažitev podnebnih sprememb ali prilagajanje nanje ter za skupne pristope k okoljskim projektom in stalnim okoljskim praksam
- **M16.9**: Podpora za diverzifikacijo kmetijskih dejavnosti v zvezi z zdravstvenim varstvom, socialnim vključevanjem, kmetijstvom, ki ga podpira skupnost, ter izobraževanjem o okolju in hrani

M19: Podpora za lokalni razvoj v okviru pobude LEADER (Liaison Entre Actions de Développement de l'Économie Rurale - lokalni razvoj, ki ga vodi skupnost)[2]
- **M19.1**: Pripravljalna podpora
- **M19.2**: Podpora za izvajanje operacij v okviru strategije lokalnega razvoja, ki ga vodi skupnost
- **M19.3**: Priprava in izvajanje dejavnosti sodelovanja lokalne akcijske skupine
- **M19.4**: Podpora za tekoče stroške in stroške animacije

[2] *Liaison Entre Actions de Développement de l'Économie Rurale*

Povzetek ugotovitev vrednotenja

Poročilo obravnava rezultate vrednotenja izvajanja Programa razvoja podeželja v obdobju 1.1.2014- 31.12.2018. Vrednotenje obsega pregled stanja in intervencijske logike ter ogdovore na skupna in specifična vprašanja za vrednotenje, v katerih so podane ugotovitve glede izvajanja in dosežkov programa. V nadaljevanju podajamo povzetek ugotovitev vrednotenja po posameznih prednostnih nalogah oz. vsebinskih sklopih.

Prednostna naloga 1: Spodbujanje prenosa znanja in inovacij v kmetijstvu, gozdarstvu in na podeželskih območjih

K spodbujanju prenosa znanja in inovacij v kmetijstvu prispevajo predvsem ukrepi M01, M02 in M16, med katerimi se je ukrep M01 izkazal za najbolj ključnega, saj so prednostne vsebine usposabljanj prilagojene horizontalnim ciljem PRP, k vseživljenjskemu učenju pa prispevajo predvsem na področjih kmetijsko-okoljskih-podnebnih plačil, dobrobiti živali in ekološkega kmetijstva. Prav tako podpirajo inovativnost, predvsem pri usposabljanjih za mlade kmete, dobrobiti živali in živilskopredelovalne industrije (ŽPI). Udeleženci usposabljanj so večinoma zadovoljni z vsebino usposabljanj in menijo, da so le-te ustrezale njihovim potrebam pri nadaljnjem razvoju kmetijskih gospodarstev, več kot polovica udeležencev usposabljanj pa je na podlagi pridobljenih znanj v celoti ali deloma uspela uvesti inovacije na kmetijskih gospodarstvih.

PRP v obdobju 2014-2020 preko ukrepa M16 neposredno podpira tudi krepitev sodelovanja med različnimi akterji, ki vsak na svojem področju kreirajo razvoj kmetijstva in podeželja. Cilj ukrepa je namreč pospešitev prenosa znanja in inovacij iz raziskovalnega področja v kmetijsko prakso. Skupine, ki se oblikujejo na osnovi vsebinskega združevanja razvojnih idej in predlogov, vključujejo tako raziskovalno-izobraževalne inštitucije, kot tudi službe, ki izvajajo svetovalne storitve in končne uporabnike znanja - kmetijska gospodarstva.

Prednostna naloga 2: Krepitev sposobnosti preživetja kmetij in konkurenčnosti vseh vrst kmetijstva v vseh regijah ter spodbujanje inovativnih kmetijskih tehnologij in trajnostnega upravljanja gozdov

Ocenjujemo, da vsakršna podpora za naložbe (ukrep M04) pripomore k izboljšanju ekonomske uspešnosti ter krepitvi sposobnosti preživetja kmetije in s tem konkurenčnega položaja upravičencev. Velik prispevek k konkurenčnosti kmetijstva ima tudi podukrep M03.1, saj spodbuja povečanje prodaje proizvodov slovenskega porekla in posledično pozitivno vpliva na dvig odkupnih cen.

Program prek podukrepa M06.1 pomembno prispeva tudi k lažjemu začetku opravljanja dejavnosti, pomemben pa je tudi za generacijsko pomladitev in spodbujanje inovativnih kmetijskih tehnologij, saj mladi kmetje na kmetijah uvajajo več inovacij kot ostali.

Prednostna naloga 3: Spodbujanje organiziranja živilske verige, vključno s predelavo in trženjem kmetijskih proizvodov, dobrobit živali in obvladovanja tveganj v kmetijstvu

PRP konkurenčnost primarnih proizvajalcev spodbuja preko shem kakovosti, promocije na lokalnih trgih in z vključevanja v skupine oz. organizacije proizvajalcev. K omenjenim ciljem ključno prispeva podukrep M03.1, predvsem s shemama "izbrana kakovost" in "ekološka pridelava in predelava", v kateri je vključena večina primarnih proizvajalcev, vendar dejanski učinki shem kakovosti še niso izmerjeni. Na cilje PN3 vplivajo še ukrep M09, ki

spodbuja ustanavljanje skupin in organizacij proizvajalcev v kmetijskem in gozdarskem sektorju, ukrep M04.2 preko finančne podpore za naložbe v predelavo in trženje kmetijskih proizvodov, ukrep M16.4 kot podpora za sodelovanje med udeleženci v dobavni verigi in pa ukrepa M01 in M02 preko svetovalnih aktivnosti in usposabljanj.

PRP preko ukrepov M14, M01 in M02 uspešno zasleduje cilje izboljšanja pogojev živali v kmetijstvu, pri samem ukrepu M14 (dobrobit živali) pa sicer ne vidimo neposrednega prispevka k izboljšanju konkurenčnosti primarnih proizvajalcev.

Prednostna naloga 4: Obnova, ohranjanje in izboljševanje ekosistemov, povezanih s kmetijstvom in gozdarstvom

Osrednji problem vrednotenja prispevka PRP k izboljšanju okolja je pomanjkanje zanesljivih (terenskih) podatkov na mikro ravni. Poleg tega je po preteku polovice obdobja izvajanja prezgodaj za sklepanje glede določenih okoljevarstvenih vplivov, zlasti na področjih, kjer se pozitivni (ali negativni) trendi odražajo šele v daljšem časovnem obdobju (npr. nitrati v vodi). Ne glede na to lahko na podlagi analiziranih podatkov ugotovimo, da so ključni ukrepi PRP dobro zasnovani, kar dokazujejo rezultati statističnih analiz in poglobljenih analiz ožje opredeljenih območij. Ker pa so dobri rezultati praviloma posledica ciljno naravnanih operacij, katerih razširjenost je omejena, so omejeni tudi splošni okoljski vplivi PRP. Zanesljivejšo oceno vplivov PRP na makro ravni bo tako lahko ponudilo šele naknadno vrednotenje.

Vključenost kmetijskih zemljišč v ukrepe s potencialno pozitivnim vplivom na obnovo, ohranjanje in izboljšanje biotske raznovrstnosti je zadovoljiva, če jo obravnavamo z vidika povečanja skupnih površin vključenih v ukrepe, ki podpirajo biotsko raznovrstnost in/ali krajino, kar potrjuje ugotovitve prejšnjega vrednotenja, ki je obravnavalo rezultate v letu 2016. Vključenost površin v izbrane zahteve za ohranjanje habitatov (na območju določenem za ohranjanje habitatov) prav tako narašča, vendar je za več operacij še vedno daleč od ciljnih vrednosti vključenosti v ukrep (glede na cilje Vlade RS v Programu upravljanja območij Natura 2000 - PUN). To je problematično zlasti zato, ker so prav te operacije tiste, pri katerih lahko pričakujemo največji učinek na stanje biotske raznovrstnosti na kmetijskih zemljiščih.

Z uporabo kazalnika vpliva I.08 (Indeks ptic kmetijske krajine) ugotavljamo, da statistično ni mogoče potrditi, da je na območjih z večjim deležem izbranih operacij PRP tudi boljše stanje populacij, kar je najverjetneje posledica številnih drugih vplivov oz. značilnosti krajine. Kazalnik I.09 (Kmetovanje z visoko naravno vrednostjo) pa glede na prejšnje vrednotenje na agregatni ravni ostaja relativno konstanten, pri čemer določene spremembe vrst rabe kmetijskih zemljišč znotraj kazalnika lahko pripišemo uporabi drugačne metodologije kartiranja zemljišč (RABA), kar ponovno potrjuje tezo glede omejene uporabne vrednosti samega kazalnika HNV oz. definicije, ki se za njegov izračun uporablja v Sloveniji.

Sami upravičenci sicer ukrepe PRP prepoznavajo kot zelo pomembne za ohranjanje življenjskega prostora rastlinskih in živalskih vrst, istočasno pa tisti, ki se nahajajo na Natura 2000 območjih ocenjujejo, da jim Natura 2000 omejuje kmetovanje, kar še dodatno potrjuje potrebno po izvajanju okoljevarstvenih in naravovarstvenih ukrepov PRP na teh območjih. Kljub relativno visoki stopnji zavedanja pomena ohranjanja narave je eden od glavnih razlogov za izbiro posameznih operacij sicer višja finančna podpora, zato je za povečevanje vpisa v ciljne naravovarstvene operacije ključna tudi njihova ekonomska privlačnost.

Razširjenost ukrepov, ki prispevajo k boljšem upravljanju voda (merjena kot delež podprtih zemljišč), je zadovoljiva in med leti nekoliko narašča. Podatki kažejo na povečanje vnosa dušika in fosforja, kakor tudi povečanje vrednosti posameznih parametrov kakovosti podzemnih in površinskih voda. V primeru pesticidov najslabše stanje kaže VTPodV Dravska kotlina, a so opazni indici, da se stanje izboljšuje. Sicer je za posamezna VT težko oblikovati zanesljive sklepe glede vpliva PRP na ekološko stanje površinskih voda, kljub temu pa ugotavljamo, da je – vsaj kar se tiče nitratov – jasno razvidno, da je največje število VT v dobrem stanju prav na območjih, kjer je večja vključenost v ukrepe PRP (delež zemljišč z zahtevkom > 25 %). Delež VT v dobrem stanju glede na meritve fosforja je povsod večji od tretjine, pri čemer je posebej opazen velik vpliv pomembnih obremenitev (glede na NUV), in sicer ne glede na vključenost v ukrepe PRP. Na teh območjih je namreč število VT, ki nimajo dobrih rezultatov pri meritvah fosforja, največje.

Glede na trofičnost so vodna telesa na območjih z večjo vključenostjo v ukrepe PRP na splošno v dobrem stanju. Najmanjše število vodnih teles v dobrem stanju je na območjih, kjer so prisotne pomembne obremenitve (glede na NUV), delež zemljišč z zahtevkom pa je nižji 25 %, kar posredno kaže na verjeten pozitiven vpliv PRP ukrepov na stanje voda.

Na podlagi razpoložljivih podatkov lahko sklepamo, da ukrepi PRP prispevajo tudi k zmanjšanju erozije tal zaradi vode in izboljšanju upravljanja zemljišč, a zaradi pomanjkanja podatkov te trditve ni mogoče statistično potrditi. Razlog je v tem, da trenutno ni na voljo podatkov, na podlagi katerih bi bilo mogoče izračunati neto vrednosti kazalnikov vpliva, zato lahko o izboljšanju sklepamo posredno, preko dodatnih kazalnikov vrednotenja. Le-ti so pokazali znake izboljšanja stanja, saj so pri večjem številu kazalnikov že dosežene ciljne vrednosti, določene za celotno obdobje. Glede na trenutno stanje kaže, da bodo tudi vrednosti kazalnikov, kjer ciljne vrednosti še niso dosežene, do konca programskega obdobja dosežene. V primerjavi z vrednotenjem v letu 2017 se povečuje delež površinskih ukrepov, ki podpirajo izboljšanje upravljanja tal in/ali preprečevanje erozije tal (glede na glede na skupno površino kmetijskih zemljišč z zahtevkom), ob enem pa se zmanjšujeta površina kmetijskih zemljišč v zaraščanju in delež izgubljenih zemljišč z zahtevkom zaradi pozidave.

Prednostna naloga 5: Spodbujanje učinkovite rabe virov ter podpiranje kmetijskega, živilskega in gozdarskega sektorja pri prehodu na nizkoogljično gospodarstvo, odporno na podnebne spremembe

Ocenjujemo, da PRP uspešno zasleduje cilje v okviru PN5, saj so intervencije programa pripomogle k večji učinkovitosti rabe vode v kmetijstvu, opazen pa je tudi manjši prispevek k povečanju učinkovite rabe energije v kmetijstvu in pri predelavi hrane ter pri ponudbi in porabi OVE (predvsem podukrepi M04.1, M04.2 in M08.6, naložbe v gozdarski sektor). PRP je s sofinanciranjem odprave škode in obnove gozda po naravnih nesrečah prispeval tudi k povečanju zalog ogljika v gozdovih.

Pomemben vpliv PRP je je na področju zmanjšanja emisij didušikovega oksida in amonijaka, po drugi strani pa program ni oblikoval ustreznih operacij/zahtev za zmanjševanja emisij metana iz prebavil rejnih živali. Tudi za gradnjo majhnih in mikro bioplinskih naprav, s katerimi bi lahko zmanjšali emisije metana iz skladišč za živinska gnojila, kljub možnostim financiranja, ni bilo interesa.

Ključen izziv na področju PN5, ki sicer ni programirano, je pomanjkanje podatkov iz poročil upravičencev. Konkretnejši učinki PRP za cilje PN5 bodo izmerljivi čez nekaj let, saj bo dejanska poraba vode razvidna šele po zaključenih naložbah, energetsko učinkovitost in dejansko porabo električne energije pa bo mogoče izračunati, ko bodo gospodarske družbe

poročale o prihrankih energije (zahtevano je poročanje v petletnem obdobju po zadnjem izplačilu sredstev).

Prednostna naloga 6: Spodbujanje socialne vključenosti, zmanjševanja revščine in gospodarskega razvoja podeželskih območij

PRP cilje PN6 naslavlja preko ukrepov, ki so usmerjeni v diverzifikacijo, ustanavljanje in razvoj malih podjetij ter ustvarjanje delovnih mest. Lokalne akcijske skupine (ukrep M19) so se s svojimi operacijami izkazale za ključne pri doseganju teh ciljev, saj spodbujajo tako gospodarski kot lokalni razvoj in posledično ustvarjajo nova delovna mesta, ki so jih v tem programskem obdobju do 31.12.2018 preko podukrepa M19.2 ustvarila 30. K ustvarjanju novih delovnih mest znatno prispevajo tudi podukrepi M08.6, M16.4 in M16.9, ugotavljamo pa tudi pomemben vpliv neizvajanja podukrepa M06.4, saj je vzpostavitev in razvoj nekmetijskih dejavnosti ključna, ko govorimo o novih delovnih mestih.

Tehnična pomoč in Mreža za podeželje

Ocenjujemo, da je nacionalna mreža za podeželje in tehnična pomoč pomembno prispevata k uresničevanju ciljev iz člena 59 Uredbe (EU) št. 1303/2013 (zagotoviti ustrezno podporo za aktivnosti, ki so potrebne za programiranje, upravljanje in izvajanje PRP, delovanje mreže za podeželje, krepitev zmogljivosti organov držav članic in upravičencev, zmanjšanje upravnega bremena za upravičence) in členov 51(2) in 54(2) Uredbe (EU) št. 1305/2013, kot so večja vključenost zainteresiranih strani v izvajanje razvoja podeželja, kakovostnejše izvajanje programov razvoja podeželja, obveščanje širše javnosti in potencialnih upravičencev o politiki razvoja podeželja in možnostih financiranja, spodbujanje inovacij v kmetijstvu, proizvodnji hrane, gozdarstvu in na podeželskih območjih. Vključenost deležnikov v izvajanje PRP se stalno povečuje, sodelovanje pri izvajanju aktivnosti mreže s partnerji pa je na zadovoljivi ravni saj se skupaj s partnerji izvede približno polovica vseh aktivnosti mreže. Vsebinski prispevek Mreže k izvajanju PRP je predvsem z vidika priprave in objave informativnih gradiv, novic in podpore EIP Vem točki, pri čemer pomemben vir informacij za upravičence predstavljata predvsem spletna stran PRP, spletna stran Ministrstva za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano in e-novice PRePlet. Preko EIP VEM točke, delavnic in tematskih ter analitskih izmenjav pa mreža pomembno prispeva tudi k spodbujanju inovacij.

Trenuten način sodelovanja med ARSKTRP in OU ocenjujemo kot ustrezen, ugotavljamo pa tudi, da so zaposleni zadovoljni z medsebojnim sodelovanjem med organoma. V primerjavi s prejšnjim vrednotenjem je ključna pozitivna sprememba visoka stopnja digitalizacije procesov, ki tako zmanjšuje administrativna bremena za zaposlene in skrajšuje čas obravnave vlog oz. zahtevkov. Opazna je tudi visoka raven zadovoljstva zaposlenih v vseh preverjenih kategorijah (sodelovanje med ARSKTRP in OU, komunikacija, odzivnost sogovornikov, medsebojni odnosi in IT sistemi).

Doseganje ciljev strategije Evropa 2020

Vplivi PRP na socio-ekonomske kazalnike niso statistično značilni, saj je ta vpliv relativno skromen. To je posledica različnih dejavnikov, med katerimi sta ključna delež izplačil (<50% alociranih sredstev), predvsem pa majhnega potencialnega vpliva kmetijstva na te kazalnike (deleža kmetijstva znotraj BDP znaša komaj 1%, kar pomeni, da veliko večjo vlogo na gospodarsko razvitost igrajo drugi sektorji). Na podlagi analiziranih ukrepov sicer ugotavljamo, da večina naporov PRP dejansko prispeva k doseganju krovnih ciljev EU, da se do leta 2020 stopnja zaposlenosti prebivalstva med 20. in 64. letom starosti poveča vsaj na 75%, zmanjša število Evropejcev, ki živijo pod državnim pragom revščine in da se trije

odstotki BDP EU vložijo v raziskave in razvoj ter inovacije, a je ta prispevek za enkrat relativno omejen.

PRP vpliva tudi na cilj EU, vezan na blažitev podnebnih sprememb, in sicer preko zmanjšanja emisij toplogrednih plinov, učinkovitejše rabe energije in preko ukrepov za sekvestracijo in shranjevanje ogljika v tleh, v manjšem obsegu pa tudi preko spodbujanja obnovljivih virov energije, ter spodbujanju naložb v prilagoditev kmetijskih gospodarstev na podnebne spremembe. Ukrepi za blažitev podnebnih sprememb sicer niso bili programirani, omejene sekundarne učinke pa pričakujemo pri številnih ukrepih, ki so bili namenjeni doseganju drugih ciljev programa.

Trajnostni razvoj

Z vidika trajnostnega razvoja je ključen prispevek PRP na področju okoljske trajnosti, zlasti pri zagotavljanju obnove in ohranjanja habitatov ter vrstne pestrosti, varovanja voda in upravljanja s tlemi. Analize posameznih (mikro) območij izvajanja namreč kažejo pozitivne vplive ukrepov (ali kombinacije teh ukrepov). Posreden vpliv ima PRP tudi na področju podnebnih sprememb in trajnostnega upravljanja z naravnimi viri (zlasti vode in obnovljivih virov), a je le-ta omejen (prednostno področje med drugim ni programirano). Z vidika družbene trajnosti je ključen prispevek k ustvarjanju delovnih mest v okviru pobude LEADER (ukrep M19) in pa prispevek na področju inovacij, zlasti preko operacij v okviru ukrepa M19 in pa operacij sodelovanja v okviru ukrepa M16.

Uravnotežen teritorialni razvoj

PRP (še) ne kaže vplivov na socio-ekonomske kazalnike, tj. stopnjo revščine, zaposlenost in BDP na prebivalca. Temu pritrjujejo tudi rezultati izvajanja, saj denimo število ustvarjenih delovnih mest, ki jih je zanesljivo pripisati izvajanju PRP, znaša 164, kar predstavlja zgolj 0,21% vseh zaposlenih v kmetijstvu. Operacije med drugim obsegajo vpeljavo novih turističnih in tržnih produktov ter obnovo infrastrukture, kar se lahko kaže v pozitivnem vplivu na socio-ekonomske kazalnike.

Inovacije

Inovacije so pomemben element razvoja podeželja, ki ga PRP podpira predvsem preko ukrepov M16 in M19. Največ inovativnih operacij izvajajo lokalne akcijske skupine znotraj ukrepa M19, velik delež inovativnih operacij pa je usmerjen v izboljšanje proizvodnega potenciala. Ugotavljamo tudi, da inovativne operacije v veliki meri izvajajo mladi kmetje, pomemben prispevek k inovativnosti znotraj PRP pa ima tudi Mreža za podeželje predvsem preko obveščanja o primerih dobrih praks in organizacije strokovnih ekskurzij.

Enakost moških in žensk ter nediskriminacija

Program razvoja podeželja ne diskriminira med moškimi in ženskami, ob enem pa zaradi odsotnosti ukrepov, ki bi prispevali k večji vključenosti žensk v samo upravljanje kmetijskih gospodarstev, enakosti izrecno ne spodbuja.

Summary of evaluation findings

The report addresses the results of the evaluation of the implementation of the Rural Development Program (RDP) for the period 1 January 2014 to 31 December 2018. The evaluation encompasses the review of the baseline situation and intervention logic, as well as answers to common and programme-specific evaluation questions. Answers to evaluation questions include findings concerning program implementation and achievements. The evaluation findings, broken down by priorities and thematic areas, are presented below.

Priority 1: Fostering knowledge transfer and innovation in agriculture, forestry and rural areas

Measures M01, M02 and M16 are significantly contributing to the promotion of knowledge transfer and innovation in agriculture, among which measure M01 has proved to be the most crucial, since the priority training content is adapted to the RDP horizontal objectives of lifelong learning, mainly in the fields of agri-environmental-climate payments, animal welfare and organic farming. They also support innovation, especially in training for young farmers, animal welfare and animal health. Training participants are mostly satisfied with the content of the trainings and consider that these training have met their needs in the further development of agricultural holdings. More than half of the trainees have successfuly introduced innovations in their agricultural holdings, either in whole or in part.

In the period 2014-2020, the PRP directly supported the strengthening of cooperation among various actors in agriculture and rural development through measure M16 (Cooperation). These actions were aimed at accelerating the transfer of knowledge and innovation from the research field into agricultural practice. The groups formed around developmend ideas and proposals invlude research and educational institutions, entities providing consulting servicess as well as final users of the knowledge, i.e. agricultural holdings.

Priority 2: Enhancing farm viability and competitiveness of all types of agriculture in all regions and promoting innovative farm technologies and the sustainable management of forests

We estimate that any investment support (measure M04) helps to improve the economic performance and enhance the viability of the agricultural holding, and consequently also advances the competitive position of the beneficiaries. Sub-measure M03.1 has substantial contribution to the competitiveness of agriculture, as it encourages an increase in sales of products of Slovenian origin and, consequently, has a positive effect on the rise in purchase prices.

The program, through sub-measure M06.1, makes an important contribution to facilitating the start-up of activities, and is important for generational rejuvenation and the promotion of innovative agricultural technologies, as young farmers on farms are more likely to introduce innovations.

Priority 3: Promoting food chain organisation, including processing and marketing of agricultural products, animal welfare and risk management in agriculture

The RDP promotes the competitiveness of primary producers through quality schemes, promotion on local markets, and inclusion in groups and / producer organizations. The sub-

measure M03.1, in particular through the "selected quality" and "organic production and processing" schemes, which includes most of the primary producers, is a key contributor to the above objectives, but the actual effects of the quality schemes have not yet been measured. The priority 3 objectives are also influenced by measure M09, which encourages the creation of producer groups and organizations in the agricultural and forestry sector, submeasure M04.2 through financial support for investments in the processing and marketing of agricultural products, measure M16.4 as support for cooperation between actors in the supply chain, as well as measures M01 and M02 through advisory activities and training.

Through measures M14, M01 and M02, the RDP successfully pursues the objectives of improving the conditions of animals in agriculture, while measure M14 itself (animal welfare) does not show a direct contribution to improving the competitiveness of primary producers.

Priority 4: Restoring, preserving and enhancing ecosystems related to agriculture and forestry

The central problem of evaluating the contribution of the RDP to improving the environment is the lack of reliable (field) data at the micro level. Moreover, after half of the implementation period, it is still premature to conclude on certain environmental impacts, especially in the areas where positive (or negative) trends can only be observed over a longer period of time (e.g. nitrates in water). Nevertheless, on the basis of the data analyzed, it can be concluded that the key RDP measures are well-designed, as evidenced by the results of statistical analyzes and in-depth analyzes of selected, narrowly defined areas. However, as good results are, as a rule, a consequence of targeted operations, the prevalence of which is limited, the general environmental effects of the RDP are also limited. A more reliable assessment of the effects of the RDP at the macro level will therefore only be possible during the ex-post evaluation.

The inclusion of agricultural land in measures with a potentially positive impact on the restoration, conservation and improvement of biodiversity is satisfactory when considering the overall increase in of the total areas involved in measures supporting biodiversity, which reiterates the findings of the evaluation that observed the results in 2016. The inclusion of agricultural land in selected habitat conservation requirements (in the areas designated for conservation of habitats) is also increasing, but for many operations it is still far from the target values (according to the objectives of the Government of the Republic of Slovenia in the Natura Program for the Management of Natura 2000 - PUN). This is problematic, especially due to the fact that these operations have the greatest expected impact on the state of biodiversity on agricultural land.

Using the Impact Indicator I.08: Agricultural Bird Index, we find that it is statistically impossible to confirm that in areas with a higher proportion of selected PRP operations, there is also a better population status. The latter is mos probably dependent on many other influencing factors or characteristics of the landscape. Indicator I.09 (High Value Farming) remains relatively constant with regard to the previous aggregate level evaluation. Some some changes in the use of agricultural land within the indicator can be attributed to the use of a different land mapping methodology, which again confirms the thesis regarding the limited usefulness of the HNV indicator using its existing calculation methodology in Slovenia.

The beneficiaries recognize the measures of the PRP as very important for preserving the habitats of plant and animal species, while at the same time those in Natura 2000 sites

estimate that Natura 2000 limits farming, which further confirms the need for the implementation of environmental protection and nature conservation measures in these areas. Despite the relatively high level of awareness of the importance of nature conservation, one of the main reasons for the selection of individual operations is higher financial support, therefore the economic attractiveness of these measures is also key to increasing enrollment in targeted conservation operations.

The prevalence of measures contributing to better water management (measured as a percentage of land supported) is satisfactory and somewhat increases over the years. Data shows an increase in nitrogen and phosphorus input, as well as an increase in the value of individual parameters of underground and surface water quality. In the case of pesticides, the worst condition is evident in case of Drava groundwater basin, but there are indications that the situation is improving. Althoug it is difficult to make reliable conclusions about the impact of the RDP on the ecological status of surface water bodies, it is clear that (at least as far as nitrates are concerned) that the larges number of water bodies shows good condition in areas where inclusion in RDP measures is higher (share of contracted land > 25%). The proportion of water bodies in good condition with respect to phosphorus measurements exceeds one third, whereby the impact of significant environmental burdens (according to the SLovenianWater management plan) is evident; irrespective of the level of involvement of RDP measures, the number of water bodies with poor results as regards phosphorous is the highest in areas with significant environmental burdens.

As far as trophicity is concerned, water bodies in areas with higher inclusion in relevant RDP measures are generally in good condition. The fewest number of water bodies in good condition on the other hand lies in areas where significant environmental impacts are present (according to the Slovenian Water management plan) and the share of contracted land is lower than 25%. This indirectly indicates a likely positive impact of the PRP measures on the status of water bodies.

Based on the available data we can conclude that the RDP measures positively contribute to reduction of soil erosion due to water as well as improved land management. Nevertheles, due to the lack of data, this claim can not be statistically confirmed. The reason is that at the moment, there is no data available on the basis of which the net values of the impact indicators could be calculated, therefore the conclusions have been drawn indirectly through analysis of additional evaluation indicators. These show signs of improvement, as target values for the entire financing period have already been reached for a number of indicators. In case these values have not yet been reavhed, is is highly likely that this will happen by the end of the program period. Compared to the evaluation in 2017, the proportion of surface measures that support improvements in soil management and / or the prevention of soil erosion (measured as the total area of contracted agricultural land) is increasing. At the same time, the area of agricultural land in overgrowing or lost due to construction are decreasing.

Priority 5: Promoting resource efficiency and supporting the shift toward a low-carbon and climate-resilient economy in agriculture, food and forestry sectors

We find that the priority 5 goals are being pursued, as RDP interventions have positively contributed to increasing the efficiency of water use in agriculture, whilst limited contribution is also evident in increased efficiency of energy use in agriculture and in food processing as well as (in particular, sub-measures M04.1, M04.2 and M08.6, investments in the forestry sector). By co-financing the elimination of damage and restoration of forests after natural disasters, the RDP also contributed to the increase in carbon reserves in forests.

The RDP has made a significant contribution to the reduction of emissions of nitrous oxide and ammonia, however did not formulate adequate operations/requirements concerning the reduction of methane emissions from gastrointestinal tract of livestock. There was no interest in the construction of small and micro biogas installations that could reduce methane emissions from livestock manure stores, despite financing options.

A key challenge in the field of priority 5, which is otherwise not programmed, is a lack of data from beneficiary reporting. More concrete effects of the RDP related to 5 targets will be measurable in the future years, as actual water consumption will only be visible after the completed investments, while energy efficiency and actual electricity consumption can be calculated after companies report on the energy savings (reporting is required five years after the last payment).

Priority 6: Promoting social inclusion, poverty reduction and economic development in rural areas

The RDP goals under priority 6 are addressed through measures aimed at diversifying, establishing and developing small enterprises and creating jobs. The Local Action Groups (M19) have proved to be key in achieving these objectives through their operations, since they promote both economic as well local development, and (through submeasure 19.2) consequently create new jobs. In this programming period until 31 December 2018, 66 new jobs were created.

Submeasures M08.6, M16.4 and M16.9 are also significantly contributing to the creation of new jobs. However we also find a significant impact of non-implementation of sub-measure M06.4 on the creating of jobs, as establishment and development of non-agricultural activities is crucial in this area.

Technical assistance and the National rural network

We estimate that the National rural network and technical assistance make a significant contribution to the achievement of the objectives set out in Article 59 of Regulation (EU) No. 1303/2013 (to ensure adequate support to programming, management and implementation of the RDP, activities of the Rural Development Network, enhancement of capabilities of bodies of Member States and beneficiaries, reduction of the administrative burden for beneficiaries) and Articles 51 (2) and 54 (2) of Regulation (EU) No. 1305/2013, such as better involvement of stakeholders in implementation of rural development measures, quality implementation of rural development programmes, information for the public and potential beneficiaries concerning the rural development policy and financing possibilities, boosting innovation in agriculture, food production, forestry and in rural areas. The involvement of stakeholders in the implementation of the PRP is constantly increasing, and cooperation in the implementation of network activities with partners is at a satisfactory level; approximately half of all network activities are carried out together with partners. The Network's contribution to the implementation of the RDP stems mainly from its role in the preparation and publishing of information materials, newsletters and EIP one-stop-shop, RDP website (whish is an important source of information for beneficiaries), the website of the Ministry of Agriculture, Forestry and Food, and PRePlet newsletter. Through the EIP one-stop-shop, workshops and thematic and analytical exchanges, the Network also positively contributes to promoting innovation.

The current way of cooperation between the Agency for agricultural markets and rural development and the Managing authority is assessed as appropriate, while the employees

are also satisfied with the mutual cooperation between the authorities. Compared to the previous evaluation, the key positive change is the high degree of digitization of business processes, which reduces the administrative burdens for employees as well as application processing time. We have also estavlished a high level of employee satisfaction in all verified categories (cooperation between Agency for agricultural markets and rural development and the Managing authority, communication, responsiveness of interlocutors, interaction and IT systems).

Achieving the objectives of the Europe 2020 strategy

The impacts of the RDP on socio-economic indicators are not statistically significant, as this impact is relatively modest. This is due to various factors, where we should emphasize the realization rate (<50% of allocated funds), and especially of the small potential impact of agriculture on these indicators (the share of agriculture within GDP is only 1%, which means that other sectors play a much larger role in the overall economic development of rural regions). On the basis of the analyzed measures, we find that most of the RDP efforts actually contribute to the achievement of EU headline targets to increase at least 75% the employment rate of the population between the ages of 20 and 64 by 2020, reduce the number of Europeans living below the national threshold poverty, and that three percent of EU GDP is invested in research & development and innovation. Nevertheless, this contribution is once again relatively limited.

The RDP effects the EU's objective of mitigating climate change by reducing greenhouse gas emissions, improving energy efficiency and through carbon sequestration and storage measures in the soil, and to a lesser extent through the promotion of renewable energy sources, and encouraging investment in adaptation of agricultural holdings to climate change. Although measures to mitigate climate change have not been programmed, limited secondary effects are expected in a number of measures aimed at achieving other objectives of the program.

Sustainable development

In terms of sustainable development the key contribution of the RDP is in the area of environmental sustainability, in particular in ensuring the restoration and conservation of habitats and species diversity, water conservation and soil management. The analyses of individual (micro) areas show positive impacts of measures (or combination of measures). The RDP also shows positive impact on climate change and sustainable management of natural resources (especially water and renewable resources), however this contribution is it is limited (after all, the priority area is not programmed). In terms of social sustainability, the key contribution of RDP is in terms of under the LEADER initiative (measure M19), as well as contribution to innovation, in particular through operations under measure M19 and cooperation under measure M16 measure.

Balanced territorial development

The RDP shows no effects on socio-economic indicators (yet), i.e. the level of poverty, employment and GDP per capita. This is also confirmed by the results of the implementation, for example, the number of jobs created, which is reliably attributed to the implementation of the RDP, is 164, representing only 0.21% of all employees in agriculture. Among others, supported operations include the introduction of new tourism and market products and renovation of infrastructure, which may reflect a positive impact on socio-economic indicators.

Inovation

Innovation is an important part of rural development, which is primarily supported by the PRP through measures M16 and M19. Most innovative operations are carried out by local action groups within measure M19, and a large proportion of innovative operations are focused on improvement of production potential. We also note that innovative operations are largely carried out by young farmers, whilsgt an important contribution to innovation within the RDP is also provided by the Nationa rural network, primarily through dissemination of information on examples of good practices and the organization of professional excursions.

Equality between men and women and non-discrimination

The RDP does not discriminate between men and women, and on the other hand also does not specifically encourage equality, as there are no specific measures that would contribute to greater involvement of women in the management of agricultural holdings.

Pregled zaključkov in priporočil

Zaključki in priporočila v okviru Sklopa 1

SVV / PSVV	Zaključek	Priporočilo
SVV 1	Podpiranje inovacij, sodelovanja in razvoja baze znanja na podeželskih območjih je v največji meri odvisen od uspešnosti izvajanja ključnih ukrepov v okviru prednostnega področja 1A: M01 Prenos znanja in dejavnosti informiranja, M02 – Službe za svetovanje, službe za pomoč pri upravljanju kmetij in službe za zagotavljanje nadomeščanja na kmetijah in M16 - Sodelovanje. Glede na vsebinski okvir pa se izvajajo še nekateri drugi ukrepi, ki posredno vplivajo na doseganje ciljev prednostnega področja 1A. Inovacije se tako posredno podpira tudi preko ukrepa M04.1 – Podpore za naložbe v kmetijska gospodarstva in M19 – LEADER, ki preko podukrepa M19.3 neposredno podpira tudi sodelovanje med razvojnimi akterji v podeželskem prostoru. Velik pomen tako pri inovacijah kot tudi pri sodelovanju in prenosu znanja pa ima tudi Mreža za podeželje. Večina od navedenih ukrepov se je v obravnavanem obdobju uspešno izvajala, vendar praktično vsi glede odobrenih in izplačanih sredstev v pogledu doseganja ciljnega kazalnika precej zaostajajo za opredeljenimi vrednostmi. Vzroki za slabšo absorbcijo sredstev se skrivajo tako v zapletenih administrativnih postopkih, zaradi katerih je prišlo do precejšnjih zamud pri izvajanju LEADER projektov, razmeroma poznemu začetku izvajanja posameznih ukrepov (M16) in zamud pri objavi javnih pozivov (M01.2).	Potrebno bi bilo določiti jasnejšo in preglednejšo metodologijo za ocenjevanje inovativnosti operacij, saj je predpisan okvir za opredelitev inovativnih operacij oziroma inovativnosti, ki smo ga uporabili pri vrednotenju in temelji na skupnih smernicah, preveč nejasen in ne omogoča relevantne ocene inovacij na tehnološkem področju in na področju prenosa znanj.
		Novejše, inovativnejše pristope (e-učenje, webinarji, interaktivne aplikacije), ki se pri izvajanju posameznih ukrepov že izvajajo ali pa so predvideni za izvajanje (Mreža za podeželje, M16.2, M16.5) je potrebno spodbujati tudi pri drugih ukrepih za prenos znanja. Za pristope, ki bi lahko pomenile težave pri kontroli (npr. webinar) je potrebno ustrezno prilagoditi pravne predpise.
SVV 2	Navkljub razmeroma poznemu začetku izvajanja ukrepa M16 (Sodelovanje) je bila ta nova oblika povezovanja med različnimi subjekti v kmetijstvu in podeželskem prostoru dobro sprejeta. Gre za nov, inovativen pristop prenosa znanja iz raziskovalno-izobraževalne ravni na raven posameznega kmetijskega gospodarstva. Ker je ukrep programiran znotraj več prednostnih nalog ima močne sinergijske učinke z drugimi podporami znotraj PRP, saj morajo prijavljeni projekti zasledovati cilje	Zaradi različnih organizacijskih težav je potrebno nadaljevati z poenostavitvijo postopkov pri prijavi, pa tudi pri vodenju projektov (pregledna razpisna dokumentacija, krajši rok pri obravnavi vlog, večja fleksibilnost pri načrtovanju stroškov).
		Za še večjo odzivnost

	preostalih prednostnih področij. Še vedno razmeroma zapletena priprava razpisne dokumentacije je dejavnik, ki vpliva na to, da odzivnost in zanimanje potencialnih koristnikov sredstev iz tega ukrepa ni večje.	potencialnih prijaviteljev je potrebno povečati animacijske aktivnosti, ki bodo spodbujale povezovanje in sodelovanje v partnerstvih.
SVV 3	Osnovni instrument, ki podpira vseživljenjsko učenje in poklicno usposabljanje v kmetijskem in gozdarskem sektorju, je ukrep M01 Prenos znanja in dejavnosti informiranja. Ukrep je horizontalen in pokriva vsa prednostna področja PRP 2014-2020. Znotraj ukrepa so opredeljene določene prednostne vsebine, s čimer je v določeni meri omejen nabor usposabljanj, ki bi se jih želeli udeležiti zainteresirani. Z obstoječimi vsebinami so udeleženci sicer večinoma zadovoljni, želijo pa si več praktičnih prikazov in demonstracij ter inovativnih pristopov pri prenosu znanja. Za doseganje boljših rezultatov usposabljanj bi bilo potrebno razširiti nabor predhodnih usposabljanj (za seznanitev z ukrepom), sama usposabljanja pa bolj ciljno naravnati, saj so obstoječe vsebine velikokrat presplošne.	Za učinkovitejše usposabljanje na posameznih področjih bi bilo potrebno predpisati več obveznih vsebin, ki bi se jih tisti, ki prejemajo posamezne podpore morali udeležiti v okviru naložb (predvsem dodatna ekonomska usposabljanja, usposabljanja za racionalnejšo rabo kmetijske tehnike).
SVV 4	Kljub izračunanim kazalnikom, ki izkazujejo negativni vpliv podpor v naložbe na izboljšanje ekonomske uspešnosti kmetij, ocenjujemo, da vsakršna podpora za naložbe pripomore k izboljšanju ekonomske uspešnosti in s tem konkurenčnega položaja upravičencev. Prav tako ocenjujemo, da je do konca programskega obdobja 2014–2020 mogoče realno pričakovati doseganje ali celo preseganje zastavljenega cilja, tj. števila podprtih kmetij. V kakšni meri bodo sredstva PRP prispevala k izboljšanju ekonomske uspešnosti oziroma lažjemu posodabljanju in prestrukturiranju kmetijskih gospodarstev, bo mogoče oceniti v naslednjih letih oziroma v zadnjih letih programskega obdobja, ko bo na voljo FADN podatki za ustreznejše število kmetij (ti. FADN obveznikov z analiziranim ukrepom), ki jih ocenjujemo kot najprimernejšo podatkovno podlago za ocenjevanje učinkov. Ustrezno število primernih kmetij pa ni edino merilo za kredibilne ocene učinkov, ključnega pomena je tudi kakovost podatkov FADN (natančnost in zanesljivost), ki jo je potrebno tudi z vidika uporabnosti za namene ocenjevanja učinkov ukrepov PRP, konkretno okrepiti.	Za večji izkoristek podatkovnega bogastva FADN za namene ocenjevanja učinkov ukrepov PRP, priporočamo upoštevanje ključnih predhodnih priporočil glede izboljšanja kakovosti podatkov FADN po več različnih vidikih (izsledki CRP projekta V4-1423; Volk in sod., 2017), predvsem glede obravnave FADN obveznikov pri vnosu, kontroli in obdelavi podatkov, ki naj bo poenotena z navodili in postopki za uradni vzorec FADN za Slovenijo (podatke uradnega vzorca FADN za Slovenijo podrobno preverja tudi Evropska komisija). Glede na to, da v zadnjih letih glavnino uradnega vzorca FADN za Slovenijo predstavljajo t.i. FADN obvezniki, naj se preveri možnost vključitve večjega števila tistih obveznikov v uradni vzorec FADN, ki bodo prejemniki sredstev v okviru ocenjevanih ukrepov PRP.

		Za dvig konkurenčnosti kmetijskih gospodarstev priporočamo še bolj ciljno naravnanost razpisov, omejitve/ciljne usmeritve pri nakupu standardne kmetijske mehanizacije in povečanje podprtih naložb za prestrukturiranje kmetijstva (potrebna vzporedna vzpostavitev jasnih ciljev/prioritet podpiranja posameznih segmentov slovenskega kmetijstva).
SVV 5	Med upravičenci (mladi prevzemniki), ki so/bodo vzpostavili delovna mesta na kmetijskem gospodarstvu in so/bodo hkrati prejeli sredstva pri podukrepu M04.1, se kažejo pomembni sinergijski učinki na zagotavljanje/ ohranitev delovnih mest na kmetijskih gospodarstvih kar dodatno prispeva k lažjemu začetku opravljanja kmetijske dejavnosti. Četudi je primerjalna analiza starostne strukture dveh programskih obdobij potekala na ne popolnoma primerljivemu številu upravičencev (PRP 2007–2013: 2.652 izplačanih vlog, PRP 2007–2013: 810 odobrenih vlog), je trend nižanja starosti upravičencev jasno izražen. K večjemu zanimanju za prenos oz. spremembo nosilca kmetijskih gospodarstev bi po mnenju številnih nosilcev pripomoglo ponovno vzporedno izvajanje ukrepa za zgodnje upokojevanje kmetov.	Za doseganje cilja prednostnega področja 2B priporočamo povečanje obsega sredstev za podukrep M06.1.
SVV 6	Na splošno lahko povzamemo, da je podukrep M03.1 v okviru PRP postavil dobre temelje, ki bi jih veljalo v naslednjem programskem obdobju še nadgraditi. Cilj podpreti 19,7% KMG se z izvajanjem podukrepov močno zasleduje in bo po vsej verjetnosti do konca programskega obdobja (še posebno z vključitvijo dodatnih shem »izbrana kakovost« dosežen ali celo presežen. Vsekakor je potrebno razmisliti o ponovni vzpostaviti podukrepa za promocijo, pri čemer pa predhodno opredeliti številne težave, ki so se nepričakovano pojavile ob kolektivnem certificiranju in odvajanju zneska za promocijo. Za ocenjevanje učinkov bo potrebno vzpostaviti/dopolniti baze podatkov, na podlagi katerih bodo možne dodatne analize učinkov na povečanje prodaje proizvodov slovenskega porekla na domačem trgu, dvigu cen primarnim	Potrebno je vzpostaviti in voditi evidence (npr. količine, cene…), ki so potrebne za izvedbo naknadnih dodatnih analiz. Priporočamo tudi kritično presojo vzpostavljanja shem na interdisciplinarni ravni, na katerih se skuša opozoriti na morebitne nevarnosti, saj bi lahko v naslednjih letih prihajalo do prenasičenosti shem, premočnemu medsebojnemu konkuriranju, posledično pa bi lahko prihajalo do negativnih učinkov v celotni verigi. Smiselno bi bilo razmišljati o vzpostavitvi/ povečanju sodelovanja z institucijami iz

	proizvajalcem itd. Potreben bo tudi bolj kritičen pristop do vzpostavljanja novih shem kakovosti. Številne pomanjkljivosti in težave so bile prepoznane tudi strani resornega ministrstva, zato v tej smeri že potekajo določene aktivnosti. Pripravljajo se zakonski in podzakonski akti, ki bodo urejali način izvajanja in financiranja promocij shem kakovosti. Poleg tega je ministrstvo naročilo izdelavo študije o učinkih vzpostavitve shem kakovosti oziroma učinkih izvajanja podukrepa v celotni prehranski verigi.	nekmetijskih področij (Ministrstvo za zdravje, Ministrstvo za šolstvo, KGZS…) in usklajevanju pri pripravi shem za promocijo, povečanje prodaje/porabe v javnih institucijah itd. Zaželeno je tudi izvajanje okrepljenih aktivnosti na podukrepu M16.4, pri čemer je potrebna poglobljena analiza ugotavljanja vzrokov za izkazan šibek interes ter vzrokov za težave pri zadoščanju razpisnim pogojem.
SVV 11	Menimo, da so intervencije PRP pripomogle k večji učinkovitosti rabe vode v kmetijstvu. Ugotavljamo pa, da je vpliv PRP na učinkovitost rabe vode v kmetijstvu večji kot to izkazujejo podatki.	Za boljšo oceno prispevka PRP na okoljske kazalce priporočamo bolj podrobno spremljanje stanja (npr. količina porabljene vode; vodomeri itd.). To priporočilo gre bolj v smeri splošnega spremljanja stanja kmetijstva in okolja, saj je upravljanje z vodami eden od ključnih okoljskih ciljev. Stanje porabe vode bi lahko bil na primer dodaten kazalnik FADN podatkov. Pri poročanju in spremljanju PRP pa bi lahko to bil obvezen podatek pri vseh tistih ukrepih, ki primarno zasledujejo okoljske cilje.
	Pri gradnji namakalnih sistemov ugotavljamo precejšnje ozko grlo pri administrativnih postopkih, predvsem pri pridobivanju gradbenih dovoljenj, različnih soglasij in vodnih dovoljenjih.	Ločevanje naložb po ekonomskih in okoljskih koristih. Pri naložbah, ki primarno zasledujejo okoljske cilje naj se ne zahtevajo poslovni načrti, temveč zgolj tehnološki načrti.
		Nudenje večje strokovne pomoči kmetijskim gospodarstvom pri odpravljanju ozkih grl pri naložbah, in sicer pri pridobivanju različnih dovoljenj in soglasij ter tudi večja prizadevanja za poenostavljanje zapletenih administrativnih postopkov, večjo vpetost svetovalnih

		služb in ostalih inštitucij (npr. občine).
SVV 12	Pri vrednotenju PP 5B potrjujemo hipotezo, da se je z intervencijami PRP povečala učinkovitost rabe energije v kmetijstvu in pri predelavi hrane, menimo pa, da je prispevek intervencij PRP na to PP večji kot to izkazujejo podatki. Prvič, o prihrankih energije še niso poročali vsi investitorji, zaradi česar teh prihrankov še ni mogoče oceniti. Konkretnejšo energetsko učinkovitost, ki je posledica intervencij PRP bo mogoče izračunati čez nekaj let, ko bodo gospodarske družbe poročale o prihrankih energije (zahtevano je poročanje v petletnem obdobju po zadnjem izplačilu sredstev). Takrat bo bolj razviden neto vpliv sredstev PRP na PP 5B. Drugič, z naložbami, podprtimi s sredstvi PRP (tako pri podukrepu M04.1 kot tudi pri M04.2) se precej prispeva k večji energetski učinkovitosti (uporaba energetsko učinkovitejših gradbenih materialov ter uporaba energetsko varčnejše strojne opreme in mehanizacija), vendar gre za sekundarne učinke, ki jih je težko meriti. To velja predvsem pri naložbah, ki primarno ne zasledujejo energetsko učinkovitost, imajo pa nedvomno učinek tudi na večjo energetsko varčnost.	V tem kontekstu gre priporočilo v smeri, da se bolj natančno razdeli in klasificira stroške naložb. Na primer razdelitev stroškov strojne opreme in inštalacij, ki so povezane z energijo (poraba energije, ogrevanje/hlajenje, toplotna izolativnost itd.)
SVV 13	Glede na to, da PP 5C ni bilo programirano vseeno ugotavljamo pozitivne učinke interveniranja PRP na tem področju. Povečala se je tako ponudba OVE (predvsem podukrep M08.6, naložbe v gozdarski sektor) kot tudi uporaba OVE (predvsem podukrepa M04.1 in M04.2).	Za večji prispevek k ponudbi in uporabi OVE, stranskih proizvodov, odpadkov, ostankov in drugih neživilskih surovin za namene biogospodarstva menimo, da bi bilo dobro, če bi se oblikovali javni razpisi, ki bi se neposredno navezovali na to tematiko.
		Naložbe v OVE bi bile smotrnejše in ekonomsko bolj upravičene, če bi se v sklopu tega kmetje povezovale preko ukrepa sodelovanje (M16).
SVV 14	Program razvoja podeželja je znatno prispeval k zmanjšanju emisij didušikovega oksida in amonijaka, ni pa oblikoval ustreznih operacij/zahtev za zmanjševanja emisij metana iz prebavil rejnih živali. Tudi za gradnjo majhnih in mikro bioplinskih naprav, s katerimi bi lahko zmanjšali emisije metana iz skladišč za živinska gnojila, kljub možnostim financiranja,	Predlagamo, da se pogojevanje izvajanja sicer zelo učinkovitih zahtev TRZ_I_NIZI TRZ_II_NIZI odpravi.

	ni bilo interesa. Od številnih aktivnosti za zmanjšanje emisij didušikovega oksida in amonijaka s kmetijskih zemljišč izpostavljamo gnojenje z gnojevko v pasovih in vbrizgavanje gnojevke v tla na njivah in travnikih, ki sta v Sloveniji novost. Na njivah se je nova tehnika hitro razširila, na travnikih pa smo jo zaradi pogojevanja z drugimi zahtevami KOPOP izvajali v zelo omejenem obsegu.	
SVV 16	Ocenjujemo, da je izvajanje podukrepa M08.6 ustrezno. Diverzifikacijo nekmetijskih dejavnosti na podeželju se trenutno podpira predvsem v okviru ukrepa M19-LEADER, pozitivno pa prispeva k ustvarjanju novih delovnih mest v nekmetijskih dejavnostih. Ukrep M16-Sodelovanje ima predvsem posreden vpliv na spodbujanje diverzifikacije, prispeva pa k zagotavljanju manjšega števila delovnih mest.	Zaradi velikega zamika pri izvajanju podukrepa M06.4-Podpore za naložbe v vzpostavitev in razvoj nekmetijskih dejavnosti bi bilo ob vzpostavitvi finančnih instrumentov smiselno izvesti promocijske aktivnosti.
		Za samo izvajanje podukrepa M06.4 bi bilo smotrno zagotoviti tudi nepovratna sredstva, saj je brez teh interes upravičencev za podporo precej pod vprašajem. V bazi podatkov bi bilo smiselno spremljati tudi podatke o starostni in izobrazbeni strukturi novo ustvarjenih delovnih mest.
SVV 17	Izvajanje ukrepa M19 je zadovoljivo. S sprejetimi spremembami organa upravljanja, kadrovsko okrepitvijo na ARSKTRP ter prilagoditvijo nekaterih administrativnih postopkov so se precej skrajšali roki odobritve operacij in potrjevanja sprememb SLR.	V naslednjem programskem obdobju bi bilo smiselno, da se poenotijo merila in kriteriji za potrjevanje operacij med vsemi skladi, ki so vključeni v izvajanje SLR.
	Na celotni površini države so vzpostavljena partnerstva, kjer pa ugotavljamo, da bi bilo potrebno povečati vlogo ekonomskega sektorja in civilne družbe pri izvajanju operacij. Izvajanje ukrepa ima velik vpliv na ustvarjanje in ohranjanje delovnih mest.	Zaradi velikega interesa in že porabljenih sredstev v okviru podukrepa M19.3-Sodelovanja med LAS, bi bilo potrebno zagotoviti dodatna sredstva. S ciljem povečanja vloge ekonomskega sektorja in civilne družbe pri izvajanju operacij bi bilo smotrno razmisliti o pred financiranju odobrenih operacij in uvedbi finančnih instrumentov.
	Kaže se izrazito velik inovativni potencial odobrenih operacij v okviru podukrepa M19.2, saj le-te predstavljajo več kot tri četrtine (76 %) od vseh inovativnih operacij v okviru PRP. Odobrenih je bilo 47 operacij, ki prispevajo k ohranjanju kulturne dediščine, kar kaže na	Zaradi velikega števila operacij, ki prispevajo k večji vključenosti mladih, žensk in drugih ranljivih skupin, bi bilo potrebno v naslednjem programskem obdobju

	potrebo po tovrstnih naložbah, ki imajo sinergijske učinke predvsem z naložbami v turizem in izboljšanje kakovosti življenja na podeželskih območjih.	angažirati tudi sredstva Evropskega socialnega sklada.
	Ocenjujemo, da udi ukrep M16 pozitivno prispeva k lokalnemu razvoju podeželskih območjih podeželskih območij.	Smiselno bi bilo vrednotiti ukrep CLLD kot celoto, saj različni skladi vzajemno prispevajo k uresničevanju ene SLR.
SVV 21	Mreža je uspešna pri informiranju tako članov baze mreže kot tudi širše javnosti in je pomemben vir informacij za potencialne upravičence. Na področju podpore ukrepom je njena vloga ključna pri razširjanju znanja in informacij (M01)(posledično tudi za ukrep M10), spodbujanju inovacij (M16) in podpori pobudi LEADER (M19). Ugotavljamo, da obstaja prostor za širitev aktivnosti mreže tudi na področje promocije shem kakovosti in znamčenja proizvodov v okviru le-teh.	Priporočamo intenzifikacijo aktivnosti Mreže na področju povezovanja med velikimi proizvajalci in malimi kmeti in pa znamčenja proizvodov v okviru shem kakovosti (*branding*). Največji potencial za povezovanje vidimo na ravni zadrug in lokalnih dobaviteljev znotraj ukrepov M09, M16 in M19.
	Mreža je zelo aktivna na področju inovacij, in tako pomembna pri ukrepu M06.1, preko primerov dobrih praks in objavljanja inovativnih rešitev mladih kmetov,obstajajo pa še možnosti za širitev delovanj v smislu spodbujanja digitalizacije KMG.	Mreža naj posveti več pozornosti vsebinam, povezanim z digitalizacijo na KMG (npr. avtomatizacija, uvedba novih tehnologij, biokemija ipd.).
	Prepoznavnost mreže med upravičenci na splošno je relativno nizka	Potrebno je povečati prepoznavnost vloge in pomena Mreže med upravičenci in potencialnimi upravičenci PRP, bodisi preko obstoječih ukrepov (M01 in M02), bodisi preko ad-hoc kampanj ozaveščanja in informiranja ciljne javnosti.
		Spodbuditi je potrebno diseminacijo znanja, ustvarjenega v okviru ENRD.
SVV 22	Za celovito predstav o starostni strukturi upravičencev bi bilo potrebno zagotoviti podatek o starosti za vse ukrepe (trenutno je na voljo le za ukrepe M04.1, M04.2, M06.1, M06.2 in M08.6).	V bodoče naj se podatek o starosti upravičenca spremlja za vse ukrepe PRP, kjer je to možno in relevantno.
SVV 24	Kljub temu, da ukrepi za blažitev podnebnih sprememb niso bili programirani, je Program razvoja podeželja znatno prispeval k blažitvi podnebnih sprememb. Prispevek ukrepov k blaženju podnebnih sprememb je v večini primerov opisan kvalitativno. Dejansko ovrednotenje učinkov je zelo zahtevno in povezano z veliko stopnjo negotovosti.	Ukrepe za blaženje podnebnih sprememb bi bilo smiselno v naslednjem programskem obdobju programirati in kjer je mogoče bolje načrtovati postopke za sledenje učinkov. Zaradi zahtevnosti določitve učinkov nekaterih ukrepov je smiselno tudi programiranje

		ukrepov, katerih učinke je mogoče oceniti le kvalitativno.
SVV 30	Inovacije podpira predvsem mreža in ukrepa M16 ter M19. Poleg tega ugotavljamo, da je pomemben dejavnik tudi starost upravičencev, saj so na splošno mlajši kmetje nosilci inovativnih prebojev v kmetijstvu.	Potrebno je okrepiti sinergije med ukrepom M06.1 in ključnimi ukrepi na področju spodbujanja inovacij, bodisi preko targetiranega informiranja mladih kmetov (npr. »navzkrižna promocija« ukrepov s potencialom za inovacije, s strani svetovalnih služb), dodatnih finančnih spodbud in aktivnosti mreže (po vzoru ukrepa M16.2, kjer je sinergija delno že vzpostavljena, saj se pri podukrepu M16.2 ocenjuje kakovost partnerstva tudi na podlagi tega, ali so v partnerstvo vključeni tudi mladi kmetje).
PSVV 1/1	Na podlagi razpoložljivih podatkov o deležu žensk med upravičenci ukrepov, ugotavljamo, da PRP ne diskriminira proti obema spoloma.	Priporočamo, da je pri vseh ukrepih dosledno zbirajo tudi podatki o spolu upravičenca. Predlagamo, da se na bodoča javna naročila doda obvezno vprašanje o spolu.
PSVV 3/1	V okviru opisov naložb ni bilo zaznati naložbe, ki bi neposredno podprla digitalizacijo v kmetijstvu. Pri tem dopuščamo možnost, da je do manjšega obsega podpiranja digitalizacije prišlo posredno preko posodobitve ali vpeljave sodobnih tehnologij na kmetijskih gospodarstvih. Gre npr. za dele opreme, ki so podprti s sodobnimi digitalno vodenimi procesi (računalniško krmiljenje v hlevih ali rastlinjakih in spremljanje procesov preko različnih medijev, spremljanje obnašanja živali preko transponderjev na različnim medijih, ipd.).	Neposredno podpiranje digitalizacije kmetijstva je mogoče zasledovati šele, ko bodo v načrtu investicijskih podpor natančno opredeljeni cilji in okvirji porabe namenskih sredstev, med katerimi bodo določeni tudi standardi digitalizacije.
PSVV 4/1	Za izvedbo natančnejših analiz ocenjevanja učinkov pri podprtih KMG v podukrepu M04.1 in pri podprtih kmetijskih in živilsko-predelovalnih podjetij v podukrepu M04.2 je bilo na voljo nezadostno število podatkov (iz FADN baze pri KGZS in baze AJPES), v primeru FADN podatkov pa je dodatni razlog tudi nezanesljivost posameznih FADN spremenljivk. Kljub temu ocenjujemo, da vsakršno podpiranje investicij povečuje konkurenčnost podprtih kmetij/podjetij, ne moremo pa potrditi, da je zaradi podpor PRP 2014–2020 prišlo do značilnega odstopanja v	Priporočila so podana v okviru SVV 4.

	konkurenčnosti med podprtimi in nepodprtimi kmetijskimi gospodarstvi/podjetji.	

Zaključki in priporočila v okviru Sklopa 2

SVV / PSVV	Zaključek	Priporočilo
SVV 8	Ukrepanje v okviru programa razvoja podeželja je podprlo obnovo, ohranjanje in izboljšanje biotske raznovrstnosti, vključno z območji Natura 2000 in območji z naravnimi ali drugimi posebnimi omejitvami, pri čemer se kmetovanje visoke naravne vrednosti in stanja krajin v Sloveniji postopoma povečuje. Vrednotenje na splošno ugotavlja pozitiven vpliv PRP na stanje biotske raznovrstnosti, obenem pa ni mogoče z gotovostjo trditi, da so na območjih z večjo intenzivnostjo ukrepov statistično značilno pozitivni vplivi programa.	Glede na to, da so za ohranjanje habitatov in izboljšanje biotske raznovrstnosti znotraj PRP oblikovane štiri ciljne operacije, v katere pa je vpis še vedno relativno nizek, je treba razmisliti o povečanju privlačnosti teh operacij z vidika finančne podpore. Hkrati je pomembno, da je ekonomska privlačnost operacij KOPOP zastavljena na način, da si ukrepi medsebojno ne konkurirajo (tj. da na opredeljenih območjih deluje kot ključni faktor pri odločanju za vstop v ciljne naravovarstvene operacije). Upoštevajoč PUN priporočilo zadeva tudi operacije KRA_MEJ Ohranjanje mejic (na Ljubljanskem barju); HAB_KOS: Košnja/paša ni dovoljena do 30.6.; KRA_VTSA: Visokodebelni travniški sadovnjaki; ter HAB_MRVA: Spravilo mrve s travinja. V primeru operacije KRA_MEJ je kot dodaten možen ukrep velja razmisliti tudi o razširitvi možnosti vpisa operacije, ki je sedaj omejena na uraden kontrolni sloj mejic.
	Identificiran je širši problem negativnega vpliva intenziviranja kmetijstva na biotsko raznovrstnost, ciljne vrste in habitate Natura 2000 ter krajinsko raznolikost, tudi preko I. stebra SKP, zato je treba posamezne operacije, ki posredno ali neposredno podpirajo ohranjanje biološke raznolikosti, spremeniti v finančno bolj privlačne.	Glede na to, da je na posameznih področjih bolj zanimivo vključevanje kmetov v sheme znotraj I. stebra, predlagamo, da se pri določanju višine izplačil razmisli o možnostih višjih izplačil za okoljevarstvene sheme, ohranjanje

		trajnostnega kmetovanja in ukrepe na območjih, kjer (še) ni intenzivnega kmetovanja.
SVV 9	Osnovni parametri, ki vplivajo na izboljšanje upravljanja voda, vključno z ravnanjem z gnojili in pesticidi, kažejo velika medletna gibanja, pri čemer so vrednosti v letu 2018 slabše od vrednosti v preteklih letih. Večjih sprememb ukrepa KOPOP v letu 2018 ni bilo, zato tega poslabšanja (glede na dostopne podatke) ne moremo povezati z morebitnim neustreznim izvajanjem PRP. Dejanskih vplivov PRP ni bilo mogoče z gotovostjo potrditi zaradi nerazpoložljivosti potrebnih podatkov o meritvah, ki bi bile prostorsko osredotočene na območja, kjer bi se vplivi lahko z gotovostjo preverjali. Zaradi pomanjkanja podatkov o bilanci N in P na mikro ravni tudi ni bilo mogoče podrobneje analizirati povezave med vnosom N in P ter stanjem voda na mikro ravni.	Podatke o dušiku in fosforju v tleh in druge podatke, zbrane v okviru PRP, je potrebno digitalizirati in na ta način omogočiti uporabo teh podatkov za potrebe vrednotenj in drugih tovrstnih študij (glej tudi priporočila v okviru SVV 10).
		Ob naslednjem vrednotenju naj se izvede ciljno usmerjena analiza stanja podzemnih voda ali ekološkega stanja površinskih voda (kot del vrednotenja ali kot ločena projektna naloga). Z namenom stroškovne učinkovitosti naj se v sodelovanju z relevantnimi državnimi organi (zlasti Ministrstvo za okolje in ARSO) znotraj obstoječe mreže opredeli tista merilna mesta, ki so primerna za vrednotenje učinkov PRP. To pomeni, da se nahajajo na območjih z reprezentativnim deležem zemljišč z zahtevkom (npr. >25%) in ugotovljenimi pomembnimi obremenitvami v skladu z NUV. Po potrebi se lahko ob podpori PRP predlaga dodatna mesta in podpre monitoring ekološkega stanja, ki bo ciljno vezan na spremljanje učinkov PRP.
SVV 9		Treba je nadaljevati z usposabljanji upravičencev na temo izboljšanja uporabe pesticidov ter uporabe in skladiščenja gnojil, saj so ti ukrepi ključni za spremembo kmetijskih praks, ki so ključni vzrok preseženih vrednosti nitratov in pesticidov v vodah.
SVV 10	Osnovni parametri, ki vplivajo na zmanjšanje erozije tal na obdelovalnih zemljiščih in povečanje vsebnosti organskih snovi v tleh in s tem na izboljšanje upravljanja zemljišč in tal, kažejo ugodne trende, ki jih pretežno lahko	Potrebno je vzpostaviti enoten sistem za spremljanje tal na ravni Slovenije.
		Podatke o ogljiku v tleh in druge podatke, zbrane v

	pripišemo PRP. Izboljšanja pa ni bilo mogoče v celoti statistično potrditi zaradi pomanjkanja podatkov tako na mikro kot tudi na makro ravni	okviru programa (analize tal v okviru ukrepa KOPOP), je treba digitalizirati terna ta način omogočiti njihovo uporabo v procesu vrednotenj ter drugih študij in analiz.
		Predlagamo razmislek o povečanju števila usposabljanj, ki so namenjena problematiki izboljšanja upravljanja tal.
PSVV 2/2	Za nekatere od naložb ni bilo podatkov o prostorski lokaciji glede na območja Natura 2000 območje.	Za potrebe natančnih bodočih analiz vpliva naložb v osnovna sredstva na kvalifikacijske vrste in habitatne tipe bi bilo potrebno bi znotraj vlog navajati podatek ali se bo naložba izvajala na področju Natura 2000.
		Priporočamo vzpostavitev sistema hitre ocene možnih negativnih vplivov na biotsko raznolikost (ali Natura 2000 vrste) pred odobritvijo odobrijo sredstev, na primer seznama kontrolnih vprašanj, ki temeljijo na standardnem naboru naložb in možnih vplivov (za primer glej analizo naložb v razdelku C spodaj). V kolikor se ugotovi potencialni negativni vpliv upravičencem po potrebi predpišejo dodatni zaščitni ukrepi.
PSVV 3/2	Programirani ukrepi so zelo koristni za lastnike gozdov in ob enem dobro sprejeti. Analize kažejo, da je bil interes za predpisane ukrepe velik, vseeno pa realizacija ni dosegla želene ravni, zato obstaja veliko prostora za izboljšanje izvajanja ukrepov.	Potrebno je intenzivirati aktivnosti informiranja in ozaveščanja o možnostih financiranja PRP na področju gozdarstva (preko svetovalcev in kanalov Mreže).
		Potrebno je prevetriti sistem podpore upravičencem, da bi se zmanjšalo nesorazmerje med razpoložljivimi in odobrenimi sredstvi (26,6 %). Ena od možnih rešitev so delavnice in svetovanje za upravičence pri pisanju vlog na področju gozdarstva, upoštevajoč naravovarstvene smernice in možne vplive ukrepov na gozdne habitatne tipe in vrste.

	Na podlagi razpoložljivih podatkov in opravljenih analiz ni mogoče z gotovostjo sklepati, ali imajo dela v gozdovih, podprta z ukrepi PRP, pozitiven ali negativen vpliv na biotsko raznovrstnost.	Za pridobitev zanesljivega odgovora glede vpliva gozdarskih ukrepov PRP na gozdne habitatne tipe in kvalifikacijske vrste, npr. detla (belohrbti, triprsti, srednji - vsak za svoj tip gozda) bi bilo potrebno izvesti monitoringe na območjih, ki so zaprta in se odpirajo. Pri tem bi bilo potrebno proučiti (a) sam način izvajanja del v gozdovih in (b) morebitni pozitivni ali negativni vpliv na habitat in izbrane vrste.
		Predlagamo, da se v prihodnje prevetri seznam kazalnikov Okoljskega poročila z vidika smiselnosti in uporabnosti v procesu vrednotenja zlasti z vidika razpoložljivosti podatkov za njihov izračun).
		Za zanesljivejšo analizo vpliva gozdarskih ukrepov na gozdne habitate bi bilo potrebno zagotoviti prostorske (GIS) podatke o novozgrajenih gozdnih cestah in vlakah, financiranih iz PRP.
PSVV 4/2	Obstaja zavest o pomenu zaščite okolja in narave, ob enem pa se izvaja veliko število operacij, ki imajo posreden prispevek k temu cilju. Ne glede na to pa je delež projektov z neposrednim vplivom na vrste in habitate Natura področjih sorazmerno majhen, zato na tem področju obstaja pomemben prostor za izboljšave.	V oblikovanje operacij v okviru ukrepov M16 in M19 naj se vključijo ključni deležniki na področju okoljevarstva in naravovarstva v Sloveniji na način, da predlagajo konkretne, lokalnemu okolju prilagojene teme oz. projekte, s katerimi bi se povečal neposreden prispevek PRP k ohranjanju habitatnih tipov in kvalifikacijskih vrst (npr. ohranjanje habitatov ciljnih vrst ptic na ciljno izbranih sklenjenih območjih, obnova degradiranih Natura 2000 habitatov ipd.).
PSVV 5/2	Zaradi razmeroma majhnih deležev KZU, vključenih v OOTT in PEP (v primerjavi s KOPOP in EK), operacije I. stebra na izboljšanje stanja biotske raznovrstnosti vplivajo v relativno omejenem obsegu. To dokazuje dejstvo, da je v zadnjih treh letih delež	Treba je razmisliti o dodatnih ali alternativnih mehanizmih za spodbujanje vključevanja upravičencev v operacije II. stebra (bodisi preko ozaveščanja in informiranja,

	zemljišč, povezan z I. stebrom, stagniral ali rahlo upadal, medtem ko so deleži zemljišč v okviru II. stebra rahlo naraščali.	bodisi preko višine plačil za operacije/zahteve, ki pozitivno prispevajo k ohranjanju biotske raznovrstnosti). Tovrstni ukrepi so lahko ciljno usmerjeni na KMG, ki se nahajajo na ključnih SPA območjih (npr. Ljubljansko barje).

I. Namen vrednotenja

Vrednotenje je sestavni del izvajanja PRP (Program razvoja podeželja) 2014–2020 in zagotavlja pomembne in pravočasne povratne informacije za Organ upravljanja. Namen vrednotenja je predvsem prispevek k izboljšanju kakovosti oblikovanja in izvajanja Programa razvoja podeželja Republike Slovenije za obdobje 2014-2020 ter ocena uspešnosti in učinkovitosti samega izvajanja programa ter uspešnost pri doseganju zastavljenih ciljev programa. Prav tako je namen vrednotenja seznanjenost javnosti s tem, ali se pri uresničevanju ciljev politike EU (Evropska unija) denar porablja odgovorno, ali prinaša pričakovane rezultate in ali je ukrepanje usmerjeno v prave upravičence.

Poročilo vrednotenja vključuje metodološko podlago, analizo in interpretacijo rezultatov, ki so podlaga za odgovore na skupna in programsko specifična vprašanja za vrednotenje. Poročilo je strukturirano na način, da najprej povzema ugotovitve ponovne ocene stanja in potreb (SWOT analize oz. Analize prednosti, šibkosti, priložnosti in nevarnost) in na podlagi le-te ponovno presoja ustreznost intervencijske logike PRP v razmerju do ciljev Skupne kmetijske politike (SKP) in Strategije EU 2020. Sledi podrobna metodološka razlaga po vprašanjih za vrednotenje, izračun kazalnikov in interpretacija rezultatov (tj. odgovori na vprašanje za vrednotenje). Osnovni odgovor in dodatna pojasnila oz. razlage so v okviru vsakega vprašanja za vrednotenje predstavljeni ločeno (v dveh razdelkih), med tem ko so tabele z golimi podatki v prilogah poročila.

Skupna vprašanja za vrednotenje (SVV) 1-18 zadevajo posamezna prednostna področja (PP) PRP, med tem ko SVV 19-30 obravnavajo nekatere specifične teme (kot sta Mreža za podeželje in tehnična pomoč) ter presečne teme (kot so sinergije, skladnost s cilji strategija Evropa 2020, konkurenčnost kmetijstva, okolje in upravljanje virov, uravnotežen teritorialni razvoj in inovacije).

Poleg SVV vrednotenje obsega tudi vrsto programsko specifičnih vprašanj za vrednotenje (PSVV), ki pokrivajo določene presečne teme, kot so enakost moških in žensk, trajnostni razvoj, vpliv naložb (na digitalizacijo, uspešnost in učinkovitost KMG (Kmetijsko gospodarstvo)) in vpliv PRP na habitate in vrste (biotska raznovrstnost).

Vsako vprašanje za vrednotenje je obravnavano v ločenem metodološkem obrazcu, ki vključuje opredelitev intervencijske logike za ukrepe, ki bodo ovrednoteni, merila presoje za vsa vprašanja za vrednotenje ter okvirno metodologijo za odgovarjanje na vprašanja za vrednotenje, skupaj s pripadajočimi skupnimi in programsko specifičnimi kazalniki, ter končni odgovor in morebitna dodatna pojasnila.

II. Ponovna ocena stanja in potreb (SWOT analiza)

Pregled stanja predstavlja primerjavo izhodiščnega stanja za pripravo PRP (konec leta 2013), stanja glede na poročilo o vrednotenju rezultatov v letu 2017 ter stanje na presečni datum vrednotenja, tj. konec leta 2018[3]. Izpostavljamo le tiste fizično-geografske in družbeno-geografske značilnosti, ki so nove ali bistveno drugačne, saj le na podlagi spremenjenih okoliščinah lahko sklepamo o relevantnosti Programa razvoja podeželja (PRP) in intervencijske logike, vgrajene vanj.

Fizično-geografske značilnosti

Narava:

- **Skupna površina Kmetijskih zemljišč v uporabi (KZU) v območjih Natura 2000** je v primerjavi z izhodiščnim letom 2013, **rahlo večja**, vendar glede na leti 2015 in 2016 nekoliko upada (148.714 ha oz. 19,35 % površin v letu 2013, 152.727 ha oz. 19,88 % površin v letu 2015, 150.654 ha oz. 19,61% KZU na območjih Natura 2000 v letu 2017), četudi je skupna površina območij Natura 2000 ostala praktično nespremenjena[4].

Biotska raznovrstnost:

- Z vidika ohranjenosti **ugodno stanje** v Sloveniji dosega slaba **polovica habitatnih tipov** za katere je potrebno poročati po Natura 2000 direktivah. To so obalni in priobalni habitatni tipi, habitatni tipi grmišč in resav, gozdni habitatni tipi in habitatni tipi goličav. V slabšem stanju so zlasti sladkovodni, mokriščni, ter habitatni tipi vezani na kmetijsko krajino, kot so barjanski in traviščni habitatni tipi[5] (podatki za leto 2013, novi podatki po Direktivi o habitatih bodo na voljo konec aprila 2019, po Direktivi o pticah pa konec junija 2019)[6].
- **Slabšanje stanja vrst, katerih življenjski prostor je kmetijska krajina, in habitatnih tipov, ki so vezani na ta življenjski prostor,** kar velja tako za specializirane travniške vrste in habitatne tipe kot za generaliste[7] (podatki za leto 2013).
- **Indeks ptic kmetijskih krajin** s katerim se ugotavljajo spremembe v številčnosti populacij splošno razširjenih vrst ptic kmetijske krajine je sicer **slabši kot v izhodiščnem letu 2013, vendar od leta 2015 naprej narašča** (iz 78,4 leta 2013 na 71,4 leta 2015, 76,1 leta 2017 in končno 78,3 leta 2018). Za Slovenski indeks ptic kmetijske krajine je značilen zmerni upad, pri čemer se je v preteklih štirih letih trend stabiliziral. Najhitreje upadajo travniške vrste, ki tudi največ prispevajo k poslabšanju indeksa glede na izhodiščno leto. Trend netravniških vrst in generalistov sta podobna, zaznamuje pa ju počasen upad (cca 1% letno). V letu 2018 je bila izvedena tudi analiza vpliva ukrepov KOPOP in EK (in ostalih okoljskih spremenljivk ter spremenljik, vezanih na politike) na indeks ptic kmetijske krajine, rezultati pa so pokazali, da nanj najpomembneje vplivajo krajinske spremenljivke (tj. prisotnost gozdnih elementov in

[3] Analiza prednosti, šibkosti, priložnosti in nevarnost (SWOT) je izvedena po kategorijah podatkov, ki jih navaja SWOT analiza PRP.
[4] Vir: PSK (Poročilo o stanju kmetijstva) 2015, PSK 2013
[5] Vir: ZRSVN 2013
[6] V času priprave poročila novejši podatki o stanju habitatnih tipov niso bili na voljo
[7] Vir: ZRSVN 2013

pestrost kmetijskih rastlin povečuje diverziteto). Po drugi strani je naraščanje neposrednih plačil močno negativno povezano z raznolikostjo ptic kmetijske krajine (po vsej verjetnosti zaradi intenzifikacije živinoreje). Plačila ukrepov KOPOP in EK so negativno korelirana z diverziteto kmetijskih ptic, kar najverjetneje pomeni, da se plačila stekajo na območja z nižjo diverziteto. . Poleg tega površine, vključene v naravovarstvene KOPOP operacijje, nimajo večjega vpliva nanjo, kar je najverjetneje povezano z majhim obsegom izvajanja in dejstvom, da večji del operacij KOPOP ni ciljno prilagojen ekološkim zahtevam ptic kmetijske krajine[8].

Kakovost voda in raba vode:

- **Izboljšanje ekološkega stanja vodnih teles površinskih voda** – na ozemlju RS (Republika Slovenija) je dobro in zelo dobro stanje/potencial ugotovljeno za 59% vodnih teles površinskih voda (53% na VO (vodno območje) Donave in 79% na VO Jadranskega morja). Primerjava stanja kakovosti in rabe vode na podlagi Načrta upravljanja voda za vodni območji Donave in Jadranskega morja za obdobji 2009-2015 (NUV I (Načrt upravljanja voda)) in 2016-2021 (NUV II) kaže, da imajo vsa vodna telesa (VT) površinskih voda na vodnem območju (VO) Donave dobro kemijsko stanje, kar je glede na podatke iz 2. spremembe PRP nespremenjeno. V primerjavi z oceno ekološkega stanja v NUV I na VO Donave, v RS boljše stanje izkazuje 6% vodnih teles površinskih voda (VTPV), na VO Jadranskega morja pa 9% VTPV, manjši je tudi delež neocenjenih vodnih teles. Rezultati kažejo, da se zmanjšuje obremenjenost z organsko maso, razlike v razvrstitvi v razrede ekološkega stanja pa so tudi posledica sprememb (nadgradnje) v metodologijah ocenjevanja ekološkega stanja. Obremenjenost s hranili ostaja približno enaka. Kot najpomembnejša ekološka obremenitev vodnih teles rek je bila prepoznana hidromorfološka spremenjenost/splošna degradiranost. V NUV I večina vodnih teles ni bila ocenjena glede na hidromorfološke obremenitve, zato neposredna primerjava med obdobji ni mogoča[9] (podatki za leto 2016, novih podatkov ni).
- Spremembe rabe tal na vodovarstvenih območjih med leti 2009 in 2014 so relativno majhne, v tem obdobju pa so največje spremembe opazne v povečanju obsega površin na vodovarstvenih območjih v zaraščanju, kar kaže na **pozitiven trend s stališča obremenjevanje voda na vodovarstvenih območjih** s človekovimi dejavnostmi[10] (podatki za leto 2016, novih podatkov ni).

Tla:

- **Poraba mineralnih gnojil v letu 2017 dosega iste vrednosti, kot v letu 2013** (2013: 130347 t, 2017: 130524 t). Podoben trend najdemo tudi pri porabi rastlinskih hranil (2013: 98,2 kg/ha, 2017: 98,2 kg/ha)[11] [12].
- Nadaljuje se trend **zmanjševanja bruto bilančnega presežka dušika na hektar KZU**. Bruto bilančni presežek dušika v uporabi je v letu 2016 znašal 42 kg/ha KZU, kar je najnižja vrednost v zadnjih 20 letih. Količina dušika, ki je bila vnesena v tla v letu 2016, je glede na izhodiščno stanje (72.710 ton) nekoliko višja in znašala je 75.683 ton oz. 97 % povprečja zadnjih 20 let. S pridelki je bilo odvzetih iz tal 55.437 ton dušika, kar je bilo največ v zadnjih 20 letih (ali 115 % povprečja zadnjih 20 let) [13].

[8] Vir: DOPPS 2018
[9] Vir: MOP 2016 – Okoljsko poročilo
[10] Vir: MOP 2016 – Okoljsko poročilo
[11] Pri sezonskih spremembah ne moremo govoriti o trendih, saj na porabo mineralnih gnojil in rastlinskih makro hranil na letni ravni vplivajo tudi specifične rastne (vremenske) razmere in pa cene teh proizvodov.
[12] Vir: SURS - Poraba mineralnih gnojil v kmetijstvu, Slovenija, letno
[13] Vir: SURS 2016 - Bilanca dušika in fosforja

- **V letu 2017 je bilo v Sloveniji 1.087 ton aktivnih snovi v prodanih fitofarmacevtskih sredstvih** ali za **6 % manj kot v letu 2016**. Pred tem je količina aktivnih snovi v prodanih fitofarmacevtskih sredstvih glede na prejšnje leto tri leta naraščala (v 2014 je narasla za 10 %, v 2015 za 4 % in v 2016 za 10 %), še prej pa je dve leti upadala (v 2012 je upadla za 10 % in v 2013 prav tako za 10 %). [14].

Zrak:
- **Nadaljuje se upad izpustov onesnaževalcev zraka zaradi kmetijske dejavnosti**. Letni izpusti amonijaka so se v kmetijstvu od leta 1990 do leta 2014 zmanjšali z 21.606 na 17.304 ton ali za 19,9 %. V absolutnem smislu sta k zmanjšanju izpustov največ prispevala perutninarstvo in prašičereja, saj se je število perutnine in prašičev v obravnavanem obdobju precej zmanjšalo. Tudi v govedoreji, kot najpomembnejšem posamičnem viru, so se izpusti zmanjšali, kar se povečini lahko pripiše zmanjšanju črede. Pomembno zmanjšanje je opazno tudi pri izpustih toplogrednih plinov (zlasti metana in dušikovega oksida), ki so se od leta 1986 do 2014 v kmetijstvu zmanjšali za 15,6 %. V absolutnem smislu je k zmanjšanju izpustov toplogrednih plinov največ prispevala govedoreja, saj zaradi izboljšane učinkovitosti reje dosegamo podoben fizičen obseg prireje z bistveno manjšo čredo kot nekoč. Precej so se zmanjšali tudi izpusti v prašičereji in perutninarstvu. Gre predvsem za zmanjšanje na račun manjšega obsega reje[15], kar pa negativno vpliva na samooskrbo, zlasti na področju prašičereje, kjer je ta v letu 2015 zgolj 35-odstotna (podatki za leto 2015, novih podatkov ni).

Družbeno-ekonomske značilnosti

Demografske značilnosti:
- **Dodatno poslabšanje kazalnikov staranja prebivalstva**. Delež prebivalcev, starih 65 ali več let, je sredi leta 2016 znašal 18,7 %; delež prebivalcev, mlajših od 15 let, pa je znašal 14,9 %. Indeks staranja, to je vrednost, ki izraža razmerje med številom oseb, starih 65 ali več let, in številom oseb, mlajših od 15 let, je znašal 125,4[16].

Gospodarstvo:
- **Izboljšanje makroekonomske situacije v Sloveniji, kar velja tudi za kmetijstvo**. Bruto družbeni proizvod (BDP - Bruto domači proizvod) je leta 2017 znašal 43.000 mio EUR (Evro) oz. realno 6,5 % več kot leto poprej; BDP na prebivalca je znašal 20.815 EUR[17] (leta 2013 17.100 EUR glede na izhodiščno stanje). Skupna dodana vrednost, merjena v stalnih cenah, je bila višja tudi v letu 2017, in to za 5,2 %. Najbolj se je zvišala v drugih raznovrstnih poslovnih dejavnostih (za 11,3 %). Tem so po stopnji dviga dodane vrednosti sledile dejavnosti rudarstvo (za 9,5 %), gradbeništvo (za 8,5 %) in predelovalne dejavnosti (za 8,4 %)[18].
- **Stagnacija produktivnosti dela** (merjena v standardih kupne moči glede na povprečje EU) – predkrizno raven je presegla šele ob okrepljeni gospodarski aktivnosti v letih 2014 in 2015 in v mednarodni primerjavi ostaja nizka (80 % povprečja EU leta 2013 in 81 % leta 2016)[19].

[14] Vir: SURS 2017 – Prodaja pesticidov
[15] Vir: ARSO 2015 - Izpusti amonijaka v kmetijstvu; ARSO 2015 - Izpusti metana in dušikovega oksida
[16] Vir: SURS 2016 - V slovenskih občinah je več starega kot mladega prebivalstva
[17] Vir: SURS 2017 - Bruto domači proizvod in gospodarska rast
[18] Vir: SURS 2017 - Bruto domači proizvod in drugi agregati nacionalnih računov ter zaposlenost
[19] UMAR 2016 – Poročilo o razvoju

- **Kreditiranje podjetniškega sektorja se ponovno umirja**, kar UMAR (Urad za makroekonomsko analizo in razvoj) pripisuje zlasti večjemu odplačevanju kreditov[20]. Izvajanje finančnih instrumentov v okviru PRP se še vedno ni pričelo, kar po eni strani onemogoča dostop do ugodnih virov zadolževanja, po drugi strani pa ne omogoča vpogleda v dejansko povpraševanje na strani upravičencev.
- V letu 2016 je v Sloveniji poslovalo 196.072 podjetij. Zaposlovala so 858.203 oseb in ustvarila 98.574 milijonov EUR prihodka. Med velikostnimi skupinami podjetij (glede na število oseb, ki delajo) so bila v Sloveniji v letu 2016 številčno najmočnejša mikropodjetja (bilo jih je 95,1 %). Kljub temu so največji del prihodka ustvarila sicer manj številna srednje velika in velika podjetja[21].

Zaposlenost:
- **Izboljšanje razmer na trgu dela** po poslabšanju v obdobju 2008-2013 – znatno večje število delovno aktivnih prebivalcev (789.000 januarja 2013 in 959.000 konec leta 2017) in opazno nižji delež registrirane brezposelnosti (13,6 % januarja leta 2013 in 6,6 % konec leta 2017).

Problemska območja:
- **Visoka stopnja depopulacije** določenih območij - po podatkih Statističnega urada RS (SURS) je selitveni prirast na 1000 prebivalcev v kar 42 od 46 slovenskih občin znotraj t.i. problemskega območja v obdobju 2013 do 2017 negativen[22].
- **Znižanje števila oseb, izpostavljenih tveganju socialne izključenosti** (410.000 leta 2013 in 345.000 leta 2017)**, in števila oseb, ki tvegajo revščino** (291.000 leta 2013 in 268.000 leta 2017)[23].

Stanje v kmetijstvu, živilsko-predelovalni industriji in gozdarstvu

Kmetijska gospodarstva:
- Nadaljujejo se strukturne spremembe v kmetijstvu, a se **zaostanek Slovenije za državami EU–28, navkljub kar precejšnjim spremembam v velikostni in socio-ekonomski strukturi, ne zmanjšuje[24]**. Padec števila KMG je bil namreč manjši kot v državah EU-28, površina KZU pa se ni bistveno spremenila, posledično pa se je razlika v povprečni velikosti gospodarstev glede na EU-28 še povečala. Tudi v živinoreji spremembe potekajo počasneje, zaostanek pa se povečuje praktično pri vseh za Slovenijo pomembnih živinorejskih usmeritvah (govedo, prašiči). Slovenija zaostaja tudi z vidika specializacije (tj. usmerjenosti KMG v določeno vrsto proizvodnje) in produktivnosti dela (merjeno kot KZU/PDM (Polna delovna moč)).
- Po podatkih vzorčnega raziskovanja se v Sloveniji s kmetijsko dejavnostjo ukvarja nekaj manj kot 70 tisoč kmetijskih gospodarstev (KMG). **Nadaljuje se trend zmanjševanja števila KMG**, saj se je v zadnjih treh letih (od vzorčnega raziskovanja v letu 2013) njihovo število zmanjšalo za dobrih dva tisoč (–3 %), v primerjavi z letom 2000, ko je bil izveden prvi evropsko primerljiv popis kmetijskih gospodarstev, pa se je njihovo število zmanjšalo za okoli petino oziroma za skoraj 17 tisoč gospodarstev. **Povečala se je povprečna velikost KMG**, ki zdaj znaša 6,9 hektarja kmetijske zemlje v uporabi

[20] UMAR – Ekonomsko ogledalo 6/2018
[21] Vir: SURS – Stopnja anketne brezposelnosti v 2017 najnižja v zadnjih osmih letih
[22] Vir: SURS: Selitveno gibanje, občine, letno
[23] Vir: SURS 2015: Dohodek, revščina in socialna izključenost
[24] Vir: KIS – Prva ocena stanja v kmetijstvu 2018.

(KZU) na gospodarstvo. To je kar dobre 4 % več kot v letu 2013 in kar 22 % več kot v letu 2000[25].

- V zadnjih treh letih se je število živinorejskih gospodarstev zmanjšalo za skoraj dva tisoč oziroma dobre 3 %, a je za razliko od obdobja 2010-2013 značilno **povečanje 0,6 GVŽ (Glava velike živine) na posamezno kmetijsko gospodarstvo** glede na leto 2013 (s 6,9 na 7,5 GVŽ). Največ gospodarstev je v letu 2016 redilo perutnino (54 % vseh) in govedo (47 % vseh), prašiče pa so redili na tretjini kmetijskih gospodarstev[26].
- **Površina zaraščenih in neobdelanih zemljišč se zmanjšuje.** Od leta 2013 do 2016 se je zmanjšala za tretjino. Površina teh zemljišč se zmanjšuje že vse od leta 2010: tedaj je bilo zaraščenih in neobdelanih 32.659 hektarjev, v letu 2016 pa le še 15.060 hektarjev kmetijskih zemljišč [27].
- **Delež specializiranih kmetijskih gospodarstev se v zadnjih desetih letih ni bistveno spremenil**. V okviru specializirane rastlinske pridelave prevladujejo gospodarstva, ki so usmerjena v poljedelstvo (19 %), in gospodarstva, ki so usmerjena v gojenje trajnih nasadov, kamor se uvršča dobra desetina (13 %) vseh KMG. Med specializiranimi živinorejskimi gospodarstvi prevladujejo gospodarstva s pašno živino, saj jo redi kar 36 % vseh KMG[28].

Kmetijska zemljišča:

- **Struktura zemljišč v uporabi kmetijskih gospodarstev se v obdobju 2013-2016 ni bistveno spremenila**, najbolj očitne spremembe so povečanje površin sadovnjakov in oljčnikov (6 %) ter zmanjšanje površine vinogradov (-6 %)[29].

Ekološko kmetijstvo:

- Opazen je **trend naraščanja števila ekoloških kmetij** (iz 3.049 v letu 2013 na 3.635 v letu 2017), **in ekološko obdelanih površin v kontroli** (iz 38.664 ha na 46.222 ha).
  Največje deleže kmetijskih zemljišč v uporabi z ekološko pridelavo v kontroli so tudi v letu 2017 zajemali travinje (83,8 %), poljščine na njivah (9,7 %), sadovnjaki (4,1 %) in vinogradi (1,2 %). Oljčniki in vrtnine so zavzemali manj kot 1 % skupne površine zemljišč z ekološkim kmetovanjem. Prav tako se vsako leto povečuje stalež živali na kmetijah, ki so v sistemu nadzora ekološkega kmetovanja[30].

Ekonomsko stanje v kmetijstvu:

- **V 2017 je po treh letih padanja prišlo do zvišanja cen v kmetijstvu**. Na letni ravni so bile cene v primerjavi z letom 2016 nominalno višje za 8,9 %. Ob upoštevanju inflacije (+1,4 %) so se cene realno zvišale za 7,3. Cene rastlinskih pridelkov so bile na skupni ravni v letu 2017 nominalno višje kot leto prej za 10,8 % (realno višje za 9,3 %) in so tako višje od povprečja cen zadnjih petih let (2012– 2016). Cene živali in živalskih proizvodov so bile v letu 2017 nominalno višje kot leto prej za 7,7 %. Realno pa so bile v tem letu višje za 6,2 % in kot take na ravni leta 2015[31].
- **Rahlo zvišanje cen proizvodnih inputov v letu 2017.** Cene proizvodov in storitev za tekočo porabo v kmetijstvu (inputi 1) so bile v povprečju nominalno za 0,3 % višje kot leta 2016, ob upoštevanju inflacije pa so bile realno nižje za 1,1 %. Cene vseh inputov (skupaj z inputi za investicije) so se zvišale za 0,8 %, realno pa so bile nižje za 0,6 %[32].

[25] Vir: PSK 2017
[26] Vir: PSK 2017
[27] Vir: SURS 2016 - Struktura kmetijskih gospodarstev
[28] Vir: PSK 2017
[29] Vir: PSK 2017
[30] Vir: PSK 2017
[31] Vir: PSK 2017
[32] Vir: PSK 2017

- **Znižanje bruto dodane vrednosti kmetijstva in faktorskega dohodka**, skladno s splošnimi makroekonomskimi trendi. Delež bruto dodane vrednosti (BDV- Bruto dodana vrednost) kmetijstva v bruto domačem proizvodu se je znižal za 0.2 odstotne točke, faktorski dohodek pa je bil v letu 2017 za 7% nižji kot v prejšnjem letu. Vrednost kmetijske proizvodnje je v letu 2017 znašala 1.161 milijonov EUR, kar je za 5 % manj kot v prejšnjem letu, čeprav so bile cene za 5 % višje kot v prejšnjem letu. Vzrok za nižjo vrednost je bila za 10 % manjša proizvodnja; ta je bila manjša v glavnem zaradi manjše rastlinske pridelave, ki je bila posledica manj ugodnih vremenskih razmer. Cene rastlinskih pridelkov so bile sicer višje kot v prejšnjem letu (za 5 %), a je bila vrednost rastlinske pridelave kljub temu nižja (za 14 %), ker je bil obseg rastlinske pridelave toliko manjši (za 18 %), vrednost živinoreje pa je bila v primerjavi s predhodnim letom za 7 % višja; deloma je bila višja zaradi večjega obsega (povprečno za 1 %), deloma zaradi višjih cen (povprečno za 7 %)[33].
- Po začasnih podatkih za leto 2017 se je **blagovna menjava občutno povečala in dosegla največjo vrednost doslej**. Opazno večja je bila tudi blagovna menjava agroživilskih proizvodov, ki je v letu 2017 dosegla 3,6 milijarde EUR. Na večjo blagovno menjavo sta vplivala večji izvoz in uvoz, pri čemer se je izvoz povečal za slabih 12 %, uvoz pa je bil večji za 7 %. Kljub hitrejši rasti izvoza se je bilanca (–1.061 milijonov EUR) v primerjavi z letom prej še poslabšala, **primanjkljaj pa je bil največji doslej**.[34].

Delovna sila na kmetijskih gospodarstvih:
- **Nadaljevanje trenda upadanja zaposlenosti v kmetijstvu**. V letu 2017 je bilo v kmetijsko proizvodnjo vključenih 78.749 zaposlenih ali za skoraj 2 % manj kot v letu 2016. Med temi so bili najštevilnejši samozaposleni, bilo jih je 72.344 ali za 2 % manj kot v predhodnem letu. Poleg samozaposlenih je bilo v kmetijsko proizvodnjo vključenih še 6.405 plačanih delavcev ali skoraj prav toliko kot v letu 2016 [35]. Pomemben izziv predstavlja tudi splošen pojav staranja prebivalstva.
- **Starostna struktura gospodarjev ostaja neugodna**, saj je povprečna starost gospodarjev 57 let (leta 2013 56 let). Zaskrbljujoče je predvsem dejstvo, da se med tistimi, ki delajo na družinskih kmetijah, zmanjšuje delež mlajših od 25 let in povečuje delež starejših od 65 let.[36]

Živilskopredelovalna industrija[37]:
- **Postopno izboljšanje stanja v živilskopredelovalni industriji,** skladno s povečanjem agregatnega povpraševanja na trgu. Podatki za leto 2017 kažejo, da njen delež v skupni dodani vrednosti ostaja nespremenjen (okoli 1,5 %).
- **Povečanje števila podjetij živilskopredelovalne industrije** (s 642 v letu 2013 na 733 v letu 2017) ter števila zaposlenih v industriji (12.516 v letu 2013 na 13.683 v letu 2017).
- Prihodki živilskopredelovalne panoge so v letu 2017 znašali 2,16 milijarde EUR, kar je realno okoli 4 % več kot v predhodnem letu. To je v nekajletnem obdobju prvo opaznejše povečanje prihodkov od prodaje ter posledica občutnega povečanja fizičnega obsega proizvodnje in višjih cen pri proizvajalcih. **Produktivnost, merjena s prihodki od prodaje na zaposlenega ostaja približno ista kot v prejšnjih letih**, saj v slovenskih živilskopredelovalnih podjetjih leta 2017 ustvaril 158 tisoč EUR prihodkov, kar je realno 1 % več kot v letu 2016 (podatek za leto 2013: 159.400 EUR). Ob tem se je

[33] Vir: SURS 2017: Ekonomski računi za kmetijstvo
[34] Vir: PSK 2017
[35] Vir: SURS 2017: Ekonomski računi za kmetijstvo
[36] Vir: KIS- Slovensko kmetijstvo v številkah 2017
[37] Vir: PSK 2017

realno **povečala dodana vrednost na zaposlenega**, tako da je v povprečju zaposleni v živilskopredelovalni dejavnosti v letu 2017 ustvaril 36,5 tisoč EUR dodane vrednosti oziroma realno 1 % manj kot v predhodnem letu (podatek za leto 2013: 34.440 EUR).

Stopnja samooskrbe z rastlinskimi in živalskimi proizvodi:

- **Stopnja samooskrbe z mesom (81,5 %) je še vedno višja od samooskrbe z rastlinskimi proizvodi,** in je na skoraj istem nivoju kot je bila leta 2013 (81,9). Samooskrba z govejim mesom je narasla na 110,4% in je višja kot v preteklih petih letih. Samooskrba s prašičjim mesom ostaja približno ista kot v preteklih letih (38,2 %). V letu 2017 je višja stopnja samooskrbe dosežena pri perutninskem mesu, mesu drobnice, mleku in. Dosežene stopnje samooskrbe so bile v letu 2017 glede na predhodno leto nižje pri žitu (63,1 % oz. 11 odstotne točke manj) in krompirju (49,7 % oz. 5,2 odstotnih točk manj), najbolj opazen padec pa je pri letini sadja (iz 31,8 % v letu 2013 na 14,6 % v letu 2017). Podobno kot v preteklosti je domača prireja večja od domače porabe pri mleku (stopnja samooskrbe 134,4 %) govejem mesu (stopnja samooskrbe 110,4%) in perutninskem mesu (109,5 %)[38].

Tržna usmerjenost:

- **Vrednost prodaje kmetijskih pridelkov na živilskih trgih v letu 2017 je bila višja** od vrednosti prodaje v prejšnjem letu (vrednost prodaje sadja, zelenjadnic, krompirja, perutnine in jajc je bila višja, vrednost prodanega mleka in mlečnih izdelkov pa nižja kot v 2016) [39].

Obvladovanje tveganj:

- **Za ukrepe obvladovanja tveganj kmetovanja je bilo porabljenih več sredstev** (22,9 milijona EUR ali 5 % več kot leta 2016). Predvsem ponovno večji interes zavarovanja površin z žitom je vplival na višja izplačila za sofinanciranje zavarovalnih premij (+60 %), nekaj večja so bila tudi vračila trošarin za gorivo, porabljeno v kmetijstvu (+1 %). Za odškodnine in druga izredna plačila je bilo v letu 2017 izplačanih 7,1 milijona EUR, od tega največ v obliki državne pomoči upravičencem za sanacijo posledic pozebe v letu 2016 (3,5 mio EUR). Izredna pomoč je bila drugo leto zapored namenjena mlečni proizvodnji (2,4 mio EUR), zadnja tri leta pa tudi trgu sadja in zelenjave (ruski embargo). Zaradi neugodnih vremenskih razmer v letu 2017 in posledično zmanjšanega medenja je bila izredna pomoč izplačana tudi čebelarjem[40].

Zadruge in druge oblike povezovanja:

- **Povečanje števila registriranih zadrug** glede na izhodiščno stanje z 76 na 91[41] praviloma pozitivno vpliva na stroškovno učinkovitost kmetijskih gospodarstev (prihranki zaradi povečanega obsega poslovanja znotraj zadruge), izboljšanje pogajalskega položaja članov zadrug na trgu in posledično večjo dodano vrednost izdelkov in storitev.

Prenos znanja:

- Problem slovenskega kmetijstva ni le sporadičnost sodelovanja med akterji in šibek prenos znanja, ampak **neustreznost delovanja sistema inovacij in prenosa znanja v kmetijstvu** (t.i. AKIS – *Agricultural Knowledge and Information Systems*), ki povezuje znanost/raziskave, svetovanje, izobraževanje in sisteme podpore. Med ključnimi vzroki so pomanjkanje sistemskega povezovanja in sodelovanja med ustanovami, razdrobljenost visokošolskega izobraževanja in svetovanja, konkurenca med

[38] Vir: PSK 2017
[39] Vir: SURS: Prodaja kmetijskih pridelkov iz lastne pridelave na živilskih trgih, Slovenija, 2017
[40] Vir: PSK 2017
[41] Vir: Zadružna zveza Slovenije 2016

relevantnimi ustanovami, pomanjkanje razvojne in inovacijske vloge javnega sistema, nejasna vloga države in posledično neoptimalen sistem AKIS. Pri tem je bistvena vzpostavitev povezav med temi področji, ki ne morejo delovati vsako zase, in okrepitev sodelovanje z zasebnim sektorjem[42] (podatki za leto 2014, a ugotovitve po oceni evalvatorja ostajajo aktualne).

Gozdarstvo:

- **Manjši letni posek slovenskih gozdov** za 18 % v primerjavi s prejšnjim letom. Posekane je bilo 4.984.635 m3 bruto lesne mase[43]. Ob upoštevanju leta 2017 izdelanih gozdnogospodarskih načrtov (GGE) se je **površina slovenskih gozdov zmanjšala** za 1.997 ha in znaša 1.180.281 ha ali 58,2 % površine Slovenije. V letu 2017 je bilo evidentiranih 4.984.635 m3 posekanih dreves. V celoti se je posek v letu 2017 v primerjavi s preteklimi tremi leti (posledice žledoloma v letu 2014 in močna gradacija podlubnikov v letih 2015 in 2016) precej zmanjšal (–18 %)[44]. Lesna zaloga slovenskih gozdov se je v primerjavi s prejšnjim letom povečala za 0,7 %, na 352.878.000 m3. Letni prirastek je bil za 0,3 % večji kot v letu 2016; znašal je 8.695.000 m3[45].
- **Zaposlenost v panogi gozdarstva je nekoliko nižja kot lani**. V letu 2017 je bilo v gozdarsko proizvodnjo vključenih 7.232 zaposlenih ali 3 % manj kot v letu 2016. Med temi so bili najštevilčnejši samozaposleni, bilo jih je 5.860, ali nekoliko manj kot v prejšnjem letu[46].
- Ekonomski računi za gozdarstvo za razliko od ugotovitev iz izhodiščnega stanja kažejo **pozitiven trend z vidika bruto dodane vrednosti panoge** (povečanje z dobrih 237 mio EUR leta 2012 na dobrih 267 mio EUR leta 2017), **vendar negativen trend faktorskega dohodka** (zmanjšanje s 204,9 mio EUR v letu 2012 na 183,8 mio EUR v letu 2017). V letu 2017 se je faktorski dohodek sicer povišal za 7% glede na predhodno leto, faktorski dohodek na zaposlenega pa je bil višji za 11% in je znašal 25.411 EUR na zaposlenega[47].
- **Povečanje proizvodnje vseh lesnih sortimentov do leta 2016, vendar upad v letu 2017,** in sicer okroglega lesa -16,2% kot v letu 2016, hlodov za žago in furnir za -6,53 %, lesa za celulozo in plošče za -8,3 %, drugega okroglega industrijskega lesa za -48,15 % in lesa za kurjavo z -18,3 %[48].
- **V obdobju od leta 2005 do 2015 so naložbe za vzdrževanje gozdnih cest naraščale, v zadnjih dveh letih pa upadajo** (4,3 mio EUR leta 2005 in 6,1 mio leta 2015, 4,7 mio EUR v letu 2017). **Gradnja in rekonstrukcija gozdnih vlak od leta 2013 narašča**. Vir za vzdrževanje gozdnih cest so pristojbine lastnikov gozdov ter proračunska sredstva države in občin, v državnih gozdovih pa Sklad kmetijskih zemljišč in gozdov prispeva še dodatna sredstva za sanacijo gozdnih cest[49].

Preprečevanje in obvladovanje škode v gozdovih::

[42] Vir: Dr. Emil Erjavec, 2014 - Sistem inovacij in prenosa znanja v kmetijstvu (AKIS) – izzivi in potrebne spremembe za slovensko kmetijstvo
[43] Vir: SURS: Stanje gozdov
[44] Metodološko pojasnilo SURS: Pri interpretaciji podatkov je treba upoštevati, da podatki o lesni zalogi in prirastku, primerjani z njim sorodnimi podatki (posek), zaradi metodologije izračunavanja ne kažejo resnične spremembe lesne zaloge in letnega prirastka v preteklem letu.
[45] Vir: SURS: Stanje gozdov
[46] Vir: SURS: Zaposlenost v gozdarstvu merjena v polnovrednih delovnih močeh (tisoč PDM)
[47] Vir: SURS: Ekonomski računi za gozdarstvo
[48] Vir: SURS: Proizvodnja gozdnih lesnih sortimentov
[49] Vir: PSK 2017

- **Trend naraščanja obsega opravljenih varstvenih del v gozdovih**. Največji delež porabljenega časa za izvajanje varstvenih del v gozdovih je bil v letu 2017 namenjen varstvu pred divjadjo (42 %) in varstvu pred škodljivimi žuželkami (26 %). Sledijo dela požarnega varstva gozdov (24 %) in druga varstvena dela (8 %).
- V zadnjih nekaj letih sta Slovenske gozdove močno prizadela **žledolom** leta 2014 in vetrolom leta 2017. Februarja 2014 je velik del gozdov poškodoval žledolom, in za seboj pustil katastrofalne poškodbe dreves. Najbolj prizadeti so bili gozdovi na prehodu iz obalno-kraškega v celinsko območje, JZ obrobje Ljubljanske kotline in cerkljansko-idrijsko območje. MKGP je v letu 2016 preko ukrepa 8.4 za dela za odpravo škode in obnovo gozdov poškodovanih zaradi žledoloma namenil 700.000 EUR nepovratnih sredstev in za operacijo ureditev gozdnih vlak, potrebnih za izvedbo sanacije gozdov, 3.000.000 EUR sredstev.
- Decembra 2017 je veliko škode povzročil **vetrolom**, ki je največ škode povzročil v OE Kočevje, Postojna, Slovenj Gradec in Nazarje. Načrt sanacije je izdelan za obdobje od leta 2018 do 2022.
- **Sanitarni posek** je kazalec zdravja gozda, saj le-ta zajema vse varstveno-sanacijske sečnje, tako izredni sanitarni posek zaradi abiotskih in biotskih škodljivih dejavnikov, kot posek oslabelega drevja v okviru rednih negovalnih sečenj. Na količino sanitarnega poseka najbolj vplivajo naravne ujme ter namnožitev podlubnikov. Povprečni delež sanitarne sečnje od celotnega poseka je bil v obdobju 1994-2013 30%, v letu 2014 pa je zaradi posledic žledoloma močno narasel in sicer na 66%, in prav sanacija žledoloma je zaznamovala sanitarni posek še v naslednjih letih, saj je ta v letu 2015 je znašal 65%, v letu 2016 62%, v letu 2017 pa 51%[50].

Proizvodnja obnovljivih virov energije iz kmetijstva in gozdarstva:
- **Število družinskih kmetij, katerih prihodki iz dopolnilne dejavnosti izvirajo tudi iz proizvodnje in trženja energije iz obnovljivih energetskih virov, se povečuje**. Leta 2003 jih je bilo 38, leta 2013 96, leta 2016 pa že 167[51].
- **V strukturi oskrbe z obnovljivimi viri energije prevladuje les in druga trdna biomasa** s 81,9 % deležem, geotermalna energija obsega 6,3 %, biodizel 1,8 %, sončna energija 4,9 %, drugi bioplini 3,6 % in ostali obnovljivi viri energije (biobencin, deponijski plin, plin iz čistilnih naprav in vetrna energije) 1,35 %[52].
- Pridobivanje energije s pomočjo **bioplinskih naprav je doživelo strmo rast do leta 2012**, ko je bilo registriranih 26 naprav, ki so skupaj proizvedle 124,9 GWh električne energije, **nato pa sta se število le-teh in skupna proizvodnja električne energije ustalila** (25 naprav leta 2014 in 106 GWh proizvedene električne energije)[53] (podatki za leto 2014, novih podatkov ni).
- **Pridelava ključne industrijske poljščine, tj. oljne ogrščice, je v porastu**. Tej so pridelovalci v letu 2016 namenili skoraj še enkrat večjo površino kot v letu pred tem; zato in obenem še zaradi dobre letine je bil skupni pridelek kar za 136 % večji od pridelka prejšnjega leta[54].

Raba energije v kmetijstvu in gozdarstvu:
- **Raba energije v kmetijstvu in gozdarstvu se nekoliko povečuje** (s 71 k Toe leta 2012 na 73 k Toe leta 2016)[55].

[50] Vir: ZGS: Poročilo zavoda za gozdove Slovenije o gozdovih, 2015, 2016, 2017, 2018
[51] Vir: SURS: Dopolnilne dejavnosti na družinskih kmetijah
[52] Vir: MZI 2015 - Energetska bilanca RS za leto 2017
[53] Vir: Agencija za energijo: Poročilo o doseganju nacionalnih ciljev na področju OVE in SPTE za obdobje 2012-2014
[54] Vir: SURS 2016 – Rastlinska pridelava
[55] Vir: EUROSTAT 2017 - *Simplified energy balances - annual data*

III. Ustreznost intervencijske logike PRP glede na cilje Skupne kmetijske politike in cilje Strategije EU 2020

Pregled ciljev Skupne kmetijske politike (SKP) in Strategije EU 2020

Osrednji **cilji SKP** so:
- Povečanje kmetijske produktivnosti s pospeševanjem tehničnega napredka in zagotavljanjem racionalnega razvoja kmetijske proizvodnje z optimalno uporabo proizvodnih dejavnikov, zlasti delovne sile;
- Zagotavljanje primerne življenjske ravni kmetijske skupnosti, zlasti povečanje individualnega zaslužka oseb, ki se ukvarjajo s kmetijstvom;
- Stabilizacija trgov;
- Zagotavljanje redne preskrbe;
- Zagotavljanje, da je preskrba potrošnikov dostopna po primernih cenah;
- Ohranjanje potenciala za proizvodnjo hrane na trajnostni osnovi po vsej EU, da se evropskim državljanom zagotovi dolgoročna varnost preskrbe s hrano in prispevek k naraščajočemu svetovnemu povpraševanju po hrani;
- Podpiranje kmetijske skupnosti, ki evropskim državljanom zagotavljajo kakovost, koristi in raznolikost hrane, pridelane trajnostno in v skladu z zahtevami EU glede okolja, vode, zdravja in dobrega počutja živali, zdravja rastlin in javnega zdravja;
- Ohranjanje vitalnost podeželskih skupnosti, za katere je kmetovanje pomembna gospodarska dejavnost, ki ustvarja lokalna delovna mesta.[56]

Omenjeni cilji zadevajo zlasti ekonomske in socialne vidike kmetijstva , gozdarstva in so usmerjeni predvsem v zaščito interesov proizvajalcev in potrošnikov. PRP navedene cilje naslavlja preko prenosa znanja, informiranja in svetovanja (ukrepa M01 in M02), shem kakovosti (ukrep M03), naložb v osnovna sredstva v kmetijstvu in gozdarstvu (ukrepa M04 in M08), podpore za razvoj kmetij in nekmetijskih dejavnosti na podeželju (ukrep M06), izgradnje širokopasovnih omrežij (ukrep M07), ustanavljanja skupin in organizacij proizvajalcev (ukrep M09), ukrepov sodelovanja, zlasti na področju inovacij, dobavnih verig in diverzifikacije dejavnosti na podeželju (ukrep M16) ter projektov lokalnega razvoja v okviru pobude LEADER (ukrep M19).
Cilji, usmerjeni v dejavno upravljanje naravnih virov s kmetovanjem kot način za ohranitev podeželske krajine, boj proti izgubi biotske raznovrstnosti ter prispevek k blažitvi podnebnih sprememb in prilagajanju nanje, so naslovljeni preko ukrepov M10, M11 in M13.

Kombinacija ukrepov PRP ustrezno pokriva vse vidike zgoraj navedenih ciljev, saj po eni strani spodbuja ohranjanje kmetijstva in gozdarstva (bodisi preko podpor za mlade in male kmete, bodisi preko podpore na dopolnilne, nekmetijske na podeželju), po drugi strani pa podpira dodajanje vrednosti kmetijskim in gozdarskim proizvodom in s tem zaslužka oseb, ki delajo v teh panogah (preko opreme, boljših in/ali inovativnih kmetijskih praks, izboljšanja pozicioniranja v dobavnih verigah, izboljšanja samooskrbe ipd.).

Poleg tega pa PRP zasleduje tudi širše družbene cilje, ki niso neposredno vezani na ekonomsko-socialne vidike SKP. Pri tem imamo v mislih zlasti **Strategijo Evropa 2020**, katere osrednji **namen** je doseganje »pametne, trajnostne in vključujoče gospodarske

[56] VIR: Skupna kmetijska politika proti letu 2020: odziv na prihodnje izzive, povezane s hrano, naravnimi viri in ozemljem

rasti«. Takšna rast zahteva tako izboljšano konkurenčnost in produktivnost kot tudi podporo podprli trajnostnemu socialno-tržnemu gospodarstvu. S tem namenom Strategija 2020 opredeljuje glavne cilje na petih področjih: zaposlovanje; raziskave in razvoj; podnebne spremembe in energetska trajnost; izobraževanje; ter boj proti revščini in socialni izključenosti.

PRP 2014-2020 je v osnovi zasnovan na način, da neposredno prispeva k ciljem strategije Evropa 2020 na področju zaposlovanja, raziskav in razvoja ter podnebnih sprememb in energetske trajnosti. Poleg omenjenih ciljev ima PRP 2014-2020 tudi dodatne posredne učinke na preostale **cilje strategije Evropa 2020**, torej na izobraževanje in boj proti revščini in socialni izključenosti.

1. *Zaposlovanje*: PRP ima neposredni vpliv na stopnjo zaposlenosti v kmetijstvu. Preko ukrepov M06 'Razvoj kmetij in podjetij', ima neposreden vpliv na zaposlovanje mladih kmetov in ustvarjanju oz. ohranjanju »zelenih« delovnih mest v kmetijski panogi. Neposreden vpliv na zaposlovanje ima tudi podukrep M08.6, ki omogoča podporo za naložbe v gospodarske tehnologije ter predelavo, mobilizacijo in trženje gozdnih proizvodov. Poleg omenjenih neposrednih vplivov na stopnjo zaposlenosti v kmetijstvu, lahko pričakujemo še posredne vplive. V to skupino sodi predvsem nepovratna finančna pomoč, ki je prisotna v kar nekaj ukrepih. V največjem obsegu je prisotna v sklopu ukrepov M04.
2. *Raziskave in razvoj*: omenjeni cilj je neposredno zastopan v podukrepu M16.2 'Podpora za pilotne projekte ter za razvoj novih proizvodov, praks, procesov in tehnologij' in podukrepu M16.5 Podpora za skupno ukrepanje za blažitev podnebnih sprememb, ali prilagajanjenanje ter za skupne pristope k okoljskim projektom in stalnim okoljskim praksam. Kot podporo za izvajanje projektov, udeleženci prejmejo nepovratno finančno pomoč. Na inovacije v panogi imajo posreden vpliv tudi drugi ukrepi PRP, zlasti M01 in M02 preko prenosa inovativnih idej in praks.
3. *Podnebne spremembe in energetska trajnost*: na področju podnebnih sprememb in energetske trajnosti so v okviru strategije Evropa 2020 definirani trije glavni cilji, in sicer: 20% znižanje izpustov toplogrednih plinov od leta 1990, pridobitev 20% vse energije iz obnovljivih virov in 20% zvišanje energetske učinkovitosti. Skrb za okolje je del ukrepa M10 'Kmetijsko-okoljska podnebna plačila' in ukrepa M11 'Ekološko kmetovanje'. K skrbi za okolje delno prispeva tudi ukrep M04 'Naložbe v osnovna sredstva', ki zagotavlja nepovratno finančno pomoč za izboljšanje okoljske učinkovitosti in povečanje odpornosti na podnebne spremembe oz. prilagajanju nanje.
4. *Izobraževanje*: gre predvsem za izobraževanje in usposabljanje na področju kmetijstva, prehrane in gozdarstva. Omenjeni cilj je skladen z ukrepom M01 'Prenos znanja in dejavnosti informiranja' in ukrepom M02. Kljub omenjenim ukrepom, pa sami cilji PRP nimajo neposrednega vpliva na cilje izobraževanja, ki so definirani v strategiji Evropa 2020. Cilji izobraževanja v strategiji Evropa 2020 se nanašajo predvsem na izobraževanje mladih in drugih ogroženih skupin.
5. *Boj proti revščini in socialni izključenosti*: PRP problem boja proti revščini in socialni izključenosti rešuje preko prednostne naloge 6 (Spodbujanje socialne vključenosti, zmanjševanja revščine in gospodarskega razvoja podeželskih področij). Skladno s prednostno nalogo so oblikovani tudi ukrepi, ki spodbujajo zaposlenost in razvoj malih podjetij in kmetij, spodbujajo dostop do informacijskih in komunikacijskih tehnologij na podeželskih območjih ter pospešujejo lokalni razvoj podeželskih področij.

Ključne spremembe okoliščin in potreb v vmesnem obdobju

Že poročilo o vrednotenju PRP iz leta 2017 ugotavlja, da je program usklajen s cilji SKP in cilji strategije Evropa 2020. Ne glede na to pa je za zanesljivo oceno veljavnosti intervencijske logike PRP v razmerju do teh ciljev potrebno obravnavati tudi spremenjene okoliščine v vmesnem obdobju ter odzive v smislu sprememb PRP.

Ključne spremembe v okoliščinah, glede na SWOT analizo (glej poglavje »Ponovna ocena stanja in potreb«), so:

- **Fizično-geografske značilnosti:** prihaja do zmanjševanja bruto bilančnega presežka dušika na hektar KZU. Leta 2016 je bruto bilančni presežek dušika na hektar KZU dosegel najnižjo vrednost v zadnjih dvajsetih letih. Prav tako je prišlo do izboljšanja indeksa ptic kmetijskih krajin. Indeks je sicer še vedno nižji, kot je bil izhodiščnega leta 2013, vendar v primerjavi z leti 2015 in 2016 narašča.
- **Družbeno-ekonomske značilnosti:** v primerjavi s prejšnjim vrednotenjem prihaja do dodatnega poslabšanja kazalnika staranja prebivalstva. Tovrsten demografski trend je prisoten po celotni Evropi in ne samo v Sloveniji. Makroekonomska situacija v Sloveniji se izboljšuje, kar ima pozitiven vpliv tudi na kmetijsko dejavnost. Kljub izboljšani makroekonomski situaciji prihaja do stagnacije produktivnosti. V obdobju od prejšnjega vrednotenja je prišlo do znižanja števila oseb, ki so izpostavljene tveganju socialne izključenosti in števila oseb, ki tvegajo revščino. Pozitivna makroekonomska klima po drugi strani ni imela pozitivnega vpliva na depopulacijo, za katero je še vedno značilna visoka stopnja.
- **Stanje v kmetijstvu, živilsko-predelovalni industriji in gozdarstvu:** navkljub spremembam z vidika velikosti in socialno-ekonomske strukture, se zaostanek Slovenije za državami EU–28 ne zmanjšuje. Priča smo trendu naraščanja števila ekoloških kmetij in ekološko obdelanih površin. Blagovna menjava se je občutno povečala in dosegla do sedaj največjo vrednost, a se trend upadanja zaposlenih v kmetijstvu nadaljuje, prav tako starostna struktura gospodarstev ostaja neugodna. Na zaostanek Slovenije za drugimi državami EU-28 vpliva tudi neustrezno delovanje sistema za inovacije in prenosa znanja v kmetijstvu. Do sprememb prihaja tudi v gozdarstvu. Do leta 2016 smo bili priča povečani proizvodnji vseh lesnih proizvodov, vendar se je z letom 2017 ta trend obrnil. Prav tako, se je v zadnjih letih povečal posek predvsem zaradi žledoloma leta 2014 in vetroloma leta 2017, površina slovenskih gozdov pa se zmanjšuje. Pozitiven trend je opazen na področju zadružništva, saj se povečanje števila registriranih zadrug povečuje. Število podjetij v živilskopredelovalni industriji iz leta v leto narašča. V obdobju 2013-2017 beležimo največje povečanje števila registriranih podjetij v letu 2014, od takrat do leta 2017 pa se je število podjetij zgolj povečevalo. Prav tako se povečuje število zaposlenih v tej panogi, naraščata pa tudi izvozna aktivnost in pa delež prodaje na tujem trgu, ki je od leta 2013, ko je bil na 22%, narasel na 28% v letu 2017.[57]
- **Proizvodnja OVE** (Obnovljivi viri energije): Prihaja do povečevanja števila družinskih kmetij, katerih prihodki iz dopolnilnih dejavnosti izvirajo tudi iz proizvodnje in trženja energije iz obnovljivih virov.

[57] VIR: GZS: Živilskopredelovalna industrija v Sloveniji v letu 2017

Kako so skladi ESI obravnavali spremembe razvojnih potreb

Razvojne potrebe države se sicer niso bistveno spremenile (glej poglavje zgoraj), so pa bile spremembe PRP 2014-2020 usmerjene v uspešnejše in učinkovitejše izvajanje, odpravo administrativnih ovir in manjše prilagoditve programa.

Področje spremembe	Sprememba	Razlog spremembe
1. sprememba		
Podukrep 8.6	Znižanje zneska javne podpore na upravičenca z €7 mio na €500.000 (do podpore je upravičen v primeru nakupa opreme, ne pa v primeru gradnje in večjih naložb).	V okviru te operacije je možno podpreti le manjše naložbe, vezane na nakup opreme, medtem ko gradnja objektov in nakup zemljišč do podpore nista upravičena. Oprema obratov predelave, tudi če je tehnološko zahtevna, ne dostega tako visokih vrednosti.
2. sprememba		
Podukrep 6.3	Uvedba novega podukrepa M06.3 z namenom povečanja razvojno naravnanih kmetij, ki povečujejo svoj proizvodni obseg oz. se usmerjajo v proizvodnjo z višjo dodano vrednostjo.	Značilnost majhnosti kmetijskih gospodarstev in prenizka tržna usmerjenost slovenskega kmetijstva. V Sloveniji je večina kmetij majhnih inso pomemben segment slovenskega kmetijstva.
Ukrep 11	Znižanje plačila za ukrep M11.	Potreba po znižanju tveganja dvojnega financiranja iz naslova ukrepa M11 in nadomestil iz sheme državne pomoči na področju uporabe fitofarmacevtskih sredstev in dušika.
Ukrep 13	Spremenjena metodologija za izračun zneska podpore v gorskem območju v programu razvoja podeželja.	Uvedba novega plačila iz I. stebra.
3. sprememba		
Podukrep 3.2	Ukinitev podukrepa M03.2. Sredstva se prenesejo na podukrep M03.1.	Pomanjkanje sredstev.
Podukrep 4.1	Sprememba koncepta prestrukturiranja kmetijskih gospodarstev	Prestrukturiranje se nanaša na majhne kmetije z namenom izboljšanja njihovega dostopa do trga, s čimer se želispodbuditi razvoj majhnih kmetij, ki so bile podprte preko podukrepa M06.3 z 2. spremembo PRP.
4. sprememba		

Poglavja, ki se nanašajo na izvajanje finančnih instrumentov	Dopolnitev poglavij, ki se nanašajo na izvajanje finančnih instrumentov iz 37. člena Uredbe 1303/2013/EU. Kot najprimernejši finančni instrument za kmetijstvo in podeželje so opredeljene garancije (individualne ali portfeljske).	Z garancijami se zmanjša tveganje, ki ga prevzema finančna institucija pri dajanju posojil podjetju, ki deluje v kmetijstvu ali na podeželju; spodbujanje malih in srednjih podjetij (MSP (Mala in srednje velika podjetja)) ter velikih podjetij v kmetijstvu in na podeželju za uporabo finančnih instrumentov namesto oziroma v kombinaciji z nepovratnimi sredstvi; garancija pokriva del kreditnega tveganja finančnega posrednika; zmanjšanje težav, s katerimi se soočajo podjetja pri dostopanju do posojilnega financiranja; podpora financiranju obratnega kapitala in investicijam.
5. sprememba		
M01.1	Prerazporeditev finančnih sredstev iz podukrepa M01.1 na M01.2.	Udeleženci si želijo več demonstracij in ne le teoretičnih usposabljanj.

Pregled hierarhije ciljev in umestitve PRP v kontekst Strategije EU 2020 in SKP

Hierarhija ciljev in ukrepov sledi logiki Partnerskega sporazuma, ki jo nadgrajuje s cilji Strategije EU 2020 in cilji SKP. Intervencijska logika na ravni prednostnih področij in ukrepov je nadgrajena (PP in ukrepi v ležečem tekstu) in podrobneje obrazložena v okviru posameznih SVV (glej reference v tabeli "Relevantna SVV"). Odgovori na ta vprašanja bodo predstavljali tudi osnovo za oceno prispevka k posameznim ciljem.

Strategija EU 2020	**Cilj 1: Zaposlovanje** 75-odstotna zaposlenost aktivnega prebivalstva v starosti od 20 do 64 let		**Cilj 2: Raziskave in razvoj** 3 % BDP Evropske unije za naložbe v raziskave in razvoj		**Cilj 3: Podnebne spremembe in energija** – emisije toplogrednih plinov za 20 % nižje od ravni leta 1990 – 20 % energije iz obnovljivih virov – 20-odstotno povečanje učinkovitosti rabe energije		
SKP			**Cilj 1**: povečati kmetijsko produktivnost s pospeševanjem tehničnega napredka in zagotavljanjem optimalne uporabe proizvodnih dejavnikov, zlasti delovne sile				
Partnerski sporazum	**Tematski cilj 8**: spodbujanje trajnostnega in kakovostnega zaposlovanja ter mobilnosti delovne sile		**Tematski cilj 1**: krepitev raziskav, tehnološkega razvoja in inovacij		**Tematski cilj 4**: podpora prehodu na gospodarstvo z nizkimi emisijami ogljika v vseh sektorjih	**Tematski cilj 5**: spodbujanje prilagajanja podnebnim spremembam ter preprečevanja in obvladovanja tveganj	**Tematski cilj 6**: ohranjanje in varstvo okolja ter spodbujanje učinkovite rabe virov
PRP	*PP 2B: Zagotavljanje lažjega začetka opravljanja kmetijske dejavnosti in zlasti generacijske pomladitve v kmetijskem sektorju*	PP 6A: Spodbujanje diverzifikacije, ustanavljanja in razvoja malih podjetij in ustvarjanja novih delovnih mest	PP 1A: Spodbujanje inovacij, sodelovanja in razvoja baze znanja na podeželskih območjih	PP 1B: Krepitev povezav med kmetijstvom, proizvodnjo hrane in gozdarstvom ter raziskavami in inovacijami, tudi zaradi boljšega okoljskega upravljanja in okoljske učinkovitosti	Opomba: predvideni so samo sekundarni učinki	PP 4A:Obnova, ohranjanje in povečanje biotske raznovrstnosti, vključno z območji Natura 2000 in območji z naravnimi ali drugimi posebnimi omejitvami ter kmetovanja visoke naravne vrednosti in stanja krajin v Evropi PP 4B:Izboljšanje upravljanja voda, vključno z ravnanjem z gnojili in pesticidi PP 4C: Preprečevanje erozije tal in izboljšanje upravljanja tal	
Ukrepi	*M06*	M06	M16	M02		M08	
		M08		*M16*		M10	
						M11	
						M13	
Relevantna SVV	SVV 5	SVV 16, SVV 22, SVV 29	SVV 1, SVV 23, SVV 30	SVV 2	SVV 14, SVV 15, SVV 24, SVV 28	SVV 8, SVV 9, SVV 10, SVV 11, SVV 12, SVV 13, SVV 26, SVV 28	

Strategija EU 2020	**Cilj 4: Izobraževanje** – stopnja zgodnjega opuščanja šolanja pod 10 % – najmanj 40 % oseb v starosti od 30 do 34 let z visokošolsko izobrazbo	**Cilj 5: Revščina in socialna izključenost** – zmanjšati število ljudi, ki sta jih prizadela ali jih ogrožata revščina in socialna izključenost, za najmanj 20 milijonov				
SKP		**Cilj 2**: Zagotoviti primerno življenjsko raven kmečkega prebivalstva	**Cilj 3**: Zagotavljanje redne preskrbe **Cilj 4**: Zagotavljanje, da je preskrba potrošnikov dostopna po primernih cenah **Cilj 5**: zagotoviti primerne cene za potrošnike			
Partnerski sporazum	**Tematski cilj 10**: vlaganje v izobraževanje, usposabljanje in poklicno usposabljanje za spretnosti ter vseživljenjsko učenje	**Tematski cilj 9**: spodbujanje socialnega vključevanja ter boj proti revščini in kakršni koli diskriminaciji	**Tematski cilj 3**: povečanje konkurenčnosti MSP, kmetijstva (za EKSRP) ter ribištva in akvakulture (za ESPR)			**Tematski cilj 2**: Povečanje dostopnosti do informacijsko-komunikacijskih tehnologij ter povečanje njihove uporabe in kakovosti
PRP	PP 1B: Krepitev povezav med kmetijstvom, proizvodnjo hrane in gozdarstvom ter raziskavami in inovacijami, tudi zaradi boljšega okoljskega upravljanja in okoljske učinkovitosti	PP 6B: Pospeševanje lokalnega razvoja podeželskih območij	PP 3A:Izboljšanje konkurenčnosti primarnih proizvajalcev z njihovo boljšo vključitvijo v agroživilsko verigo prek shem kakovosti, dodajanje vrednosti kmetijskim proizvodom, pa tudi promocija na lokalnih trgih in v kratkih dobavnih verigah, skupinah proizvajalcev in medpanožnih organizacijah	PP 2A: Izboljšanje ekonomske uspešnosti vseh kmetij ter zagotavljanje lažjega prestrukturiranja in posodabljanja kmetij, zlasti z namenom povečanja njihove udeležbe na trgu in tržne usmerjenosti ter kmetijske diverzifikacije	PP 2B: Zagotavljanje lažjega začetka opravljanja kmetijske dejavnosti in zlasti generacijske pomladitve v kmetijskem sektorju	PP 6C: Spodbujanje dostopa do informacijskih in komunikacijskih tehnologij (IKT) na podeželskih območjih ter njihove uporabe in kakovosti
Ukrepi	M01	M19	M03	M04	M06	M07
			M04	M06		
			M09			
			M14			
Relevantna SVV	SVV 2	SVV 17, SVV 25	SVV 6, SVV 27	SVV 4	SVV 5	SVV 18

Ocena veljavnosti intervencijske logike

Ukrepi programa so se ustrezno prilagajali trenutnim gospodarskim spremembam, ki so vplivale na razvoj kmetijstva v Sloveniji, pa tudi potrebam upravičencev, ki so se izkazale tekom izvajanja. Kot je razvidno iz zgornje tabele, je prihajalo do prerazporejanja sredstev med različnimi ukrepi in podukrepi, kar priča o odzivnosti programa PRP na trenutne potrebe. V določenih primerih so se specifični podukrepi tudi ukinili, če se je izkazalo, da po njih ni več potrebe.

Na splošno lahko ugotovimo, da:
- spremembe okoliščin izvajanja, tj. stanja v kmetijstvu in gozdarstvu niso bile takšne, da bi zahtevale prevrednotenje potreb in spremembo celotne strukture programa;
- so spremembe PRP odsevale zlasti manjše prilagoditve, utemeljene na interesu in potrebah upravičencev oz. razpoložljivosti sredstev.

Na podlagi ciljev SKP in strategije EU 2020, spremenjenih okoliščin, in dosedanjih sprememb PRP ugotavljamo, da intervencijska logika PRP ostaja veljavna, saj primerno povezuje ukrepe in trenutno situacijo v gospodarstvu ter tako zagotavlja relevantnost ukrepov PRP. Ukrepi ostajajo skladni z glavnimi cilji SKP, torej s ciljem povečanja produktivnosti in izboljšanja življenjske ravni kmetijske skupnosti. Ukrepi PRP prav tako ostajajo v skladu s cilji strategije Evropa 2020 o zaposlenosti, raziskavah in razvoju, podnebnih spremembah in energetski trajnosti ter revščini in socialni izključenosti.

Pregled izvajanja makroregionalnih strategij in strategij za morske bazene

Slovenija je vključena v tri makroregionalne strategije: Podonavsko strategijo (EUSDR), Strategijo EU za Jadransko- jonsko regijo (EUSAIR) in Strategijo EU za Alpsko regijo (EUSALP).

Slovenija v okviru PRP ne namenja neposrednih podpor za izvajanje aktivnosti iz omenjenih strategij, bodo pa vlaganja v okviru ukrepov PRP, s katerimi se bo prispevalo k doseganju ciljev SKP in Strategije Evropa 2020, posredno vplivala na izpolnjevanje ciljev omenjenih strategij.

Cilji EUSDR: 1. Povezovanje regije, 2. Varstvo okolja, 3. Ustvarjanje blaginje, 4. Okrepitev regije.
Cilji EUSAIR: 1. Modra rast, 2. Povezovanje regije, 3. Kakovost okolja, 4. Trajnostni turizem
Cilji: EUSALP: 1. Ekonomska rast in inovacije, 2. Mobilnost in povezljivost, 3. Okolje in energetika,

Cilje makroregionalnih strategij vezane na naravovarstvo, PRP naslavlja predvsem preko ukrepov programiranih znotraj prednostnega področja 4 (M10, M11, M13), ki prispevajo k cilju 3 (Podnebne spremembe in energija), Strategije Evropa 2020.
Cilje, vezane na blažitev podnebnih sprememb in spodbujanje učinkovite rabe energije, pa naslavlja preko prednostne naloge 5. Ker PN 5 ni programirana, se njeni cilji posredno zasledujejo z ukrepi programiranimi znotraj ostalih prednostnih nalog. Prav tako k izpolnjevanju ciljev glede svetovanja pri vprašanjih, povezanih z blažitvijo podnebnih sprememb lahko vplivajo ukrepi prenosa znanja in svetovanja (M01, M02).

Na cilje makroregionalnih strategij vezane na ekonomsko rast, PRP posredno vpliva preko ukrepov programiranih znotraj prednostnih področij 2 in 3 (M03, M04, M06, M09), katerih namen je izboljšanje ekonomske uspešnosti kmetij ter zagotavljanje lažjega prestrukturiranja in posodabljanja kmetij in izboljšanje konkurenčnosti primarnih proizvajalcev, ter znotraj prednostnega področja 6B in ukrepa M19 (Podpora za lokalni razvoj v okviru pobude LEADER).

Cilj EUSAIR glede trajnostnega turizma lahko PRP zasleduje preko prednostnega področja 6A in programiranega podukrepa M06.4 (Podpora za naložbe v vzpostavitev in razvoj nekmetijskih dejavnosti), saj le-ta podpira naložbe povezane tudi z opravljanjem dejavnosti turizma.

Cilji EUSDR glede razvoja in izvajanja strategij za izboljšano zagotavljanje in prevzemanje informacijskih in komunikacijskih tehnologij v Podonavju PRP lahko zasleduje preko podukrepa M07.3.

Povzetek ukrepov, sprejetih v zvezi z uporabo horizontalnih načel in ciljev politike za izvajanje skladov ESI

Spodbujanje enakosti moških in žensk ter nediskriminacija

V vrednotenju presoje rezultatov PRP Republike Slovenije za obdobje 2014-2020 evalvator ugotavlja, da PRP ne diskriminira med moškimi in ženskami. Delež žensk, vključenih v PRP, je sicer veliko nižji od deleža moških, kar je pa skladno s povprečnim deležem nosilk kmetijskih gospodarstev v Sloveniji. V letošnjem vrednotenju pa bomo spodbujanje enakosti moških in žensk ter nediskriminacijo ugotavljali v sklopu PSVV 1/1, zato lahko ugotovitve podamo šele v končnem poročilu.

Trajnostni razvoj

V kontekstu PRP je vprašanje trajnostnega razvoja v samem PRP opredeljeno v omejenem smislu, tj. preko predvidenih rezultatov ukrepov (varovanje okolja, učinkovita raba virov, blažitev podnebnih sprememb in prilagajanje nanje ter ohranjanje biotske raznovrstnosti preko inovativnih pristopov, bodisi z novimi tehnologijami, praksami ali postopki), in pa posredno v okviru poglavja 14, ki govori o dopolnjevanju in skladnosti PRP z drugimi instrumenti Unije, zlasti evropskimi strukturnimi in investicijskimi skladi in prvim stebrom, vključno z zeleno komponento, ter drugimi instrumenti skupne kmetijske politike.

V kolikšni meri je PRP spodbujal trajnostni razvoj, bomo ugotavljali v dveh delih, pri čemer bo prvi del obsegal podnebne spremembe in inovacije (PSVV 2/1), drugi del pa varovanje okolja in ohranjanje biotske raznovrstnosti (PSVV 2/2).

IV. Sklop 1: Skupna vprašanja za vrednotenje (SVV)

SVV 1 (PP 1A): V kolikšni meri je ukrepanje v okviru programa razvoja podeželje podprlo inovacije, sodelovanje in razvoj baze znanja na podeželskih območjih?

A. Končni odgovor na evalvacijsko vprašanje (vključno s kratkim opisom pristopa): *[Največ 17,500 znakov = cca. 5 strani]*

A.1 Kratek opis pristopa oz. metodologije vrednotenja

Trije cilji prednostnega področja 1A (inovacije, sodelovanje in razvoj baze znanja) se medsebojno izrazito prepletajo. Pri pripravi odgovora na evalvacijsko vprašanje za vrednotenje je bilo uporabljeno eno merilo za presojo (hipoteza) z več kvantitativnimi in kvalitativnimi kazalniki. Podatki za izračun kazalnikov večinoma izvirajo iz baz Agencije Republike Slovenije za kmetijske trge in razvoj podeželja (ARSKTRP- Agencija Republike Slovenije za kmetijske trge in razvoj podeželja) - podatki o usposabljanjih in svetovanjih ter podatki o projektih sodelovanja.

Raven inovativnosti je ocenjena na podlagi podatka iz prijavnih vlog - prispevek projektov k horizontalnemu cilju »inovacije«. Pri vrednotenju inovacij uporabljamo pristop, ki ga predlagajo splošne metodološke smernice za vrednotenje inovacij v PRP (*glej razdelek C v okviru tega SVV*).

Za izračun kazalnikov učinka so bili uporabljeni podatki o plačilih za ukrepe M01, M02 in M16. Za njihov izračun je najprimernejša kvantitativna metoda analiza podatkov o spremljanju - opisna statistika (vsote, povprečja, maksimumi, minimumi, deleži). Glede na vsebino in razpoložljive podatke zahtevnejše (napredne) statistične metode niso bile potrebne. Za kvantitativno vrednotenje inovativnosti je izračunan dodatni kazalnik »Delež inovativnih naložb od vseh naložb PRP«.

Kvalitativne metode predstavljajo pomembno metodološko orodje za pridobitev dodatnih informacij na osnovi katerih so bili izračunani dodatni kazalniki vrednotenja. Uporabljene so bile naslednje metode:

- Anketni vprašalnik med udeleženci usposabljanj, ki je služil za pridobitev informacij o ključnih dejavnikih, ki so prispevali k inovacijam, sodelovanju in razvoju znanj na podeželskih območjih. Prav tako je bil na osnovi analize anketnega vprašalnika izračunan kvantitativni kazalnik – delež udeležencev, zadovoljnih z vsebino usposabljanj;
- Fokusna skupina s ključnimi deležniki, ki sodelujejo pri izvajanju ukrepov (MKGP, ARSKTRP) in drugimi predstavniki raziskovalnih, izobraževalnih in strokovnih inštitucij (Kmetijsko gozdarska zbornica Slovenije – KGZS (Kmetijsko-gozdarska zbornica Slovenije), univerza, SURS);
- Intervju oz. razgovor z nosilcema ukrepov M01 in M02.

A.2 Končni odgovor na vprašanje za vrednotenje ter izzivi vrednotenja

Ukrepanje, ki prednostno poteka preko ukrepov M01, M02 in M16 je v določeni in predvsem različni meri vplivalo na raven inovativnosti, sodelovanja in prenos znanja na podeželskih območjih. Ob koncu 5 leta izvajanja Programa razvoja podeželja samo 23,18 % odobrenih in samo 4,31 % izplačanih sredstev (od razpoložljivih) kaže na podpovprečno črpanje sredstev na področju prednostne naloge 1A. Z izjemo razvojno raziskovalnih projektov v okviru ukrepa M16, omejenega števila operacij v okviru izvajanja razvojnih pobud LEADER ter posameznih naložb v kmetijska gospodarstva je na drugih področjih PRP izrazito pomanjkanje inovativnih pristopov. Slaba povezanost glavnih akterjev, ki delujejo v kmetijstvu in podeželju in ki predstavlja eno od ključnih preprek za hitrejši razvoj slovenskega kmetijstva, se je v tem programskem obdobju pričelo izboljševati predvsem preko sektorskega povezovanja v okviru ukrepa M16 Sodelovanje, dodatno pa tudi preko podukrepa M19.2, ki spodbuja povezovanje na lokalnem nivoju. Oba sta se začela izvajati razmeroma pozno zato je njihov učinek samo na podlagi odobrenih sredstev v tem obdobju še razmeroma težko oceniti. Potreba po hitrem prenosu znanja in informacij je glede na razmeroma hitre strukturne spremembe, ki so se v slovenskem kmetijstvu v zadnjih obdobjih vendarle pričele, pri prejemnikih podpor vedno večja. Ukrepi in podukrepi, ki se v ta namen izvajajo (predvsem M01, M02) so relativno uspešni, omejeni pa so predvsem na obvezne vsebine, ki jih predpisuje PRP.

V okviru PRP 2014-2020 je od razpoložljivih sredstev za prednostno področje 1A Spodbujanje inovacij, sodelovanja in razvoja baze znanja na podeželskih območjih na voljo 43.330.500 €. Glede na ciljno vrednost alociranih sredstev za prednostno področje 1A (tj. 3,91 % javnih izdatkov za ukrepe M01, M02 in M16), so bile do konca leta 2018 dosežene naslednje vrednosti: na ravni odobrenih vlog 0,91 % in na ravni izplačanih vlog 0,17 %[58]. Delež odobrenih sredstev od vseh razpoložljivih za prednostno področje 1A je znašal 23,18 %, delež izplačanih sredstev od vseh razpoložljivih za 1A pa 4,31 %.

Do 31. 12 2018 je bilo za ukrepe znotraj prednostnega področja 1A odobrenih 10.044.428,64 € (1,57 % od vseh odobrenih sredstev PRP v tem obdobju), izplačanih pa 1.865.451,19 € (0,42 % od vseh izplačanih sredstev v tem obdobju). Od vseh 175 operacij, ki so se znotraj tega prednostnega področja izvajale (74 vsebin v okviru M01, 78 vsebin v okviru M02 in 23 v okviru M16), je bilo 34 (23,1 %) inovativnih. Vrednost finančnih sredstev za njihovo izvajanje je znašala 3.423.081.89 € (odobrena sredstva) oziroma 72.662,73 € (izplačana sredstva).

Od skupno 510,5 dni usposabljanj za različne vsebine je bilo 49 dni ali 9,6 % namenjeno inovativnim vsebinam. V okviru le teh se je usposabljalo 7.529 udeležencev ali 15,6 % (od vseh 48.376 udeležencev). Inovativne vsebine so bile predmet usposabljanj na področjih Dobrobiti živali (govedo) – 7.098 udeležencev, usposabljanja mladih kmetov – 320udeležencev in usposabljanja za namen predelave in trženja kmetijskih proizvodov – 109 udeležencev.

[58] Pri interpretaciji rezultatov se v okviru vseh odgovorov na vprašanja za vrednotenje naslanjamo na odobrena sredstva, medtem ko avtomatski izračun kazalnikov rezultata v zbirni tabeli znotraj sistema SFC temelji na izplačanih sredstvih. Posledično se vrednosti kazalnikov, ki jih pri interpretaciji uporablja evalvator, v določenih primerih razlikujejo od avtomatično generiranih vrednosti znotraj sistema SFC.

V odgovorih na anketno vprašanje, ki smo ga zastavili udeležencem usposabljanj, jih je 52 % vseh izjavilo, da so na podlagi pridobljenih znanj uspeli v celoti ali pa deloma uvesti določene inovacije na gospodarstvu. Večinoma gre za inovacije na področju tehnologije pridelave, sledijo jim inovacije za povečanje učinkovitosti proizvodnih procesov. Med ključnimi dejavniki, ki so jih spodbudili k uvedbi inovacij na njihovem kmetijskem gospodarstvu so višja raven ekonomičnosti predelave, večja učinkovitost strojnega dela (tehnike).

Pomemben mehanizem za prenos znanja v prakso je svetovanje, ki so ga deležna kmetijska gospodarstva. V obravnavnem obdobju je bil specifični cilj ukrepa M02 izboljšati specifična znanja in informiranost tistih interesentov, ki si želijo ali pa so se že vključili v ukrepe KOPOP, EK in Dobrobit živali (DŽ). Za ta ukrep je v okviru PRP 2014-2020 na voljo 10.768.000 €. Do konca leta 2018 je bilo odobrenih 4.986.126, 45 € ali 46,3 % vseh razpoložljivih sredstev za ta namen. Izplačanih je bilo bistveno manj sredstev – 825.169,63 € ali 7,7 % razpoložljivih. Velik razkorak je nastal, ker predvsem večina individualnih svetovanj še ni bila izplačana.

Do 31. 12. 2018 je bilo za izvajanje svetovalnih storitev objavljenih 16 javnih naročil. V okviru 78 storitev je bilo svetovanja deležnih 18.331 upravičencev (1.131 v okviru izvajanja ukrepa DŽ, 672 v okviru preusmeritve v EK, 3.399 v okviru izvajanja EK in 13.129 v okviru izvajanja KOPOP.

Subjekti, ki so bili deležni svetovanj, so večinoma zadovoljni z različnimi oblikami individualnega svetovanja in izvajalcem svetovanja. V povprečju vseh svetovanj jih je približno dve tretjini izrazilo zadovoljstvo nad opravljenimi storitvami in kar 77 % nad izvajalcem svetovanja. Več kot polovica jih je prepričanih, da je individualno svetovanje bolj učinkovito od skupinskih oblik svetovanja in informiranja. Kar tretjina vseh vprašanih bi si želela vključitev individualnega svetovanja tudi pri drugih ukrepih kmetijske politike npr. pri trženju kmetijskih pridelkov in izvajanju naložb.

Zaradi pomanjkanja ustreznih podatkov žal ni mogoče ugotoviti kakšna je raven inovativnosti pri izvajanju svetovalnih storitev. To velja tako za vsebinski del (svetovanje novih inovativnih rešitev) kot tudi za nove inovativne načine izvajanja svetovalnih storitev.

Od ukrepov, ki se izvajajo v okviru prednostne naloge A1 je ukrep M16 Sodelovanje prav gotovo tisti, ki v največji meri spodbuja prenos inovacij in inovativnih rešitev v prakso oziroma na raven kmetijskih gospodarstev. Tako predlagane vsebine v 9 odobrenih EIP projektih v okviru M16.2 in M16.5 kot tudi vsebine preostalih 14 projektov v okviru M16.4 in M16.9 po oceni delno ali pa tudi v celoti prispevajo k prenosu inovativnih rešitev v prakso.

Poleg ukrepov, ki prispevajo k prenosu znanja, inovacije podpirajo še nekateri drugi ukrepi PRP 2014-2020. V okviru ukrepa M04.1 smo iz vseh odobrenih naložb prepoznali 18 naložb, ki podpirajo uvajanje novih naprav oziroma tehnologij, ki so imele ob vložitvi vloge na javni razpis veljavni patent ali nov proizvod na KMG. Uvedba novega proizvoda/produkta je inovativna, če le-tega prej na nekem območju ni bilo oz. ta to območje ni značilno.

Med 279 odobrenimi operacijami, ki jih v okviru M19.2 izvajajo Lokalne akcijske skupne (LAS) je na osnovi kriterijev 165 projektov/operacij opredeljenih za inovativne. To so predvsem projekti, ki so predvsem povezani z uvedbo novih produktov ali storitev v lokalno okolje, izboljšanjem kvalitete življenja in lokalne ekonomije preko dodatne turistične ponudbe, ohranjenem dediščine in vzpodbujanjem medgeneracijskega povezovanja predvsem z vzpostavitvijo kulturnih centrov in prostorov (parki), kjer je možno medgeneracijsko druženje. Prav tako je nekaj inovativnih projektov usmerjenih tudi v izobraževanje, predvsem preko vzpostavitev učnih poti v naravi.

Za podrobnejšo analizo inovativnih ukrepov PRP glej odgovor na SVV 30.

Zaključki, ki so podlaga za priporočila	Priporočila
Podpiranje inovacij, sodelovanja in razvoja baze znanja na podeželskih območjih je v največji meri odvisen od uspešnosti izvajanja ključnih ukrepov v okviru prednostnega področja 1A: M01 Prenos znanja in dejavnosti informiranja, M02 – Službe za svetovanje, službe za pomoč pri upravljanju kmetij in službe za zagotavljanje nadomeščanja na kmetijah in M16 - Sodelovanje. Glede na vsebinski okvir pa se izvajajo še nekateri drugi ukrepi, ki posredno vplivajo na doseganje ciljev prednostnega področja 1A. Inovacije se tako posredno podpira tudi preko ukrepa M04.1 – Podpore za naložbe v kmetijska gospodarstva in M19 – LEADER, ki preko podukrepa M19.3 neposredno podpira tudi sodelovanje med razvojnimi akterji v podeželskem prostoru. Velik pomen tako pri inovacijah kot tudi pri sodelovanju in prenosu znanja pa ima tudi Mreža za podeželje. Večina od navedenih ukrepov se je v obravnavanem obdobju uspešno izvajala, vendar praktično vsi glede odobrenih in izplačanih sredstev v pogledu doseganja ciljnega kazalnika precej zaostajajo za opredeljenimi vrednostmi. Vzroki za slabšo absorpcijo sredstev se skrivajo tako v zapletenih administrativnih postopkih, zaradi katerih je prišlo do precejšnjih zamud pri izvajanju LEADER projektov, razmeroma poznemu začetku izvajanja posameznih ukrepov (M16) in zamud pri objavi javnih pozivov (M01.2).	1. Potrebno bi bilo določiti jasnejšo in preglednejšo metodologijo za ocenjevanje inovativnosti operacij, saj je predpisan okvir za opredelitev inovativnih operacij oziroma inovativnosti, ki smo ga uporabili pri vrednotenju in temelji na skupnih smernicah, preveč nejasen in ne omogoča relevantne ocene inovacij na tehnološkem področju in na področju prenosa znanj. 2. Novejše, bolj inovativne pristope (e-učenje, webinarji, interaktivne aplikacije), ki se pri izvajanju posameznih ukrepov že izvajajo ali pa so predvideni za izvajanje (Mreža za podeželje, M16.2, M16.5) je potrebno spodbujati tudi pri drugih ukrepih za prenos znanja. Za pristope, ki bi lahko pomenile težave pri kontroli (npr. webinar) je potrebno ustrezno prilagoditi pravne predpise.

B. Podroben opis pristopa oz. metodologije in rezultatov vrednotenja

B.1 Programirani ukrepi s primarnim prispevkom

V okviru prednostnega področja 1A sicer ni programiranih ukrepov, v PRP 2014-2020 pa so trije ukrepi (M01, M02, M16) z podukrepi, ki primarno prispevajo k doseganju ciljev programa.

Ključni ukrepi/podukrepi s primarnim prispevkom:

- M01.1: Podpora za dejavnosti poklicnega usposabljanja in pridobivanje spretnosti – ukrep neposredno vpliva na izboljšanje in povečanje ravni znanja v podeželskih območjih
- M01.2: Podpora za demonstracijske aktivnosti in ukrepe informiranja – prikaz tehnologij in tehnoloških rešitev ter njihova aplikacija predstavljata osnovo za učinkovit prenos znanja in inovacij
- M02.1: Podpora za pomoč pri uporabi svetovanja – storitev svetovanja pripomore k hitrejšemu in učinkovitejšemu dvigu baze znanja na podeželju
- M16.2: Podpora za pilotne projekte ter za razvoj novih proizvodov, praks, procesov in tehnologij – ukrep neposredno prispeva h krepitvi inovacij in dvigu ravni znanja na podeželju
- M16.4: Podpora za horizontalno in vertikalno sodelovanje med udeleženci v dobavni verigi za vzpostavitev in razvoj kratkih dobavnih verig in lokalnih trgov ter za promocijske dejavnosti na lokalni ravni, ki so povezane z razvojem kratkih dobavnih verig in lokalnih trgov – ukrep s spodbujanjem lokalne samooskrbe vpliva na spodbujanje sodelovanja na podeželju
- M16.5: Podpora za skupno ukrepanje za blažitev podnebnih sprememb ali prilagajanje nanje ter za skupne pristope k okoljskim projektom in stalnim okoljskim praksam – ukrep krepi sodelovanje in spodbuja inovacije in inovativne rešitve na področju varovanja okolja
- M16.9: Podpora za diverzifikacijo kmetijskih dejavnosti v zvezi z zdravstvenim varstvom, socialnim vključevanjem, kmetijstvom, ki ga podpira skupnost, ter izobraževanjem o okolju in hrani – poleg spodbujanja razvoja znanja ukrep pomembno prispeva k spodbujanju izobraževanja v smislu dviga okoljske zavesti in pomena zdrave hrane

B.2 Programirani ukrepi s sekundarnim prispevkom

Glede na vsebinski okvir pa se izvajajo tudi številni drugi ukrepi s sekundarnimi vplivi oziroma učinki na prednostno področje 1A.

Ostali ukrepi/podukrepi s sekundarnim prispevkom:

- M04.1: Podpora za naložbe v kmetijska gospodarstva-spodbujanje naložb katerih rezultat bo nov kmetijski proizvod
- M04.2: Podpora za naložbe v predelavo, trženje oziroma razvoj kmetijskih proizvodov- spodbujanje naložb katerih rezultat bo nov proizvod
- M04.3: Podpora za naložbe v infrastrukturo, povezano z razvojem, posodabljanjem ali prilagoditvijo kmetijstva in gozdarstva – naložbe posredno izboljšujejo raven znanja in pogosto prispevajo k uvajanju inovativnih rešitev
- M06.1: Pomoč za zagon dejavnosti za mlade kmete – mladi kmetje so v večji meri dovzetni za uvajanje novosti in sodobnih tehnologij ter inovacij
- M10: Kmetijsko-okoljska-podnebna plačila – za upravičence je obvezna udeležba na usposabljanjih/svetovanjih

- M11: Ekološko kmetovanje - za upravičence je obvezna udeležba na usposabljanjih/svetovanjih
- M14: Dobrobit živali - za upravičence je obvezna udeležba na usposabljanjih/svetovanjih
- M19.2: Podpora za izvajanje operacij v okviru strategije lokalnega razvoja, ki ga vodi skupnost – operacije v okviru navedenega ukrepa spodbujajo prenos znanja in inovativnosti
- M19.3: Priprava in izvajanje dejavnosti sodelovanja lokalne akcijske skupine – ukrep vpliva na sodelovanje v okviru lokalnega razvoja, ki ga vodi skupnost.

Merila za presojo (hipoteze)	Kazalniki	Viri podatkov / metode zbiranja podatkov	Metoda za analizo oz. izračun kazalnikov	Rezultati
PRP prispeva h krepitvi baze znanja, sodelovanju in inovacijam na podeželskih območjih	**Skupni kazalniki rezultatov/ciljev (R/T)**			
	T1: delež izdatkov iz členov 14, 15 in 35 Uredbe (EU) št. 1305/2013 v povezavi s skupnimi izdatki za program razvoja podeželja (prednostno področje 1A)	ARSKTRP – baza upravičencev	Opisna statistika	Od razpoložljivih sredstev za celotno obdobje Odobrena 0,91 % Izplačana 0,17 % Od vseh odobrenih oziroma izplačanih PRP sredstev za obdobje do 31. 12. 2018 Odobrena 1,57 % Izplačana 0,42 %
	Skupni kazalniki učinka (O)			
	O.1: Skupni javni izdatki (*skupno in posebej za inovacije*)	ARSKTRP–baza upravičencev	Opisna statistika	Skupaj Odobrena 10.044.428,64 € Izplačana 1.865.451,19 € Inovacije Odobrena 3.423.081.89 € Izplačana 72.662,73 €
	O.3: Število podprtih operacij (*skupno in posebej za inovacije*)	ARSKTRP–baza upravičencev	Opisna statistika	Skupaj Odobreno 238 Izplačano 142 Inovacije

			odobreno 34 Izplačano 7
O.11: Število dni izvedenega usposabljanja (*skupno in posebej za inovacije*)	ARSKTRP–baza upravičencev	Opisna statistika	Skupno 510,5 Inovacije 49
O12: Število udeležencev usposabljanja (*skupno in posebej za inovacije*)	ARSKTRP–baza upravičencev	Opisna statistika	Skupaj Odobrena 48.376 Izplačana 47.252 Inovacije Odobrena 7.529 Izplačana 7.428
O.13: Število upravičencev, deležnih svetovanja (*skupno in posebej za inovacije*)	ARSKTRP–baza upravičencev, MKGP-EVIZO	Opisna statistika	Skupaj Odobrena 18.331 Izplačanih 6.358 Inovacije 0
O.16: Število podprtih skupin evropskega partnerstva za inovacije, število podprtih operacij evropskega partnerstva za inovacije ter število in vrsta partnerjev v skupinah evropskega partnerstva za inovacije	ARSKTRP – baza upravičencev	Opisna statistika	Skupaj 9 Skupaj 101 partnerjev 43 fizičnih oseb 18 pravnih oseb 35 javnih zavodov 4 drugi
O.17: Število podprtih	ARSKTRP – baza	Opisna statistika	Skupaj

operacij sodelovanja (razen EIP)	upravičencev		14
O.21: Število podprtih projektov sodelovanja (*za 4A in posebej za inovacije*)	ARSKTRP – baza upravičencev	Opisna statistika	Skupaj 5 Inovacije 5
O.23: Enojno število LAS[59]-ov, vključenih v projekt sodelovanja	ARSKTRP – baza upravičencev	Opisna statistika	Skupaj 29
Dodatni kvantitativni kazalniki			
Število in delež odobrenih inovativnih naložb od vseh odobrenih naložb PRP	ARSKTRP – baza upravičencev	Opisna statistika	18 Delež 0,9% (oz. 1,36% znotraj M04.1)
Število inovativnih rešitev, uvedenih in uveljavljenih v okviru EIP skupin	ARSKTRP – baza upravičencev	Opisna statistika	Skupaj 9
Delež udeležencev, zadovoljnih z usposabljanji	MKGP	Anketa med udeleženci usposabljanja	Skupaj 68,3 %
Število in vrsta usposabljanj in svetovanj, ki vključujejo inovativne pristope k prenosu znanja[60]	ARSKTRP – baza upravičencev Nosilca ukrepov M01 in M02	Opisna statistika, vsebinska analiza podatkov o izvajanju, Intervju 1: M01 Intervju 2: M02	Skupaj 3
Delež inovativnih projektov glede na vse projekte, ki jih podpira PRP	ARSKTRP – baza upravičencev	Opisna statistika, vsebinska analiza podatkov o izvajanju, Fokusna skupina 1: Inovacije	2,6%
Delež javnih izdatkov	ARSKTRP – baza	Opisna statistika,	Odobreno:

[59] Lokalna akcijska skupina
[60] Npr. uporaba avdio in video vsebin, poligonov ter (inter)aktivnega vključevanja udeležencev.

znotraj ukrepov, ki podpirajo inovacije, po inovacijskem potencialu in področju	upravičencev	vsebinska analiza podatkov o izvajanju, Fokusna skupina 1: Inovacije (podrobnejša opredelitev v razdelku »C«)	M01: 25,6% M04.1: 3% M16: 100% M19.2: 63% Izplačano: M01: 25,6% M04.1: 0,5% M16: 0% M19.2: 48%
Število inovativnih projektov LAS	ARSKTRP – baza upravičencev	Opisna statistika, vsebinska analiza podatkov o izvajanju ukrepa M19 Fokusna skupina 6: LEADER	Skupaj 165
Dodatni kvalitativni kazalniki			
Vrsta in vsebina usposabljanj	MKGP – EVIZO Nosilec ukrepa M01	Vsebinska analiza podatkov o izvajanju Intervju 1: M01	Kvalitativni kazalnik: glej odgovor na vprašanje v razdelku A.2 zgoraj
Vrsta in vsebina svetovanj	MKGP – EVIZO Nosilec ukrepa M02	Vsebinska analiza podatkov o izvajanju, vsebinska analiza podatkov o izvajanju Intervju 2: M02	Kvalitativni kazalnik: glej odgovor na vprašanje v razdelku A.2 zgoraj
Vrsta in vsebina inovativnih operacij	ARSKTRP – baza upravičencev	Vsebinska analiza podatkov o izvajanju, analiza podatkov o izvajanju Fokusna skupina 1: Inovacije	Kvalitativni kazalnik: glej odgovor na vprašanje v razdelku A.2 zgoraj
Ključni dejavniki uspeha za podporo inovacij z ukrepi M01, M02, M16 in M19	ARSKTRP – baza upravičencev	Opisna statistika, vsebinska analiza podatkov o izvajanju Fokusna skupina 1: Inovacije	Kvalitativni kazalnik: glej odgovor na vprašanje v razdelku A.2 zgoraj
Ključni dejavniki, ki so	Upravičenci M01	Anketa 1: M01	Kvalitativni kazalnik: glej

	prispevali k inovacijam, sodelovanju in razvoju znanj na podeželskih območjih	MKGP (nosilci ukrepov), ARSKTRP, KGZS, vodilni partnerji LAS, upravičenci (inovativnih projektov)	Fokusna skupina 1: Inovacije[61]	odgovor na vprašanje v poglavju A2

B.3 Predvideni metodološki izzivi in problemi

Izračun kvantitativnih kazalnikov bo v veliki meri odvisen od razpoložljivosti podatkov. Nekateri ukrepi (npr. M16) so se pričeli izvajati zelo pozno, zato so v celoti na razpolago le podatki iz prejetih vlog upravičencev. Sredstva v okviru navedenega ukrepa večinoma še niso bila odobrena, sploh pa ne izplačana.

Eden od ključnih odgovorov na evalvacijsko vprašanje bo namenjen oceni inovativnosti. Opredelitev le-te se sicer od ukrepa do ukrepa razlikuje, v okviru prijavnih vlog pa se večinoma ocenjuje preko prispevka ukrepa k horizontalnemu cilju "inovacije". Prav gotovo bo izračun zadevnih kazalnikov težaven, saj so v prijavnih vlogah opisi naložb pogosto nepopolni in premalo natančni. Natančnejša vzporedna kvalitativna analiza vrst in vsebine posameznih operacij bo zato nujno potrebna, upoštevajoč splošne metodološke smernice za vrednotenje inovacij v PRP, ki so opredeljene spodaj v razdelku C.

Pri dodatnih kvalitativnih kazalnikih je lahko pri fokusni skupini, še posebej pa pri izvedbi anketnega vprašalnika problematična stopnja odzivnosti, s tem pa tudi reprezentativnosti poslanih odgovorov. To lahko vodi do pristranskosti ali pa celo napačnosti določenih zaključkov pri vrednotenju.

B.4 Dodatna pojasnila in priloge k odgovoru na vprašanje za vrednotenje

N/A

C. Dodatni metodološki zaznamki

Splošne metodološke smernice za vrednotenje inovacij v PRP

Inovacije so eden od treh horizontalnih ciljev PRP (poleg podnebja in okolja). Inovacije v kontekstu PRP so definirane precej široko, in sicer kot nova zamisel, ki se v praksi izkaže za uspešno. Inovacije so tehnološke ali ne tehnološke, organizacijske ali socialne. Lahko temeljijo na novih pa tudi tradicionalnih praksah, ki se implementirajo v novem geografskem ali okoljskem kontekstu. Inovacija kot zamisel je lahko nov proizvod, praksa, storitev, proizvodni proces ali nov način organizacije. Nova zamisel šteje kot inovacija le, če je širše sprejeta in uporabna. Spremembe, ki so posledica inovacij, niso vedno korenite, ampak so lahko tudi inkrementalne.

Vrednotenje inovacij okviru PRP se izvaja v razmerju do treh ključnih vidikov, h katerim ukrepi lahko prispevajo (lahko le enemu ali več vidikom hkrati):

[61] Upoštevajoč načrte izobraževanj do konca februarja.

1. vidik: podpora inovacijskemu potencialu preko opredelitve in razvoja novih zamisli (tj. pogledov, pristopov, proizvodov, praks, storitev, proizvodnih procesov/tehnologij, načinov organizacije ali oblik sodelovanja in učenja);
- ta vidik obsega spodbujanje zamisli preko (1) individualnega pristopa ali (2) različnih deležnikov, ki delajo v skupinah;
- primeri inovativnih operacij v okviru 1. vidika: razvoj & preskušanje strojev (M04), preskušanje novih vrst storitev na podeželskih območjih (M06, M07), uvedba inovativnih načinov organiziranja sestankov, konferenc in usposabljanj (M01).

2. vidik: krepitev zmogljivosti za inovacije (tj. zmogljivost posameznikov ter sistemov znanja in inovacij za poskuse, samoorganizacijo ter uporabo novih zamisli in pristopov);
- ukrepi, ki premoščajo vrzel med znanostjo in prakso;
- ukrepi sodelovanja med akterji z dopolnjujočim se znanjem;
- primeri inovativnih operacij v okviru 2. vidika: krepitev tehničnega znanja in spretnosti (M01, M02, M16), organizacijske in mehke veščine za krepitev uvajanja inovativnih procesov (M16), prenos izkušenj v dobaviteljski verigi, mentorstvo ipd. (M01, M02, M16).

3. vidik: vzpostavitev spodbudnega okolja za inovacije (tj. izpolnjevanje potreb po institucionalnem in političnem okolju, ki omogoča nove inovativne procese).
- institucionalni, postopkovni, strokovni, organizacijski, operativni in tehnični pogoji, ki se ustvarjajo preko združevanja ukrepov;
- primeri operacij v okviru 3. vidika: spodbujanje inovativnih praks (M01), izboljšanje internetnega dostopa in s tem informacij o inovacijah (M07), ukrepi, ki soustvarjajo krajše prehranske verige (M03, M04, M16).

Ukrepi PRP se vrednotijo na treh ravneh glede na njihov **inovacijski potencial**, in sicer:
- Ukrepi z neposrednim učinkom na podporo inovacijam: M01, M02, M16 (prenos znanja glede inovativnih praks, inovativni načini za prenos znanja, inovativni projekti sodelovanja)
- Ukrepi, ki (lahko) delno vključujejo podporo inovacijam: M09, M19 (operacije, ki vključujejo inovativne ideje ali rešitve)
- Drugi ukrepi, ki posredno prispevajo k inovacijam: M03, M04, M06, M07, M08, mreža za podeželje (operacije in aktivnosti, ki podpirajo izvajanje inovativnih praks)

Upoštevajoč inovacijski potencial se učinki in rezultati interpretirajo z naslednjimi **koraki**:
- Najprej se opredelijo vidiki, h katerim so ukrepi oz. operacije prispevali (glej zgoraj);
- Podrobneje se definira inovacijski potencial ukrepov (samostojno oz. v kombinaciji z drugimi ukrepi), pri čemer se analizira sama zasnova ukrepa, merila za izbor in njegova dejanska izvedba (nabor upravičencev in izplačila);
- Sledi izračun dejanskih učinkov in rezultatov glede na predvidene kazalnike (pri tem ni dovolj zgolj uporaba oznake v sistemu spremljanja, da gre za inovativne operacije, ampak je potrebno vsebinsko analizirati samo izvajanje ukrepov in izluščiti tiste operacije, ki ustrezajo zgoraj navedeni definiciji inovacij in omenjenim trem vidikom);
- Inovativnost operacij/ukrepov se klasificira glede na to, ali gre za tehnološke oz. netehnološke, organizacijske ali socialne

inovacije;
- Rezultati in učinki ukrepov (ter kombinacije teh ukrepov) se ovrednotijo v razmerju do njihovega inovacijskega potenciala;
- Ugotovitve se po potrebi podkrepijo s konkretnimi primeri (študije primerov);
- Če je primerno, se rezultati dodatno verificirajo oz. triangulirajo (intervju, fokusna skupina, anketa,…).

Vrednotenje inovacij se nanaša na naslednja **SVV**:
- SVV 1: inovacijski potencial in izvajanje ukrepov M01, M02, M16, M19 (vključno s kombinacijo ukrepov); to vprašanje je ključno pri analizi izvajanja, saj predstavlja vhodno informacijo za presojo inovacij v okviru vseh ostalih SVV;
- SVV 2: inovacijski potencial in izvajanje ukrepa M16 (verige vrednosti, grozdenje, EIP-AGRI operativne skupine):
- SVV 21: inovacijski potencial in izvajanje aktivnosti nacionalne mreže za podeželje, zlasti cilja »spodbujanje inovacij v kmetijstvu, proizvodnji hrane, gozdarstvu in na podeželskih območjih«;
- SVV 23: analiza izvajanja vseh inovativnih ukrepov in izdatkov s poudarkom na vlaganjih v raziskave in razvoj/inovacije;
- SVV 30: analiza izvajanja vseh inovativnih ukrepov in izdatkov s poudarkom na horizontalnem cilju inovacij, tj. prepletu vseh relevantnih ukrepov na podlagi teorije sprememb[62] (povzetek ugotovitev vrednotenja inovacij v okviru SVV 1, 2, 21 in 23 s poudarkom na velikih spremembah, h katerim je prispeval PRP, in medsebojnemu delovanju 3 vidikov)

Priporočila vrednotenja v letu 2017, ki jih je potrebno upoštevati pri vrednotenju 2019

P.1: Priporočamo opredelitev okvirja za inovativne operacije oz. inovativnost v kmetijstvu in gozdarstvu, ki bo uporabljen v vseh ukrepih PRP. Predlagamo razdelitev definicije na tehnološke inovacije, procesne inovacije in inovacije na področju prenosa znanja.

[62] Teorija sprememb je kvalitativni pristop za vrednotenje, ki preko razumevanja intervencijske logike poskuša odgovoriti na vprašanja o tem, kako in zakaj določen program ali projekt dosega rezultate pod določenimi pogoji ter ali so bili želeni rezultati doseženi. Predpogoj je jasna opredelitev ciljev in razdelava predpogojev (učinkov, rezultatov in vplivov), ki so potrebni za doseganje teh ciljev. Pri teoriji sprememb tako ne gre za dokazovanje vzročnosti na podlagi empiričnih dokazov, ampak na procesu logične argumentacije. Rezultati vrednotena tako niso nujno merljivi izsledki, ampak pripoved, ki omogoča oblikovanje uporabljivih sklepov.

SVV 2 (PP 1B): V kolikšni meri je ukrepanje v okviru programa razvoja podeželje podprlo krepitev povezav med kmetijstvom, proizvodnjo hrane in gozdarstvom ter raziskavami in inovacijami, tudi zaradi boljšega okoljskega upravljanja in okoljske učinkovitosti?

A. Končni odgovor na evalvacijsko vprašanje (vključno s kratkim opisom pristopa): *[Največ 17,500 znakov = cca. 5 strani]*

A.1 Kratek opis pristopa oz. metodologije vrednotenja

Pri pripravi odgovora na evalvacijsko vprašanje za vrednotenje uporabljamo dve merili za presojo (hipotezi) z več kvantitativnimi in kvalitativnimi kazalniki. Podatki za izračun kazalnikov večinoma izvirajo iz baz ARSKTRP – podatki o projektih sodelovanja.

Za izračun kazalnikov učinka uporabljamo podatke o plačilih za ukrepe M16 in M19. Za njihov izračun je najprimernejša kvantitativna metoda analiza podatkov o spremljanju – opisna statistika (vsote, povprečja, maksimumi, minimumi, deleži). Glede na vsebino in razpoložljive podatke zahtevnejše (napredne) statistične metode niso potrebne.

Za pridobitev dodatnih informacij na osnovi katerih bodo izračunani dodatni kazalniki vrednotenja bodo uporabljena naslednja metodološka orodja:

- Anketni vprašalnik med upravičenci, ki bo služil za pridobitev informacij o ključnih dejavnikih, ki prispevajo k učinkovitemu sodelovanju;
- Intervju oziroma razgovor z nosilcem ukrepa M16.

A.2 Končni odgovor na vprašanje za vrednotenje ter izzivi vrednotenja

Ocenjujemo, da sodelovanje med različnimi akterji, ki vsak na svojem področju kreirajo razvoj kmetijstva in podeželja, poleg usposabljanj prav gotovo predstavlja eno od najučinkovitejših metod za prenos znanja. Gre za nov in inovativen pristop v slovenskem kmetijstvu in podeželju. Skupine, ki se oblikujejo na osnovi vsebinskega združevanja razvojnih idej in predlogov, vključujejo tako raziskovalno-izobraževalne inštitucije, kot tudi službe, ki izvajajo svetovalne storitve in končne uporabnike znanja - kmetijska gospodarstva. PRP v obdobju 2014-2020 neposredno podpira krepitev navedenih povezav preko ukrepa M16 (Sodelovanje), katerega cilj je pospešitev prenosa znanja in inovacij iz raziskovalnega področja v kmetijsko prakso. Podukrep 16.5 Podpora za skupno ukrepanje za blažitev podnebnih sprememb ali prilagajanje nanje ter za skupne pristope k okoljskim projektom in okoljskim praksam je vsebinsko usmerjen v okolju prijazne tehnologije v rastlinski pridelavi, ohranjanje naravnih in predvsem vodnih virov ter v učinkovito rabo energije iz obnovljivih virov. Podukrep se izvaja relativno uspešno, saj je bilo do konca leta 2018 zanj odobrenih že več kot petina razpoložljivih sredstev.

Za ukrep M16 (in 4 podukrepe znotraj ukrepa) je v okviru PRP 2014-2020 na voljo 20.062.500 €. Za izvajanje 23 operacij je bilo do 31. 12. 2018 odobrenih 3.206.243,48 € ali 16 % vseh razpoložljivih sredstev za ta ukrep. V strukturi vseh odobrenih sredstev za izvajanje PRP ta delež znaša 0,5 %. V okviru ukrepa sodelovanje M16 se izvajajo projekti EIP (podukrepa M16.2 in M16.5),

pilotni projekti (podukrepa M16.2 in 16.5) in drugi projekti sodelovanja (podukrepa M16.4 in M16.9).

Cilj podpor v okviru podukrepa 16.2 - Podpora pilotnim projektom in razvoju novih proizvodov, praks, procesov in tehnologij je vzpostaviti sodelovanje med različnimi akterji s področja kmetijstva, živilstva ali gozdarstva pri izvajanju projektov s področja tehnološkega razvoja in vpeljave inovacij v kmetijstvu, gozdarstvu ali živilstvu, ki bodo prispevali k doseganju zastavljenih ciljev razvoja podeželja. Do 31. 12. 2018 je bilo za izvajanje 4 EIP projektov odobreno 1.395.646,01 € (15,9 % vseh razpoložljivih sredstev za ta ukrep), izplačil pa še ni bilo. Projekti sodelovanja v okviru navedenega podukrepa vsebinsko pokrivajo področje živinoreje (3) in rastlinske pridelave (1). Projektne skupine, ki so se izoblikovale za namen izvajanja skupnih aktivnosti, vključujejo 45 partnerjev (kmetijskih gospodarstev, pravnih oseb, javnih zavodov).

V okviru ukrepa 16.5 - Podpora za skupno ukrepanje za blažitev podnebnih sprememb ali prilagajanje nanje ter za skupne pristope k okoljskim projektom in okoljskim praksam je bilo do 31.12. 2018 za 5 EIP projektov odobrenih 1.206.323,15 € (21,5 % vseh razpoložljivih sredstev za ta podukrep). Tudi v okviru tega podukrepa še ni bilo izplačanih še nobenih sredstev. Projekti so vsebinsko usmerjeni v okolju prijazne tehnologije v rastlinski pridelavi, ohranjanje naravnih in predvsem vodnih virov ter v učinkovito rabo energije iz obnovljivih virov. Za izvajanje teh projektov se je povezalo 56 partnerjev iz različnih področij (fizičnih oseb, kmetijskih gospodarstev, pravnih oseb, javnih raziskovalnih in izobraževalnih zavodov).

V okviru navedenih 9 EIP projektov sodelovanja znotraj podukrepov M16.2 in M16.5 se je povezalo 101 različnih partnerjev, od tega 43 kmetijskih gospodarstev. V 7 od teh projektov (3 v okviru podukrepa 16.2 in 4 v okviru ukrepa 16.5) nastopajo različne znanstveno raziskovalne inštitucije kot vodilni partner. Do 31. 12. 2018 znotraj teh podukrepov še ni bil odobren oziroma potrjen noben pilotni projekt. V okviru podukrepov M16.4 in M16.9 pa so se pričele aktivnosti na 14 drugih projektih sodelovanja.

Podpore v okviru podukrepa M16.4 so namenjene horizontalnemu in vertikalnemu sodelovanju med udeleženci v dobavni verigi za vzpostavitev in razvoj kratkih dobavnih verig in lokalnih trgov ter promocijskim dejavnostim na lokalni ravni, ki so povezane z razvojem kratkih dobavnih verig in lokalnih trgov. Do 31. 12. 2018 je bilo za izvajanje teh aktivnosti odobrenih 196.463,21 € ali 5,2 % vseh razpoložljivih sredstev za ta namen, izplačil pa še ni bilo. V okviru 4 projektov so se pričele aktivnosti sodelovanja in oblikovanja prehranskih verig od primarne pridelave do predelave in trženja kmetijskih pridelkov. Skupaj je v navedene projekte vključenih 68 partnerjev, od tega 63 kmetijskih gospodarstev.

Finančna sredstva znotraj podukrepa 16.9 Podpora za diverzifikacijo kmetijskih dejavnosti v dejavnosti v zvezi z zdravstvenim varstvom, socialnim vključevanjem, kmetijstvom, ki ga podpira skupnost, ter izobraževanjem o okolju in hrani so namenjena razvoju dejavnosti na kmetijah, ki se nanašajo na področja izobraževanja, zdravstvenega varstva, socialnega varstva oziroma invalidskega varstva. Za ta podukrep je bilo do 31. 12. 2018 odobrenih 407.811,11 € ali 21,4 % vseh razpoložljivih sredstev za ta namen. V postopku odobritve je bilo potrjenih 10 projektov sodelovanja s področja diverzifikacije dejavnosti na kmetijskih gospodarstvih in vzpostavljanja partnerstev za povečanje socialne vključenosti prebivalstva v podeželskem prostoru. Za namen doseganja ciljev podukrepa 16.9 je v okviru partnerstev povezanih 36 partnerjev, od tega 21 kmetijskih gospodarstev, 7 javnih zavodov, 6 zasebnih zavodov in 2 druga partnerja.

V okviru ukrepa sodelovanje se je na osnovi povezovanja različnih akterjev do 31. 12. 2018 oblikovalo 23 partnerstev, katerim so bila odobrena sredstva za prav toliko projektov. V njih je skupno vključenih 205 članov, od katerih je skoraj 2/3 (62,3 %) fizičnih oseb oziroma kmetijskih gospodarstev. Ta predstavljajo poligon za prenos znanja in inovacij iz raziskovalne in izobraževalne sfere v prakso. Pri prenosu igrajo pomembno vlogo inštitucije, ki izvajajo svetovalne storitve (predvsem Svetovalna služba v okviru Kmetijsko gozdarske zbornice Slovenije (KGZS).

Od skupno 23 projektov, ki so v začetni fazi izvajanja, jih je 5 oz. 21,7 % s področja upravljanja okolja in okoljske učinkovitosti (podukrep 16.5). Glede na dejstvo, da so se projekti šele začeli izvajati je praktično nemogoče kvantificirati, kako in v kolikšni meri izkazujejo trajnost tudi po prenehanju podpore (T+5 let). Na osnovi vsebinske analize projektov je možno predvidevati, da se bodo aktivnosti nadaljevale tudi po zaključku projekta pri 17 projektih sodelovanja (pri podukrepu 16.2 - 3, pri 16.4 - 2, 16.5 vseh 5 in pri 16.9 – 7), seveda pa je to zgolj ocena.

Ukrep M16 Sodelovanje se je zaradi različnih organizacijsko-administrativnih težav pričel izvajati relativno pozno, saj so bile prve odločbe za izvajanje posameznih operacij oziroma projektov izdane v sredini oziroma v drugi polovici 2018. V značilnih razmerah, ko se posamezni akterji za doseganje skupnih ciljev razmeroma težko povezujejo, je največji izziv pravzaprav predstavljalo oblikovanje partnerstev za skupno sodelovanje in pripravo projektnih predlogov. Zanimivo je, da so v anketi vprašani nosilci in sodelujoči partnerji prav možnost sodelovanja in povezovanja poleg možnosti prenosa znanja v prakso izbrali kot najpomembnejši razlog za vključitev v ukrep (24 %).

Kar 86 % vprašanih je odgovorilo, da razpisane teme v okviru podukrepov 16.2 in 16.5 dobro odražajo potrebe in izzive slovenskega kmetijstva. Le manjši del ni zadovoljen z izborom tem, saj menijo, da so preozke in da omejujejo diverzifikacijo dejavnosti v kmetijstvu.

Med težavami, s katerimi so se soočili prijavitelji pri pripravi projektov, jih je največ (22 %) navedlo pogoje, ki zadevajo opravičevanje stroškov in predpisane najvišje priznane urne postavke. Med zapletenimi administrativnimi postopki, ki jih je kot težavo pri pripravi projektov označilo 20 % vprašanih, so bili izpostavljeni preveč natančna delitev financ glede na planirane aktivnosti in vrsto stroška, omejena sredstva (v primerjavi z EIP razpisi v tujini) in dolg rok obravnave prijavnih vlog.

Zanimivo je, da kar 91 % vprašanih meni, da je njihov projekt inovativen. Večinoma gre za projekte namenjene izboljšanju proizvodnih tehnologij in razvoju novih produktov oziroma storitev.

V anketo so bili vključeni tudi tisti, katerim so bile vloge zavrnjene. Kot najpogostejši vzrok za zavrnitev v odgovorih prevladujejo neplačane davčne obveznosti, sledi jim nepopolna dokumentacija, vzporedno izvajanje tržne dejavnosti, sestava partnerstva, neprimerna projektna vsebina in zamuda pri oddaji projektov.

Poleg sodelovanja v okviru ukrepa M16 k povezovanju razvojnih akterjev v podeželskem prostoru pomembno vplivajo tudi

operacije sodelovanja v okviru ukrepa M19.3. Na prvih treh razpisih je bilo odobrenih 60 vlog v skupni vrednosti 2.699.632,79 € (67,5 % razpoložljivih sredstev), medtem ko za četrti javni razpis odločbe še niso bile izdane. 35 LAS je prijavilo 46 operacij sodelovanja. Odobrenih je bilo 15 operacij 29-im LAS. Glede na odziv iz fokusne skupine LEADER je stopnja sodelovanja med LAS v okviru podukrepa M19.3 zelo dobra. Kot največjo prednost izpostavljajo, da operacije sodelovanja močno prispevajo pri reševanju skupnih problemov in prispevajo h kroženju idej.

Zaključki, ki so podlaga za priporočila	Priporočila
Navkljub razmeroma poznemu začetku izvajanja ukrepa M16 (Sodelovanje) je bila ta nova oblika povezovanja med različnimi subjekti v kmetijstvu in podeželskem prostoru dobro sprejeta. Gre za nov, inovativen pristop prenosa znanja iz raziskovalno-izobraževalne ravni na raven posameznega kmetijskega gospodarstva. Ker je ukrep programiran znotraj več prednostnih nalog ima močne sinergijske učinke z drugimi podporami znotraj PRP, saj morajo prijavljeni projekti zasledovati cilje preostalih prednostnih področij. Še vedno razmeroma zapletena priprava razpisne dokumentacije je dejavnik, ki vpliva na to, da odzivnost in zanimanje potencialnih koristnikov sredstev iz tega ukrepa ni večje.	1. Zaradi različnih organizacijskih težav je potrebno nadaljevati z poenostavitvijo postopkov pri prijavi, pa tudi pri vodenju projektov (pregledna razpisna dokumentacija, krajši rok pri obravnavi vlog, večja fleksibilnost pri načrtovanju stroškov). 2. Za še večjo odzivnost potencialnih prijaviteljev je potrebno povečati animacijske aktivnosti, ki bodo spodbujale povezovanje in sodelovanje v partnerstvih.

B. Podroben opis pristopa oz. metodologije in rezultatov vrednotenja

B.1 Programirani ukrepi s primarnim prispevkom

V okviru prednostnega področja 1B sicer ni programiranih ukrepov, v PRP 2014-2020 pa sta dva ukrepa (M16, M19) z podukrepi, ki primarno prispevajo k doseganju ciljev programa.

Ključni ukrepi/podukrepi s primarnim prispevkom:

- M16.2: Podpora za pilotne projekte ter za razvoj novih proizvodov, praks, procesov in tehnologij - ukrep neposredno spodbuja povezovanje na področju tehnološkega razvoja ter uvajanja novih in inovativnih rešitev
- M16.4: Podpora za horizontalno in vertikalno sodelovanje med udeleženci v dobavni verigi za vzpostavitev in razvoj kratkih dobavnih verig in lokalnih trgov ter za promocijske dejavnosti na lokalni ravni, ki so povezane z razvojem kratkih dobavnih verig in lokalnih trgov – ukrep s spodbujanjem lokalne samooskrbe vpliva na spodbujanje sodelovanja na podeželju
- M16.5: Podpora za skupno ukrepanje za blažitev podnebnih sprememb ali prilagajanje nanje ter za skupne pristope k okoljskim projektom in stalnim okoljskim praksam – s ciljem blaženja podnebnih sprememb ukrep krepi sodelovanje na področju varovanja okolja v kmetijstvu in gozdarstvu
- M16.9: Podpora za diverzifikacijo kmetijskih dejavnosti v zvezi z zdravstvenim varstvom, socialnim vključevanjem, kmetijstvom, ki ga podpira skupnost, ter izobraževanjem o okolju in hrani – poleg spodbujanja razvoja znanja ukrep pomembno prispeva k spodbujanju izobraževanja v smislu dviga okoljske zavesti in pomena zdrave

- M19.3: Priprava in izvajanje dejavnosti sodelovanja lokalne akcijske skupine – s spodbujanjem pristopa od spodaj navzgor in povezovanjem različnih sektorjev ukrep vpliva na sodelovanje v okviru lokalnega razvoja, ki ga vodi skupnost

B.2 Programirani ukrepi s sekundarnim prispevkom

Glede na vsebinski okvir pa se izvajajo tudi številni drugi ukrepi s sekundarnimi vplivi oziroma učinki na prednostno področje 1B.

Ostali ukrepi/podukrepi s sekundarnim prispevkom:

- M04.1: Podpora za naložbe v kmetijska gospodarstva – pri naložbah, kjer se kot merilo inovativnosti podjetij upošteva sodelovanje z raziskovalno skupino, spodbujanje naložb, ki vključujejo uporabo patentov oz. patentnih pravic, spodbujanje naložb, ki vključujejo uporabo avtohtonih vrst in pasem živali ter sort rastlin, ki jim grozi genska erozija, spodbujanje naložb, ki vključujejo uporabo odpornih sort rastlin
- M04.2: Podpora za naložbe v predelavo/trženje in/ali razvoj kmetijskih proizvodov – prispevek je v primeru naložb, katerih končni rezultat proizvodnega procesa so novi ali izpopolnjeni proizvodi ali pa pri izkazovanju inovativnosti za naložbe s patentom ali licenco za nov proizvod, kjer naložbe vključujejo sodelovanje upravičenca z različnimi raziskovalnimi in strokovnimi institucijami in končnimi uporabniki.
- M09: Ustanovitev skupin in organizacij proizvajalcev – s spodbujanjem povezovanja in sodelovanja različnih subjektov na področju kmetijskega in gozdarskega sektorja
- M19.2: Podpora za izvajanje operacij v okviru strategije lokalnega razvoja, ki ga vodi skupnost – v primerih, kjer operacije v okviru navedenega ukrepa spodbujajo prenos znanja in inovativnosti.
- Mreža za podeželje: podpora preko EIP Vem točke za organizacijo delavnic in informiranja, objava vabil in gradiv iz usposabljanj M01, podpora ukrepu M19, M09, primeri izvedenih projektov ...

Merila za presojo (hipoteze)	Kazalniki	Viri podatkov / metode zbiranja podatkov	Metoda za analizo oz. izračun kazalnikov	Rezultati
Vzpostavljeno je dolgoročno sodelovanje med kmetijstvom, proizvodnjo hrane in gozdarstvom na eni strani in institucijami za raziskave,	**Skupni kazalniki rezultatov/ciljev (R/T)**			
	T2: skupno število operacij sodelovanja, podprtih v okviru ukrepa sodelovanja (člen 35 Uredbe (EU) št. 1305/2013) (skupine, mreže/grozdi, pilotni projekt itd.) (prednostno področje 1B)	ARSKTRP – baza upravičencev,	Opisna statistika	Skupaj 23
	Skupni kazalniki učinka (O)			
	O.1 Skupni javni izdatki (*in delež izdatkov za ukrep M16*)	ARSKTRP – baza upravičencev	Opisna statistika	Skupaj Odobreno 3.206.243,48 € Delež odobreno 0,50

razvoj in inovacije, vključno s področjem okoljskega upravljanja in okoljske učinkovitosti				%
	O.4: Število podprtih kmetijskih gospodarstev vključenih v ukrep M16	ARSKTRP – baza upravičencev	Opisna statistika	Skupaj 121
	O.16: Število podprtih skupin evropskega partnerstva za inovacije, število podprtih operacij evropskega partnerstva za inovacije ter število in vrsta partnerjev v skupinah evropskega partnerstva za inovacije	ARSKTRP – baza upravičencev	Opisna statistika	Skupaj 9 Skupaj 101 partnerjev 43 fizičnih oseb (KMG) 18 pravnih oseb 35 javnih zavodov 5 drugi
	O.17: Število podprtih operacij sodelovanja (razen EIP)	ARSKTRP – baza upravičencev	Opisna statistika	Skupaj 14
	O.21: Število podprtih projektov sodelovanja	ARSKTRP – baza upravičencev	Opisna statistika	15
	O.23: Enojno število lokalnih akcijskih skupin, vključenih v projekt sodelovanja	ARSKTRP – baza upravičencev	Opisna statistika	Skupaj 29
	Dodatni kvantitativni kazalniki			
	Število in struktura partnerjev v projektih sodelovanja, vključno z njihovimi vlogami in obveznostmi	ARSKTRP – baza upravičencev	Opisna statistika	Skupaj 205 Delež Fizične osebe (62,3 %) Pravne osebe (11,3 %) Javni zavodi (20,6 %) Drugi (5,9 %) Kvalitativni kazalnik:

			glej odgovor na vprašanje v poglavju A2
Število in delež projektov, ki so rezultat sodelovanja med raziskovalno sfero in uporabniki	ARSKTRP – baza upravičencev	Opisna statistika	Skupaj 9 Delež 39,1 %
Število operacij sodelovanja, ki izkazujejo trajnost tudi po prenehanju podpore (T+5let)	ARSKTRP – baza upravičencev	Opisna statistika	Število bo možno kvantificirati šele po zaključku projektov.
Število in delež vseh projektov sodelovanja na področju okoljskega upravljanja in okoljske učinkovitosti, vključno s predvidenimi rezultati	ARSKTRP – baza upravičencev	Opisna statistika	Skupaj 5 Delež 21,7 % Kvalitativni kazalnik: glej odgovor na vprašanje v poglavju A2
Delež projektov sodelovanja na področju okoljskega upravljanja in okoljske učinkovitosti, ki izkazujejo trajnost tudi po prenehanju podpore (T+5 let)	ARSKTRP – baza upravičencev	Opisna statistika	Delež bo možno kvantificirati šele po zaključku projektov.
Dodatni kvalitativni kazalniki			
Vsebina projektov, ki so rezultat sodelovanja med raziskovalno sfero in uporabniki	ARSKTRP – baza upravičencev, MKGP Nosilec ukrepa M16	Vsebinska analiza podatkov o izvajanju Intervju 3: M16	Kvalitativni kazalnik: glej odgovor na vprašanje v razdelku A.2 zgoraj
Vsebina projektov sodelovanja na področju okoljskega upravljanja in okoljske učinkovitosti, vključno s predvidenimi rezultati	ARSKTRP – baza upravičencev, MKGP Nosilec ukrepa M16	Vsebinska analiza podatkov o izvajanju Intervju 3: M16	Kvalitativni kazalnik: glej odgovor na vprašanje v razdelku A.2 zgoraj

Ključni dejavniki, ki so prispevali k učinkovitemu sodelovanju	Upravičenci M16	Anketa 2: M16[63]	Kvalitativni kazalnik: glej odgovor na vprašanje v razdelku A.2 zgoraj
Število in vrsta inovacij, ustvarjenih v okviru projektov sodelovanja	ARSKTRP – baza upravičencev, MKGP Nosilec ukrepa M16	Opisna statistika, vsebinska analiza podatkov o izvajanju, Intervju 3: M16Fokusna skupina 1: Inovacije	23 (dodatno vsebinsko pojasnilo v razdelku A.2 zgoraj)
Vsebinska ustreznost EIP projektov glede na potrebe slovenskega kmetijstva	ARSKTRP – baza upravičencev, MKGP Nosilec ukrepa M16	Opisna statistika, vsebinska analiza podatkov o izvajanju, Intervju 3: M16	Kvalitativni kazalnik: glej odgovor na vprašanje v razdelku A.2 zgoraj
Glavni razlogi za zavrnitev vlog pri ukrepu M16	ARSKTRP – baza upravičencev, MKGP Nosilec ukrepa M16	Opisna statistika, vsebinska analiza podatkov o izvajanju, Intervju 3: M16	Kvalitativni kazalnik: glej odgovor na vprašanje v razdelku A.2 zgoraj

B.3 Predvideni metodološki izzivi in problemi

Izračun kvantitativnih kazalnikov bo v veliki meri odvisen od razpoložljivosti podatkov. Podukrepi v okviru M16 so se pričeli izvajati zelo pozno, zato so v celoti na razpolago le podatki iz prejetih vlog upravičencev. Sredstva v okviru navedenega ukrepa večinoma še niso bila odobrena, sploh pa ne izplačana.

Dodatni kazalniki vključujejo oceno trajnosti po prenehanju podpore, kar zna biti, glede na razpoložljivost podatkov zelo problematična in težko opredeljiva (zlasti kazalniki, ki vključuje kriterij +5 let).

Pri dodatnih kvalitativnih kazalnikih je lahko pri izvedbi anketnega vprašalnika problematična stopnja odzivnosti, s tem pa tudi reprezentativnosti poslanih odgovorov. To lahko vodi do pristranskosti ali pa celo napačnosti določenih zaključkov pri vrednotenju.

V okviru vrednotenja inovativnih projektov sodelovanja obstaja tveganje, da jih bo mogoče nedvomno oceniti, ali izpolnjujejo kriterije inovativnosti (glej »Splošne metodološke smernice za vrednotenje inovacij v PRP« v okviru SVV 1, razdelku C). Ugotovitve bodo tako temeljile na presoji evalvatorja, podatkih o spremljanju in dodatni verifikaciji z intervjujem.

B.4 Dodatna pojasnila in priloge k odgovoru na vprašanje za vrednotenje

N/A

[63] Anketni vprašalnik se bo prilagodil fazi izvajanja odobrenih operacij.

C. Dodatni metodološki zaznamki
N/A

SVV 3 (PP 1C): V kolikšni meri je ukrepanje v okviru programa razvoja podeželje podprlo vseživljenjsko učenje in poklicno usposabljanje v kmetijskem in gozdarskem sektorju?

A. Končni odgovor na evalvacijsko vprašanje (vključno s kratkim opisom pristopa): *[Največ 17,500 znakov = cca. 5 strani]*

A.1 Kratek opis pristopa oz. metodologije vrednotenja

Pri pripravi odgovora na evalvacijsko vprašanje za vrednotenje uporabljamo eno merilo za presojo (hipotezo) z več kvantitativnimi in kvalitativnimi kazalniki. Podatki za izračun kazalnikov večinoma izvirajo iz baz ARSKTRP - podatki o izvedenih poklicnih usposabljanjih in izvedenih demonstracijskih aktivnostih. Raven primernosti in relevantnosti izvedenih usposabljanj za potrebe kmetijskega in gozdarskega sektorja je kvantitativno in kvalitativno merjena na podlagi analize vsebine usposabljanj in ocene udeležencev le-teh.

Za izračun kazalnikov učinka so uporabljeni podatki o plačilih za ukrep M01. Za njihov izračun je najprimernejša kvantitativna metoda analize podatkov o spremljanju, in sicer opisna statistika (vsote, povprečja, maksimumi, minimumi, deleži). Glede na vsebino in razpoložljive podatke zahtevnejše (napredne) statistične metode niso potrebne.

Za pridobitev dodatnih informacij na osnovi katerih bodo izračunani dodatni kazalniki vrednotenja, uporabljamo naslednja metodološka orodja:

- Anketni vprašalnik med upravičenci, ki bo služil za pridobitev informacij o ključnih dejavnikih, ki prispevajo k učinkovitemu učenju in poklicnemu usposabljanju.
- Intervju oziroma razgovor z nosilcem ukrepa prenos znanja in dejavnosti informiranja na MKGP.

A.2 Končni odgovor na vprašanje za vrednotenje ter izzivi vrednotenja

Ukrepi znotraj Programa razvoja podeželja pomembno prispevajo k vseživljenjskemu učenju in poklicnemu usposabljanju v kmetijskem in gozdarskem sektorju. V okviru prednostne naloge se skozi ukrep M01 (Prenos znanja in dejavnosti informiranja) izvajajo številna usposabljanja za različna kmetijska in gozdarska področja. Prednostne vsebine so prilagojene horizontalnim ciljem PRP, saj tako v finančnem kot tudi vsebinskem pogledu prevladujejo usposabljanja s kmetijsko-okoljskega področja. Udeleženci usposabljanj so večinoma zadovoljni z vsebino usposabljanj in menijo, da so le-te ustrezale njihovim potrebam pri nadaljnjem razvoju kmetijskih gospodarstev.

V okviru trenutnega programskega obdobja so se do konca leta 2018 izvajala obvezna usposabljanja s področja ekološkega kmetijstva (EK), dobrobiti živali (DŽ), kmetijsko okoljskih in podnebnih plačil KOPOP ter izbranih gozdarskih vsebin in vsebin s

področja živilsko predelovalne industrije. V letih 2017 in 2018 pa je bilo poleg obveznih usposabljanj izvedenih tudi več izbirnih usposabljanj za udeležence operacij v predelovalni dejavnosti, mlade kmete in delavce v gozdu. V usposabljanja je bilo vključenih 48.374 udeležencev od tega 3.249 s področja gozdarstva in 45.125 s področja kmetijstva (DŽ 14.828 ; KOPOP 20.115 – predhodno 870, redno 19.245 ; EK 9.753 ; mladi kmetje 320 in predelovalna dejavnost 109). V usposabljanja s področja kmetijstva je bilo vključenih 22.375 kmetijskih gospodarstev (KMG) ali 30,9 % vseh KMG, ki so bila na začetku programskega obdobja statistično opredeljena kot kmetijska (72.377). Za usposabljanje 47.250 udeležencev so bila finančna sredstva že izplačana.

Osnovni instrument, ki podpira vseživljenjsko učenje in poklicno usposabljanje v kmetijskem in gozdarskem sektorju, je ukrep M01 - Prenos znanja in dejavnosti informiranja, za katerega je v programskem obdobju 2014-2020 na voljo 12.500.000,00 €. Do konca leta 2018 je bilo za izvajanje različnih oblik usposabljanja odobrenih 1.852.458,71 € ali 14,8 % vseh razpoložljivih finančnih sredstev, dejansko izplačanih pa je bilo 1.040.281,56 € (8,3 % razpoložljivih oziroma 56,2 % odobrenih). V okviru ukrepa M01 se izvajata dva podukrepa in sicer podukrep M01.1 - Podpora za dejavnosti poklicnega usposabljanja in pridobivanje spretnosti in podukrep M01.2 - Podpora za demonstracijske aktivnosti in ukrepe informiranja.

Za podukrep M01.1 je v programskem obdobju 2014-2020 na voljo 11.140.000,00 €. Do konca leta 2018 je bilo objavljenih 27 javnih naročil, pri čemer je bilo za 23 od teh odobreno 1.838.816,67 € sredstev (16,5 % razpoložljivih sredstev). Za 16 javnih naročil so bila sredstva tudi že izplačana, in sicer v višini 1.040.281,56 € (9,3 % razpoložljivih oziroma 56,6 % odobrenih). Za 7 vsebinsko zaokroženih obveznih in neobveznih sklopov usposabljanj je bilo porabljenih 510,5 dni in izplačanih 4.084 ur.

Največ sredstev je bilo namenjenih **rednim in predhodnim usposabljanjem za izvajanje KOPOP** (odobrena sredstva v višini 958.447,27 €). S pomočjo finančnih sredstev na podlagi 7 javnih naročil je bilo izvedenih 106,3 dni usposabljanj (število izplačanih ur 850), katerih so se udeležili večinoma nosilci kmetijske dejavnosti na 18.552 kmetijskih gospodarstvih. V okviru usposabljanj so se izvajali naslednji tematski sklopi: Izpolnjevanje zahtev pri izvajanju ukrepa KOPOP, Kmetovanje in ohranjanje narave, Kmetovanje ter varstvo voda in tal, Kmetovanje in podnebne spremembe ter Konkurenčnost.

Za usposabljanja na področju ukrepa **Dobrobit živali** je bilo odobrenih 519.438,01 €. Na podlagi 8 javnih naročil je bilo izvedenih 99,5 dni usposabljanj (število izplačanih ur znaša 796) na področju prašičereje, govedoreje in reje drobnice. Udeležili so se jih večinoma nosilci kmetijske dejavnosti na 8.471 kmetijskih gospodarstvih. V okviru prašičereje so se izvajala usposabljanja iz 9 tematskih sklopov (Etologija prašičev in živalim prilagojene reje, Ravnanje rejca s prašiči, Druge vsebine, Preventivno zdravstveno varstvo prašičev, Ravnanje s prašiči pri transportu, Predstavitev zahtev in pogojev za ukrep DŽ, področje prašičereja, Kastracija pujskov, krajšanje repkov in brušenje zobkov, Predstavitev aktualnih bolezni in zdravstvenega stanja prašičev v Sloveniji, Opazovanje prašičev in prepoznavanje njihove govorice telesa). V okviru govedoreje so bila izvedena usposabljanja iz 5 tematskih sklopov (Predstavitev zahtev in pogojev za ukrep DŽ govedoreja, Ravnanje z govedom, Etologija, Preventiva in zdravstveno varstvo govedi, Pašništvo) v okviru reje drobnice pa usposabljanje iz 4 tematskih sklopov (Pašništvo, Ravnanje z drobnico, Etologija, Preventiva in zdravstveno varstvo drobnice).

Glede na višino odobrenih finančnih sredstev predstavljajo usposabljanja na področju **ekološkega kmetijstva** tretji najpomembnejši sklop, saj je bilo zanj do 31. 12. 2018 odobrenih 272.557,47 €. Na osnovi 4 javnih naročil je bilo organiziranih 91,4 dni usposabljanj (število izplačanih ur 731), ki se jih je udeležilo 3.510 KMG. Izvajalo so se osnovna in nadaljevalna usposabljanja iz naslednjih tematskih sklopov: Izpolnjevanje zahtev pri izvajanju ukrepa EK, Trženje ekoloških pridelkov in izdelkov, Varstvo voda in tal ter podnebne spremembe, Ekološko semenarjenje, Ekološko čebelarjenje, Ogled dobrih praks.

Za **usposabljanje mladih kmetov**, upravičencev iz podukrepa M06.1, ki so v svojih poslovnih načrtih izbrali razvojni cilj »vključitev v podukrep M01.1 – Podpora za dejavnosti poklicnega usposabljanja in pridobivanja spretnosti v obsegu najmanj 25 ur«, sta bili do konca leta 2018 objavljeni 2 javni naročili, vrednost odobrenih sredstev pa je znašala 47.837,91 €. Udeležilo se jih je skupaj 320 mladih kmetov, glede na izplačana sredstva pa 219 mladih kmetov, ki so skupaj opravili 75 ur oz. 9,4 dni usposabljanj. V okviru prvega javnega naročila je bilo vsebinsko. Vsebinsko izvedeno usposabljanje v okviru dveh tematskih sklopov: Ekonomika kmetijskega gospodarstva in Poslovno povezovanje v kmetijstvu. Tekom programskega obdobja je bilo za isti namen izvedeno tudi javno naročilo za izvedbo izobraževanj za mlade kmete z vsebino naslednjih dveh tematskih sklopov: Ekonomika kmetijskega gospodarstva in Zavarovanje, zagotavljanje kakovosti, promocija kmetijskih pridelkov in proizvodov, plasiranje proizvodov na trg.

Na podlagi javnih naročil so bila opravljena tudi 3 javna naročila za usposabljanje s področja **gozdarstva**. Vrednost odobrenih sredstev usposabljanj za povečanje ravni varnega sela v gozdu so znašala 476.908,84 €. V okviru že zaključenih oz. izplačanih usposabljanj, ki so skupaj trajala 198 dni, sta se obravnavali 2 tematski področji: Varno delo z motorno žago in Varno delo s traktorjem.

Za podukrep M01.2 Podpora za demonstracijske aktivnosti in ukrepe informiranja je v okviru PRP 2014–2020 na voljo 1.360.000 €. V obdobju do 31. 12. 2018 je bil objavljeno prvo javno naročilo: Izvedba demonstracijskega projekta - Prikaz namakalnega sistema, za katerega je bila podpisana tudi pogodba z izvajalcem v vrednosti 13.642,04 € (1,0 % razpoložljivih sredstev za ta podukrep).

V odgovorih na anketno vprašanje, ali so zadovoljni z vsebinami usposabljanj, je večina (68,3 %) odgovorila, da so zelo ali deloma zadovoljni. Med posameznimi usposabljanji med odgovori ni bistvenih razlik, izstopa le področje gozdarstva, kjer je raven zadovoljstva višja (80 %). Kar 83 % je vsebina usposabljanj (v celoti ali delno) koristila potrebam pri opravljanju dela na kmetiji. Med področji so poleg splošnih znanj izpostavili in praktične in veterinarske nasvete.

Prav več praktičnih prikazov in delavnic ter demonstracij si udeleženci želijo v prihodnjih usposabljanjih. Tretjina vseh udeležencev meni, da so usposabljanja pozitivno prispevala k prestrukturiranju njihovega kmetijskega gospodarstva. Večina od teh izpostavlja tehnološki napredek (uvedba novih in posodobitev obstoječih tehnologij) in povečanje proizvodnje (površine obdelovalnih zemljišč, staleža živali oziroma količine pridelka). Pri nekaterih je na podlagi usposabljanj prišlo tudi do prestrukturiranja v smislu generacijske prenove na gospodarstvu.

Zaključki, ki so podlaga za priporočila	Priporočila
Osnovni instrument, ki podpira vseživljenjsko učenje in poklicno usposabljanje v kmetijskem in gozdarskem sektorju, je ukrep M01 Prenos znanja in dejavnosti informiranja. Ukrep je horizontalen in pokriva vsa prednostna področja PRP 2014-2020. Znotraj ukrepa so opredeljene določene prednostne vsebine, s čimer je v določeni meri omejen nabor usposabljanj, ki bi se jih želeli udeležiti zainteresirani. Z obstoječimi vsebinami so udeleženci sicer večinoma zadovoljni, želijo pa si več praktičnih prikazov in demonstracij ter inovativnih pristopov pri prenosu znanja. Za doseganje boljših rezultatov usposabljanj bi bilo potrebno razširiti nabor predhodnih usposabljanj (za seznanitev z ukrepom), sama usposabljanja pa bolj ciljno naravnati, saj so obstoječe vsebine velikokrat presplošne.	1. Za prejemnike upravičence, ki s podporo PRP financirajo naložbe, bi se lahko predpisala obvezna usposabljanja, katerih vsebine bi dodatno podprle cilje naložb (predvsem dodatna usposabljanja namenjena agrarno-ekonomskim temam, usposabljanja za racionalnejšo rabo kmetijske tehnike).

B. Podroben opis pristopa oz. metodologije in rezultatov vrednotenja

B.1 Programirani ukrepi s primarnim prispevkom

V okviru prednostnega področja 1C sicer ni programiranih ukrepov, v PRP 2014-2020 pa sta dva podukrepa (M01.1, M01.2), ki primarno prispevata k doseganju ciljev programa.

Ključni ukrepi/podukrepi s primarnim prispevkom:
M01.1: Podpora za dejavnosti poklicnega usposabljanja in pridobivanje spretnosti – ukrep je ključen za spodbujanje vseživljenjskega učenja
M01.2: Podpora za demonstracijske aktivnosti in ukrepe informiranja – primeri prikaza in izmenjave različnih dobrih praks pomembno prispeva k vseživljenjskemu učenju

B.2 Programirani ukrepi s sekundarnim prispevkom

Glede na vsebinski okvir pa se izvajajo tudi številni drugi ukrepi s sekundarnimi vplivi oziroma učinki na prednostno področje 1C.

Ostali ukrepi/podukrepi s sekundarnim prispevkom:
M04.1: Podpora za naložbe v kmetijska gospodarstva-spodbujanje naložb upravičencev, ki imajo boljšo izobrazbo oziroma usposobljenost na področju kmetijstva in s kmetijstvom povezanih dejavnosti
M10: Kmetijsko-okoljska-podnebna plačila – za pridobitev sredstev je udeležba na strokovnih usposabljanjih predpisana in obvezna za vse upravičence, ki stopijo v shemo
M11: Ekološko kmetovanje – za pridobitev sredstev je udeležba na strokovnih usposabljanjih obvezna za vse ekološke kmete
M14: Dobrobit živali – za ukrep, ki vključuje nove tehnološke rešitve, je udeležba na strokovnih usposabljanjih predpisana in

obvezna za vse upravičence, ki stopijo v shemo
M19.2: Podpora za izvajanje operacij v okviru strategije lokalnega razvoja, ki ga vodi skupnost – v okviru operacij, ki po vsebini sodijo med t.i. mehke vsebine, se izvajajo različne delavnice in izobraževanja
M19.3: Priprava in izvajanje dejavnosti sodelovanja lokalne akcijske skupine – tudi v okviru projektov, ki se izvajajo s strani več partnerjev, se predvsem pri mehkih vsebinah, izvajajo različne delavnice in izobraževanja

Merila za presojo (hipoteze)	**Kazalniki**	**Viri podatkov / metode zbiranja podatkov**	**Metoda za analizo oz. izračun kazalnikov**	**Rezultati**
	Skupni kazalniki rezultatov/ciljev (R/T)			
	T3: Skupno število usposobljenih udeležencev	MKGP-EVIZO	Opisna statistika	Skupaj: odobrena 48.374 izplačana 47.250
	Skupni kazalniki učinka (O)			
Število ljudi na podeželju, ki so vključeni v vseživljenjsko učenje in poklicno usposabljanje v kmetijskem in gozdarskem sektorju, se je povečalo	O.1: Skupni javni izdatki in delež izdatkov za ukrep M01	ARSKTRP – baza upravičencev	Opisna statistika	Skupaj: odobrena 1.852.458,71 € izplačana 1.040.281,56 € Delež od vseh odobrenih oziroma izplačanih PRP sredstev za obdobje do 31. 12. 2018: Odobrena 0,29 % Izplačana 0,24 %
	O.11: Število dni izvedenega usposabljanja	MKGP-EVIZO	Opisna statistika	Skupno 510,5
	Dodatni kvantitativni kazalniki			
	Enojno število kmetijskih gospodarstev, ki so bila	ARSKTRP – baza upravičencev, MKGP-	Opisna statistika	Skupaj 22.375

	deležna usposabljanj.	EVIZO		
	Delež udeležencev usposabljanj, katerim so bila le-ta koristna pri nadaljnjem delu v kmetijstvu in gozdarstvu	MKGP	Anketa med udeleženci usposabljanja	Skupaj 83 %
	Delež udeležencev, ki ocenjuje, da je nabor usposabljanj ustrezen njihovim potrebam	MKGP	Anketa med udeleženci usposabljanja	Skupaj 68 %
	Delež naložb upravičencev, ki imajo najmanj srednjo izobrazbo (najmanj V. stopnjo) oz. strokovno usposobljenost na področju kmetijstva in s kmetijstvom povezanih dejavnosti	ARSKTRP – baza upravičencev	Opisna statistika	70,1 %
	Dodatni kvalitativni kazalniki			
	Vrsta in vsebina usposabljanj s poudarkom na vseživljenjskem učenju in poklicnem usposabljanju v kmetijstvu in gozdarstvu	MKGP (nosilec ukrepa M01)	Intervju 1: M01	Kvalitativni kazalnik: glej odgovor na vprašanje v poglavju A2

B.3 Predvideni metodološki izzivi in problemi

Izračun kvantitativnih kazalnikov bo v veliki meri odvisen od razpoložljivosti podatkov. Pri izvedbi anketnega vprašalnika je lahko problematična stopnja odzivnosti, s tem pa tudi reprezentativnosti poslanih odgovorov. To lahko vodi do pristranskosti ali pa celo napačnosti določenih zaključkov pri vrednotenju.

B.4 Dodatna pojasnila in priloge k odgovoru na vprašanje za vrednotenje

[…]

C. Dodatni metodološki zaznamki

N/A

SVV 4 (PP 2A): V kolikšni meri je ukrepanje v okviru programa razvoja podeželja prispevalo k izboljšanju ekonomske uspešnosti, prestrukturiranju in posodabljanju podprtih kmetij, zlasti s povečanjem njihove udeležbe na trgu in kmetijsko diverzifikacijo?

A. Končni odgovor na evalvacijsko vprašanje (vključno s kratkim opisom pristopa): *[Največ 17,500 znakov = cca. 5*

strani]

A.1 Kratek opis pristopa oz. metodologije vrednotenja

Pri ocenjevanju primarnih in sekundarnih vplivov (kazalnikov) se poslužujemo različnih metod:

a) Kvantitativnih metod: opisne statistike (števila, deleži ipd.),
b) Kvalitativnih metod: pri ocenjevanju kvalitativnih kazalnikov smo med upravičenci sredstev iz naslova PRP izvedli anketo, kjer smo skušali pridobili določena mnenja in predloge.

Za razumevanje in lažjo interpretacijo rezultatov kazalnikov vpliva ocenjujemo skupne kazalnike rezultata, kazalnike učinka ter druge dodatne kvalitativne in kvantitativne kazalnike.

Izračuni in ocene temeljijo predvsem na uporabi individualnih FADN[64] podatkov za Slovenijo, podatkov ARSKTRP in SURS. FADN podatki so analizirani na podlagi podatkovne baze FADN, ki jo pripravlja KGZS v programu FADN Evidence (baza prejeta s strani MKGP dne 21.3.2019; v nadaljevanju baza KGZS). Baza KGZS zajema vse prejemnike PRP sredstev, ki morajo voditi FADN knjigovodstvo (t.i. FADN obvezniki), in tudi kmetijska gospodarstva, ki so v »uradnem« vzorcu FADN za Slovenijo, pa niso prejemniki PRP sredstev (t.i. »čisti vzročniki«).

A.2 Končni odgovor na vprašanje za vrednotenje ter izzivi vrednotenja

Za podukrep M04.1 (podpora za naložbe v kmetijska gospodarstva) je bilo do konca leta 2018 podprtih (brez prenesenih obveznosti iz preteklega programskega obdobja) 1.321 operacij oziroma 1.176 kmetijskih gospodarstev. V ta namen je bilo odobrenih 78,9 mio € (od 98,6 mio € razpoložljivih sredstev), do konca leta 2018 pa izplačanih 28 mio €. Skupna vrednost naložb je znašala 221,5 mio €, pri čemer so bile naložbe podprte v povprečju 35,6-odstotno. Z dvema tretjinama naložb (1.321 odobrenih) so bila podprta v živinorejo usmerjena kmetijska gospodarstva, pri čemer jih glavnina (67 %) redi govedo, več kot polovica teh pa jih proizvaja mleko (329). Med upravičenci, ki se ukvarjajo z rastlinsko pridelavo (446 naložb), je največ upravičencev izvajalo naložbe v sadjarstvu (28 %), sledijo pa naložbe na poljedelskih gospodarstvih in mešanih gospodarstvih s prevladujočo rastlinsko pridelavo (v obeh primerih 20 %). V okviru podukrepa M04.1 so bile najpogosteje podprti nakupi kmetijske mehanizacije (54,4 %), dobri četrtini (26 %) upravičencev so bile podprte naložbe v ureditev in vzdrževanje nepremičnin za kmetijsko dejavnost, nakup pripadajoče opreme, ureditev greznic/čistilnih naprav in nakup IKT in strojne opreme, v približno 8 % so bile podprte naložbe v obnovo oljčnikov in sadovnjakov, preostalo (v manjšem obsegu) pa so bile s podukrepom M04.1 podprte druge vrste naložbe (v razponu od 0,1–3 %). Od skupno 763 izplačanih vlog je bilo v letu 2016 je bilo zaključenih 61 investicij,, v letu 2017 584 in v letu 2018 pa 118. Od 61 zaključenih naložb v letu 2016 je bilo 49 kmetij, od katerih je 30 kmetij začelo z letom 2017 voditi FADN knjigovodstvo, le 15 kmetij pa je takšnih, za katere je bilo na podlagi baze KGZS mogoče opraviti neposredno primerjavo med letoma 2017 in 2013 in s tem ocene učinkov podpor na izboljšanje konkurenčnosti. Analiza primerjanih kmetij je potrdila, da je vzorec za ocenjevanje in izračunavanjem premajhen, dodatno pa ocenjevanje

[64] Mreža računovodskih podatkov s kmetijskih gospodarstev (*Farm Accountancy Data Network*)

onemogoča slabša kakovost podatkov za posamezne kmetije (še posebno za leto 2017). Na podlagi podatkov FADN (baza KGZS) tako ne moremo oceniti prispevka/učinka PRP (podukrep M04.1) k izboljšanju konkurenčnosti kmetij. Učinek bo mogoče oceniti v prihodnjih letih, ker se bo FADN baza povečala s podatki ti. obveznikov, izboljšala pa se bo tudi kakovost podatkov.

Od začetka izvajanja programskega obdobja 2014–2020 je bilo po podatkih na dan 31.12.2018 iz Programa razvoja podeželja v okviru podukrepa M04.1 podprtih 1.321 operacij na 1.176 kmetijskih gospodarstvih (1.193 s prenesenimi obveznostmi). Število podprtih kmetij, brez prenesenih obveznosti iz preteklega programskega obdobja, predstavlja 1,62 % vseh kmetijskih gospodarstev v Sloveniji (2013: 72.377).

V okviru Programa razvoja podeželja za obdobje 2014–2020 je celotna vrednost odobrenih naložb do konca leta 2018 znašala 221,5 mio €, kar pomeni v povprečju 168 tisoč € na podprto/odobreno operacijo. Skupni znesek javnih izdatkov oziroma znesek odobrenih sredstev (brez prenesenih obveznosti iz programskega obdobja 2007–2013; ukrep 121) znaša 78,9 mio €, kar predstavlja 35,6 % celotne vrednosti odobrenih naložb. Do konca leta 2018 je bilo za podukrep M04.1 izplačano 28 mio €.

Med vrstami naložb prednjačijo kmetijska gospodarstva, ki so usmerjena v živinorejo (2/3 upravičencev). Znotraj teh je 67 % naložb na govedorejskih kmetijah (579 gospodarstev), v okviru katerih je 329 upravičencev usmerjenih v prirejo mleka, preostala gospodarstva pa se v pretežni meri ukvarjajo z kravami dojiljami. 20 % upravičenih kmetijskih gospodarstev se ukvarja z mešano kmetijsko proizvodnjo, pri kateri prevladuje živinoreja. 6 % upravičencev med živinorejskimi gospodarstvi je specializiranih v prašičerejo. Upravičencev, ki se ukvarjajo z rejo drobnice ali perutninarstvom je med živinorejskimi upravičenci okoli 3 %.

Med kmetijskimi gospodarstvi, ki se ukvarjajo z rastlinsko pridelavo (446 upravičencev), je 28 % gospodarstev usmerjenih v sadjarstvo, 20 % v poljedelstvo in mešano kmetijsko proizvodnjo s prevladujočo rastlinsko pridelavo, 14 % upravičencev se ukvarja s pridelavo grozdja, vinarstvom ali oljkarstvom, 9 % s hmeljarstvom, prav toliko pa je med upravičenci gospodarstev, ki so usmerjena v zelenjadarstvo in vzgojo grmovnic ter okrasnih rastlin.

Od začetka izvajanja Programa razvoja podeželja 2014–2020 se v okviru podukrepa M04.1 glavnina naložb nanaša na nakup nove kmetijske mehanizacije ter strojne in transportne opreme za prevoz kmetijskih surovin in živali (54,4 %). Dobra četrtina (26,9 %) naložb se nanaša na ureditev in vzdrževanje nepremičnin za kmetijsko dejavnost, nakup pripadajoče opreme, ureditev greznic/čistilnih naprav in nakup IKT in strojne opreme. Nekaj manj kot 8 % naložb se nanaša na postavitev in obnovo sadovnjakov in oljčnikov. Pri tem je potrebno omeniti, da so znotraj naložb za ureditev nepremičnin za kmetijsko dejavnost ter naložb v nasade tudi naložbe, kjer so gospodarstva ob izgradnji/rekonstrukciji nepremičnine ali posodobitvi/napravi nasadov investirali še v nakup kmetijske mehanizacije, tako da je delež sredstev (posredno) za nakup mehanizacije višji. Število odobrenih naložb po drugih vrstah naložb pa se giba v razponu od 0,1–3 %.

Za vsakršno podporo v naložbo pa lahko predvidevamo, da ta ne glede na vsebino in višino odobrenih sredstev pripomore k

izboljšanju ekonomske uspešnosti/konkurenčnosti kmetij. Proizvajalci tako lastna sredstva namesto v investicije namenjajo boljšemu dohodkovnemu položaju ali pa proizvajalcem ob pomanjkanju lastnih sredstev vzpodbudijo k izvajanjem investicij in s tem k izboljšanju dohodkovnega položaja, pri nekaterih pa tudi povečanje dodane vrednosti proizvodom.

V okviru 763 zaključenih naložb (zaključena naložba pomeni obvezen začetek poročanje stanja na kmetijah preko FADN) je 61 kmetijskih gospodarstev zaključilo naložbe do konca leta 2016 in so postal ti. obvezniki FADN z letom 2017. 584 kmetijskih gospodarstev je zaključilo z investicijami v letu 2017 in so obvezani poročati v bazo FADN z letom 2018, 118 kmetijskih gospodarstev z zaključenimi investicijami v letu 2018 pa šele z letom 2019.

V okviru vrednotenja smo pregledali podatke FADN, ki so bili prejeti do konca aprila 2019, torej podatke za leti 2013 in 2017. Od 61 kmetijskih gospodarstev jih je z letom 2017 vodila FADN knjigovodstvo le polovica (preostalo so podjetja, javne ustanove, samostojni podjetniki ali kmetije, ki vodijo dvostavno knjigovodstvo), pri čemer je **le 15 kmetij** FADN knjigovodstvo vodilo že v letu 2013. Na podlagi izrazito majhnega vzorca za ocenjevanje in v luči številnih dejavnikov, ki lahko pomembno vplivajo na rezultat in s tem meglijo realno sliko (npr. obe primerjani leti je zaznamovala suša), ni mogoče podati dovolj zanesljive ocene, v kolikšni meri je ukrepanje v okviru programa podeželja prispevalo k izboljšanju ekonomske uspešnosti oziroma k izboljšanju konkurenčnosti.

Kljub zavedanju o nezadostnosti vzorca smo na podlagi poglobljene analize rezultatov FADN skušali oceniti vpliv investicij na izboljšanje konkurenčnosti podprtih kmetij. Na podlagi rezultatov, ki jih predstavljamo v nadaljevanju ugotavljamo, da ti niso primerni in jih zato tudi posebej ne izpostavljamo. Po podrobnejšem pregledu posameznih kmetij prejemnic podpore podukrepa M04.1 podajamo nekaj ključnih ugotovitev:

- kakovost podatkov pri nekaterih kmetijah je neustrezna, kar zaradi majhnosti vzorca pomembno vpliva na kakovost izračunanih kazalnikov (pomanjkljivo navajanje pri FADN spremenljivkah s strani kmetij, precenjene/podcenjene vrednosti pri nekaterih spremenljivkah, npr. pri amortizaciji ali delovni sili, pomanjkanje kritičnosti pri vnašanju in kontroli podatkov ipd.),
- podatki FADN ne zadoščajo za oblikovanje relevantnega odgovora o povečanju konkurenčnosti podprtih kmetij,
- bojazen, da bo v primeru dovolj velikega vzorca oziroma večjega števila opazovanih kmetij (obveznikov), kar se pričakuje v letih 2018 in 2019, zaradi razloga v prvi alineji, rezultat za kazalnike še vedno nerelevanten.
- zaradi premajhnega števila opazovanih kmetij v vzorcu FADN (15) metode DID ni bilo mogoče izvesti (minimalno število zahtevanih 120 kmetij),
- po pričakovanju se bo FADN baza ti. obveznikov povečala in izboljšala se bo tudi kakovost podatkov, zaradi tega pa bo učinek podprtih investicij v podukrepu M0,04.1 možno oceniti šele kasneje.

V izračun za ocenjevanje doseganja cilja na prednostnem področju 2A se upoštevajo kmetijska gospodarstva, ki so podprta s podukrepom M04.1. V luči tega je med načrtovanimi kazalniki učinka prikazovanje 3.249 udeležencev usposabljanj nerelevantno, saj so bili udeleženci deležni le prenosa znanja in izkušenj pri varnem delu v gozdu. Ocenjevanje vplivov/učinkov pri prednostnem področju 2A bo imelo težo šele, ko se bodo začela izvajati usposabljanja z vsebinami, katerim lahko v dobršni meri pripišemo učinek na izboljšanje ekonomske uspešnosti podprtih kmetij, po možnosti s povečanjem njihove udeležbe na trgu.

Zagotovo bi bilo na tem mestu smiselno upoštevati udeležence predhodnih usposabljanj (ob povečanju nabora tematskih sklopov predhodnih usposabljanj) ter usposabljan po prestrukturiranju, pri čemer pa je potrebno glede na podrobnosti posameznih ukrepov definirati, v kakšnih primerih do posodabljanja in prestrukturiranja kmetijskih gospodarstev dejansko prihaja. Če izhajamo zgolj iz upoštevanja običajne in/ali dobre kmetijske prakse, pri tem pa po možnosti primerjamo stanje na gospodarstvih pred in po prejemu sredstev iz naslova posameznih ukrepov/podukrepov, potem vidimo, da pri glavnini operacij znotraj ukrepa KOPOP in Dobrobit živali, deloma pa tudi Ekološkega kmetovanja, o prestrukturiranju in posodabljanju v pravem pomenu besede niti ne moremo govoriti. To pomeni, da z štetjem udeležencev, ki na usposabljanjih morajo obvezno prisostvovati, pomembnih strukturnih, tehnoloških ali drugih pomembnih učinkov oziroma sprememb pa na kmetijskih gospodarstvih ni zaznati, kazalnik vrednotimo preveč pavšalno.

Pri ocenjevanju kvalitativnih kazalnikov smo se poslužili tudi anketnega vprašalnika. Med odgovori upravičencev sredstev iz naslova PRP jih je večina (47 %) mnenja, da usposabljanja niso prispevala k prestrukturiranju kmetij. 33 % anketirancev je na vprašanje odgovorilo pritrdilno, 20 % anketirancev pa mnenja glede vpliva usposabljanja na prestrukturiranje ni imelo. Med tistimi, ki so mnenja, da so usposabljanja prispevala k prestrukturiranju kmetij, se kot sprememba/učinek najpogosteje navajajo povečanje proizvodnje, tehnološki napredek in sprememba nosilca kmetijskega gospodarstva.

V letu 2013 se je po podatkih statistike (Ekonomski račun za kmetijstvo) s kmetijstvom ukvarjalo 82.746 oseb, kar predstavlja v povprečju 1,14 PDM na posamezno kmetijsko gospodarstvo. Pri tem je podjetniški dohodek kmetijstva znašal 3.796 €/PDM, faktorski pa 5.192 €/PDM. Slednji je neposredno primerljiv z neto dodano vrednostjo(NDV)/PDM podatkov FADN, ki po izračunih na podlagi ti. obveznikov (15 kmetij) znaša 1.388 €/PDM. Zaradi poteka obdelave majhnega vzorca in kakovosti FADN podatkov po upravičencih sredstev podukrepa M04.1 (obveznikih), primerjava doseganja primerljivega ekonomskega kazalnika ni mogoča. V tem smislu se zdi brezpredmetno kakršnokoli primerjanje in komentiranje ekonomskih parametrov/kazalnikov, ki jih upravičenci navajajo v prijavi (vlogi) in ekonomskih parametrov v rezultatih FADN

Na podlagi poslovnih načrtov 49 upravičencev (4,2 %) navaja, da bo po prejemu sredstev za naložbe iz ukrepa M04.1 na trg uvedlo vsaj en novi proizvod. Pri tem je potrebno omeniti, da dodatni kvantitativni kazalnik ne omogoča podajanja zaključkov, in sicer zaradi treh razlogov. Prvi razlog je, da kar 4/5 upravičencev (odobrene vloge) ne potrjuje ali zanika uvedbe novega proizvoda. Drugi razlog je presplošno in nejasno opredeljevanje, kaj v resnici pomeni pojmovanje »novi proizvod«. Nerazumevanje se je pokazalo na primer pri navajanju meril inovativnosti, ko vlagatelji za uvedbo novega proizvoda navajajo setev neke poljščine, ki so jo v preteklosti generacije pred njimi prav gotovo sejale, ali pa navajajo kot novost avtohtono sorto. Kot tretji razlog navajamo, da iz obstoječe baze podatkov ni razvidno v kolikšni meri je do realizacije načrtovanih novih proizvodov (navedeno v vlogah/poslovnih načrtih) prišlo. Prav tako ni mogoče razbrati števila in strukture novih izdelkov. Na nejasnost podatkov in razumevanje kažejo tudi rezultati ankete, v kateri 72 anketirancev (39 %) navaja uvedbo novega proizvoda, kar je več kot jih uvedbo novega proizvoda navaja med odobrenimi vlogami za naložbe. Priporočamo jasnejšo opredelitev in presojo kaj sodi med »uvedbo novega proizvoda«.

Podukrep M16.2 se je začel izvajati pozno, zato na voljo ni podatkov, ki bi omogočali kakršnokoli analizo.

Zastavljen cilj v programskem obdobju 2014–2020 je do leta 2023 doseči 2,86 % kmetijskih gospodarstev, ki bodo s sredstvi Programa razvoja podeželja izboljšali ekonomsko uspešnost oziroma lažje zagotavljali prestrukturiranje in posodabljanje kmetijskih gospodarstev. Po preteku dveh tretjin programskega obdobja 2014–2020 so bila sredstva odobrena dobri polovici (1,65 % KMG) oziroma izplačana polovici (1,14 % KMG) ciljnega števila kmetijskih gospodarstev

Zaključki, ki so podlaga za priporočila	Priporočila
Kljub izračunanim kazalnikom, ki izkazujejo negativni vpliv podpor v naložbe na izboljšanje ekonomske uspešnosti kmetij, ocenjujemo, da vsakršna podpora za naložbe pripomore k izboljšanju ekonomske uspešnosti in s tem konkurenčnega položaja upravičencev. Prav tako ocenjujemo, da je do konca programskega obdobja 2014–2020 mogoče realno pričakovati doseganje ali celo preseganje zastavljenega cilja, tj. števila podprtih kmetij. V kakšni meri bodo sredstva PRP prispevala k izboljšanju ekonomske uspešnosti oziroma lažjemu posodabljanju in prestrukturiranju kmetijskih gospodarstev, bo mogoče oceniti v naslednjih letih oziroma v zadnjih letih programskega obdobja, ko bo na voljo FADN podatki za ustreznejše število kmetij (ti. FADN obveznikov z analiziranim ukrepom), ki jih ocenjujemo kot najprimernejšo podatkovno podlago za ocenjevanje učinkov. Ustrezno število primernih kmetij pa ni edino merilo za kredibilne ocene učinkov, ključnega pomena je tudi kakovost podatkov FADN (natančnost in zanesljivost), ki jo je potrebno tudi z vidika uporabnosti za namene ocenjevanja učinkov ukrepov PRP, konkretno okrepiti.	1. Za večji izkoristek podatkovnega bogastva FADN za namene ocenjevanja učinkov ukrepov PRP, priporočamo upoštevanje ključnih predhodnih priporočil glede izboljšanja kakovosti podatkov FADN po več različnih vidikih (izsledki CRP projekta V4-1423; Volk in sod., 2017), predvsem glede obravnave FADN obveznikov pri vnosu, kontroli in obdelavi podatkov, ki naj bo poenotena z navodili in postopki za uradni vzorec FADN za Slovenijo (podatke uradnega vzorca FADN za Slovenijo podrobno preverja tudi Evropska komisija). Glede na to, da v zadnjih letih glavnino uradnega vzorca FADN za Slovenijo predstavljajo t.i. FADN obvezniki, naj se preveri možnost vključitve večjega števila tistih obveznikov v uradni vzorec FADN, ki bodo prejemniki sredstev v okviru ocenjevanih ukrepov PRP. 2. Za dvig konkurenčnosti kmetijskih gospodarstev priporočamo še bolj ciljno naravnanost razpisov, omejitve/ciljne usmeritve pri nakupu standardne kmetijske mehanizacije in povečanje podprtih naložb za prestrukturiranje kmetijstva (potrebna vzporedna vzpostavitev jasnih ciljev/prioritet podpiranja posameznih segmentov slovenskega kmetijstva).

B. Podroben opis pristopa oz. metodologije in rezultatov vrednotenja

B.1 Programirani ukrepi s primarnim prispevkom

Pod prednostno področje 2A je programiranih 7 podukrepov:
M01.1: Podpora za dejavnosti poklicnega usposabljanja in pridobivanja spretnosti - poklicno usposabljanje in pridobivanje spretnosti pripomore k boljši konkurenčnosti kmetij

M01.2: Podpora za demonstracijske aktivnosti in ukrepe informiranj - pripomorejo k hitrejšemu razvoju preko prenosa dobrih (preizkušenih) praks
M04.1: Podpora za naložbe v kmetijska gospodarstva - prispevajo k razvoju in konkurenčnosti kmetijskih gospodarstev preko povečevanja produktivnosti na račun opreme in drugih osnovnih sredstev
M04.3: Podpora za naložbe v infrastrukturo, povezano z razvojem, posodabljanjem ali prilagoditvijo kmetijstva in gozdarstva **-** naložbe v infrastrukturo (gozdne ceste in vlake) pripomorejo k razvoju, posodabljanju ali prilagoditvi kmetijstva in gozdarstva
M06.3: Pomoč za zagon dejavnosti, namenjena razvoju majhnih kmetij- ker manjše kmetije ob prilagajanju razmeram težje zaženejo nove/dodatne dejavnosti
M16.2: Podpora za pilotne projekte ter za razvoj novih proizvodov, praks, procesov in tehnologij - ker uvajanje pilotnih projektov ter razvoj novih proizvodov, praks, procesov in tehnologij zahteva velike finančne vložke
M16.5: Podpora za skupno ukrepanje za blažitev podnebnih sprememb ali prilagajanje nanje ter za skupne pristope k okoljskim projektom in stalnim okoljskim praksam - saj je skupno ukrepanje za blažitev podnebnih sprememb ali prilagajanje nanje ter za skupne pristope k okoljskim projektom in stalnim okoljskim praksam postala nuja tudi v kmetijstvu

Merila za presojo (hipoteze)	**Kazalniki**	**Viri podatkov / metode zbiranja podatkov**	**Metoda za analizo oz. izračun kazalnikov**	**Rezultati**
Podjetniški dohodek, faktorski dohodek in produktivnost v kmetijstvu so se povečali	**Kazalniki vpliva**			
	I.01: Podjetniški dohodek iz kmetijstva	ARSKRTP (baza upravičencev), FADN (baza KGZS; 2013, 2017)	Metoda DID; po FADN variablah: SE420 + Sprememba glede na 2013	2017: 2.630 € (leto 2013: 7.288 €) sprememba: -4.658 € (-64 %)
	I.02: Faktorski dohodek kmetijstva	ARSKRTP (baza upravičencev), FADN (baza KGZS; 2013, 2017)	Metoda DID; po FADN variablah: SE415 + Sprememba glede na 2013	2017: 3.983 € (leto 2013: 8.202 €) sprememba: -4.219 € (-51 %)
	I.03: Skupna faktorska produktivnost v kmetijstvu	ARSKRTP (baza upravičencev), FADN (baza KGZS; 2013, 2017), SURS (deflatorji-cene)	Difference in Differences; po FADN variablah: SE 415 / SE 010 (€) + Sprememba glede na 2013	N.P.
	Skupni kazalniki rezultatov/ciljev (R/T)			
	R1 / T4: Odstotek kmetijskih gospodarstev s podporo programa za razvoj podeželja za naložbe	ARSKRTP (baza upravičencev), SURS	Opisna statistika	1,14 % (glede na izplačana sredstva) 1,65 % /glede na odobrena

v prestrukturiranje ali posodabljanje (prednostno področje 2A)			sredstva)
R2: sprememba kmetijske proizvodnje na podprtih kmetijah/letno število delovnih enot	ARSKRTP (baza upravičencev), FADN (baza KGZS; 2013, 2017)	Metoda DID; po FADN variablah: R2= (SE135+SE206) / SE010 + Sprememba glede na 2013	2017: 17.230 €/PDM (leto 2013: 18.119 €/PDM) sprememba: -889 € (-5 %)[65]
Skupni kazalniki učinka (O)			
O.1: Skupni javni izdatki (EUR)	ARSKRTP (baza upravičencev)	Opisna statistika (brez prenesenih obveznosti)	92.784.263,16 €
O.2: Skupne naložbe	ARSKRTP (baza upravičencev)	Opisna statistika (brez prenesenih obveznosti)	221.476.189,17 €
O.3: Število podprtih operacij	ARSKRTP (baza upravičencev)	Opisna statistika (število, brez prenesenih obveznosti)	1.321
O.4: Število podprtih KMG (*za R1*)	ARSKRTP (baza upravičencev)	Opisna statistika (število, brez prenesenih obveznosti)	1.176
O.12: Število udeležencev usposabljanja	ARSKRTP (baza upravičencev)	Opisna statistika (število)	3.249
Kazalniki stanja (C)			
C14: Produktivnost dela v kmetijstvu	SURS (ERK=BDV/PDM)	Opisna statistika (EUR/PDM; za leto 2013 in 2017)	4.925 €/PDM (leto 2017: 5.577 €/PDM)
C17: Kmetijska gospodarstva (KMG)	SURS	Opisna statistika (število; 2013 in 2016)	72.377 (leto 2016: 69.900)
C26: Podjetniški dohodek kmetijstva	SURS (ERK)	Opisna statistika (2013 in 2017)	4.904 €/PDM (za leto 2017: 5.192 €/PDM)

[65] Učinek PRP na povečanje produktivnosti (po kazalniku vrednosti kmetijske proizvodnje/PDM) pri vmesni evalvaciji še ni razviden. Za oceno učinka je bilo v času vmesnega vrednotenja na voljo premalo FADN podatkov za prejemnike sredstev podukrepa M04.1, v posameznih primerih pa težave pri ocenjevanju povzroča kakovost podatkov ob začetku poročanja. Zato se pričakuje, da bo učinek na podprtih kmetijah viden v naslednjih letih izvajanja PRP, kar kažejo tudi FADN podatki/rezultati kontrolne skupine. V kontrolni skupini je namreč zajeto približno 2/3 ti. obveznikov programskega obdobja 2007–2013 (podukrep 121). Produktivnost (izražena kot vrednost kmetijske pridelave/PDM) kontrolne skupne se je med letoma 2017 in 2013 povečala in sicer za 3.270 €/PDM (+10 %), medtem ko se je pa pri skupini prejemnikov sredstev v okviru podukrepa M04.1 produktivnost zmanjšala za 889 €/PDM (-5 %).

C27: Skupna faktorska produktivnost v kmetijstvu	EK	Opisna statistika; 2017 (indeks, 3-letno drseče povprečje, 2005=100)	100,4
Dodatni kvantitativni kazalniki			
Število PDM	SURS (ERK[66])	Opisna statistika (2013, 2017)	82.746 (leto 2017: 78.749)
Gibanje cen "outputov"	SURS	Indeks 2017/2013	96,4
Faktorski dohodek na PDM	SURS (ERK)	Opisna statistika (2017)	5.192 €/PDM
Spremembe v ekonomski velikosti in strukturi prejemnic podpore iz PRP	ARSKRTP (baza upravičencev), FADN (baza KGZS; 2013, 2017)	po FADN variablah: SE005	N.P.[67]
Sprememba v bruto dodani vrednosti kmetijskih gospodarstev kot delež skupne vrednosti proizvodnje	ARSKRTP (baza upravičencev), FADN (baza KGZS; 2013, 2017)	po FADN variablah: SE410/SE131 + Sprememba glede na 2013	2017: 52 (leto 2013: 72) sprememba: -20 odstotnih točk
Produktivnost dela v kmetijstvu	ARSKRTP (baza upravičencev), FADN (baza KGZS; 2013, 2017)	Metoda DID; po FADN variablah: SE415/SE010 + Sprememba glede na 2013	2017: 3.108 €/PDM (leto 2013: 6.827 €/PDM) sprememba: -3.719 € (-55 %)
Učinek finančnega vzvoda, merjen kot absolutni znesek sofinanciranja naložb v okviru ukrepa 4 (EUR)	ARSKRTP (baza upravičencev)	Opisna statistika	116.930.234,60 € (znesek odobrenih sredstev, brez plačil prevzetih obveznosti)
Sprememba v kmetijski proizvodnji upravičencev ukrepa 16.2	ARSKRTP - baza upravičencev	Opisna statistika	N.P.

[66] Evropski računi za kmetijstvo

[67] podatki FADN v bazi KGZS ne vsebujejo spremenljivke SE005 (ekonomska velikost). Podatki FADN v bazi RICA vsebujejo to spremenljivko, vendar so v tej bazi samo 3 kmetije, ki so imele podukrep M04.1 in so beležile FADN v obeh letih (2013, 2017).

Razmerje: skupni output/skupni input	FADN (baza KGZS; 2013, 2017)	Metoda DID; po FADN variablah SE132 (delež) + Sprememba glede na 2013	2017: 0,9 (leto 2013: 1,0) sprememba: -0,1
Obseg proizvodnje	SURS (ERK)	Splošni pregled razmer kmetijske proizvodnje (indeks 2013/2007)	99,4 (rastlinska pridelava) 108,8 (živinoreja) 103,6 (kmetijska pridelava skupaj)
Vrednost proizvodnje / PDM	FADN (baza KGZS; 2013, 2017)	Metoda DID; po FADN variablah: SE131/SE010 + Sprememba glede na 2013	2017: 19.538 €/PDM (leto 2013: 17.675 €/PDM) sprememba: +1.908 € (+11 %)
NDV/PDM	FADN (baza KGZS; 2013, 2017)	Metoda DID; po FADN variablah: SE425 + Sprememba glede na 2013	2017: 3.108 €/PDM (leto 2013: 6.827 €/PDM) sprememba: -3.719 € (-55 %)
Vrednost proizvodnje/ha	FADN (baza KGZS; 2013, 2017)	Metoda DID; po FADN variablah: SE131/SE025 + Sprememba glede na 2013	2017: 2.213 € (leto 2013: 2.368 €) sprememba: -155 € (-6 %)
% subvencij/skupni dohodek iz kmetijstva	FADN (baza KGZS; 2013, 2017)	Metoda DID; po FADN variablah SE605 / SE420 + Sprememba glede na 2013	2017: 308% (leto 2013: 113%) sprememba: 195 odstotnih točk
Dodatni kvalitativni kazalniki			
Število upravičencev, ki menijo, da so usposabljanja v okviru PRP pozitivno prispevala k	Upravičenci M01	Anketa 1: M01	DA: 33 % NE: 47 % Neopredeljeni: 20 %

	prestrukturiranju njihovih kmetij			
	Vrste naložb glede na proizvodne tipe	ARSKRTP - baza upravičencev	Opisne statistike	65 % živinoreja, 35 % rastlinska pridelava

B.2 Programirani ukrepi s sekundarnim prispevkom

Dodatno so mogoči sekundarni učinki, in sicer pri ukrepih:
M02.1: Podpora za pomoč pri uporabi storitev svetovanja - pomoč pri svetovanju pripomore k lažjim odločitvam, finančnim prihrankom, optimizaciji naložb itd.
M06.1: Pomoč za zagon dejavnosti za mlade kmete - ker mladim kmetom pogosto primanjkuje zagonskih sredstev
M16.4: Podpora za horizontalno in vertikalno sodelovanje med udeleženci v dobavni verigi za vzpostavitev in razvoj kratkih dobavnih verig in lokalnih trgov ter za promocijske dejavnosti na lokalni ravni, ki so povezane z razvojem kratkih dobavnih verig in lokalnih trgov - s podprtimi naložbami se krepi konkurenčnost kmetij tudi na prodajni strani
M19.2: Izvedba aktivnosti znotraj lokalnega razvoja - naložbe sekundarno vplivajo tudi na razvoj/aktivnosti znotraj lokalnega območja

Merila za presojo (hipoteze)	Kazalniki	Viri podatkov / metode zbiranja podatkov	Metoda za analizo oz. izračun kazalnikov	Rezultati
Podpore za poklicna usposabljanja in pridobivanja spretnosti ter podpore za demonstracijske aktivnosti pripomorejo k povečanju podjetniškega in faktorskega dohodka ter produktivnost v kmetijstvu	**Dodatni kvantitativni kazalniki**			
	Delež kmetijskih gospodarstev, ki so zahvaljujoč ukrepom PRP na trg uvedli nove proizvode	ARSKRTP (baza upravičencev)	Opisna statistika	4,2 %
	Sprememba v številu različnih proizvodov, prodanih na trgu (%)	ARSKRTP (baza upravičencev)	Opisna statistika	N.P.

B.3 Predvideni metodološki izzivi in problemi

Pred začetkom izvajanja vrednotenja smo pričakovali distribucijo odobrenih vlog po »uspešnejših« kmetijskih panogah oz. panogah, ki imajo obsežen in/ali hiter obrat kapitala, kar se je v pregledu strukture po usmeritvah upravičencev tudi izkazalo. Po pričakovanju prihaja do pomanjkanja podatkov za posamezne, ekonomsko šibkejše, kmetijske panoge. Pričakovali smo, da katera od priporočenih metod (DID in PSM) ali celo obe, zaradi pomanjkanja podatkov oziroma premajhnega vzorca za statistično značilno analizo ne bosta izvedljivi. Pričakovanja so se izkazala za pravilna, saj smo v okviru vrednotenja naleteli na majhno število kmetijskih gospodarstev (le 61), ki so zaključile investicije. Od teh jih le 30 poroča rezultate v okviru FADN (preostalo so gospodarske ali javne službe oziroma vodijo knjigovodstvo za davčne namene). Za primerjavo rezultatov med obdobjema 2017 in 2013 in s tem oceno učinkov PRP pa so na voljo rezultati za leto 2013 in 2017 le pri 15 kmetijskih

gospodarstvih.

B.4 Dodatna pojasnila in priloge k odgovoru na vprašanje za vrednotenje

N/A

C. Dodatni metodološki zaznamki

DID METODA

Metoda 'razlike v razlikah' (DID; *difference in differences*) je ekonometrična metoda, s pomočjo katere ustvarimo eksperiment med dvema skupina, in sicer med preučevano skupino in kontrolno skupino. Pri preučevani skupini imamo intervencijo prisotno (kmetije so prejele PRP sredstva), pri kontrolni skupini pa ne. Na ta način preverjamo, kaj se je z upravičenci dejansko zgodilo (intervencija prisotna) in kaj bi se z upravičenci zgodilo v primeru odsotnosti interveniranja. Metoda razlika v razliki izračunava dvojno razliko, in sicer najprej med razliko povprečne vrednosti preučevane skupine (prejemniki pomoči) v času pred prejemom pomoči (t=0) in po prejemu pomoči (t=1) ter razliko povprečnih vrednosti kontrolne skupine med časoma t=0 in t=1. Na koncu izračunamo še razliko v razlikah med preučevano in kontrolno skupino. Na kratko to lahko zapišemo kot: DID = Y preučevana skupina (y11-y21) – Y kontrolna skupina (y12-y22). Pri tem velja, da je pozitiven učinek interveniranja zaznan v premeru, če preučevana skupina odvisno spremenljivko y povečuje hitreje kot kontrolna skupina.

REGRESIJSKA ANALIZA

V nadaljevanju je predvidena tudi uporaba metode multiple linearne regresije. Pri tem bodo kazalniki vrednotenja nastopali v obliki preučevane spremenljivke y. Za pojasnjevalne spremenljivke pa bomo izbrali različne statistične podatke (kazalnike stanja in strukture kmetijstva, finančna sredstva PRP, socio-ekonomske značilnosti in fizično-geografske značilnosti). Te podatke bomo pridobili iz podatkovnih baz upravičencev ARSKTRP in SURS.

SVV 5 (PP 2B): V kolikšni meri je ukrepanje v okviru PRP podprlo lažji začetek opravljanja kmetijske dejavnosti ustrezno usposobljenih kmetov, zlasti pa generacijsko pomladitev?

A. Končni odgovor na evalvacijsko vprašanje (vključno s kratkim opisom pristopa): *[Največ 17,500 znakov = cca. 5 strani]*

A.1 Kratek opis pristopa oz. metodologije vrednotenja

Pri ocenjevanju primarnih in sekundarnih vplivov (kazalnikov) se poslužujemo kvantitativnih metod (opisne statistike, tj. števila,

deleži, ipd.).

Izračuni deležev so: delež mladih glede na vse udeležence usposabljanja, delež KMG s poslovnim razvojnim načrtom/naložbami za mlade kmete glede na vsa KMG v Sloveniji. Poleg tega primerjamo starostno strukturo upravičencev med obdobjema PRP 2007–2013 in 2014–2020. Naredili smo tudi simulacijo potencialnega števila upravičencev 2014-2020, v primeru, da bi upoštevali pavšalne zneske na ravni povprečja obdobja 2007–2013.

Podatkovni vir za izračune in ocene so predvsem podatki ARSKTRP, SURS in EUROSTAT.

A.2 Končni odgovor na vprašanje za vrednotenje ter izzivi vrednotenja

Pri podukrepu M06.1 (podpora za zagon dejavnosti za mlade kmete) je bilo do konca leta 2018 odobrenih 810 vlog (970 vloženih) in 30,9 mio € sredstev (51% razpoložljivih sredstev). Do konca leta 2018 je bilo tako podprto (odobrene vloge) 1,12 % vseh kmetijskih gospodarstev, cilj do konca programskega obdobja PRP 2014–2020 pa je podpreti 3,45 % kmetijskih gospodarstev. Od 810 upravičencev podukrepa M06.1 je/bo 154 upravičencev prejelo tudi sredstva v okviru podukrepa M04.1 (naložbe v kmetijska gospodarstva). Med 810 upravičenci podukrepa M06.1 jih 598 zagotavlja vzpostavitev zaposlitve na kmetijskem gospodarstvu. Od teh 598 jih je/bo 128 prejelo tudi sredstva pri podukrepu M04.1, kar kaže na močan sinergijski učinek na zagotavljanje/ohranitev delovnih mesta na kmetijskih gospodarstvih oziroma še dodatno prispeva k lažjemu začetku opravljanja kmetijske dejavnosti. Povprečen znesek na upravičenca je znašal 38 tisoč €, kar je za okoli 80 % več od povprečnega zneska v programskem obdobju 2007–2013 (ukrep 112). Povprečna starost upravičencev je ob oddaji vloge znašala 30 let (2007–2013: 33 let). V okviru podukrepa se je usposabljanja udeležilo 320 upravičencev. Poglavitni razlog za razkorak med številom upravičencev in številom udeležencev usposabljanj je v slabem interesu mladih kmetov, ki se prostovoljno odločajo za udeležbo na usposabljanjih ter skromnemu številu izvedenih usposabljanj do konca leta 2018. Po trenutno zbranih podatkih s strani ARSKTRP se je v okviru 4 javnih razpisov 420 upravičencev odločilo za udeležbo na usposabljanjih (v okviru podukrepa M01.1.). Kazalniki za oceno izvajanja podukrepa kažejo pozitivne učinke, saj je trend starosti upravičencev obrnjen v smer pomlajevanja nosilcev kmetijskih gospodarstev. K večjemu zanimanju za prenos oz. spremembo nosilca kmetijskih gospodarstev bi zagotovo pripomoglo povečanje namenskih sredstev za podukrep M06.1.

Od začetka izvajanja programskega obdobja 2014–2020 je bilo po podatkih na dan 31.12.2018 iz Programa razvoja podeželja v okviru podukrepa M06.1 odobrenih 810 vlog od 970 vloženih. Število podprtih kmetij predstavlja 1,12 % vseh kmetijskih gospodarstev v Sloveniji. Od 810 podprtih kmetijskih gospodarstev se je usposabljanja udeležilo le 40 % (320) upravičencev. Od 810 upravičencev podukrepa M06.1 je/bo hkrati prejelo sredstva iz podukrepa M04.1 (naložbe v kmetijska gospodarstva) 154 upravičencev.

Med 810 upravičenci ukrepa M06.1 jih 598 zagotavlja vzpostavitev zaposlitve na kmetijskem gospodarstvu. Od teh 598 jih je/bo 128 prejelo sredstva tudi pri podukrepu M04.1, kar kaže na pomemben sinergijski učinek na zagotavljanje/ohranitev delovnih mesta na kmetijskih gospodarstvih.

V okviru Programa razvoja podeželja za obdobje 2014–2020 je bilo odobrenih 30,9 mio € sredstev (51 % razpoložljivih sredstev), kar predstavlja približno polovico razpoložljivih sredstev (60,7 mio €). Izplačano je bilo 21,5 mio € (70 % od odobrenih sredstev) oziroma v povprečju 38 tisoč € na upravičenca. V preteklem programskem obdobju (2007–2013) je povprečni znesek znašal 21 tisoč €. Ob plačilu v višini povprečnega zneska za obdobje 2007–2013 bi lahko od začetka programskega obdobja do konca leta 2018 potencialno podprli okoli 1.470 upravičencev. To je zgolj hipotetična ocena, saj ne gre zanemariti vprašanja o višini pavšalnega zneska, pri katerem bi bil podukrep za večino potencialnih upravičencev še zanimiv.

Povprečna starost upravičencev sredstev iz podukrepa M06.1 iz programa razvoja podeželja programskega obdobja 2014–2020 znaša 30 let, kar je 3 leta manj od povprečne starosti upravičencev iz programskega obdobja 2007–2013 (33 let). Po starostnih razredih (podatki glede na odobrene vloge) je 55 % upravičencev starih med 30 in 40 let, 31 % med 24 in 29 let, 14 % pa je upravičencev, ki so stari med 18 in 23 let. Starostna struktura je v primerjavi s statističnimi podatki za leto 2016, ko je preko 80 % nosilcev kmetijskih gospodarstev v Sloveniji starejših od 45 let, ugodna.

V primerjavi s starostno strukturo upravičencev ukrepa 112 PRP v programskem obdobju 2007–2013 je delež upravičencev podukrepa M06.1, starostnega razreda 30–40 let, za 14 odstotnih točke manjše (2007–2013: 70 %), medtem ko sta deleža pri starostnem razredu 24–29 (2007–2013: 23 %) in 18–23 (2007–2013: 7 %) za 8 oziroma 7 odstotnih točk večja.

Na podlagi primerjave statističnih podatkov za vrsto izobrazbe s podatki po odobrenih vlogah ugotavljamo, da je izobrazba upravičencev na splošno pomembno višja kot kažejo podatki za nosilce vseh kmetijskih gospodarstev v Sloveniji. Med upravičenci jih okoli 80 % dosega 4 letno poklicno šolo ali višje, medtem ko je med vsemi nosilci kmetijskih gospodarstev primerljivo izobrazbo dosega le tretjina nosilcev. Med 810 upravičenci ima 305 upravičencev kmetijsko izobrazbo (38 %), pri čemer jih ima 16 % (48 upravičencev) zaključeno III ali IV stopnjo kmetijske izobrazbe, 51 % (156 upravičencev) upravičencev ima V stopnjo kmetijske izobrazbe, tretjina (101 upravičencev) pa je univerzitetno kmetijsko izobraženih. Popolna primerjava s statističnimi podatki zaradi opredelitve ni mogoča, kljub temu pa deleži posamezne stopnje nakazujejo na splošno višjo kmetijsko izobrazbo ti. mladih kmetov.

K prednostnem področju 2B poleg podukrepa M06.1 prispeva tudi ukrep M01 (prenos znanja in dejavnosti informiranja). Medtem ko je bilo v programskem obdobju za podukrep M01.2 izvedeno eno javno naročilo s podpisom pogodbe, usposabljanja pa se še niso izvajala, sta bili za izvajanje podukrepa M01.1 objavljeni dve javni naročili za usposabljanje in obe tudi izvedeni, pri čemer pa je bilo do konca leta 2018 izplačano eno. V zaključenem usposabljanju je dodatna znanja iskalo 320 (s podvajanji) upravičencev, kar so 4 manj od števila izdanih odločb (324 v 3 javnih razpisih) oz. 100 manj, kot se jih pričakuje skupaj v 4 javnih razpisih (skupaj 420 po začasnih podatkih ARSKTRP). Poglavitni razlog za razkorak med številom upravičencev in številom udeležencev usposabljanj je v slabem interesu mladih kmetov, ki se prostovoljno odločajo za udeležbo na usposabljanjih.

Na pozitiven trend kaže podatek o deležu nosilcev kmetijskih gospodarstev, ki so prejeli podpore za naložbe (podukrep M04.1). Do konca leta 2018 je bilo podprtih 40 % odobrenih individualnih operacij (535 upravičencev) v skupni višini 39,2 mio EUR, kar

predstavlja cca. 50 % vseh odobrenih sredstev na ukrepu M04.1. Skupaj s skupinskimi naložbami je bilo podprto 718 upravičencev (odobrene vloge), ki so mlajši od 40 let, kar predstavlja 60 % od vseh upravičencev.

Osrednji cilj ukrepa M06.1 pred začetkom izvajanja Programa razvoja podeželja v programskem obdobju 2014–2020 je podpreti 3,45 % kmetijskih gospodarstev. Do konca leta 2018 je bilo podprto manj kot polovico ciljnega števila kmetijskih gospodarstev.

Zasledovanje cilja bi bilo verjetno uspešnejše, če bi, vsaj takšno je po razgovorih z nosilci kmetijskih gospodarstev splošno mnenje, vzporedno z podukrepom M06.1 ponovno uvedli ukrep zgodnjega upokojevanja. Pri tem obstaja dilema vira financiranja ukrepa. Po razgovoru z nosilcem podukrepa M06.1 ugotavljamo, da razlika med številom mladih kmetov programskega obdobja 2007–2013 in številom upravičencev zgodnjega upokojevanja (PRP 2007–2013) dovolj zgovorno kaže, da sam ukrep zgodnjega upokojevanja ni poglavitni razlog za izkazan slabši interes. Glede na izkušnje iz obdobja izvajanja PRP 2007–2013, ko je bilo 37 % mladih kmetov, ki so vstopili v ukrep zaposleni iz kmetijske dejavnosti na prevzeti kmetiji, se je interes mladih kmetov za zaposlitev na prevzeti kmetiji v okviru podukrepa M06.1 znatno povečal (74 %) iz razloga, da je v podukrepu na sklopu A (že zaposleni na prevzeti kmetiji ali se bodo zaposlil po datumu odločbe o podpori) podpora znatno višja (45.000 €) kot na sklopu B (mladi kmetje, ki niso zaposleni na prevzeti kmetiji), kjer je podpora nižja (18.600 €). Glede na predstavljene podatke je sklepati, da bodo porabljena vsa razpoložljiva sredstva, podprtih pa bo manjše število mladih kmetov z večjim zneskom podpore. Ukrep zgodnje upokojevanje kmetov tu nima bistvenega vpliva. Ima pa podukrep M06.1 bistven vpliv na povečanje zaposlenosti mladih na podeželju.

Zaključki, ki so podlaga za priporočila	Priporočila
Med upravičenci (mladi prevzemniki), ki so/bodo vzpostavili delovna mesta na kmetijskem gospodarstvu in so/bodo hkrati prejeli sredstva pri podukrepu M04.1, se kažejo pomembni sinergijski učinki na zagotavljanje/ohranitev delovnih mest na kmetijskih gospodarstvih kar dodatno prispeva k lažjemu začetku opravljanja kmetijske dejavnosti. Četudi je primerjalna analiza starostne strukture dveh programskih obdobij potekala na ne popolnoma primerljivemu številu upravičencev (PRP 2007–2013: 2.652 izplačanih vlog, PRP 2007–2013: 810 odobrenih vlog), je trend nižanja starosti upravičencev jasno izražen. K večjemu zanimanju za prenos oz. spremembo nosilca kmetijskih gospodarstev bi po mnenju številnih nosilcev pripomoglo ponovno vzporedno izvajanje ukrepa za zgodnje upokojevanje kmetov.	1. Za doseganje cilja prednostnega področja 2B priporočamo povečanje obsega sredstev za podukrep M06.1.

B. Podroben opis pristopa oz. metodologije in rezultatov vrednotenja

B.1 Programirani ukrepi s primarnim prispevkom

Pod prednostno področje 2B so programirani 3 podukrepi:

M01.1: Podpora za dejavnosti poklicnega usposabljanja in pridobivanja spretnosti - saj poklicno usposabljanje in pridobivanje spretnosti pripomore k boljši konkurenčnosti kmetij
M01.2: Podpora za demonstracijske aktivnosti in ukrepe informiranja - z demonstracijskimi aktivnostmi in informiranjem pripomore k hitrejšemu razvoju.
M06.1: Pomoč za zagon dejavnosti za mlade kmete - ker mladim kmetom pogosto primanjkuje zagonskih sredstev

Merila za presojo (hipoteze)	Kazalniki	Viri podatkov / metode zbiranja podatkov	Metoda za analizo oz. izračun kazalnikov	Rezultati
Finančna podpora za usposabljanje, demonstracijske aktivnosti in lažji zagon kmetijske dejavnosti pripomore k generacijskemu pomlajevanju	**Skupni kazalniki rezultatov/ciljev (R/T)**			
	R3 / T5: delež kmet. gosp. s poslovnim razvojnim načrtom/naložbami za mlade kmete, podprtimi s programom razvoja podeželja	ARSKRTP (baza upravičencev)	Opisna statistika	1,12 %
	Skupni kazalniki učinka (O)			
	O.1: Skupni javni izdatki (EUR)	ARSKRTP (baza upravičencev)	Opisna statistika (odobrena sredstva)	30.853.200,00 € izplačano: 21.533.724,36 €
	O.4: Število podprtih KMG (*za R3*)	ARSKRTP (baza upravičencev)	Opisna statistika (število)	810
	O.12: Število udeležencev usposabljanja	ARSKRTP (baza upravičencev)	Opisna statistika (število, brez podvajanj)	320
	Kazalniki stanja (C)			
	C17: Kmetijska gospodarstva (KMG)	SURS	Opisna statistika (število leta 2013)	72.377
	C23: Starostna struktura upraviteljev KMG	EUROSTAT	Opisna statistika (2016)	17 % 18-44 let 55 % 45-64 let 28 % > 65 let
	C24: Kmetijska izobrazba upraviteljev kmetijskih gospodarstev	SURS	Opisna statistika	50 % praktične izkušnje, 36 % tečaji iz kmetijstva, 11 % poklicna in srednja izobrazba, 3 % višja in visokošolska

				izobrazba
	Dodatni kvantitativni kazalniki			
	Stopnja in vrsta izobrazbe mladih prevzemnikov KMG	ARSKRTP (baza upravičencev)	Opisna statistika	20 % < V stopnja 49 % V stopnja 31 % > V stopnje
	Stopnja kmetijske izobrazbe mladih prevzemnikov KMG	ARSKRTP (baza upravičencev)	Opisna statistika: deleži izračunani na podlagi 810 odobrenih vlog, pri čemer ima 371 upravičencev formalno kmetijsko izobrazbo, preostali (razlika) imajo opravljene tečaje in/ali praktične izkušnje iz kmetijstva.	54 % - praktične izkušnje in/ali tečaji iz kmetijstva, 31 % - poklicna in srednja izobrazba 15 % > V stopnje
	Delež mladih (18–40 let) udeležencev usposabljanj	ARSKRTP (baza upravičencev) ali MKGP	Opisna statistika	N.P.
	Starost upravičencev po starostnih skupinah na ukrepu M06.1	ARSKRTP (baza upravičencev)	Opisna statistika (let)	30
	Starost upravičencev po starostnih skupinah na ukrepu 112 (PRP 2007-2013)	ARSKRTP (baza upravičencev)	Opisna statistika (let)	33
	Število upravičencev M06.1 - sklop A	ARSKRTP (baza upravičencev)	Opisna statistika	598
	Število upravičencev M06.1 - sklop A, prejemniki sredstev M04.1	ARSKRTP (baza upravičencev)	Opisna statistika	128
	Povprečen znesek na upravičenca na ukrepu 6.1	ARSKRTP (baza upravičencev)	Opisna statistika	38.090,37 €
	Povprečen znesek na upravičenca na ukrepu 112 (PRP 2007-2013)	ARSKRTP (baza upravičencev)	Opisna statistika	20.973,98 €
B.2 Programirani ukrepi s sekundarnim prispevkom				
M04.1: Podpora za naložbe v kmetijska gospodarstva - naložbe v kmetijska gospodarstva prispevajo k razvoju in konkurenčnosti kmetijskih gospodarstev				
Merila za presojo (hipoteze)	**Kazalniki**	**Viri podatkov / metode zbiranja**	**Metoda za analizo oz. izračun kazalnikov**	**Rezultati**

		podatkov		
Finančna podpora pri naložbah v KMG pripomore k lažjemu zagonu kmetijske dejavnosti in generacijski pomladitvi	**Dodatni kvantitativni kazalniki**			
	Delež nosilcev KMG, mlajših od 40 let, ki so prejeli podporo za naložbe v KMG	ARSKRTP (baza upravičencev)	Opisna statistika	60,4 %
	Višina odobrenih operacij nosilcev KMG, ki so mlajši od 40 let	ARSKRTP (baza upravičencev)	Opisna statistika	39.222.699,55 €
	Povprečni znesek na odobreno operacijo nosilca, ki je mlajši od 40 let	ARSKRTP (baza upravičencev)	Opisna statistika	73.313,46 €

B.3 Predvideni metodološki izzivi in problemi

Po pričakovanjih nam bodo izračuni deležev nakazali »premik« v smeri pomlajevanja nosilcev kmetijskih dejavnosti. Vzporedno je potreben pregled kvalitativnih učinkov po prevzemu, kot so prestrukturiranje, lastne in/ali sofinancirane investicije ali diverzifikacija. Pričakujemo, da bodo podatki za investicijske ukrepe v okviru PRP za programsko obdobje 2014–2020 na voljo v zelo omejenem obsegu (do konca leta 2017).

B.4 Dodatna pojasnila in priloge k odgovoru na vprašanje za vrednotenje

N/A

C. Dodatni metodološki zaznamki

N/A

SVV 6 (PP 3A): Izboljšanje konkurenčnosti primarnih proizvajalcev z njihovo boljšo vključitvijo v agroživilsko verigo prek shem kakovosti, dodajanje vrednosti kmetijskim proizvodom, pa tudi promocija na lokalnih trgih in v kratkih dobavnih verigah, skupinah proizvajalcev in medpanožnih organizacijah?

A. Končni odgovor na evalvacijsko vprašanje (vključno s kratkim opisom pristopa): *[Največ 17,500 znakov = cca. 5 strani]*

A.1 Kratek opis pristopa oz. metodologije vrednotenja

Pri ocenjevanju primarnih in sekundarnih vplivov (kazalnikov) se poslužujemo različnih metod:

a) Kvantitativnih metod: opisne statistike (števila, deleži ipd.),
b) Kvalitativnih metod: pri ocenjevanju kvalitativnih kazalnikov smo opravljali krajše razgovore odprtega tipa z deležniki, s pomočjo katerih smo pridobili določena mnenja in predloge.

Izračunavamo delež KMG in delež prejemnikov podpor PRP za sodelovanje v shemah kakovosti, na lokalnih trgih in v kratkih dobavnih verigah ter organizacijah proizvajalcev. Za pridobitev podrobnejših informacij (kvalitativni kazalniki) smo na fokusni skupini izvedli tudi razgovore z predstavniki MKGP, ARSKTRP in KGZS. Zaradi manjše udeležbe od pričakovanj, smo v nadaljevanju opravljali še posamezne razgovore tudi z nekaterimi upravičenci v shemah kakovosti (primarni proizvajalec-pitanje govedi, predstavnica zadruge) ter predstavniki Zadružne zveze Slovenije, Gospodarske zbornice Slovenije (GZS)-Zbornica kmetijskih in živilskih podjetij.

Izračuni in ocene temeljijo predvsem na podatkih ARSKTRP in SURS.

A.2 Končni odgovor na vprašanje za vrednotenje ter izzivi vrednotenja

Pri podukrepih M03.1 (podpora za sodelovanje v shemah kakovosti) in M16.4 (podpora za horizontalno in vertikalno povezovanje) je bilo do konca leta 2018 odobrenih 109 vlog (upravičencev). V okviru odobrenih vlog je bilo podprtih 11.556 primarnih proizvajalcev (KMG). Glavnina primarnih proizvajalcev je v podukrep vključena preko kolektivnih licenc za »izbrano kakovost«. Za podukrep M03.1 je bilo odobrenih 2.439.053.65 € (brez prenesenih obveznosti) oziroma 72 % razpoložljivih sredstev, z nekaj manj kot 200.000 € pa so bila podprta gospodarske družbe in zadruge v okviru podukrepa M16.4.

Pri podukrepu M04.2, ki je prav tako programiran znotraj prednostnega področja 3A, ugotavljamo, da je od odobrenih 22,9 mio EUR glavnina naložb namenjena za predelavo proizvodov, kar preko optimizacije proizvodnih procesov, povečanja obsega predelave in zniževanja stroškov predelave prispeva k povečanju konkurenčnosti živilsko predelovalnih obratov, posredno pa tudi primarnih proizvajalcev.

V okviru prednostnega področja 3A so se izvedena poklicna usposabljanja (14.828 udeležencev od skupno 14.937) nanašala predvsem na ukrep Dobrobit živali, kateri pa kot je zastavljen, nima neposrednega učinka na izboljšanje konkurenčnosti kmetij. Pri vzpostavljanju shem kakovosti so se pokazale številne pomanjkljivosti kot so npr. nevarnost napačnega razumevanja potrošnika pojmovanja »kakovost«, »prisilno« vključevanje članov zadrug v kolektivno certificiranje, premajhna prepoznavnost učinkov, nezadosten prenos finančnega učinka po celotni verigi, itd.. Po mnenju anketirancev fokusne skupine se trenutno najopaznejši učinki kažejo v ponudbi na trgovskih policah, manj učinka (v finančnem smislu) pa se prenaša navzdol po vertikalni verigi.

Z vidika doseganja zastavljenega cilja (podpreti 19,7 % KMG) ugotavljamo, da je z rezultatom 8,52 % cilj v obdobju financiranja mogoče doseči. Ob morebitni vzpostavitvi sheme »izbrana kakovost« še za dodatne proizvode pa bo do konca programskega obdobja cilj dosežen ali celo presežen. Zaradi pomanjkanja podatkov ni bilo mogoče oceniti vpliva izvajanja teh podukrepov na povečanje prodaje proizvodov slovenskega porekla, učinkov na izboljšanje konkurenčnosti primarnih proizvajalcev (dvig odkupnih cen, stabilnejši odkup ipd.) ali povečanja dodane vrednosti primarnih proizvodov. Ključni priporočili se nanašata na vzpostavitev in vodenje evidenc (količine, cene osnovnih surovin…), ki so potrebne za izvedbo dodatnih analiz, in izvajanja aktivnosti za

pravičnejšo porazdelitev pozitivnih učinkov po vertikalni verigi.

Od začetka izvajanja programskega obdobja 2014–2020 je bilo po podatkih na dan 31.12.2018 iz Programa razvoja podeželja v okviru ukrepov/podukrepov M03.1, M09 in M16.4 odobrenih 109 vlog (M03.1-105 vlog; M16.4-4 vloge; M09-odobritev vlog zaradi poznega začetka izvajanja še ni bilo). Skupaj je bilo podprtih 11.556 deležnikov, od tega 11.495 primarnih proizvajalcev (KMG), iz podukrepa M03.1 ter 61 primarnih proizvajalcev v treh gospodarskih družbah in eni zadrugi v okviru ukrepa M16.4, pri čemer so nekateri neposredno ali posredno prejeli sredstva več kot enkrat. Število podprtih KMG predstavlja okoli 16 % vseh KMG v Sloveniji (2013: 72.377).

V okviru PP 3A je programiran tudi podukrep M04.2, za katerega je bilo od začetka programskega obdobja odobrenih 22,9 mio EUR (skupna vrednost naložb znaša 82 mio EUR), pri čemer pa je bilo do konca leta 2018 izplačano 5,9 mio EUR. Po pregledu »naziva« naložb ugotavljamo, da podukrep M04.2 prispeva k izboljšanju konkurenčnosti živilsko-predelovalnih podjetjih in konkurenčnosti njihovega morebitnega primarnega dela. Investicije vplivajo na optimizacijo predelovalnih procesov (uvedba sodobnih tehnologij, povečanje kapacitet, izboljšanje produktivnosti, ipd.), kar ima predvsem učinek na zniževanje stroškov in prilagajanje sodobnim standardom. Po pregledu odobrenih naložb ugotavljamo, da je glavnina naložb v okviru podukrepa M04.2 namenjena v predelavo proizvodov. Pri naložbah, predvsem kjer gre za povečanje obsega predelave, v posameznih primerih lahko prihaja do izboljšanja konkurenčnosti živilsko-predelovalnih podjetij pri vključitvi v agroživilsko verigo, z njimi pa tudi konkurenčnosti primarnih proizvajalcev. Pri več kot dveh tretjinah odobrenih naložb so živilsko-predelovalna podjetja vključena v vsaj eno izmed shem kakovosti.

Do konca leta 2018 je bilo za podukrepa M03.1 in M16.4 odobreno 2.635.516,86 € (skupni znesek s prenesenimi obveznostmi znaša 2.721.908,66 €), pri čemer je bilo izplačano 482.439,80 €, kar predstavlja okoli 18 % razpoložljivih sredstev za ta namen. Glavnina odobrenega zneska, 2.439.053,65 € (brez prenesenih obveznosti), se nanaša na podukrep M03.1 (72 % razpoložljivih sredstev).

Med dodatnimi kvantitativnimi kazalniki s sekundarnim učinkom ugotavljamo, da je med primarnimi proizvajalci od začetka izvajanja programskega obdobja 547 upravičencev prejelo tudi sredstva iz ukrepa M04.1, kar med vsemi prejemniki sredstev za naložbe v KMG predstavlja 47 %. Zaradi skupinskega certificiranja iz pridobljenih podatkov nismo uspeli oceniti deleža KMG, ki so vključeni v sheme kakovosti in so hkrati prejemniki sredstev za zagon dejavnosti na majhnih kmetijah ter števila KMG, ki so vključeni v sheme kakovosti in hkrati tudi v ukrep LEADER.

Od začetka programskega obdobja je bilo izvedenih 5 izobraževanj, ki pokrivajo prednostno področje (PP) 3A. Na teh izobraževanjih je bilo skupaj 14.937 udeležencev, ki so se v veliki večini udeležili usposabljanja na področju podukrepa Dobrobit živali, 109 udeležencev pa se udeležilo usposabljanja za namen predelave in trženja kmetijskih proizvodov. Čeprav je po smernicah Evropske komisije ukrep Dobrobit živali opredeljen v okviru PP 3A, menimo, da sam ukrep nima učinka na povečanje konkurenčnosti primarnih proizvajalcev in vključevanja v agroživilsko verigo preko shem kakovosti oziroma kot je zasnovan ne pripomore k povečanju dodane vrednosti kmetijskim proizvodom. Nasprotno imata lahko predelava in trženje na kmetijskih

gospodarstvih pomemben neposredni vpliv na povečanje dodane vrednosti in s tem izboljšanje konkurenčnosti, zato je potrebno intenzivnejše osredotočenje na povečevanje števila usposabljanj z vključevanjem/kombiniranjem raznolikega nabora tematskih področij (ukrep M01).

Čeprav je po smernicah Evropske komisije ukrep Dobrobit živali opredeljen v okviru PP 3A, menimo, da sam ukrep nima učinka na povečanje konkurenčnosti primarnih proizvajalcev preko vključevanja v agroživilsko verigo preko shem kakovosti oziroma kot je zasnovan ne pripomore k povečanju dodane vrednosti kmetijskim proizvodom. Nasprotno imata lahko predelava in trženje na kmetijskih gospodarstvih pomemben neposredni vpliv na povečanje dodane vrednosti in s tem izboljšanje konkurenčnosti, zato je potrebno intenzivnejše osredotočenje na povečevanje števila usposabljanj z vključevanjem/kombiniranjem raznolikega nabora tematskih področij (ukrep M01).

V okviru podukrepa M03.1 je bilo do konca leta 2018 podprtih 11.488 KMG za shemo »izbrano kakovost«, kar predstavlja 99,9 % vseh podprtih primarnih proizvajalcev. Podprte pa so bile tudi 4 KMG v shemi »ekološka pridelava in predelava« ter 3 KMG v shemi »zaščitena geografska označba«. Med 11.488 podprtimi KMG za »izbrano kakovost« je bilo neposredno podprto s samostojno vlogo 9 KMG, preko zadrug 9.693 KMG, preko gospodarskih družb 1.743 KMG, preko društva ali kot samostojni podjetnik pa 43 KMG. Glavnina (99,9 %) primarnih proizvajalcev, ki so vključeni v katero izmed shem kakovosti, je vključeno v shemo izbrana kakovost, pri čemer pa iz razpoložljivih podatkov ni razvidno, ali je kateri primarni proizvajalec iz sheme ekološko kmetovanje ali sheme zaščitena geografska označba vključen tudi v kolektivni certifikat sheme izbrana kakovost. Kar 84 % primarnih proizvajalcev je v sheme kakovosti vključeno preko zadrug (skupinsko certificiranje), 15 % pa jih je vključeno v sheme kakovosti preko gospodarskih družb.

Glavnina (99,9 %) primarnih proizvajalcev, ki so vključeni v katero izmed shem kakovosti, je vključeno v shemo izbrana kakovost, pri čemer pa iz razpoložljivih podatkov ni razvidno, ali je kateri primarni proizvajalec iz sheme ekološko kmetovanje ali sheme zaščitena geografska označba vključen tudi v kolektivni certifikat sheme izbrana kakovost. Kar 84 % primarnih proizvajalcev je v sheme kakovosti vključeno preko zadrug (skupinsko certificiranj), 15 % pa jih je vključeno v sheme kakovosti preko gospodarskih družb.

Cilj PP 3A je podpreti 19,7 % oziroma 14.258 kmetijskih gospodarstev. Glede na število odobrenih vlog do konca leta 2018, je cilj dosežen cca 50 odstotno (8,52 % oziroma 11.556 KMG). Kljub številnemu zanimanju kmetijskih gospodarstev za vključevanje v sheme kakovosti, se po vključitvi kažejo nekatere pomanjkljivosti (npr. nejasnosti pri pojmovanju »kakovosti«, nevarnosti napačnega razumevanja pojma »kakovosti« s strani potrošnika, vključevanje članov zadrug v kolektivno certificiranje, premajhna prepoznavnost učinkov shem kakovosti in nezadosten prenos finančnega učinka po celotni verigi). To lahko vpliva na manjše zanimanje za vključevanje v sheme ali celo izstopanje iz shem ter zmanjšanje prepoznavnosti shem.

Zaradi skupinskega certificiranja (glavnino so prevzele zadruge) so, po navajanju KGZS in izprašancev (člani zadrug in rejci), posamezna (praviloma manjša) kmetijska gospodarstva ostala brez odkupovalca oziroma so se bila primorana vključiti v sheme

kakovosti. Nekatera KMG so morala odkupovalce iskati izven matične zadruge, pri čemer so bili opozorjeni na nižjo odkupno ceno, četudi je kasneje proizvod uvrščen v enak kakovostni razred (npr. goveje meso). Po našem mnenju ima sprejemanje članov v kolektivno certificiranje v primeru govejega mesa za posledico širok nabor kakovostnih razredov klavnih trupov, saj znotraj potrjenih specifikacij niso opredeljeni kakovostni parametri proizvodov. Namreč, opredeljuje se le primarni cilj (poreklo proizvoda), kar pa postavlja pod vprašaj razumevanje in pričakovanja potrošnikov o dejanski višji/izbrani kakovosti proizvodov. V tem pogledu bi veljalo v prihodnje (kot nadgradnja pri nekaterih shemah »izbrana kakovost«) opredeliti tudi merila o označevanju kakovosti.

Zaključki, ki so podlaga za priporočila	Priporočila
Na splošno lahko povzamemo, da je podukrep M03.1 v okviru PRP postavil dobre temelje, ki bi jih veljalo v naslednjem programskem obdobju še nadgraditi. Cilj podpreti 19,7% KMG se z izvajanjem podukrepov močno zasleduje in bo po vsej verjetnosti do konca programskega obdobja (še posebno z vključitvijo dodatnih shem »izbrana kakovost« dosežen ali celo presežen. Vsekakor je potrebno razmisliti o ponovni vzpostaviti podukrepa za promocijo, pri čemer pa predhodno opredeliti številne težave, ki so se nepričakovano pojavile ob kolektivnem certificiranju in odvajanju zneska za promocijo.	1. Potrebno je vzpostaviti in voditi evidence (npr. količine, cene,…), ki so potrebne za izvedbo naknadnih dodatnih analiz.. 2. Priporočamo tudi kritično presojo vzpostavljanja shem na interdisciplinarni ravni, na katerih se skuša opozoriti na morebitne nevarnosti, saj bi lahko v naslednjih letih prihajalo do prenasičenosti h shem, premočnemu medsebojnemu konkuriranju, posledično pa bi lahko prihajalo do negativnih učinkov v celotni verigi. 3. Smiselno bi bilo razmišljati o vzpostavitvi/povečanju sodelovanja z institucijami iz nekmetijskih področij (Ministrstvo za zdravje, Ministrstvo za šolstvo, KGZS…) in usklajevanju pri pripravi shem za promocijo, povečanje prodaje/porabe v javnih institucijah itd. Zaželeno je tudi izvajanje okrepljenih aktivnosti na podukrepu M16.4, pri čemer je potrebna poglobljena analiza ugotavljanja vzrokov za izkazan šibek interes ter vzrokov za težave pri zadoščanju razpisnim pogojem.

B. Podroben opis pristopa oz. metodologije in rezultatov vrednotenja

B.1 Programirani ukrepi s primarnim prispevkom

Pod prednostno območje 3A je programiranih 8 ukrepov/podukrepov:

M01.1: Podpora za dejavnosti poklicnega usposabljanja in pridobivanja spretnosti - poklicno usposabljanje in pridobivanje spretnosti pripomore k boljši konkurenčnosti kmetij in s tem povečevanju dodane vrednosti kmetijske proizvodnje
M02.1: Podpora za pomoč pri uporabi storitev svetovanja - svetovanje pripomore k povečanju znanja in sposobnosti opravljanja
M03.1: Podpora za novo sodelovanje v shemah kakovosti - podpora omogoča prilagajanje praksam za doseganje višje kakovosti, višje prodajne cene itd.

M04.2: Podpora za naložbe v predelavo/trženje in/ali razvoj kmetijskih proizvodov - naložbe v predelavo/trženje in/ali razvoj prispevajo k razvoju in konkurenčnosti kmetijskih gospodarstev.
M09: Ustanovitev skupin in organizacij proizvajalcev (člen 27) - podpiranje ustanovitev skupin in OP pripomore k skupnemu nastopanju pri nabavi inputov, prodaji proizvodov, promociji, pripomore k zvišanju dodane vrednosti proizvodom, kar pomeni stabilnost pri poslovanju in dvig konkurenčnosti kmetijskih gospodarstev
M16.2: Podpora za pilotne projekte ter za razvoj novih proizvodov, praks, procesov in tehnologij - ker uvajanje pilotnih projektov ter razvoj novih proizvodov, praks, procesov in tehnologij zahteva velike finančne vložke
M16.4: Podpora za horizontalno in vertikalno sodelovanje med udeleženci v dobavni verigi za vzpostavitev in razvoj kratkih dobavnih verig in lokalnih trgov ter za promocijske dejavnosti na lokalni ravni, ki so povezane z razvojem kratkih dobavnih verig in lokalnih trgov - s podrtimi naložbami se krepi konkurenčnost kmetij tudi na prodajni strani

M14: Dobrobit živali (člen 33) - **Opozorilo:** ukrep je sicer programiran, a ne vidimo neposrednega prispevka k izboljšanju konkurenčnosti primarnih proizvajalcev, zato ga v okviru tega SVV ne obravnavamo!

Merila za presojo (hipoteze)	Kazalniki	Viri podatkov / metode zbiranja podatkov	Metoda za analizo oz. izračun kazalnikov	Rezultati
Finančna podpora za sodelovanje v shemah kakovosti, na lokalnih trgih, v kratkih dobavnih verigah in organizacijah proizvajalcev povečuje konkurenčnost podprtih proizvajalcev.	**Skupni kazalniki rezultatov/ciljev (R/T)**			
	R4/T6: delež kmetijskih gospodarstev, ki prejemajo podporo za sodelovanje v shemah kakovosti, na lokalnih trgih in v kratkih dobavnih verigah ter skupinah/organizacijah proizvajalcev (prednostno področje 3A)	ARSKRTP (baza upravičencev), SURS	Opisna statistika	8,52 %
	Skupni kazalniki učinka (O)			
	O.1: Skupni javni izdatki (EUR)	ARSKRTP (baza upravičencev)	Opisna statistika (izplačana sredstva, brez prenesenih obveznosti)	482.439,80 €
	O.2: Skupne naložbe	ARSKRTP (baza upravičencev)	Opisna statistika (odobrena sredstva, brez prenesenih obveznost)	2.635.516,86 €
	O.4: Število podprtih KMG (*za R4*)	ARSKRTP (baza upravičencev)	Opisna statistika (število)	11.495
	O.12: Število udeležencev usposabljanja	ARSKRTP (baza upravičencev)	Opisna statistika	14.937

O.13: Število upravičencev, deležnih svetovanja	ARSKRTP (baza upravičencev)	Opisna statistika	1.123
Dodatni kvantitativni kazalniki			
Sprememba (v %) tržne vrednosti proizvodnje na podprtih kmetijah	ARSKRTP (baza upravičencev) in/ali FADN in/ali AJPES	Opisna statistika	N.P.
Delež primarnih proizvajalcev, ki je vpeljalo proizvode iz sheme kakovosti s pomočjo sredstev PRP, po vrstah shem kakovosti	ARSKRTP (baza upravičencev)	Opisna statistika	99,9 % je vključenih v shemo »izbrana kakovost«, preostalo je vključitev v shemo ekološko kmetovanje in shemo zaščitena geografska označba
Delež KMG, vključeni v organizacije proizvajalcev ali medpanožne organizacije	ARSKRTP (baza upravičencev)	Opisna statistika	0
Prihodek skupin in organizacij proizvajalcev, podprtih s strani PRP	ARSKRTP (baza upravičencev), AJPES (Agencija RS za javnopravne evidence in storitve)[68]	Opisna statistika	N.P. (do 31.12.2018 ni bilo odobrenih vlog)
Delež primarnih prejemnikov podpore iz PRP za promocijo na lokalnih trgih (podukrep M16.4)	ARSKRTP (baza upravičencev)	Opisna statistika	N.P. (do 31.12.2018 ni bilo izplačanih vlog)
Dodatni kvalitativni kazalniki			
Razlogi za vključitev v sheme kakovosti in skupine ter organizacije	MKGP, ARSKTRP, ZZS, KGZS, GZS-ŽPI in upravičenci v shemah	Fokusna skupina 3: Sheme kakovosti, skupine in organizacije proizvajalcev	Gledati odgovor na vprašanje (točka B.4)

[68] Agencija RS za javnopravne evidence in storitve

	proizvajalcev	kakovosti		
	Vpliv vključevanja v sheme kakovosti in skupine ter organizacije proizvajalcev na povečanje dobička posameznega KMG (vpliv na + prihodke in/ali – stroške)	MKGP, ARSKTRP, ZZS, KGZS, GZS-ŽPI in upravičenci v shemah kakovosti	Fokusna skupina 3: Sheme kakovosti, skupine in organizacije proizvajalcev	Gledati odgovor na vprašanje (točka B.4)
	Vpliv vključevanja v sheme kakovosti in skupine ter organizacije proizvajalcev na povečanje razpoložljivosti osnovnih surovin in količin na trgu	MKGP, ARSKTRP, ZZS, KGZS, GZS-ŽPI in upravičenci v shemah kakovosti	Fokusna skupina 3: Sheme kakovosti, skupine in organizacije proizvajalcev	Gledati odgovor na vprašanje (točka B.4)
	Vpliv vključevanja v sheme kakovosti in skupine ter organizacije proizvajalcev na izboljšanje tržnega položaja primarnih proizvajalcev	MKGP, ARSKTRP, ZZS, KGZS, GZS-ŽPI in upravičenci v shemah kakovosti	Fokusna skupina 3: Sheme kakovosti, skupine in organizacije proizvajalcev	Gledati odgovor na vprašanje (točka B.4)
	Učinkovitost informiranja potrošnikov in promocije proizvodov glede na vrsto aktivnosti	MKGP, ARSKTRP, ZZS, KGZS, GZS-ŽPI in upravičenci v shemah kakovosti	Fokusna skupina 3: Sheme kakovosti, skupine in organizacije proizvajalcev	Gledati odgovor na vprašanje (točka B.4)

B.2 Programirani ukrepi s sekundarnim prispevkom

M04.1: Podpora za naložbe v kmetijska gospodarstva - naložbe v kmetijska gospodarstva prispevajo k razvoju in konkurenčnosti kmetijskih gospodarstev
M06.3: Pomoč za zagon dejavnosti, namenjena razvoju majhnih kmetij - ker manjše kmetije ob prilagajanju razmeram težje zaženejo nove/dodatne dejavnosti na malih kmetijah
M19.2: Izvedba aktivnosti znotraj lokalnega razvoja - naložbe sekundarno vplivajo na razvoj/aktivnosti znotraj lokalnega območja.
M19.3: Priprava in izvedba aktivnosti sodelovanja LAS - naložbe sekundarno vplivajo na razvoj/aktivnosti znotraj lokalnega območja.

Merila za presojo (hipoteze)	Kazalniki	Viri podatkov / metode zbiranja podatkov	Metoda za analizo oz. izračun kazalnikov	Rezultati
Finančna podpora pri	**Dodatni kvantitativni kazalniki**			

naložbah v KMG pripomore k lažjemu sodelovanju v shemah kakovosti, na lokalnih trgih, v kratkih dobavnih verigah in/ali v OP.	Delež prejemnikov sredstev za naložbe v KMG, ki so vključeni v sheme kakovosti / vsi prejemniki sredstev za naložbe v KMG	ARSKRTP (baza upravičencev)	Opisna statistika	46,5 % (možnost podvajanja zaradi skupinskih naložb)
	Delež KMG, vključenih v sheme kakovosti / št. prejemnikov sredstev za zagon dejavnosti, namenjenih malim kmetijam	ARSKRTP (baza upravičencev)	Opisna statistika	N.P.[69]

B.3 Predvideni metodološki izzivi in problemi

Zaradi kratkega obdobja od začetka izvajanja ukrepov/podukrepov lahko pričakujemo, da plačila iz naslova PRP še niso dosegla želenih ciljev. Pričakujemo, da podatkov za oceno ekonomskih kazalcev (FADN) še ni dovolj, zato ocena učinka podpor PRP ne bo zanesljiva. Dodatna težava bo tudi pomanjkanje podatkov zaradi poznega uvajanja ukrepov/podukrepov pri posameznih vrstah aktivnosti. Pričakujemo, da bodo podatki za investicijske ukrepe v okviru PRP za programsko obdobje 2014–2020 na voljo v zelo omejenem obsegu (do konca leta 2017)! Na fokusnih skupinah lahko problem predstavlja odzivnost upravičencev, zato bo pri motiviranju upravičencev potrebna podpora drugih deležnikov v procesu vrednotenja (MKGP, KGZS, svetovalne službe ipd.).

B.4 Dodatna pojasnila in priloge k odgovoru na vprašanje za vrednotenje

Interpretacija rezultatov izvedbe fokusne skupine 3

Med ključne razloge za vključitev v sheme kakovosti, pri čemer so se fokusirali na shemo »izbrano kakovost«, in skupine ter organizacije proizvajalcev udeleženci fokusne skupine navajajo pričakovanja o lažjem trženju (boljši dostop do trga), povečanju prodaje in zmanjševanju stroškov (boljši pogoji dobave). V primeru shem kakovosti so bila z vključitvijo velika pričakovanja tudi pri doseganju boljših cen, a so cene postale ti. bazne, zato vključevanje ni imelo učinka na doseganje višjih cen za proizvajalce. Udeleženci so ob tem izpostavili tudi opažanja, da je v ponudbi svežega mesa na policah prisotnega manj uvoženega mesa, razliko v ceni pa klavnice zadržujejo zase. Za primere povezovanja v skupino proizvajalcev je bilo izpostavljeno, da imajo ti že zgodovino povezovanja (zadružništvo) in bi se tesneje povezali tudi brez ukrepa M09.1.

Za ocenjevanje vpliva izvajanja sheme »izbrana kakovost« na povečanje dobička primarnih proizvajalcev, delno pa tudi predelovalne industrije, še ni na voljo dovolj podatkov. Se pa zaradi povečanja maloprodajnih cen za izdelke iz shem kakovosti po navedbah udeležencev fokusne skupine sklepa, da so pozitivnih učinkov zaradi dobre prepoznavnosti izbrane kakovosti med kupci deležni le posamezni členi prehranske verige (nepravična razdelitev v verigi). Na drugi strani se je med nekaterimi

[69] Iz razpoložljivih podatkov ni bilo mogoče upariti podatkov o KMG-MID iz podukrepa M06.3 z upravičenci v podukrepu M03.1, saj je pri slednjem glavnina primarnih proizvajalcev vključena v katero od shem preko skupinskega certificiranja, pri čemer je upravičenec zadruga ali kakšna druga oblika in je v podatkih navedeno le število kmetij brez KMG-MID številke..

deležniki ustvarilo mnenje oz. pomislek, da je morda shema kakovosti povzročila manjši padec odkupnih cen kot bi se te sicer znižale v okviru sezonskih gibanj. Tako trenutno pozitivnih učinkov pri primarnih proizvajalcih (še) ni bilo mogoče zaznati oziroma jih je težko oceniti.

Prav tako je zaradi kratkega obdobja izvajanja podukrepov M03 nemogoče analizirati podatke o povečanju razpoložljivosti surovin ter količin končnih proizvodov na trgu ter oceniti spremembe tržnega položaja primarnih proizvajalcev (četudi ti nastopajo na trgu samostojno). Pričakuje se, da bodo ti podatki analizirani in na voljo v okviru Zbornice živilskih in kmetijskih podjetij oz. Trgovinske zbornice Slovenije.

Deležniki so enotni pri podajanju mnenja o informiranju potrošnikov in promociji izdelkov. Navajajo, da je aktivnosti premalo, kar pa je povezano tudi z nedorečenostjo višine in porabe namenskih sredstev, ki se zbirajo ob prodaji proizvodov v okviru izbrane kakovosti.

C. Dodatni metodološki zaznamki

REGRESIJSKA ANALIZA

Uporabili bomo metodo multiple linearne regresije. Pri tem bodo kazalniki vrednotenja nastopali v obliki preučevane spremenljivke y. Za pojasnjevalne spremenljivke pa bomo izbrali različne statistične podatke (kazalnike stanja in strukture kmetijstva, finančna sredstva PRP, socio-ekonomske značilnosti in fizično-geografske značilnosti). Te podatke bomo pridobili iz podatkovnih baz upravičencev ARSKTRP in SURS.

KORELACIJSKI KOEFICIENTI

Uporabili bomo statistično metodo korelacij. Preverjali bomo statistično značilnost med dvema spremenljivkama (s pomočjo Pearson koeficienta). Pri tem nas bodo zanimali predvsem dejavniki, ki imajo statistično značilen vpliv na izbrane kazalnike vrednotenja. Na ta način bomo pridobili boljši vpogled na posamezne dejavnike, ki imajo vpliv na preučevan kazalnik. V naslednjem koraku lahko na enostaven način uporabimo še linearno regresijo s pomočjo katere lahko pridobimo podatek o netu vplivu posameznega dejavnika na preučevan kazalnik vrednotenja.

SVV 7 (PP 3B): Podpora preprečevanju in obvladovanju tveganja na kmetijah?

V okviru prednostnega področja 3B ni programiranih ukrepov.

SVV 11 (PP 5A): V kolikšni meri je ukrepanje v okviru programa razvoja podeželja prispevalo k učinkovitejši rabi vode v kmetijstvu?

A. Končni odgovor na evalvacijsko vprašanje (vključno s kratkim opisom pristopa): *[Največ 17,500 znakov = cca. 5 strani]*

A.1 Kratek opis pristopa oz. metodologije vrednotenja

Pri vrednotenju vprašanja SVV 11 postavljamo hipotezo (merilo preseje), da se je povečala učinkovitost rabe vode v kmetijstvu. Z različnimi kazalniki smo skušali odgovoriti na to vprašanje. Ker PP 5A ni bilo programirano, smo kazalnike vrednotenja izračunali na osnovi podukrepov, ki imajo sekundarni učinek na PP 5A. V spodnji preglednici ponazarjamo, kateri podukrepi so bili uporabljeni za vsak posamezen kazalnik. Odločitev o tem, kateri podukrepi so vstopili v kazalnike temelji predvsem na razpoložljivosti podatkov.

Kazalniki	Uporabljeni podukrepi, podatki
- Odvzem vode v kmetijstvu (I.10)	M04.1, M04.3
- Letna poraba vode v kmetijstvu (m^3)	Nacionalna statistika
- Namakana kmetijska zemljišča (ha)	Nacionalna statistika
- Delež namakanega zemljišča, ki bo prešel na učinkovitejši namakalni sistem (R12/T14)	M04.1, M04.3
- Povečanje učinkovite rabe vode v kmetijstvu pri operacijah s podporo PRP (R13; površine)	M04.1
- Skupni javni izdatki (O.1)	M01.2, M04.1, M04.2, M04.3, M19.2
- Skupne naložbe (O.2)	
- Število podprtih kmetijskih gospodarstev/upravičencev (O.4)	M01.2, M04.1, M04.2, M04.3, M19.2
- Število kmetijskih gospodarstev (C17)	
- Namakana zemljišča v hektarjih (C20)	M01.2, M04.1, M04.2, M04.3, M19.2
- Delež KMG, ki prejema finančno podporo v okviru PRP za učinkovitejšo rabo vode	Nacionalna statistika
- Mnenje o doseganju ciljev PP 5A	Nacionalna statistika
	M04.1, M04.2
	Fokusna skupina

Kazalnike smo izračunali z osnovnimi **kvantitativnimi metodami**. Z opisno statistiko (vsote, deleži, grafični prikazi) smo povzeli rezultate izvajanja podukrepov PRP, ki prispevajo k učinkovitejši rabi vode v kmetijstvu. Na ta način smo izračunali kazalnik vpliva (I.10), kazalnika rezultatov/ciljev (R12/T14 in R13), skupne kazalnike učinka (O.1, O.2 in O.4) ter dva dodatna kvantitativna kazalnika. Kazalnike stanja (C17 in C20) smo povzeli iz nacionalne statistike – SURS.

Pri dodatnih kazalnikih (delež zemljišč, ki bi prvič prešel na namakanje in delež KMG, ki so zahvaljujoč PRP sredstvom prešli na boljše upravljanje z vodami) smo naredili še korelacijsko analizo. Korelacijska analiza je bila predvidena še pri kazalniku R13, vendar le-ta ni bila narejena, ker ni bila smiselna, saj je približno 95 % upravičencev navedlo enak odgovor. Glede na tovrsten odgovor se pričakuje, da nobena povezava ne bi bila statistično značilna.

Pri kazalnikih R12/T14 in R13 je bila predvidena tudi regresijska analiza, vendar ni bila izvedena. Pri kazalniku R12/T14 regresijske analize nismo izvedli, ker nobena korelacijska povezava med relevantnimi dejavniki na preučevan kazalnik ni bila statistično značilna, kar je predpogoj za izvedbo regresije. Iz tega vidika, regresijska analiza ni bila primerna metoda. Enako velja za kazalnik R13, ki že v preliminarni analizi predpostavlja, da nobena povezava ni statistično značilna (95 % odgovorov je enakih).

Za izračun predpisanih kazalnikov smo uporabili različne podatkovne vire. Glavni podatkovni viri so bile baze o izvajanju podukrepov PRP, ki prispevajo na PP 5A (t. i. podatki iz baz upravičencev). Nekatere kazalnike smo izračunali ali povzeli iz nacionalnih statistik, nekatere pa na kombinaciji podatkov nacionalne statistike in baz upravičencev.

Uporabili smo tudi en kvalitativen kazalnik (mnenje o doseganju ciljev PP 5A), ki je podan v opismeni obliki, brez izračunov. Tukaj smo uporabili **kvalitativno metodo**, in sicer fokusno skupino. Razgovora odprtega tipa so se udeležili predstavniki Ministrstva za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano (MKGP), Agencije RS za kmetijske trge in razvoj podeželja (ARSKTRP), Direkcije RS za vode (DRSV) ter Kmetijsko-gozdarske zbornice Slovenije (KGZS).

A.2 Končni odgovor na vprašanje za vrednotenje ter izzivi vrednotenja

V analizo, ki obravnava prispevek PRP k učinkovitejši rabi vode v kmetijstvu, je bilo vključenih pet podukrepov (M01.2, M04.1, M04.2, M04.3, M19.2), pri čemer sta bili glavni podatkovni bazi podukrepa M04.1 in M04.3. Iz teh dveh podukrepov smo izračunali kazalnik vpliva I.10, in sicer ocenjujemo, da znaša poraba vode za namene namakanja 1.628.575,46 m^3, kar je dejanski prispevek PRP ukrepov na učinkovito rabo vode v kmetijstvu. Nadalje podatki kažejo, da je delež namakanega zemljišča, ki bo prešel na učinkovitejši namakalni sistem (R12/T14), 7,18 %. Pri tem ugotavljamo, da sta izračunana kazalnika podcenjena, saj prepoznavamo tudi vpliv drugih intervencij PRP na učinkovitejšo rabo vode v kmetijstvu, vendar zaradi pomanjkanja podatkov teh vplivov nismo mogli izračunati. Zato predvidevamo, da sta kazalnika vpliva I.10 in rezultata (R12/T14) večja kot to izkazujejo podatki o izvajanju.

V Sloveniji nismo programirali PP 5A, zato smo pri vrednotenju uporabili rezultate tistih podukrepov, ki imajo na analizirano PP sekundarni učinek (M01.2, M04.1, M04.2, M04.3 in M19.2). Sekundarni učinek na to PP naj bi imeli tudi podukrepi M01.1, M02.1 in M16.2, vendar jih nismo analizirali, saj znotraj teh podukrepov ni bilo odobrene nobene operacije, ki bi zajemala tematiko vodnih virov ali namakanja v kmetijstvu.

Najpomembnejšo podatkovno bazo so nam predstavljali podatki o izvajanju podukrepa M04.1. Ta baza je bila za analiziranje PP 5A najpomembnejša zato, ker je vsebovala informacije o porabi vode za namakanje pred in po naložbi ter podatke o površinah namakanih zemljišč pred in po naložbi. Pri tem ukrepu je bilo za namene namakanja v kmetijstvu odobrenih 43 vlog. Celotna vrednost teh naložb (vključno z DDV) je znašala 7.021.316,07 EUR. Pri tem so bila zaprošena sredstva v višini 3.547.803,68 EUR, odobrenih pa je bilo 3.498.496,36 EUR. Stopnja sofinanciranja naložb je tako znašala skoraj 50 %. Večina prijaviteljev je bila kmetijskih gospodarstev (37), sledijo podjetja (5) ter eden javni zavod.

V sklopu namakanja v kmetijstvu sta bili pri podukrepu M04.3 odobreni še dve operaciji, ki obsegata gradnjo velikih namakalnih sistemov. Celotna vrednost teh dveh naložb (vključno z DDV) je znašala 1.038.333,06 EUR. Pri tem so bila zaprošena sredstva v višini 856.995,33 EUR, odobrenih pa je bilo 831.928,29 EUR. S tem je bilo podprtih približno 80 % celotne naložbene vrednosti. Investitor je eden javni zavod ter ena občina. Pri temu ukrepu moramo upoštevati še prispevek prevzetih obveznosti prejšnjega programskega obdobja 2007-2014, in sicer za dva projekta ukrepa 125 (izgradnja velikega namakalnega sistema), ki sta tudi prispevala k učinkovitejši rabi vode v kmetijstvu. Celotna vrednost tih dveh naložb je znašala 6.169.029,00 EUR, odobrenih pa je bilo 3.987.497,26 EUR (65-odstotno sofinanciranje). V obeh primerih je bil investitor gospodarska družba. Skupaj iz podukrepa M04.3 je bilo tako za namene učinkovitejše rabe vode v kmetijstvu odobrenih 4.819.425,55 EUR, celotna vrednost vseh naložb pa je bila 7.207.362,06 EUR. S tem znaša stopnja sofinanciranja približno 67 %. Iz rezultatov tega ukrepa lahko razberemo podatke o površini namakanih zemljišč, ne pa tudi o predvideni porabi vode za namakanje. Porabo vode pa lahko pavšalno ocenimo, in sicer s pomočjo statističnega podatka o povprečni porabi vode na hektar namakanih zemljišč. Podatki o spremljanju porabe vode bodo skladno z zahtevo po letnem poročanju Direkciji za vode za obračun vodnega povračila sicer na voljo od leta 2019 naprej in se bodo lahko uporabili v okviru naknadnega vrednotenja,

Pri ukrepu M04.2 ni bilo odobrene nobene operacije, ki bi se neposredno navezovala na namakanje v kmetijstvu, so pa bile odobrene nekatere operacije, ki vključujejo tehnologije povezane z varčevanjem z vodo, kar posredno prispeva tudi k učinkovitejši rabi vode v kmetijstvu. Za operacije, ki poleg ekonomskih ciljev hkrati posredno prispevajo še k okoljskemu cilju (varčevanje z vodo vključno z uporabo reciklirane vode, ureditve vodnih zbiralnikov in vodohranov za zbiranje meteorne vode) je bilo odobrenih 14 operacij. Celotna vrednost teh naložb (vključno z DDV) je znašala 11.862.284,33 EUR. Pri tem so bila zaprošena sredstva v višini 4.113.130,78 EUR, odobrenih pa je bilo 4.104.436,14 EUR. Delež sofinanciranje je tako znašal približno 35 %. Investitor teh naložb je ena kmetija in 13 živilsko-predelovalnih podjetij. Iz tega podukrepa lahko sklepamo, da prihaja do dodatnih prispevkov PRP na učinkovitejšo rabo vode v kmetijstvu, nimamo pa podatkov (npr. o deležu zmanjšanja porabe vode), katere bi lahko vključili v izračun kazalnikov, zato dodatne analize niso bile izvedene. Tudi ti podatki bodo na voljo od leta 2019 naprej.

Podobno kot pri podukrepu M04.2 je tudi pri podukrepu M19.2. Tukaj sta bili odobreni dve operaciji, ki posredno prispevata k učinkovitejši rabi vode v kmetijstvu (naslovi operacij: Učinkovito čiščenje odpadnih voda za ohranjanje vodnih virov in Trajnostno zagotavljanje endogenih vodnih virov). Celotna vrednost teh dveh naložb (vključno z DDV) je znašala 266.567,74 EUR. Pri tem so bila zaprošena sredstva v višini 204.859,97 EUR, odobrenih pa je bilo 192.599,36 EUR. S tem je znašala stopnja sofinanciranja dobrih 70 %. V obeh primerih je bil LAS nosilec operacij. V podatkovni bazi izvajanja tega podukrepa ni podatkov o porabi vode in varčevanju z vodami, zato dodatne analize niso bile izvedene in potemtakem učinki niso zajeti v kazalnikih. Z zagotovo pa lahko sklepamo, da tudi tukaj obstaja pozitiven vpliv PRP na učinkovitejšo rabo vode v kmetijstvu.

Podukrep M01.2 sicer ni zaveden kot ukrep, ki bi imel sekundarne učinke na PP 5A, vendar ga tukaj vseeno navajamo, saj vidimo pozitivne učinke tega ukrepa na učinkovitejšo rabo vode v kmetijstvu. V sklopu tega podukrepa je bil odobren demonstracijski projekt, ki prikazuje delovanje namakalnega sistema. To ima nedvomno pozitiven prispevek PRP k učinkovitejši rabi vode v kmetijstvu, saj bodo lahko kmetovalci (vsaj nekateri) nova znanja in tehnologije prenesli v svoje kmetijske prakse. Za ta namen so bila odobrena sredstva v višini 13.642 EUR. Stopnja javne podpre tega ukrepa je 100 %. Nosilec tega demonstracijskega projekta je

javni zavod.

Interpretacija izračunanih kazalnikov

Kazalnik vpliva *I.10 Odvzem vode v kmetijstvu* smo izračunali glede na dostopne podatke upravičencev podukrepa M04.1, saj je to edini podukrep, kjer upravičenci poročajo o porabi vode (v m^3) za namakanje. Pri vseh ostalih podukrepih teh podatkov nimamo, zato ostali ukrepi niso vključeni v kazalnik vpliva, razen pavšalne ocene pri podukrepu M04.3. Prvotna ambicija vrednotenja je bila, da bi podatke o dejanski porabi vode (v m^3) merili na ravni posameznega kmetijskega gospodarstva. V naslednjem koraku bi primerjali porabo vode upravičencev PRP z ne-upravičenci. Žal nam podatkovne zbirke (npr. FADN) tega ne omogočajo, saj kmetijska gospodarstva v Sloveniji ne poročajo o porabi vode. S tem smo izgubili kontrolno skupino (ne-upravičenci PRP) ter tudi velik del upravičencev PRP, saj o porabi vode poročajo zgolj upravičenci podukrepa M04.1. Pri analizi se osredotočamo na tiste naložbe, ki se navezujejo na namakalne sisteme (po vrsti prevladujoče naložbe: Stroški ureditve malih namakalnih sistemov in njihovih tehnoloških posodobitev, stroški izgradnje pripadajočih vodnih virov, ter nakupa in postavitve namakalne opreme ter Stroški ureditve zasebnih namakalnih sistemov, ki so namenjeni enemu uporabniku, ter nakupa in postavitve namakalne opreme). Za te namene je bilo iz podukrepa M04.1 odobrenih 43 vlog. Pri tem je približno 25 % naložb obsegalo obnovo obstoječih namakalnih sistemov, ostalo pa so bile novogradnje oziroma uvedbe namakalnih sistemov. Glede porabe vode je poročalo 39 od skupno 43 upravičencev. Pred naložbo je po njihovih podatkih poraba vode obsegala 70.582,90 m^3 (ta podatek so navedli zgolj upravičenci, ki so posodabljali obstoječi namakalni sistem). Po zaključenih naložbah pa naj bi poraba vode obsegala **629.842,1 m^3** (vrednost kazalnika I.10; ukrep M04.1; o tem podatku poročajo tako tisti, ki posodabljalo obstoječi namakalni sistem kot tudi tisti, ki so namakalni sistem uvedli na novo). Menimo, da ta kazalnik odraža dejanski neto vpliv PRP na količino vode, namenjeno namakanju v kmetijstvu. Je pa ta neto vpliv nekoliko podcenjen, saj tudi druge intervencije PRP prispevajo k učinkovitejši rabi vode v kmetijstvu, vendar zaradi pomanjkanja podatkov teh vplivov nismo mogli izračunati. Načeloma pa lahko k temu kazalniku prištejemo tudi ocenjen vpliv porabe vode iz podukrepa M04.1, kjer se je podprlo naložbe v rastlinjake. Do konca leta 2018 je bilo podprtih 56 rastlinjakov s skupno površino 22,01 ha. Po oceni strokovnjakov znaša poraba vode v rastlinjakih pri pridelavi vrtnin približno 1.500 m^3 na hektar. Potemtakem je ocenjena poraba vode v rastlinjakih, podprtih s sredstvi podukrepa M04.1 približno 33.015 m^3. K kazalniku I.10 lahko prištejemo še ocenjeno porabo vode iz podukrepa M04.3, in sicer 965.718,36 m^3. To porabo vode smo izračunali na podlagi podatkov upravičencev, da bodo po zaključeni naložbi namakali 845,86 ha kmetijskih zemljišč (85,34 hektarov PRP 2014-2020 ter 760,52 ha iz prenesenih obveznosti); to smo zmnožili s povprečno porabo vode za namakanje na hektar iz nacionalne statistike (1.141,7 m^3/ha). Namreč, po statističnih podatkih smo v letu 2015 namakali 3.175 ha kmetijskih zemljišč in v kmetijstvu porabili 3.625.000 m^3 vode (vir podatkov: SURS, 2015). Tako smo v povprečju porabili 1.141,7 m^3 vode na hektar kmetijske zemlje. Če seštejemo dejansko porabo vode upravičencev M04.1 (629.842,10 m^3), ocenjeno porabo vode upravičencev M04.1 iz rastlinjakov (33.015 m^3) ter ocenjeno porabo vode upravičencev M04.3 (965.718,36 m^3), je skupni kazalnik vpliva I.10 **1.628.575,46 m^3**. V kolikor kazalnik vpliva I.10 primerjamo z nacionalno statistiko o letni porabi vode (3.625.000 m^3), predstavlja količina vode za namakanje v okviru PRP približno 45 %. Vendar poudarjamo, da kazalnika nikakor nista neposredno primerljiva. Podatek nacionalne statistike zajema podatke o porabi vode velikih namakalnih sistemov, brez porabe vode na kmetijskih gospodarstvih. Poleg tega upravičenci podukrepa M04.1 poročajo o predvidenih ocenah porabe vode, dejanska poraba bo razvidna šele po zaključenih naložbah. Ravno tako pri podukrepu M04.1 in M04.3 gre za pavšalno oceno porabe vode in ne za

dejansko porabo vode. Vseeno pa primerjalno gledano je delež vode za namakanje iz naložb PRP precej velik in tako ni zanemarljiv. Prav tako, ob upoštevanju, da obstajajo učinki na učinkovitost rabe vode v kmetijstvu tudi iz drugih ukrepov PRP, ki zaradi pomanjkanja podatkov niso vključeni v analizo lahko predvidevamo, da je dejanski vpliv kazalnika vpliva I.10 večji.

Po poročanju upravičencev M0.4.1 bodo namakana kmetijska zemljišča po zaključenih naložbah v obnovo namakalnih sistemov obsegala 142,52 ha. Upravičenci M04.3 pa poročajo, da bodo po zaključenih naložbah obnove namakali 85,34 ha kmetijskih zemljišč. V seštevku je to 227,86 ha namakanih kmetijskih zemljišč. Na osnovi teh podatkov lahko preidemo na naslednji kazalnik, R12/T14 - delež namakanega zemljišča, ki bo prešel na učinkovitejši namakalni sistem s pomočjo tehnološke posodobitve obsotječih namakalnih sistemov. Kazalnik R12 znaša 227,86 ha, celotna površina namakanih zemljišč (kazalnik C20) pa 3.175 ha (statistični podatek SURS za celotna namakana zemljišča v letu 2015 v Sloveniji). Iz tega sledi, da je delež namakanega zemljišča, ki bo prešel na učinkovitejši namakalni sistem (R12/T14) **7,18 %**. Tudi v ta kazalnik bi bilo smotrno vključiti še učinke drugih ukrepov PRP, ki posredno prispevajo k ohranjanju in varovanju voda, vendar zaradi pomanjkanja podatkov (npr. ne-poročanje o hektarjih namakanih zemljišč) teh prispevkov nismo mogli vključili. Ponovno lahko sklepamo, da je prispevek PRP višji kot to izkazuje kazalnik R12/T14. Pri korelacijski analizi (vpliv različnih statističnih podatkov na kazalnik R12/T14) se nobena povezava ni izkazala za statistično značilno, kar pripisujemo tudi dejstvu, da je bil analiziran vzorec premajhen. Pri temu kazalniku je bila predvidena tudi uporaba regresije, vendar ker nobena korelacijska povezava ni bila statistično značilna (predpogoj za regresijsko analizo), le-ta ni bila narejena.

Izračun vrednosti kazalnika R13 zaradi nedostopnosti podatkov ni bil mogoč (na voljo bodo šele v letu 2019). Upravičenci ukrepa M04.1 so se sicer opredelili, da bodo zmanjšanje porabe vode zaradi obnove obstoječega namakalnega sistema v povprečju zmanjšali za 26,36 %. Večina upravičencev je navedla, da se bo z obnovo/posodobitvijo povprečna poraba vode za namakanje kmetijskih zemljišč zmanjšala za vsaj 25 % glede na stanje pred naložbo. Nekateri pa so navedli, da se bo z naložbo povprečna poraba vode za namakanje kmetijskih zemljišč zmanjšala za vsaj 35 %. Pri temu kazalniku je bila predvidena uporaba korelacijske in regresijske analize, vendar ker je približno 95 % upravičencev navedlo enak odgovor (zmanjšanje vode za vsaj 25 %) se predpostavlja, da nobena povezava ne bi bila statistično značilna. Iz tega vzroka tudi regresijska analiza ni bila opravljena.

Pri izračunu skupnih kazalnikov učinka smo uporabili rezultate izvajanja petih podukrepov, M01.2, M04.1, M04.2, M04.3 in M19.2. Kazalniki učinka so izračunani na podlagi vsote vseh petih podukrepov in vsi podatki izhajajo iz baz upravičencev. Kazalnik skupni javni izdatki O1 znaša **12.628.599,45 EUR** (celotna vrednost odobrenih sredstev pri vseh operacijah). Kazalnik skupne naložbe O2 znaša **26.371.172,24 EUR** (celotna vrednost naložb, vključno z DDV, vseh odobrenih operacij). V povprečju je bila tako stopnja javne podpore približno 50-odstotna. Kazalnik število podprtih kmetijskih gospodarstev/upravičencev O4 pa znaša **64 podprtih operacij**. Največ nosilcev teh operacij je kmetijskih gospodarstev (38), sledijo podjetja (20), javni zavodi (3), LAS-i (2) ter ena občina. Kazalniki učinka so grafično prikazani v razdelku B.4 spodaj, in sicer po posameznih podukrepih.

Ocenjujemo, da znaša delež kmetijskih gospodarstev, ki prejema finančno podporo v okviru PRP za učinkovitejšo rabo vode **0,05 %**. Na podlagi podatkovnih baz upravičencev ocenjujemo, da je bilo s sredstvi PRP, ki so namenjena učinkovitejši rabi vode podprtih 38 kmetijskih gospodarstev, in sicer 37 iz podukrepa M04.1 (podprte so bile naložbe za namakanje) ter 1 iz podukrepa M04.2

(podprta naložba za učinkovito rabo vode). Za izračun tega deleža smo uporabili statistični podatek SURS, ki kaže, da je bilo v letu 2013 v Sloveniji 72.377 kmetijskih gospodarstev. Pri tem poudarjamo, da so bili s sredstvi PRP za učinkovitejšo rabo vode poleg kmetij podprti tudi drugi upravičenci, ki so s kmetijsko panogo tesno povezani (glej kazalnik O4 te PP), niso pa bili zajeti v tem deležu. Podroben izračun kazalnika je podan v razdelku B.4 spodaj, kjer smo kazalnik pripravili za korelacijsko analizo. Analiza je potrdila obstoj nekaterih povezav, vendar moramo te rezultate zaradi majhnega vzorca obravnavati previdno.

Glede doseganja ciljev PP 5A (fokusne skupine) so udeleženci podali več mnenj. Eden od predlogov je, da bi bilo dobro, če bi se kmetijska gospodarstva med seboj povezala preko ukrepa sodelovanje (M16) in bi se v sklopu tega zgradilo še kakšen dodaten namakalni sistem. Na eni strani obstajajo ambicije po izgradnji velikih namakalnih sistemov, ki bi še dodatno prispevali k učinkoviti rabi vode v kmetijstvu, vendar obstaja precej administrativnih ovir (npr. pridobivanje soglasij). Zato udeleženci menijo, da bi bilo smiselno poenostaviti/olajšati administrativne postopke (npr. na stani ARSO; dovoljenja za vodo). Eden od predlogov je tudi ta, da bi gradnjo namakalnih sistemov prevzele občine, ki se lažje soočajo z zapletenimi administrativnimi postopki. Po izgradnji namakalnega sistema pa bi se v rabo vode lahko vključevala kmetijska gospodarstva. Po drugi strani pa je bilo slišati mnenje, da taki sistemi že obstajajo in se v nekaterih primerih niso izkazali kot učinkoviti. Na primer težava so zakupljene kvote vode, ki pogosto niso izrabljene in na ta način nekatera kmetijska gospodarstva ne pridejo do vode, pa čeprav jo je le-te dovolj. Pojavljajo se tudi očitki o slabem upravljanju nekaterih namakalnih sistemov. S tem voda, ki je na razpolago za namakanje ni v celoti izkoriščena. Dodatna težava, da bi bile občine pobudnice za izgradnjo namakalnih sistemov je tudi v tem, da občine v tem ne vidijo dolgoročnih ekonomskih koristi. Nekatere občine imajo tudi likvidnostne težave. Eden od predlogov za oblikovanje ukrepov, ki primarno zasledujejo okoljske cilje, je tudi ta, da se za te operacije ne zahteva izdelava poslovnih načrtov, temveč zgolj tehnološki načrt. V tem primeru bi pričakovali več prijavljenih projektov, ki bi zasledovali cilje boljšega upravljanja z vodnimi viri ter učinkovitejše rabe vode v kmetijstvu. Eno od priporočil je tudi, da se nekatere naložbe pogojujejo z uporabo vode (npr. obvezna investicija v namakalne sisteme pri podpori sadjarstva).

Zaključki, ki so podlaga za priporočila	Priporočila
Menimo, da so intervencije PRP pripomogle k večji učinkovitosti rabe vode v kmetijstvu. Ugotavljamo pa, da je vpliv PRP na učinkovitost rabe vode v kmetijstvu večji kot to izkazujejo podatki. Pri gradnji namakalnih sistemov ugotavljamo precejšnje ozko grlo pri administrativnih postopkih, predvsem pri pridobivanju gradbenih dovoljenj, različnih soglasij in vodnih dovoljenjih.	1. Za boljšo oceno prispevka PRP na okoljske kazalce priporočamo bolj podrobno spremljanje stanja (npr. količina porabljene vode; vodomeri itd.). To priporočilo gre bolj v smeri splošnega spremljanja stanja kmetijstva in okolja, saj je upravljanje z vodami eden od ključnih okoljskih ciljev. Stanje porabe vode bi lahko bil na primer dodaten kazalnik FADN podatkov. Pri poročanju in spremljanju PRP pa bi lahko to bil obvezen podatek pri vseh tistih ukrepih, ki primarno zasledujejo okoljske cilje. 2. Ločevanje naložb po ekonomskih in okoljskih koristih. Pri naložbah, ki primarno zasledujejo okoljske cilje naj se ne zahtevajo poslovni načrti, temveč zgolj tehnološki načrti. 3. Nudenje večje strokovne pomoči kmetijskim gospodarstvom pri odpravljanju

	ozkih grl pri naložbah, in sicer pri pridobivanju različnih dovoljenj in soglasij ter tudi večja prizadevanja za poenostavljanje zapletenih administrativnih postopkov, večjo vpetost svetovalnih služb in ostalih inštitucij (npr. občine). 4. Velik pomen zgoraj naštetih priporočil vidimo tudi v luči vse pogostejših podnebnih sprememb, kjer ukrepi namenjeni učinkoviti rabi vode v kmetijstvu lahko učinkovito pomagajo kmetijskim gospodarstvom k prilagajanju na podnebne spremembe in posledično njihovemu boju (trajnostna in učinkovita raba vodnih virov, zmanjšanje posledic suše itd.).

B. Podroben opis pristopa oz. metodologije in rezultatov vrednotenja

B.1 Programirani ukrepi s primarnim prispevkom

To prednostno področje ni bilo programirano, zato navajamo podukrepe s sekundarnim učinkom.

B.2 Programirani ukrepi s sekundarnim prispevkom

M04.1: Podpora za naložbe v kmetijska gospodarstva - podukrep med drugim podpira tudi nakup namakalne opreme ter naložbe v izgradnjo in tehnološke posodobitve zasebnih namakalnih sistemov za enega uporabnika, v shranjevanje meteorne vode, v ureditev vodnih zbiralnikov ter v ureditev čistilnih naprav.
M04.3: Podpora za naložbe v infrastrukturo, povezana z razvojem, posodabljanjem ali prilagoditvijo kmetijstva in gozdarstva – podukrep preko financiranja izgradnje in tehnoloških posodobitev namakalnih sistemov za več uporabnikov zasleduje cilj zmanjšanja porabe vode in s tem racionalnejšega upravljanja z vodnimi viri.
M04.2: Podpora za naložbe v predelavo/trženje in/ali razvoj kmetijskih proizvodov - podpira naložbe v posodobitev sistemov za varčno uporabo vode, shranjevanje vode in ureditev čistilnih naprav.
M01.1: Podpora za dejavnosti poklicnega usposabljanja in pridobivanja spretnosti - lahko prispeva k boljšemu upravljanju voda.
M02.1: Podpora za pomoč pri storitvah svetovanja - eden izmed glavnih poudarkov svetovanja, predvidenega v PRP, je tudi zmanjšanje vplivov kmetijstva na kakovost površinskih in podzemnih voda.
M16.2: Podpora za pilotne projekte ter za razvoj novih proizvodov, procesov in tehnologij - inovacije, programirane v okviru prednostnega področja 4B, prek izboljšanja upravljanja voda vplivajo tudi na njeno učinkovitejšo rabo v kmetijstvu.
M19.2: Podpora za izvajanje operacij v okviru strategije lokalnega razvoja, ki ga vodi skupnost - izvedba aktivnosti znotraj lokalnega razvoja na področju varstva okolja in ohranjanje narave, ki je eno izmed štirih tematskih področij ukrepanja.

Merila za presojo (hipoteze)	Kazalniki	Viri podatkov / metode zbiranja podatkov	Metoda za analizo oz. izračun kazalnikov	Rezultati
	Skupni kazalniki vpliva (I)			
Povečala se je učinkovitost rabe vode v kmetijstvu	I.10: Odvzem vode v kmetijstvu	ARSKTRP, SURS	Opisna statistika	629.842,10 m^3 (M04.1) Pavšalna ocena: 1.628.575,46 m^3 (M04.1+M04.3)

Pomožni kazalniki za izračun kazalnika vpliva I.10			
Letna poraba vode v kmetijstvu (m^3)	SURS, leto 2015	Opisna statistika	3.625.000 m^3
Skupni kazalniki rezultatov/ciljev (R/T)			
R12/T14: Delež namakanega zemljišča, ki bo prešel na učinkovitejši namakalni sistem (površine)	ARSKTRP, SURS za leto 2015	Opisna statistika, korelacijski koeficienti, regresijska analiza	7,18 %
R13: Povečanje učinkovite rabe vode v kmetijstvu pri operacijah s podporo PRP (površine)	ARSKTRP	Opisna statistika, korelacijski koeficienti, regresijska analiza	N/A
Skupni kazalniki učinka (O)			
O.1: Skupni javni izdatki	ARSKTRP	Opisna statistika	12.628.599,45 €
O.2: Skupne naložbe	ARSKTRP	Opisna statistika	26.371.172,24 €
O.4: Število podprtih kmetijskih gospodarstev/upravičencev	ARSKTRP	Opisna statistika	64 podprtih operacij
Skupni kazalniki stanja (C)			
C17: Število kmetijskih gospodarstev	SURS, leto 2013	Opisna statistika	72.377
C20: Namakana zemljišča v hektarjih	SURS, leto 2015	Opisna statistika (ha)	3.175 ha
Dodatni kvantitativni kazalniki			
Delež KMG, ki prejema finančno podporo v okviru PRP za učinkovitejšo rabo vode	ARSKTRP, SURS	Opisna statistika, korelacijski koeficienti	0,05 %
Dodatni kvalitativni kazalniki			
Mnenje o doseganju ciljev PP 5A oziroma ali intervencije PRP vplivajo na izboljšanje učinkovitosti porabe vode	MKGP, ARSKTRP, DVRS, ARSO, KGZS	Fokusna skupina 9: Vode in tla	Kvalitativni kazalnik: glej odgovor na vprašanje v razdelku A.2 zgoraj

B.3 Predvideni metodološki izzivi in problemi

Razpoložljivi podatki predstavljajo premajhen vzorec za korelacijsko analizo, ki bi bila statistično smiselna za izvedbo. Analiza je bila sicer izvedena pri večini kazalnikov, ki so predvidevali uporabo te analize, vendar moramo rezultate zaradi premajhnega vzorca obravnavati z določenim zadržkom (precejšnje tveganje za nesmiselne ali zavajajoče rezultate).

V prihodnje vidimo izziv v temu, da se v regresijsko analizo vključijo še socio-ekonomski kazalci upravičencev (spol, izobrazba, cilji naložb, vrsta proizvodnje ipd.). Tovrstni kazalci izvajanja posameznih podukrepov sicer že obstajajo, vendar regresijske analize zaradi majhnega vzorca podatkov niso bile izvedene.

Zaradi ne-poročanja o nekaterih ključnih podatkih, potrebnih za vrednotenja PP 5A (dejanska poraba vode in namakane površine; pri naložbah za namakanje kot tudi pri ostalih naložbah-kontrolne skupine) so poglobljene statistične analize onemogočene. Iz tega vzroka se vrednotenje naslanja zgolj na opisno statistiko izvajanja podukrepov, nacionalno statistiko ter izvedenska mnenja. Iz naštetega zaključujemo, da je dejanska učinkovitost rabe vode v kmetijstvu težko kvantitativno merljiva.

B.4 Dodatna pojasnila in priloge k odgovoru na vprašanje za vrednotenje

Priloga k dodatnemu kazalniku (delež namakanega zemljišča, ki bo prešel na učinkovitejši namakalni sistem):

V spodnji preglednici prikazujemo izračunan kazalnik delež namakanega zemljišča, ki bo prešel na učinkovitejši namakalni sistem prešel prvič, ki smo ga za potrebe korelacijske analize porazdelili po statističnih regijah Slovenije. Potrebno je poudariti, da so v korelacijski analizi upoštevana zemljišča, ki so z namakanjem začela prvič. Podatki predstavljajo hektare namakanih kmetijskih zemljišč po izvedenih naložbah za podukrepa M04.1 in M04.3 ter njun seštevek. To smo delili s statističnim podatkom SURS dejansko namakane kmetijske zemlje v letu 2015, kazalnik pa v tej analizi predstavlja delež namakanega zemljišča, ki bo na novo prešel na učinkovitejši namakalni sistem. V korelacijsko analizo, kjer smo preverjali morebitno povezavo nekaterih dejavnikov na ta kazalnik, smo vključili dejavnike organizirane na ravni statističnih regij, in sicer: višino izplačanih sredstev iz PRP 2014–2020 do 31.12.2018 (v EUR), število kmetijskih gospodarstev (KMG), kmetijska zemljišča v uporabi (KZU, ha), število polnovrednih delovnih moči (PDM), ekonomsko velikost (v EUR), število glav velike živine (GVŽ), delež površin njiv glede na KZU (%), delež površin trajnih nasadov glede na KZU (%) ter delež kmetijskih gospodarstev z 10 ali več hektari KZU (%). Nobena korelacijska povezava ni bila statistično potrjena, zato ne moremo trditi, da pri analiziranih dejavnikih prihaja do povezav z kazalnikom o deležu hektarjev, ki bodo na novo prešli na učinkovitejši namakalni sistem. Poudarjamo, da je bil tak rezultat iz analitičnega stališča tudi pričakovan, saj imamo zelo majhen vzorec opazovanj (41 poročanj o količini namakanih zemljišč, ki so porazdeljena po 12. statističnih regijah).

*Izračun kazalnika– delež namakanega zemljišča, ki bo prešel na učinkovitejši namakalni sistem (zemljišča z novimi namakalnimi sistemi)**

	R12 - M04.1 (ha)	R12 - M04.3 (ha)	R12, skupaj (ha)	T14, Slovenija (ha)	Novo namakano zemljišče (%)
Pomurska	34,84		34,84	583	5,98

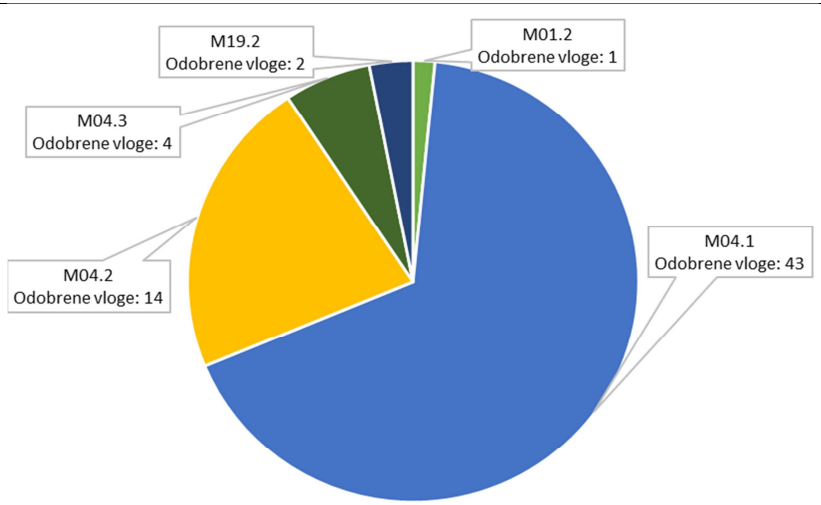
Podravska	76,18		76,18	627	12,15	
Koroška			0,00	**n/p**		
Savinjska	114,63		114,63	169	67,83	
Zasavska			0,00	**n/p**		
Spodnjeposavska	160,93		160,93	47	342,41	
Jugovzhodna Slovenija	3,85		3,85	73	5,27	
Notranjsko-kraška	1,67		1,67	**n/p**		
Osrednjeslovenska		78,94	78,94	171	46,16	
Gorenjska			0,00	293	0,00	
Goriška	1,75	6,40	8,14	1036	0,79	
Obalno-kraška			0,00	108	0,00	
SKUPAJ	**393,86**	**85,34**	**479,20**	**3.175**	**15,09**	

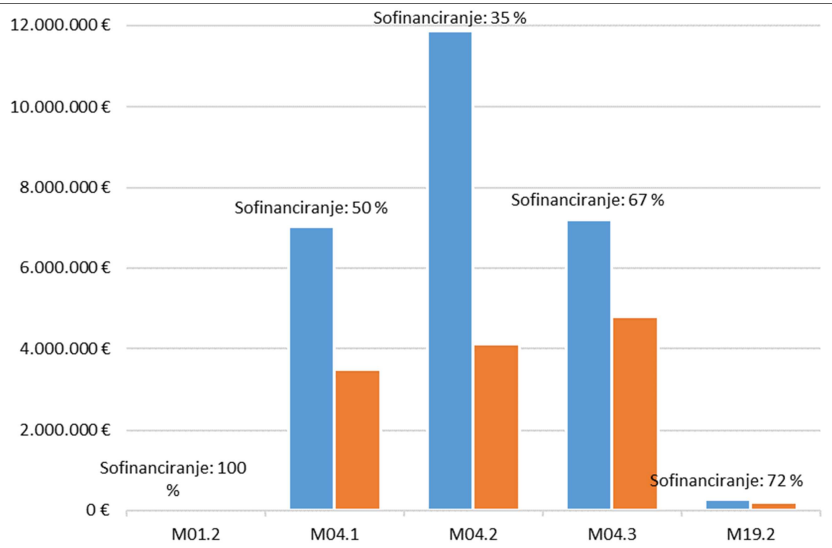
Korelacijska analiza s korelacijskimi koeficienti in stopnjo statistične značilnosti

	PRP sredstva	**KMG**	**PDM**	**KZU**	**Ekonomska velikost**	**GVŽ**	**Njive glede na KZU, %**	**Trajni nasadi glede na KZU, %**	**KMG z 10 ali več ha, %**
Prvič namakana zemljišča, korelacijski koeficient	-0.169	0.007	0.043	-0.075	-0.045	-0.053	0.113	0.045	-0.239
Prvič namakana zemljišča, p-vrednost	0.599	0.983	0.894	0.817	0.889	0.869	0.727	0.889	0.455

Priloga k kazalnikom učinka:

V tortnem grafikonu prikazujemo število odobrenih vlog po posameznih podukrepih PRP, ki imajo učinek na učinkovitejšo rabo vode v kmetijstvu, v stolpčnem grafikonu pa po posameznih podukrepih prikazujemo celotno vrednost naložb (v EUR), znesek odobrenih sredstev (v EUR) ter stopnjo sofinanciranja (%).

Priloga k dodatnemu kvantitativnemu kazalniku (delež KMG, ki prejema podporo PRP za učinkovitejšo rabo vode):

Spodaj prikazujemo kazalnik delež kmetijskih gospodarstev, ki prejema finančno podporo v okviru PRP za učinkovitejšo rabo vode in kateri znaša 0,05 %. Vključene so kmetije iz podukrepa M04.1 in M04.2. Za izračun deleža smo uporabili nacionalni statističen podatek SURS iz leta 2013. Izračunan delež smo za potrebe korelacijske analize organizirali na ravni statističnih regij. Kot potencialne dejavnike, ki vplivajo na ta kazalnik, smo vključili dejavnike organizirane na ravni statističnih regij, in sicer: višino izplačanih sredstev iz PRP 2014-2020 do 31.12.2018 (v EUR), kmetijska zemljišča v uporabi (KZU, ha), število polnovrednih delovnih moči (PDM), ekonomsko velikost (v EUR), število glav velike živine (GVŽ), delež površin njiv glede na KZU (%), delež površin trajnih nasadov glede na KZU (%) ter delež kmetijskih gospodarstev z 10 ali več hektari KZU (%).

Izračun kazalnika – delež KMG, ki prejema podporo PRP za učinkovitejšo rabo vode

	Število KMG - M04.1	**Število KMG - M04.2**	**KMG, Slovenija (2013)**	**Delež KMG s podporo PRP za učinkovito rabo vode (%)**
Pomurska	7	0	8.446	0,08
Podravska	12	0	11.427	0,11
Koroška	0	0	2.746	0,00
Savinjska	10	0	10.956	0,09

Zasavska	0	0	908	0,00
Spodnjeposavska	4	0	5.024	0,08
Jugovzhodna Slovenija	1	0	8.436	0,01
Notranjsko-kraška	1	0	2.637	0,04
Osrednjeslovenska	0	0	8.671	0,00
Gorenjska	1	0	4.545	0,02
Goriška	1	1	5.601	0,04
Obalno-kraška	0	0	2.980	0,00
SKUPAJ	**37**	**1**	**72.377**	**0,05**

Korelacijska analiza s korelacijskimi koeficienti in stopnjo statistične značilnosti

	PRP sredstva	PDM	KZU	Ekonomska velikost	GVŽ	Njive glede na KZU, %	Trajni nasadi glede na KZU, %	KMG z 10 ali več ha, %
Delež podprtih KMG za učinkovito rabo vode								
- korelacijski koeficient	0.691	0.636	0.627	0.659	0.514	0.652	-0.047	-0.101
- p-vrednost	0.013	0.026	0.029	0.019	0.088	0.022	0.884	0.755

Zanimivo, da smo tukaj potrdili nekaj statistično značilnih povezav. Korelacijska analiza kaže, da na razpisih za namakalne sisteme pogosteje kandidirajo kmetije tistih statističnih regij, kjer imajo večjo polno vredno delovno moč (p-vrednost = 0.026), imajo večje površine kmetijskih zemljišč v uporabi (p-vrednost = 0.029), so ekonomsko močnejše (p-vrednost = 0.019) in kjer je delež njiv (p-vrednost je 0.022) večji. Rezultati kažejo tudi, da tiste statistične regije, kjer so izplačana sredstva PRP višja, tam kmetije pogosteje sodelujejo na razpisih za namakalne sisteme. To namiguje na pozitiven vpliv PRP sredstev na učinkovitost rabe vode v kmetijstvu. Pri tem pa poudarjamo, da moramo rezultate obravnavati previdno, saj smo obdelovali zelo majhno število podatkov (0,05 % vseh kmetij v Sloveniji). Hkrati so potrjene povezave na meji statističnih značilnosti, zato tem rezultatom ni pripisovati večjega pomena.

C. Dodatni metodološki zaznamki

N/A

SVV 12 (PP 5B): V kolikšni meri je ukrepanje v okviru programa razvoja podeželja prispevalo k učinkovitejši rabi energije v kmetijstvu in pri predelavi hrane?

A. Končni odgovor na evalvacijsko vprašanje (vključno s kratkim opisom pristopa): *[Največ 17,500 znakov = cca. 5 strani]*

A.1 Kratek opis pristopa oz. metodologije vrednotenja

Pri vrednotenju vprašanja SVV 12 postavljamo hipotezo (merilo preseje), da se je povečala učinkovitost rabe energije v kmetijstvu in v živilskopredelovalni industriji. Z različnimi kazalniki skušamo odgovoriti na to vprašanje. Ker PP 5B ni bilo programirano, kazalnike vrednotenja izračunavamo na osnovi podukrepov, ki imajo sekundarni učinek na PP 5B. V spodnji preglednici ponazarjamo, kateri podukrepi so bili uporabljeni za vsak posamezen kazalnik.

Kazalniki	Uporabljeni podukrepi, podatki
- Povečanje učinkovite rabe energije v kmetijstvu in pri predelavi hrane, s podporo PRP (R14)	M04.2
- Skupni javni izdatki (O.1)	M04.1, M04.2, M19.2
- Skupne naložbe (O.2)	M04.1, M04.2, M19.2
- Število podprtih kmetijskih gospodarstev/upravičencev (O.4)	M04.1, M04.2, M19.2
- Število kmetijskih gospodarstev (C17)	Nacionalna statistika
- Delež naložb v povečanje učinkovitosti rabe energije zahvaljujoč PRP	M04.1, M04.2
- Delež sredstev v povečanje učinkovitosti rabe energije zahvaljujoč PRP	M04.1, M04.2
- Dejavniki, ki so najbolj vplivali na izboljšanje energetske učinkovitosti	Fokusna skupina

Kazalnike smo izračunali z osnovnimi **kvantitativnimi metodami**. Z opisno statistiko (vsote, deleži, grafični prikazi) smo povzeli rezultate izvajanja podukrepov PRP, ki prispevajo k učinkovitejši rabi energije v kmetijstvu in pri pridelavi hrane. Na ta način smo izračunali kazalnik rezultatov/ciljev (R14), skupne kazalnike učinka (O.1, O.2 in O.4) ter dva dodatna kvantitativna kazalnika. Kazalnik stanja (C17) smo povzeli iz nacionalne statistike – SURS.

Pri dveh kazalnikih (R14 in delež naložb v povečanje učinkovitosti rabe energije s podporo PRP) je bila predvidena uporaba korelacijske analize, vendar le-ta ni bila narejena, ker ni bila smiselna, saj je bil vzorec opazovanj premajhen. Pri kazalniku R14 je bila predvidena tudi regresijska analiza, vendar iz enakega razloga kot zgoraj, le-ta ni bila narejena.

Glavno podatkovno bazo pri vrednotenju tega PP so nam predstavljali podatki izvajanja podukrepov PRP, ki prispevajo na PP 5B (t. i. podatki iz baz upravičencev). Pri analiziranju tega vprašanja nismo uporabili podatkov iz nacionalnih statistik.

Uporabili smo tudi en kvalitativen kazalnik (dejavniki, ki so najbolj vplivali na izboljšanje energetske učinkovitosti), ki je podan v opismeni obliki, brez izračunov. Tukaj smo uporabili **kvalitativno metodo**, in sicer fokusno skupino. Razgovora odprtega tipa so se udeležili predstavniki Ministrstva za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano (MKGP), Agencije RS za kmetijske trge in razvoj podeželja (ARSKTRP) ter Kmetijsko-gozdarske zbornice Slovenije (KGZS).

A.2 Končni odgovor na vprašanje za vrednotenje ter izzivi vrednotenja

V analizo, ki obravnava prispevek PRP k učinkovitejši rabi energije v kmetijstvu in pri predelavi hrane, so bili vključeni trije ukrepi (M04.1, M04.2 in M19.2). Iz analize podatkov izvajanja M04.1 in M19.2 ni mogoče ugotoviti kakšni so predvideni prihranki energije, ker se v okviru tih dveh ukrepov tovrstni podatki ne beležijo. V okviru podukrepa M04.2

pa od 20. podprtih naložb v učinkovito rabo energije je o potencialnem prihranku energije do sedaj poročalo le 5 upravičencev (o porabi energije še niso poročali vsi investitorji). S temi naložbami naj bi se potrebna letna količina energije zmanjšala za 529.657 kW/h. V povprečju znaša zmanjšanje porabe energije pri omenjenih naložbah 42 %, a gre pri tem za grobo oceno na podlagi omejenega števila naložb oz. podatkov o prihrankih.

V Sloveniji nismo programirali PP 5B, zato smo pri vrednotenju uporabili rezultate tistih podukrepov, ki imajo na analizirano PP sekundarni učinek (M04.1, M04.2 in M19.2). Sekundarni učinek na PP 5B ima tudi podukrep M01.1, kjer je iz analize podatkov ARSKTRP mogoče ugotoviti, da so na učinkovito rabo energije posredno prispevala usposabljanja na področju kmetijsko-okoljskih-podnebnih plačil in ekološkega kmetijstva. V sklopu tega so se izvajala predvsem usposabljanja na področju blaženja in prilagajanja podnebnim spremembam, vendar v bazi podatkov ni podrobneje opredeljeno, kako so ta usposabljanja prispevala k učinkoviti rabi energije v kmetijstvu, zato sekundarni učinki M01.1 v kazalnike niso vključeni.

Do konca leta 2018 je bilo za podukrep M04.1 odobrenih 30 vlog, ki so imele sekundarni učinek na učinkovito rabo energije. Od tega so bile 4 vloge take, kjer je bil prevladujoč strošek naložbe namenjen neposredno k učinkoviti rabi energije; 26 vlog pa je bilo takih, kjer so upravičenci navedli, da bo njihov prispevek k podnebnim spremembam tak, da bo rezultat naložbe povečanje učinkovite rabe energije na kmetiji. Skupaj je celotna vrednost teh naložb (vključno z DDV) znašala 17.495.221,93 EUR. Pri tem so bila zaprošena sredstva v višini 6.042.968,97 EUR, odobrenih pa je bilo 5.493.173,23 EUR. Stopnja sofinanciranja teh naložb je tako znašala približno 30 %. Večina prijaviteljev je bila kmetijskih gospodarstev (27), sledijo jim podjetja (3).

Za namene učinkovite rabe energije v kmetijstvu in pri predelavi hrane je bilo znotraj podukrepa M04.2 odobrenih 20 naložb. Največ vlagateljev je opredelilo, da bo njihov prispevek k podnebnim spremembam tak, da se bodo naložbe navezovale na energetsko učinkovitost stavb in opreme, zmanjšanje toplotnih izgub z uporabo materialov z večjo toplotno izolativnostjo ter na obnovljive vire energije. Tako je večina teh naložb obsegala novogradnje in rekonstrukcije objektov ter nakup energetsko varčnih strojev in opreme. V vseh primerih je bil investitor gospodarska družba. Celotna vrednost teh naložb (vključno z DDV) je znašala 24.053.115,73 EUR. Pri tem so bila zaprošena sredstva v višini 7.044.608,22 EUR, odobrenih pa je bilo 7.001.584,59 EUR. Tako je znašala stopnja javne podpore približno 30 %.

Tudi pri podukrepu M19.2 je bilo glede na vsebinski pregled odobrenih 7 operacij, ki prispevajo k učinkoviti rabi energije (npr. električna motorna vozila ter ozaveščanje o učinkoviti rabi energije in obnovljivih virih energije). Skupna vrednost teh naložb (vključno z DDV) je znašala 525.434,95 EUR, zaprošenih je bilo 372.678,34 EUR, odobrenih pa 350.530,75 EUR. Stopnja sofinanciranja je tako znašala približno 67 %. V vseh primerih je bil LAS nosilec projekta.

Interpretacija izračunanih kazalnikov

Pri kazalniku R14, ki prikazuje povečanje učinkovite rabe energije v kmetijstvu in pri predelavi hrane pri projektih s podporo PRP, smo uporabili podatke o izvajanju podukrepa M04.2. Prvotno je bilo načrtovano, da bomo v kazalnik vključili tudi podatke o izvajanju podukrepa M04.1, vendar iz pregleda podatkovnih zbirk ugotavljamo, da o predvidenih prihrankih energije poročajo zgolj upravičenci

M04.2, ne pa tudi upravičenci M04.1. Iz tega vzroka so v kazalnik R14 vključeni samo podatki M04.2. Pri tem od 20. odobrenih vlog o energetskih prihrankih pred in po naložbi (obnove ali rekonstrukcije objektov) poroča le 5 upravičencev in ti podatki so bili uporabljeni za izračun kazalnika R14 (tukaj je potrebno poudariti, da o porabi energije še niso poročali vsi investitorji, saj je o prihrankih energije potrebo poročati v pet letnem obdobju po zadnjem izplačilu sredstev). Po do sedaj znanih podatkih (podatki iz vlog; 5 upravičencev) naj bi se potrebna letna količina energije po naložbi zmanjšala za 529.656,75 kW/h, kar v povprečju znaša zmanjšanje porabe energije za približno **42 %** (groba ocena, ki ne zadošča za izračun kazlanika R14) Glede na visoko vrednost tega deleža lahko zaključimo, da so sredstva PRP za učinkovito rabo energije v analiziranih petih gospodarskih družbah nedvomno vplivala pozitivno. Poleg tega je s sredstvi PRP podprtih več takih naložb, ki vključujejo obnovo in rekonstrukcijo objektov (npr. ureditve hlevov, ki jih je potrebno ogrevati, rastlinjaki itd.) ter s tem večjo energetsko učinkovitost, vendar le-te naložbe niso bile vključene v analizo, saj upravičenci niso navedli obstoja sekundarnih učinkov na prispevek k podnebnim spremembam ali pa stroškov naložbe niso opredelili za energetsko učinkovite, s čimer so potemtakem te naložbe izpadle iz analize. Potemtakem so učinki ukrepov PRP na energetsko učinkovitost večji kot to izkazujejo podatki. Pri tem kazalniku je bila prvotno načrtovana uporaba korelacijske in regresijske analize, vendar zaradi statistično premajhnega vzorca opazovanj (5 naložb, ki poročajo o prihranku energije), le-te niso bile narejene. Večji analitični potencial za vrednotenje tega kazalnika bo mogoč čez nekaj let, ko bo več investitorjev poročalo o prihrankih energije.

Pri izračunu skupnih kazalnikov učinka smo uporabili rezultate izvajanja treh podukrepov, M04.1, M04.2 in M19.2. Kazalniki učinka so izračunani na podlagi vsote vseh treh podukrepov in vsi podatki izhajajo iz baz upravičencev. Kazalnik skupni javni izdatki O1 znaša **12.845.288,57 EUR** (celotna vrednost odobrenih sredstev pri vseh operacijah). Kazalnik skupne naložbe O2 znaša **42.073.772,61 EUR** (celotna vrednost naložb, vključno z DDV, vseh odobrenih operacij). V povprečju je bila tako stopnja javne podpore 30,5 %. Kazalnik število podprtih kmetijskih gospodarstev/upravičencev O4 pa znaša **57 podprtih operacij**. Največ nosilcev teh operacij je kmetijskih gospodarstev (27), sledijo podjetja (23) ter LAS-i (7). Kazalniki učinka so grafično prikazani v razdelku B.4 spodaj, in sicer po posameznih podukrepih.

V kontekstu naložbenih podukrepov M04.1 in M04.2 (dodatni kvantitativni kazalniki), so obsegale naložbe z učinkom na učinkovito rabo energije v kmetijstvu in predelavi hrane **3,39 %** (izračun: 50 naložb M04.1 in M04.2 z učinkom na PP 5B od skupno 1.477 naložb tih dveh podukrepov), pri odobrenih sredstvih pa veliko več, in sicer **12,28 %** (izračun: 12.494.757,82 EUR odobrenih sredstev iz podukrepa M04.1 in M04.2 z učinkom na PP 5B od skupno 101.774.753,65 EUR odobrenih sredstev tih dveh podukrepov). Vsaj pri odobrenih sredstvih lahko rečemo, da je podprt precej velik delež takih naložb, ki prispevajo k učinkoviti rabi energije.

Udeleženci na fokusni skupini so poudarili, da naložbe v okviru podukrepov M04.1 in M04.2 prvenstveno izboljšujejo konkurenčnost podprtih kmetijskih gospodarstev in kmetijskih podjetij. Pri tem menijo, da je znotraj teh naložb sicer podprtih veliko takih, ki prispevajo k učinkoviti rabi energije, vendar jih je zaradi presplošnega poimenovanja težko opredeliti. Eno od težav tovrstnih naložb za namene spremljanja in vrednotenja predstavlja tudi katalog stroškov, ki ne omogoča specifikacije in klasifikacije naložb do take podrobnosti, ki bi omogočala ovrednotenje prispevka k učinkoviti rabi energije v kmetijstvu in pri predelavi hrane.

Zaključki, ki so podlaga za priporočila	**Priporočila**

Pri vrednotenju PP 5B potrjujemo hipotezo, da se je z intervencijami PRP povečala učinkovitost rabe energije v kmetijstvu in pri predelavi hrane, menimo pa, da je prispevek intervencij PRP na to PP večji kot to izkazujejo podatki. Prvič, o prihrankih energije še niso poročali vsi investitorji, zaradi česar teh prihrankov še ni mogoče oceniti. Konkretnejšo energetsko učinkovitost, ki je posledica intervencij PRP bo mogoče izračunati čez nekaj let, ko bodo gospodarske družbe poročale o prihrankih energije (zahtevano je poročanje v petletnem obdobju po zadnjem izplačilu sredstev). Takrat bo bolj razviden neto vpliv sredstev PRP na PP 5B. Drugič, z naložbami, podprtimi s sredstvi PRP (tako pri podukrepu M04.1 kot tudi pri M04.2) se precej prispeva k večji energetski učinkovitosti (uporaba energetsko učinkovitejših gradbenih materialov ter uporaba energetsko varčnejše strojne opreme in mehanizacija), vendar gre za sekundarne učinke, ki jih je težko meriti. To velja predvsem pri naložbah, ki primarno ne zasledujejo energetsko učinkovitost, imajo pa nedvomno učinek tudi na večjo energetsko varčnost.	1. V tem kontekstu gre priporočilo v smeri, da se bolj natančno razdeli in klasificira stroške naložb. Na primer razdelitev stroškov strojne opreme in inštalacij, ki so povezane z energijo (poraba energije, ogrevanje/hlajenje, toplotna izolativnost itd.)

B. Podroben opis pristopa oz. metodologije in rezultatov vrednotenja

B.1 Programirani ukrepi s primarnim prispevkom

To prednostno področje ni bilo programirano, zato spodaj navajamo sekundarne učinke.

B.2 Programirani ukrepi s sekundarnim prispevkom

M04.1: Podpora za naložbe v kmetijska gospodarstva – podukrep podpira tudi naložbe v povečanje učinkovite rabe energije (na primer: nakup energetsko varčnejše opreme ter naložbe v zmanjšanje toplotnih izgub pri gradnjah objektov z uporabo materialov z večjo toplotno izolativnostjo).
M04.2: Podpora za naložbe v predelavo/trženje in/ali razvoj kmetijskih – podukrep podpira tudi naložbe, namenjene učinkovitejši rabi energije, kot na primer posodobitev energetsko učinkovitih ogrevalnih sistemov.
M01.1: Podpora za dejavnosti poklicnega usposabljanja in pridobivanja spretnosti – za učinkovitejšo rabo energije so usposabljanja in prenosi znanj zelo pomembna.
M19.2: Izvedba aktivnosti znotraj lokalnega razvoja – varstvo okolja in ohranjanje narave je eno izmed štirih tematskih področij ukrepanja, ki so ključna pri zasledovanju lokalnih razvojnih potreb.

Merila za presojo (hipoteze)	Kazalniki	Viri podatkov / metode zbiranja podatkov	Metoda za analizo oz. izračun kazalnikov	Rezultati
Povečala se je učinkovitost	**Skupni kazalniki rezultatov/ciljev (R/T)**			

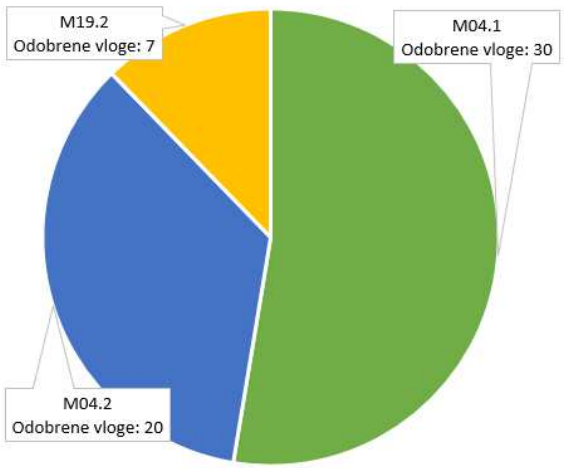
rabe energije v kmetijstvu in v živilskopredelovalni industriji	R14: Povečanje učinkovite rabe energije v kmetijstvu in pri predelavi hrane pri projektih s podporo PRP	ARSKTRP	Opisna statistika, korelacijski koeficienti, regresijska analiza (ATT; poraba energije)	N/A
	Skupni kazalniki učinka (O)			
	O.1: Skupni javni izdatki	ARSKTRP	Opisna statistika	12.845.288,57 EUR
	O.2: Skupne naložbe	ARSKTRP	Opisna statistika	42.073.772,61 EUR
	O.4: Število podprtih gospodarstev/upravičencev	ARSKTRP	Opisna statistika	57
	Kazalniki stanja (C)			
	C17: Število kmetijskih gospodarstev	SURS	Opisna statistika	2013: 72.377
	Dodatni kvantitativni kazalniki			
	Delež naložb v povečanje učinkovitosti rabe energije zahvaljujoč PRP (od vseh naložb M04.1 in M04.2)	ARSKTRP	Opisna statistika	3,39 %
	Delež sredstev v povečanje učinkovitosti rabe energije zahvaljujoč PRP (od vseh sredstev M04.1 in M04.2)	ARSKTRP	Opisna statistika	12,28 %
	Dodatni kvalitativni kazalniki			
	Dejavniki, ki so najbolj vplivali na izboljšanje energetske učinkovitosti	MKGP, AKTRP, KGZS	Fokusna skupina 4: Prednostna naloga 5	Kvalitativni kazalnik: glej odgovor na vprašanje v razdelku A.2 zgoraj.

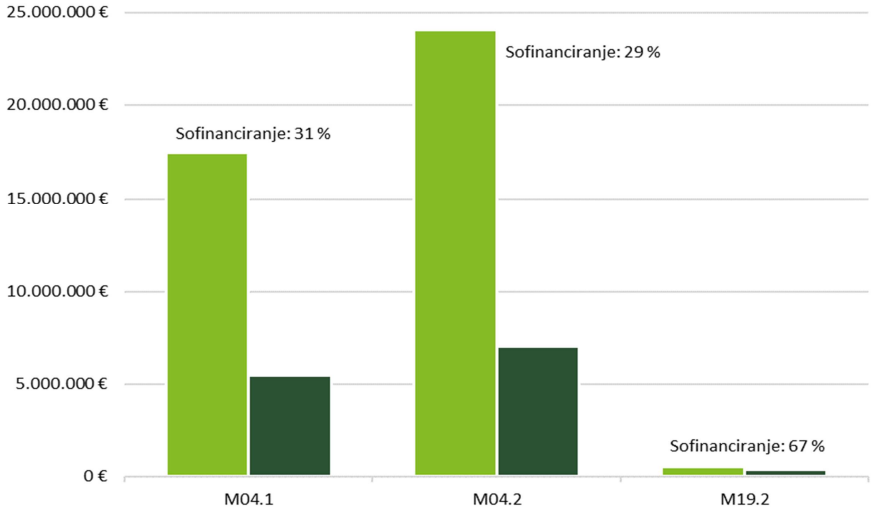
B.3 Predvideni metodološki izzivi in problemi

V tej fazi vrednotenja je pomanjkljivost ta, da je vzorec opazovanj statistično premajhen, da bi lahko PP 5B analitično dobro ovrednotili. Namreč, vsaj za enkrat je samo pet investitorjev poročalo o prihrankih energije, kar je statistično premajhen vzorec, da bi lahko izvedli analize, ki so bile prvotno načrtovane – uporaba korelacijske ter regresijske analize ATT. Iz tega vzroka se vrednotenje naslanja zgolj na opisno statistiko izvajanja podukrepov, ki prispevajo na PP 5B.
Izziv vrednotenja tega PP je tudi v tem, da obstaja precej sekundarnih učinkov, ki jih je težko kvantitativno opredeliti in oceniti.
V prihodnje, ko bo zajem podatkov večji, vidimo izziv v temu, da se pri vrednotenju PP 5B aplicira uporabo ATT regresijske analize.

B.4 Dodatna pojasnila in priloge k odgovoru na vprašanje za vrednotenje

V tortnem grafikonu prikazujemo število odobrenih vlog po posameznih podukrepih PRP, ki imajo učinek na učinkovitejšo rabo energije v kmetijstvu in pri pridelavi hrane, v stolpčnem grafikonu pa po posameznih podukrepih prikazujemo celotno vrednost naložb (v EUR), znesek odobrenih sredstev (v EUR) ter stopnjo sofinanciranja (%).

C. Dodatni metodološki zaznamki

N/A

SVV 13 (PP 5C): V kolikšni meri je ukrepanje v okviru programa razvoja podeželja prispevalo k ponudbi in uporabi obnovljivih virov energije, stranskih proizvodov, odpadkov, ostankov in drugih neživilskih surovin za namene biogospodarstva?

A. Končni odgovor na evalvacijsko vprašanje (vključno s kratkim opisom pristopa): *[Največ 17,500 znakov = cca. 5 strani]*

A.1 Kratek opis pristopa oz. metodologije vrednotenja

Pri vrednotenju vprašanja SVV 13 postavljamo dve hipotezi (merilo preseje), in sicer, da se je povečala ponudba obnovljivih virov energije ter, da se je povečala uporaba obnovljivih virov energije. Z različnimi kazalniki skušamo odgovoriti na to vprašanje. Ker PP 5C ni bilo programirano, kazalnike vrednotenja računamo na osnovi podukrepov, ki imajo sekundarni učinek na PP 5C. V spodnji preglednici ponazarjamo, kateri podukrepi so bili uporabljeni za vsak posamezen kazalnik.

Kazalniki	Uporabljeni podukrepi, podatki

- Energija iz obnovljivih virov, proizvedena s podprtimi projekti (R15)	M04.2
- Naložbe v proizvodnjo energije iz obnovljivih virov, skupaj (T16)	M04.1, M04.2
- Skupni javni izdatki (O.1)	M04.1, M04.2, M08.6, M16.5, M19.2, M19.3
- Skupne naložbe (O.2)	M04.1, M04.2, M08.6, M16.5, M19.2, M19.3
- Število podprtih kmetijskih gospodarstev/upravičencev (O.4)	M04.1, M04.2, M08.6, M16.5, M19.2, M19.3
- Pridobivanje obnovljivih virov energije iz kmetijstva in gozdarstva (C43)	Nacionalna statistika
- Raba energije v kmetijstvu, gozdarstvu in prehrambni industriji (C44)	Nacionalna statistika
- Delež naložb v tehnologije, ki omogočajo porabo energije, pridobljene iz obnovljivih virov, podprte s strani PRP, glede na vrsto obnovljivega vira energije	M04.1, M04.2
- Mnenja o podporah PRP za razvoj in uporabo obnovljivih virov energije	Fokusna skupina

Kazalnike smo izračunali z osnovnimi **kvantitativnimi metodami**. Z opisno statistiko (vsote, deleži, grafični prikazi) smo povzeli rezultate izvajanja podukrepov PRP, ki prispevajo k ponudbi in uporabi OVE, stranskih proizvodov, odpadkov, ostankov in drugih neživilskih surovin za namene biogospodarstva. Na ta način smo izračunali kazalnika rezultatov/ciljev (R15 in T16), skupne kazalnike učinka (O.1, O.2 in O.4) ter eden dodaten kvantitativen kazalnik. Dva kazalnika stanja (C43 in C44) smo povzeli iz nacionalne statistike.

Pri kazalniku R15 je bila predvidena tudi regresijska analiza, vendar zaradi premajhnega vzorca opazovanih podatkov (podatki iz dveh naložb), le-ta ni bila narejena.

Glavno podatkovno bazo pri vrednotenju tega PP so nam predstavljali podatki izvajanja podukrepov PRP, ki prispevajo na PP 5C (t. i. podatki iz baz upravičencev). Pri analiziranju tega vprašanja nismo uporabili podatkov iz nacionalnih statistik, saj nismo naredili primerjalnih analiz.

Uporabili smo tudi en kvalitativen kazalnik (mnenja o podporah PRP za razvoj in uporabo obnovljivih virov energije), ki je podan v opismeni obliki, brez izračunov. Tukaj smo uporabili **kvalitativno metodo**, in sicer fokusno skupino. Razgovora odprtega tipa so se udeležili predstavniki Ministrstva za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano (MKGP), Agencije RS za kmetijske trge in razvoj podeželja (ARSKTRP) ter Kmetijsko-gozdarske zbornice Slovenije (KGZS).

A.2 Končni odgovor na vprašanje za vrednotenje ter izzivi vrednotenja

V analizo, ki obravnava prispevek PRP k ponudbi in uporabi obnovljivih virov energije, stranskih proizvodov, odpadkov, ostankov in drugih neživilskih surovin za namene biogospodarstva (5C), je bilo vključenih šest podukrepov (M04.1, M04.2, M08.6, M16.5, M19.2 in M19.3). Pri večini naložb v OVE še nimamo končnih podatkov o porabi električne energije, zato vsi učinki še niso izračunali. Namreč investitorji bodo poročali o prihrankih energije v petletnem obdobju po zadnjem izplačilu. Po do sedaj znanih podatkih (poročanje v okviru dveh naložb) znaša obseg energije iz obnovljivih virov, proizvedene s podprtimi projekti PRP 92.937,12 kWh, vendar je zaradi pomanjkanja končnih podatkov ta podatek nekoliko podcenjen in ne omogoča dejanskega izračuna kazlanika R15. Kazalnik cilja T16 (število naložb v proizvodnjo

energije iz obnovljivih virov) znaša 5 naložb. Menimo, da so k temu PP prispevali tudi drugi ukrepi PRP, vendar je sekundarne učinke težko kvantitativno ovrednotiti. Kljub naštetemu ugotavljamo pozitivne učinke interveniranja PRP na tem področju; povečala se je tako ponudba OVE (predvsem podukrep M08.6, naložbe v gozdarski sektor) kot tudi uporaba OVE (predvsem podukrepa M04.1 in M04.2).

V Sloveniji nismo programirali prednostnega področja 5C, zato smo pri vrednotenju uporabili rezultate ukrepov, ki imajo sekundarni učinek na 5C (M04.1, M04.2, M04.3, M06.4, M08.6, M16.5, M19.2 in M19.3). Pri tem podukrepov M04.3 in M06.4 nismo analizirali, ker znotraj teh ukrepov ni bilo odobrene nobene operacije, ki bi zajemala tematiko ponudbe in uporabe OVE, stranskih proizvodov, odpadkov, ostankov in drugih neživilskih surovin za namene biogospodarstva. V tem kontekstu priporočamo, da se ukrep M04.3 izvzame iz seznama ukrepov, ki imajo sekundarni učinek na 5C, saj ukrep po večini obsega agromelioracije, komasacije, namakalne sisteme in ureditev gozdne infrastrukture, zato s prednostnim področjem 5C ne vidimo povezav.

V sklopu podukrepa M04.1 je bilo odobrenih 18 naložb, ki imajo vpliv na PP 5C. Pri tem je bilo odobrenih 6 takih projektov, kjer je vrsta prevladujoče naložbe strošek, ki je povezan z pridobivanjem energije iz OVE na kmetijskem gospodarstvu. 12 odobrenih naložb pa je takih, kjer obstaja sekundarni učinek na PP 5C, in sicer od tega je 9 naložb takih, ki se navezujejo na OVE v kmetijstvu ter 3. taki, ki rešujejo problematiko povezano z rastlinskimi odpadki (ureditve kompostarn). Celotna vrednost teh naložb (vključno z DDV) je znašala 6.705.873,96. Pri tem so bila zaprošena sredstva v višini 2.079.418,59 EUR, odobrenih pa je bilo 2.042.860,29 EUR. S tem je bila stopnja sofinanciranja približno 30-odstotna. Investitor naložb je bila največkrat kmetija (17), v enem primeru pa gospodarska družba. Ker gre za sekundarne učinke je iz opisov odobrenih naložb težko razbrati dejanski vpliv na OVE, stranske proizvode, odpadke in ostanke za namene biogospodarstva, zato dodatne analize niso bile izvedene.

Pri podukrepu M04.2 sta bili odobreni dve naložbi, ki vključujeta OVE. V obeh primerih je bila kmetija investitor, naložbi pa sta obsegali proizvodnjo električne in toplotne energije za lastno uporabo (pridobivanje energije iz biomase). Celotna vrednost obeh naložb (vključno z DDV) znaša 2.100.334,52 EUR. Pri tem so bila zaprošena sredstva v višini 464.899,80 EUR, odobrenih pa je bilo 448.043,59 EUR. S tem je bilo podprtih približno 20 % celotne naložbene vrednosti. V sklopu teh dveh naložb investitorja poročata o količini energije iz obnovljivih virov, proizvedene s podprtimi projekti, kar je predstavljajo osnovo za izračun kazalnika rezultata (R15).

Ukrep M08.6 je zelo pomemben za PP 5C, saj s svojimi sekundarnimi vplivi precej olajša dobavo in uporabo OVE, stranskih proizvodov, odpadkov, ostankov in drugih neživilskih surovin za namene biogospodarstva. S podporami PRP v naložbe v gozdarske tehnologije, predelavo in trženje gozdnih proizvodov nastajajo sortimenti, ki se lahko uporabijo kot OVE. V sklopu tega podukrepa je bilo odobrenih 331 vlog. Celotna vrednost vseh naložb (vključno z DDV) znaša 28.042.397,83 EUR. Pri tem so bila zaprošena sredstva v višini 9.299.088,07 EUR, odobrenih pa je bilo 9.128.893,55 EUR. S tem je znašala stopnja sofinanciranja dobrih 30 % celotne vrednosti naložb. V enem primeru je bila upravičenec kmetija, v 300. primerih pa so bili upravičenci zasebni lastniki gozdov (246 posameznikov in 84 podjetij).

V sklopu ukrepa sodelovanje je bila pri podukrepu M16.5 odobrena ena vloga, ki prispeva k OVE v kmetijski pridelavi in predelavi

hrane (Koruzni oklasek kot obnovljivi vir energije). Celotna vrednost tega projekta (vključno z DDV) znaša 299.385,28 EUR. Pri tem so bila zaprošena sredstva v višini 249.878,64 EUR, pri čemer so bila odobrena sredstva enaka zaprošenim (249.878,64 EUR). Stopnja javne podpore je tako znašala približno 85 % celotne vrednosti projekta. Nosilec te naložbe je gospodarska družba.

Pri podukrepu M19.2 je bilo odobrenih 6 projektov, kjer so nosilci navedli, da bodo projekti prispevali tudi k olajšani dobavi in uporabi OVE, stranskih proizvodov, odpadkov, ostankov in drugih neživilskih surovin za namene biogospodarstva (npr. energetska varčnost in učinkovitost, ozaveščanje o OVE ipd.). Celotna vrednost teh projektov (vključno z DDV) znaša 363.194,27 EUR. Pri tem so bila zaprošena sredstva v višini 230.171,96 EUR, odobrenih pa je bilo 224.805,99 EUR. S tem je bilo podprtih približno 60 % celotne vrednosti projektov. Nosilci vseh šestih projektov so LAS-i.

Pri podukrepu M19.3 je bilo odobrenih 8 takih vlog, kjer so nosilci navedli, da bodo operacije posredno vplivale tudi na PP 5C. Celotna vrednost teh operacij (vključno z DDV) znaša 484.247,93 EUR. Pri tem so bila zaprošena sredstva v višini 370.422,57 EUR, odobrenih pa je bilo 358.705,32 EUR. S tem je bilo podprtih približno 75 % celotne vrednosti operacij. Nosilci teh projektov so LAS-i. Iz opisov teh operacije pa menimo, da je dejanski vpliv tega podukrepa na PP 5C zelo majhen in s tem zanemarljiv.

Interpretacija izračunanih kazalnikov

Najpomembnejša podatkovna baza pri izračunu kazalnika rezultata R15 (energija iz obnovljivih virov, proizvedena s podprtimi projekti PRP) je bil podukrep M04.2. Znotraj tega podukrepa sta bili odobreni 2. naložbi, ki obsegata pridobivanje energije iz biomase. V sklopu tih dveh naložb investitorja poročata o količini energije iz obnovljivih virov. Po navedbah investitorja bo letna količina proizvedene energije obsegala **92.937,12 kWh**. V tem obsegu se je torej povečala uporaba OVE, podprtih s PRP. Pri tem menimo, da je ocenjen kazalnik nekoliko podcenjen, saj so k proizvedeni količini energije prispevale tudi druge naložbe PRP (npr. podukrep M04.1), vendar konkretnih podatkov o porabi in proizvodnji kWh energije nimamo. Zato ostalih prispevkov nismo mogli vključiti v kazalnik. Hkrati nismo mogli narediti tudi bolj poglobljenih analiz. Predvidevamo, da se bodo tovrstni učinki lahko ocenili čez nekaj let, saj bodo investitorji poročali o prihrankih energije v petletnem obdobju po zadnjem izplačilu.

Pri izračunu kazalnika cilja T16 (število naložb v proizvodnjo energije iz obnovljivih virov) smo uporabi naložbe iz podukrepa M04.1 in M04.2. Pri podukrepu M04.1 so bile 3 naložbe, ki obsegajo proizvodnjo energije iz OVE (2 vetrnici ter 1 reinjekcijska vrtina) ter 2 naložbi iz podukrepa M04.2, kateri obsegata proizvodnjo energije iz biomase. Torej znaša kazalnik T16 **5** naložb v OVE.

Pri izračunu skupnih kazalnikov učinka smo uporabili rezultate izvajanja šestih podukrepov, M04.1, M04.2, M08.6, M16.5, M19.2 in M19.3. Kazalniki učinka so izračunani na podlagi vsote vseh šestih podukrepov in vsi podatki izhajajo iz baz upravičencev. Kazalnik skupni javni izdatki O1 znaša **12.453.187,38** EUR (celotna vrednost odobrenih sredstev pri vseh operacijah). Kazalnik skupne naložbe O2 znaša **37.995.433,79** EUR (celotna vrednost naložb, vključno z DDV, vseh odobrenih operacij). V povprečju je bila tako stopnja javne podpore približno 33-odstotna. Kazalnik število podprtih kmetijskih gospodarstev/upravičencev O4 pa znaša **366 podprtih operacij**. Največ nosilcev teh operacij je bilo zasebnih lastnikov gozdov (300), sledijo kmetijska gospodarstva (20), LAS-i (14) ter podjetja (2). Kazalniki učinka so grafično prikazani v razdelku B.4 spodaj, in sicer po posameznih podukrepih.

Iz pregleda vlog menimo, da je 9 takih naložb, ki omogočajo porabo energije, pridobljene iz obnovljivih virov. Gre za 7 takih naložb iz podukrepa M04.1, in sicer 4 naložbe v pridobivanje energije iz biomase, 2 s pomočjo vetra, 1 iz geotermalne energije. Pri podukrepu M04.2 pa dve naložbi obsegata pridobivanje energije iz biomase. S temi naložbami smo izračunali dodaten kvantitativen kazalnik, in sicer delež naložb v tehnologije, ki omogočajo porabo energije, pridobljene iz obnovljivih virov, podprte s strani PRP, glede na vrsto obnovljivega vira energije. Glede na energijo, porabljeno iz obnovljivih virov imamo tako največ naložb v biomaso (**66,7 %**), sledi veter (**22,2 %**), ter geotermalna energija (**11,1 %**). Nič naložb ni bilo za energijo, pridobljeno iz sonca in biogoriv.

Udeleženci na fokusni skupini so glede mnenja o OVE povedali, da vidijo potencial v tem kontekstu predvsem pri gradnji bioplinarn. Pri tem poudarjajo, da se je na kmetijskih gospodarstvih zmanjšal interes za gradnjo bioplinarn, predvsem zaradi spremenjenih pogojev oddaje viškov energije na trg. Menijo, da bi se bilo potrebno soočiti in urediti tovrstno problematiko in s tem povečati interes po izgradnji bioplinarn. Eden od pomislekov na tem področju je ta, da bi skrbniki kontrol (npr. ARSKTRP) težko nadzirali surovine, ki bi prehajale v bioplinarne (npr. konflikt nesmotrnosti porabe hrane). Na fokusni skupini je bilo izpostavljeno še, da bi bile naložbe v OVE učinkovitejše, če bi se kmetijska gospodarstva med seboj povezala preko ukrepa sodelovanje (M16). Smiselno bi bilo tudi oblikovati javni razpis, ki bi se neposredno nanašal na OVE in stranske proizvode.

Zaključki, ki so podlaga za priporočila	Priporočila
Glede na to, da PP 5C ni bilo programirano vseeno ugotavljamo pozitivne učinke interveniranja PRP na tem področju. Povečala se je tako ponudba OVE (predvsem podukrep M08.6, naložbe v gozdarski sektor) kot tudi uporaba OVE (predvsem podukrepa M04.1 in M04.2).	1. Za večji prispevek k ponudbi in uporabi OVE, stranskih proizvodov, odpadkov, ostankov in drugih neživilskih surovin za namene biogospodarstva menimo, da bi bilo dobro, če bi se oblikovali javni razpisi, ki bi se neposredno navezovali na to tematiko. 2. Naložbe v OVE bi bile smotrnejše in ekonomsko bolj upravičene, če bi se v sklopu tega kmetje povezovale preko ukrepa sodelovanje (M16).

B. Podroben opis pristopa oz. metodologije in rezultatov vrednotenja

B.1 Programirani ukrepi s primarnim prispevkom

To prednostno področje ni bilo programirano, zato spodaj navajamo sekundarne učinke.

B.2 Programirani ukrepi s sekundarnim prispevkom

M04.1: Podpora za naložbe v kmetijska gospodarstva - podprte so tudi naložbe v spodbujanje ponudbe in uporabe OVE (npr. naložbe v proizvodnjo bioplina z uporabo organskih odpadkov, naložbe v ureditev ogrevanja z lesno biomaso ter ureditev geotermalnih elektrarn)
M04.2: Podpora za naložbe v predelavo/trženje in/ali razvoj kmetijskih proizvodov - podprte so tudi naložbe, namenjene OVE in biogospodarstvu
M08.6: Podpora za naložbe v gozdarske tehnologije ter predelavo, mobilizacijo in trženje gozdnih proizvodov - s sečnjo in spravilom lesa nastanejo tudi sortimenti, ki se lahko uporabijo kot OVE.
M16.5: Podpora za skupno ukrepanje za blažitev podnebnih sprememb ali prilagajanje nanje ter za skupne pristope k okoljskim

projektom in stalnim okoljskim praksam – s tem se bo prispevalo tudi k večjemu znanju, mreženju in učinkovitejšemu upravljanju z naravnimi viri
M06.4: Podpora za naložbe v vzpostavitev in razvoj nekmetijskih dejavnosti - podprte tudi naložbe, namenjene pridobivanju električne in toplotne energije iz obnovljivih virov energije (na primer: lesna masa, biomasa, gnoj in gnojnica, voda, veter ter sonce)
M19.2: Izvedba aktivnosti znotraj lokalnega razvoja - varstvo okolja in ohranjanje narave je eno izmed štirih tematskih področij ukrepanja, ki so ključna pri zasledovanju lokalnih razvojnih potreb
M19.3: Priprava in izvedba aktivnosti sodelovanja LAS - predvidene kolektivne okoljske operacije
M04.3: Podpora za naložbe v infrastrukturo, povezana z razvojem, posodabljanjem ali prilagoditvijo kmetijstva in gozdarstva (***Opozorilo!*** *V podukrep M04.3 sodijo predvsem agromelioracije in komasacije, namakalni sistemi in ureditev gozdne infrastrukture, kjer s prednostnim področjem 5C ne vidimo povezav, zato predlagamo izvzem iz ukrepov, ki imajo sekundarni učinek na prednostno področje 5C*)

Merila za presojo (hipoteze)	Kazalniki	Viri podatkov / metode zbiranja podatkov	Metoda za analizo oz. izračun kazalnikov	Rezultati
Povečala se je ponudba obnovljivih virov energije *Povečala se je uporaba obnovljivih virov energije*	**Skupni kazalniki rezultatov/ciljev (R/T)**			
	R15: Energija iz obnovljivih virov, proizvedena s podprtimi projekti	ARSKTRP MKGP, ARSKTRP, KGZS	Opisna statistika, regresijska analiza (ATT metoda), Fokusna skupina 4: Prednostna naloga 5	N/A (trenutna ocena 92.937,12 kWh)
	T16: Naložbe v proizvodnjo energije iz obnovljivih virov, skupaj	ARSKTRP MKGP, ARSKTRP, KGZS	Opisna statistika, Fokusna skupina 4: Prednostna naloga 5	5
	Skupni kazalniki učinka (O)			
	O.1: Skupni javni izdatki	ARSKTRP	Opisna statistika	12.453.187,38 €
	O.2: Skupne naložbe	ARSKTRP	Opisna statistika	37.995.433,79 €
	O.4: Število podprtih gospodarstev/upravičencev	ARSKTRP	Opisna statistika	366
	Kazalniki stanja (C)			
	C43: Pridobivanje obnovljivih virov energije iz kmetijstva in gozdarstva	SURS	Opisna statistika (podatek za leto 2013; vir podatka Ministrstvo za infrastrukturo, Direktorat za energijo)	152,4 (v mio kWh)
	C44: Raba energije v kmetijstvu,	SURS	Opisna statistika	132,6 (v 000 t

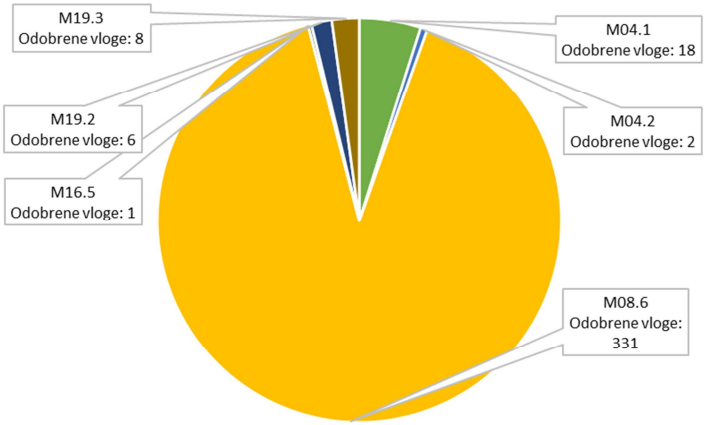
	gozdarstvu in prehrambni industriji		(podatek za leto 2013; vir podatka EUROSTAT)	ekvivalenta nafte)
	Dodatni kvantitativni kazalniki			
	Delež naložb v tehnologije, ki omogočajo porabo energije, pridobljene iz obnovljivih virov, podprte s strani PRP, glede na vrsto obnovljivega vira energije	ARSKTRP	Opisna statistika	Sonce: 0,0 % Veter: 22,2 % Biomasa: 66,7 % Biogoriva: 0,0 % Geotermalna energija: 11,1 %
	Dodatni kvalitativni kazalniki			
	Mnenja o podporah PRP za razvoj in uporabo obnovljivih virov energije	MKGP, ARSKTRP, KGZS	Fokusna skupina 4: Prednostna naloga 5	Kvalitativni kazalnik: glej odgovor na vprašanje v razdelku A.2 zgoraj

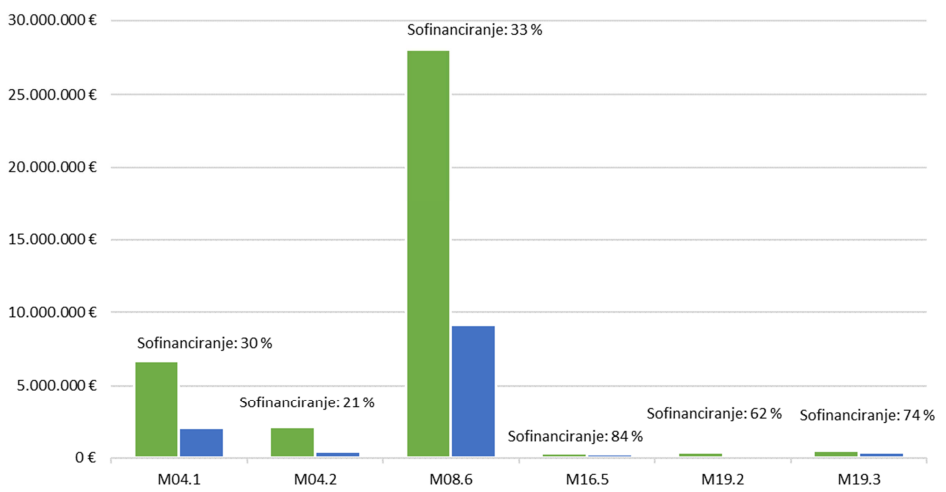
B.3 Predvideni metodološki izzivi in problemi

V tej fazi vrednotenja je pomanjkljivost ta, da je vzorec opazovanj statistično premajhen, da bi lahko PP 5C analitično dobro ovrednotili. Do sedaj so na voljo končni podatki o porabi energije le za dve naložbi. Tako imamo statistično premajhen vzorec, da bi lahko izvedli analize, ki so bile prvotno načrtovane – uporaba regresijske analize ATT. Iz tega vzroka se vrednotenje naslanja zgolj na opisno statistiko izvajanja podukrepov, ki prispevajo na PP 5C.
Izziv vrednotenja tega PP je tudi v tem, da obstaja precej sekundarnih učinkov, ki jih je težko kvantitativno opredeliti in oceniti.
V prihodnje, ko bo zajem podatkov večji, vidimo izziv v temu, da se pri vrednotenju PP 5C uporabi regresijsko analizo ATT.

B.4 Dodatna pojasnila in priloge k odgovoru na vprašanje za vrednotenje

V tortnem grafikonu prikazujemo število odobrenih vlog po posameznih podukrepih PRP, ki imajo učinek na ponudbo in uporabo OVE, stranskih proizvodov, odpadkov, ostankov in drugih neživilskih surovin za namene biogospodarstva. V stolpčnem grafikonu pa po posameznih podukrepih prikazujemo celotno vrednost naložb (v EUR), znesek odobrenih sredstev (v EUR) ter stopnjo javne podpore (v %). Iz grafikonov je razvidno, da je bilo največ odobrenih vlog in sredstev namenjenih za podukrep M08.6, kjer gre za naložbene ukrepe v gozdarsko panogo.

C. Dodatni metodološki zaznamki

N/A

SVV 14 (PP 5D): V kolikšni meri je ukrepanje v okviru programa razvoja podeželja prispevalo k zmanjševanju emisij toplogrednih plinov in amonijaka v kmetijstvu?

A. Končni odgovor na evalvacijsko vprašanje (vključno s kratkim opisom pristopa): *[Največ 17,500 znakov = cca. 5 strani]*

A.1 Kratek opis pristopa oz. metodologije vrednotenja

Kvantitativne metode:

- Opisna statistika (opis podatkov o izvajanju ukrepov): S to metodo povzemamo različne opisne podatke kot so vsota, deleži, povprečje, minimum, maksimum, velikostni razredi.
- Posebne obdelave

R18: Uporaba IPCC (Medvladni forum o podnebnih spremembah) (2006) in EMEP/EEA (2016) metodike: Iz baze upravičencev smo pridobili podatke o obsegu izvajanja ukrepov/zahtev, ki so najbolj prispevali k zmanjšanju emisij toplogrednih plinov. Gre za zahteve, ki neposredno zmanjšujejo emisije v zrak (gnojenje z nizkimi emisijami) in zahteve, ki posredno prispevajo k učinkovitejšemu kroženju dušika (ozelenitve strnišč). Na podlagi podatkov iz literature in ekspertnih ocen ocenjujemo prihranek dušika, njegov učinek pa vrednotimo prek emisij didušikovega oksida zaradi večje porabe mineralnih gnojil v primeru, da ne bi ukrepali.

R19: Uporaba EMEP/EEA (2016) metodike: Iz baze upravičencev smo pridobili podatke o obsegu izvajanja ukrepov/zahtev, ki najbolj prispevajo k zmanjšanju emisij amonijaka. Gre za zahteve, ki neposredno zmanjšujejo emisije v zrak (gnojenje z nizkimi emisijami) in zahteve, ki posredno prispevajo k učinkovitejšemu kroženju dušika (ozelenitve strnišč). Na podlagi podatkov iz literature in ekspertnih ocen ocenjujemo prihranek dušika, njegov učinek pa vrednotimo prek emisij didušikovega oksida zaradi večje porabe mineralnih gnojil v primeru, da ne bi ukrepali.

A.2 Končni odgovor na vprašanje za vrednotenje ter izzivi vrednotenja

PRP je znatno prispeval k zmanjšanju emisij didušikovega oksida in amonijaka, ni pa oblikoval ustreznih operacij/zahtev za zmanjševanja emisij metana iz prebavil rejnih živali. Tudi za gradnjo majhnih in mikro bioplinskih naprav, s katerimi bi lahko zmanjšali emisije metana iz skladišč za živinska gnojila, kljub možnostim financiranja, ni bilo interesa. Od številnih aktivnosti za zmanjšanje emisij didušikovega oksida in amonijaka s kmetijskih zemljišč izpostavljamo gnojenje z gnojevko v pasovih in vbrizgavanje gnojevke v tla na njivah in travnikih, ki sta v Sloveniji novost. Na njivah se je nova tehnika hitro razširila, na travnikih pa smo jo zaradi pogojevanja z drugimi zahtevami KOPOP izvajali v zelo omejenem obsegu.

Viri emisij toplogrednih plinov in amonijaka

Kmetijstvo prispeva v Sloveniji 56,5 % vseh emisij metana, 68,7 % emisij didušikovega oksida in 90,7 % emisij amonijaka (podatki za 2017). Metan in didušikov oksid sta toplogredna plina, amonijak pa onesnažilo zraka, ki posredno škoduje zdravju ljudi in povzroča evtrofikacijo naravnih okolij. Preračunano v ekvivalente CO_2 predstavljata metan in didušikov oksid iz kmetijstva 9,7 % skupnih emisij toplogrednih plinov v Sloveniji. Na področju kmetijstva prispeva največ toplogrednega učinka metan, ki se sprosti iz prebavil rejnih živali (55,2 %), sledijo metan, ki se sprosti iz skladišč živinskih gnojil (15,1 %), didušikov oksid zaradi gnojenja z mineralnimi gnojili (7,5 %), didušikov oksid zaradi gnojenja z živinskimi gnojili (7,0 %) in didušikov oksid, ki se sprosti iz skladišč živinskih gnojil (1,0 %). Najpomembnejši vir toplogrednih plinov v kmetijstvu je živinoreja (71,3 %), v sklopu katere prek 90 % toplogrednih plinov prispeva govedoreja (92,3 %), sledita prašičereja (3,1 %) in perutninarstvo (1,7 %). V strukturi emisij amonijaka so na prvem mestu emisije zaradi gnojenja z živinskimi gnojili (45,2 %), sledijo emisije iz hlevov in na paši (33,4 %), emisije iz skladišč živinskih gnojil (13,1 %) in emisije zaradi gnojenja z mineralnimi gnojili (8,3 %). Cilje na področju emisij toplogrednih plinov določa Operativni program ukrepov zmanjšanja emisij toplogrednih plinov do leta 2020 (sprejet dec. 2014). Cilj je obvladovanje emisij TGP na ravni do največ +5 % do leta 2020 glede na leto 2005 ob hkratnem povečanju samooskrbe Slovenije s hrano. Obveznosti na področju emisij amonijaka določa Direktiva (EU) 2016/2284 Evropskega parlamenta in Sveta z dne 14. decembra 2016 o zmanjšanju nacionalnih emisij za nekatera onesnaževala zraka, spremembi Direktive 2003/35/ES in razveljavitvi Direktive 2001/81/ES (nova Direktiva NEC). V Sloveniji morajo biti emisije amonijaka v vsakem letu od 2020 do leta 2029 vsaj za 1 % manjše, kot so bile v letu 2005, za katero koli leto od 2030 naprej pa za 15 % manjše kot v letu 2005. Zastavljene cilje na področju emisij toplogrednih plinov in amonijaka trenutno izpolnjujemo. V zadnjih 10 letih (2008-2017) so bili emisije toplogrednih plinov v povprečju 2,2 % pod ravnjo iz 2005, emisije amonijaka pa 5,2 % pod ravnjo iz leta 2005. V zadnjih nekaj letih se je zmanjševanje emisij amonijaka ustavilo, emisije

toplogrednih plinov pa so se ponovno nekoliko povečale. Trendi kažejo, da bi utegnili imeti pri amonijaku težave po letu 2030 (emisije bodo morale biti 15 % pod ravnjo iz leta 2005). Zaradi ambicioznejših ciljev, ki smo jih sprejeli z ratifikacijo Pariškega sporazuma (za sektorje v katerih se ne trguje z emisijskimi kuponi 30 % zmanjšanje do leta 2030 glede na leto 2005), bodo v bodoče za kmetijstvo verjetno tudi na področju toplogrednih plinov veljale strožje zahteve kot doslej (določene bodo z Nacionalnim energetskim in podnebnim načrtom, v pripravi).

Operativni program ukrepov zmanjšanja emisij toplogrednih plinov do leta 2020 določa, da se je treba osredotočiti na najpomembnejše vire emisij v kmetijstvu in izkoristiti možnosti v okviru Programa razvoja podeželja 2014-2020 s poudarkom na Kmetijsko okoljsko podnebnih plačilih (KOPOP). Predvideni so učinki na naslednjih področjih: a) povečanje učinkovitosti reje domačih živali, b) uvajanje načinov reje, ki zmanjšujejo emisije toplogrednih plinov in c) učinkovitejše kroženje N. Učinkovitejše kroženje dušika in načini reje, ki zmanjšujejo emisije toplogrednih plinov, deloma pa tudi učinkovitost reje, prispevajo tudi k zmanjšanju emisij amonijaka.

Pregled ukrepov, ki prispevajo k zmanjšanju emisij

Slovenija v PRP ni programirala zmanjšanja emisij toplogrednih plinov in amonijaka. K zmanjšanju prispevajo nekateri ukrepi, ki so namenjeni doseganju drugih ciljev, predvsem varovanju voda. Gre za ukrepe, ki zmanjšujejo predvsem emisije didušikovega oksida in amonijaka.

Pregled ukrepanja po najpomembnejših virih toplogrednih plinov in amonijaka je predstavljen v nadaljevanju.

a) Emisije metana iz prebavil rejnih živali (55,2 % emisij toplogrednih plinov iz kmetijstva)

Emisije metana iz prebavil rejnih živali je mogoče zmanjšati predvsem s povečanjem učinkovitosti reje. S povečanjem učinkovitosti reje ob zmanjšanem številu rejnih živali priredimo enako ali večjo količino živil, emisije metana na enoto živila pa se s tem zmanjšajo. V zadnjih letih beležimo rahlo zmanjševanje emisij na enoto prirejenega mleka in govejega mesa, vendar pa tega ne pripisujemo ukrepom PRP. K zmanjšanju metana iz prebavil rejnih živali so prek izboljšanja učinkovitosti reje v manjšem obsegu prispevale Naložbe v osnovna sredstva (M04), Dobrobit živali (M14), podukrep Podpora za dejavnosti poklicnega usposabljanja in pridobivanja spretnosti (M1.1) in podukrep Podpora za pomoč pri uporabi storitev svetovanja (M2.1). V okviru razpisa podukrepa 16.2 Podpora za pilotne projekte ter za razvoj novih proizvodov, praks, procesov in tehnologij je bil v letu 2018 odobren projekt Izboljšane tehnologije prireje govejega mesa, ki bo v manjšem obsegu prav tako prispeval k zmanjšanju emisij metana. Najpomembnejših aktivnosti, ki bi lahko prispevale k zmanjšanju metana iz prebavil rejnih živali (izboljšanje kakovosti krme, izboljšanje krmnih obrokov, izboljšanje reprodukcije, izboljšanje zdravja živali…), PRP ni neposredno podpiral.

b) Emisije metana, didušikovega oksida in amonijaka iz hlevov in skladišč za živinska gnojila (16,2 % emisij toplogrednih plinov in 44,5 % emisij amonijaka iz kmetijstva)

K zmanjšanju emisij iz hlevov in gnojišč so prispevali ukrepi, ki spodbujajo pašno rejo in ukrepi, ki izboljšujejo higieno in klimatske razmere v hlevih. Pašno rejo so spodbujale operacija Reja domačih živali na območjih pojavljanja velikih zveri (KRA_OGRM, KRA_VARPA, KRA_VARPP) (v 2018 zahtevki za 2.083 ha), operacija Planinska paša (KRA_CRED, KRA_PAST) (v 2018 zahtevki za 5.844 ha) in ukrep Dobrobit živali (M14) za rejo goved in drobnice (v 2018 zahtevki za 92.311 in 3.980 GVŽ). K manjšim emisijam amonijaka je prispeval tudi ukrep Naložbe v osnovna sredstva (M04). Do konca leta 2018 so bile podprte 4 naložbe v nakup in postavitev mobilnih objektov za skladiščenje živinskih gnojil in nakup pripadajoče opreme (odobreno 526.502 €, na teh kmetijah redijo 262 GVŽ), 40 naložb za nakup opreme za skladiščenje in transport živinskih izločkov (odobreno 3.760.852 €, na teh kmetijah redijo 4.647 GVŽ), 20 naložb v tehnološke posodobitve hlevov, ki zmanjšujejo stres živali in povečujejo zračenje ter osvetlitev (odobreno 2.371.734 €, na teh kmetijah redijo 1.744 GVŽ) in 133 naložb za ureditev objektov za skladiščenje živinskih gnojil (odobreno 19.152.498 €, na teh kmetijah redijo 10.113 GVŽ). GVŽ na zgoraj omenjenih kmetijskih gospodarstev predstavljajo 0,06, 1,11, 0,42 in 2,42 % vseh GVŽ v Sloveniji. Ocenjen učinek naložb na emisije didušikovega oksida je ocenjen na 447 t ekv. CO_2, ki predstavljajo 0,03 % , učinek naložb na emisije amonijaka pa na 11 t, ki predstavljajo 0,07 % vseh emisij tega plina iz kmetijstva. Kljub ponujenim možnostim ni bilo interesa za gradnjo majhnih in mikro bioplinskih naprav, s katerimi je mogoče praktično v celoti preprečiti emisije metana in znatno zmanjšati emisije amonijaka in didušikovega oksida iz skladišč živinskih gnojil.

c) Emisije didušikovega oksida in amonijaka iz kmetijskih zemljišč (25,9 % emisij toplogrednih plinov in 55,5 % emisij amonijaka iz kmetijstva)

Največ ukrepov/operacij PRP je prispevalo k zmanjšanju emisij didušikovega oksida in amonijaka s kmetijskih zemljišč. Gre za ukrepe, ki so neposredno prispevali k zmanjšanju emisij (npr. gnojenje z živinskimi gnojili z majhnimi emisijami) in ukrepe, ki so izboljšali izkoriščanje dušika v kmetijstvu (npr. gnojenje na podlagi N_{min} analiz, ozelenitve) in s tem prispevali k zmanjšanju emisij prek manjše porabe mineralnih gnojil. V tem pogledu so pomembni ukrep Ekološko kmetovanje (EK) in nekatere izbrane operacije ukrepa KOPOP (petletni kolobar (POZ_KOL), Nmin analiza (POZ_NMIN, HML_NMIN), gnojenje z organskimi gnojili z nizkimi emisijami v zrak (POZ_NIZI, HML_NIZI, TRZ_I_NIZI, TRZ_II_NIZI), setev rastlin za podor (POZ_POD, VOD_POD), ozelenitev njivskih površin (POZ_ZEL, VOD_ZEL), neprezimni medonosni posevki (POZ_NEP, VOD_NEP), pokritost tal v medvrstnem prostoru (HML_POKT), konzervirajoča obdelava tal (POZ_KONZ), gnojenje samo z gnojili, ki so dovoljena v ekološki pridelavi (SAD_EKGN, VIN_EKGN), pokritost tal v medvrstnem prostoru z negovano ledino (SAD_POKT), pokritost tal v vinogradih z negovano ledino (VIN_POKT), pokritost tal preko zime v vinogradih, kjer medvrstni prostor ni pokrit z negovano ledino (VIN_MEDV), gnojenje samo z organskimi gnojili v omejeni količini (HAB_ORGG), varovanje črede z visokimi premičnimi varovalnimi elektroograjami in elektromrežami (KRA_OGRM), varovanje črede ob prisotnosti pastirja (KRA_VARPA), varovanje črede s pastirskimi psi (KRA_VARPP), paša po čredinkah na planini (KRA_CRED) in planinska paša s pastirjem (KRA_PAST). Vsota površin v ukrepu Ekološko kmetovanje in v izbranih operacijah ukrepa KOPOP, ki niso bile hkrati tudi v ukrepu Ekološko kmetovanje, je v letu 2018 znašala 252.296 ha, kar predstavlja 41,7 % vseh kmetijskih zemljišč (podatki o vlogah). Posebej velja izpostaviti gnojenje njiv in vrtov na podlagi Nmin analize (POZ_NMIN), ki se je v obdobju PRP 2014-2020 v primerjavi s preteklim obdobjem zelo povečalo (od približno 45.000 ha na 63.000 ha) in smo ga v letu 2018 izvajali na 35,2 % vseh njiv

(podatki o vlogah). K manjšim emisijam amonijaka je prispeval tudi ukrep Naložbe v osnovna sredstva (M04). Do konca leta 2018 je bilo odobreno 59 naložb za nakup kmetijske mehanizacije in strojne opreme, ki je namenjena gnojenju z gnojevko v pasovih in vbrizgavanje gnojevke v tla (odobreno 406.511 €). Na kmetijah z naložbami v to opremo redijo 5.257 GVŽ, ki predstavljajo 1,26 % vseh GVŽ v Sloveniji.

V okviru ukrepa Sodelovanje (M16) sta bila odobrena dva projekta s področja pridelovanja zrnatih stročnic in travno-deteljnih mešanic, ki bosta prispevala k zmanjšanju emisij didušikovega oksida prek simbiotske vezave dušika in posledično manjše uporabe mineralnih gnojil.

S PRP 2014-2020 je začela Slovenija spodbujati tehnike gnojenja z nizkimi emisijami (POZ_NIZI, HML_NIZI, TRZ_I_NIZI, TRZ_II_NIZI). Te tehnike prispevajo predvsem k manjšim emisijam amonijaka, delno pa tudi k manjšim emisijam didušikovega oksida. Gnojenje z gnojevko v pasovih in vbrizgavanje gnojevke v tla na njivah in travnikih sta v Sloveniji novost. Na njivah se je nova tehnika hitro razširila in smo jo v letu 2018 izvajali že na 11,0 % njiv (20.070 ha, podatki o vlogah). Na travnikih je izvajanje zahteve v primeru TRZ_I pogojevano s puščanjem nepokošenega pasu, v primeru TRZ_II pa z opustitvijo siliranja travniške krme. Pogojevanje je bilo verjetno glavni vzrok, da se kmetje za izvajanje teh zahtev (TRZ_I_NIZI, TRZ_II_NIZI) niso odločali v večjem obsegu (skupaj le na 596 ha, ki predstavljajo manj kot 0,2 % skupne površine trajnih travnikov in pašnikov). Kmetije, ki gospodarijo na trajnem travinju, razpolagajo z velikimi količinami živinskih gnojil in zato menimo, da je pogojevanje teh zahtev ena od pomembnejših slabosti PRP. Ocenjeno je bilo, da so se zaradi uvajanja tehnik z nizkimi emisijami na njivah in travinju (POZ_NIZI, TRZ_I_NIZI, TRZ_II_NIZI) emisije amonijaka v letu 2017 zmanjšale za 219 t (1,30 % od vseh emisij v kmetijstvu), emisije didušikovega oksida pa za 1.860 t ekv. CO_2 (0,11 % od vseh emisij v kmetijstvu).

PRP 2014-2020 je nadaljeval z ukrepi za ozelenitev njiv po spravilu glavnega posevka in prek zime. Ozelenitve zadržijo del dušika, ki bi se sicer v času nasičenosti tal z vodo spral v podzemne in površinske vode. Ozelenitev njivskih površin (POZ_POD, VOD_POD, VOD_ZEL, POZ_ZEL, POZ_NEP, VOD_NEP) smo v letu 2017 izvajali na 56.182 ha (30,9 % vseh njiv). Ocenjeno je bilo, da so se zaradi ozelenitve njiv emisije amonijaka v letu 2017 zmanjšale za 53 t (0,31 % od vseh emisij v kmetijstvu), emisije didušikovega oksida pa za 4.770 t ekv. CO_2 (0,28 % od vseh emisij v kmetijstvu).

Zaključki, ki so podlaga za priporočila	Priporočila
Program razvoja podeželja je znatno prispeval k zmanjšanju emisij didušikovega oksida in amonijaka, ni pa oblikoval ustreznih operacij/zahtev za zmanjševanja emisij metana iz prebavil rejnih živali. Tudi za gradnjo majhnih in mikro bioplinskih naprav, s katerimi bi lahko zmanjšali emisije metana iz skladišč za živinska gnojila, kljub možnostim financiranja, ni bilo interesa. Od številnih aktivnosti za zmanjšanje emisij didušikovega oksida in amonijaka s	1. Predlagamo, da se pogojevanje izvajanja sicer zelo učinkovitih zahtev TRZ_I_NIZI TRZ_II_NIZI odpravi.

kmetijskih zemljišč izpostavljamo gnojenje z gnojevko v pasovih in vbrizgavanje gnojevke v tla na njivah in travnikih, ki sta v Sloveniji novost. Na njivah se je nova tehnika hitro razširila, na travnikih pa smo jo zaradi pogojevanja z drugimi zahtevami KOPOP izvajali v zelo omejenem obsegu.	

B. Podroben opis pristopa oz. metodologije in rezultatov vrednotenja

B.1 Programirani ukrepi s primarnim prispevkom

To prednostno področje ni bilo programirano, zato spodaj navajamo sekundarne učinke.

B.2 Programirani ukrepi s sekundarnim prispevkom

M01.1: Podpora za dejavnosti poklicnega usposabljanja in pridobivanje spretnosti (znanje)
M01.2: Podpora za demonstracijske aktivnosti in ukrepe informiranja (znanje, sodelovanje) prispeva k učinkovitejši reji živali in s tem k zmanjšanju emisij metana ter k učinkovitejši rabi N in s tem k zmanjšanju emisij didušikovega oksida in amonijaka
M02.1: Podpora za pomoč pri uporabi svetovanja (svetovanje) prispeva k učinkovitejši reji živali in s tem k zmanjšanju emisij metana ter k učinkovitejši rabi N in s tem k zmanjšanju emisij didušikovega oksida in amonijaka
M04.1: Podpora za naložbe v kmetijska gospodarstva – gre za investicije, ki prispevajo k reji z manjšimi emisije metana, didušikovega oksida in amonijaka, naložbe v ureditev skladiščnih kapacitet za živinska gnojila ter nakup specialne kmetijske mehanizacije, ki prispeva k zmanjšanju toplogrednih plinov
M06.1: Pomoč za zagon dejavnosti za mlade kmete – gre za investicije, ki prispevajo k reji z manjšimi emisije metana, didušikovega oksida in amonijaka
M10: Kmetijsko-okoljska-podnebna plačila – nekatere zahteve prispevajo k učinkovitejši rabi N in s tem k zmanjšanju emisij didušikovega oksida in amonijaka
M11: Ekološko kmetovanje – prispeva k učinkovitejši rabi N in s tem k zmanjšanju emisij didušikovega oksida in amonijaka
M14: Dobrobit živali – predpisane prakse prispevajo k zmanjšanju emisij TGP (toplogredni plini) in amonijaka
M16.5: Podpora za skupno ukrepanje za blažitev podnebnih sprememb ali prilagajanje nanje ter za skupne pristope k okoljskim projektom in stalnim okoljskim praksam (sodelovanje, znanje, inovacije) - prispeva k učinkovitejši reji živali in s tem k zmanjšanju emisij metana ter k učinkovitejši rabi N in s tem k zmanjšanju emisij didušikovega oksida in amonijaka
M19.2: Podpora za izvajanje operacij v okviru strategije lokalnega razvoja, ki ga vodi skupnost se lahko izvajajo operacije, ki prispevajo k zmanjšanju emisij didušikovega oksida in amonijaka

Merila za presojo (hipoteze)	Kazalniki	Viri podatkov / metode zbiranja podatkov	Metoda za analizo oz. izračun kazalnikov	Rezultati[70]
Zmanjšale so se emisije toplogrednih plinov in	**Skupni kazalniki vpliva (I)**			
	I.07-1: Emisije TGP iz	Emisijske evidence	Opisna statistika	TGP (kT ekv. CO_2)

[70] Podatki o izvajanju ukrepov za obdobje 2015-2017 so za izplačane zahtevke, podatki za 2018 pa za vložene zahtevke

amonijaka v kmetijstvu	kmetijstva I.07-2: Emisije amonijaka iz kmetijstva	ARSO		2015: 1700 2016: 1722 2017: 1688 Amonijak (kT) 2015: 16,900 2016: 17,190 2017: 16,893
	Skupni kazalniki rezultatov/ciljev (R/T)			
	R17 / T18: Delež kmetijskih zemljišč, za katera so bile sklenjene pogodbe o upravljanju za zmanjševanje emisij toplogrednih plinov in/ali amonijaka	MKGP – Analiza izvajanja PRP	Opisna statistika (sešteli smo površino kmetijskih zemljišč, vključenih v ukrep M11 (katerega predpogoj je izpolnjevanje zahtev, povezanih tudi z nižjimi emisijami amonijaka in TGP v zrak) in površino kmetijskih zemljišč, ki so vključena v relevantne zahteve KOPOP (Kmetijsko-okoljska-podnebna plačila), ki niso hkrati tudi vključena tudi v ukrep M11.	41,7 %
	R18: Zmanjšane emisije metana in dušikovega oksida	MKGP – Analiza izvajanja PRP, Emisijske evidence KIS/ARSO	IPCC (2006) in EEA/EMEP (2016) metodologija – posebna obdelava (Izračunali smo prispevek najpomembnejših zahtev KOPOP, t.j. Gnojenje z majhnimi emisijami (POZ_NIZI, TRZ_I_NIZI, TRZ_II_NIZI) in Ozelenitve (POZ_POD, VOD_POD, VOD_ZEL, POZ_ZEL, POZ_NEP, VOD_NEP) ter investicij iz ukrepa M04	Gnojenje z majhnimi emisijami: 1.860 t ekv. CO_2 Ozelenitve: 4.770 t ekv. CO_2 Naložbe v tehnološke posodobitve hlevov, ureditve skladišč za živinska gnojila in pokritje skladišč za živinska gnojila: 447 t ekv. CO2

R19: Zmanjšane emisije amonijaka	MKGP – Analiza izvajanja PRP, Emisijske evidence KIS/ARSO	EEA/EMEP (2016) metodologija- posebna obdelava (Izračunali smo prispevek najpomembnejših zahtev KOPOP, t.j. Gnojenje z majhnimi emisijami (POZ_NIZI, TRZ_I_NIZI, TRZ_II_NIZI) in Ozelenitve (POZ_POD, VOD_POD, VOD_ZEL, POZ_ZEL, POZ_NEP, VOD_NEP) ter investicij iz ukrepa M04	Gnojenje z majhnimi emisijami: 219 t Ozelenitve: 53 t Naložbe v tehnološke posodobitve hlevov, ureditve skladišč za živinska gnojila in pokritje skladišč za živinska gnojila: 11 t
Skupni kazalniki učinka (O)			
O.2: Skupne naložbe	MKGP – Analiza izvajanja PRP	Opisna statistika (sešteli smo odobren denar za naložbe, ki prispevajo k zmanjšanju emisij (skladišča za živinska gnojila, posodobitve hlevov, oprema za gnojenje, …)	36.771.885 € (46,6 % od naložb podukrepa 4.1)
O.4: Število podprtih gospodarstev	MKGP – Analiza izvajanja PRP	Opisna statistika (sešteli smo število odobrenih vlog za naložbe, ki prispevajo k zmanjšanju emisij (skladišča za živinska gnojila, posodobitve hlevov, oprema za gnojenje,…)	373 (28,2 % od podukrepa 4.1)
O.6: Podprto fizično območje	MKGP – Analiza izvajanja PRP	Opisna statistika, analiza podatkov (vsota površine kmetijskih zemljišč, vključenih v ukrep M11 (Ekološko kmetovanje) in površine kmetijskih zemljišč, vključenih v relevantne zahteve KOPOP (Kmetijsko-okoljska-podnebna	252.296 ha

		plačila), ki niso hkrati tudi vključene v ukrep M11.	
Kazalniki stanja (C)			
C45 – Emisije TGP iz kmetijstva	Emisijske evidence KIS/ARSO	Opisna statistika	TGP (kT ekv. CO_2) 2015: 1700 2016: 1722 2017: 1688 Amonijak (kT) 2015: 16,900 2016: 17,190 2017: 16,893
Dodatni kvantitativni kazalniki			
Struktura emisij TGP iz kmetijstva	Emisijske evidence KIS/ARSO	Opisna statistika	Podatki v besedilu
Struktura emisij amonijaka iz kmetijstva	Emisijske evidence KIS/ARSO	Opisna statistika	Podatki v besedilu
Emisije TGP na enoto prirejenega mleka	Emisijske evidence KIS/ARSO	Opisna statistika	(v kg ekv. CO2/kg) 2015: 0,843 2016: 0,809 2017: 0,816
Emisije TGP na enoto prirejenega govejega mesa	Emisijske evidence KIS/ARSO	Opisna statistika	(v kg ekv. CO2/kg prirasta) 2015: 5,77 2016: 5,75 2017: 5,74
Poraba N iz mineralnih gnojil	SURS	Opisna statistika	(v 000 t) 2015: 28,319 2016: 27,097 2017: 27,084
Bruto bilančni presežek N	Bilančne evidence KIS	Opisna statistika	(v kg/ha KZU) 2015: 45 2016: 42 2017: 65
Delež njiv z izvajanjem	MKGP – Analiza izvajanja	Opisna statistika, analiza	2015: 32,3 %

Nmin analiz (POZ_NMIN)	PRP	podatkov	2016: 34,5 % 2017: 35,0 % 2018: 35,3 %
Delež hmeljišč z izvajanjem Nmin analiz (HML_NMIN)	MKGP – Analiza izvajanja PRP	Opisna statistika, analiza podatkov	2015: 28,8 % 2016: 32,2 % 2017: 35,0 % 2018: 37,6 %
Delež njiv z izvajanjem setve rastlin za podor (zeleno gnojenje) (POZ_POD)	MKGP – Analiza izvajanja PRP	Opisna statistika, analiza podatkov (delež glede na površino vseh njiv)	2015: 2,0 % 2016: 2,7 % 2017: 2,8 % 2018: 2,9 %
Delež njiv z izvajanjem setve rastlin za podor (zeleno gnojenje) (VOD_POD)	MKGP – Analiza izvajanja PRP	Opisna statistika, analiza podatkov (delež glede na površino vseh njiv)	2015: 4,1 % 2016: 5,2 % 2017: 5,5 % 2018: 5,8 %
Delež njiv z izvajanjem ozelenitve njivskih površin (POZ_ZEL)	MKGP – Analiza izvajanja PRP	Opisna statistika, analiza podatkov (delež glede na površino vseh njiv)	2015: 4,2 % 2016: 4,9 % 2017: 5,0 % 2018: 5,3 %
Delež njiv z izvajanjem ozelenitve njivskih površin (VOD_ZEL)	MKGP – Analiza izvajanja PRP	Opisna statistika, analiza podatkov (delež glede na površino vseh njiv)	2015: 15,1 % 2016: 16,1 % 2017: 16,4 % 2018: 16,7 %
Delež njiv s setvijo neprezimnih medonosnih posevkov (POZ_NEP)	MKGP – Analiza izvajanja PRP	Opisna statistika, analiza podatkov (delež glede na površino vseh njiv)	2015: 0,5 % 2016: 0,6 % 2017: 0,6 % 2018: 0,7 %
Delež njiv s setvijo neprezimnih medonosnih posevkov (VOD_NEP)	MKGP – Analiza izvajanja PRP	Opisna statistika, analiza podatkov (delež glede na površino vseh njiv)	2015: 0,6 % 2016: 0,6 % 2017: 0,6 % 2018: 0,6 %
Delež ekološkega kmetovanja	MKGP – Analiza izvajanja PRP	Opisna statistika, analiza podatkov (delež glede na površino kmetijskih zemljišč)	2015: 6,5 % 2016: 6,8 % 2017: 7,3 % 2018: 7,6 %
Delež ekološkega kmetovanja - travinje	MKGP – Analiza izvajanja PRP	Opisna statistika, analiza podatkov (delež glede na	2017: 10,4 %

		površino vseh travnikov in pašnikov)	
Delež ekološkega kmetovanja - njive	MKGP – Analiza izvajanja PRP	Opisna statistika, analiza podatkov (delež glede na površino vseh njiv)	2017: 2,9 %
Delež njiv z izvajanjem gnojenja z organskimi gnojili z nizkimi emisije v zrak (POZ_NIZI)	MKGP – Analiza izvajanja PRP	Opisna statistika, analiza podatkov	2015: 8,9 % 2016: 10,5 % 2017: 10,7 % 2018: 11,0 %
Delež hmeljišč z izvajanjem gnojenja z organskimi gnojili z nizkimi emisije v zrak (HML_NIZI)	MKGP – Analiza izvajanja PRP	Opisna statistika, analiza podatkov	2015: 28,8 % 2016: 32,2 % 2017: 35,0 % 2018: 37,6 %
Delež travinja z izvajanjem gnojenja z organskimi gnojili z nizkimi emisije v zrak (TRZI_NIZI in TRZII_NIZI)	MKGP – Analiza izvajanja PRP	Opisna statistika, analiza podatkov	2015: 0,2 % 2016: 0,2 % 2017: 0,2 % 2018: 0,2 %
Reja domačih živali na območjih pojavljanja velikih zveri (KRA_OGRM, KRA_VARPA, KRA_VARPP)	MKGP – Analiza izvajanja PRP	Opisna statistika, analiza podatkov	2018: 2073 ha
Planinska paša (KRA_CRED, KRA_PAST)	MKGP – Analiza izvajanja PRP	Opisna statistika, analiza podatkov	2018: 5.844 ha
Število udeležencev na usposabljanjih za ukrep Dobrobit živali	MKGP – Analiza izvajanja PRP	Opisna statistika, analiza podatkov	14.828
Število udeležencev na rednem usposabljanju KOPOP	MKGP – Analiza izvajanja PRP	Opisna statistika, analiza podatkov	19.245
Število udeležencev na predhodnem usposabljanju KOPOP	MKGP – Analiza izvajanja PRP	Opisna statistika, analiza podatkov	870
Število udeležencev na usposabljanju za ukrep ekološko kmetovanje	MKGP – Analiza izvajanja PRP	Opisna statistika, analiza podatkov	9.753
Število izdelanih programov	MKGP – Analiza izvajanja	Opisna statistika, analiza	1.132

	za dobrobit živali	PRP	podatkov	

B.3 Predvideni metodološki izzivi in problemi

Pričakujemo, da bo zaradi pomanjkanja nekaterih podatkov težko kvantificirati učinek naložb na emisije TGP in amonijaka.

B.4 Dodatna pojasnila in priloge k odgovoru na vprašanje za vrednotenje

N/A

C. Dodatni metodološki zaznamki

N/A

SVV 15 (PP 5E): V kolikšni meri je ukrepanje v okviru programa razvoja podeželja podprlo ohranjanje in sekvestracijo ogljika v kmetijstvu in gozdarstvu?

A. Končni odgovor na evalvacijsko vprašanje (vključno s kratkim opisom pristopa): *[Največ 17,500 znakov = cca. 5 strani]*

A.1 Kratek opis pristopa oz. metodologije vrednotenja

Kvantitativne metode:

- Opisna statistika (opis podatkov o izvajanju ukrepov): S to metodo povzemamo različne opisne podatke kot so vsota, deleži, povprečje, minimum, maksimum, velikostne razrede.

A.2 Končni odgovor na vprašanje za vrednotenje ter izzivi vrednotenja

Gozdovi in kmetijska zemljišča so ponor ogljikovega dioksida (v letu 2017 gozdovi -1.156 kt, travinje -345 kt in njive -152 kt). PRP je prispeval k povečanju zalog ogljika v gozdovih s sofinanciranjem odprave škode in obnove gozda po naravnih nesrečah.

Za nakup sadik gozdnega drevja, ki so bile sajene na površinah saniranih gozdov zaradi poškodb po ujmah, so bile odobrene vloge za 707 ha. Na kmetijskih zemljiščih so se izvajale številne aktivnosti za povečanje zalog ogljika v tleh. Na 44,3 % njiv in trajnih nasadov se je izvajala vsaj ena izmed operacij/zahtev, ki prispevajo k sekvestraciji in shranjevanju ogljika v tleh (POZ_KOL, POZ_POD, VOD_POD, POZ_NEP, VOD_NEP, POZ_ZEL, VOD_ZEL, HML_POKT, POZ_KONZ, SAD_POKT, VIN_POKT, VIN_MEDV, EK na njivah). Gre za prakse, ki naj bi glede na referenčno prakso (tj. zgolj zaoravanje žetvenih ostankov), povečale vnos ogljika v tla za 11 %[71]. Posebej velja omeniti spodbujanje konzervirajoče obdelave tal (POZ_KONZ), ki smo jo leta 2018 izvajali na 14,2 % vseh njiv. K sekvestraciji in shranjevanju ogljika v tleh prispeval tudi podukrep Podpora za naložbe v kmetijska gospodarstva (M04.1). Do konca leta 2018 je bilo podprtih 419 naložb v nakup kmetijske mehanizacije za konzervirajočo obdelavo tal (odobreno 2.667.472 €). Kmetije s temi naložbami obdelujejo 47.792 ha njiv, ki predstavljajo (26,3 % vseh njiv). Glede na obsežno gnojenje z živinskimi gnojili (bilančni računi za obdobje 2013–2017 kažejo, da z

[71] *IPCC Guidelines for national Greenhouse Gas Inventories*

živinskimi gnojili povprečno vnesemo 48,5 kg N na ha letno, kar ustreza približno 12 t hlevskega gnoja) menimo, da so ukrepi PRP za povečanje in ohranjanje zalog ogljika v tleh zadostni.

B. Podroben opis pristopa oz. metodologije in rezultatov vrednotenja

B.1 Programirani ukrepi s primarnim prispevkom

To prednostno področje ni bilo programirano, zato spodaj navajamo sekundarne učinke.

B.2 Programirani ukrepi s sekundarnim prispevkom

Ukrepi (podukrepi) s sekundarnim prispevkom:
M01.1: Podpora za dejavnosti poklicnega usposabljanja in pridobivanje spretnosti (znanje)
M01.2: Podpora za demonstracijske aktivnosti in ukrepe informiranja (znanje, sodelovanje)
M02.1: Podpora za pomoč pri uporabi svetovanja (svetovanje)
M04.1: Podpora za naložbe v kmetijska gospodarstva - gre za nakup specialne kmetijske mehanizacije, ki prispeva k ohranitvi ogljika v tleh kot na primer kombinirani stroji za sočasno obdelavo tal in sajenje oziroma gnojenje
M06.1: Pomoč za zagon dejavnosti za mlade kmete
M08.4: Podpora za odpravo škode v gozdovih zaradi gozdnih požarov ter naravnih nesreč in katastrofičnih dogodkov
M10: Kmetijsko-okoljska-podnebna plačila
M11: Ekološko kmetovanje
M16.5: Podpora za skupno ukrepanje za blažitev podnebnih sprememb ali prilagajanje nanje ter za skupne pristope k okoljskim projektom in stalnim okoljskim praksam (sodelovanje, znanje, inovacije)
M19.2: Podpora za izvajanje operacij v okviru strategije lokalnega razvoja, ki ga vodi skupnost

Merila za presojo (hipoteze)	Kazalniki	Viri podatkov / metode zbiranja podatkov	Metoda za analizo oz. izračun kazalnikov	Rezultati
	Skupni kazalniki rezultatov/ciljev (R/T)			
Zagotovljeno je ohranjanje in povečana stopnja sekvestracije ogljika v kmetijstvu in gozdarstvu	R20 / T19: Delež kmetijskih in gozdnih zemljišč, za katera so bile sklenjene pogodbe o upravljanju, ki prispevajo k ohranjanju in sekvestraciji ogljika	MKGP – Analiza izvajanja PRP	Opisna statistika, analiza podatkov (delež njiv in trajnih nasadov, na katerih se izvaja vsaj ena izmed operacij/zahtev, ki prispevajo k sekvestraciji in shranjevanju ogljika (POZ_KOL, POZ_POD, VOD_POD, POZ_NEP, VOD_NEP, POZ_ZEL, VOD_ZEL, HML_POKT, POZ_KONZ, SAD_POKT, VIN_POKT, VIN_MEDV, EK) (ha) glede na skupno površino	44,3 %

		vseh njiv in trajnih nasadov (ha))	
Skupni kazalniki učinka (O)			
O.6: Podprto fizično območje	MKGP – Analiza izvajanja PRP	Opisna statistika, analiza podatkov (površina njiv in trajnih nasadov, na katerih se izvaja vsaj ena izmed operacij/zahtev, ki prispevajo k sekvestraciji in shranjevanju ogljika (POZ_KOL, POZ_POD, VOD_POD, POZ_NEP, VOD_NEP, POZ_ZEL, VOD_ZEL, HML_POKT, POZ_KONZ, SAD_POKT, VIN_POKT, VIN_MEDV, EK))	2018: 91.454 ha
O.12: Število udeležencev usposabljanja (*M10 in M11*)	MKGP – Analiza izvajanja PRP	Opisna statistika, analiza podatkov (redna in predhodna usposabljanja)	29.868
O.2: Skupne naložbe	MKGP – Analiza izvajanja PRP	Opisna statistika (sešteli smo odobren denar za naložbe, ki prispevajo k ohranitvi ogljika v tleh (kmetijska mehanizacija za konzervijajočo obdelavo tal)	2.667.472 €
O.4: Število podprtih gospodarstev	MKGP – Analiza izvajanja PRP	Opisna statistika (sešteli smo število odobrenih vlog za naložbe, ki prispevajo k ohranitvi ogljika v tleh (kmetijska mehanizacija za konzervijajočo obdelavo tal)	419
Dodatni kvantitativni kazalniki			
Emisije/ponori CO2 (Ogljikov dioksid) zaradi rabe in spremembe rabe zemljišč	Emisijske evidence, ARSO	Opisna statistika	Gozdovi 2017: -1156 kt (ponor) Travinje 2017: -345 kt (ponor) Njive 2017: -152 kt (ponor)

	Površina gozdov, na katerih so bila opravljena dela odprave škode in obnove gozda – nakup sadik (ha)	MKGP – Analiza izvajanja PRP	Opisna statistika, analiza podatkov	707 ha (odobrene vloge)
	Delež njiv z izvajanjem konzervirajoče obdelave tal (POZ_KONZ)	MKGP – Analiza izvajanja PRP	Opisna statistika, analiza podatkov (delež glede na površino vseh njiv)	2015: 4,6 % 2016: 13,5 % 2017: 14,0 % 2018: 14,2 %
	Delež njiv z izvajanjem setve rastlin za podor (zeleno gnojenje) (POZ_POD)	MKGP – Analiza izvajanja PRP	Opisna statistika, analiza podatkov (delež glede na površino vseh njiv)	2015: 2,0 % 2016: 2,7 % 2017: 2,8 % 2018: 2,9 %
	Delež njiv z izvajanjem setve rastlin za podor (zeleno gnojenje) (VOD_POD)	MKGP – Analiza izvajanja PRP	Opisna statistika, analiza podatkov (delež glede na površino vseh njiv)	2015: 4,1 % 2016: 5,2 % 2017: 5,5 % 2018: 5,8 %
	Delež njiv z izvajanjem ozelenitve njivskih površin (POZ_ZEL)	MKGP – Analiza izvajanja PRP	Opisna statistika, analiza podatkov (delež glede na površino vseh njiv)	2015: 4,2 % 2016: 4,9 % 2017: 5,0 % 2018: 5,3 %
	Delež njiv z izvajanjem ozelenitve njivskih površin (VOD_ZEL)	MKGP – Analiza izvajanja PRP	Opisna statistika, analiza podatkov (delež glede na površino vseh njiv)	2015: 15,1 % 2016: 16,1 % 2017: 16,4 % 2018: 16,7 %
	Delež njiv s setvijo neprezimnih medonosnih posevkov (POZ_NEP)	MKGP – Analiza izvajanja PRP	Opisna statistika, analiza podatkov (delež glede na površino vseh njiv)	2015: 0,5 % 2016: 0,6 % 2017: 0,6 % 2018: 0,7 %
	Delež njiv s setvijo neprezimnih medonosnih posevkov (VOD_NEP)	MKGP – Analiza izvajanja PRP	Opisna statistika, analiza podatkov (delež glede na površino vseh njiv)	2015: 0,6 % 2016: 0,6 % 2017: 0,6 % 2018: 0,6 %
	Delež ekološkega kmetovanja – njive	MKGP – Analiza izvajanja PRP	Opisna statistika, analiza podatkov (delež glede na površino vseh njiv)	2017: 2,9 %
B.3 Predvideni metodološki izzivi in problemi				
N/A				

B.4 Dodatna pojasnila in priloge k odgovoru na vprašanje za vrednotenje
N/A
C. Dodatni metodološki zaznamki
N/A

SVV 16 (PP 6A): V kolikšni meri je ukrepanje v okviru programa razvoja podeželja podprlo diverzifikacijo, ustanavljanje in razvoj malih podjetij ter ustvarjanje novih delovnih mest?

A. Končni odgovor na evalvacijsko vprašanje (vključno s kratkim opisom pristopa): *[Največ 17,500 znakov = cca. 5 strani]*
A.1 Kratek opis pristopa oz. metodologije vrednotenja
Kvantitativne metode: - Opisna statistika (opis podatkov o izvajanju ukrepov): S to metodo povzemamo različne opisne podatke kot so vsota, povprečje, minimum, maksimum, velikostne razrede in različne grafične izrise. - Korelacijski koeficienti: S to metodo preverjamo morebitno statistično značilno povezavo med dvema preučevanima spremenljivkama, najpogosteje med različnimi relevantnimi dejavniki na preučevan kazalnik. -DID metoda (37): Z metodo razlika v razliki bomo preverili kaj se je z upravičenci dejansko zgodilo (intervencija prisotna) in kaj bi se z upravičenci zgodilo v primeru odsotnosti interveniranja. **Kvalitativne metode:** - Fokusna skupina
A.2 Končni odgovor na vprašanje za vrednotenje ter izzivi vrednotenja
Na podlagi odobrenih vlog ocenjujemo, da ukrepi znotraj Programa razvoja podeželja pomembno prispevajo k ustvarjanju novih delovnih mest na podeželju. V analizo, ki obravnava prispevek PRP pri ustvarjanju novih delovnih mest, so bili vključeni štirje podukrepi (M06.4, M08.6, M16.4 in M16.9), medtem ko pri podukrepu 16.2 za ta namen še ni bila potrjena nobena vloga. Pomemben izziv PRP na področju ustanavljanja delovnih mest na podeželju je neizvajanje podukrepa M06.4, saj je vzpostavitev in razvoj nekmetijskih dejavnosti ključno, ko govorimo o novih delovnih mestih. Za izračun ciljnega kazalnika T20: Delovna mesta, ustvarjena s podprtimi projekti se upošteva število ustvarjenih delovnih mest v okviru podukrepov M06.4-Podpora za naložbe v vzpostavitev in razvoj nekmetijskih dejavnosti ter podukrepa M08.6-Podpora za naložbe v gozdarske tehnologije ter predelavo, mobilizacijo in trženje gozdnih proizvodov. Podukrep M06.4 predstavlja posebnost med ukrepi, ki se izvajajo v okviru Programa razvoja podeželja. Za njega se ne predvideva podpora v obliki nepovratnih sredstev, ampak se izvaja s pomočjo finančnih instrumentov v obliki garancij. Ker so bili

ti potrjeni šele s 4. spremembo PRP 2014–2020 (sprejeta 30. 4. 2018), se ta ukrep do sedaj še ni pričel izvajati.

Tako je bilo v dosedanjem izvajanju programa predvidenih 164 delovnih mest le iz naslova podukrepa M08.6, kar predstavlja 46,9 % zastavljenega cilja. V okviru zaključenih in izplačanih naložb je bilo že ustvarjenih 46 novih delovnih mest, od tega 43 delovnih mest za moške in tri delovna mesta za ženske.

Pri podukrepih s sekundarnim prispevkom (M16.4, M16,9 in M19.2) se na podlagi odobrenih vlog predvideva ustanovitev 37 delovnih mest. Tri delovna mesta za polovični delovni čas so predvidena pri vodilnih partnerjih v okviru podukrepa M16.4, 5,5 delovnih mest bo ustvarjenih pri podukrepu 16.9 , medtem ko je bilo okviru podukrepa M19.2- LEADER na ravni izplačanih vlog, glede na poročila LAS, ustvarjenih 30 delovnih mest.

Pomemben izziv PRP na področju ustanavljanja delovnih mest na podeželju je neizvajanje podukrepa M06.4, saj je vzpostavitev in razvoj nekmetijskih dejavnosti ključno, ko govorimo o novih delovnih mestih. Eden izmed glavnih razlogov za takšno stanje je najverjetneje finančna konstrukcija ukrepa, saj je predvideno izvajanje v celoti preko finančnih instrumentov (garancij).

Zaključki, ki so podlaga za priporočila	Priporočila
Ocenjujemo, da je izvajanje podukrepa M08.6 ustrezno. Diverzifikacijo nekmetijskih dejavnosti na podeželju se trenutno podpira predvsem v okviru ukrepa M19-LEADER, pozitivno pa prispeva k ustvarjanju novih delovnih mest v nekmetijskih dejavnostih. Ukrep M16-Sodelovanje ima predvsem posreden vpliv na spodbujanje diverzifikacije, prispeva pa k zagotavljanju manjšega števila delovnih mest	1. Zaradi velikega zamika pri izvajanju podukrepa M06.4-Podpore za naložbe v vzpostavitev in razvoj nekmetijskih dejavnosti bi bilo ob vzpostavitvi finančnih instrumentov smiselno izvesti promocijske aktivnosti. 2. Za samo izvajanje podukrepa M06.4 bi bilo smotrno zagotoviti tudi nepovratna sredstva, saj je brez teh interes upravičencev za podporo precej pod vprašajem. V bazi podatkov bi bilo smiselno spremljati tudi podatke o starostni in izobrazbeni strukturi novo ustvarjenih delovnih mest.

B. Podroben opis pristopa oz. metodologije in rezultatov vrednotenja

B.1 Programirani ukrepi s primarnim prispevkom

M06.4 - Podpora za naložbe v vzpostavitev in razvoj nekmetijskih dejavnosti - spodbuja diverzifikacijo v nekmetijske dejavnosti in s tem večji razvoj potencialov za vzpostavitev novih delovnih ali dodatnih virov dohodka na podeželju
M08.6 - Podpore za naložbe v gozdarske tehnologije ter predelavo, mobilizacijo in trženje gozdnih proizvodov - povečujejo konkurenčnost kmetijskih gospodarstev na področju gozdarstva.
M16.2 - Podpora za pilotne projekte ter za razvoj novih proizvodov, praks, procesov in tehnologij - spodbuja sodelovanje med različnimi sodelujočimi na področju kmetijstva in razvoja podeželja pri izvajanju projektov s področja tehnološkega razvoja v kmetijstvu, gozdarstvu in živilstvu
M16.4 –Podpora je namenjena je sodelovanju med različnimi akterji s področja kmetijstva in razvoja podeželja pri izvajanju projektov s področja kratkih dobavnih verig in lokalnih trgov, ki bodo prispevali k doseganju ciljev razvoja podeželja.

M16.9 - Podpora za diverzifikacijo kmetijskih dejavnosti v zvezi z zdravstvenim varstvom, socialnim vključevanjem, kmetijstvom, ki ga podpira skupnost, ter izobraževanjem o okolju in hrani- prispeva k boljši socialni varnosti na podeželju				
Merila za presojo (hipoteze)	**Kazalniki**	**Viri podatkov / metode zbiranja podatkov**	**Metoda za analizo oz. izračun kazalnikov**	**Rezultati**
1. Ustanovljena so bila nova mala podjetja. *2. Ustvarjena so bila nova delovna mesta.* *3. Mala podjetja so diverzificirala svojo gospodarsko dejavnost.* *4. Upravičenci so se uspešno vključevali v ukrepe, ki predvidevajo uporabo finančnih instrumentov.*	**Skupni kazalniki rezultatov/ciljev (R/T)**			
	R21/T20: Delovna mesta, ustvarjena s podprtimi projekti (M08.6 in M06.4)	ARSKTRP (baza upravičencev)	Opisna statistika (na podlagi vlog)	46 (glavna vrednost) 30 (sekundarni prispevek LEADER)
	Skupni kazalniki učinka (O)			
	O.1: Skupni javni izdatki (M06.4, M08.6, M16.9)	ARSKTRP (baza upravičencev)	Opisna statistika	19.200.554 €
	O.2: Skupne naložbe (M08.6, M16.9)	ARSKTRP (baza upravičencev)	Opisna statistika	58.874.771 €
	O.3: Število podprtih dejavnosti	ARSKTRP (baza upravičencev)	Opisna statistika	N.P.
	O4: Število podprtih upravičencev	ARSKTRP (baza upravičencev)	Opisna statistika	M06.4: 2 (PRP 2007-2013) M08.6: 497
	Kazalniki stanja (C)			
	C5: Stopnja zaposlenosti	SURS (nacionalna statistika) (2017)	Opisna statistika (%)	69,30
	C6: Stopnja samozaposlenosti	SURS (nacionalna statistika) (2017)	Opisna statistika (%)	11,4
	C7: Stopnja brezposelnosti	SURS (nacionalna statistika) (2017)	Opisna statistika (%)	6,6
	C10: Struktura gospodarstva	SURS (nacionalna statistika)(2015)	Opisna statistika (%)	Primarni sektor: 2,0 Sekundarni sektor: 32,8 Terciarni sektor: 65,2
	C11: Struktura zaposlenosti	SURS (nacionalna statistika)(2017)	Opisna statistika (%)	Primarni sektor: 7,4 Sekundarni sektor: 29,2 Terciarni sektor: 63,4
	Dodatni kvantitativni kazalniki			
	Delež novih malih podjetij v	ARSKTRP (baza	Opisna statistika	0

nekmetijskih sektorjih, ustanovljenih s pomočjo PRP podpor	upravičencev), SURS (nacionalna statistika)		Pri podukrepu M06.4 še ni bilo izvajanja projektov
Delež KMG, ki so diverzificirala svojo dejavnost s pomočjo ukrepov PRP	ARSKTRP (baza upravičencev), SURS (nacionalna statistika)	Opisna statistika	0 Pri podukrepu M06.4 še ni bilo izvajanja projektov
Vrsta novih dejavnosti obstoječih malih podjetij ali kmetij	ARSKTRP (baza upravičencev)	Opisna statistika	0 Pri podukrepu 6.4 še ni bilo izvajanja projektov
Delež števila operacij, namenjenih naložbam, podprtih preko finančnih instrumentov	ARSKTRP (baza upravičencev)	Opisna statistika	Finančni instrumenti pri podukrepu M06.4 se še niso pričeli izvajati
Delež načrtovanih sredstev EKSRP (Evropski kmetijski sklad za razvoj podeželja), namenjenih finančnim instrumentom	PRP program, ARSKTRP (baza upravičencev)	Opisna statistika (%)	49.296.000 € (5,9%)
Delež javnih izdatkov izplačanih za naložbe v obliki finančnih instrumentov	PRP program, ARSKTRP (baza upravičencev)	Opisna statistika	Finančni instrumenti pri podukrepu M06.4 se še niso pričeli izvajati
Finančni vzvod, kot posledica javnih izdatkov za finančne instrumente	PRP program, ARSKTRP (baza upravičencev)	Opisna statistika	N.P.
Delež novih majhnih podjetij, ustanovljenih s pomočjo PRP podpor – nov dodaten kazalnik	ARSKTRP (baza upravičencev), SURS (nacionalna statistika)	Opisna statistika	0
Na novo ustanovljena majhna podjetja po sektorju (gozdarstvo, živilska predelava, turizem ipd.)	ARSKTRP (baza upravičencev), SURS (nacionalna statistika)	Opisna statistika	M06.4: 2 (PRP 2007-2013) gostinstvo in turizem
Nova delovna mesta po sektorju (gozdarstvo, živilska predelava, turizem ipd.)	ARSKTRP (baza upravičencev)	Opisna statistika	V okviru podukrepa M08.6 je na osnovi odobrenih vlog pričakovanih 164

				delovnih mest
	Na novo ustanovljena majhna podjetja glede na socio-ekonomske značilnosti (spol, starost, izobrazba ipd.)	ARSKTRP (baza upravičencev)	Opisna statistika	Iz analize podatkov ni mogoče ugotoviti, da gre za obstoječa ali na novo ustanovljena podjetja
	Nova delovna mesta glede na socio-ekonomske značilnosti (spol, starost, izobrazba ipd.)	ARSKTRP (baza upravičencev)	Opisna statistika	Spol: moških 161,5 (98,7%) Žensk 2,1 (1,3 %) Podatkov o starostni strukturi in izobrazbi v analizi podatkov ni na voljo
	Dodatni kvalitativni kazalniki			
	Mnenje o doseganju ciljev prednostne naloge 6A, s poudarkom na ustanovitvi novih malih podjetij in delovnih mest	MKGP, ARSKTRP, KGZS in upravičenci.	Fokusna skupina 5: Prednostno področje 6A	N.P.

B.2 Programirani ukrepi s sekundarnim prispevkom

M16.4: Podpora za horizontalno in vertikalno sodelovanje med udeleženci v dobavni verigi za vzpostavitev in razvoj kratkih dobavnih verig in lokalnih trgov ter za promocijske dejavnosti na lokalni ravni, ki so povezane z razvojem kratkih dobavnih verig in lokalnih trgov - vzpostavitev in razvoj kratkih dobavnih verig in lokalnih trgov, kjer sodelovanje spodbuja diverzifikacijo preko usmeritve v nekmetijske dejavnosti

M19.2: Izvedba aktivnosti znotraj lokalnega razvoja - podpora za izvajanje operacij v okviru strategije lokalnega razvoja, ki ga vodi skupnost spodbuja ustvarjanje novih delovnih mest na podeželju

M19.3: Priprava in izvedba aktivnosti sodelovanja LAS - v okviru ukrepa niso predvidene kolektivne operacije, ki bi prispevale k temu prednostnemu področju, zaradi česar predlagamo odstranitev s seznama sekundarnih učinkov

Merila za presojo (hipoteze)	**Kazalniki**	**Viri podatkov / metode zbiranja podatkov**	**Metoda za analizo oz. izračun kazalnikov**	**Rezultati**
Krajše dobavne verige in	**Skupni kazalniki rezultatov/ciljev (R/T)**			

sodelovanje v okviru pobude leader so prispevale k diverzifikaciji in povečanju stopnje zaposlenosti na podeželju	T23, delovna mesta, ustvarjena s podprtimi operacijami LEADER	ARSKTRP	Opisna statistika, korelacijski koeficienti	30[72]
	Dodatni kvantitativni kazalniki			
	Delež KMG, vključenih v sheme kakovosti (M16.4, M03.1, M09)	ARSKTRP	Opisna statistika,	15,97 %

B.3 Predvideni metodološki izzivi in problemi

Implementacija nekaterih ukrepov ni bila izvedena; premajhno število upravičencev; neporočanje upravičencev o nekaterih kazalnikih, pomanjkanje določenih kazalnikov; težko določljiva kontrolna skupina ipd.

B.4 Dodatna pojasnila in priloge k odgovoru na vprašanje za vrednotenje

K prednostnemu področju 6A primarno prispevajo podukrep M06.4-Podpora za naložbe v vzpostavitev in razvoj nekmetijskih dejavnosti, podukrep M08.6-Podpora za naložbe v gozdarske tehnologije ter predelavo, mobilizacijo in trženje gozdnih proizvodov ter ukrep M16.9-Podpora za diverzifikacijo kmetijskih dejavnosti v zvezi z zdravstvenim varstvom, socialnim vključevanjem, kmetijstvom, ki ga podpira skupnost, ter izobraževanjem o okolju in hrani.

Med podukrepi s sekundarnim prispevkom sodita M16.4-Podpora za horizontalno in vertikalno sodelovanje med udeleženci v dobavni verigi za vzpostavitev in razvoj kratkih dobavnih verig in lokalnih trgov ter za promocijske dejavnosti na lokalni ravni, ki so povezane z razvojem kratkih dobavnih verig in lokalnih trgov in podukrep M19.2 v okviru ukrepa LEADER: Izvedba aktivnosti znotraj lokalnega razvoja.

Do konca leta 2018 je bilo za podukrepe, ki primarno prispevajo k prednostnemu področju 6A odobrenih 19,2 milijona €, kar predstavlja 23 % razpoložljivih sredstev. Velika večina (18,7 milijona €) je bila odobrena za nakup gozdarske mehanizacije in za naložbe v predindustrijsko predelavo lesa. Do sedaj je bilo izplačanih 9.272.012,16 milijona €, kar predstavlja 11,1 % razpoložljivih sredstev in 48,3 % odobrenih sredstev.

Podukrepi s primarnim prispevkom k PP 6A	Razpoložljiva sredstva	Odobrena sredstva	Izplačana sredstva	Št. odobrenih vlog	Število izplačanih vlog	razpoložljivo/ izplačano (%)	Delež odobrenih/ izplačanih (%)
Razvoj kmet. in podjetij M06.4	42.361.333,3	184.877,8	184.877,8	2	2	0,4	100,0
Naložbe v razvoj gozd. območij in izboljšanje	39.026.666,7	18.607.864,7	9.087.134,4	497	291	23,3	48,8

[72] Podatki temeljijo na poročilih LAS, na nivoju izplačanih vlog

sposobnosti gozdov za preživetje M08.6							
Sodelovanje M16.9	1.905.937,5	407.811,1	0,0	10	0	0,0	0,0
Skupaj	83.293.937,5	19.200.553,6	9.272.012,2	509	293	11,1	48,3

Cilj podukrepa M06.4-Podpora za naložbe v vzpostavitev in razvoj nekmetijskih dejavnosti, je spodbuditi nekmetijske dejavnosti za večjo rabo endogenih potencialov, ki bodo ustavile pogoje za vzpostavitev zelenih delovnih mest oziroma bodo dodatni vir dohodka na podeželju.

Za ta podukrep je v okviru PRP 2014–2020 na voljo 42.361.333,33 € sredstev. V okviru 4. spremembe PRP 2014–2020, ki je bila potrjena dne 30. 4. 2018, so bile na podlagi Predhodne ocene finančnih instrumentov v Sloveniji kot najprimernejši finančni instrument za kmetijstvo in podeželje opredeljene garancije (individualne ali portfeljske). V okviru ukrepa M06.4 so bili narejeni manjši popravki tudi glede vrst nekmetijskih dejavnosti ter razmejitev med tem podukrepom in podukrepoma M04.2 in M08.6 ter lokacije naložbe.

Do 31. 12. 2018 so potekala le izplačila obveznosti prejšnjega programskega obdobja in del obveznosti, ki izhajajo iz pozitivno rešenih pritožb. Izplačani sta bili dve vlogi za naložbo s področja gostinstva in turizma v skupni višini 184.877,81 €. Celotna vrednost podprtih naložb je bila 612.169,96 €.

V okviru podukrepa M08.6 se izvajajo naložbe v nakup nove mehanizacije in opreme za sečnjo in spravilo lesa ter naložbe v predindustrijsko predelavo lesa. Do 31.12. 2018 je bilo odobrenih 497 vlog za katere je bilo odobrenih 18.607.865,00 € sredstev. Od tega je bilo na štirih javnih razpisih odobrenih 490 vlog v skupni vrednosti 17.258.806,68 milijona € odobrenih sredstev. Iz naslova zaostalih obveznosti iz prejšnjega programskega obdobja pa je bilo odobrenih in izplačanih 1.349.058 €.

V okviru tega ukrepa je po odobrenih naložbah (do 31.12.2018) predvidenih 164 delovnih mest. Od tega jih bo 56 ustvarjenih z naložbami v mehanizacijo in opremo in 108 z naložbami v predindustrijsko predelavo lesa. Do konca leta 2018 je bilo na podukrepu M08.6 ustvarjenih (zaključene in izplačane vloge) 46 novih delovnih mest.

Za naložbe v nakup kmetijske mehanizacije je bilo odobrenih 342 vlog, v skupni višini 9.879.507,94 odobrenih sredstev. Za naložbe v predindustrijsko predelavo lesa pa je bilo odobrenih 148 vlog v skupni vrednosti 7.379.298,74 €. Povprečna višina odobrenih sredstev na vlogo za nakup mehanizacije in opreme znaša 28.887,45 €, za namen predindustrijske predelave lesa pa 49.860,12 €.

Pri ukrepih, ki posredno prispevajo k doseganju ciljev prednostnega področja 6A je bilo do 31.12. 2018 v okviru ukrepa M19 LEADER odobrenih 124 operacij, ki neposredno ali posredno prispevajo k tematskemu področju Ustvarjanje novih delovnih mest. Odobrene vloge je dobilo 32 lokalnih akcijskih skupin. Celotna vrednost odobrenih naložb, ki prispevajo k temu tematskemu področju je 9.365.283,71 €, znesek odobrenih javnih sredstev pa znaša 5.862.874,04 €.

Na podlagi zaključenih naložb je 17 LAS ustvarilo 30 delovnih mest. Med LAS-i, ki so ustvarila delovno mesto prednjačita LAS Dolenjske in Bele Krajine ter LAS Zasavje s štirimi delovnimi mesti.

Glede na vsebino odobrenih operacij jih skoraj polovica (47 %) prispeva k razvoju turistične ponudbe, dobra tretjina pa jih je namenjena izboljšanju kvalitete življenja za lokalno prebivalstvo. Po štirje projekti, ki bodo ustvarili delovno mesto pa prispevajo k ohranjanju okolja in narave ter boljšemu trženju kmetijskih pridelkov.

V okviru podukrepa M16.4-Podpora za horizontalno in vertikalno sodelovanje med udeleženci v dobavni verigi za vzpostavitev in razvoj kratkih dobavnih verig in lokalnih trgov ter za promocijske dejavnosti na lokalni ravni, so bile do konca leta 2018 odobrene 4 vloge v skupni vrednosti 196.463,21 €. V povprečju je bilo na vlogo odobrenih 49.115,80 €.

V partnerstva je vključenih 68 partnerjev, od tega je 63 kmetijskih gospodarstev, štiri gospodarske družbe in ena zadruga. Iz odobrenih vlog ni mogoče oceniti v kakšni meri bodo vključena kmetijska gospodarstva prispevala k ustvarjanju delovnih mest, medtem ko se pri vodilnih partnerjih predvideva zaposlitev treh oseb za polovični delovni čas.

Pri podukrepu M16.9-Podpora za diverzifikacijo kmetijskih dejavnosti v dejavnosti v zvezi z zdravstvenim varstvom, socialnim vključevanjem, kmetijstvom, ki ga podpira skupnost, ter izobraževanjem o okolju in hrani odobrenih 10 vlog. Odobrenih je bilo 407.811,11 € sredstev, kar predstavlja 21 % razpoložljivih sredstev za ta podukrep. V povprečju je bilo na vlogo odobrenih 40.781,11 €. V okviru partnerstva je preko podukrepa povezanih 36 partnerjev, od tega 21 kmetijskih gospodarstev, 7 javnih zavodov, 6 zasebnih zavodov in 2 druga partnerja. Na podlagi do sedaj odobrenih vlog se v okviru tega podukrepa predvideva 9 zaposlitev za polovični delovni čas in ena zaposlitev za polni delovni čas.

Za podukrep M16.2 do konca leta 2018 ni bila odobrena nobenega vloga s prednostnega področja 6A.

C. Dodatni metodološki zaznamki

N/A

SVV 17 (PP 6B): V kolikšni meri je ukrepanje v okviru programa razvoja podeželja podprlo lokalni razvoj podeželskih območij?

A. Končni odgovor na evalvacijsko vprašanje (vključno s kratkim opisom pristopa): *[Največ 17,500 znakov = cca. 5 strani]*

A.1 Kratek opis pristopa oz. metodologije vrednotenja

Kvantitativne metode:

- Opisna statistika (opis podatkov o izvajanju ukrepov): S to metodo povzemamo različne opisne podatke kot so vsota, povprečje, minimum, maksimum, velikostne razrede in različne grafične izrise.
- Korelacijski koeficienti: S to metodo preverjamo morebitno statistično značilno povezavo med dvema preučevanima spremenljivkama, najpogosteje med različnimi relevantnimi dejavniki na preučevan kazalnik.

Kvalitativne metode:

- Fokusna skupina, intervju: Krajši razgovori odprtega tipa, kjer smo povabili predstavnike MKGP, ARSKTRP in upravljavce LAS, s katerimi bomo pridobili nekatera mnenja in predloge.
- Vprašalnik: Upravljavcem LAS je bil poslan strukturiran samoevalvacijski vprašalnik, ki ga bodo izpolnili v okviru obveznega poročanja.

A.2 Končni odgovor na vprašanje za vrednotenje ter izzivi vrednotenja

V analizo, ki obravnava prispevek PRP k lokalnemu razvoju podeželskih območij, so bili vključeni vsi podukrepi, ki se izvajajo v okviru ukrepa M19. V Sloveniji v programskem obdobju 2014–2020 deluje 37 lokalnih akcijskih skupin (LAS). Za te so potrjene strategije lokalnega razvoja (SLR), ki se izvajajo na celotni površini države. Delež podeželskega prebivalstva vključenega v LAS v okviru ukrepa M19 je konec leta znašal 69 %. S tem je bil prvi cilj tega prednostnega področja (65,57 % vključenega prebivalstva) že presežen. V celotnem programskem obdobju bi naj bilo s podprtimi operacijami v okviru podukrepa M19.2 ustvarjenih 66 delovnih mest. Do konca leta 2018 je bilo na podlagi zaključenih operacij dejansko ustvarjenih 30 delovnih mest, kar pomeni, da je bilo doseženo 45,45 % ciljne vrednosti.

Ukrep M19 (LEADER) je postal del širšega pristopa lokalnega razvoja, ki ga vodi skupnost (CLLD), pri čemer poleg Evropskega kmetijskega sklada za razvoj podeželja sodelujeta tudi Evropski sklad za pomorstvo in ribištvo ter Evropski sklad za regionalni razvoj. V okviru PRP je za celotno programsko obdobje na voljo 53.365.614 € sredstev.

V Sloveniji v programskem obdobju 2014–2020 deluje 37 lokalnih akcijskih skupin. Za te so potrjene strategije lokalnega razvoja, ki se bodo izvajale na celotni površini države. Za pripravo strategij lokalnega razvoja so lokalne akcijske skupine v okviru podukrepa M19.1(pripravljalna podpora) prejele 401.663 €.

Do 31.12.2018 je bilo iz Programa razvoja podeželja v okviru ukrepa M19 (LEADER) odobrenih 13.788.520 € sredstev, kar predstavlja več kot polovico (52 %) razpoložljivih sredstev za ta ukrep. Izplačanih je bilo 4.075.378 € sredstev, kar predstavlja skoraj 8% razpoložljivih sredstev za ta ukrep. V letih 2016 in 2017 so potekala le izplačila obveznosti iz preteklega programskega obdobja. Skupaj je bilo za 21 operacij izplačano 724.949 €.

Za izvajanje operacij v okviru strategij lokalnega razvoja (podukrep M19.2) je do 31. 12. 2018 prispelo 359 vlog. Odobrenih je bilo 279 vlog v skupni vrednosti 13.063.571 € (35 % razpoložljivih sredstev), izplačanih pa 29 vlog v višini 849.2424 € (dobra 2 % razpoložljivih sredstev). Celotna vrednost odobrenih naložb znaša 21.219.249 €. Potrebno je poudariti, da je število zaključenih operacij manjše, ker se nekatere operacije izvajajo v več fazah. Do konca leta 2018 je bilo v celoti zaključenih in

izplačanih 13 operacij, pri 16-ih operacijah pa so bile zaključene posamezne faze.

V povprečju je bilo za eno operacijo odobrenih 46.823 € javnih sredstev, celotna vrednost naložb pa v povprečju znaša 76.055 na odobreno operacijo. Stopnja sofinanciranja v povprečju znaša 62 %. Glede na odobrena sredstva so bile najmanjše operacije odobrene v LAS Lastovica, kjer so v povprečju dobili 9.211 € na operacijo, medtem ko v LAS Gorenjska košarica izvajajo največje operacije med LAS in v povprečju prejmejo 156.084 € javnih sredstev na odobreno operacijo.

Do konca leta 2018 je 7 LAS zaključilo 13 operacij. Med njimi po številu zaključenih operacij prednjači LAS Mežiške doline s štirimi zaključenimi operacijami. Zaradi majhnega števila zaključenih operacij (13) znaša povprečno število zaključenih operacij ali iniciativ posamezne LAS /1.000 prebivalcev zgolj 0,06, najvišjo vrednost pa dosega LAS Mežiške doline, kjer so zaključili 0,16 operacije na 1000 prebivalcev.

Za podukrep M19.3-Priprava in izvajanje dejavnosti sodelovanja lokalnih akcijskih skupin je v tem programskem obdobju skupaj na voljo 4.000.000 € sredstev. Do konca leta 2018 so bili objavljeni štirje javni razpisi. Na prvih treh razpisih je bilo v okviru tega podukrepa odobrenih 60 vlog v skupni vrednosti 2.699.633 € (68 %), izplačil pa še ni bilo.

Za delovanje lokalnih akcijskih skupin in animacijo območja je v okviru podukrepa M19.4 na voljo 11.355.843 € sredstev. Do konca leta 2018 je bilo za tekoče stroške in stroške animacije izplačanih 2.099.524 €, od tega 1.091.753 € za stroške animacije ter 1.007.772 € za tekoče stroške. Zaradi zamude, ki je nastala pri potrjevanju strategij lokalnega razvoja in dolgotrajnih postopkov odobritve operacij so bile uveljavljene spremembe, ki so skrajšale postopke odobritve vlog ter poenostavile merila za delovanje LAS in animacijo območja. K skrajšanju postopkov so pomembno prispevale tudi LAS, ki v odobritev pošiljajo vedno boljše pripravljene vloge.

Kazalnik »Število prebivalcev LAS, ki imajo koristi od izboljšanih storitev/infrastrukture« je izračunan tako, da so upoštevane vse odobrene operacije, ki prispevajo k tematskemu področju Razvoj osnovnih storitev glede na lokacijo naložbe. Izračunano je bilo skupno število prebivalcev po občinah, pri čemer je bilo uporabljeno enojno štetje. Do konca leta 2018 je bilo v 118 občinah izvedeno 184 operacij, ki so prispevale k temu tematskemu področju. V teh občinah živi 731.385 prebivalcev, kar predstavlja 51 % podeželskega prebivalstva, ki ima koristi od izvedenih operacij.

V dosedanjem izvajanju operacij v okviru podukrepa M19.2 je 17 LAS ustvarilo 30 delovnih mest. To pomeni, da so le-te v povprečju ustvarile 1,8 delovnega mesta na LAS. Glede na spolno strukturo je bilo ustvarjenih 14,5 delovnih mest za moške in 15,5 delovnih mest za ženske. Med LAS-i, ki so ustvarila delovno mesto prednjačita LAS Dolenjske in Bele Krajine ter LAS Zasavje s štirimi delovnimi mesti.

Glede na sektor prijavitelja je bilo 14 delovnih mest (47 % od vseh) ustvarjenih v ekonomskem sektorju, nadaljnjih 11 v javnem sektorju, medtem ko je bilo 5 delovnih mest ustvarjenih v družbenem sektorju. Med prijavitelji iz ekonomskega sektorja, ki so ustvarila delovno mesto prevladujejo podjetja (9), 4 nosilci dopolnilnih dejavnosti na kmetiji in 1 samostojni podjetnik. Med temi

podjetji sta tudi dve socialni podjetji in eno invalidsko podjetje. Med prijavitelji iz javnega sektorja prevladujejo javni zavodi, ki delujejo na področju kulture in turizma ter občine, medtem ko med prijavitelji v družbenem sektorju prevladujejo različna društva, ki delujejo na lokalnem nivoju.

Na osnovi vsebinskega opisa operacij je bilo znotraj podukrepa M19.2 opredeljeno, 165 operacij, kar predstavlja več kot tri četrtine (76,0 %) vseh inovativnih operacij na ravni PRP 2014-2020. Za te operacije je bilo odobreno 8.294.476 € javnih sredstev, kar predstavlja 64 % vseh odobrenih sredstev v okviru podukrepa M19.2. Inovativne operacije, ki jih izvajajo LAS-i pa so predvsem povezani z uvedbo novih produktov ali storitev v lokalno okolje (primer: električno kolo/avto), izboljšanjem kvalitete življenja in lokalne ekonomije preko dodatne turistične ponudbe, ohranjanjem dediščine in spodbujanjem medgeneracijskega povezovanja predvsem z vzpostavitvijo kulturnih centrov in prostorov (parki), kjer je možno medgeneracijsko druženje. Prav tako je nekaj projektov usmerjenih tudi v izobraževanje, predvsem preko vzpostavitev učnih poti v naravi. Inovacije se odražajo predvsem preko vpeljav novih produktov ali storitev v lokalno okolje, z namenom izboljšanja kakovosti življenja na podeželju.

Na podlagi pregleda strategij lokalnega razvoja je bilo ugotovljeno, da se struktura LAS glede na vrsto in število članov med posameznimi LAS precej razlikuje. V LAS je vključenih 2.568 partnerjev. Skoraj polovica (49 %) partnerjev je predstavnikov civilne družbe, nadaljnjih 28 % je predstavnikov ekonomskega sektorja, nekaj manj kot četrtina (23 %) pa je predstavnikov javnega sektorja. Najmanjše število partnerjev je v LAS Med Snežnikom in Nanosom kjer je vključenih 20 različnih partnerjev, največje število partnerjev pa imajo v LAS Drava kjer je vključenih 167 različnih partnerjev. V samoevalvacijskem vprašalniku je 26 LAS (70% vseh LAS) odgovorilo, da se število vključenih partnerjev v SLR povečuje, več kot polovica (18 LAS) pa jih ocenjuje, da so vzpostavili učinkovito partnerstvo. Med udeleženci fokusne skupine je bilo izpostavljeno, da se skupno število partnerjev bistveno ne spreminja. Poudarjeno je bilo, da veliko število partnerjev še ne pomeni učinkovitega partnerstva. Izpostavljeno je bilo, da je je potrebno prilagoditi strukturo upravljanja LAS saj samo načelo tripartitnosti ne zagotavlja učinkovite absorpcije sredstev. Največjo težavo predstavlja neaktivnost partnerjev iz ekonomskega sektorja, ki so zaradi dolgotrajnega potrjevanja SLR izgubili interes za izvajanje operacij, partnerji iz civilnega sektorja pa nimajo na voljo lastnih sredstev. Velikokrat se zgodi, da partnerji, ki prihajajo iz ekonomskega sektorja in civilne družbe sicer sodelujejo v izvajanju operacij, vendar z zelo omejenim obsegom odobrenih sredstev. Da bi povečali možnosti kandidiranja civilne družbe v izvajanju operacij bi bilo smotrno razmisliti o predfinanciranju odobrenih operacij in uvedbi finančnih instrumentov. Društva lahko že sedaj kandidirajo za najem kreditov v okviru Slovenskega regionalno razvojnega sklada, vendar se tega ne poslužujejo v dovolj veliki meri. Predlagano je bilo, da se preuči možnost predfinanciranja operacij na način, da bi del sredstev (npr. v višini 40 %) upravičenci prejeli ob potrditvi operacije, preostanek pa ob zaključku operacije.

Kazalnik Število udeležencev lokalnih iniciativ predstavlja število partnerjev, ki so do konca leta 2018 prejeli odobrene vloge. V operacijah je sodelovalo 1.048 partnerjev. Glede na status upravičenca prevladujejo občine (26 %), društva (20 %) in javni zavodi (19 %). Občine in javni zavodi so prejeli kar 62 % vseh odobrenih sredstev, predstavniki civilne družbe pa so prejeli le dobrih 7 % vseh odobrenih sredstev. To kaže, da se predstavniki civilne družbe v manjši meri prijavljajo operacije, ker s težavo zagotovijo potreben delež sofinanciranja. Kazalnikov Delež žensk izmed udeleženci lokalnih iniciativ in Delež udeležencev, ki

sodijo med ranljive skupine izmed vseh udeležencev lokalnih iniciativ ni bilo mogoče izračunati, ker jih v bazi podatkov ne beležijo.

Ker do konca leta 2018 ni bilo na voljo podatkov o zadovoljstvu prebivalcev z lokalnimi iniciativami izračuna kazalnika »Delež prebivalcev na območjih, pokritih s strani SLR, ki so zadovoljni z lokalnimi iniciativami«, ni bilo mogoče izračunati. Predstavniki LAS so na fokusni skupini poudarili, da partnerji ki prihajajo iz ekonomskega sektorja ne vidijo ekonomskih koristi za sodelovanje v SLR, predstavniki civilne družbe pa nimajo denarja, da bi se lahko aktivneje vključili v izvajanje operacij. Izpostavljeno je bilo tudi, da so strategije lokalnega razvoja pripoznane kot pomembni razvojni dokumenti na lokalni ravni, vendar je prevelik vpliv občin, ki velikokrat razumejo ukrep LEADER kot dodatni vir sredstev za izgradnjo infrastrukture.

Delež podprtih dejavnosti /operacij LEADER, ki podpirajo biotsko raznovrstnost, boljše upravljanje vode in tal je izračunan na podlagi sekundarnega prispevka odobrenih operacij v okviru podukrepa M19.2. Do konca leta 2018 je bilo odobrenih 32 operacij, ki neposredno ali posredno podpirajo ohranjanje biotske raznovrstnosti. Za te operacije je bilo odobrenih 1.962.267 € sredstev, celotni obseg naložb pa je znašal 3.154.324 €. Te operacije je izvedlo 17 LAS. Nadaljnjih osem operacij prispeva k boljšemu upravljanju vode in tal. Za te operacije je bilo odobrenih 1.962.267 € sredstev, celotni obseg naložb pa je znašal 3.154.323 €.

Na podlagi vsebinskega pregleda odobrenih operacij je bilo do konca leta 2018 odobrenih 47 operacij (16,8 %), ki neposredno ali posredno prispevajo k ohranjanju naravne in kulturne dediščine na podeželju. Za te operacije je bilo odobreno 2.078.355 €, celotna vrednost odobrenih naložb pa znaša 3.492.510 €. Med operacijami prevladujejo takšne , ki neposredno povezujejo turizem in kulturno dediščino, oziroma gre za obnovo objektov kulturne dediščine, ki prispevajo k izboljšanju osnovnih storitev in izboljšujejo kvaliteto življenja na podeželju.

Lokalne akcijske skupine so na podlagi samoevalvacijskega vprašalnika poročale, da je bilo do konca leta 2018 ohranjenih 65 delovnih mest pri čemer je bilo 44 ohranjenih delovnih mest v okviru izvajanja operacij in 21 ohranjenih delovnih mest v okviru vodenja in animacije LAS. Potrebno je poudariti, da so LAS-i poročali o skupnem številu ohranjenih delovnih mest v okviru izvajanja strategij lokalnega razvoja. To pomeni, da so upoštevana tudi delovna meta, ki so bila ohranjena s pomočjo Evropskega sklada za regionalni razvoj in Evropskega sklada za pomorstvo in ribištvo, zaradi česar je dejanski prispevek PRP, k doseganju tega kazalnika nekoliko manjši.

Glede na odziv iz fokusne skupine LEADER je stopnja sodelovanja med LAS v okviru podukrepa M19.3 zelo dobra. Kot največjo prednost izpostavljajo, da operacije sodelovanja močno prispevajo pri reševanju skupnih problemov in prispevajo h kroženju idej. Do konca leta 2018 so bili objavljeni štirje javni razpisi. Na prvih treh razpisih je bilo odobrenih 60 vlog v skupni vrednosti 2.699.633 € (68 % razpoložljivih sredstev), medtem ko za četrti javni razpis odločbe še niso bile izdane. Na prvih treh razpisih 35 LAS je prijavilo 46 operacij sodelovanja. Odobrenih je bilo 15 operacij 29-im LAS. Največje število LAS v odobrenem projektu je šest. Udeleženci na fokusni skupini LEADER so potrdili, da je v tem programskem obdobju zelo velik interes za ta podukrep in da bi bilo potrebno zanj nameniti več sredstev. V naslednjem programskem obdobju bi bilo potrebno spremeniti način potrjevanja projektov. Na fokusni skupini je bilo izpostavljeno, da če nastane projekt sodelovanja v okviru SLR bi lahko vsi

partnerji oddali eno vlogo, ne pa tako kot sedaj, ko morajo oddati vsak svojo vlogo.

Do konca leta 2018 je bilo odobrenih 38 operacij, ki prispevajo k boljši vključenosti ranljivih skupin. Pri tem so upoštevane vse odobrene vloge v katerih je upravičenec ranljiva ciljna skupina ali socialno podjetje. To predstavlja 13,6 % vseh odobrenih operacij. Za ta namen je bilo odobrenih 1.337.272 €, celotna vrednost odobrenih naložb pa znaša 2.205.935 €. Na fokusni skupini je bilo posebej izpostavljeno, da je zaradi velikega števila odobrenih operacij, ki posredno ali neposredno prispevajo k temu tematskemu področju (98 odobrenih vlog), bi bilo potrebno v naslednjem programskem obdobju vključiti tudi sredstva Evropskega socialnega sklada.

Med ukrepi s sekundarnim prispevkom na lokalni razvoj podeželskih območij je potrebno izpostaviti ukrep M16 Sodelovanje. V okviru podukrepa M16.4 so bile odobrene štiri vloge v skupni vrednosti 196.463 €, ki so namenjeni izvedbi projektov sodelovanja kmetijskih gospodarstev in posrednikov s ciljem vzpostavitve lokalnega trga ter s tem povezanih promocijskih dejavnosti. V partnerstva je bilo vključenih 68 partnerjev, od tega je bilo 61 kmetijskih gospodarstev. Pri podukrepu M16.9, katerega namen je diverzifikacija kmetijskih dejavnosti v dejavnosti v zvezi z zdravstvenim varstvom, socialnim vključevanjem, kmetijstvom, ki ga podpira skupnost, ter izobraževanjem o okolju in hrani je bilo do konca leta 2018 odobrenih deset vlog v skupni višini 407.811 €. V partnerstva v okviru tega podukrepa je bilo vključenih 36 partnerjev, pri čemer je bilo 17 kmetijskih gospodarstev. Delež kmetijskih gospodarstev, ki prejemajo podporo za sodelovanje v shemah kakovosti, na lokalnih trgih in v kratkih dobavnih verigah ter skupinah/organizacijah proizvajalcev v okviru ukrepa M16 znaša 0,11 % od vseh kmetijskih gospodarstev.

Zaključki, ki so podlaga za priporočila	Priporočila
Izvajanje ukrepa M19 je zadovoljivo. S sprejetimi spremembami organa upravljanja, kadrovsko okrepitvijo na ARSKTRP ter prilagoditvijo nekaterih administrativnih postopkov so se precej skrajšali roki odobritve operacij in potrjevanja sprememb SLR. Na celotni površini države so vzpostavljena partnerstva, kjer pa ugotavljamo, da bi bilo potrebno povečati vlogo ekonomskega sektorja in civilne družbe pri izvajanju operacij. Izvajanje ukrepa ima velik vpliv na ustvarjanje in ohranjanje delovnih mest. Kaže se izrazito velik inovativni potencial odobrenih operacij v okviru podukrepa M19.2, saj le-te predstavljajo več kot tri četrtine (76 %) od vseh inovativnih operacij v okviru PRP. Odobrenih je bilo 47 operacij, ki prispevajo k ohranjanju kulturne dediščine, kar kaže na potrebo po tovrstnih naložbah, ki imajo sinergijske učinke predvsem z naložbami v turizem in izboljšanje kakovosti življenja na podeželskih območjih.	1. V naslednjem programskem obdobju bi bilo smiselno, da se poenotijo merila in kriteriji za potrjevanje operacij med vsemi skladi, ki so vključeni v izvajanje SLR. 2. Zaradi velikega interesa in že porabljenih sredstev v okviru podukrepa M19.3-Sodelovanja med LAS, bi bilo potrebno zagotoviti dodatna sredstva. 3. S ciljem povečanja vloge ekonomskega sektorja in civilne družbe pri izvajanju operacij bi bilo smotrno razmisliti o pred financiranju odobrenih operacij in uvedbi finančnih instrumentov. 4. Zaradi velikega števila operacij, ki prispevajo k večji vključenosti mladih, žensk in drugih ranljivih skupin, bi bilo potrebno v naslednjem programskem obdobju angažirati tudi sredstva Evropskega socialnega sklada. 5. Smiselno bi bilo vrednotiti ukrep CLLD kot celoto, saj različni skladi vzajemno prispevajo k uresničevanju ene SLR.

Ocenjujemo, da udi ukrep M16 pozitivno prispeva k lokalnemu razvoju podeželskih območjih podeželskih območij.	

B. Podroben opis pristopa oz. metodologije in rezultatov vrednotenja

B.1 Programirani ukrepi s primarnim prispevkom

M19 - Podpora za lokalni razvoj v okviru pobude LEADER:
- Pripravljalna podpora (podukrep 19.1);
- Podpora za izvajanje operacij v okviru strategije lokalnega razvoja, ki ga vodi skupnost (podukrep 19.2);
- Priprava in izvajanje dejavnosti sodelovanja lokalne akcijske skupine (podukrep 19.3) in
- Podpora za tekoče stroške in stroške animacije (podukrep 19.4).

S strategijami lokalnega razvoja, ki so oblikovane in se izvajajo z aktivno udeležbo lokalnega prebivalstva se povečuje socialna vključenost, zmanjševanje revščine in gospodarski razvoj podeželskih območij.

Merila za presojo (hipoteze)	Kazalniki	Viri podatkov / metode zbiranja podatkov	Metoda za analizo oz. izračun kazalnikov	Rezultati
Struktura in delovanje LAS sta ustrezna *Ustvarjanje delovnih mest: Ustvarjena so bila delovna mesta prek strategij lokalnega razvoja* *Izboljšane so storitve in lokalna infrastruktura na podeželju ter dostop do njih* *Dejavnosti/operacije so pozitivno prispevale k varstvu okolja in narave* *Socialna vključenost: Prebivalci podeželja so se udeležili lokalnih iniciativ in so od njih imeli korist* *Ohranjena je kulturna*	**Skupni kazalniki rezultatov/ciljev (R/T)**			
	R22/T21: Delež podeželskega prebivalstva, zajetega v strategijah lokalnega razvoja (prednostno področje 6B) (%)	ARSKTRP - baza upravičencev Strategije lokalnega razvoja, SURS	Opisna statistika	69% (1.420.504 prebivalcev)
	R24/T23: Število ustvarjenih (ne ohranjanjih) delovnih mest s podprtimi operacijami LEADER	ARSKTRP - baza upravičencev	Opisna statistika	30
	R23/T22:Delež podeželskega prebivalstva, deležnega izboljšanih storitev/infrastrukture	ARSKTRP, SURS	Opisna statistika	51 % (731.385 prebivalcev)
	Skupni kazalniki učinka (O)			
	O.1: Skupni javni izdatki za M19 (v EUR)	ARSKTRP - baza izplačil	Opisna statistika,	3.350.429
	O1: Skupni javni izdatki, vključno z obveznostmi iz preteklega programskega obdobja (v EUR)	ARSKTRP - baza izplačil	Opisna statistika	4.075.379
	O.2: Skupne naložbe M19.2	ARSKTRP - baza izplačil	Opisna statistika,	21.219.249
	O.18: Prebivalstvo, vključeno v LAS	Strategije lokalnega razvoja	Opisna statistika	1.420.504 prebivalcev
	O.20: Število podprtih LEADER projektov (M19.2, M19.3 in prenesene obveznosti iz PRP 2007-	ARSKTRP - baza upravičencev	Opisna statistika	M19.2: 279 odobrenih operacij,

dediščina na podeželskih območjih Kako je bil zasnovan in organiziran postopek za potrjevanje operacij v okviru pristopa LEADER (19.2)	2013)			M19.3: 15 operacij sodelovanja, PRP 2007-2013: 21 operacij
	O.21: Število podprtih projektov sodelovanja (*v okviru M 19.3*)	ARSKTRP - baza upravičencev	Opisna statistika	15 operacij sodelovanja
	O.23: Enojno število LAS-ov, vključenih v projekt sodelovanja	ARSKTRP - baza upravičencev	Opisna statistika	29
	Kazalniki stanja (C)			
	C1: Prebivalstvo	SURS, 2017	Opisna statistika	2.065.895
	C17: Število kmetijskih gospodarstev	SURS,2017	Opisna statistika	69.900
	Dodatni kvantitativni kazalniki			
	Struktura LAS glede na vrsto in število članov	Strategije lokalnega razvoja, LAS	Fokusna skupina, Strategije lokalnega razvoja	Javni sektor: 23,4 % Ekonomski sektor: 28,0 % Civilna družba: 48,6 %
	Povprečna vrednost operacij posamezne LAS	ARSKTRP - baza upravičencev	Opisna statistika	46.823 €/LAS
	Delež inovativnih operacij LAS od vseh inovativnih operacij v PRP	ARSKTRP - baza upravičencev	Opisna statistika	76 %
	Število novo ustvarjenih delovnih mest v okviru posamezne LAS, po sektorju prijavitelja	ARSKTRP - baza upravičencev	Opisna statistika	Javni sektor: 11 Ekonomski sektor: 14 Družbeni sektor: 5
	Povprečno število zaključenih operacij (storitev ali infrastruktura) ali iniciativ posamezne LAS / 1000 prebivalcev	ARSKTRP - baza upravičencev	Opisna statistika	0,04
	Delež podprtih dejavnosti /operacij LEADER, ki podpirajo biotsko	ARSKTRP - baza upravičencev	Opisna statistika	11,5 % odobrenih

raznovrstnost, boljše upravljanje vode in tal			operacij posredno ali neposredno podpira biotsko raznovrstnost
Število udeležencev lokalnih iniciativ	ARSKTRP - baza upravičencev	Opisna statistika	1.048 partnerjev
Delež žensk izmed udeleženci lokalnih iniciativ	ARSKTRP - baza upravičencev	Opisna statistika	N.P.
Delež udeležencev, ki sodijo med ranljive skupine izmed vseh udeležencev lokalnih iniciativ	ARSKTRP - baza upravičencev	Opisna statistika	N.P.
Delež prebivalcev na območjih, pokritih s strani SLR, ki so zadovoljni z lokalnimi iniciativami	Upravljavci LAS	Samoevalvacijski vprašalnik LAS	N.P. (podana je kvalitativna ocena na osnovi Fokusne skupine)
Delež površine ki je vključena v območje LAS	Strategije lokalnega razvoja	Opisna statistika	Z LAS je pokrita celotna površina Slovenije
Delež podprtih operacij (LEADER), ki prispevajo k ohranjanju kulturne dediščine na podeželju	ARSKTRP - baza upravičencev	Opisna statistika	16,8 % vseh odobrenih operacij v okviru podukrepa M19.2
Ohranjena delovna mesta kot posledica aktivnosti LAS	Predstavniki LAS	Samoevalvacijski vprašalnik LAS (ne gre za ustvarjena delovna mesta, ki se spremljajo v okviru kazalnika R24, temveč za podporo pri ohranjanju delovnih mest, vključno s	65 delovnih mest 44 ohranjenih delovnih mest v okviru izvajanja operacij in 21 ohranjenih

			tistimi, ki se financirajo v okviru podukrepa M19.4)	delovnih mest ustvarjenih v okviru vodenja in animacije LAS
	Število operacij, ki prispevajo k boljši vključenosti ranljivih skupin	ARSKTRP - baza upravičencev	Opisna statistika, vsebinska analiza podatkov o izvajanju	38 operacij (13,6 % odobrenih operacij)
	Dodatni kvalitativni kazalniki			
	Stopnja sodelovanja med LAS-i	ARSKTRP - baza upravičencev, fokusna skupina, LAS	Fokusna skupina 6: LEADER[73]	Velik interes, premalo sredstev
	Kriteriji in postopki odobritve operacij	ARSKTRP, MKGP, LAS	Intervju 4: M19	Kvalitativni kazalnik: glej odgovor na vprašanje v razdelku A.2 zgoraj

B.2 Programirani ukrepi s sekundarnim prispevkom

M16.4: Podpora za horizontalno in vertikalno sodelovanje med udeleženci v dobavni verigi za vzpostavitev in razvoj kratkih dobavnih verig in lokalnih trgov ter za promocijske dejavnosti na lokalni ravni, ki so povezane z razvojem kratkih dobavnih verig in lokalnih trgov - preko spodbujanja kratkih dobavnih verig in lokalnih trgov se lahko prispeva k lokalnemu razvoju podeželja
M16.9: Podpora za diverzifikacijo kmetijskih dejavnosti v dejavnosti v zvezi z zdravstvenim varstvom, socialnim vključevanjem, kmetijstvom, ki ga podpira skupnost, ter izobraževanjem o okolju in hrani - preko spodbujanja operacij s področja socialne problematike na podeželju bo podukrep spodbujal doseganje zastavljenih ciljev razvoja podeželja.

Merila za presojo (hipoteze)	Kazalniki	Viri podatkov / metode zbiranja podatkov	Metoda za analizo oz. izračun kazalnikov	Rezultati
Izboljšala se je konkurenčnost podprtih primarnih proizvajalcev	**Dodatni kvantitativni kazalniki**			
	R4 / T6: delež kmet. gosp., ki prejemajo podporo za sodelovanje v shemah kakovosti, na lokalnih trgih	ARSKTRP- baza upravičencev	Izračun kot v okviru SVV 6, a le za podukrep M16.4	0,11 %

[73] Fokusna skupina se uporabi tudi za verifikacijo ostalih kazalnikov v okviru tega SVV.

	in v kratkih dobavnih verigah ter skupinah/organizacijah proizvajalcev (*le za M16*)			

B.3 Predvideni metodološki izzivi in problemi

Za odgovor na vprašanje za vrednotenje številka 17 razpolagamo s strategijami lokalnega razvoja (podukrep M19.1) in z ugotovitvami kvalitativnih raziskovalnih metod; v tem programskem obdobju (brez upoštevanja finančnih obveznosti iz PRP 2007-2013) do presečnega datuma (31.8.2018) še ni bilo izplačil za izvajanje operacij in projektov sodelovanja, zato menimo, da bi bilo smiselno pri vrednotenju uporabiti odobrene operacije. Za Ukrep M16 – Sodelovanje do 31.8.2018 še ni bilo izplačanih sredstev.

Pri uporabi kvalitativnih metod je lahko vprašljiva odzivnost upravičencev na ankete in sodelovanje vodilnih partnerjev na fokusnih skupinah.

B.4 Dodatna pojasnila in priloge k odgovoru na vprašanje za vrednotenje

N/A

C. Dodatni metodološki zaznamki

N/A

SVV 18 (PP 6C): V kolikšni meri je ukrepanje v okviru programa razvoja podeželja izboljšalo dostop do informacijskih in komunikacijskih tehnologij (IKT) na podeželskih območjih ter njihovo uporabo in kakovost?

A. Končni odgovor na evalvacijsko vprašanje (vključno s kratkim opisom pristopa): *[Največ 17,500 znakov = cca. 5 strani]*

A.1 Kratek opis pristopa oz. metodologije vrednotenja

Kvantitativne metode

- Opisna statistika (opis podatkov o izvajanju ukrepov): S to metodo povzemamo različne opisne podatke kot so vsota, deleži, povprečje, minimum, maksimum, velikostne razrede in različne grafične izrise.

A.2 Končni odgovor na vprašanje za vrednotenje ter izzivi vrednotenja

Ukrep M07.3 se v obravnavanem obdobju ni izvajal.

B. Podroben opis pristopa oz. metodologije in rezultatov vrednotenja

B.1 Programirani ukrepi s primarnim prispevkom

M07.3: Širokopasovna infrastruktura - večji dostop do interneta prispeva k enakomernejšemu teritorialnemu razvoju in s tem večjo kakovost življenja na podeželju

Merila za presojo	Kazalniki	Viri podatkov /	Metoda za analizo oz.	Rezultati

(hipoteze)		metode zbiranja podatkov	izračun kazalnikov	
*Povečal se je dostop gospodinjstev na podeželskih območjih do IKT (*Informacijska-komunikacijska tehnologija)	**Skupni kazalniki rezultatov/ciljev (R/T)**			
	R25/T24: Delež podeželskega prebivalstva, ki imajo izboljšan dostop do infrastrukture in storitev IKT	ARSKTRP, SURS	Opisna statistika	0
	Skupni kazalniki učinka (O)			
	O.1: Skupni javni izdatki (*M07*)	ARSKTRP	Opisna statistika	299.779,27
	O.2: Skupne naložbe (*za M07*)	ARSKTRP	Opisna statistika	1.410.300,51
	O.3: Število podprtih operacij (*M07*)	ARSKTRP	Opisna statistika	6
	O.4: Število podprtih gospodarstev/upravičencev (*M07*)	ARSKTRP	Opisna statistika	N/A
	O.15: Prebivalci, deležni izboljšanih storitev IKT (*M07*)	ARSKTRP	Opisna statistika	N/A
	Kazalniki stanja (C)			
	C1: Prebivalstvo	SURS	Opisna statistika	N/A
	Dodatni kvantitativni kazalniki			
	Delež podeželskih gospodinjstev, ki imajo dostop do IKT zahvaljujoč PRP	ARSKTRP, SURS	Opisna statistika	N/A
	Delež podeželskih gospodinjstev, ki imajo dostop do IKT zahvaljujoč PRP na občino	ARSKTRP, SURS	Opisna statistika	N/A
	Delež podeželskih gospodinjstev, ki uporabljajo nove širokopasovne priključke	ARSKTRP	Opisna statistika	N/A
	Delež širokopasovnih priključkov, ki omogočajo zelo visoke hitrosti (≥ 100 Mbps)	ARSKTRP	Opisna statistika	N/A
B.2 Programirani ukrepi s sekundarnim prispevkom				
M19.2: Izvedba aktivnosti znotraj lokalnega razvoja - z ukrepom, ki ga vodi skupnost se lahko prispeva k boljšemu dostopu do informacijskih in komunikacijskih tehnologij (IKT) na podeželskih območjih				
Merila za presojo (hipoteze)	**Kazalniki**	**Viri podatkov / metode zbiranja podatkov**	**Metoda za analizo oz. izračun kazalnikov**	**Rezultati**
	Dodatni kvantitativni kazalniki			

Izvajanje pristopa LEADER v podeželskih območjih povečuje možnosti za boljšo opremljenost z IKT	Povprečno število zaključenih operacij (storitev ali infrastruktura) ali iniciativ posamezne LAS / 1000 prebivalcev	ARSKTRP	Opisna statistika	N/A
	Dodatni kvalitativni kazalniki			
	Mnenja predstavnikov LAS glede prispevka LEADER k boljši opremljenosti podeželja z IKT	Predstavniki LAS	Fokusna skupina 6: LEADER	N/A
B.3 Predvideni metodološki izzivi in problemi				
Naložbe v okviru tega ukrepa se izvajajo na ozko opredeljenih območjih, na katerih infrastruktura še ni vzpostavljena. Problematično je lahko omejeno število podatkov o izvajanju.				
B.4 Dodatna pojasnila in priloge k odgovoru na vprašanje za vrednotenje				
N/A				
C. Dodatni metodološki zaznamki				
N/A				

SVV 19: V kolikšni meri so sinergije med prednostnimi nalogami in prednostnimi področji povečale učinkovitost programa razvoja podeželja?

A. Končni odgovor na evalvacijsko vprašanje (vključno s kratkim opisom pristopa): *[Največ 17,500 znakov = cca. 5 strani]*

A.1 Kratek opis pristopa oz. metodologije vrednotenja

Za opredelitev sinergij med prednostnimi področji in nalogami ter vpliv tega na učinkovitost PRP uporabljamo eno merilo za presojo, za njegovo merjenje pa 21 od 25 skupnih kazalnikov rezultata in dva krovna dodatna kazalnika. Prvi dodatni kazalnik se nanaša na sekundarne učinke skupnih kazalnikov rezultata, katere s ciljem identifikacija učinkov ukrepov na druga prednostna področja, v okviru katerih niso programirani, ločujemo od primarnih učinkov, kot opisano v metodologiji spodaj. V okviru drugega dodatnega kazalnika opredeljujemo interakcije med ukrepi, in sicer na podlagi razgovorov v okviru fokusne skupine za strokovnjake.

A.2 Končni odgovor na vprašanje za vrednotenje ter izzivi vrednotenja

Ključne možne sinergije ugotavljamo med naslednjimi ukrepi/prednostnimi področji:

- M06.1: Pomoč za zagon dejavnosti za mlade kmete (PP2B) > PP2A: Izboljšanje ekonomske uspešnosti vseh kmetij ter zagotavljanje lažjega prestrukturiranja in posodabljanja kmetij, zlasti z namenom povečanja njihove udeležbe na trgu in tržne usmerjenosti ter kmetijske diverzifikacije (glej R3, verifikacija na fokusni skupini) (Mladi kmetje na kmetijah pogosto uvedejo nove produkte, kmetijo posodobijo ali preusmerijo, kar ima sinergijski učinek na PP2A)
- M03.1: Podpora za novo sodelovanje v shemah kakovosti (PP 3A) > PP2A: Izboljšanje ekonomske uspešnosti vseh kmetij ter

zagotavljanje lažjega prestrukturiranja in posodabljanja kmetij, zlasti z namenom povečanja njihove udeležbe na trgu in tržne usmerjenosti ter kmetijske diverzifikacije (glej R4 in ostale kazalnike znotraj SVV 6) (Ukrep M03.1 na PP2A vpliva na način, da se izdelkom, vključenim v sheme kakovosti dvigne prepoznavnost in posledično tudi povpraševanje, kar poveča ekonomsko uspešnost vključenih proizvajalcev)

- M04.1: Podpora za naložbe v kmetijska gospodarstva (PP2A) <> PN5 <> PP3B <> PN4
  (Ukrep M04.1 na PN5 in PN4 vpliva preko podpore za naložbe, v okviru katerih se kupi nova mehanizacija, ki ima manj izpusta škodljivih snovi v okolje ali pa so naložbe prilagojene na okoljske spremembe (protitočne mreže), na PP3B vpliva prav tako preko naložb, ki so usmerjene k prilagajanju na podnebne spremembe)
- M04.2: Podpora za naložbe v predelavo/trženje in/ali razvoj kmetijskih proizvodov <> PN5 <> PP2A (ukrep M04.4 na PP2A vpliva na način, da naložbe podprte s tem ukrepom kmetijam omogočijo večjo produktivnost oz. izboljšanje procesa pridelave/predelave in tako vplivajo na ekonomsko uspešnost; na PN5 pa vpliva preko naložb, ki so lahko usmerjene v učinkovitejšo rabo virov, ali pa je tip naložbe takšen, da podpira prehod na nizkoogljično gospodarstvo).
- M10: Talni pokrov, tehnike oranja, minimalna obdelava, konzervacijsko kmetijstvo <> PP5E Spodbujanje shranjevanja in sekvestracije ogljika v kmetijstvu in gozdarstvu (vpliv tega ukrepa na PN5E se kaže predvsem v tehnikah kmetovanja, ki prispevajo k sekvestraciji ogljika; glej R20)
  M19.2: Izvedba aktivnosti znotraj lokalnega razvoja (PP6B) <> PP2A <> PP3A <>v omejenem obsegu celotna PN 5 <> PN4 <> PN1(projekti LAS večinoma niso usmerjeni zgolj v eno prednostno nalogo ampak znotraj enega projekta sledijo ciljem več PN. Na PP2A vplivajo preko delavnic in izobraževanj (učnih poti), na PP3A s spodbujanjem trženja na lokalni ravni, na PN5 preko spodbujanja učinkovite rabe energije in inovativnih produktov za prilaganja na podnebne spremembe ter tehnik kmetovanja, ki prispevajo k sekvestraciji ogljika, na PN4 preko projektov kot so: Izgradnja trajnostnega sadnega gozda po permakulturnih načelih za vzpostavitev izgubljenih habitatov in dviga biodiverzitete, nakup električnih vozil, ponovni nasadi dreves, ki so bila uničena v žledolomu, vzpostavitev učnih centov, ki ozaveščajo o pomenu biodiverzitete, ipd., na PN1 pa preko vzpostavitev medgeneracijskih centrov in učnih poti.)
- M14: Dobrobit živali (PP3A) <> PN4A (izvajanje v Natura 2000 območjih, glej PSVV 1/2)

Ukrepi M01, M02 in M16 imajo neposredni učinek na sinergije med ukrepi med prednostnimi nalogami in prednostnimi področji, saj spodbujajo prenose znanja in dobrih praks ter sodelovanje, kar ima pozitiven učinek na vsa prednostna področja in naloge. Ukrepa M01 in M02 povečujeta usposobljenost ciljnih skupin preko različnih oblik prenosa znanja in svetovanja, te pa lahko preko pridobljenega znanja vplivajo na vse prednostne naloge, saj so izobraževanja usmerjena tako k dvigu usposobljenosti v kmetijstvu, živilstvu in gozdarstvu (PN1) kot tudi v izboljšanje konkurenčnosti (preko strukturnega prilagajanja, ukrepov za mlade kmete) (PN2), prenosu znanja povezanih s kratkimi dobavnimi verigami, lokalnimi trgi ter povezovanjem proizvajalcev in ŽPI (PN3), povečanju učinkovitosti uporabe virov (PN5), izboljšanje okoljske učinkovitosti (PN4) in trajnostnemu razvoju podeželja (PN6). Ukrep M16 prav tako neposredno vpliva na vse prednostne naloge saj spodbuja inovativne oblike prenosa znanja in informacij o potrebah kmetijske prakse ter tako akterjem na podeželskih območjih pomaga lažje premagovanje ekonomskih, okoljskih in drugih omejitev.

B. Podroben opis pristopa oz. metodologije in rezultatov vrednotenja

B.1 Programirani ukrepi s primarnim prispevkom				
Ni relevantno v okviru tega vprašanja za vrednotenje.				
Merila za presojo (hipoteze)	**Kazalniki**	**Viri podatkov / metode zbiranja podatkov**	**Metoda za analizo oz. izračun kazalnikov**	**Rezultati**
Podprti ukrepi PRP so si komplementarni na način, da ima njihova interakcija sinergijske učinke	**Skupni kazalniki rezultatov/ciljev (R/T)**			
	R1 / T4: Odstotek kmetijskih gospodarstev s podporo programa za razvoj podeželja za naložbe v prestrukturiranje ali posodabljanje (prednostno področje 2A)		*Izračun v okviru SVV 4*	1,14 %
	R2: sprememba kmetijske proizvodnje na podprtih kmetijah/letno število delovnih enot (prednostno področje 2A)		*Izračun v okviru SVV 4*	2017: 17.230 €/PDM (leto 2013: 18.119 €/PDM) sprememba: -889 € (-5 %)
	R3: delež kmetijskih gospodarstev s poslovnim razvojnim načrtom/naložbami za mlade kmete, podprtimi s programom razvoja podeželja (prednostno področje 2B)		*Izračun v okviru SVV 4*	1,12 %
	R4/T6: delež kmetijskih gospodarstev, ki prejemajo podporo za sodelovanje v shemah kakovosti, na lokalnih trgih in v kratkih dobavnih verigah ter skupinah/organizacijah proizvajalcev (prednostno področje 3A)		*Izračun v okviru SVV 4*	8,52 %

R7: delež kmetijskih zemljišč, za katera so bile sklenjene pogodbe o upravljanju za podpiranje biotske raznovrstnosti in/ali krajin (prednostno področje 4A)		*Izračun v okviru SVV 8*	2016: 38,53 % 2017: 44,22 % 2018: 44,75%
R8: delež kmetijskih zemljišč, za katera so bile sklenjene pogodbe o upravljanju za izboljšanje upravljanja voda (prednostno področje 4B)		*Izračun v okviru SVV 9*	2016: 34,91%, 2017: 39,74 %, 2018: 40,07%
R10: delež kmetijskih zemljišč, za katera so bile sklenjene pogodbe o upravljanju za izboljšanje upravljanja tal in/ali preprečevanje erozije tal (prednostno področje 4C)		*Izračun v okviru SVV 10*	2016: 36,03 % 2017: 40,95 % 2018: 41,31 %
R12: delež namakalnega zemljišča, ki bo prešlo na učinkovitejši namakalni sistem (prednostno področje 5A)		*Izračun v okviru SVV 11*	7,18 %
R13: povečanje učinkovite rabe vode v kmetijstvu pri projektih s podporo programa razvoja podeželja (prednostno področje 5A)		*Izračun v okviru SVV 11*	N/A
R14: povečanje učinkovite rabe energije v kmetijstvu in pri predelavi hrane pri projektih s podporo programa razvoja podeželja (prednostno področje 5B)		*Izračun v okviru SVV 12*	N/A

R15: energija iz obnovljivih virov, proizvedena s podprtimi projekti (prednostno področje 5C)		*Izračun v okviru SVV 13*	N/A (trenutna ocena 92.937,12 kWh)
R16: delež GVŽ, ki jih zadevajo naložbe v živinorejo za zmanjševanje emisij toplogrednih plinov in/ali amonijaka (prednostno področje 5D)		*Izračun v okviru SVV 14*	Izračun ni možen
R17: delež kmetijskih zemljišč, za katera so bile sklenjene pogodbe o upravljanju za zmanjševanje emisij toplogrednih plinov in/ali amonijaka (prednostno področje 5D)		*Izračun v okviru SVV 14*	41,7 %
R18: zmanjšane emisije metana in dušikovega oksida (prednostno področje 5D)		*Izračun v okviru SVV 14*	Gnojenje z majhnimi emisijami: 1.860 t ekv. CO_2 Ozelenitve: 4.770 t ekv. CO_2 Naložbe v tehnološke posodobitve hlevov, ureditve skladišč za živinska gnojila in pokritje skladišč za živinska gnojila: 447 t ekv. CO2
R19: zmanjšane emisije amonijaka (prednostno področje 5D)		*Izračun v okviru SVV 14*	Gnojenje z majhnimi emisijami:

			219 t Ozelenitve: 53 t Naložbe v tehnološke posodobitve hlevov, ureditve skladišč za živinska gnojila in pokritje skladišč za živinska gnojila: 11 t
R20: delež kmetijskih in gozdnih zemljišč, za katera so bile sklenjene pogodbe o upravljanju za prispevanje k sekvestraciji in shranjevanju ogljika (prednostno področje 5E)		*Izračun v okviru SVV 15*	44,3 %
R21: delovna mesta, ustvarjena s podprtimi projekti (prednostno področje 6A)		*Izračun v okviru SVV 16*	46 (glavna vrednost) 30 (sekundarni prispevek LEADER)
R22: delež podeželskega prebivalstva, zajetega v strategijah lokalnega razvoja (prednostno področje 6B)		*Izračun v okviru SVV 17*	69% (1.420.504 prebivalcev)
R23: delež podeželskega prebivalstva, deležnega izboljšanih storitev/infrastrukture (prednostno področje 6B)		*Izračun v okviru SVV 17*	51 % (731.385 prebivalcev)
R24: delovna mesta, ustvarjena s podprtimi projekti (LEADER) (prednostno področje 6B)		*Izračun v okviru SVV 17*	30

	R25 / T24: Odstotek podeželskega prebivalstva, deležnega novih ali izboljšanih storitev/infrastrukture (IKT) (prednostno področje 6C)		*Izračun v okviru SVV 18*	0 (ni izvajanja)
	Dodatni kvalitativni kazalniki			
	Sekundarni učinki ukrepov PRP na prednostna področja, v katerih niso programirani (R^s1-R^s25)	MKGP, ARSKTRP, KGZS	Fokusna skupina 7: Sinergije med ukrepi PRP	Gledati odgovor na vprašanje (točka A.2)
	Pozitivne in negativne interakcije med podprtimi ukrepi v PRP	MKGP, ARSKTRP, KGZS	Fokusna skupina 7: Sinergije med ukrepi PRP	Gledati odgovor na vprašanje (točka A.2)

B.2 Programirani ukrepi s sekundarnim prispevkom

Ni relevantno v okviru tega vprašanja za vrednotenje.

B.3 Predvideni metodološki izzivi in problemi

Vsi izzivi vezani na kazalnike rezultata pri posameznih SVV 1-18.

B.4 Dodatna pojasnila in priloge k odgovoru na vprašanje za vrednotenje

N/A

C. Dodatni metodološki zaznamki

Za opredelitev vpliva sinergij na uspešnost oz. učinkovitost izvajanja PRP bomo uporabili triangularen pristop, začenši s kvalitativnim pregledom teoretičnih primarnih, sekundarnih in transverzalnih učinkov, nato izračun skupnih kazalnikov rezultata 1-25, razdeljeno na primarne in sekundarne učinke; zaključili bomo s pogovori s strokovnjaki za preverbo rezultatov iz prve in druge faze postopka (fokusna skupina).

Faza 1: Teorija sprememb

V prvotni oceni primarnih, sekundarnih in transverzalnih učinkov smo identificirali več virov sinergij, kot je prikazano v shemi spodaj. Argumentacija za določitev kateri ukrepi vplivajo na katera prednostna področja, znotraj katerih niso programirani, je navedena pri vsakem skupnem vprašanju za vrednotenje ločeno (za prikaz primarno programiranih ukrepov in sekundarnih učinkov po prednostnih področjih gledati PRP, poglavje 11.3).

Identificirani so bili tudi transverzalni učinki med prednostnimi področij, ilustrirano v spodnji tabeli. Pri večini transverzalnih učinkov gre za pozitiven vpliv enega prednostnega področja na drugega, drugače je pri medsebojni interakciji prednostnih

področij 2A in 4A, kjer ni jasno ali je vpliv pozitiven ali negativen. Prednostno področje 2A sicer cilja k pozitivnem učinku na biotsko raznovrstnost, a je ta lahko učinek naložb v okviru PP 2A tudi negativen, kot opisano v ex-post vrednotenju. Dejanski učinek naložb na biotsko raznovrstnost bo možno opredeliti na podlagi informacij o posameznem projektu in razgovori s strokovnjaki (*gledati tudi specifično vprašanje za vrednotenje št. 2).*

V nadaljevanju prve faze bodo bolj natančno opredeljeni tudi transverzalni učinki med ukrepi. Teoretične transverzalne učinke bomo ovrednotili na podlagi kvalitativnih analiz.

Sekundarni učinki: opredelitev morebitnih prispevkov ukrepov/podukrepov za razvoj podeželja, ki so načrtovani v okviru določenega prednostnega področja, k drugim prednostnim področjem/ciljem

Prednostna naloga	Prednostno področje	Ukrep	PN2		PN3		PN4			PN5					PN6		
			2A	2B	3A	3B	4A	4B	4C	5A	5B	5C	5D	5E	6A	6B	6C
			M01 M04 M06 M16	M01 M06	M01 M02 M03 M04 M09 M14 M16		M01 M02 M10 M11 M13 M16 M08								M06 M08 M16	M19	M07
PN2	PP2A	M01															
		M04															
		M06															
		M16															
	PP2B	M01															
		M06															
PN3	PP3A	M01															
		M02															
		M03															
		M04															
		M09															
		M14															
		M16															
PN4	KMETIJSTVO: PP4ABC	M01															
		M02															
		M10															
		M11															
		M13															
		M16															
	GOZDARSTVO PP4ABC	M08															
PN6	PP6A	M06															
		M08															
		M16															
	PP6B	M19															
	PP6C	M07															

programirano prednostno področje
pozitivni transverzalni učinki (sinergije)
negativni transverzalni učinki
nejasni transverzalni učinki - možen je tako negativen kot tudi pozitiven vpliv enega prednostnega področja na drugega
ni transverzalnega učinka

Faza 2: Kvantitativne metode: vse kvantitativne metode, opisane pod skupnimi vprašanji za vrednotenje 1-18 za izračun skupnih kazalnikov rezultata.

Prispevanje ukrepov k rezultatom R1-R25 bomo razdelili na primarne in sekundarne učinke. Primarni učinki so neposredni učinki

s strani programiranih ukrepov, medtem ko so sekundarni učinki rezultat ukrepov, ki pod določeno prednostno področje niso programirani, je bil pa na podlagi njihovega opisa, financiranih operacij in ciljev v okviru teorije sprememb (Faza 1) identificiran učinek na to prednostno področje. Pri sekundarnih učinkih gre sicer v veliki meri za ukrepe, ki ne morejo biti kvantificirani, kot na primer usposabljanje, svetovanje in sodelovanje. V okviru te faze bomo zato gledali tiste ukrepe, ki imajo lahko kvantitativni (oprijemljivi) učinek na prednostno področje, to so predvsem naložbeni ukrepi (M04, M06 in M08) in površinski ukrepi (M10, M11 in M13).

Faza 3: Kvalitativne metode: fokusna skupina

V tretji fazi bomo rezultate teoretičnega dela analize in kvantitativnih kazalnikov preverili s strokovnjaki v okviru posebne fokusne skupine. Preverjali bomo, kakšne medsebojne interakcije različnih ukrepov so oni opazili, ali vključitev v en ukrep pomaga pri začetku izvajanja drugega ukrepa (na primer, vpliv naložb v okolju prijazno mehanizacijo na izvajanje zahtev v okviru KOPOP), ali so usposabljanja, svetovanja in/ali sodelovanja pozitivno vplivala na izvajanje kmetijskih dejavnosti, predvsem tistih, povezanih z ekološkim in okolju prijaznim kmetovanjem, ali obstajajo negativni sekundarni učinki med prednostnimi nalogami oz. področji in tako dalje.

V okviru razgovorov s strokovnjaki se bomo pogovarjali o izsledkih fokusnih skupin in rezultatih kvantitativne analize, pa tudi o teoretičnih sinergijskih učinkih samih. Zanima nas interpretacije rezultatov, izkušnje iz preteklosti in preteklega programskega obdobja, razlogih za morebitne diskrepance med teorijo in prakso, implikacijami za PRP in financirane operacije (ali projekti, naložbe, usposabljanja), in tako dalje.

Pri oblikovanju končnega odgovora na vprašanje se bomo naslonili tudi na izsledke vrednotenja PRP v letu 2017.

SVV 20: V kolikšni meri je tehnična pomoč prispevala k uresničevanju ciljev iz člena 59 Uredbe (EU) št. 1303/2013 in člena 51(2) Uredbe (EU) št. 1305/2013?

A. Končni odgovor na evalvacijsko vprašanje (vključno s kratkim opisom pristopa): *[Največ 17,500 znakov = cca. 5 strani]*

A.1 Kratek opis pristopa oz. metodologije vrednotenja

Za vse cilje tehnične pomoči razen nalog v pristojnosti Mreže za podeželje, ki bodo vrednotene v okviru skupnega vprašanja za vrednotenje št. 21, smo oblikovali enotno merilo za presojo. V okviru ustreznosti sodelovanja organov nas zanimata predvsem organ upravljanja (OU) in plačilna agencija (PA).

Za oceno izvajanja tehnične pomoči (M20.1) uporabljamo kvantitativne metode (izračun vrednosti deležev) in kvalitativne

metode (anketo in intervju).

Ustreznost kadrov za doseganje ciljev PRP ocenjujemo na podlagi števila in zmogljivosti obstoječih kadrov ter stopnje njihove fluktuacije; slednje namreč za Organ upravljanja predstavlja tveganje za zamik izvajanja PRP oz. zastoj pri izvajanju ukrepov PRP in je po predhodnih razgovorih s strokovnjaki sodeč tovrstne zamike že povzročal.

Ali je IT sistem ustrezen za doseganje ciljev ali ne, ocenjujemo na podlagi analize stopnje digitalizacije procesov, medtem ko ustreznosti ukrepov za zmanjšanje administrativnih bremen merimo prek vrste sprejetih ukrepov in dolžine prijavnega postopka.

A.2 Končni odgovor na vprašanje za vrednotenje ter izzivi vrednotenja

Tehnična pomoč pomembno prispeva k uresničevanju ciljev iz člena 59 Uredbe (EU) št. 1303/2013 in člena 51(2) Uredbe (EU) št. 1305/2013. Trenuten način sodelovanja med ARSKTRP in OU ocenjujemo kot ustrezen, prav tako ocenjujemo, da so zaposleni zadovoljni z medsebojnim sodelovanjem med organoma. V primerjavi s prejšnjim vrednotenjem je ključna pozitivna sprememba visoka stopnja digitalizacije procesov, ki tako zmanjšuje administrativna bremena za zaposlene in skrajšuje čas obravnave vlog oz. zahtevkov. Anketa med zaposlenimi tem ugotovitvam pritrjuje, saj se raven zadovoljstva zaposlenih v vseh preverjanih kategorijah (sodelovanje med ARSKTRP in OU, komunikacija, odzivnost sogovornikov, medsebojni odnosi in IT sistemi) glede na vrednotenje v letu 2016 izboljšala.

Vsi, ki so zaposleni iz sredstev tehnične pomoči, so tudi vključeni v izvajanje aktivnosti PRP. Skupaj je tako v okviru tehnične pomoči na ARSKTRP in MKGP zaposlenih 119 ljudi. Stopnja fluktuacije je bila leta 2015 dokaj visoka in sicer je bilo to leto z največ odhodi (14 na ARSKTRP in 6 na MKGP) od skupno 86 zaposlenih, potem pa se je število odhodov zmanjšalo. V letu 2016 je bilo skupaj 6 odhodov, v letu 2017 15 in v letu 2018 10. Število vseh zaposlenih, ki so financirani iz sredstev tehnične pomoči občutno raste: iz 45 zaposlenih v letu 2014 do 69 zaposlenih v letu 2018 na ARSKTRP in pa 44 zaposlenih v letu 2014 na 50 zaposlenih v letu 2018 na MKGP. Ker se vsi kadri razumejo kot ključni kadri, je stopnja fluktuacije ključnih kadrov enaka fluktuaciji vseh kadrov.

V letih 2015-2018 se je izvedlo 33 usposabljanj ali izobraževanj za kadre, financirane iz tehnične pomoči ter ostalih, ki sodelujejo pri izvajanju PRP. Skupno se je izobraževanj/usposabljanj udeležilo 209 zaposlenih, največ se jih je udeležilo strokovnega izpita iz upravnega postopka in obveznega usposabljanja za imenovanje v naziv ter izobraževanja o javnem naročanju. Stopnja realizacije načrta usposabljanja kadrov je 44%, načrtovana izobraževanja pa se niso izvedla zato, ker se izobraževanja sproti prilagajajo potrebam zaposlenih, sama izvedba pa je odvisna tudi od razpoložljivih sredstev. Problem je tudi pri usklajevanje terminov udeležencev, zato se usmerjajo na individualne oblike izobraževanj.

Znotraj letnega načrta so tudi webinarji in seminarji za specifična znanja s področja kmetijstva, financira se tudi udeležba na delavnicah in seminarjih s področja PRP. Mreža pa lahko napotuje člane Mreže kot npr. kmetijske svetovalce na strokovne ekskurzije, oglede dobrih praks, ipd.

Stopnjo digitalizacije pri obravnavi vlog in zahtevkov na ARSKTRP ocenjujemo kot visoko in zadovoljivo, saj so vsi procesi aplikacijsko podprti. Vloga/zahtevek se odda v elektronski obliki s kvalificiranim potrdilom, postopek obravnave (preveritve popolnosti in ustreznosti vlog/zahtevkov, generiranje pozivov na dopolnitev, generiranje odločb in pošiljanje v e-hrambo in »X« tabelo (poročevalski sistem EU)) je prav tako avtomatski, kakor tudi generiranje plačilnega naloga na podlagi odločbe. Edino delo, ki se opravlja ročno, je kontrola oddanih prilog k vlogam/zahtevkom. Poročila o zahtevkih se oddajajo elektronsko, brez digitalnega potrdila, sama obravnava poročil pa je trenutno edini proces, ki ni aplikacijsko podprt, je pa v izgradnji. IT sistem, vzpostavljen na ARSKTRP ima tudi vgrajene avtomatične kontrole, ki upravičenca usmerjajo k pravilni izpolnitvi vlog in zahtevkov za izplačilo, kar posledično razbremenjuje administracijo in skrajšuje čas obdelave vlog.

MKGP neposrednega dostopa do sistema nima, vendar pa ARSKTRP za OU redno pripravlja nabore podatkov in priporočila: za ukrepe M03, M04, M06, M07, M08, M09, M16 in M19 PRP 2014–2020 podatke o doseganju fizičnih kazalnikov. Izpis podatkov se pripravi enkrat mesečno, in sicer do 15. dneva v mesecu. Podatki se spremljajo za celotno obdobje od začetka izvajanja do konca; za ukrepe M10, M11, M13 in M14 podatke o doseganju fizičnih kazalnikov. Izpis podatkov se pripravi na določene presečne datume. Na OU so s tem sistemom zadovoljni, saj od ARSKTRP redno dobijo širok nabor podatkov in se je tako stanje v primerjavi s prejšnjim programskim obdobjem znatno izboljšalo.

Obravnava vlog na ARSKTRP poteka skladno z zakonodajo, in sicer približno 4-5 mesecev, medtem, ko obravnava zahtevkov poteka od 3 do 4 mesece. Sama dolžina obravnave je odvisna tudi od ukrepa in pa datuma vložitve zahtevka (zahtevki vloženi konec leta, se obravnavajo dlje, zaradi velike količine prejetih zahtevkov). Po uredbi 1303/2013/EU je v 132. členu določen rok 90 dni za izplačilo zahtevka. Rok se računa od dneva vložitve popolnega zahtevka.

Ukrepi za zmanjšanje administrativnih bremen za upravičence, se odražajo pri poenotenju terminologije in pogojev ter obveznosti za upravičence, kar posledično zmanjšuje tveganje za nastanek napak in razbremenjuje upravičence pri pridobivanju različnih dokazil, soglasij, ipd. ARSKTRP podatke, ki so na voljo v javnih evidencah pridobiva sama, s tem pa se zmanjšujejo stroški, ki jih ima upravičenec s pridobivanjem teh podatkov. Uvedena pavšalna plačila pri ukrepih M03.1, M08.4, M16 in M19 so povzročila večjo preglednost sistema izračunavanja podpore in zmanjšale administrativno breme tako za vlagatelje kot samo administracijo. Prav tako so pri ukrepu M16 pripravljene predloge za projekt, poročilo o izvajanju projekta in pogodbo o medsebojnem sodelovanju, poenostavile izdelavo teh dokumentov in jih obenem poenotilo, kar bo olajšalo preverjanje teh dokumentov na ARSKTRP.

Zaposlene iz tehnične pomoči na MKGP in ARSKTRP smo v anketnem vprašalniku povprašali o njihovem zadovoljstvu glede sodelovanja med OU in plačilno agencijo. Večina anketirancev je z delom zadovoljna (odgovora »zadovoljen« ali »zelo zadovoljen«) in sicer je s komunikacijo in načinom komuniciranja zadovoljnih 81% vprašanih, z izmenjavo podatkov 73%, z medosebnimi odnosi 91% in z odzivnostjo sogovornikov 88%. Prav tako smo jih povprašali po stopnji zadovoljstva z izvedenimi usposabljanji ali izobraževanji, ki se 77% anketirancev zdijo koristna, 23% pa nekoristna, 72% vprašanih pa meni tudi, da so bile izbrane vsebine ustrezne. Preko ankete smo preverili tudi zadovoljstvo zaposlenih z IT sistemom, kjer ugotavljamo stopnja

zadovoljstva relativno visoka in sicer je 77% vprašanih zadovoljnih z hitrostjo delovanja in odzivnostjo sistema, 76% jih je zadovoljnih z uporabniško izkušnjo in 81% jih meni, da so vsebine in moduli primerni. Splošna ugotovitev je, da se je raven zadovoljstva zaposlenih v vseh preverjanih kategorijah (sodelovanje med ARSKTRP in OU, komunikacija, odzivnost sogovornikov, medsebojni odnosi in IT sistemi) glede na vrednotenje v letu 2016 izboljšala.

B. Podroben opis pristopa oz. metodologije in rezultatov vrednotenja

B.1 Programirani ukrepi s primarnim prispevkom

Tehnična pomoč podpira celotno izvajanje PRP, njegovo spremljanje in vrednotenje. Konkretno so v skladu s 59. členom Uredbe (EU) št. 1303/2013 v tehnično pomoč vključene naslednje aktivnosti:

- Dejavnosti podpore izvajanju PRP: priprava, upravljanje, spremljanje, vrednotenje, obveščanje in komuniciranje, mreženje, reševanje sporov ter nadzor in revizija;
- Zmanjšanje administrativnih bremen na upravičence, vključno z omogočanjem elektronske izmenjave podatkov;
- Krepitev zmogljivosti organov držav članic, partnerjev in končnih prejemnikov za upravljanje in uporabo PRP .

Upoštevajoč navedenega so za učinkovito in uspešno izvajanje PRP potrebni ustrezno število, struktura in izobrazba kadrov, primerni mehanizmi za sodelovanje med organi, ki so odgovorni za izvajanje in/ali upravljanje PRP, ustrezen IT sistem, ukrepi za zmanjšanje administrativnega bremena ter obveščanje, promocija in mreženje.

Aktivnosti mreženja in obveščanja, ki tudi vključujejo dejavnosti namenjene krepitvi zmogljivosti partnerjev, se izvajajo v okviru Mreže za podeželje in se vrednotijo v okviru SVV št. 21. Za ostale naloge tehnične pomoči smo oblikovali merila in kazalnike, s katerimi bomo ovrednotili prispevanje tehnične pomoči k ciljem navedenih zgoraj.

Merila za presojo (hipoteze)	Kazalniki	Viri podatkov / metode zbiranja podatkov	Metoda za analizo oz. izračun kazalnikov	Rezultati
Tehnična pomoč podpira izvajanje PRP preko zagotavljanja ustreznih kadrovskih zmogljivosti, IT sistemov ter ukrepov za zmanjševanje administrativnih bremen in sodelovanja med pristojnimi organi	**Skupni kazalniki učinka (O)**			
	O.1: Skupni javni izdatki (M20.1)	ARSKTRP – baza upravičencev	Opisna statistika, analiza podatkov	12.968.610,27 EUR
	Dodatni kvantitativni kazalniki			
	Delež kadrov vključenih v izvajanje aktivnosti PRP, ki so financirani iz sredstev tehnične pomoči	Kadrovski službi ARSKTRP in MKGP	Deli se število kadrov, ki so financirani iz tehnične pomoči, s številom vseh kadrov, ki so vključeni v izvajanje in/ali upravljanje PRP	Gledati odgovor na vprašanje (točka A.2)
	Delež zasedenosti delovnih mest, potrebnih za upravljanje in nadzor izvajanja PRP	Kadrovski službi ARSKTRP in MKGP	Deli se število zaposlenih, ki izvajajo naloge na področju upravljanja in nadzora PRP (financiranih iz sredstev	Gledati odgovor na vprašanje (točka A.2)

			tehnične pomoči), z ocenjenim številom potrebnih delovnih mest za opravljanje teh nalog	
	Stopnja fluktuacije kadrov	Kadrovski službi ARSKTRP in MKGP	Število odhodov kadrov financiranih iz tehnične pomoč kot delež vseh kadrov financiranih iz TP na začetku koledarskega leta Intervju 5: Kadrovski službi ARSKTRP in MKGP	Gledati odgovor na vprašanje (točka A.2)
	Stopnja fluktuacije kadrov s ključnimi znanji	Kadrovski službi ARSKTRP in MKGP	Izračunan na enak način kot zgornji kazalnik, le da se numerator nanaša izključno na ključne kadre, tj. tiste kadre, ki imajo specifična znanja, na primer o finančnih instrumentih ali o dobrobiti živali Intervju 5: Kadrovski službi ARSKTRP in MKGP	Gledati odgovor na vprašanje (točka A.2)
	Število izvedenih usposabljanj ali izobraževanj za kadre, financirane iz sredstev tehnične pomoči	MKGP	Opisna statistika, analiza podatkov	33
	Realizacija načrta usposabljanj kadrov, financiranih iz sredstev tehnične pomoči	MKGP	Število izvedenih usposabljanj kot delež vseh načrtovanih usposabljanj Intervju 5: Tehnična pomoč	44%
	Dodatni kvalitativni kazalniki			
	Obojestransko zadovoljstvo s sodelovanjem in komuniciranjem med OU in plačilno agencijo	Vsi zaposleni, katerih plače se financirajo iz sredstev tehnične pomoči (MKGP in ARSKTRP)	Anketa 3: Tehnična pomoč	Gledati odgovor na vprašanje (točka A.2)
	Stopnja zadovoljstva z izvedenimi usposabljanji in	Vsi zaposleni, katerih plače se financirajo iz	Anketa 3: Tehnična pomoč	Gledati odgovor na vprašanje (točka

	izobraževanji kadrov, financiranih iz sredstev tehnične pomoči	sredstev tehnične pomoči (MKGP in ARSKTRP)		A.2)
	Stopnja zadovoljstva z ustreznostjo izbranih vsebin izobraževanj ali usposabljanj	Vsi zaposleni, katerih plače se financirajo iz sredstev tehnične pomoči (MKGP in ARSKTRP)	Anketa 3: Tehnična pomoč	Gledati odgovor na vprašanje (točka A.2)
	Stopnja digitalizacije procesa od objave javnega razpisa do zbiranja vlog, izplačil in spremljanja	MKGP (OU), ARSKTRP (PA)	Intervju 5: Izbrani sogovorniki na MKGP in AKTRP (prek razgovorov bomo opredelili število korakov v procesu, ki so tudi v digitalni obliki, pri čemer bomo kot ločene korake upoštevali pripravo javnega razpisa, objavo in komunikacija javnega razpisa, zbiranje prijav oz. vlog, preverjanje prijav in izbor, odobritev, izplačilo, spremljanje, identifikacija ključne ovire, ki zavira hitrejši postopek, ipd.)	Gledati odgovor na vprašanje (točka A.2)
	Zadovoljstvo zaposlenih na OU in plačilni agenciji z IT sistemom	Vsi zaposleni, katerih plače se financirajo iz sredstev tehnične pomoči (MKGP in ARSKTRP)	Anketa 3: Izbrani sogovorniki na MKGP, AKTRP in KGZS (preverja se učinkovitost, odzivnost, uporabniška izkušnja, primernost)	Gledati odgovor na vprašanje (točka A.2)
	Dolžina obravnave vlog in zahtevkov ter plačilnega postopka[74]	MKGP (OU), ARSKTRP (PA)	Intervju 5: : Izbrani sogovorniki na AKTRP (ocena dolžine postopkov in ovrednotenje le-te)	Gledati odgovor na vprašanje (točka A.2)

[74] Postopek obdelave računov in izplačilo se skladno s predpisi izvede najkasneje 30. dan od prejema računa. Plačilni postopki so opredeljeni v:
a) Sporazumu o prenosu posameznih strokovno–tehničnih opravil pri upravljanju in kontroli izplačil Tehnične pomoči Programa razvoja podeželja Republike Slovenije za obdobje 2014–2020, z vsemi spremembami; b) Navodilu OU za izvajanje tehnične pomoči PRP RS za obdobje 2014-2020, z vsemi spremembami; c) Posebnemu priročniku za izvajanje izplačil Tehnične pomoči PRP 2014-2020, z vsemi spremembami.

	Število in vrsta sprejetih ukrepov za zmanjšanje administrativnih bremen za upravičence	PRP 2014-2020, MKGP (OU), ARSKTRP (PA)	Intervju 5: Izbrani sogovorniki na MKGP, AKTRP, KGZS (ukrepi, sprejeti za zmanjšanja administrativnih bremen za upravičence, so navedeni v PRP, na razgovorih bomo preverili njihovo uspešnost, identifikacija ključne administrativne obremenitve za upravičence)	Gledati odgovor na vprašanje (točka A.2)
B.2 Programirani ukrepi s sekundarnim prispevkom				
N/A				
B.3 Predvideni metodološki izzivi in problemi				
N/A				
B.4 Dodatna pojasnila in priloge k odgovoru na vprašanje za vrednotenje				
N/A				
C. Dodatni metodološki zaznamki				
N/A				

SVV 21: V kolikšni meri je nacionalna mreža za podeželje prispevala k uresničevanju ciljev iz člena 54(2) Uredbe (EU) št. 1305/2013?

A. Končni odgovor na evalvacijsko vprašanje (vključno s kratkim opisom pristopa): *[Največ 17,500 znakov = cca. 5 strani]*
A.1 Kratek opis pristopa oz. metodologije vrednotenja
Za odgovor uporabljamo šest meril za presojo, od njih se štirje nanašajo na skupne splošne cilje mrež za podeželje, eden na nacionalni cilj Mreže ter eden na organizacijo in izvajanje Mreže samo (za pregled ciljev Mreže glej razdelek C). Za kazalnike stanja in kazalnike učinka je najprimernejša uporaba analize oz. opisne statistike podatkov o spremljanju. Gre za

izpis iz baze dejavnosti Mreže, ali izračun spremembe spremenljivke prek formule $x = N_{2018} - N_{2014}$, kot na primer za izračun spremembe števila članov Mreže.

Ti podatki nam sicer prikažejo številčno stanje (uporabnikov, udeležencev na dogodkih, itd.) ob začetku in koncu obdobja spremljanja, s čimer nam tudi pokažejo učinek dejavnosti Mreže, a nam ne dajo zadostnega vpogleda v njeno izvajanje, zaradi česar za oblikovanje samostoječih zaključkov ali priporočil niso dovolj.

Za oblikovanje zaključkov o učinkovitosti Mreže in predlogov za njen nadaljnji razvoj ugotovitve dopolnjujemo s kvalitativnimi metodami. Cilji mreže namreč v središče postavljajo uporabnika – tj. upravičence, potencialne upravičence, ekonomske in socialne partnerje, javnost in preostale zainteresirane strani. Da bodo izsledki raziskave čim bolj celoviti in pokrivali čim širši krog uporabnikov, uporabljamo dve vrsti kvalitativnih metod, in sicer anketo za člane in partnerje usmerjevalne skupine ter (strukturirani) intervju s predstavnikom podporne enote Mreže.

A.2 Končni odgovor na vprašanje za vrednotenje ter izzivi vrednotenja

Ocenjujemo, da je nacionalna mreža za podeželje pomembno prispevala k uresničevanju ciljev iz Člena 54(2) Uredbe (EU) št. 1305/2013, saj se stalno povečuje vključenost deležnikov v izvajanje PRP, sodelovanje pri izvajanju aktivnosti s partnerji pa je na zadovoljivi ravni (skupaj s partnerji se izvede približno polovica vseh aktivnosti mreže). Vsebinski prispevek Mreže k izvajanju PRP je predvsem z vidika priprave in objave informativnih gradiv, novic in podpore EIP Vem točki, pri čemer pomemben vir informacij za upravičence predstavljata predvsem spletna stran PRP, spletna stran Ministrstva za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano in e-novice PRePlet. Prepoznavnost PRP je bistveno boljša med člani Mreže kot upravičenci na splošno, (86% članov mreže in 66% upravičencev v splošni anketi pozna PRP »zelo dobro« ali »dobro«), sama prepoznavnost mreže pa je med upravičenci na splošno relativno nizka (le 20% jih je odgovorilo, da Mrežo poznajo »zelo dobro« ali »dobro«). Zanimivo je tudi to, da upravičenci na splošno glavnino informacij o PRP dobijo preko svetovalnih služb, med tem ko med člani mreže za ključni vir informacij velja spletna stran PRP. Iz navedenega lahko sklepamo, da je v prihodnje potrebno več naporov vložiti v prepoznavnost mreže.

Pomemben prispevek mreže je tudi na področju spodbujanja inovacij, preko EIP VEM točke in delavnic ter srečanj s področja EIP, tematskih in analitskih izmenjav, ogledov dobrih praks ipd. Z vidika podpore ukrepom PRP je tako vloga mreže pomembna pri vseh ukrepih, ključna pa je pri ukrepu M16, ki podpira ustanavljanje EIP skupin, poleg tega pa je pomembno še sodelovanja z LEADER pisarno (M19) in objava informacij o prihodnjih usposabljanjih (M01) zlasti v povezavi u usposabljanji za ukrep M10.

Mreža ima veliko potenciala, ko gre za izmenjave v okviru Evropske mreže za razvoj podeželja (ENRD), kjer obstaja še precej potenciala za izboljšave, veliko potenciala pa je tudi na področju podpore znamčenja proizvodov v okviru shem kakovosti.

(a) *Večja vključenost zainteresiranih strani v izvajanje PRP*
Od začetka programskega obdobja 2014-2020 število članov mreže narašča, tako da je imela mreža v letu 2017 že 2.615 članov. V letu 2018 je število članov 1.268, kar pa je posledica potrebne ponovne potrditve podatkov, zaradi uveljavitve splošne uredbe EU o varstvu osebnih podatkov (GDPR). Prav tako narašča število aktivnosti mreže, ki so izvedene v sodelovanju s partnerji. V letu 2018 je bilo vključenih 79 partnerjev (dvojno štetje). Tako člani kot partnerji so vse bolj vključeni v izvajanje aktivnosti mreže, skupaj pa izvedejo približno polovico vseh aktivnosti mreže.

(b) *Kakovostnejše izvajanje Programa razvoja podeželja*
K kakovostnemu izvajanju PRP Mreža prispeva predvsem preko priprave informativnih gradiv o izvajanju ukrepov (tudi tehnoloških navodil) ter preko informiranja upravičencev o njihovih obveznostih za minimiziranje stopnje napak. Največ aktivnosti mreže je bilo izvedenih v podporo ukrepom M01, M16 in M19 predvsem preko objavljanja gradiv, e-novic, delavnic in EIP VEM točke. S prispevkom Mreže h kakovosti izvajanja PRP so pretežno zadovoljni tudi anketirani člani.

(c) *Obveščanje širše javnosti in potencialnih upravičencev o politiki razvoja podeželja in možnostih financiranja*
Mreža prek svojih dejavnosti zasleduje cilj ustrezne informiranosti najširšega kroga potencialnih upravičencev o možnostih financiranja, da le-ti lahko sprejmejo informirano odločitev o vstopu ali nevstopu v ukrepe PRP. Člane baze Mreže smo zato povprašali o ustreznosti dejavnosti Mreže na področju obveščanja o ukrepih in možnostih financiranja in o njihovem glavnem viru za te informacije, ter o poznavanju EKSRP in Mreže. Ugotavljamo, da 86% anketirancev pozna PRP »zelo dobro« ali »dobro«, dodatnih 13% je zanj slišalo. Evropski kmetijski sklad za razvoj podeželja 73% anketirancev pozna »zelo dobro« ali »dobro«, 26% je zanj slišalo, medtem, ko Mrežo za podeželje »zelo dobro« ali »dobro« pozna 75% anketirancev, 22% pa zanjo že slišalo. V anketi smo člane mreže spraševali tudi katere od navedenih dejavnosti Mreže poznajo oz. so se že poslužili, in najbolj je poznana spletna stran PRP (81% vprašanih jo pozna in jo je že uporabljala) in pa elektronske novice PRePlet, ki jih pozna oz. jih uporablja 63% vprašanih. Omenjena dva vira sta prepoznana tudi kot najbolj uporaben vir za obveščanje o možnostih financiranja.

Splošna anketa med upravičenci je po drugi strani pokazala, da le-ti slabše poznajo PRP (66% jih je odgovorilo, da ga poznajo »zelo dobro« ali »dobro«, sama prepoznavnost mreže med temi upravičenci pa je relativno nizka (mrežo zelo dobro ali dobro pozna 20% respondentov splošne ankete, 42% jih je že slišalo, 38% pa jih Mreže ne pozna).

Ustreznost dejavnosti mreže na področju obveščanja o ukrepih in možnostih financiranja je najbolj prepoznana pri ukrepu M02, kjer 66% vprašanih dejavnosti mreže prepoznava kot "ustrezne" ali "dokaj ustrezne", medtem ko je po mnenju anketirancev delo mreže najmanj ustrezno pri ukrepu M07.

V zvezi z ustreznostjo izbranega načina komuniciranja in vsebin ugotavljamo, da med 59% in 70% anketirancev nekaj pogreša (bodisi več splošnih informacij, bodisi več dogodkov ali tehničnih informacij). Najbolj so člani baze mreže zadovoljni z informacijami povezanimi z shemami kakovosti za kmetijske proizvode in živila (M03) in ukrepom OMD (M13), medtem ko največ informacij pogrešajo s področja usposabljanja (M01). Največ anketiranci pogrešajo tehničnih informacij

in navodil ter ozaveščanja na splošno, manj pa dogodkov. Dogodkov se največ pogreša pri ukrepu M01 (25%), in pa pri ukrepu M09 (19%).

Da bi ugotovili kolikšen pomen ima mreža kot vir informacij o razvoju podeželja, smo članom mreže za podeželje in vsem upravičencem ukrepov v anketi zastavili vprašanje, na kakšen način dobivajo informacije o PRP. Največ upravičencev pridobiva informacije preko svetovalnih služb (91% jih je odgovorilo, da preko tega vira informacije dobivajo pogosto ali nekajkrat), medtem ko največ članov mreže informacije pridobiva preko uradne spletne strani PRP (94%). Slednji je tudi najpomembnejši vir informacij, ki ga vodi mreža, medtem ko so e-novice (PRePlet) in uraden Facebook profil mreže sicer pogosto uporabljeni s strani članov mreže, vendar pa se jih poslužuje samo približno 25% upravičencev. Delež upravičencev, ki prejema informacije preko kanalov, ki jih upravlja mreža je 36%.

(d) Spodbujanje inovacij v kmetijstvu, proizvodnji hrane, gozdarstvu in na podeželskih območjih

Mreža za podeželje k spodbujanju inovativnosti prispeva preko številnih aktivnosti usposabljanja in mrežnega sodelovanja:

- Aktivnosti v letu 2017: Na spletni strani PRP je bila v okviru ukrepa M16 uvedena EIP VEM točka, ki predstavlja informacijsko središče, ki jo je MKGP vzpostavilo z namenom informiranja zainteresiranih o Evropskem partnerstvu za inovacije (v nadaljevanju: EIP). V okviru tega je bil vzpostavljen tudi »Izmenjevalnik idej EIP«, ki je namenjen seznanjanju zainteresiranih z izzivi v kmetijstvu, gozdarstvu in pri okoljskih tematikah. Prav tako so se izvedle predstavitve ukrepa Sodelovanje in postopek vzpostavitve operativne skupine EIP na kmetijsko obrtnem sejmu Komenda, kmetijsko-živilskem sejmu AGRA, na sejmu Narava Zdravje – Ljubljana, na Lombarjevih dnevih - Pesnica ter na terenu na posameznih kmetijsko gozdarskih zavodih.
  V okviru mednarodnega seminarja "Vzpostavitev operativnih skupin Evropskega inovativnega partnerstva na področju kmetijske produktivnosti in trajnosti v okviru Programa razvoja podeželja", sta potekali dve delavnici, ki sta bili namenjeni vzpostavljanju operativnih skupin EIP v okviru programov razvoja podeželja.

- Aktivnosti v letu 2018: konec januarja in v drugi polovici februarja je bilo organiziranih več delavnic za vzpostavitev EIP partnerstva in partnerstva za pilotne projekte na temo različnih panog (prireja mleka, podnebne spremembe in okolje) in predstavitve javnih razpisov ukrepa Sodelovanje (21. 3. 2018, 18. 4. 2018), katerih namen je bila podrobna seznanitev prijaviteljev z besedilom javnega razpisa in razjasnitev vseh morebitnih vprašanj v zvezi s prijavo. V okviru obeh objavljenih razpisov je MKGP skupaj z ARSKTRP izvedel tudi spletni seminar (17. 5. 2018).

Mreža za podeželje podpira tematske in analitske izmenjave, ki so povezane z inovacijami, predvsem preko ogledov dobrih praks in organizacije ekskurzij vezanih na ukrep M19 in z objavljanjem primerov preusmeritev in novih aktivnosti/produktov, ki jih vpeljejo mladi kmetje znotraj ukrepa M6.1. Dodatno bi mreža lahko več pozornosti posvečala tudi spodbujanju digitalizacije na KMG (npr. avtomatizacija, uvedba novih tehnologij, bioekonomija ipd.).
Mreža se je vključevala v aktivnosti ENRD predvsem v smislu širjenja informacij glede aktivnosti ENRD. Predstavniki mreže so se tudi aktivno udeleževali vseh dogodkov, ki jih je organizirala ENRD, kot so seje Skupščine ENRD, Usmerjevalne

skupine ENRD, LEADER pododbora in EIP pododbora. Skupaj z ENRD je bila leta 2016 organizirano tudi 4. srečanje nacionalnih mrež za podeželje . Kljub temu ocenjujemo, da bi lahko okrepili skupne aktivnosti z ENRD. Ovira pri izvedbi so predvsem finance in kadri. Predstavnik podporne enote mreže za podeželje ocenjuje, da je premalo prenosa znanja in prenosa zaključkov ugotovitev iz delovnih skupin ENRD in fokusnih skupin EIP AGRI v Slovenijo, problem pa je tudi to, da so poročila ENRD v angleškem jeziku, kar pomeni, da bi jih bilo potrebno prevesti in diseminirati in pripeljati v ukrepe.

(e) *Spodbujanje prenosa znanja in sodelovanja v kmetijstvu, proizvodnji hrane, gozdarstvu in na podeželskih območjih.*
Prispevanje Mreže k temu cilju smo razdelili na tri komponente, in sicer podpora pri ukrepu M01 (usposabljanja), podpora pri ukrepu M16 (projekti sodelovanja) in podpora pri ukrepu M19 (lokalni razvoj). Ugotovili smo, da mreža podpira ukrep M16 najbolj, in sicer preko EIP VEM točke, ki je vzpostavljena na uradni spletni strani PRP in predstavlja kontaktno točko za informacije in spodbujanje, soorganizacijo delavnic, publikacije ENRD in podobno. Prav tako preko Facebooka in e-novic poteka obveščanje potencialnih upravičencev glede aktualnih javnih razpisov in aktualnem dogajanju v Sloveniji in EU na tem področju.
Ukrep M19 Mreža podpira predvsem preko sodelovanja z LEADER pisarno in posledično organizacije strokovnih ekskurzij za LAS-e, festivalov, delavnic, predstavitev, itd. Največji potencial za prihodnje delo vidijo v ozaveščanju splošne javnosti o doprinosu ukrepa LEADER za splošno dobro, saj je le-ta namreč premalo prepoznan v javnosti.
K ukrepu M01 mreža prispeva tako, da vsa gradiva ki se uporabljajo pri usposabljanjih objavijo na splet (PrePlet), in so tako dostopna širši javnosti. Na spletno stran je bilo objavljenih 100 različnih gradiv, vezanih na usposabljanja in ukrep M01. Gradiva so v veliki meri povezana s ukrepom M10, zato posledično mreža za podeželje pomembno vpliva tudi na ta ukrep.
Število prenosov vseh gradiv je 109.247, od tega jih je največ preneslo gradivo "Ekološko čebelarstvo" (14.878 prenosov). Vprašljivo je sicer, ali je objava gradiv dovolj za dejansko diseminacijo znanja med upravičenci, zato je potrebno spremljati tudi podatke o branosti teh gradiv.

Nenazadnje je za zagotovitev pozitivnega prispevanja k ciljem tudi v prihodnje pomembna ustrezna organizacija, struktura delovanja in finančna sredstva. Strukturo in organizacijo dela Mreže 90% anketirancev ocenjuje kot »ustrezno« ali »dokaj ustrezno«.

Zaključki, ki so podlaga za priporočila	Priporočila
Mreža je uspešna pri informiranju tako članov baze mreže kot tudi širše javnosti in je pomemben vir informacij za potencialne upravičence. Na področju podpore ukrepom je njena vloga ključna pri razširjanju znanja in informacij (M01)(posledično tudi za ukrep M10), spodbujanju inovacij (M16) in podpori pobudi LEADER (M19). Ugotavljamo, da obstaja prostor za širitev aktivnosti mreže tudi na področje promocije shem kakovosti in znamčenja proizvodov v okviru	1. Priporočamo intenzifikacijo aktivnosti Mreže na področju povezovanja med velikimi proizvajalci in malimi kmeti in pa znamčenja proizvodov v okviru shem kakovosti (*branding*). Največji potencial za povezovanje vidimo na ravni zadrug in lokalnih dobaviteljev znotraj ukrepov M09, M16 in M19.

le-teh.	
Mreža je zelo aktivna na področju inovacij, in tako pomembna pri ukrepu M06.1, preko primerov dobrih praks in objavljanja inovativnih rešitev mladih kmetov, obstajajo pa še možnosti za širitev delovanj v smislu spodbujanja digitalizacije KMG.	2. Mreža naj posveti več pozornosti vsebinam, povezanim z digitalizacijo na KMG (npr. avtomatizacija, uvedba novih tehnologij, biokemija ipd.).
Prepoznavnost mreže med upravičenci na splošno je relativno nizka.	3. Potrebno je povečati prepoznavnost vloge in pomena Mreže med upravičenci in potencialnimi upravičenci PRP, bodisi preko obstoječih ukrepov (M01 in M02), bodisi preko ad-hoc kampanj ozaveščanja in informiranja ciljne javnosti.
	4. Spodbuditi je potrebno diseminacijo znanja, ustvarjenega v okviru ENRD.

B. Podroben opis pristopa oz. metodologije in rezultatov vrednotenja

B.1 Programirani ukrepi s primarnim prispevkom

N/A

Merila za presojo (hipoteze)	Kazalniki	Viri podatkov / metode zbiranja podatkov	Metoda za analizo oz. izračun kazalnikov	Rezultati
Mreža za podeželje ima ustrezno organizacijo in finančno podporo	**Dodatni kvantitativni kazalniki**			
	Delež javnih izdatkov za vzpostavitev in delovanje Mreže v skupnih izdatkih za tehnično pomoč	ARSKTRP & MKGP – podatki o izvajanju tehnične pomoči	Opisna statistika, analiza podatkov	6,49%
	Dodatni kvalitativni kazalniki			
	Ustreznost strukture in organizacije dela Mreže	Člani Mreže ter partnerji usmerjevalne skupine Mreže	Anketa 4: Mreža za podeželje	Gledati odgovor na vprašanje (točka A.2)
Zaradi dejavnosti nacionalne mreže za podeželje je v izvajanje PRP vključeno večje število in več vrst zainteresiranih strani	**Skupni kazalniki učinka (O)**			
	O.24 - število tematskih in analitskih izmenjav, vzpostavljenih s podporo Mreže za podeželje	MKGP- baza dejavnosti Mreže	Opisna statistika, analiza podatkov	2015: 26 2016: 18 2017: 22 2018: 33
	Dodatni kvantitativni kazalniki			
	Sprememba v številu članov Mreže	MKGP – baza dejavnosti Mreže	Opisna statistika, analiza podatkov	Gledati odgovor na vprašanje (točka A.2)
	Število partnerjev v	MKGP – baza dejavnosti	Opisna statistika, analiza	2015: 62

	aktivnostih Mreže	Mreže	podatkov (dvojno štetje)	2016: 50 2017: 63 2018: 79
	Število izvedenih aktivnosti na pobudo partnerjev in članov Mreže	MKGP – baza dejavnosti Mreže	Opisna statistika, analiza podatkov	Gledati odgovor na vprašanje (točka A.2)
Zaradi dejavnosti nacionalne mreže za podeželje se je izboljšala kakovost izvajanja PRP: • *Boljša zmogljivost upravičencev PRP* • *Boljša ozaveščenost o vrednotenju* *Spoznanja na podlagi vrednotenj se upoštevajo pri izvajanju PRP*	**Dodatni kvantitativni kazalniki**			
	Število sprememb PRP glede na rezultate vrednotenja in priporočil tematskih delovnih skupin, organiziranih s strani Mreže	MKGP – podatki Organa upravljanja	Opisna statistika, vsebinska analiza podatkov o izvajanju	Ni podatka
	Število aktivnosti mreže za podporo pri ukrepih M01, M16 in M19, po vrstah aktivnosti	MKGP- baza dejavnosti Mreže	Opisna statistika, analiza podatkov	Gledati odgovor na vprašanje (točka A.2)
	Dodatni kvalitativni kazalniki			
	Prispevek mreže k izboljšanju kakovosti izvajanja PRP	Člani Mreže ter partnerji usmerjevalne skupine Mreže	Anketa 4: Mreža za podeželje	Gledati odgovor na vprašanje (točka A.2)
Zaradi dejavnosti nacionalne mreže za podeželje so širša javnost in potencialni upravičenci seznanjeni s politiko razvoja podeželja in možnostmi financiranja	**Dodatni kvalitativni kazalniki**			
	Pomen mreže kot vira informacij o razvoju podeželja za (potencialne) upravičence	Udeleženci usposabljanj	Anketa 1: M01 (Identifikacija in rangiranje po uporabnosti virov informacij, ki jih koristijo upravičenci do sredstev PRP, s čimer se ugotavlja, na katerem mestu je mreža za podeželje, in identificirajo vsebinska področja, ki jih drugi viri informiranja ne pokrivajo)	Gledati odgovor na vprašanje (točka A.2)
	Delež upravičencev, ki pridobiva informacije tudi preko Mreže za podeželje, vključno s spletno stranjo PRP	Udeleženci usposabljanj	Anketa 1: M01	36%
	Prepoznavnost PRP in	Člani Mreže ter partnerji	Anketa 4: Mreža za podeželje	Gledati odgovor na

	EKSRP (delež anketirancev)	usmerjevalne skupine Mreže Upravičenci usposabljanj	Anketa 1: M01 (z anketo bomo skladno s priporočili vrednotenja v letu 2017 zajeli tudi mnenja upravičencev, ki niso člani mreže)	vprašanje (točka A.2)
	Ustreznost izbranih načinov in vsebin komuniciranja po ukrepu PRP	Člani Mreže ter partnerji usmerjevalne skupine Mreže	Anketa 4: Mreža za podeželje	Gledati odgovor na vprašanje (točka A.2)
Nacionalna mreža za podeželje spodbuja inovacije v kmetijstvu, proizvodnji hrane, gozdarstvu in na podeželskih območjih	**Skupni kazalniki učinka (O)**			
	O.24: Število tematskih in analitskih izmenjav, vzpostavljenih s podporo Mreže za podeželje (*povezanih z inovacijami!*)	MKGP- baza dejavnosti Mreže	Opisna statistika, analiza podatkov (identificirajo se primeri inovativnih aktivnosti Mreže za podeželje)	Gledati odgovor na vprašanje (točka A.2)
	O.26: Število aktivnosti Evropske mreže za podeželje, v katerih je sodelovala Mreža za podeželje (*povezanih z inovacijami!*)	MKGP- baza dejavnosti Mreže	Opisna statistika, analiza podatkov	2015: 6 2016: 4 2017:8 2018: 8
	Dodatni kvantitativni kazalniki			
	Število aktivnosti usposabljanja in mrežnega sodelovanja za podporo inovacijam	MKGP - baza dejavnosti Mreže, predstavnik podporne enote mreže (MKGP)	Opisna statistika, vsebinska analiza podatkov o izvajanju, Intervju 7: Mreža za podeželje	Gledati odgovor na vprašanje (točka A.2)
	Število aktivnosti namenjenih pospeševanju tematskih in analitskih izmenjav o temah, ki so povezane z inovacijami	MKGP - baza dejavnosti Mreže, predstavnik podporne enote mreže (MKGP)	Opisna statistika, vsebinska analiza podatkov o izvajanju, Intervju 7: Mreža za podeželje	Gledati odgovor na vprašanje (točka A.2)
	Število aktivnosti obveščanja javnosti ter informacijskih in komunikacijskih dejavnosti v zvezi z inovacijami, ki jih izvaja nacionalna mreža za podeželje	MKGP - baza dejavnosti Mreže, predstavnik podporne enote mreže (MKGP)	Opisna statistika, vsebinska analiza podatkov o izvajanju, Intervju 7: Mreža za podeželje	Gledati odgovor na vprašanje (točka A.2)

	Dodatni kvalitativni kazalniki			
	Zadovoljstvo uporabnikov z uporabnostjo izvedenih inovativnih projektov, praks, primerov (spodbujenih s strani Mreže)	Člani Mreže ter partnerji usmerjevalne skupine Mreže Deležniki v operacijah (upravičenci, nosilci relevantnih ukrepov) za vrednotenje inovativnih projektov in aktivnosti	Anketa 4: Mreža za podeželje Fokusna skupina 1: Inovacije	Gledati odgovor na vprašanje (točka A.2)
Okrepljena sta prenos znanja in sodelovanje v kmetijstvu, proizvodnji hrane in na podeželskih območjih	**Skupni kazalniki učinka (O)**			
	O.26- število aktivnosti Evropske mreže za podeželje, v katerih je sodelovala Mreža za podeželje	MKGP- baza dejavnosti Mreže	Opisna statistika, analiza podatkov	2015: 6 2016: 4 2017:8 2018: 8
	Dodatni kvantitativni kazalniki			
	Število primerov oziroma projektov sodelovanja na mednarodni ravni (z drugimi nacionalnimi mrežami za podeželje ali drugimi organizacijami)	MKGP- baza dejavnosti Mreže	Opisna statistika, analiza podatkov	2015: 6 2016: 3 2017: 7 2018: 9
	Dodatni kvalitativni kazalniki			
	Podpora Mreže pri ukrepu M01 – Usposabljanje	Predstavnik podporne enote mreže (MKGP)	Intervju s predstavnikom podporne enote mreže	Gledati odgovor na vprašanje (točka A.2)
	Podpora Mreže pri ukrepu M16 – Sodelovanje	Predstavnik podporne enote mreže (MKGP)	Intervju s predstavnikom podporne enote mreže	Gledati odgovor na vprašanje (točka A.2)
	Podpora Mreže pri ukrepu M19 – Sodelovanje	Predstavnik podporne enote mreže (MKGP)	Intervju s predstavnikom podporne enote mreže	Gledati odgovor na vprašanje (točka A.2)

B.2 Programirani ukrepi s sekundarnim prispevkom

N/A

B.3 Predvideni metodološki izzivi in problemi

Glavna izziva anketnih vprašalnikov sta stopnja odzivnosti in nereprezentativnost odgovor za celotno populacijo, saj so praviloma tisti, ki na vprašalnike odgovorijo, bolj aktivno vključeni od tistih, ki ne. Dodatna šibkost vprašalnikov je tveganje, da vprašani ne

razume vprašanja. Za blažitev tveganja nerazumevanja vprašanj bodo vprašanja karseda jasna in navodila za izpolnitev enostavna. Stopnjo odzivnost in s tem večji vzorec, na katerem lahko oblikujemo zaključke, bomo poskušali povečati prek pravočasne priprave in pošiljanja vprašalnikov in prek čim širše distribucije.

Metodološki izziv je tudi, kako ugotoviti neto vpliv Mreže za podeželje, saj zelo podobne naloge izvajata tudi MKGP in JSKS KGZS ter ZZS, Kmečki glas, Finance (Agrobiznis), ZSPM in drugi.

Naslednji izziv pa je kako ugotoviti vpliv Mreže za podeželje, glede na to, da se aktivnosti pogosto izvedejo kot aktivnost MKGP, saj mreža ni samostojen subjekt, niti nima lastnega logotipa oz. enotne grafične podobe.

V okviru vrednotenja inovativnih aktivnosti mreže obstaja tveganje, da ne bo mogoče nedvomno oceniti, ali izpolnjujejo kriterije inovativnosti (glej »Splošne metodološke smernice za vrednotenje inovacij v PRP« v okviru SVV 1, razdelku C). Ugotovitve bodo tako temeljile na presoji evalvatorja in dodatni verifikaciji z intervjujem.

B.4 Dodatna pojasnila in priloge k odgovoru na vprašanje za vrednotenje

N/A

C. Dodatni metodološki zaznamki

Mreža za podeželje zasleduje **štiri skupne splošne cilje**, opredeljene v Členu 54(2) Uredbe (EU) št. 1305/2013, in en nacionalni splošni cilj (cilj e.);

(a) Večja vključenost zainteresiranih strani v izvajanje razvoja podeželja
(b) Kakovostnejše izvajanje programov razvoja podeželja
(c) Obveščanje širše javnosti in potencialnih upravičencev o politiki razvoja podeželja in možnostih financiranja
(d) Spodbujanje inovacij v kmetijstvu, proizvodnji hrane, gozdarstvu in na podeželskih območjih
(e) Spodbujanje prenosa znanja in sodelovanja v kmetijstvu, proizvodnji hrane, gozdarstvu in na podeželskih območjih.

Za vsako od treh potreb Mreže, identificiranih na podlagi SWOT analize za Slovenijo, sta v akcijskem načrtu Mreže opredeljena po dva splošna cilja, za vsak splošni cilj ena ali dva specifična cilja. Specifični cilji se zasledujejo prek enega ali več operativnih ciljev, oziroma aktivnosti, ki se delijo v tri glavne kategorije: komunikacijske aktivnosti; aktivnosti usposabljanja, sodelovanja in povezovanja; ter druge podporne aktivnosti. V okviru teh treh sklopov aktivnosti Mreža izvaja vse dejavnosti, navedene v Členu 54(3) Uredbe (EU) št. 1305/2013[75].

[75] http://www.mkgp.gov.si/si/delovna_podrocja/kmetijstvo/podezelje/aktivnosti_tehnicne_pomoci_programa_razvoja_podezelja_20142020/

SVV 22. V kolikšni meri je program razvoja podeželja prispeval k doseganju krovnega cilja EU, da se do leta 2020 stopnja zaposlenosti prebivalstva med 20. in 64. letom starosti poveča vsaj na 75 %?

A. Končni odgovor na evalvacijsko vprašanje (vključno s kratkim opisom pristopa): *[Največ 17,500 znakov = cca. 5 strani]*

A.1 Kratek opis pristopa oz. metodologije vrednotenja

Na vprašanje odgovarjamo s pomočjo kazalnika vpliva I.14, podatkov o povezanih kazalnikih rezultata (R3, R4, R21, R24), podatkov o splošni stopnji zaposlenosti (nacionalne statistike) ter podatkov o populaciji upravičencev (upravičenci po ukrepih in starostnih skupinah).

A.2 Končni odgovor na vprašanje za vrednotenje ter izzivi vrednotenja

Vplivi PRP na stopnjo zaposlenosti niso statistično značilni, saj je ta vpliv relativno skromen. To je posledica različnih dejavnikov, med katerimi sta ključna delež izplačil (<50% alociranih sredstev), predvsem pa majhnega potencialnega vpliva kmetijstva na ta kazalnik (deleža kmetijstva znotraj BDP znaša komaj 1%, kar pomeni, da veliko večjo vlogo na gospodarsko razvitost igrajo drugi sektorji). Na podlagi analiziranih ukrepov sicer ugotavljamo, da večina naporov PRP dejansko prispeva k doseganju krovnega cilja EU, da se do leta 2020 stopnja zaposlenosti prebivalstva med 20. in 64. letom starosti poveča vsaj na 75%, a je ta prispevek za enkrat relativno omejen.

Na podlagi analize kazalnika vpliva I.14 ni mogoče sklepati o pomembnejših vplivih PRP na stopnjo zaposlenosti (glej analizo v okviru SVV 29). To ne pomeni, da PRP nima pozitivnih vplivov, ampak da so ti vplivi na splošne socio-ekonomske kazalnike relativno skromni (konec koncev delež bruto dodane vrednosti kmetijstva v BDP znaša le cca 1%, sama realizacija programa na agregatni ravni do 31.12.2018 pa znaša 40%), zato ni pričakovati, da podpora PRP lahko bistveno vpliva na stopnjo zaposlenosti. Stopnja zaposlenosti med 20 in 64 letom starosti po regijah je tako pretežno odvisna od drugih (makroekonomskih) dejavnikov in je najvišja v Gorenjski (72%) in Goriški regiji (71%), najnižja pa v Pomurski (64%) in Podravski regiji (66%).

Ne glede na to pa na podlagi analize ukrepov in rezultatov izvajanja lahko sklenemo, da so ti marginalni vplivi PRP dejansko pozitivni. Program tako vpliva na zvišanje stopnje zaposlenosti predvsem preko ukrepov, v okviru katerih so predvidena novo ustvarjena delovna mesta (M08.6, ukrep M06.4, ki je ključen z vidika ustvarjanja novih delovnih mest, se po drugi strani sploh še ni začel izvajati), vendar pa je zaradi nizke stopnje izplačil in kratkega obdobja izvajanja (šele sredina obdobja) ta vpliv relativno majhen (164 ustvarjenih novih delovnih mest oz. 0,21% vseh zaposlenih v kmetijstvu glede na podatek iz leta 2017). Po drugi strani je samo število podprtih gospodarstev in upravičencev relativno visoko, na podlagi česar lahko sklepamo, da bodo dolgoročni vplivi PRP (zlasti sekundarni) močno presegali takšen rezultat.

Za izračun kazalnikov »delež upravičencev ukrepov med 20 in 64 letom starosti« in »Razmerje med upravičenci v starostnem

razredu 20 do 64 let ter ostalimi upravičenci« smo uporabili podatke ukrepov, kjer je na voljo podatek o starosti upravičenca (to so ukrepi M04.1, M04.2, M06.1, M06.3 in M08.6). Analizirali smo odobrene vloge in nismo upoštevali gospodarskih družb, javnih zavodov ali zadrug kot prejemnic sredstev. Delež upravičencev ukrepov med 20 in 64 letom starosti, znaša 93%.Navedeno pomeni, da večina naporov PRP dejansko prispeva k doseganju krovnega cilja EU, da se do leta 2020 stopnja zaposlenosti prebivalstva med 20. in 64. letom starosti poveča vsaj na 75%, a je ta prispevek za enkrat relativno omejen.

Zaključki, ki so podlaga za priporočila	Priporočila
Za celovito predstav o starostni strukturi upravičencev bi bilo potrebno zagotoviti podatek o starosti za vse ukrepe (trenutno je na voljo le za ukrepe M04.1, M04.2, M06.1, M06.2 in M08.6).	1. V bodoče naj se podatek o starosti upravičenca spremlja za vse ukrepe PRP, kjer je to možno in relevantno.

B. Podroben opis pristopa oz. metodologije in rezultatov vrednotenja

B.1 Programirani ukrepi s primarnim prispevkom

M01: Prenos znanja in dejavnosti informiranja (člen 14) - povečanje ravni usposobljenosti ciljnih skupih z namenom krepitve konkurenčnosti, vpliv na zaposlenost preko poklicnih usposabljanj in pridobivanja spretnosti
M02: Službe za svetovanje, službe za pomoč pri upravljanju kmetij in službe za zagotavljanje nadomeščanja na kmetijah (člen 15) - svetovanje izboljšuje znanje in veščine kmetov ter njihovo konkurenčnost, posledično pa tudi zaposlenost v kmetijstvu in gozdarstvu
M03: Sheme kakovosti za kmetijske proizvode in živila (člen 16) - prilagajanje praksam za doseganje višje kakovosti izboljšuje konkurenčni položaj upravičencev, zvišuje cene in povečuje zaposlenost
M04: Naložbe v osnovna sredstva (člen 17) - naložbe v osnovna sredstva in infrastrukturo v kmetijstvu in živilsko-predelovalni industriji vplivajo na konkurenčnost in produktivnost, posledično pa tudi na zaposlenost v teh panogah
M06: Razvoj kmetij in podjetij (člen 19) - podpora, namenjena mladim kmetom, razvoju majhnih kmetij in naložbam v vzpostavitev in razvoj nekmetijskih dejavnosti, preko katerih se povišuje stopnja zaposlenosti prebivalstva
M07: Osnovne storitve in obnova vasi na podeželskih območjih (člen 20) - omogočanje osnovne infrastrukture za delovanje kmetij
M08: Naložbe v razvoj gozdnih območij in izboljšanje sposobnosti gozdov za preživetje (členi 21–26) - naložbe v razvoj gozdnih območij vplivajo na konkurenčnost in produktivnost, posledično pa tudi na zaposlenost v tej panogi
M09: Ustanovitev skupin in organizacij proizvajalcev (člen 27) - podpiranje ustanovitev skupin in organizacij proizvajalcev pripomore k zvišanju dodane vrednosti proizvodom, stabilnosti pri poslovanju in dvigu konkurenčnosti kmetijskih gospodarstev, posledično pa izboljšuje potencial za zaposlovanje znotraj skupin
M13: Plačila območjem z naravnimi ali drugimi posebnimi omejitvami (člen 31) - spodbujanje kmetovanja na območjih z naravnimi ali drugimi posebnimi omejitvami prispeva k ohranjanju kmetijskih površin in posledično zaposlenosti v kmetijstvu
M16: Sodelovanje (člen 35)- preko sodelovanja in inoviranja vzdolž verige vrednosti lahko pride do odpiranja novih delovnih mest in povečevanja konkurenčnosti v panogi
M19: Podpora za lokalni razvoj v okviru pobude LEADER (lokalni razvoj, ki ga vodi skupnost) (člen 35 Uredbe (EU) št. 1303/2013) - spodbujanje gospodarskega razvoja podeželskih območij s poudarkom na pospeševanju lokalnega razvoja

Merila za presojo (hipoteze)	Kazalniki	Viri podatkov / metode zbiranja podatkov	Metoda za analizo oz. izračun kazalnikov	Rezultati
Stopnja zaposlenosti prebivalstva na podeželju, starega od 20 do 64 let, se je povečala	**Skupni kazalniki vpliva (I)**			
	I.14 Stopnja zaposlenosti		*Izračun v okviru SVV 29*	0 % izboljšanje
	Skupni kazalniki rezultatov/ciljev (R/T)			
	R3/T5: delež kmetijskih gospodarstev s poslovnim razvojnim načrtom/naložbami za mlade kmete, podprtimi s programom razvoja podeželja (prednostno področje 2B)		*Izračun v okviru SVV 5*	1,12 %
	R4/T6: delež kmetijskih gospodarstev, ki prejemajo podporo za sodelovanje v shemah kakovosti, na lokalnih trgih in v kratkih dobavnih verigah ter skupinah/organizacijah proizvajalcev (prednostno področje 3A)		*Izračun v okviru SVV 6*	8,52 %
	R21/T20: delovna mesta, ustvarjena s podprtimi projekti (prednostno področje 6A)		*Izračun v okviru SVV 16*	46 (glavna vrednost) 30 (sekundarni prispevek LEADER)
	R24/T23: delovna mesta, ustvarjena s podprtimi projekti (LEADER) (prednostno področje 6B)		*Izračun v okviru SVV 17*	30 (izplačane operacije)
	Skupni kazalniki učinka (O)			
	O.4: Število podprtih gospodarstev/upravičencev	ARSKTRP - baza upravičencev (vsi ukrepi razen M19)	Opisna statistika, analiza podatkov	57.182.
	Dodatni kvantitativni kazalniki			
	Ohranjena delovna mesta kot posledica aktivnosti LAS		*Izračun v okviru SVV 17*	65 delovnih mest 44 ohranjenih delovnih mest v okviru izvajanja operacij in 21 ohranjenih delovnih mest ustvarjenih v okviru vodenja in animacije LAS

	Stopnja zaposlenosti prebivalcev med 20 in 64 letom starosti, po statističnih regijah	Eurostat/SURS	Opisna statistika po statističnih regijah, upoštevajoč stopnjo urbanizacije glede na mestno-podeželsko tipologijo	Gledati odgovor na vprašanje (razdelek A.2)
	Delež upravičencev izbranih ukrepov med 20 in 64 letom starosti po ukrepih	ARSKTRP - baza upravičencev	Opisna statistika, analiza podatkov	93 %
	Razmerje med upravičenci v starostnem razredu 20 do 64 let ter ostalimi upravičenci po izbranih ukrepih	ARSKTRP - baza upravičencev	Opisna statistika, analiza podatkov	83:17

B.2 Programirani ukrepi s sekundarnim prispevkom

N/A

B.3 Predvideni metodološki izzivi in problemi

N/A

B.4 Dodatna pojasnila in priloge k odgovoru na vprašanje za vrednotenje

N/A

C. Dodatni metodološki zaznamki

N/A

SVV 23: V kolikšni meri je program razvoja podeželja prispeval k doseganju krovnega cilja EU, da se do leta 2020 trije odstotki BDP EU vložijo v raziskave in razvoj ter inovacije?

A. Končni odgovor na evalvacijsko vprašanje (vključno s kratkim opisom pristopa): *[Največ 17,500 znakov = cca. 5 strani]*

A.1 Kratek opis pristopa oz. metodologije vrednotenja

Metodološki pristop temelji na enem kriteriju za vrednotenje, ki zadeva naložbe PRP v raziskave, razvoj in inovacije. Pri odgovoru na vprašanje uporabljamo splošne nacionalne statistike v kombinaciji z analizo podatkov o izvajanju (opisne statistike) ter rezultate vrednotenja v okviru SVV, ki zadevajo prednostna področja 1A, 1B in 1C (SVV 1, 2, 3) ter 29, ki obravnava problematiko uravnoteženega teritorialnega razvoja.

Ključna je ocena inovacijskega potenciala PRP v skladu s splošnim pristopom za vrednotenje inovacij (glej SVV 1, razdelek C za splošne metodološke smernice za vrednotenje inovacij v PRP).

A.2 Končni odgovor na vprašanje za vrednotenje ter izzivi vrednotenja

Tako kot v primeru ostalih socio-ekonomskih kazalnikov, tudi za BDP na prebivalca velja, da niso statistično značilni, saj je ta vpliv relativno skromen. To je posledica različnih dejavnikov, med katerimi sta ključna delež izplačil (<50% alociranih sredstev), predvsem pa majhnega potencialnega vpliva kmetijstva na ta kazalnik (deleža kmetijstva znotraj BDP znaša komaj 1%, kar pomeni, da veliko večjo vlogo na gospodarsko razvitost igrajo drugi sektorji). Na podlagi analiziranih ukrepov sicer ugotavljamo, da je v primeru BDP to še posebej očitno, saj le majhen (zanemarljivi) del PRP dejansko prispeva k doseganju krovnega cilja EU, da se do leta 2020 trije odstotki BDP EU vložijo v raziskave in razvoj ter inovacije (0,0018%).

Na podlagi analize kazalnika vpliva I.16 ni mogoče sklepati o pomembnejših vplivih PRP na doseganje krovnega cilja EU, da se do leta 2020 trije odstotki BDP EU vložijo v raziskave in razvoj ter inovacije (glej analizo v okviru SVV 29). To ne pomeni, da PRP nima pozitivnih vplivov, ampak da so ti vplivi na splošne socio-ekonomske kazalnike relativno skromni (konec koncev delež bruto dodane vrednosti kmetijstva v BDP znaša le cca 1%, sama realizacija programa na agregatni ravni do 31.12.2018 pa znaša 40%), zato ni pričakovati, da podpora PRP lahko bistveno vpliva na doseganje zgoraj omenjenega krovnega cilja. Izdatki PRP za raziskave in razvoj ter inovacije kot % skupnih izdatkov PRP tako znašajo 0,0018%, na nacionalni ravni pa izdatki PRP za raziskave in razvoj kot delež BDP predstavljajo 1,76362E-05.

Vseeno lahko na podlagi analize ukrepov in rezultatov izvajanja ugotovimo, da so vplivi PRP na krovni cilj EU pozitivni, saj PRP spodbuja raziskave, razvoj in inovacije predvsem preko ukrepov M01, M04, M06, M08, M16 in M19. K spodbujanju inovacij pripomore tudi mreža za podeželje preko ukrepov M01, M16 in M19 (glej odgovor na SVV 21).

Za izračun kazalnikov »Izdatki PRP za raziskave in razvoj kot % BDP« in »Izdatki PRP za raziskave in razvoj ter inovacije kot % skupnih izdatkov PRP« smo uporabili podatke o operacijah znotraj ukrepov M4.1, M16 in M19.2, ki smo jih po prepoznali kot potencialno inovativne. Za kazalnik »Izdatki PRP za raziskave in razvoj kot % BDP« smo uporabili podatke za leto 2018, saj je bila velika večina izplačil za inovativne operacije izvedena v 2018. Skupni znesek izdatkov za inovativne projekte tako znaša 810347,99 EUR, medtem, ko je znesek vseh skupnih izdatkov PRP 442.547.815,26 EUR, nacionalni BDP za leto 2018 pa znaša 45948 mio EUR. Navedeno pomeni, da večina naporov PRP dejansko prispeva k doseganju krovnega cilja EU, da se do leta 2020 trije odstotki BDP EU vložijo v raziskave in razvoj ter inovacije, a je ta prispevek za enkrat zanemarljiv.

B. Podroben opis pristopa oz. metodologije in rezultatov vrednotenja

B.1 Programirani ukrepi s primarnim prispevkom

Intervencijska logika pri vrednotenju prispevka PRP k raziskavam, razvoju in inovacijam je postavljena po analogiji s pristopom za vrednotenje inovacij, ki je opisan v okviru SVV 1, razdelka C:

- Ukrepi z neposrednim učinkom na podporo inovacijam: M01, M02, M16 (prenos znanja glede inovativnih praks, inovativni

načini za prenos znanja, inovativni projekti sodelovanja);
- Ukrepi, ki (lahko) delno vključujejo podporo inovacijam: M09, M19 (operacije, ki vključujejo inovativne ideje ali rešitve);
- Drugi ukrepi, ki posredno prispevajo k inovacijam: M03, M04, M06, M07, M08, mreža za podeželje (operacije in aktivnosti, ki podpirajo izvajanje inovativnih praks).

Merila za presojo (hipoteze)	Kazalniki	Viri podatkov / metode zbiranja podatkov	Metoda za analizo oz. izračun kazalnikov	Rezultati
Povečale so se naložbe v raziskave, razvoj in inovacije	**Skupni kazalniki vpliva (I)**			
	I.16/C8 BDP na prebivalca		*Izračun v okviru SVV 29*	0 %
	Skupni kazalniki rezultatov/ciljev (R/T)			
	T1: delež izdatkov iz členov 14, 15 in 35 Uredbe (EU) št. 1305/2013 v povezavi s skupnimi izdatki za program razvoja podeželja (prednostno področje 1A)		*Izračun v okviru SVV 1*	1,57
	T2: skupno število operacij sodelovanja, podprtih v okviru ukrepa sodelovanja (člen 35 Uredbe (EU) št. 1305/2013) (skupine, mreže/grozdi, pilotni projekt itd.) (prednostno področje 1B)		*Izračun v okviru SVV 2*	23
	Dodatni kvantitativni kazalniki			
	Izdatki PRP za raziskave in razvoj kot % BDP (BIRR »razvoj podeželja") kot delež BDP	Eurostat, SURS, PRP izdatki	Med izdatki PRP se upoštevajo tisti, ki so povezani z operacijami z inovacijskim potencialom, kot je opredeljen v okviru preverjanja inovacijskega potenciala programa (glej SVV 1). Ti izdatki se izrazijo kot delež nacionalnega BDP.	1,76362E-05
	Izdatki PRP za raziskave in	Eurostat, SURS, PRP	Izdatki se izrazijo kot delež	0,0018%

	razvoj ter inovacije kot % skupnih izdatkov PRP	izdatki	skupnih izdatkov PRP za vse ukrepe (upoštevajo se podatki o izplačilih po ukrepih, ki se uporabljajo za izračun kazalnika »Delež javnih izdatkov znotraj ukrepov, ki podpirajo inovacije, po inovacijskem potencialu in področju« v okviru SVV 1

B.2 Programirani ukrepi s sekundarnim prispevkom

N/A

B.3 Predvideni metodološki izzivi in problemi

N/A

B.4 Dodatna pojasnila in priloge k odgovoru na vprašanje za vrednotenje

N/A

C. Dodatni metodološki zaznamki

N/A

SVV 24: V kolikšni meri je program razvoja podeželja prispeval k blažitvi podnebnih sprememb in prilagajanju nanje ter k doseganju krovnega cilja EU, da se do leta 2020 emisije toplogrednih plinov zmanjšajo vsaj za 20 % glede na ravni iz leta 1990 ali za 30 %, če bodo pogoji ustrezni, k povečanju deleža energije iz obnovljivih virov v porabi končne energije na 20 % in povečanju energetske učinkovitosti za 20 %?

A. Končni odgovor na evalvacijsko vprašanje (vključno s kratkim opisom pristopa): *[Največ 17,500 znakov = cca. 5 strani]*

A.1 Kratek opis pristopa oz. metodologije vrednotenja

Vrednotenje SVV 24 povzema ter povezuje prednostna področja 5B, 5C ter 5D. V tem kontekstu spodaj predstavljamo, kateri kazalniki in metodologija znotraj teh PP so bili uporabljeni za vrednotenje tega vprašanja.

PP 5B: V kolikšni meri je ukrepanje v okviru PRP prispevalo k učinkovitejši rabi energije v kmetijstvu in pri predelavi hrane?

Uporabljeni kazalniki:

- R14: Povečanje učinkovite rabe energije v kmetijstvu in pri predelavi hrane, s podporo PRP
- T15: Delež naložb v povečanje učinkovitosti rabe energije zahvaljujoč PRP
- O.4: Število podprtih kmetijskih gospodarstev/upravičencev
- O.1: Skupni javni izdatki

Metodologija izračuna teh kazalnikov temelji na osnovnih kvantitativnih metodah, kjer smo z opisno statistiko (vsota in deleži) povzeli rezultate izvajanja podukrepov, ki prispevajo k PP 5B. Glavno podatkovno bazo pri izračunu teh kazalnikov so predstavljali podatki izvajanja podukrepov PRP oziroma tako imenovane baze upravičencev.

PP 5C: V kolikšni meri je ukrepanje v okviru programa razvoja podeželja prispevalo k ponudbi in uporabi obnovljivih virov energije, stranskih proizvodov, odpadkov, ostankov in drugih neživilskih surovin za namene biogospodarstva?

Uporabljeni kazalniki:
- R15: Energija iz obnovljivih virov, proizvedena s podprtimi projekti
- T16: Naložbe v proizvodnjo energije iz obnovljivih virov, skupaj
- O.4: Število podprtih kmetijskih gospodarstev/upravičencev
- O.1: Skupni javni izdatki

Metodologija izračuna teh kazalnikov temelji na osnovnih kvantitativnih metodah, kjer smo z opisno statistiko povzeli rezultate izvajanja podukrepov, ki prispevajo k PP 5C. Glavno podatkovno bazo pri izračunu teh kazalnikov so predstavljali podatki izvajanja podukrepov PRP oziroma tako imenovane baze upravičencev.

PP 5D: V kolikšni meri je ukrepanje v okviru programa razvoja podeželja prispevalo k zmanjševanju emisij toplogrednih plinov in amonijaka v kmetijstvu??

Uporabljeni kazalniki:
- I.07-1: Emisije TGP iz kmetijstva
- R17/T18: Delež kmetijskih zemljišč, za katera so bile sklenjene pogodbe o upravljanju za zmanjševanje emisij toplogrednih plinov in/ali amonijaka
- R18: Zmanjšane emisije metana in dušikovega oksida
- R19: Zmanjšane emisije amonijaka
- R20/T19: Delež kmetijskih in gozdnih zemljišč, za katera so bile sklenjene pogodbe o upravljanju, ki prispevajo k ohranjanju in sekvestraciji ogljika

Metodologija izračuna kazalnikov temelji na osnovnih kvantitativnih metodah, kjer smo z opisno statistiko (vsota in deleži) povzeli rezultate izvajanja podukrepov. Pri kazalniku R18 metodika temelji na uporabi IPCC (Medvladni forum o podnebnih spremembah) (2006) in EMEP/EEA (2016). Iz baze upravičencev smo pridobili podatke o obsegu izvajanja ukrepov/zahtev, ki so

najbolj prispevali k zmanjšanju emisij toplogrednih plinov. Gre za zahteve, ki neposredno zmanjšujejo izpuste v zrak (gnojenje z nizkimi izpusti) in zahteve, ki posredno prispevajo k učinkovitejšemu kroženju dušika (ozelenitve strnišč). Na podlagi podatkov iz literature in ekspertnih ocen smo ocenili prihranek dušika, njegov učinek pa ovrednotili prek emisij didušikovega oksida zaradi večje porabe mineralnih gnojil v primeru, da ne bi ukrepali. Metodika pri kazalniku R19 pa temelji na uporabi EMEP/EEA (2016). Iz baze upravičencev smo pridobili podatke o obsegu izvajanja ukrepov/zahtev, ki najbolj prispevajo k zmanjšanju emisij amonijaka. Gre za zahteve, ki neposredno zmanjšujejo izpuste v zrak (gnojenje z nizkimi izpusti) in zahteve, ki posredno prispevajo k učinkovitejšemu kroženju dušika (ozelenitve strnišč). Na podlagi podatkov iz literature in ekspertnih ocen smo ocenili prihranek dušika, njegov učinek pa ovrednotili prek emisij didušikovega oksida zaradi večje porabe mineralnih gnojil v primeru, da ne bi ukrepali.

A.2 Končni odgovor na vprašanje za vrednotenje ter izzivi vrednotenja

Program razvoja podeželja je preko zmanjšanja emisij toplogrednih plinov, učinkovitejše rabe energije in preko ukrepov za sekvestracijo in shranjevanje ogljika v tleh, v manjšem obsegu pa tudi preko spodbujanja obnovljivih virov energije, ter spodbujanju naložb v prilagoditev kmetijskih gospodarstev na podnebne spremembe,, znatno prispeval k blažitvi podnebnih sprememb. Ukrepi za blažitev podnebnih sprememb sicer niso bili programirani, sekundarne učinke pa pričakujemo pri številnih ukrepih, ki so bili namenjeni doseganju drugih ciljev programa.

Kmetijstvo prispeva v Sloveniji 56,5 % vseh emisij metana in 68,7 % emisij didušikovega oksida. Preračunano v ekvivalente CO_2 gre za 9,7 % (v letu 2017 1688 kT) skupnih izpustov toplogrednih plinov. Kmetijstvo ter programi ukrepanja v kmetijstvu, kot je na primer program PRP, lahko prispevajo k blažitvi podnebnih sprememb ali k učinkovitejšemu prilagajanje nanje. To se lahko prispeva preko zmanjševanja emisij toplogrednih plinov, preko spodbujanja povečane uporabe energije in OVE ter preko učinkovite (ali zmanjšane) rabe energije, ne nazadnje tudi preko povečevanja ali ohranitve zalog ogljika v tleh. Pri tem je potrebno poudariti, da Slovenija znotraj PRP ukrepov za blažitev podnebnih sprememb ni programirala. Sicer obstajajo sekundarni učinki pri nekaterih ukrepih PRP, vendar so bili ti ukrepi oblikovani na način, da prispevajo k drugim ciljem.

Ker v Sloveniji prednostna področja 5B, 5C in 5D niso bila programirana, vrednotenje teh področij temelji na ocenjevanju sekundarnih učinkov. Ugotavljamo pozitivne učinke interveniranja PRP na zmanjšanje emisij toplogrednih plinov, povečane uporabe energije iz OVE in učinkovitejšo rabo energije, s čimer lahko smatramo, da je program PRP nedvomno prispeval k problematiki podnebnih sprememb in prilagajanju kmetijstva nanje. Potrebno pa je opozoriti, da so bili ti prispevki izračunani ali ocenjeni na osnovi sekundarnih prispevkov, kjer je dejanski učinek težko kvantitativno ovrednotiti. V luči slednjega je potrebno tudi razumeti rezultate tega vrednotenja.

Pri ciljih zmanjšanja emisij toplogrednih plinov, lahko povzamemo, da so v sklopu ukrepov KOPOP potekale številne aktivnosti, ki prispevajo k učinkovitejšemu kroženju N in s tem k manjšim emisijam didušikovega oksida in amonijaka. Kar **41,7 %** kmetijskih zemljišč je bilo vključenih v aktivnosti, ki so povezane z učinkovitejšo rabo N (npr. gnojenje na podlagi Nmin analize, različne oblike ozelenitve, gnojenje z majhnimi izpusti, itd.). K manjšim emisijam didušikovega oksida je prispeval tudi ukrep Naložbe v osnovna sredstva (M04). Z učinkovitejšo rabo dušika (oprema za skladiščenje in transport živinskih gnojil ter tehnološke

posodobitve hlevov) je bilo neposredno povezane **32,7 %** vrednosti vseh podpor (197 naložb, vrednost podpor 25.811.586 €). Na kmetijskih zemljiščih so se izvajale številne aktivnosti za povečanje zalog ogljika v tleh. Na **44,3 %** njiv in trajnih nasadov so se izvajale operacije/zahteve, ki prispevajo k sekvestraciji in shranjevanju ogljika v tleh. Posebej velja omeniti spodbujanje konzervirajoče obdelave tal, ki smo jo leta 2018 izvajali na 14,2 % vseh njiv. Od leta 1986 so se emisije TGP v kmetijstvu zmanjšale za 11,9 %. V zadnjih 10 letih (2008-2017) so bili izpusti toplogrednih plinov v povprečju 2,2 % pod ravnjo iz 2005, izpusti amonijaka pa 5,2 % pod ravnjo iz leta 2005. Zastavljene nacionalne cilje na področju emisij toplogrednih plinov in amonijaka v kmetijstvu trenutno izpolnjujemo. Celovite ocene prispevka ukrepov PRP k zmanjševanju emisij toplogrednih plinov in amonijaka nimamo, obstajajo pa ocene za nekatere operacije/zahteve. Ocenjeno je bilo, da so se zaradi uvajanja tehnik z majhnimi izpusti na njivah in travinju (POZ_NIZI, TRZ_I_NIZI, TRZ_II_NIZI) izpusti amonijaka v letu 2017 zmanjšali za 219 t, izpusti didušikovega oksida pa za 1.860 t ekv. CO_2. Prispevek ozelenitve njiv je bil ocenjen na 53 t amonijaka in 4.770 t ekv. CO_2.

Pri vrednotenju prispevka programa PRP k učinkovitejši rabi energije v kmetijstvu in pri pridelavi hrane ugotavljamo, da k temu področju prispevajo trije podukrepi PRP. To so podukrepi M04.1, M04.2 ter M19.2, znotraj katerih je bilo podprtih **57 operacij** (M04.1: 30, M04.2: 20 in M19.2: 7), ki posredno ali neposredno prispevajo k učinkovitejši rabi energije. Pri teh operacijah znašajo vsa odobrena sredstva **12.845.288,57 EUR**. Gre predvsem za naložbe, ki se navezujejo na energetsko učinkovitost stavb in opreme ter zmanjšanje toplotnih izgub z uporabo materialov z večjo toplotno izolativnostjo. Večina naložb je obsegala novogradnje in obnove objektov ter nakup energetsko varčnih strojev in opreme. Podprti pa so bili tudi nekateri projekti, ki obsegajo inovativne ideje za boljšo energetsko varčnost (npr. nakup električnih motornih vozil). Pri izračunu kazalnika rezultata R14 smo se soočili z precejšnjim izzivom, saj je o prihrankih energije po izvedeni naložbi do sedaj poročalo le 5 investitorjev. Po do sedaj znanih podatkih (5 upravičencev), naj bi se potrebna letna količina energije po naložbi zmanjšala za 529.656,75 kW/h, kar v povprečju pri teh naložbah znaša zmanjšanje porabe energije za približno **42 %**. Glede na to, da gre za majhno število poročanj je o dejanskih vplivih podukrepov PRP na zmanjšanje energije težko podati konkretnejše zaključke. V kontekstu naložbenih podpor podukrepa M04.1 in M04.2 so obsegale naložbe z učinkom na učinkovito rabo energije v kmetijstvu in predelavi hrane **3,39 %** (izračun: 50 naložb M04.1 in M04.2 z učinkom na PP 5B od skupno 1.477 naložb tih dveh podukrepov). Iz vidika krovnega cilja EU, da se bo do leta 2020 povečala energetska učinkovitost za 20 %, je prispevek PRP težko kvantitativno ovrednotiti. S sredstvi PRP se sicer precej prispeva k večji energetski učinkovitosti (uporaba energetsko učinkovitejših gradbenih materialov ter uporaba energetsko varčnejše strojne opreme in mehanizacija), vendar gre za sekundarne učinke, ki jim ne moremo izračunati. Na primer večina naložb primarno ne zasleduje energetske učinkovitosti, ima pa nedvomno učinek tudi na večjo energetsko varčnost. Poleg tega se soočamo z majhno količino dostopnih podatkov o prispevkih PRP. Kljub temu ugotavljamo pozitivne učinke interveniranja PRP na večjo energetsko učinkovitost v kmetijstvu in pri predelavi hrane, kar je tudi prispevek k izboljšanju problematike podnebnih sprememb.

Pri vrednotenju prispevka programa PRP k ponudbi in uporabi OVE, stranskih proizvodov, odpadkov, ostankov in drugih neživilskih surovin za namene biogospodarstva ugotavljamo, da k temu področju prispeva šest podukrepov (M04.1, M04.2, M08.6, M16.5, M19.2 in M19.3), znotraj katerih je bilo podprtih 366 operacij (M04.1: 18, M04.2: 2 M08.6: 331, M16.5: 1, M19.2: 6 in M19.3: 8). Pri teh operacijah znašajo vsa odobrena sredstva **12.453.187,38 EUR**. Gre predvsem za naložbe, ki se

navezujejo na uporabo in pridobivanje energije iz OVE, problematiko z rastlinskimi odpadki (npr. ureditev kompostarn) ter lesne sortimente in rastlinske dele za uporabo kot OVE. Podprti so tudi projekti, ki vključujejo ozaveščanje o OVE. Do sedaj poročata o proizvedeni količini energije iz obnovljivih virov zgolj dva investitorja naložb. Po njihovih navedbah bo letna količina proizvedene energije obsegala **92.937,12 kWh**. V tem obsegu se je torej povečala uporaba OVE, podprtih s PRP. Pri tem pa menimo, da je ocenjen kazalnik nekoliko podcenjen, saj so k proizvedeni količini energije prispevale tudi druge naložbe PRP (npr. podukrep M04.1), vendar konkretnih podatkov o porabi in proizvodnji kWh energije nimamo. Zato ostali prispevki niso bili izračunani. Predvidevamo, da se bodo tovrstni učinki lahko ocenili čez nekaj let, saj bodo investitorji poročali o prihrankih energije v petletnem obdobju po zadnjem izplačilu. Pri izračunu kazalnika cilja T16 (število naložb v proizvodnjo energije iz obnovljivih virov) smo uporabi naložbe iz podukrepa M04.1 in M04.2. Pri podukrepu M04.1 so bile 3 naložbe, ki obsegajo proizvodnjo energije iz OVE (2 vetrnici ter 1 reinjekcijska vrtina) ter 2 naložbi iz podukrepa M04.2, kateri obsegata proizvodnjo energije iz biomase. Tako znaša kazalnik T16 **5** naložb. V kontekstu krovnega cilja EU, da se bo do leta 2020 povečal delež energije iz OVE v porabi končne energije na 20 %, je prispevek PRP težko kvantitativno ovrednotiti. Kljub temu ugotavljamo pozitivne učinke interveniranja PRP na tem področju; povečala se je tako ponudba OVE (predvsem podukrep M08.6, naložbe v gozdarski sektor) kot tudi uporaba OVE (predvsem podukrepa M04.1 in M04.2). Slednje prispeva tudi k problematiki podnebnih sprememb.

Dodatno vidimo pozitivne učinke na področju podnebnih sprememb in prilagajanju na njih pri podukrepu M01.1, kjer usposabljanja na področju kmetijsko-okoljskih-podnebnih plačil in ekološkega kmetovanja prispevajo k večji ozaveščenosti pridelovalcev o učinkih okolju prijaznih oblik kmetovanja, kar predstavlja prispevek tudi k podnebnim spremembam. Namreč, predpostavlja se, da se bo zaradi ozaveščanja in izobraževanja pridelovalcev povečeval delež kmetijskih praks, ki so bolj trajnostno naravnane in s tem okolju bolj prijazne.

Z vrednotenjem smo identificirali številne pozitivne učinke ukrepov PRP k blažitvi podnebnih sprememb in prilagajanju nanje, vseeno pa ugotavljamo, da smo na podlagi razpoložljivih informacij uspeli kvantificirati le manjši del pričakovanih učinkov. To je predvsem posledica dejstva, da je prispevek ukrepov k blaženju podnebnih sprememb v večini primerov opisan kvalitativno in da je dejansko ovrednotenje zelo zahtevno in povezano z veliko stopnjo negotovosti.

Zaključki, ki so podlaga za priporočila	Priporočila
Kljub temu, da ukrepi za blažitev podnebnih sprememb niso bili programirani, je Program razvoja podeželja znatno prispeval k blažitvi podnebnih sprememb. Prispevek ukrepov k blaženju podnebnih sprememb je v večini primerov opisan kvalitativno. Dejansko ovrednotenje učinkov je zelo zahtevno in povezano z veliko stopnjo negotovosti.	1. Ukrepe za blaženje podnebnih sprememb bi bilo smiselno v naslednjem programskem obdobju programirati in kjer je mogoče bolje načrtovati postopke za sledenje učinkov. Zaradi zahtevnosti določitve učinkov nekaterih ukrepov je smiselno tudi programiranje ukrepov, katerih učinke je mogoče oceniti le kvalitativno.

B. Podroben opis pristopa oz. metodologije in rezultatov vrednotenja

B.1 Programirani ukrepi s primarnim prispevkom

N/A

B.2 Programirani ukrepi s sekundarnim prispevkom

M01.1: Podpora za dejavnosti poklicnega usposabljanja in pridobivanje spretnosti (znanje)
M01.2: Podpora za demonstracijske aktivnosti in ukrepe informiranja (znanje, sodelovanje)
M02.1: Podpora za pomoč pri uporabi svetovanja (svetovanje)
M04.1: Podpora za naložbe v kmetijska gospodarstva
M04.2: Podpora za naložbe v predelavo/trženje in/ali razvoj kmetijskih proizvodov, kjer so podprte tudi naložbe, namenjene obnovljivim virom energije in biogospodarstvu.
M06.1: Pomoč za zagon dejavnosti za mlade kmete
M06.4: Podpora za naložbe v vzpostavitev in razvoj nekmetijskih dejavnosti, kjer so podprte tudi naložbe, namenjene pridobivanju električne in toplotne energije iz obnovljivih virov energije (na primer: lesna masa, biomasa, gnoj in gnojnica, voda, veter ter sonce).
M08.6: Podpora za naložbe v gozdarske tehnologije ter predelavo, mobilizacijo in trženje gozdnih proizvodov, saj s sečnjo in spravilom lesa nastanejo tudi sortimenti, ki se lahko uporabijo kot obnovljiv vir energije.
M10: Kmetijsko-okoljsko-podnebna plačila
M11: Ekološko kmetovanje
M14: Dobrobit živali
M16.5: Podpora za skupno ukrepanje za blažitev podnebnih sprememb ali prilagajanje nanje ter za skupne pristope k okoljskim projektom in stalnim okoljskim praksam (sodelovanje, znanje, inovacije)
M19.2: Podpora za izvajanje operacij v okviru strategije lokalnega razvoja, ki ga vodi skupnost

Merila za presojo (hipoteze)	**Kazalniki**	**Viri podatkov / metode zbiranja podatkov**	**Metoda za analizo oz. izračun kazalnikov**	**Rezultati**
PRP je prispeval k blažitvi podnebnih sprememb in prilagajanju nanje ter k doseganju krovnega cilja EU, da se do leta 2020 emisije toplogrednih plinov zmanjšajo vsaj za 20 % glede na ravni iz leta 1990 ali za 30 %, če bodo pogoji ustrezni, k povečanju deleža energije iz obnovljivih virov v porabi končne energije na 20 % in povečanju energetske učinkovitosti za 20 %.	**Skupni kazalniki vpliva (I)**			
	I.07-1: Emisije TGP iz kmetijstva (PP 5D)	Emisijske evidence ARSO	Opisna statistika	TGP (kT ekv. CO_2) 2015: 1700 2016: 1722 2017: 1688
	Skupni kazalniki rezultatov/ciljev (R/T)			
	T15: Delež naložb v povečanje učinkovitosti rabe energije zahvaljujoč PRP (PP 5B)	ARSKTRP	Opisna statistika (50 odobrenih naložb M04.1 in M04.2 od skupno 1.477 naložb)	3,39 %
	T16: Naložbe v proizvodnjo energije iz obnovljivih virov, skupaj (PP 5C)	ARSKTRP	Opisna statistika	5
	R14: Povečanje učinkovite rabe energije v kmetijstvu in pri predelavi hrane pri	ARSKTRP	Opisna statistika (naložbe M04.1 in M04.2; zmanjšanje porabe energije)	N/A

projektih s podporo PRP (PP 5B)			
R15: Energija iz obnovljivih virov, proizvedena s podprtimi projekti PRP (PP 5C)	ARSKTRP	Opisna statistika (naložbe M04.2; količina energije iz OVE)	N/A (trenutna ocena 92.937,12 kWh)
R17/T18: Delež kmetijskih zemljišč, za katera so bile sklenjene pogodbe o upravljanju za zmanjševanje emisij toplogrednih plinov in/ali amonijaka (PP 5D)	MKGP – Analiza izvajanja PRP	Opisna statistika (sešteli smo površino kmetijskih zemljišč, vključenih v ukrep M11 (katerega predpogoj je izpolnjevanje zahtev, povezanih tudi z nižjimi izpusti amonijaka in TGP v zrak) in površino kmetijskih zemljišč, ki so vključena v relevantne zahteve KOPOP, ki niso hkrati tudi vključena tudi v ukrep M11.	41,7 %
R18: Zmanjšane emisije metana in dušikovega oksida (PP 5D)	MKGP – Analiza izvajanja PRP, Emisijske evidence KIS/ARSO	IPCC (2006) in EEA/EMEP (2016) metodologija – posebna obdelava (Izračunali smo prispevek najpomembnejših zahtev KOPOP, t.j. Gnojenje z majhnimi izpusti (POZ_NIZI, TRZ_I_NIZI, TRZ_II_NIZI) in Ozelenitve (POZ_POD, VOD_POD, VOD_ZEL, POZ_ZEL, POZ_NEP, VOD_NEP)	Gnojenje z majhnimi izpusti: 1.860 t ekv. CO_2 Ozelenitve: 4.770 t ekv. CO_2 Naložbe v tehnološke posodobitve hlevov, ureditve skladišč za živinska gnojila in pokritje skladišč za živinska gnojila: 447 t ekv. CO2
R19: Zmanjšane emisije amonijaka (PP 5D)	MKGP – Analiza izvajanja PRP, Emisijske evidence KIS/ARSO	EEA/EMEP (2016) metodologija- posebna obdelava (Izračunali smo prispevek najpomembnejših zahtev KOPOP, t.j. Gnojenje z	Gnojenje z majhnimi izpusti: 219 t Ozelenitve: 53 t

		majhnimi izpusti (POZ_NIZI, TRZ_I_NIZI, TRZ_II_NIZI) in Ozelenitve (POZ_POD, VOD_POD, VOD_ZEL, POZ_ZEL, POZ_NEP, VOD_NEP)	Naložbe v tehnološke posodobitve hlevov, ureditve skladišč za živinska gnojila in pokritje skladišč za živinska gnojila: 11 t
R20/T19: Delež kmetijskih in gozdnih zemljišč, za katera so bile sklenjene pogodbe o upravljanju, ki prispevajo k ohranjanju in sekvestraciji ogljika (PP 5E)	MKGP – Analiza izvajanja PRP	Opisna statistika, analiza podatkov (delež njiv in trajnih nasadov, na katerih se izvajajo operacije/zahteve, ki prispevajo k sekvestraciji in shranjevanju ogljika POZ_KOL, POZ_POD, VOD_POD, POZ_NEP, VOD_NEP, POZ_ZEL, VOD_ZEL, HML_POKT, POZ_KONZ, SAD_POKT, VIN_POKT, VIN_MEDV, EK) (ha) glede na skupno površino vseh njiv in trajnih nasadov (ha))	44,3 %
Dodatni kvantitativni kazalniki			
Število izbranih naložb v sklopu podukrepa Podpora za naložbe v kmetijska gospodarstva (M04.1) (PP 5D)	MKGP – Analiza izvajanja PRP	Opisna statistika (sešteli smo odobren denar za naložbe, ki prispevajo k zmanjšanju izpustov (skladišča za živinska gnojila, posodobitve hlevov …)	197 naložb (25.811.586 € oz. 32,7 % od naložb podukrepa 4.1)
Število izbranih naložb v sklopu podukrepa Podpora za naložbe v kmetijska gospodarstva (M04.1) (PP 5D)	MKGP – Analiza izvajanja PRP	Opisna statistika (sešteli smo odobren denar za naložbe, ki prispevajo k prilagoditvi na podnebne spremembe (skladišča za živinska gnojila, posodobitve hlevov …)	190 naložb (14.008.068 € oz. 22,2 % od naložb podukrepa 4.1)
Delež emisij TGP glede na	Emisijske evidence	Opisna statistika (%)	88,1

	emisije v letu 1986	KIS/ARSO		
	O.1: Skupni javni izdatki (PP 5B)	ARSKTRP	Opisna statistika	12.845.288,57 €
	O.4: Število podprtih gospodarstev/upravičencev (PP 5B)	ARSKTRP	Opisna statistika	57
	O.1: Skupni javni izdatki (PP 5C)	ARSKTRP	Opisna statistika	12.453.187,38 €
	O.4: Število podprtih gospodarstev/upravičencev (PP 5C)	ARSKTRP	Opisna statistika	366

B.3 Predvideni metodološki izzivi in problemi

Na podlagi razpoložljivih podatkov in informacij smo uspeli kvantificirati le manjši del pričakovanih učinkov. To je predvsem posledica dejstva, da je prispevek ukrepov k blaženju podnebnih sprememb v večini primerov opisan kvalitativno in da je dejansko ovrednotenje zelo zahtevno in povezano z veliko stopnjo negotovosti.

B.4 Dodatna pojasnila in priloge k odgovoru na vprašanje za vrednotenje

N/A

C. Dodatni metodološki zaznamki

N/A

SVV 25. V kolikšni meri je program razvoja podeželja prispeval k doseganju krovnega cilja EU, da se do leta 2020 zmanjša število Evropejcev, ki živijo pod državnim pragom revščine?

A. Končni odgovor na evalvacijsko vprašanje (vključno s kratkim opisom pristopa): *[Največ 17,500 znakov = cca. 5 strani]*

A.1 Kratek opis pristopa oz. metodologije vrednotenja

Pri odgovoru na vprašanje za vrednotenje uporabljamo eno merilo za vrednotenje, preko katerega bomo z uporabo teorije sprememb presojali vrednosti kazalnikov vpliva in rezultata (R1, R2, R3, R4, R21, R22, R23, R25) in vpliva (I.14, I.15), izračunane v okviru SVV 4, 16, 17, 18 in 29.

A.2 Končni odgovor na vprašanje za vrednotenje ter izzivi vrednotenja

Tako kot v primeru ostalih socio-ekonomskih kazalnikov, tudi za stopnjo revščine velja, da niso statistično značilni, saj je ta vpliv relativno skromen. To je posledica različnih dejavnikov, med katerimi sta ključna delež izplačil (<50% alociranih sredstev), predvsem pa majhnega potencialnega vpliva kmetijstva na ta kazalnik (deleža kmetijstva znotraj BDP znaša komaj 1%, kar pomeni, da veliko večjo vlogo na gospodarsko razvitost igrajo drugi

sektorji). Na podlagi analiziranih ukrepov sicer ugotavljamo, da večina naporov PRP dejansko prispeva k doseganju krovnega cilja EU, da se do leta 2020 zmanjša število Evropejcev, ki živijo pod državnim pragom revščine, a je ta prispevek za enkrat relativno omejen.

Na podlagi analiz kazalnikov vpliva I.14 in I.15 ni mogoče sklepati o pomembnejših vplivih PRP na stopnjo zaposlenosti in stopnjo revščine (glej analizo v okviru SVV 29). To ne pomeni, da PRP nima pozitivnih vplivov, ampak da so ti vplivi na splošne socio-ekonomske kazalnike relativno skromni (konec koncev delež bruto dodane vrednosti kmetijstva v BDP znaša le cca 1%, sama realizacija programa na agregatni ravni do 31.12.2018 pa znaša 40%), zato ni pričakovati, da podpora PRP lahko bistveno vpliva na stopnjo revščine. Najvišja stopnja tveganja revščine je v Posavski regiji (19,9% leta 2014, 18,5% leta 2017) in v Podravski regiji (17,3% leta 2014, 16,4% leta 2017), najnižja pa je v Primorsko-notranjski regiji (11,3 leta 2014 , 8,4% leta 2017) in v Goriški regiji (12,3% leta 2014, 9.8% leta 2017).

Stopnja tveganja socialne izključenosti je tako kot stopnja revščine najvišja v Podravski regiji (24,1% v letu 2014 in 21,2% v letu 2017) in v Posavski regiji (24,4% v letu 2014 in 21,2% v letu 2017), najnižja pa je prav tako kot stopnja revščine v primorsko notranjski regiji (16,9% v letu 2017 in 10,8% v letu 2017) ter v Goriški regiji (19,3% v letu 2014, 12,7% v letu 2017)

Analiza, ki smo jo izvedli je presenetljivo pokazala, da se kazalnik I.15 (Stopnja revščine) statistično značilno razlikuje med testno (Pomurska, Podravska, Koroška, Savinjska) in kontrolno skupino (Gorenjska, Primorsko-notranjska, Goriška, Obalno-kraška), in sicer je stopnja revščine v testni skupini statistično značilno večja kot v kontrolni skupini regij. Takšnega rezultata seveda ne moremo pripisati negativnim vplivom plačil PRP, saj so regije znotraj testne skupine prejele več sredstev PRP kot tiste v kontrolni skupini, ampak vplivom drugih (nepojasnjenih) dejavnikov. Že sam pogled na seznam regij da slutiti, da je splošna gospodarska situacija (s tem pa tudi vrednosti kazalnikov vpliva) v kontrolni skupini v obravnavanem obdobju boljša, saj imajo te regije praviloma boljše izhodišče za gospodarski in družbeni razvoj (vse so regije t.i. kohezijske regije »Zahodna Slovenija«).

Ne glede na to pa na podlagi analize ukrepov in rezultatov izvajanja lahko sklenemo, da vplivi PRP na stopnjo revščine dejansko pozitivni. Program tako vpliva na znižanje stopnje revščine in tveganja socialne izključenosti, preko izvajanja vseh ukrepov.

B. Podroben opis pristopa oz. metodologije in rezultatov vrednotenja

B.1 Programirani ukrepi s primarnim prispevkom

M01: Prenos znanja in dejavnosti informiranja (člen 14) – prenos znanja in usposabljanja prispevata k dvigu sposobnosti kmetij za preživetje, s tem pa prispevata k zmanjševanju revščine na podeželju.
M02: Službe za svetovanje, službe za pomoč pri upravljanju kmetij in službe za zagotavljanje nadomeščanja na kmetijah (člen 15) – preko izboljšanja znanja na področjih dobrobiti živali, kmetijskih praks, ki se izvajajo v okviru ukrepa kmetijsko okoljskih in kmetijsko podnebnih plačil ter ekološkega kmetovanja se podpira sposobnosti kmetij za preživetje, s tem pa ukrep prispeva k zmanjševanju revščine na podeželju.
M03: Sheme kakovosti za kmetijske proizvode in živila (člen 16) – dodajanje vrednosti kmetijskim proizvodom vpliva na prodajne cene in konkurenčnost kmetijskih gospodarstev in s tem na zmanjševanje revščine na podeželju.

M04: Naložbe v osnovna sredstva (člen 17) – naložbe neposredno povečujejo konkurenčnost kmetijskih gospodarstev in s tem zmanjševanje revščine na podeželju.
M06: Razvoj kmetij in podjetij (člen 19) – podpora za preživetje kmetij in izvajanje nekmetijskih dejavnosti izboljšuje sposobnost preživetja kmetij in posledično zmanjšuje revščino na podeželju.
M07: Osnovne storitve in obnova vasi na podeželskih območjih (člen 20) – izgradnja širokopasovnih omreži izboljšuje podeželsko infrastrukture, zmanjšuje depopulacijo in s tem zmanjšuje tudi pojavnost revščine.
M08.6: Podpora za naložbe v gozdarske tehnologije ter predelavo, mobilizacijo in trženje gozdnih proizvodov - naložbe neposredno povečujejo konkurenčnost kmetijskih gospodarstev in s tem zmanjševanje revščine na podeželju.
M16: Sodelovanje (člen 35) – s pomočjo ukrepa kmetijska gospodarstva lažje premagujejo ekonomske, okoljske in druge omejitve, s katerimi se ti soočajo zaradi razdrobljenosti in nepovezanosti, in s tem zmanjšujejo tveganje revščine na podeželju.
M19: Podpora za lokalni razvoj v okviru pobude LEADER (lokalni razvoj, ki ga vodi skupnost) (člen 35 Uredbe (EU) št. 1303/2013) – zmanjševanje revščine in gospodarski razvoj podeželskih območij sta neposredna cilja ukrepa.

Merila za presojo (hipoteze)	Kazalniki	Viri podatkov / metode zbiranja podatkov	Metoda za analizo oz. izračun kazalnikov	Rezultati
Število podeželskih prebivalcev, ki živijo pod nacionalnim pragom revščine, se je zmanjšalo.	**Skupni kazalniki vpliva (I)**			
	I.14 Stopnja zaposlenosti		*Izračun v okviru SVV 29*	0 % izboljšanje
	I.15 Stopnja revščine		*Izračun v okviru SVV 29*	0 % izboljšanje
	Skupni kazalniki rezultatov/ciljev (R/T)			
	R1 / T4: Odstotek kmetijskih gospodarstev s podporo programa za razvoj podeželja za naložbe v prestrukturiranje ali posodabljanje (prednostno področje 2A)		*Izračun v okviru SVV 4*	1,14 %
	R2: sprememba kmetijske proizvodnje na podprtih kmetijah/letno število delovnih enot (prednostno področje 2A		*Izračun v okviru SVV 4*	2017: 17.230 €/PDM (leto 2013: 18.119 €/PDM) sprememba: -889 € (-5 %)
	R3/T5: delež kmetijskih gospodarstev s poslovnim razvojnim načrtom/naložbami za mlade kmete, podprtimi s programom razvoja podeželja (prednostno področje 2B)		*Izračun v okviru SVV 5*	1,12 %
	R4/T6: delež kmetijskih gospodarstev, ki prejemajo podporo za sodelovanje		*Izračun v okviru SVV 6*	8,52 %

	v shemah kakovosti, na lokalnih trgih in v kratkih dobavnih verigah ter skupinah/organizacijah proizvajalcev (prednostno področje 3A)			
	R21/T20: delovna mesta, ustvarjena s podprtimi projekti (prednostno področje 6A)		*Izračun v okviru SVV 16*	46 (glavna vrednost) 30 (sekundarni prispevek LEADER)
	R22/T21: delež podeželskega prebivalstva, zajetega v strategijah lokalnega razvoja (prednostno področje 6B)		*Izračun v okviru SVV 17*	69% (1.420.504 prebivalcev)
	R23/T22: delež podeželskega prebivalstva, deležnega izboljšanih storitev/infrastrukture (prednostno področje 6B)		*Izračun v okviru SVV 17*	51 % (731.385 prebivalcev)
	R24/T23: delovna mesta, ustvarjena s podprtimi projekti (LEADER) (prednostno področje 6B)		*Izračun v okviru SVV 17*	30
	R25 / T24: Odstotek podeželskega prebivalstva, deležnega novih ali izboljšanih storitev/infrastrukture (IKT) (prednostno področje 6C)		*Izračun v okviru SVV 18*	podukrep M07.3 se do konca leta 2018 ni izvajal
	Kazalniki stanja (C)			
	C9: Stopnja revščine (po statističnih regijah)	SURS	Opisna statistika, analiza podatkov	Gledati odgovor na vprašanje (točka A.2)
	Dodatni kvantitativni kazalniki			
	Stopnja tveganja socialne izključenosti (po statističnih regijah)	SURS	Opisna statistika, analiza podatkov	Gledati odgovor na vprašanje (točka A.2)
B.2 Programirani ukrepi s sekundarnim prispevkom				
N/A				
B.3 Predvideni metodološki izzivi in problemi				
N/A				
B.4 Dolgi odgovor na vprašanje za vrednotenje (analiza in interpretacija, če je primerno):				

N/A

C. Dodatni metodološki zaznamki

N/A

SVV 27: V kolikšni meri je program razvoja podeželja prispeval k cilju SKP glede pospeševanja konkurenčnosti kmetijstva?

A. Končni odgovor na evalvacijsko vprašanje (vključno s kratkim opisom pristopa): *[Največ 17,500 znakov = cca. 5 strani]*

A.1 Kratek opis pristopa oz. metodologije vrednotenja

Izračun večine kazalnikov je predviden v okviru drugih SVV (1, 2, 3 in 4). Pri ocenjevanju primarnih in sekundarnih vplivov preko dodatnih kazalnikov se poslužujemo kombinacije različnih metod:

a) Opisne statistike: števila, deleži…
b) Kvantitativnih metod: DID metodo (Difference in Differences; 37), PSM (Propensity Score Matching) in druge
c) Kvalitativnih metod: pri ocenjevanju kvalitativnih kazalnikov bomo opravljali krajše razgovore odprtega tipa z deležniki, s pomočjo katerih bomo pridobili določena mnenja in predloge

Izračuni in ocene bodo temeljili na podatkih FADN, ARSKTRP in SURS.

A.2 Končni odgovor na vprašanje za vrednotenje ter izzivi vrednotenja

Največji prispevek k pospeševanju konkurenčnosti kmetijstva v okviru PRP 2014–2020 bi pričakovali pri programiranem ukrepu **M04** (Naložbe v osnovna sredstva). Pri oceni učinka podukrepov M04.1 in M04.2 na podprtih KMG/podjetjih smo naleteli na pomanjkanje zadostnega števila KMG (FADN baza) in podjetij (AJPES) v vzorcu ter na pomanjkljivo kakovost podatkov posameznih spremenljivk FADN, zaradi česar se pri kazalnikih izkazuje negativni učinek. Kljub omejenosti pri ocenjevanju učinka podprtih naložb na izboljšanje konkurenčnosti primarnih proizvajalcev in živilsko-predelovalnih podjetij je nesporno, da vsakršna podpora v naložbo v okviru podukrepov M04.1. in M04.2, ne glede na vsebino in višino odobrenih sredstev, pripomore k izboljšanju ekonomske uspešnosti/konkurenčnosti kmetij/podjetij. Pri podukrepu M04.3-operacija 1 (agromelioracije) je bilo izplačanih 18 vlog (708,7 tisoč EUR) za izvedbo komasacij ali agromelioracij na 11.126 ha kmetijskih zemljišč, prispevek k dvigu konkurenčnosti kmetijskih gospodarstev pa je zaradi statusa investitorjev (občine) posreden. Pri podukrepu M04.3-operaciji 2 in 3 (naložbe v namakanje) ni bilo izvedenih izplačil, zato učinka ni mogoče izmeriti. Pri podukrepu M04.3-operacija 4 (naložbe v ureditev gozdne infrastrukture) je bilo brez prenesenih obveznosti iz PRP 2007–2013 izvedenih 134 izplačil (749,3 tisoč EUR) od 333 odobrenih vlog. Te operacije imajo neposredni učinek na izboljšanje konkurenčnosti kmetijstva pri 264 KMG (od 333

odobrenih vlog).

Osnovni instrument, ki podpira vseživljenjsko učenje in poklicno usposabljanje v kmetijskem in gozdarskem sektorju, je ukrep **M01** - Prenos znanja in dejavnosti informiranja. Do konca leta 2018 je bilo za izvajanje različnih oblik usposabljanja odobrenih 1.852.458,71 EUR ali 14,8 % vseh razpoložljivih finančnih sredstev. Prednostne vsebine v okviru ukrepa so prilagojene horizontalnim ciljem PRP, saj tako v finančnem kot tudi vsebinskem pogledu prevladujejo usposabljanja s kmetijsko-okoljskega področja. Pomemben mehanizem za učinkovitejši prenos znanja v prakso in s tem dvig konkurenčnosti kmetijstva je svetovanje, ki so ga deležna kmetijska gospodarstva. V obravnavnem obdobju je bil specifični cilj ukrepa **M02** izboljšati specifična znanja in informiranost tistih interesentov, ki si želijo ali pa so se že vključili v ukrepe KOPOP, EK in Dobrobit živali (DŽ). Do konca leta 2018 je bilo odobrenih 4.986.126, 45 EUR ali 46,3 % vseh razpoložljivih sredstev za ta namen. Izplačanih je bilo bistveno manj sredstev – 825.169,63 EUR ali 7,7 % razpoložljivih. Velik razkorak je nastal, ker predvsem večina individualnih svetovanj še ni bila izplačana.

Z vidika učinkov izvajanja podukrepa **M03.1** na povečanje prodaje proizvodov slovenskega porekla, učinkov na izboljšanje konkurenčnosti primarnih proizvajalcev (dvig odkupnih cen, stabilnejši odkup ipd.) ali povečanja dodane vrednosti primarnih proizvodov zaradi pomanjkanja podatkov doseganje cilja ni mogoče podkrepiti.

V okviru ukrepa **M06** je k pospeševanju konkurenčnosti kmetijstva prispeval tudi podukrep M06.1 (pomoč za zagon dejavnosti za mlade kmete). Kazalniki za oceno izvajanja podukrepa kažejo na izboljšanje starostne strukture nosilcev kmetijskih gospodarstev.
Dodatno, do konca leta 2018 je bilo podprtih 810 mladih gospodarjev (odobrene vloge), izmed katerih jih je 154 uspešno kandidiralo tudi za sredstva v okviru podukrepa M04.1, kar še dodatno izboljšuje njihov konkurenčni položaj.

Od začetka izvajanja programskega obdobja 2014–2020 pa do konca leta 2018 iz Programa razvoja podeželja v okviru ukrepa M09 (ustanovitev skupin in organizacij proizvajalcev) še ni bilo odobrenih vlog (3 oddane vloge), zato ta ukrep ne prispeva k dvigu konkurenčnosti kmetijstva.

Čeprav je po smernicah Evropske komisije ukrep Dobrobit živali opredeljen/programiran v okviru PP 3A, menimo, da sam ukrep **M14** nima učinka na povečanje konkurenčnosti primarnih proizvajalcev preko vključevanja v agroživilsko verigo preko shem kakovosti oziroma kot je zasnovan ne pripomore k povečanju dodane vrednosti kmetijskim proizvodom.
K dvigu konkurenčnosti kmetijstva neposredno ali posredno prispevajo tudi vsi podukrepi **M16** (sodelovanje), katerih cilji so izobraževanje, horizontalno in vertikalno povezovanje ter vzpodbuja nje diverzifikacije kmetijskih dejavnosti. Do konca leta 2018 je bilo za vse 4 podukrepe odobrenih 23 vlog, ker pa izplačil ni vilo, učinka na dvig konkurenčnosti ne moremo oceniti.

B. Podroben opis pristopa oz. metodologije in rezultatov vrednotenja

B.1 Programirani ukrepi s primarnim prispevkom

Ukrepi/podukrepi temeljijo na prioritetah 1A, 1B, 1C, 2A, 2B, 3A in 3B, in sicer:

M01: Prenos znanja in dejavnosti informiranja - saj spodbujanje prenosa znanja in inovacij pripomore k izboljšanju konkurenčnosti kmetijskih gospodarstev.
M02: Službe za svetovanje, službe za pomoč pri upravljanju kmetij in službe za zagotavljanje nadomeščanja na kmetijah - svetovanje pripomore k povečanju znanja in sposobnosti upravljanja.
M03: Sheme kakovosti za kmetijske proizvode in živila - podpore v sheme kakovosti pripomorejo k izboljšanju kakovosti kmetijskih proizvodov, k doseganju višjih cen in dvigu konkurenčnosti kmetijskih gospodarstev.
M04: Naložbe v osnovna sredstva - podpore v naložbe krepijo sposobnost preživetja kmetij in večajo njihovo konkurenčnost.
M06: Razvoj kmetij in podjetij - saj naložbe v zagon opravljanja kmetijske dejavnosti in/ali v nekmetijske dejavnosti pripomorejo k diverzifikaciji dohodkovnih virov, dvigu prihodkov in tako k dvigu konkurenčnosti kmetijskih gospodarstev.
M09: Ustanovitev skupin in organizacij proizvajalcev - podpiranje ustanovitev skupin in organizacij proizvajalcev pripomore k skupnemu nastopanju pri nabavi inputov, prodaji proizvodov, promociji, pripomore k zvišanju dodane vrednosti proizvodom itd., kar pomeni stabilnost pri poslovanju in dvig konkurenčnosti kmetijskih gospodarstev.
M14: Dobrobit živali - naložbe v dobrobit živali pomenijo povečanje zaupanja potrošnika do domače prireje, rejcem pa višji prihodek.
M16: Sodelovanje - ker sodelovanje primarnega sektorja z raziskovalnimi institucijami, sodelovanje pri inovacijah in pilotnih projektih, deležniki v prehranski (dobavni) verigi ipd. pripomore k prenosu znanja in dvigu konkurenčnosti.

Merila za presojo (hipoteze)	Kazalniki	Viri podatkov / metode zbiranja podatkov	Metoda za analizo oz. izračun kazalnikov	Rezultati
PRP je povečal konkurenčnost kmetijstva preko povečanja podjetniškega dohodka, dohodka družinskih kmetij, produktivnosti in stroškovne učinkovitosti v kmetijstvu ter neto dodane vrednosti na PDM	**Skupni kazalniki vpliva (I)**			
	I.01: podjetniški dohodek iz kmetijstva		*Izračun v okviru SVV 4*	2017: 2.630 € (leto 2013: 7.288 €) sprememba: -4.658 € (-64 %)
	I.02 faktorski dohodek kmetijstva		*Izračun v okviru SVV 4*	2017: 3.983 € (leto 2013: 8.202 €) sprememba: -4.219 € (-51 %)
	I.03 skupna faktorska produktivnost v kmetijstvu		*Izračun v okviru SVV 4*	N.P.
	Skupni kazalniki rezultatov/ciljev (R/T)			
	T1 : Izdatki in delež izdatkov za ukrepe M01, M02 in M16 od vseh		*Izračun v okviru SVV 1*	Od razpoložljivih sredstev za celotno obdobje

izdatkov za PRP			Odobrena 0,91 % Izplačana 0,17 % Od vseh odobrenih oziroma izplačanih PRP sredstev za obdobje do 31. 12. 2018 Odobrena 1,57 % Izplačana 0,42 %
T2: Skupno število podprtih operacij v okviru M16		*Izračun v okviru SVV 2*	23
T3: Skupno število udeležencev na usposobljenih		*Izračun v okviru SVV 3*	48.374
R1 / T4: Odstotek kmetijskih gospodarstev s podporo programa za razvoj podeželja za naložbe v prestrukturiranje ali posodabljanje (prednostno področje 2A)		*Izračun v okviru SVV 4*	1,14 %
R2: sprememba kmetijske proizvodnje na podprtih kmetijah/letno število delovnih enot		*Izračun v okviru SVV 4*	2017: 17.230 €/PDM (leto 2013: 18.119 €/PDM) sprememba: -889 € (-5 %)
R3 / T5: delež kmet. gosp. s poslovnim razvojnim načrtom/naložbami za mlade kmete, podprtimi s programom razvoja podeželja		*Izračun v okviru SVV 5*	1,12 %
R4 / T6: delež kmet. gosp., ki prejemajo podporo za		*Izračun v okviru SVV 6*	8,52 %

	sodelovanje v shemah kakovosti, na lokalnih trgih in v kratkih dobavnih verigah ter skupinah/organizacijah proizvajalcev			

B.2 Programirani ukrepi s sekundarnim prispevkom
N/A
B.3 Predvideni metodološki izzivi in problemi
N/A
B.4 Dodatna pojasnila in priloge k odgovoru na vprašanje za vrednotenje
/
C. Dodatni metodološki zaznamki
N/A

SVV 28/1: V kolikšni meri je program razvoja podeželja prispeval k cilju SKP glede zagotavljanja trajnostnega upravljanja z naravnimi viri in podnebnih ukrepov?

Glej odgovor SVV 28/2 v okviru sklopa 2.

SVV 29: V kolikšni meri je program razvoja podeželja prispeval k cilju SKP glede doseganja uravnoteženega teritorialnega razvoja podeželskih gospodarstev in skupnosti, vključno z ustvarjanjem in ohranjanjem delovnih mest?

A. Končni odgovor na evalvacijsko vprašanje (vključno s kratkim opisom pristopa): *[Največ 17,500 znakov = cca. 5 strani]*
A.1 Kratek opis pristopa oz. metodologije vrednotenja
Kvantitativne metode: - Regresijska analiza: Metoda GPSM (*Generalized Propoensity Score Matching*) v kombinaciji z DiD[76] za izračun kazalnikov vpliva (I.14, I.15 in I.16)

[76] Podrobnejši opis je v razdelku C spodaj.

Kvalitativne metode:

- Teorija sprememb za interpretacijo vrednosti kazalnikov rezultata (R21, R22, R23, R24, R25) izračunanih v okviru ostalih SVV (16, 17 in 18).

A.2 Končni odgovor na vprašanje za vrednotenje ter izzivi vrednotenja

Ključna ugotovitev je, da PRP (še) ne kaže vplivov na socio-ekonomske kazalnike, tj. stopnjo revščine, zaposlenost in BDP na prebivalca. Temu pritrjujejo tudi rezultati izvajanja, saj denimo število ustvarjenih delovnih mest, ki jih je zanesljivo pripisati izvajanju PRP, znaša 164, kar predstavlja zgolj 0,21% vseh zaposlenih v kmetijstvu.

Za oceno prispevka PRP k uravnoteženemu teritorialnemu razvoju je ključen **izračun socio-ekonomskih kazalnikov vpliva**, tj. I.14 (Stopnja zaposlenosti), I.15 (Stopnja revščine) in I.16 (BDP na prebivalca). Izračun neto vplivov PRP na vse tri kazalnike smo na podlagi analize razpoložljivosti podatkov na regionalni ravni opredelili naslednji končen nabor kovariat, s pomočjo katerih smo določili testno in kontrolno skupino primerljivih regij z in brez ukrepov:

- Kazalniki, ki opredeljujejo strukturo kmetijstva v regiji (Število kmetijskih gospodarstev, Kmetijska zemljišča v uporabi, % KMG v razredu <5 ha in =>5 ha, Število GVŽ/ha KZU po Statističnih regijah, % gozda, % gozda v OMD, % KZU v OMD, % OMD, % KZU, Povprečne površine KMG po Statističnih regijah);
- Kazalniki, ki opredeljujejo zrelost infrastrukture (Dolžina avtocest in hitrih cest po regijah);
- Kazalniki, ki opredeljujejo splošno stopnjo razvitosti regije (Povprečna bruto plača po regijah, Indeks razvojne ogroženosti, Investicije na prebivalca (EUR));
- Kazalniki, ki opredeljujejo migracijska gibanja iz regije (Delovni migranti [brez kmetov], ki delajo zunaj regije prebivališča (% med vsemi delovno aktivnimi prebivalci v regiji), Delovni migranti, ki delajo zunaj regije svojega prebivališča);
- Kazalniki, ki opredeljujejo demografski vidike regije (Prebivalstvo po regijah, Delovno aktivno prebivalstvo po regijah, Delovno neaktivno prebivalstvo po regijah).

Pri umeščanju regij v testno oziroma kontrolno skupino smo uporabili podatke o izplačilih PRP po regijah, in sicer v razmerju do treh kriterijev ter z njimi povezanimi pragovi:

- Izplačila PRP na KMG v letu 2018 (<2.500,00 EUR = kontrolna skupina);
- Izplačila PRP na ha celotne površine regije v 2018 (<60,00 EUR = kontrolna skupina);
- Izplačila PRP na ha KZU v regiji v 2018 (<300,00 EUR = kontrolna skupina).

Regije, ki zgoraj opredeljenih pragov niso presegle na vsaj dveh kriterijih, so uvrščene v kontrolno skupino, ostale pa v testno skupino (glej dodatno razlago v razdelku B.4 tega SVV).

Pri opredeljevanju ujemanja (*matchinga*) regij so bili uporabljeni podatki za leto 2018, le-ti pa so v testno in kontrolno skupino uvrstili naslednje regije:

- Testna skupina: Pomurska, Podravska, Koroška, Savinjska;
- Kontrolna skupina: Gorenjska, Primorsko-notranjska, Goriška, Obalno-kraška.

Za te regije smo izvedli smo za obdobje 2015-2018 (obdobje dejanskega izvajanja PRP) izvedli t-test (glej slike Slika SVV29-1, Slika SVV29-2, Slika SVV29-3 in Slika SVV29-4 v razdelku B.4 tega SVV) za analizo vpliva PRP na:

- I.14a: Stopnja zaposlenosti (merjena kot delež zaposlenih od vseh prebivalcev v regiji v starostni skupini 20-64 let);
- I.14b: Stopnja zaposlenosti (merjena kot delež zaposlenih od vseh prebivalcev v regiji v starostni skupini 15-64 let);
- I.15: Stopnjo revščine (% oseb)[77];
- I.16: BDP na prebivalca (EUR)[78].

Rezultati so pokazali, da se v primeru kazalnikov I.14a, I.14b in I.16 rezultati med kontrolno in testno skupino ne razlikujejo statistično značilno (p-value > 0.05), kar pomeni, da ne moremo potrditi neto vplivov PRP na vrednosti teh kazalnikov oz. so vrednosti kazalnikov enake kazalnikom stanja. Presenetljivo pa je test pokazal, da se kazalnik I.15 (Stopnja revščine) statistično značilno razlikuje med testno in kontrolno skupino, in sicer je stopnja revščine v testni skupini statistično značilno večja kot v kontrolni skupini regij. Takšnega rezultata seveda ne moremo pripisati negativnim vplivom plačil PRP, ampak vplivom drugih (nepojasnjenih) dejavnikov. Že sam pogled na seznam regij da slutiti, da je splošna gospodarska situacija (s tem pa tudi vrednosti kazalnikov vpliva) v kontrolni skupini v obravnavanem obdobju boljša, saj imajo te regije praviloma boljše izhodišče za gospodarski in družbeni razvoj (razen Primorsko-notranjske, so vse regije t.i. kohezijske regije »Zahodna Slovenija«). Problem primerjave regij v Sloveniji je namreč v tem, da je vzorec izjemno majhen (le 12 statističnih regij), pri čemer pa so vse regije ruralne in izpolnjujejo pogoj za upoštevanje v analizi skladno s smernicami Evropske komisije. Na podlagi rezultatov tako tudi za kazalnik I.15 lahko ugotovimo le, da PRP (še) nima neposrednega vpliva na zmanjševanje splošne stopnje revščine na podeželju. Poleg tega je v relativno kratkem obdobju izvajanja (4 leta) in nizki stopnji izplačil težko pričakovati dejanske neto vplive na družbeno-ekonomske kazalnike.

Število ustvarjenih delovnih mest, ki jih lahko pripišemo programu, je sicer zelo omejeno in znaša zgolj 164 oz. 0,21% vseh zaposlenih v kmetijstvu (glede na podatek iz leta 2017). To je po eni strani posledica dejstva, da vseh ustvarjenih delovnih mest ni mogoče izmeriti, saj so lahko posledica sekundarnih vplivov, poleg tega pa se ključni ukrep za ustvarjanje novih delovnih mest, ukrep M06.4 (Podpora za naložbe v vzpostavitev in razvoj nekmetijskih dejavnosti), sploh še ni izvajal.

B. Podroben opis pristopa oz. metodologije in rezultatov vrednotenja

B.1 Programirani ukrepi s primarnim prispevkom

M06.4: Podpora za naložbe v vzpostavitev in razvoj nekmetijkih dejavnosti - eden od ključnih ciljev tega ukrepa je spodbujanje nekmetijske dejavnosti in s tem večji razvoj potencialov za vzpostavitev novih delovnih ali dodatnih virov dohodka na podeželju.
M06.1 – Pomoč za zagon dejavnosti za mlade kmete – ukrep prispeva k izboljšanju socio-ekonomskih kazalcev in učinkovitejšemu upravljanju kmetijskih gospodarstev. To pripomore tudi k izboljšanju konkurenčnosti in ustanavljanju novih delovnih mest.
M07: Osnovne storitve in obnova vasi na podeželskih območjih - večji dostop prebivalstva do širokopasovnega omrežja prispeva

[77] Vrednost za leto 2018 je bila izračunana na podlagi povprečne stopnje rasti med letoma 2015-2016 ter 2016-2017.
[78] Vrednost za leto 2018 je bila izračunana na podlagi povprečne stopnje rasti med letoma 2015-2016 ter 2016-2017.

k enakomernejšemu teritorialnemu razvoju in s tem večjo kakovost življenja na podeželju. M019: Podpora za lokalni razvoj v okviru pobude LEADER - pospeševanje lokalnega razvoja podeželskih območij prispeva k večji socialni vključenosti in boljšemu gospodarskemu razvoju, kar posledično vodi tudi k zmanjševanju revščine na podeželju.				
Merila za presojo (hipoteze)	**Kazalniki**	**Viri podatkov / metode zbiranja podatkov**	**Metoda za analizo oz. izračun kazalnikov**	**Rezultati**
	Skupni kazalniki vpliva (I)			
	I.14: Stopnja zaposlenosti a) starostna skupina 20-64 let b) starostna skupina 15-64 let	ARSKTRP - baza upravičencev, SURS	GPSM (& DiD; 37), podrobneje v razdelku C	0 %izboljšanje
	I.15: Stopnja revščine	ARSKTRP - baza upravičencev, SURS	GPSM (& DiD), podrobneje v razdelku C	0 % izboljšanje
	I.16: BDP na prebivalca	ARSKTRP - baza upravičencev, SURS	GPSM (& DiD), podrobneje v razdelku C	0 % izboljšanje
	Skupni kazalniki rezultatov/ciljev (R/T)			
Stopnja zaposlenosti na podeželju se je povečala *Stopnja tveganja revščine na podeželju se je zmanjšala* *BDP na prebivalca na podeželju se je povečal*	R21/T20 – Delovna mesta, ustvarjena s podprtimi projekti (prednostno področje 6A)		*Izračun v okviru SVV 16*	46 (glavna vrednost) 30 (sekundarni prispevek LEADER)
	R22/T21 – Delež podeželskega prebivalstva, zajetega v strategijah lokalnega razvoja (prednostno področje 6B)		*Izračun v okviru SVV 17*	69% (1.420.504 prebivalcev)
	R23/T22 – Delež podeželskega prebivalstva, deležnega izboljšanih storitev/infrastrukture (prednostno področje 6B)		*Izračun v okviru SVV 17*	51 % (731.385 prebivalcev)
	R24/T23 – Delovna mesta, ustvarjena s podprtimi projekti (LEADER) (prednostno področje 6B)		*Izračun v okviru SVV 17*	30
	R25 / T24: Odstotek podeželskega prebivalstva, deležnega novih ali izboljšanih storitev/infrastrukture (IKT) (prednostno področje 6C)		*Izračun v okviru SVV 18*	0 (ni izvajanja)
B.2 Programirani ukrepi s sekundarnim prispevkom				

M01 – Prenos znanja in dejavnosti informiranja – ukrep prispeva k boljši usposobljenosti podeželskega prebivalstva.
M02 – Službe za svetovanje, službe za pomoč pri upravljanju kmetij in službe za zagotavljanje nadomeščanja na kmetijah – ukrep izboljšuje nekatera specifična znanja in informiranost na kmetijskih gospodarstvih.
M04 – Naložbe v osnovna sredstva – naložbe prispevajo k večji produktivnosti, kar omogoča boljšo ekonomsko in okoljsko učinkovitost kmetijskih gospodarstev.
M08 – Naložbe v razvoj gozdnih območij in izboljšanje sposobnosti gozdov za preživetje – naložbe povečujejo konkurenčnost kmetijskih gospodarstev.
M013 – Plačila območjem z naravnimi ali drugimi posebnimi omejitvami –ukrep ohranja obdelanost kmetijskih zemljišč ter s tem prispeva k ohranjanju delovnih mest in poseljenosti podeželja.
M016 – Sodelovanje – ukrep pospešuje prenos znanja in inovacij, ker omogoča tudi lažje premagovanje gospodarskih in drugih omejitev.

Merila za presojo (hipoteze)	Kazalniki	Viri podatkov / metode zbiranja podatkov	Metoda za analizo oz. izračun kazalnikov	Rezultati
	Dodatni kvantitativni kazalniki			
	Delež KMG, vključenih v skupine proizvajalcev ali organizacij (M16.4, 3A)	ARSKTRP	Opisna statistika, korelacijski koeficienti	0,08 %
	R4 / T6: delež kmet. gosp., ki prejemajo podporo za sodelovanje v shemah kakovosti, na lokalnih trgih in v kratkih dobavnih verigah ter skupinah/organizacijah proizvajalcev (le za M16)	ARSKTRP- baza upravičencev	Izračun kot v okviru SVV 6, a le za podukrepa M16.4 in M16.9	0,11 %
	Povprečno število zaključenih operacij (storitev ali infrastruktura) ali iniciativ posamezne LAS / 1000 prebivalcev	ARSKTRP	Opisna statistika	0,04 %
	Delež vseh KZU vključenih v M13	ARSKTRP	Opisna statistika	69,7 %

B.3 Predvideni metodološki izzivi in problemi

Kazalniki vpliva kot na primer stopnja revščine in BDP na prebivalstva se ne spremljata na ravni občin (NUTS 5), kar onemogoča izračun predpisanih kazalnikov vpliva. Ta kazalnik lahko potemtakem spremljamo na višji teritorialni enoti (NUTS 3), pri čemer pa se lahko zgubijo neto učinki prispevka PRP na razvoj podeželja (teritorialni razvoj in delovna mesta).

B.4 Dodatna pojasnila in priloge k odgovoru na vprašanje za vrednotenje

Izračun kazalnikov vpliva I.14, I.15 in I.16

Tabela SVV29-1: Razdelitev regij v testno (»1) in kontrolno (»0«) skupino za izračun kazalnikov vpliva I.14, I.15 in I.16

	Gorenjska	Goriška	Jugovzhodna Slovenija	Koroška	Obalno-kraška	Osrednjeslovenska	Podravska	Pomurska	Posavska	Primorsko-notranjska	Savinjska	Zasavska
Izplačila skupaj (€)	**25.145.142,38**	**31.225.933,92**	**37.845.039,00**	**22.388.164,48**	**13.650.370,09**	**45.640.974,66**	**74.511.654,76**	**83.326.908,91**	**19.207.518,34**	**21.463.206,57**	**58.470.484,64**	**9.353.044,75**
Izplačila 2018 (€)	9.373.733,32	9.850.235,90	12.926.401,50	8.677.143,55	4.314.360,95	15.010.020,54	26.437.316,85	24.976.085,17	6.198.993,36	7.005.538,30	23.075.449,75	3.136.356,36
Izplačila 2017 (€)	5.664.572,83	8.526.602,19	9.740.770,06	5.585.017,28	3.869.946,35	11.978.646,20	18.675.768,21	21.051.348,13	5.156.180,35	5.492.720,68	14.456.925,62	2.307.043,17
Izplačila 2016 (€)	6.149.481,81	8.160.194,50	9.467.176,89	5.335.491,37	3.450.075,01	11.966.206,01	16.147.294,79	18.846.636,69	4.854.322,55	6.282.544,54	14.377.777,80	2.719.858,94
Izplačila 2015 (€)	3.957.354,42	4.688.901,33	5.710.690,55	2.790.512,28	2.015.987,78	6.686.101,91	13.251.274,91	18.452.838,92	2.998.022,08	2.682.403,05	6.560.331,47	1.189.786,28
Število KMG 2018	*3805*	*4169*	*6218*	*2405*	*1829*	*6641*	*9285*	*6232*	*3893*	*2646*	*8550*	*1470*
2018 izplačila na KMG (€)	2463,53	2362,73	2078,87	3607,96	2358,86	2260,20	2847,31	4007,72	1592,34	2647,60	2698,88	2133,58
1=testna, 0=kontrolna	**0**	**0**	**0**	**1**	**0**	**0**	**1**	**1**	**0**	**1**	**1**	**0**
površina regij 2018	*213660,09*	*232549,92*	*267503,98*	*104079,93*	*104346,73*	*233395,14*	*216981,64*	*133560,63*	*96823,07*	*145591,66*	*230070,08*	*48525,59*
2018 Izplačila na ha (€)	43,87	42,36	48,32	83,37	41,35	64,31	121,84	187,00	64,02	48,12	100,30	64,63
1=testna, 0=kontrolna	**0**	**0**	**0**	**1**	**0**	**1**	**1**	**1**	**1**	**0**	**1**	**1**
površina kzu 2018	*32719,01*	*30176,09*	*46394,88*	*19618,26*	*13704,59*	*55805,84*	*78020,84*	*63027,52*	*27451,13*	*24304,70*	*62185,31*	*10134,67*
2018 izplačila na ha KZU (€)	286,49	326,43	278,62	442,30	314,81	268,97	338,85	396,27	225,82	288,24	371,08	309,47
1=testna, 0=kontrolna	**0**	**1**	**0**	**1**	**1**	**0**	**1**	**1**	**0**	**0**	**1**	**1**
SUM	0,00	1,00	0,00	3,00	1,00	1,00	3,00	3,00	1,00	1,00	3,00	2,00
Testna (1) ali kontrolna (0)	**0**	**0**	**0**	**1**	**0**	**0**	**1**	**1**	**0**	**0**	**1**	**1**

Kovariate uporabljene za izračun kazalnikov:

- Izplačila na KMG
- Izplačila na ha
- Izplačila na ha KZU
- Povprečna bruto plača po regijah
- Indeks razvojne ogroženosti
- Investicije na prebivalca (EUR)
- Povprečne površine KMG po Statističnih regijah
- % KMG v razredu <5 ha in =>5 ha
- Število GVŽ/ha KZU po Statističnih regijah
- % gozda v SR
- % gozda v OMD v SR
- % KZU v OMD v SR
- % OMD v SR
- % KZU v SR
- Stopnja tveganja revščine (% oseb)
- Bruto domači proizvod na prebivalca (EUR)
- Delež zaposlenih od vseh prebivalcev v regiji starostna skupina 20-64 let
- Delež zaposlenih od vseh prebivalcev v regiji starostna skupina 15-64 let
- Delež % Delovnih migrantov [brez kmetov], ki delajo zunaj regije prebivališča od vseh delovno aktivnimi prebivalci v regiji

- Indeks delovne migracije
- Delež delovnih migrantov med statističnimi regijami glede na prebivalstvo po regijah
- Dolžina avtocest in hitrih cest v regiji (km) kot delež površine regije (km2)
- Dolžina železniških prog (km) kot delež površine regije (km2)
- Delež neaktivnega prebivalstva glede na vse prebivalce regije
- Delež aktivnega prebivalstva glede na se prebivalce regije

Slika SVV29-1: Rezultat T-testa za kazalnik I.15: Stopnjo revščine (% oseb) (21)

```
> #21
>
> third  = c(14.3,
+            16.6,
+            13,
+            14.7)
> third0 = c(11.9,
+            7.5,
+            7.7,
+            9)
> t.test(third-third0)

        One Sample t-test

data:  third - third0
t = 4.1, df = 3, p-value = 0.02625
alternative hypothesis: true mean is not equal to 0
95 percent confidence interval:
 1.258791 9.991209
sample estimates:
mean of x
    5.625

> #there is significant difference between treatment and controc group
>
```

Slika SVV29-2: Rezultat T-testa za kazalnik I.16: BDP na prebivalca (EUR) (22)

```
> #22
>
> fourth = c(14701.3,
+            17494.4,
+            17274.8,
+            19966.3)
> fourth0 = c(19585.5,
+             15583.3,
+             20140.1,
+             22543.7)
> t.test(fourth-fourth0)

        One Sample t-test

data:  fourth - fourth0
t = -1.4678, df = 3, p-value = 0.2384
alternative hypothesis: true mean is not equal to 0
95 percent confidence interval:
 -6665.539  2457.639
sample estimates:
mean of x
 -2103.95

> #there is no siginificant improvement i.e. significanat difference between control and treatment
>
```

Slika SVV29-3: Rezultat T-testa za kazalnik I.14a: Stopnja zaposlenosti (merjena kot delež zaposlenih od vseh prebivalcev v regiji v starostni skupini 20-64 let) (23)

```
> #23
> first = c(0.642722978,
+           0.664437528,
+           0.687974348,
+           0.684706512)
> first0 = c(0.724011599,
+            0.709884386,
+            0.71277316,
+            0.683960175)
> t.test(first-first0)

        One Sample t-test

data:  first - first0
t = -2.1751, df = 3, p-value = 0.1179
alternative hypothesis: true mean is not equal to 0
95 percent confidence interval:
 -0.09285335  0.01745937
sample estimates:
  mean of x
-0.03769699

> #we cannot reject that difference is sifnificantly differenet than 0
> # no statistically significant improvement
```

Slika SVV29-4: Rezultat T-testa za kazalnik I.14b: Stopnja zaposlenosti (merjena kot delež zaposlenih od vseh prebivalcev v regiji v starostni skupini 15-64 let) (24)

```
> #24
>
> second = c(0.604917683,
+            0.622399602,
+            0.643277491,
+            0.640179314)
> second0 = c(0.673430231,
+             0.665370689,
+             0.666796639,
+             0.644590041)
> t.test(second-second0)

        One Sample t-test

data:  second - second0
t = -2.543, df = 3, p-value = 0.08445
alternative hypothesis: true mean is not equal to 0
95 percent confidence interval:
 -0.07847009  0.00876333
sample estimates:
  mean of x
-0.03485338

> #we cannot reject that difference is sifnificantly differenet than 0
> # no statistically significant improvement
>
```

C. Dodatni metodološki zaznamki

Uporaba Generalised propensity score matching (GPSM) metode za izračun socio-ekonomskih kazalnikov

Predmet proučevanja

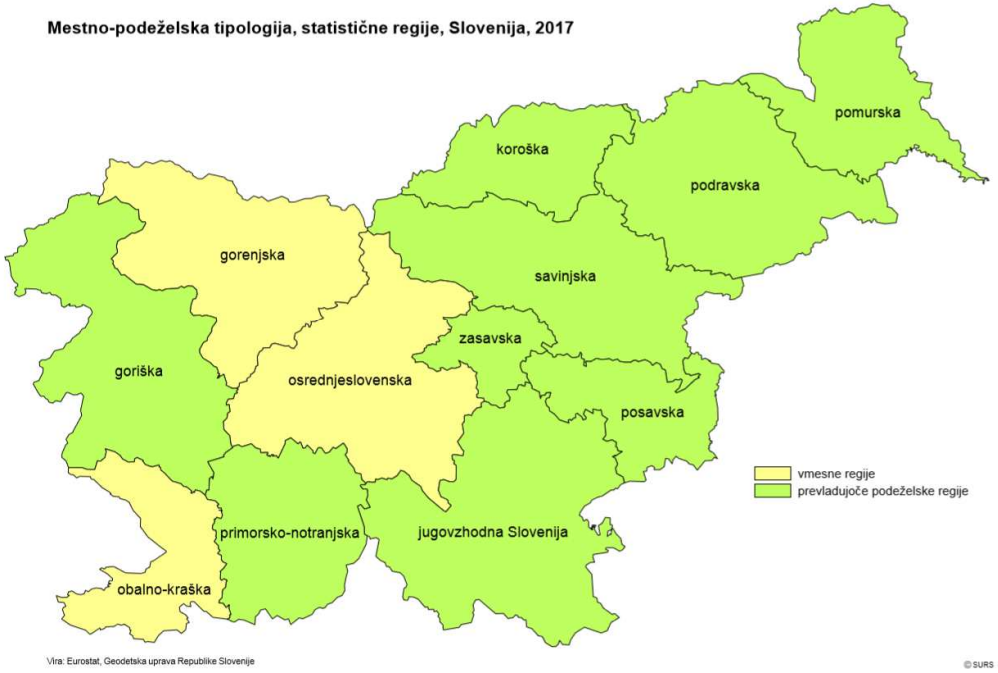
Proučujemo vpliv izplačil iz PRP na tri ključne kazalnike vpliva[79]:

- I.14 Stopnja zaposlenosti na podeželskih območjih (SVV 22, SVV 29)
- I.15 Stopnja revščine na podeželskih območjih (SVV 29, SVV 25, SVV 29)
- I.16 BDP na prebivalca na podeželskih območjih (SVV 29)

Izplačila iz so PRP je razmernostna spremenljivka, ki je odvisna od kombinacije ukrepov, v katere so vključeni upravičenci. Kazalnik količinsko opredeljuje stopnjo izpostavljenosti tekom programskega obdobja (2014-2018).

[79] Opredelitve kazalnikov so na voljo na povezavi https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/food-farming-fisheries/key_policies/documents/impact-indicator-fiches_en.pdf

Kazalniki se nanašajo na podeželska območja, ki so redko poseljena. V slovenskem kontekstu so to regije, ki po klasifikaciji glede na mestno-podeželsko tipologijo sodijo v »prevladujoče podeželske regije«[80].

Enota analize

Propensity Score Matching **(PSM)** je v kontekstu PRP metoda, ki se uporablja za izračun marginalnih vplivov intervencije na enote, ki so prejele določeno stopnjo podpore v primerjavi z enotami, ki te podpore niso prejele.

Optimalna enota analize za uporabo PSM metode je občina (LAU 2 nivo, nekdanji NUTS 5), a v slovenskem kontekstu ta metoda ni uporabna, saj:

- Za vse kazalnike ne obstajajo nacionalne statistike na ravni občin;

[80] https://www.stat.si/StatWeb/StaticPages/Index/rural-dev-statistics

- zaradi pokritosti velike večine občin z ukrepi PRP ni mogoče oblikovati kontrolne skupine (tj. skupine občin, v katerih ni upravičencev PRP).

Alternativno skladno s Smernicami Evropske komisije predlagamo uporabo metode **Generalised Propensity Score matching (GPSM)**. Metoda se prav tako uporablja za oceno povprečnega vpliva podpore programa na izbrani indikator, a ocenjuje tudi marginalne vplive programa upoštevajoč **stopnjo podpore**.

V primeru GPSM metode so enote analize **statistične regije** (NUTS 3). Testna in kontrolna skupina podeželskih regij bo izgrajena na podlagi določitve **praga merjenega kot višine izplačil na prebivalca**. Prag bo opredeljen na podlagi analize podatkov o izvajanju.

Kovariate za opredelitev drugih »razlagalnih« spremenljivk

Ključna je vključitev **kovariat**, tj. opazovanih karakteristik, ki omogočajo pojasnitev razlik med prostorskimi enotami, ki so neodvisne od PRP, a lahko vplivajo na vrednosti kazalcev vpliva (npr. klima, fizične/geografske značilnosti, tip tal ipd.).

Nabor kovariat bo opredeljen v fazi izdelave modela in analize, ključno pa je, da se vključuje tiste, ki najbolje pojasnjujejo (regionalne) razlike v zadevnih kazalnikih. Kovariate bodo opredeljene na podlagi razpoložljivosti regionalnih statistik v naslednjih kategorijah[81] (v oklepajih so navedeni primeri kovariat):

- Infrastruktura (cestno in železniško omrežje, širokopasovna povezava z internetom)
- Stopnja gospodarske razvitosti (število podjetij / 1000 prebivalcev, dodana vrednost na prebivalca, povprečna mesečna neto plača)
- Demografski (izobrazba, demografska struktura, stopnja registrirane brezposelnosti, povprečna starost, prirast / 1000 prebivalcev, gostota prebivalstva, delež mestnega prebivalstva)
- Intenzivnost kmetijstva (GVŽ, KZU, OMD (Območje z omejenimi možnostmi za kmetijsko dejavnost), prisotnost zadružništva)
- Geografija, podnebje in okolje (rodovitnost tal, padavin, podnebne spremembe in padavinski režim).

V fazi analize bo preverjena kakovost kovariat z vidika pojasnjevalne moči razlik v regijah. Izbor kovariat bo izdelan na podlagi logične interpretacije (uporabniška izkušnja), čemur bo sledil pregled vrednosti kovariat po regijah in strokovna ocena. Na tej osnovi bo pripravljen in omejen nabor »nujnih« pojasnjevalnih kovariat (potrebno se je izogniti prevelikemu številu kovariat, saj lahko le-ta pripelje do problemov prekomernega prileganja oz. »*over-fittinga*«).

Statistična orodja

Za ocenjevanje uspešnosti ukrepov bomo uporabili metodo Propensity score matching.

Propensitiy score je verjetnost, da enota z določenimi karakteristikami pripada skupini deležni ukrepov (v nadaljevanju treatment

[81] https://www.stat.si/obcine

skupina). Za primerjalno skupino izberemo množico, ki ni bila deležna ukrepov (v nadaljevanju kontrolna skupina).
Uporaba metode temelji na konceptu določanja ocen, ki zmanjšajo pristranskost s pomočjo uravnovešanja kovariat med treatment in kontrolno skupino. Ko so kovariate uravnovešene, je lažje zaznati regije s skupnimi karakteristikami.
METODOLOŠKI KORAKI:

1. **Zbiranje in čiščenje podatkov** po regijah za obdobje 2013 – 2018.
2. **Ocena propensity scora** posamezne regije je neznana, zato jo ocenimo na podlagi izbranih kovariat z uporabo logistične regresije. Med orodji za določanje ocen posamezne regije je poleg logistične regresije moč uporabiti diskriminanto analizo ali naključna drevesa.
   Kakovost modela preverimo s psevdo R square ali ROC krivuljo.
3. **Razvrščanje regij na podlagi pridobljenih ocen** poteka na podlagi matematične metode, ki temelji na izbranem matching ratio in matching algoritmu. Na podlagi matching algoritma kot rezultat dobimo stratume, ki predstavljajo ujemanje kontrolne in treatment skupine v razmerju, ki ga določi *matching ratio*.
4. **Evalvacija kovariat** poteka po končanem razvrščanju. Vpliv kovariat Izračunamo s primerjavo povprečji kovariat kontrolne in teste skupine po posameznih regijah.

SVV 30. V kolikšni meri je program razvoja podeželja prispeval k spodbujanju inovacij?

A. Končni odgovor na evalvacijsko vprašanje (vključno s kratkim opisom pristopa): *[Največ 17,500 znakov = cca. 5 strani]*

A.1 Kratek opis pristopa oz. metodologije vrednotenja

Pri pripravi odgovora na evalvacijsko vprašanje se analizirajo kazalniki, izračunani v okviru SVV 1, 2, 21 in 23 (kazalniki, ki se nanašajo na vrednotenje inovacij). Poleg tega so dodana še štiri merila za presojo, v okviru katerih obravnavamo zmogljivosti za inovacije, platforme za učenje glede inovacij, teritorialno uravnoteženost podpore inovacijam in medsebojno delovanje vseh treh vidikov inovacij . V okviru teh meril so opredeljeni dodatni kazalniki, za oceno katerih je predvidena uporaba vsebinske analize podatkov o izvajanju ter fokusna skupina.

A.2 Končni odgovor na vprašanje za vrednotenje ter izzivi vrednotenja

Inovacije so pomemben del razvoja podeželja, ki ga PRP podpira predvsem preko ukrepov M16 in M19. Največ inovativnih operacij izvajajo lokalne akcijske skupine znotraj ukrepa M19, kjer se inovacije odražajo predvsem preko vpeljav novih produktov ali storitev v lokalno okolje, z namenom izboljšanja kakovosti življenja na podeželju. Ugotavljamo tudi, da inovativne operacije v veliki meri izvajajo mladi kmetje, pomemben prispevek k inovativnosti znotraj PRP pa ima tudi Mreža za podeželje predvsem preko obveščanja o primerih dobrih praks in organizacije strokovnih ekskurzij. Največ odobrenih operacij, ki smo jih prepoznali kot inovativne, je sicer usmerjenih v izboljšanje proizvodnega potenciala (kmetijskih) gospodarstev.

Kot ukrepe, ki imajo inovacijski potencial smo opredelili ukrepe M01, M04.1, M16 in M19.2. Kot inovativne operacije smo izpostavili operacije, ki vpeljujejo nek nov koncept ali produkt, v okolje, kjer ga prej ni bilo. Prav tako se kot inovacije lahko štejejo uvedbe sodobnih in manj razširjenih oblik tehnologije na kmetije. Pomemben dejavnik, ki prispeva k inovacijam, sodelovanju in razvoju znanja na podeželskih območjih, je prenos znanj s primeri dobrih praks predvsem iz tujine. To podpira predvsem mreža in ukrepa M01 in M16. Poleg tega ugotavljamo, da je pomemben dejavnik tudi starost upravičencev, saj so na splošno mlajši kmetje nosilci inovativnih prebojev v kmetijstvu.

Inovativne operacije so enakomerno razpršene po državi in se pojavljajo v vseh statističnih regijah.

M01: Kot usposabljanja, ki vključujejo inovativne pristope k prenosu znanja smo ocenili usposabljanja za ukrep M14- Dobrobit živali, saj preventiva in zdravstveno varstvo govedi v okviru nadstandardne reje na paši terja od rejcev (udeležencev usposabljanj) poznavanje drugačnih veterinarskih standardov; usposabljanje za mlade kmete (M06.1), saj lahko le-tej na osnovi znanj, ki so jih pridobili na usposabljanjih, pristopijo k novim oblikam povezovanja in s tem k izboljšanju gospodarnosti pridelave na svojih gospodarstvih in pa usposabljanja vezana na živilsko predelovalno industrijo, saj ukrep prispeva k boljši kakovosti kmetijskih proizvodov in k tehnološkemu napredku. Posredno s tem prispeva k večji produktivnosti v predelovalni dejavnosti in predvsem spodbuja razvoj novih, tržno zanimivih proizvodov.

M04.1: Izmed vseh odobrenih naložb smo prepoznali 18 naložb, ki so inovativne, kar od vseh odobrenih naložb znotraj ukrepa M04 (1846[82]) predstavlja 0,9% delež. Primeri inovativnih naložb v okviru tega ukrepa so nove naprave oziroma tehnologije, ki imajo ob vložitvi vloge na javni razpis veljavni patent ali nov proizvod na KMG. Uvedba novega proizvoda/produkta je inovativna, če le-tega prej na nekem območju ni bilo oz. ta to območje ni značilno.

M16: V ukrepu M16 je bilo do 31.1.2018 odobrenih 23 projektov, v vrednosti 3.206.243,48 EUR, katere vse smatramo kot inovativne. Izplačil za ukrep M16 še ni bilo. V okviru tega ukrepa je bilo odobrenih tudi 9 EIP projektov. Primeri projektov znotraj tega ukrepa se nanašajo predvsem na partnerstva, ki spodbujajo tehnološki napredek ali prenos znanja. Primeri inovativnih operacij znotraj ukrepa M16 so: razvita blagovna znamka za meso posebne kakovosti, nove prodajne poti za kmetijske proizvode, posebna oblika sodelovanja in trženja, vzpostavitev dopolnilnih in postranskih dejavnosti na KMG, ipd.
Znotraj EIP projektov, pa se inovacije kažejo v projektih kot so razvoj posebnega modela na področju opraševanja sadnih vrst, razvoj modela za učinkovito in trajnostno naravno rabo vode na kmetijskem gospodarstvu, razvoj posebne tehnologije za koriščenje koruznih ostankov (oklaskov) v energetske namene, ipd.

M19.2: Inovativnih operacij LAS je glede na naše kriterije 165 kar predstavlja 99% vseh odobrenih operacij znotraj tega ukrepa. Inovativni projekti, ki jih izvajajo LAS-i pa so predvsem povezani z uvedbo novih produktov ali storitev v lokalno okolje (primer: električno kolo/avto), izboljšanjem kvalitete življenja in lokalne ekonomije preko dodatne turistične ponudbe, ohranjenem dediščine in vzpodbujanjem medgeneracijskega povezovanja predvsem z vzpostavitvijo kulturnih centrov in prostorov (parki),

[82] Število brez prenesenih obveznosti.

kjer je možno medgeneracijsko druženje. Prav tako je nekaj projektov usmerjenih tudi v izobraževanje, predvsem preko vzpostavitev učnih poti v naravi.

Pri izračunu kazalnika »Izdatki PRP za raziskave in razvoj kot % BDP (BIRR »razvoj podeželja") kot delež BDP« smo vzeli podatke samo za inovativne operacije/naložbe izplačane v letu 2018 v vrednosti 810347,99 EUR kar napram nacionalnemu BDP, ki znaša 45948 mio EUR, predstavlja izredno nizek delež in sicer 1,76362E-05.

Izdatki PRP za RRI kot odstotek skupnih izdatkov PRP znaša 0,0018% kar predstavlja zanemarljiv delež, zato smo izračunali še delež izdatkov PRP za RRI za leto 2018, ki znaša 0,54%, kar ugotavljamo je še vedno zelo malo.

Na splošno največ inovativnih operacij izvajajo lokalne akcijske skupine znotraj ukrepa M19, kjer se inovacije odražajo predvsem preko vpeljav novih produktov ali storitev v lokalno okolje, z namenom izboljšanja kakovosti življenja na podeželju.

Skupno smo kot inovativne operacije sicer prepoznali 217 operacij v skupni vrednosti 14.356.550,4 EUR (odobreno), od tega pa je bilo izplačanih 1.143.975,45 EUR. V ukrepu M01 je bilo odobrenih inovativnih izobraževanj za 590.699,00 EUR, pri ukrepu M04.1 je bilo odobrenih sredstev za inovativne projekte 2.265.131,09 EUR, v ukrepu M16 3.2016.243,48 EUR, v ukrepu M19.2 pa 8.294.475,88 EUR. Največ odobrenih inovativnih operacij je usmerjenih v izboljšanje proizvodnega potenciala (47%), medtem ko je v operativne skupine EIP-AGRI usmerjenih dobrih 18%, v sodelovanje med akterji v kmetijskem in gozdarskem sektorju okoli 7%, blažitev podnebnih sprememb in prilagajanje nanje 11%, biotsko raznovrstnost in dobrobit živali približno 4%, varstvo in izboljšanje virov slabih 5%, vzpostavitev grozdov in mrež pa le slab odstotek.

Zaključki, ki so podlaga za priporočila	Priporočila
Inovacije podpira predvsem mreža in ukrepa M16 ter M19. Poleg tega ugotavljamo, da je pomemben dejavnik tudi starost upravičencev, saj so na splošno mlajši kmetje nosilci inovativnih prebojev v kmetijstvu.	1. Potrebno je okrepiti sinergije med ukrepom M06.1 in ključnimi ukrepi na področju spodbujanja inovacij, bodisi preko targetiranega informiranja mladih kmetov (npr. »navzkrižna promocija« ukrepov s potencialom za inovacije, s strani svetovalnih služb), dodatnih finančnih spodbud in aktivnosti mreže (po vzoru ukrepa M16.2, kjer je sinergija delno že vzpostavljena, saj se pri podukrepu M16.2 ocenjuje kakovost partnerstva tudi na podlagi tega, ali so v partnerstvo vključeni tudi mladi kmetje).

B. Podroben opis pristopa oz. metodologije in rezultatov vrednotenja

B.1 Programirani ukrepi s primarnim prispevkom

Vrednotenje prispevka ukrepov PRP k spodbujanju inovacij temelji na metodološkem okviru, kot je opredeljen v okviru SVV 1, razdelku C (»Splošne metodološke smernice za vrednotenje inovacij v PRP«). Ukrepi PRP se vrednotijo na treh ravneh glede na njihov inovacijski potencial, in sicer:

- Ukrepi z neposrednim učinkom na podporo inovacijam (prenos znanja glede inovativnih praks, inovativni načini za prenos znanja, inovativni projekti sodelovanja):
  - M01: z razvijanjem spretnosti in pridobivanjem novih znanj lahko aktivnosti neposredno vplivano na razvoj in uporabo inovacij v praksi.
  - M02: s pridobivanjem znanj na področjih dobrobiti živali in kmetijskih praks, ukrep podpira inovativne pristope in tehnike kmetovanja.
  - M16: sodelovanje med udeleženci in ustvarjanje operativnih skupin lahko podpira prenos inovativnih idej v prakso ter projekte, ki neposredno zadevajo razvoj, raziskave in inovacije.
- Ukrepi, ki (lahko) delno vključujejo podporo inovacijam (operacije, ki vključujejo inovativne ideje ali rešitve):
  - M09: ustanavljanje delovnih skupin vodi do izmenjave znanj in izkušenj, kar lahko rezultira v prenosu inovativnih idej in rešitev.
  - M19: inovativnost je eno od osnovnih načel ukrepa LEADER, saj gre za orodje, ki odpira prostor za nove, inovativne razvojne rešitve in omogoča inovativne pristope bodisi z rabo lokalnih virov, bodisi s prenosom primerov dobrih praks v lokalno območje
- Drugi ukrepi, ki posredno prispevajo k inovacijam (operacije in aktivnosti, ki podpirajo izvajanje inovativnih praks):
  - M03: sodelovanje v shemah kakovosti lahko podpira inovativne načine proizvodnje in trženja z namenom zagotavljanja skladnosti s predpisanimi pogoji shem (npr. »Ekološka pridelava« in »Izbrana kakovost«).
  - M04: naložbe v osnovna sredstva lahko podpirajo inovativne rešitve z zagotavljanjem pogojev za izvajanje kmetijskih praks.
  - M06: preko naložb v vzpostavitev in razvoj nekmetijskih dejavnosti se podpira diverzifikacija dejavnosti, ki jih opravljajo prejemniki sredstev, kar lahko vključuje tudi inovativne dejavnosti (tj. nove prakse, produkte, načine trženja ipd.).
  - M07: z izgradnjo širokopasovnih omrežij lahko kmetom omogočimo uporabo IKT tehnologije v njihovi panogi in s tem lažji dostop do inovacij in prenosa inovativnih idej.
  - M08: naložbe v gozdarske tehnologije lahko podpirajo inovativne rešitve z zagotavljanjem pogojev za izvajanje gozdarskih praks.
  - Mreža za podeželje: eden od splošnih ciljev mreže je tudi spodbujanje inovacij v kmetijstvu, proizvodnji hrane, gozdarstvu in na podeželskih območjih.

Merila za presojo (hipoteze)	Kazalniki	Viri podatkov / metode zbiranja podatkov	Metoda za analizo oz. izračun kazalnikov	Rezultati
PRP prispeva k inovacijam na podeželskih območjih (SVV 1)	**Skupni kazalniki učinka (O)**			
	O.1: Skupni javni izdatki (za inovacije)	ARSKTRP–baza upravičencev	Opisna statistika, analiza podatkov	Skupaj Odobrena

			153.320.955,30 € Izplačana 52.827.691,47 € Inovacije Odobrena 14.356.550,4 € Izplačana 1.143.975,45 €
O.3: Število podprtih operacij *(skupaj in za inovacije))*	ARSKTRP–baza upravičencev	Opisna statistika, analiza podatkov	Skupaj 147 Inovacije 34
O.11: Število dni izvedenega usposabljanja *(skupaj in za inovacije)*	MKGP-EVIZO	Opisna statistika, analiza podatkov	Skupno 510,5Inovacije 49
O.12: Število udeležencev usposabljanja *(skupaj in za inovacije)*	MKGP-EVIZO	Opisna statistika, analiza podatkov	Skupaj Odobrena 48.376 Izplačana 47.252 Inovacije Odobrena 7.529 Izplačana 7.428
O.13: Število upravičencev, deležnih svetovanja *(skupaj in za inovacije)*	ARSKTRP–baza upravičencev, MKGP-EVIZO	Opisna statistika, analiza podatkov	Skupaj Odobrena 18.331 Izplačanih 6.358 Inovacije 0
O.16: Število podprtih skupin evropskega partnerstva za inovacije, število podprtih operacij evropskega partnerstva za inovacije ter število in vrsta	ARSKTRP – baza upravičencev	Opisna statistika, analiza podatkov	Skupaj 9 Skupaj 101 partnerjev

partnerjev v skupinah evropskega partnerstva za inovacije			
O.17: število podprtih operacij sodelovanja (razen EIP)	ARSKTRP – baza upravičencev	Opisna statistika, analiza podatkov	Skupaj 14
O.21: Število podprtih projektov sodelovanja	ARSKTRP – baza upravičencev	Opisna statistika, analiza podatkov	Skupaj 23
Dodatni kvantitativni kazalniki			
Delež inovativnih naložb od vseh naložb PRP	ARSKTRP – baza upravičencev	Opisna statistika, analiza podatkov	0.9 %
Število inovativnih rešitev, uvedenih in uveljavljenih v okviru EIP skupin	ARSKTRP – baza upravičencev	Opisna statistika, analiza podatkov	Skupaj 9
Število in vrsta usposabljanj in svetovanj, ki vključujejo inovativne pristope k prenosu znanja[83]	ARSKTRP – baza upravičencev Nosilca ukrepov M01 in M02	Opisna statistika, vsebinska analiza podatkov o izvajanju, Intervju 1: M01 Intervju 2: M02	Skupaj 3
Delež inovativnih projektov glede na vse projekte, ki jih podpira PRP (brez M10, M11, M13 in M14)	ARSKTRP – baza upravičencev	Opisna statistika, vsebinska analiza podatkov o izvajanju, Fokusna skupina 1: Inovacije	2,6 %
Delež javnih izdatkov znotraj ukrepov, ki podpirajo inovacije, po inovacijskem potencialu in področju (odobreno in izplačano)	ARSKTRP – baza upravičencev	Opisna statistika, vsebinska analiza podatkov o izvajanju, Fokusna skupina 1: Inovacije (podrobnejša opredelitev v razdelku »C«)	Odobreno: M01: 25,6 % M04.1: 3 % M16: 100 % M19.2: 63 % Izplačano: M01: 25,6 % M04.1: 0,5 % M16: 0 %

[83] Npr. uporaba avdio in video vsebin, poligonov ter (inter)aktivnega vključevanja udeležencev.

				M19.2: 48 %
	Število inovativnih projektov LAS	ARSKTRP – baza upravičencev	Opisna statistika, analiza podatkov o izvajanju ukrepa M19, Fokusna skupina 1: Inovacije	Skupaj 165
	Dodatni kvalitativni kazalniki			
	Vrsta in vsebina inovativnih operacij	ARSKTRP – baza upravičencev	Vsebinska analiza podatkov o izvajanju, analiza podatkov o izvajanju, Fokusna skupina 1: Inovacije	Gledati odgovor na vprašanje (točka A.2)
	Ključni dejavniki uspeha za podporo inovacij z ukrepi M01, M02, M16 in M19	ARSKTRP – baza upravičencev	Opisna statistika, vsebinska analiza podatkov o izvajanju v, Fokusna skupina 1: Inovacije	Gledati odgovor na vprašanje (točka A.2)
	Ključni dejavniki, ki so prispevali k inovacijam, sodelovanju in razvoju znanj na podeželskih območjih	Anketni vprašalnik	Anketa med udeleženci usposabljanj, Fokusna skupina 1: Inovacije	Gledati odgovor na vprašanje (točka A.2)
Vzpostavljeno je dolgoročno sodelovanje med kmetijstvom, proizvodnjo hrane in gozdarstvom na eni strani in institucijami za raziskave, razvoj in inovacije, vključno s področjem okoljskega upravljanja in okoljske učinkovitosti (SVV 2)	**Dodatni kvalitativni kazalniki**			
	Število in vrsta inovacij, ustvarjenih v okviru projektov sodelovanja	ARSKTRP – baza upravičencev, MKGP Nosilec ukrepa M16	Opisna statistika, vsebinska analiza podatkov o izvajanju, Intervju 3: M16 Fokusna skupina 1: Inovacije	Število inovacij: 23 Gledati odgovor na vprašanje (točka A.2)
Nacionalna mreža za podeželje spodbuja inovacije v kmetijstvu, proizvodnji hrane, gozdarstvu in na podeželskih območjih (SVV 21)	**Skupni kazalniki učinka**			
	O.24 - število tematskih in analitskih izmenjav, vzpostavljenih s podporo Mreže za podeželje (*povezanih z inovacijami!*)	MKGP- baza dejavnosti Mreže	Opisna statistika, analiza podatkov	2015: 26 2016: 18 2017: 22 2018: 33

	O.26 - število aktivnosti Evropske mreže za podeželje, v katerih je sodelovala Mreža za podeželje (*povezanih z inovacijami!*)	MKGP- baza dejavnosti Mreže	Opisna statistika, analiza podatkov	2015: 6 2016: 4 2017:8 2018: 8
	Dodatni kvantitativni kazalniki			
	Število aktivnosti usposabljanja in mrežnega sodelovanja za podporo inovacijam	MKGP- baza dejavnosti Mreže	Opisna statistika, vsebinska analiza podatkov o izvajanju, intervju s predstavnikom podporne enote mreže	Odgovor v okviru SVV 21
	Število aktivnosti namenjenih pospeševanju tematskih in analitskih izmenjav o temah, ki so povezane z inovacijami	MKGP- baza dejavnosti Mreže	Opisna statistika, vsebinska analiza podatkov o izvajanju, intervju s predstavnikom podporne enote mreže	Odgovor v okviru SVV 21
	Število aktivnosti obveščanja javnosti ter informacijskih in komunikacijskih dejavnosti v zvezi z inovacijami, ki jih izvaja nacionalna mreža za podeželje	MKGP- baza dejavnosti Mreže	Opisna statistika, vsebinska analiza podatkov o izvajanju, intervju s predstavnikom podporne enote mreže	Odgovor v okviru SVV 21
	Dodatni kvalitativni kazalniki			
	Zadovoljstvo uporabnikov z uporabnostjo izvedenih inovativnih projektov, praks, primerov (spodbujenih s strani Mreže)	Člani mreže	Anketni vprašalnik, Fokusna skupina 1: Inovacije	Odgovor v okviru SVV 21
Povečale so se naložbe v raziskave, razvoj in inovacije (SVV 23)	**Skupni kazalniki vpliva (I)**			
	I.16/C.8 BDP na prebivalca		*Izračun v okviru SVV 29*	+/- 0 %
	Dodatni kvantitativni kazalniki			
	Izdatki PRP za raziskave in razvoj kot % BDP (BIRR »razvoj podeželja") kot	Eurostat, SURS, PRP izdatki	Med izdatki PRP se upoštevajo tisti, ki so povezani z operacijami z	1,76362E-05

	delež BDP		inovacijskim potencialom, kot je opredeljen v okviru preverjanja inovacijskega potenciala programa (glej SVV 1). Ti izdatki se izrazijo kot delež nacionalnega BDP.	
	Izdatki PRP za raziskave in razvoj ter inovacije kot % skupnih izdatkov PRP	Eurostat, SURS, PRP izdatki	Izdatki se izrazijo kot delež skupnih izdatkov PRP za vse ukrepe (upoštevajo se podatki o izplačilih po ukrepih, ki se uporabljajo za izračun kazalnika »Delež javnih izdatkov znotraj ukrepov, ki podpirajo inovacije, po inovacijskem potencialu in področju« v okviru SVV 1	0,0018 %
PRP krepi zmogljivosti za inovacije preko krepitve funkcionalnih povezav med različnimi vrstami akterjev	Število formalnih partnerstev, vzpostavljenih v okviru PRP	Podatki o izvajanju M01, M02, M16, M19, M20, mreže za podeželje Nosilci ukrepov in predstavniki mreže za podeželje in drugi	Analiza podatkov o izvajanju, upoštevajoč ugotovitve v okviru ostalih SVV, zlasti SVV 1, 2, 21 in 23 (vrednotenje inovacij) Fokusna skupina 1: Inovacije	Gledati odgovor na vprašanje (točka A.2)
Vzpostavljene in okrepljene so bile platforme za učenje in druge vrste institucionalnega prostora, ki omogoča izmenjavo, razmišljanje in učenje	Število in kakovost platform in »prostorov«, ki podpirajo inovacije (npr. skupnosti, platforme, dogodki ipd.)	Podatki o izvajanju M01, M02, M16, M19, M20, mreže za podeželje Nosilci ukrepov in predstavniki mreže za podeželje in drugi predstavniki OU (Organ upravljanja)	Analiza podatkov o izvajanju, upoštevajoč ugotovitve v okviru ostalih SVV, zlasti SVV 1, 2, 21 in 23 (vrednotenje inovacij) Študije primerov skupina 1: Inovacije	Gledati odgovor na vprašanje (točka A.2)
PRP podpira uravnotežen teritorialni razvoj tudi preko uravnotežene podpore	Geografska razpršenost inovativnih operacij po statističnih regijah	Podatki o izvajanju Nosilci ukrepov (M01, M02, M16, M19,	Analiza podatkov o izvajanju, upoštevajoč ugotovitve v okviru ostalih	Gledati odgovor na vprašanje (točka A.2)

inovacijam		M20), predstavniki mreže za podeželje in drugi predstavniki OU	SVV, zlasti SVV 1, 2, 21 in 23 (vrednotenje inovacij) Fokusna skupina 1: Inovacije	
Kombinacija ukrepov podpira medsebojno delovanje vseh treh vidikov inovacij (inovacijski potencial, krepitev zmogljivosti in vzpostavitev spodbudnega okolja za inovacije)	Stopnja sinergij med načrtovanimi ukrepi, ki podpira medsebojno delovanje vseh treh vidikov inovacij	ARSKTRP – baza upravičencev, PRP 2014-2020	Analitična ocena sinergij na podlagi ocenjenega inovacijskega potenciala, analize ukrepov PRP ter podatkov o dejanskem izvajanju (npr. kolikor naložbe podpirajo inovativne kmetijske prakse), skupina 1: Inovacije	Gledati odgovor na vprašanje (točka A.2)

B.2 Programirani ukrepi s sekundarnim prispevkom

N/A

B.3 Predvideni metodološki izzivi in problemi

V okviru vrednotenja inovativnih projektov sodelovanja obstaja tveganje, da jih bo mogoče nedvomno oceniti, ali izpolnjujejo kriterije inovativnosti (glej »Splošne metodološke smernice za vrednotenje inovacij v PRP« v okviru SVV 1, razdelku C). Ugotovitve bodo tako temeljile na metodološkem pristopu, ki v največji meri uporablja triangulacijo.

B.4 Dolgi odgovor na vprašanje za vrednotenje (analiza in interpretacija, če je primerno):

N/A

C. Dodatni metodološki zaznamki

Tabela SVV30-1: pregled inovacijskih operacij po ukrepih in področjih

	Ukrepi z neposrednim učinkom na podporo inovacijam				**Ukrepi, ki posredno prispevajo k inovacijam**						
	M01	**M04**	**M16**	**M19**	**M02**	**M03**	**M06**	**M07**	**M08**	**Mreža[84]**	**SKUPAJ**
Skupno inovacije	Odobreno: 1.838.819,67 EUR Izplačano: 1.040.281,56 EUR **Inovativno**: Odobreno: 590.699,92 EUR Izplačano:	M4.1: Odobreno: 78.699.494,11 EUR Izplačano: 27.850.752,89 EUR **Inovativno**:	Odobreno: 3.206.243,48 EUR Izplačano: 0 EUR **Inovativno**: Odobreno: 3.206.243,48	Odobreno: 13.063.570,78 EUR Izplačano: 849.242,52 EUR **Inovativno**: Odobreno: 8.294.475,88EU	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**Inovacije** Odobreno: 14.356.550,4 E Izplačano: 1.143.975,45 E

[84] Pri izdatkih mreže se uporabijo izsledki v okviru SVV 21.

	329.777,46 EUR Delež izplačano: 31,7% Delež odobreno: 25,6%	Odobreno: 2.265.131,09 EUR Izplačano: 340.706,7 EUR Delež izplačano: 1% Delež odobreno: 3%	EUR Izplačano: 0 EUR Delež izplačano: 0 Delež odobreno: 100%	R Izplačano: 473.491,29 EUR Delež izplačano: 55% Delež odobreno: 63%								
Sodelovanje med akterji v kmetijskem in gozdarskem sektorju (krepitev povezav med kmetijstvom, proizvodnjo hrane, gozdarstvom, raziskavami in inovacijami)	Mladi kmetje: izplačano/odobreno : 27.873,34 EUR		M16.4: Odobreno: 196.463 EUR M16.9: Odobreno: 407.811,11 EUR	M19.2: Odobreno: 454.759,40 EUR Izplačano: 73.962,28 EUR	0	0	0	0	0	0	Skupaj Odobreno: 1.086.906,85 EUR Delež: 7% Skupaj Izplačano: 101.835,62 EUR Delež: 8%	
Izboljšanje proizvodnega potenciala	Mladi kmetje: izplačano/odobreno : 27.873,34 EUR ŽPI: Odobreno: 23.424,00 EUR izplačano: 10.892,16 EUR	M4.1: Odobreno: 2.265.131,09 EUR Izplačano: 340.706,7 EUR	M16.2: Odobreno: 1.395.646,00 EUR M16.9: Odobreno: 407.811,11 EUR	M19.2: Odobreno: 2.694.309,22 EUR Izplačano: 169.118,18 EUR	0	0	0	0	0	0	Skupaj Odobreno: 6.814.194,76 EUR Delež: 47% Skupaj Izplačano: 548.590,38 EUR Delež: 47%	
Vzpostavitev grozdov in mrež	Mladi kmetje: izplačano/odobreno : 27.873,34 EUR			M19.2: Odobreno: 172.141,08 EUR	0	0	0	0	0	0	Skupaj Odobreno: 200.014,42 EUR Delež: 1% Skupaj Izplačano: 27.873,34 EUR	

											Delež: 2%	
Operativne skupine EIP-AGRI	Mladi kmetje: izplačano/odobreno: 27.873,34 EUR		M16.2: Odobreno: 1.395.646,00 EUR M16.5: Odobreno: 1.206.323,00 EUR Skupaj odobreno: 2.601.969,00 EUR		0	0	0	0	0	0	Skupaj Odobreno: 2.629.842,34 EUR Delež: 18% Skupaj Izplačano: 27.873,34 EUR Delež: 2%	
Varstvo in izboljšanje virov (voda, prst, zrak)	Mladi kmetje: izplačano/odobreno: 27.873,34 EUR			M19.2: Odobreno: 801.494,60 EUR	0	0	0	0	0	0	Skupaj Odobreno: 829.367,94 EUR Delež: 5% Skupaj Izplačano: 27.873,34 EUR Delež: 2%	
Biotska raznovrstnost in dobrobit živali	Mladi kmetje: izplačano/odobreno: 27.873,34 EUR Dobrobit živali: Odobreno: 373.861,51 EUR Izplačano: 157.114,73 EUR SKUPAJ odobreno: 401.734,85 EUR SKUPAJ izplačano: 184.988,07 EUR			M19.2: Odobreno: 633.856,39 EUR	0	0	0	0	0	0	Skupaj Odobreno: 661.729,73 EUR Delež: 4% Skupaj Izplačano: 184.988,07 Delež: 16%	

Blažitev podnebnih sprememb in prilagajanje nanje	Mladi kmetje: izplačano/odobreno : 27.873,34 EUR		M16.5: Odobreno: 1.206.323,00 EUR	M19.2: Odobreno: 464.285,38 EUR	0	0	0	0	0		Skupaj Odobreno: 1.698.481,72 EUR Delež: 11% Skupaj Izplačano: 27.873,34 Delež: 2%

V. Sklop 1: Programsko-specifična vprašanja za vrednotenje (PSVV)

PSVV 1/1: V kolikšni meri je PRP 2014-2020 spodbujal enakost moških in žensk ter nediskriminacijo?

A. Končni odgovor na evalvacijsko vprašanje (vključno s kratkim opisom pristopa): *[Največ 17,500 znakov = cca. 5 strani]*

A.1 Kratek opis pristopa oz. metodologije vrednotenja

Za odgovor na vprašanje za vrednotenje je uporabljeno eno merilo za presojo, ki se nanaša neposredno na enakost moških in žensk. S kazalniki opredeljujemo različne vidike in prisotnosti morebitne diskriminacije oz. spodbujanja nediskriminacije, vključno z zaposlenostjo žensk, vključenostjo žensk v ukrepe PRP in število aktivnosti v okviru pobude LEADER.

A.2 Končni odgovor na vprašanje za vrednotenje ter izzivi vrednotenja

Program razvoja podeželja ne diskriminira med moškimi in ženskami, ob enem pa zaradi odsotnosti ukrepov, ki bi prispevali k večji vključenosti žensk v samo upravljanje kmetijskih gospodarstev, enakosti izrecno ne spodbuja. Delež žensk med upravičenci ukrepov PRP je nizek, kar pa se sklada z nizkim deležem žensk kot nosilk kmetijskih dejavnosti v Sloveniji.

Pri izračunu kazalnika »delež žensk med upravičenci ukrepov PRP, skupno in po ukrepih« smo vzeli podatke za ukrepe M04.1, M04.2, M06.1, M06.3, M08.4 in M08.6, saj imajo samo tej ukrepi na voljo podatke o spolu upravičenca. Pri izračunu nismo upoštevali gospodarskih družb, javnih zavodov in zadrug kot upravičencev.

- Ukrep M04.1: število žensk, prijaviteljic naložb, ki so bile odobrene do 31.12.2018 je 182, kar predstavlja 14,5% vseh prijaviteljev naložb.
- Ukrep M04.2: število žensk, prijaviteljic naložb, ki so bile odobrene do 31.12.2018 je 10, kar predstavlja 12,4% vseh prijaviteljev naložb.
- Ukrep M06.1: delež žensk, mladih nosilk KMG je 19,6%, kar je skladno z deležem ženskih nosilk KMG v Sloveniji, ki je leta 2016 znašal 20,2%. Odobrenih vlog je bilo do 31.12.2018 809, od tega je 159 vlog z ženskami, kot nosilkami KMG.
- Ukrep M06.3: Vseh odobrenih vlog do 31.12.2018 je bilo 3949, od tega je 890 vlog s strani žensk kot nosilk KGM, kar predstavlja 22,5%.
- Ukrep M08.4: vseh naložb, ki so bile odobrene do 31.12.2018 je 119 za gozdne vlake in 230 za odpravo škode in obnovo gozda (upoštevali smo samo odobrene vloge fizičnim osebam) od tega je pri obeh operacijah 86 žensk kar predstavlja 25% vseh prijaviteljev naložb.
- Ukrep M08.6: število žensk, prijaviteljic naložb, ki so bile odobrene do 31.12.2018 je 37 (od 412), kar predstavlja 9% vseh prijaviteljev naložb. Delež je pričakovan, saj gre za podporo za naložbe v gozdarstvo, kjer pa je delež žensk tradicionalni izredno majhen.

V strukturi gospodarjev na kmetijskih gospodarstvih v Sloveniji je le dobra petin žensk. V letu 2016 je bil delež žensk kot nosilk kmetijskih gospodarstev 20,2% in glede na pretekla leta zmanjšuje (leta 2007 je bil delež 26,3%).

Pri kazalniku »Delež novo ustvarjenih delovnih mest v okviru ukrepov M06.4 in M08.6, zasedenih s strani žensk« smo gledali samo stanje znotraj ukrepa M08.6, saj se ukrep M06.4 ni izvajal. Gledali smo podatke v stolpcu PRED_ST_ZENSK in NOV_ST_ZENSK in ugotovili, da je načrtovanih novih delovnih mest zasedenih s strani žensk 3, kar glede na vsa nova delovna mesta, ki jih je 46, predstavlja 6% delež.

Delež operacij v okviru pobude LEADER, ki potencialno spodbujajo enakost med spoloma je 46%. Od vseh odobrenih operacij znotraj ukrepa M19.2, smo gledali tiste, ki so vključene v tematsko področje: »Večja vključenost mladih, žensk in drugih ranljivih skupin«. Takšnih operacij je 127. Številke sicerobsegajo vse ranljive skupine, ne le žensk, a je iz podatkov razvidno, da je pobuda LEADER eden ključnih ukrepov na tem področju.

Delež žensk v strukturah in organih LAS znaša glede na rezultate ankete 50%. Delež žensk v skupščini LAS je 40%, v upravnem odboru LAS 46%, v nadzornem odboru LAS 59,8% in v ocenjevalni komisiji LAS 56%.

Zaključki, ki so podlaga za priporočila	Priporočila
Na podlagi razpoložljivih podatkov o deležu žensk med upravičenci ukrepov, ugotavljamo, da PRP ne diskriminira proti obema spoloma.	1. Priporočamo, da je pri vseh ukrepih dosledno zbirajo tudi podatki o spolu upravičenca. Predlagamo, da se na bodoča javna naročila doda obvezno vprašanje o spolu.

B. Podroben opis pristopa oz. metodologije in rezultatov vrednotenja

B.1 Programirani ukrepi s primarnim prispevkom

Predmet analize so vsi ukrepi PRP.

V PRP je največ poudarka zagotavljanju nediskriminacije danega v okviru ukrepa M19 – Podpora za lokalni razvoj v okviru pobude LEADER.

Socialno vključenost, vključno z zaposlitvijo žensk, spodbuja tudi ukrep M06.4 - Podpora za naložbe v vzpostavitev in razvoj nekmetijskih dejavnosti; konkretno bo omenjeni vidik socialne vključenosti upoštevan pri razporeditvi sredstev upravičencem. Drugi ukrepi načela enakosti med spoloma ne omenjajo eksplicitno.

Merila za presojo (hipoteze)	Kazalniki	Viri podatkov / metode zbiranja podatkov	Metoda za analizo oz. izračun kazalnikov	Rezultati
Ukrepi in aktivnosti PRP so sledili načelu preprečevanja	**Dodatni kvantitativni kazalniki**			
	Delež žensk med upravičenci ukrepov PRP,	ARSKTRP – baza upravičencev, MKGP –	Opisna statistika (kazalnik bomo primerjali z deležem	M04.1: 14,5% M04.2: 12,4%

diskriminacije in enakosti med spoloma.	skupno in po ukrepih[85]	EVIZO (za M01)	žensk v kmetijstvu na splošno)	M06.1: 19,6% M06.3: 22,5% M08.4: 25% M08.6: 9% SKUPAJ: 19,9 %
	Delež žensk v kmetijstvu	SURS	Opisna statistika	20,2%
	Delež žensk, zaposlenih v okviru tehnične pomoči	Kadrovski službi ARSKTRP in MKGP	Izračun vrednosti deležev	58%-67%
	Delež novo ustvarjenih delovnih mest v okviru ukrepov M06.4 in M08.6, zasedenih s strani žensk	ARSKTRP – baza upravičencev	Opisna statistika	6%
	Delež operacij v okviru pobude LEADER, ki spodbujajo enakost med spoloma	ARSKTRP – baza upravičencev	Opisna statistika (upoštevajo se operacije, ki dosežejo vsaj 50% možnih točk pri merilu, vezanem na spodbujanje enakosti moških in žensk)	46%
	Delež žensk v LAS (v strukturah in organih LAS ter članstvu LAS)	Samoevalvacijski vprašalnik LAS	Predstavniki LAS	50%

B.3 Predvideni metodološki izzivi in problemi

Za izračun deleža žensk med upravičenci ukrepov, smo uporabili ukrepe: M04.1, M04.2, M06.1, M06.3. M08.4 in M08.6, saj so le ti ukrepi imeli podatek o spolu upravičenca oz. nosilca kmetijskega gospodarstva.

Izkušnje iz vrednotenja v letu 2017 kažejo, da za vse ukrepe ni mogoče ugotavljati spola upravičenca (podatek je bil na voljo za ukrepe/podukrepe M01, M04.1, M06.1 in M08.6). Podoben izziv velja za oceno deleža novo ustvarjenih delovnih mest, zasedenih s strani žensk (podatkovni polji med »PO_ST_ZENSK« in »PRED_ST_ ZENSK«).

Pri vrednotenju operacij v okviru pobude LEADER pričakujemo, da bo izziv predstavljalo majhno število izvedenih in zaključenih operacij (v tem primeru bomo oceno naslonili na odobrene operacije).

B.4 Dodatna pojasnila in priloge k odgovoru na vprašanje za vrednotenje

N/A

C. Dodatni metodološki zaznamki

[85] Prenesene obveznosti niso upoštevane

Skladno s projektno nalogo gre pri tem vprašanju za vrednotenje za oceno ukrepov, sprejetih za zagotovitev, da se med celotno pripravo in izvajanjem programa, vključno v zvezi s spremljanjem, poročanjem in vrednotenjem, upoštevata in spodbujata enakost moških in žensk ter vključevanje vidika enakosti spolov.

PSVV 2/1: V kolikšni meri je PRP 2014–2020 spodbujal trajnostni razvoj?

Skladno s projektno nalogo gre pri tem vprašanju za vrednotenje za oceno ukrepov, sprejetih za zagotovitev usklajenosti ciljev in izvajanja EKSRP z načelom trajnostnega razvoja ter spodbujanjem cilja Unije o ohranjanju, varovanju in izboljšanju okolja iz člena 11 in člena 91(1) Pogodbe, ob upoštevanju načela onesnaževalec plača. Poleg tega je potrebno zagotoviti tudi informacije o podpori ciljem na področju podnebnih sprememb (spremljanje podnebnih sprememb).

Trajnostni razvoj vsebuje tri ključne komponente, in sicer okoljsko (varovanje okolja), ekonomsko (skladna gospodarska rast) in socialno (družbena enakost in socialna pravičnost). Gre za kompleksen in dvoumen koncept, za katerega je potrebna najprej jasna opredelitev pred samim začetkom izvajanja javnega programa ali politike, končna definicija pa je predmet širše družbene in strokovne razprave. Cilji trajnostnega razvoja OZN (Organizacija združenih narodov), kot globalno priznan okvir za izvajanje trajnostnih javnih politik, denimo obsega 17 ciljev, katere kmetijstvo in gozdarstvo (zlasti pa PRP) neposredno ali posredno zadevata le delno.

V kontekstu PRP je vprašanje trajnostnega razvoja v samem PRP opredeljeno v omejenem smislu, tj. preko predvidenih rezultatov ukrepov (varovanje okolja, učinkovita raba virov, blažitev podnebnih sprememb in prilagajanje nanje ter ohranjanje biotske raznovrstnosti preko inovativnih pristopov, bodisi z novimi tehnologijami, praksami ali postopki), in pa posredno v okviru poglavja 14 PRP, ki govori o dopolnjevanju in skladnosti PRP z drugimi instrumenti Unije, zlasti evropskimi strukturnimi in investicijskimi skladi in prvim stebrom, vključno z zeleno komponento, ter drugimi instrumenti skupne kmetijske politike.

Upoštevajoč takšno (ožjo) opredelitev trajnostnega razvoja ugotavljamo, da na programsko specifično vprašanje za vrednotenje lahko zadovoljivo odgovorimo v okviru ostalih vprašanj za vrednotenje, zato smo je za potrebe priprave odgovora uporabili povzetke in smiselne interpretacije le-teh. V nadaljevanju podajamo kratek oris načinov, na katere je PRP spodbujal trajnostni razvoj, po ključnih področjih.

Varovanje okolja in ohranjanje biotske raznovrstnosti

Ohranjanje habitatov je ključno pri zagotavljanju vrstne pestrosti in okoljske trajnosti, zato je izvajanje PRP na tem področju ključna protiutež nevarnostim intenzifikacije kmetijstva in uporabe monokultur, po drugi strani pa prispeva k ohranjanju mozaičnosti krajinskih prvin. V smislu površin je vključenost kmetijskih zemljišč v relevantne ukrepe PRP (zlasti ukrepa M10, M11), ki so pozitivno usmerjeni v varovanje okolja in ohranjanje biotske raznovrstnosti, zadovoljiva in se je glede na leto 2016 še nekoliko povečala. Problem predstavlja vključenost v ciljne naravovarstvene operacije, ki naslavljajo ohranjanje konkretnih

habitatov in vrst. Pri teh je namreč pričakovati največji neposreden vpliv programa na izboljšanje stanja, a je ob enem vključenost še precej pod ciljnimi vrednostmi opredeljenimi v Programu upravljanja območij Natura 2000 (PUN) za obdobje 2014-2020. Dodaten izziv predstavlja hkratno izvajanje I. stebra SKP, katerega negativne učinke naslavljata zelena komponenta (shemi OOTT in PEP) ter naravovarstveni ukrepi v okviru PRP. Celoten nabor ukrepov izkazuje potencialni pozitiven vpliv na biotsko raznovrstnost OOTT in PEP, a je za vidnejše vplive na terenu (tj. na habitatih in vrstah) potrebno dosledno (dolgotrajno) izvajanje ciljnih naravovarstvenih operacij na čim širšem naboru habitatov (tudi gozdnih).

Posebej pomembna je ugotovitev, da se pomena ohranjanja življenjskega prostora rastlinskih in živalskih vrst zavedajo tudi upravičenci, ki pa hkrati priznavajo, da omejitve znotraj območij Natura 2000 do neke mere otežujejo kmetovanje (omejitve pri postavljanju ograj in mrež proti toči, omejitve pri rokih in načinih košnje, potreba po pridobivanju soglasij za gradnjo ali rekonstrukcijo gospodarskih poslopij, agromelioracij, izravnav zemljišč ipd.). To še dodatno potrjuje dejstvo, da so plačila PRP ključna za ohranjanje sonaravnih kmetijskih praks na teh območjih.

Pomemben element sistema okoljevarstva so tudi ukrepi na področju varovanja voda. Razširjenost ukrepov PRP, ki prispevajo k boljšem upravljanju voda, je sicer zadovoljiva, kar je zelo pomembno, saj ukrepi PRP niso ozko ciljno usmerjeni (npr. v primeru VTPV na GERK ob nabrežjih rek ali obalah jezer), zato se pomembni vplivi lahko le na račun maksimalne vključenosti v ukrepe. To je zlasti pomembno zaradi dejstva, da izvajanje ukrepov PRP blaži vplive kmetijstva kot celote (torej tudi kmetijskih zemljišč, ki niso vključena v GERK in izvajanje SKP). Spet lahko ugotovimo, da imajo ukrepi PRP pozitivne vplive na izboljšanje kakovosti površinskih in podzemnih voda, a je njihov hkraten vpliv zaradi razpršenosti močno odvisen od ravni prostorske pokritosti z ukrepi. Ključno je namreč, da se bistvene površine KZU vključujejo v ukrepe na ciljno opredeljenih območjih, kot so obale jezer ali nabrežja rek.

Z vidika ohranjanja kakovosti in rodovitnosti tal se stanje postopoma izboljšuje, k čemur nedvomno prispeva tudi PRP preko ukrepov za preprečevanje erozije in povečevanje sekvestracije ogljika v tleh. Zaradi pomanjkanja podatkov sicer ni mogoče vzpostaviti neposredne zveze med splošnimi trendi in izvajanjem programa, a že samo vsebinsko razumevanje programa in razširjenost ukrepov omogoča sklepanje o pozitivnih vplivih PRP. Na kmetijskih zemljiščih so se sicer izvajale številne aktivnosti za povečanje zalog ogljika v tleh. Na 44,3% njiv in trajnih nasadov se je izvajala vsaj ena izmed operacij/zahtev, ki prispevajo k sekvestraciji in shranjevanju ogljika v tleh. Posebej velja omeniti spodbujanje konzervirajoče obdelave tal, ki se je leta 2018 izvajali na kar 14,2% vseh njiv. Glede na obsežno gnojenje z živinskimi gnojili ocenjujemo, da so ukrepi PRP za povečanje in ohranjanje zalog ogljika v tleh zadostni.

Bolj dvoumni so rezultati analize gozdarskih ukrepov in vpliva le te na stanje gozdnih habitatov in vrst, ki jih naseljujejo. PRP namreč ne predvideva posebnih ukrepov na tem področju, posledice izvedenih del v gozdovih pa imajo lahko tako negativne (odpiranje gozdov in zmanjševanje habitatov) kot pozitivne posledice (sanacija gozdov in hitrejša obnova habitatov po naravnih nesrečah). Ne glede na to je z vidika vseh gozdnih površin v Sloveniji razširjenost ukrepov PRP zelo mejena, potencialni vpliv na habitatne tipe in kvalifikacijske vrste pa relativno majhen.

Učinkovita raba virov

Vprašanje učinkovite rabe virov PRP je s trajnostnim razvojem povezano preko učinkovite rabe vode v kmetijstvu in spodbujanja obnovljivih virov energije. K učinkoviti rabi vode je prispevalo pet podukrepov (M01.2, M04.1, M04.2, M04.3, M19.2), pri čemer je zaradi razložljivosti podatkov izračune o porabi vode v obdobju vrednotenja v okviru PRP mogoče zagotavljati le za podukrepa M04.1 in M04.3. Na podlagi analiz ugotavljamo, da učinkoviti namakalni sistemi v okviru PRP pokrivajo cca 20% porabe vode za namakanje v Sloveniji oziroma 15,9% vseh namakanih zemljišč v Sloveniji (dejanski vpliv je verjetno še večji, saj ni upoštevan vzajemni vpliv več ukrepov hkrati), kar predstavlja pomemben in nezanemarljiv prispevek na tem področju. Kljub temu pa je splošna razširjenost namakalnih sistemov v Sloveniji relativno nizka, kar dodatno ovirajo tudi zapleteni administrativni postopki pri pridobivanju gradbenih dovoljenj, različnih soglasij in vodnih dovoljenj.

Prispevka PRP k učinkovitejši rabi energije, kjer so ključni ukrepi M04.1, M04.2, M01.1 in M19.2, ni bilo mogoče zanesljivo ovrednotiti. Dejstvo pa je, da je tovrstnih operacij (zlasti naložb) relativno malo in bi jih veljalo dodatno spodbuditi. Podobno velja za naložbe v obnovljive vire energije, kjer je ključna ugotovitev zmanjšan interes za gradnjo bioplinarn zaradi spremenjenih pogojev oddaje viškov energije na trg, poleg tega pa se tovrstne naložbe v okviru PRP v obdobju vrednotenja sploh niso podpirale. Nekoliko več podatkov je na voljo za oceno prispevka PRP k ponudbi in uporabi obnovljivih virov energije, stranskih proizvodov, odpadkov, ostankov in drugih neživilskih surovin za namene biogospodarstva (PP 5C), k čemur je prispevalo šest podukrepov (M04.1, M04.2, M08.6, M16.5, M19.2 in M19.3), kjer so ugotovljeni pozitivni učinki intervencije PRP na tem področju, saj sta se povečali tako ponudba kot tudi uporaba OVE.

Blažitev podnebnih sprememb

Problematika podnebnih sprememb je ena osrednjih tem trajnostnega razvoja, pri čemer kmetijstvo igra pomembno vlogo pri omejevanju izpustov toplogrednih plinov (zlasti didušikovega oksida in metana, katerih ključni vir je prav kmetijstvo). Potrebno je opozoriti, da boj proti podnebnim spremembam za razliko od okoljevarstvenih naporov presega napore posamezne države članice, zato je vpliv PRP na tem področju ključen zlasti v smislu ozaveščanja glede podnebno sprejemljivih kmetijskih praks in pa prilagajanja pridelave na podnebne spremembe. PRP v Sloveniji sicer nima programiranih posebnih ukrepov za blažitev podnebnih sprememb, zato se vplivi programa ocenjujejo kot sekundarni. Kljub temu je vloga PRP na tem področju izjemno pomembna, saj je PRP znatno prispeval k zmanjšanju izpustov didušikovega oksida in amonijaka. Po drugi strani v okviru programa niso bile oblikovane ustrezne operacije/zahteve za zmanjševanje izpustov metana iz prebavil rejnih živali. Poleg tega za gradnjo majhnih in mikro bioplinskih naprav, s katerimi bi lahko zmanjšali izpuste metana iz skladišč za živinska gnojila, kljub možnostim financiranja, ni bilo interesa. Od številnih aktivnosti za zmanjšanje izpustov didušikovega oksida in amonijaka s kmetijskih zemljišč izpostavljamo gnojenje z gnojevko v pasovih in vbrizgavanje gnojevke v tla na njivah in travnikih, ki sta v Sloveniji novost. Na njivah se je nova tehnika hitro razširila, na travnikih pa smo jo zaradi pogojevanja z drugimi zahtevami KOPOP izvajali v zelo omejenem obsegu. Sicer pa PRP podpira tudi naložbe v prilagoditev kmetijskih gospodarstev na podnebne spremembe v okviru investicijskih podpor.

Prilagajanje na podnebne spremembe (SVV 11, 12, 24 in 28)

Zaradi podnebnih sprememb so pojavi kot so suša, poplave, pozeba, žled, nevihte s točo in ožigi vse bolj pogosti. Ker sta kmetijska proizvodnja ter s tem povezana ekonomska uspešnost kmetij in samooskrba s hrano neposredno odvisna od vremenskih razmer, postaja prilagajanje na podnebne spremembe vse pomembnejši vidik kmetijske politike. Za obvladovanje tveganj, povezanih z neugodnimi vremenskimi pojavi, lahko kmetijska gospodarstva izvajajo agrotehnične ukrepe (kolobar, izbira primerni sort rastlin in prilagodljivih pasem živali, način obdelave tal ipd.) v okviru ukrepa M10 in/ali naložbene ukrepe (v namakalne sisteme, mreže proti toči) v okviru ukrepa M04. Dodatno k blažitvi teh tveganj prispeva še večje znanje in informiranost nosilcev kmetijske dejavnosti, tehnološka prilagoditev kmetijskih gospodarstev in razvoj sodobnih tehnologij in praks (ukrep M04). Nenazadnje je pomemben ukrep tudi M16.5 (»Podpora za skupno ukrepanje za blažitev podnebnih sprememb ali prilagajanje nanje ter za skupne pristope k okoljskim projektom in stalnim okoljskim praksam«), v okviru katerega so podprte operacije za okoljsko učinkovite in sprejemljive kmetijsko pridelave ter učinkovite rabe virov (vode in OVE).

Lokalni (družbeni) razvoj (SVV 16 in17)

PRP lokalni (družbeni) razvoj podpira predvsem preko ukrepa M19, pri čemer je ključni prispevek k ustvarjanju delovnih mest.

Inovacije oz. inovativni pristopi, prakse ali postopki (SVV 1, 2, 21, 23 in 30 ter PSVV 3/1)

Vsa področja trajnostnega razvoja so podvržena nenehnim spremembam in napredku, zato pomembno vlogo za doseganje okoljske, ekonomske in socialne trajnosti igrajo prav inovacije. PRP podpira inovacije zlasti v okviru ukrepov M16 in M19, pri čemer največ inovativnih operacij izvajajo lokalne akcijske skupine znotraj ukrepa M19, kjer se inovacije odražajo predvsem preko vpeljav novih produktov ali storitev v lokalno okolje, z namenom izboljšanja kakovosti življenja na podeželju.

PSVV 3/1: Koliko se je s podprtimi naložbami v okviru podukrepa M04.1 Podpora za naložbe v kmetijska gospodarstva podprla digitalizacija v kmetijstvu?

A. Končni odgovor na evalvacijsko vprašanje (vključno s kratkim opisom pristopa): *[Največ 17,500 znakov = cca. 5 strani]*
A.1 Kratek opis pristopa oz. metodologije vrednotenja
Iz baze prejemnikov sredstev (vir ARSKTRP) bomo pregledali podpore v naložbe v okviru podukrepa M04.1 ter izbrali tiste, ki so podpirale digitalizacijo v kmetijstvu. Pri ocenjevanju primarnih in sekundarnih vplivov (kazalnikov) se poslužujemo opisne statistike (števila, deleži ipd.). Podatkovni vir bodo podatki iz baze upravičencev na ARSKTRP.

A.2 Končni odgovor na vprašanje za vrednotenje ter izzivi vrednotenja

V okviru podukrepa M04.1 nismo zaznali neposrednega podpiranja digitalizacije v kmetijstvu. Dopuščamo pa možnost posrednega podpiranja digitalizacije. Razlog posrednega podpiranja digitalizacije je v vrsti naložb, katerih del vključuje sodobno digitalno tehnologijo ali pa je z njo celo pogojen (npr. vezan na optično ali 4G omrežje). Več posrednega prispevka k digitalizaciji vidimo v naložbah, ki se nanašajo na posodobitve tehnologij oz. na postavitev/gradnjo objektov, kot so na primer rastlinjaki/plastenjaki ali avtomatizacija/robotizacija v perutninarstvu ali prireji mleka, malo pa je posrednega prispevka k digitalizaciji pri naložbah v mehanizacijo.

Zaključki, ki so podlaga za priporočila	Priporočila
V okviru opisov naložb ni bilo zaznati naložbe, ki bi neposredno podprla digitalizacijo v kmetijstvu. Pri tem dopuščamo možnost, da je do manjšega obsega podpiranja digitalizacije prišlo posredno preko posodobitve ali vpeljave sodobnih tehnologij na kmetijskih gospodarstvih. Gre npr. za dele opreme, ki so podprti s sodobnimi digitalno vodenimi procesi (računalniško krmiljenje v hlevih ali rastlinjakih in spremljanje procesov preko različnih medijev, spremljanje vedenja živali preko transponderjev na različnim medijih, ipd.).	1. Neposredno podpiranje digitalizacije kmetijstva je mogoče zasledovati šele, ko bodo v načrtu investicijskih podpor natančno opredeljeni cilji in okvirji porabe namenskih sredstev, med katerimi bodo določeni tudi standardi digitalizacije.

B. Podroben opis pristopa oz. metodologije in rezultatov vrednotenja

B.1 Programirani ukrepi s primarnim prispevkom

Digitalizacija v kmetijstvu je del podukrepa **M04.1** naložbe v kmetijska gospodarstva, ki prispevajo k razvoju in konkurenčnosti kmetijskih gospodarstev

Merila za presojo (hipoteze)	Kazalniki	Viri podatkov / metode zbiranja podatkov	Metoda za analizo oz. izračun kazalnikov	Rezultati
Naložbe v kmetijska gospodarstva so pripomogle tudi k digitalizaciji v kmetijstvu (M04.1)	**Skupni kazalniki učinka (O)**			
	O.2: Skupne naložbe (*za M04.1)*	ARSKRTP (baza upravičencev)	Opisna statistika	238.659.799,41 EUR
	O.3: Število podprtih operacij za M04.1	ARSKRTP (baza upravičencev)	Opisna statistika	1.321 (s prenesenimi obveznostmi 1.353)
	O.4: Število podprtih KMG za M04.1	ARSKRTP (baza upravičencev)	Opisna statistika	1.176 (s prenesenimi obveznostmi 1.193)
	Dodatni kvantitativni kazalniki			

	Delež naložb v digitalizacijo glede na skupne naložbe M04.1	ARSKRTP (baza upravičencev)	Opisna statistika	0
	Dodatni kvalitativni kazalniki			
	Vrste naložb v digitalizacijo	ARSKRTP (baza upravičencev)	Analiza podatkov	0

B.2 Programirani ukrepi s sekundarnim prispevkom

N/A

B.3 Predvideni metodološki izzivi in problemi

Pričakujemo, da bo v posameznih primerih oteženo neposredno opredeliti prispevka investicij v digitalizacijo v kmetijstvu.

B.4 Dodatna pojasnila in priloge k odgovoru na vprašanje za vrednotenje

N/A

C. Dodatni metodološki zaznamki

N/A

PSVV 4/1: Koliko so podprte naložbe v okviru podukrepa M04.1 in M04.2 povečale uspešnost in učinkovitost podprtih kmetijskih gospodarstev?

A. Končni odgovor na evalvacijsko vprašanje (vključno s kratkim opisom pristopa): *[Največ 17,500 znakov = cca. 5 strani]*

A.1 Kratek opis pristopa oz. metodologije vrednotenja

Pri ocenjevanju primarnih in sekundarnih vplivov (kazalnikov) se poslužujemo različnih metod:

a) Opisne statistike: števila, deleži…
b) Kvantitativnih metod: DID metodo (*Difference in Differences; 37*) in druge

Iz baze prejemnikov sredstev (vir ARSKTRP) bomo pregledali podpore v naložbe za ukrepa M04.1 in M04.2. S kvantitativnim metodami (DID…) bomo izračunali/ocenili kazalnike. Podali bomo tudi oceno doseganja uspešnosti ukrepov iz PRP 2014–2020 v primerjavi s PRP 2007–2013.

A.2 Končni odgovor na vprašanje za vrednotenje ter izzivi vrednotenja

Od začetka izvajanja programskega obdobja 2014–2020 je bilo po podatkih na dan 31.12.2018 iz Programa razvoja podeželja v okviru podukrepa M04.1 podprtih 1.321 operacij na 1.176 kmetijskih gospodarstvih (1.193 s prenesenimi obveznostmi kar predstavlja 1,62 % vseh kmetijskih gospodarstev v Sloveniji (2013: 72.377). Skupni znesek odobrenih sredstev (brez prenesenih obveznosti iz programskega obdobja 2007–2013; ukrep 121) je znašal 78,9 mio EUR, kar predstavlja 35,6 % stopnjo sofinanciranja. Odobreni znesek naložb v podukrepu M04.1 (78,9 mio

EUR) predstavlja 20 % sredstev, s katerimi so bile podprte naložbe v programskem obdobju 2007–2013, ko je bilo za ukrep 121 v celoti odobreno 397,7 mio EUR. Povprečni odobreni znesek na podprto naložbo v podukrepu M04.1 je v obdobju 2014–2020 znašaj 59,7 tisoč EUR, medtem ko je povprečni znesek v okviru ukrepa 121 (programsko obdobje 2007–2013) za podprtih 3.181 naložb znašal 125 tisoč EUR na podprto operacijo, in je za več kot polovico nižji kot pri ukrepu 121. Za podukrep M04.2 (Podpora za naložbe v predelavo/trženje in/ali razvoj kmetijskih proizvodov) je bilo do konca leta 2018 odobreno 22,9 mio EUR (brez prenesenih obveznosti za ukrepe 123 obdobja 2007–2013) za 156 naložb, katerih skupna vrednost je znašala 82 mio EUR. Stopnja sofinanciranja je znašala 28 %. Odobreni znesek naložb v podukrepu M04.2 predstavlja le 7 % sredstev, s katerimi so bile podprte naložbe v ukrepu 123 (v celoti odobreno 323.1 mio EUR). Povprečni odobreni znesek na podprto naložbo v podukrepu M04.2 je v obdobju 2014–2020 znašal 146,8 tisoč EUR, medtem ko je povprečni znesek v okviru ukrepa 123 za podprtih 586 naložb znašal 554,3 tisoč EUR na podprto operacijo, in je 3,8-krat več kot v ukrepu M04.2. Na podlagi FADN rezultatov (za primerjavo je primernih le 15 KMG podprtih z podukrepom M04.1), ki jih predstavljamo v nadaljevanju med kazalniki, ugotavljamo, da ti niso primerni in jih zato ne komentiramo. Razloga za neprimernost rezultatov sta premajhno število kmetij v vzorcu (ti. obvezniki) ter nizka raven kakovosti posameznih FADN spremenljivk. Do podobnega problema, tj. zaradi premajhnega vzorca, smo prišli tudi pri pregledu in analiziranju kmetijskih podjetij, ki so bila podprta s podukrepom M04.2. Ne glede na omejenost pri ocenjevanju učinka podprtih naložb na izboljšanje konkurenčnosti primarnih proizvajalcev in živilsko-predelovalnih podjetij je nesporno, da vsakršna podpora v naložbo v okviru M04.1. in M04.2, ne glede na vsebino in višino odobrenih sredstev, pripomore k izboljšanju ekonomske uspešnosti/konkurenčnosti kmetij/podjetij.

Od začetka izvajanja programskega obdobja 2014–2020 je bilo po podatkih na dan 31.12.2018 iz Programa razvoja podeželja v okviru podukrepa M04.1 podprtih 1.321 operacij na 1.176 kmetijskih gospodarstvih (1.193 s prenesenimi obveznostmi kar predstavlja 1,62 % vseh kmetijskih gospodarstev v Sloveniji (2013: 72.377). Celotna vrednost odobrenih naložb do konca leta 2018 je znašala 221,5 mio €, medtem ko je skupni znesek javnih izdatkov oziroma znesek odobrenih sredstev (brez prenesenih obveznosti iz programskega obdobja 2007–2013; ukrep 121) znašal 78,9 mio EUR (od tega izplačano 28 mio EUR), kar predstavlja 35,6 % stopnjo sofinanciranja. Odobreni znesek naložb v podukrepu M04.1 (78,9 mio EUR) predstavlja 20 % sredstev, s katerimi so bile podprte naložbe v programskem obdobju 2007–2013, ko je bilo za ukrep 121 v celoti odobreno 397,7 mio EUR.

Povprečni odobreni znesek na podprto naložbo v podukrepu M04.1 znaša v obdobju 2014–2020 (podatki do konca leta 2018) 59,7 tisoč EUR, medtem ko je povprečni znesek v okviru ukrepa 121 (programsko obdobje 2007–2013) za podprtih 3.181 naložb znašal 125 tisoč EUR na podprto operacijo, in je za več kot polovico nižji kot v obdobju 2007–2013.

Za podukrep M04.2 (Podpora za naložbe v predelavo/trženje in/ali razvoj kmetijskih proizvodov) je bilo do konca leta 2018 odobreno 22,9 mio EUR (brez prenesenih obveznosti za ukrpe 123 obdobja 2007–2013) za 156 naložb, katerih skupna vrednost je znašala 82 mio EUR. Stopnja sofinanciranja je znašala 28 %. Odobreni znesek naložb v podukrepu M04.2 predstavlja 7 % sredstev, s katerimi so bile podprte naložbe v programskem obdobju 2007–2013, ko je bilo za ukrep 123 v celoti odobreno 323.1

mio EUR.

Povprečni odobreni znesek na podprto naložbo v podukrepu M04.2 je v obdobju 2014–2020 (podatki do konca leta 2018) znašal 146,8 tisoč EUR, medtem ko je povprečni znesek v okviru ukrepa 123 (programsko obdobje 2007–2013) za podprtih 586 naložb znašal 554,3 tisoč EUR na podprto operacijo in je za 3,8-krat večji kot pri podukrpeu M04.2.

M04.1: V okviru 763 zaključenih naložb (zaključena naložba pomeni obvezen začetek poročanje stanja na kmetijah preko FADN baze) je 61 kmetijskih gospodarstev zaključilo naložbe do konca leta 2016 in so postal ti. obvezniki FADN z letom 2017. 584 kmetijskih gospodarstev je zaključilo z investicijami v letu 2017 in so obvezani poročati v bazo FADN z letom 2018, 118 kmetijskih gospodarstev z zaključenimi investicijami v letu 2018 pa šele z letom 2019. Od 61 kmetijskih gospodarstev jih je z letom 2017 vodila FADN knjigovodstvo le polovica (preostalo so podjetja, javne ustanove, samostojni podjetniki ali kmetije, ki vodijo dvostavno knjigovodstvo), pri čemer je **le 15 kmetij** FADN knjigovodstvo vodilo že v letu 2013. Na podlagi izrazito majhnega vzorca za ocenjevanje in v luči številnih dejavnikov, ki lahko pomembno vplivajo na rezultat in s tem meglijo realno sliko (npr. obe primerjani leti je zaznamovala suša) ni mogoče podati dovolj zanesljive ocene, v kolikšni meri je ukrepanje v okviru programa podeželja prispevalo izboljšanju ekonomske uspešnosti oziroma k izboljšanju konkurenčnosti. Kljub zavedanju o nezadostnosti vzorca smo na podlagi poglobljene analize rezultatov FADN skušali oceniti vpliv investicij na izboljšanje konkurenčnosti podprtih kmetij. Na podlagi rezultatov, ki jih predstavljamo v nadaljevanju ugotavljamo, da ti niso primerni in jih zato tudi posebej ne izpostavljamo. Zaradi povečanja FADN baze s ti. obvezniki in izboljšanja kakovosti podatkov bo mogoče v naslednjih letih ocenjevati učinke investicij podukrepa M04.1.

M04.2: V okviru 64 izplačanih naložb smo izločili 25 naložb KMG z dopolnilnimi dejavnostmi. Za te naložbe med razpoložljivi podatki ni bilo matičnih številk, po katerih bi lahko iz baze AJSPES pridobili podatke. Preostalih 39 naložb je izvajalo 35 podjetij. Zanje smo iz baze AJPES pridobili podatke in ugotovili, da je v vzorcu le 28 podjetij, kar je za analiziranje učinkov vpliva podpor PRP na povečanje uspešnosti podjetij med leti 2013 in 2017 premalo. Kljub temu smo primerjali rast kosmatega donosa (skupni prihodek) iz poslovanja. Ta je na agregatu analiziranih podjetij, podprtih v podukrepu M04.2, za 8 odstotnih točk večji od agregata vseh živilsko-predelovalnih podjetij.

Kljub omejenosti pri ocenjevanju učinka podprtih naložb na izboljšanje konkurenčnosti primarnih proizvajalcev in živilsko-predelovalnih podjetij je nesporno, da vsakršna podpora v naložbo v okviru M04.1. in M04.2, ne glede na vsebino in višino odobrenih sredstev, pripomore k izboljšanju ekonomske uspešnosti/konkurenčnosti kmetij/podjetij.

Po podrobnejšem pregledu posameznih kmetij/podjetij prejemnic podpor v podukrepih M04.1 ali M04.2 podajamo nekaj ključnih ugotovitev:

- kakovost podatkov pri nekaterih kmetijah je neustrezna, kar zaradi majhnosti vzorca pomembno vpliva na kakovost izračunanih kazalnikov (pomanjkljivo navajanje pri FADN spremenljivkah s strani kmetij, precenjene/podcenjene vrednosti pri nekaterih spremenljivkah, npr. pri amortizaciji ali delovni sili, pomanjkanje kritičnosti pri vnašanju in kontroli podatkov ipd.),
- podatki FADN ne zadoščajo za oblikovanje relevantnega odgovora o povečanju konkurenčnosti podprtih kmetij,

- bojazen, da bo v primeru dovolj velikega vzorca oziroma večjega števila opazovanih kmetij (obveznikov), kar se pričakuje v letih 2018 in 2019, zaradi razloga v prvi alineji, rezultat za kazalnike še vedno nerelevanten.
- zaradi premajhnega števila opazovanih kmetij v vzorcu FADN (15) metode DID ni bilo mogoče izvajati,
- zaradi premajhnega števila opazovanih podjetij v vzorcu AJPES (28) metode DID ni bilo mogoče izvajati.

Zaključki, ki so podlaga za priporočila	Priporočila
Za izvedbo natančnejših analiz ocenjevanja učinkov pri podprtih KMG v podukrepu M04.1 in pri podprtih kmetijskih in živilsko-predelovalnih podjetij v podukrepu M04.2 je bilo na voljo nezadostno število podatkov (iz FADN baze pri KGZS in baze AJPES), v primeru FADN podatkov pa je dodatni razlog tudi nezanesljivost posameznih FADN spremenljivk. Kljub temu ocenjujemo, da vsakršno podpiranje investicij povečuje konkurenčnost podprtih kmetij/podjetij, ne moremo pa potrditi, da je zaradi podpor PRP 2014–2020 prišlo do značilnega odstopanja v konkurenčnosti med podprtimi in nepodprtimi kmetijskimi gospodarstvi/podjetji.	Priporočila so podana v okviru SVV 4.

B. Podroben opis pristopa oz. metodologije in rezultatov vrednotenja

B.1 Programirani ukrepi s primarnim prispevkom

M04.1: Podpora za naložbe v kmetijska gospodarstva - podpora za naložbe v kmetijska gospodarstva, ki prispevajo k razvoju in konkurenčnosti kmetijskih gospodarstev

M04.2: Podpora za naložbe v predelavo/trženje in/ali razvoj kmetijskih proizvodov - podpora za naložbe v predelavo/trženje in/ali razvoj kmetijskih proizvodov, ki prispevajo h konkurenčnosti.

Merila za presojo (hipoteze)	Kazalniki	Viri podatkov / metode zbiranja podatkov	Metoda za analizo oz. izračun kazalnikov	Rezultati
Naložbe v podukrepe so pripomogle k konkurenčnosti kmetijstva	**Skupni kazalniki vpliva (I)**			
	I.01: Podjetniški dohodek iz kmetijstva (*le za M04.1*)		*Izračun v okviru SVV 4*	2017: 2.630 € (leto 2013: 7.288 €) sprememba: -4.658 € (-64 %)
	I.02 faktorski dohodek kmetijstva (*le za M04.1*)		*Izračun v okviru SVV 4*	2017: 3.983 € (leto 2013: 8.202 €) sprememba: -4.219 € (-51 %)

	I.03 skupna faktorska produktivnost v kmetijstvu (*le za M04.1*)		*Izračun v okviru SVV 4*	N.P.
	Skupni kazalniki učinka (O)			
	Skupni prihodek iz poslovanja za kmetijska in živilskopredelovalna podjetja v podukrepih M04.1 in M04.2	ARSKRTP (baza upravičencev), AJPES (finančni podatki)	*Difference in Differences* (glej razdelek C v okviru SVV 4 in formulo za izračun skupnega prihodka v razdelku C v okviru tega SVV).	M04.1.: N.P. M04.2: +8 odstotnih točk
	O.2: Skupne naložbe (*za M04.1 in M04.2 / 121 in 123*)	ARSKRTP (baza upravičencev 2007–2013;2014–2020)	Opisna statistika	**M04.1:** 78.865.191,11 € **M04.2:** 22.909.562,54 € **121:** 397.714.703,36 € **123:** 323.144.440,30 €
	O.3: Število podprtih operacij za M04.1 in M04.2 / 121 in 123	ARSKRTP (baza upravičencev 2007–2013;2014–2020)	Opisna statistika	M04.1: 1.321 M04.2: 156 121: 3.181 123: 583
	O.4: Število podprtih KMG/gospodarstev za M04.1 in M04.2 / 121 in 123	ARSKRTP (baza upravičencev 2007–2013;2014–2020)	Opisna statistika	M04.1: 1.176 M04.2: 156 121: 2.219 123: 446

B.2 Programirani ukrepi s sekundarnim prispevkom

N/A

B.3 Predvideni metodološki izzivi in problemi

Za metodološki opis glej 37.

B.4 Dodatna pojasnila in priloge k odgovoru na vprašanje za vrednotenje

N/A

C. Dodatni metodološki zaznamki

Metodologija za izračun kosmatega donos iz poslovanja:

Evidenca AJPES temelji na izračunu prihodka od poslovanja na podlagi slovenskih računovodskih standardov. Vlagatelji (kmetijska podjetja), ki vodijo računovodstvo skladno s standardi, vodijo podatek o vrednosti prihodka iz poslovanja v izkazu

poslovnega izida pod oznako AOP 126. Skupni prihodek iz poslovanja oziroma kosmati donos iz poslovanja se izračuna po naslednji enačbi: Skupni prihodek iz poslovanja = AOP110 + AOP121 + AOP123 + AOP124 + AOP125 oziroma AOP110 – AOP122 + AOP123 + AOP124 + AOP125, pri čemer:

- AOP110 so čisti prihodki od prodaje;
- AOP121 je povečanje vrednosti zalog proizvodov in nedokončane proizvodnje;
- AOP122 je zmanjšanje vrednosti zalog proizvodov in nedokončane proizvodnje;
- AOP123 so usredstveni lastni proizvodi in lastne storitve;
- AOP124 so subvencije, dotacije, regresi, kompenzacije in drugi prihodki, ki so povezani s poslovnimi učinki ter drugi poslovni prihodki;
- AOP125 so drugi poslovni prihodki.

Vir podatkov za vrednost skupnega prihodka iz poslovanja pri upravičencih, ki vodijo računovodstvo in oddajajo bilance na AJPES, ter enote vloženega dela je izkaz poslovnega izida iz evidence AJPES.

VI. Sklop 2: Skupna vprašanja za vrednotenje

SVV 8 (PP 4A): V kolikšni meri je ukrepanje v okviru programa razvoja podeželja podprlo obnovo, ohranjanje in izboljšanje biotske raznovrstnosti, vključno z območji Natura 2000 in območji z naravnimi ali drugimi posebnimi omejitvami, ter kmetovanja visoke naravne vrednosti in stanja krajin v Evropi?

A. Končni odgovor na evalvacijsko vprašanje (vključno s kratkim opisom pristopa): *[Največ 17,500 znakov = cca. 5 strani]*

A.1 Kratek opis pristopa oz. metodologije vrednotenja

Za odgovor uporabljamo naslednje **kvantitativne metode**:

- Opisna statistika (podatki o izvajanju ukrepov), ki obsega različne opisne podatke kot so vsota, deleži, povprečje, velikostni razredi in različni grafični izrisi.
- Za presojo vplivov ukrepov (zlasti izračun skupnih kazalnikov vplivov) je predvidena uporaba naslednjih metod: DiD metoda (*Difference in Differences*), PSM metoda (*Propensity Score Matching*), regresijska analiza in druge.

Ključen je izračun skupnih kazalnikov vpliva, in sicer I.09: Kmetovanje z visoko naravno vrednostjo (HNV) in I.08: Indeks ptic kmetijske krajine. Poleg tega je predviden še izračun vrste dodatnih kazalnikov kot so trend populacije metuljev, številčnost kosca in številčnost Natura 2000 vrst ptic vezanih na kmetijstvo. V okviru PRP se sicer ne izvajajo operacije, ki bi neposredno podpirale biotskto raznovrstnost gozdnih ptic, je pa mogoč potencialno negativen vpliv izgradnje gozdnih cest in vlak; ta vpliv n

Ukrepov s prepoznanimi sekundarnimi učinki na prednostno področje 4A ni mogoče preverjati s statističnimi metodami, zato smo rezultate kvantitativnih kazalnikov učinka za te ukrepe ovrednotili v okviru fokusne skupine. Pri oceni sekundarnih učinkov ukrepa M04 in M19 so uporabljene tudi ugotovitve v okviru relevantnih vprašanj za vrednotenje:

- PSVV 2/2: V kolikšni meri naložbe v osnovna sredstva vplivajo na kvalifikacijske vrste in habitatne tipe?
- PSVV 4/2: V kolikšni meri so se upravičenci imeli možnost vključevati in so se vključevali v ukrepe PRP 2014–2020 Sodelovanje in LEADER in kakšen je bil vpliv ukrepov na stanje posameznih kvalifikacijskih vrst in habitatnih tipov na posameznih območjih in v omrežju Natura 2000 kot celoti?
- SVV 17 (PP 6B): V kolikšni meri je ukrepanje v okviru programa razvoja podeželja podprlo lokalni razvoj podeželskih območij?

A.2 Končni odgovor na vprašanje za vrednotenje ter izzivi vrednotenja

Vključenost kmetijskih zemljišč v ukrepe s potencialno pozitivnim vplivom na obnovo, ohranjanje in izboljšanje biotske raznovrstnosti je zadovoljiva, če jo obravnavamo z vidika povečanja skupnih površin vključenih v ukrepe, ki podpirajo biotsko raznovrstnost in/ali krajino, kar potrjuje ugotovitve prejšnjega vrednotenja, ki je obravnavalo rezultate v letu 2016. Vključenost površin v izbrane zahteve za ohranjanje habitatov (na območju določenem za

ohranjanje habitatov) prav tako narašča, vendar je za več operacij še vedno daleč od ciljnih vrednosti vključenosti v ukrep (glede na cilje Vlade RS v Programu upravljanja območij Natura 2000 - PUN). To je problematično zlasti zato, ker so prav te operacije tiste, pri katerih lahko pričakujemo največji učinek na stanje biotske raznovrstnosti na kmetijskih zemljiščih.

Za končni odgovor na vprašanje za vrednotenje sta sicer ključna izračuna skupnih kazalnikov vpliva I.08: Indeks ptic kmetijske krajine in I.09: Kmetovanje z visoko naravno vrednostjo (HNV). Glede kazalnika I.08 ugotavljamo, da statistično ni mogoče potrditi, da je na območjih z večjim deležem izbranih operacij PRP tudi boljše stanje populacij, kar je najverjetneje posledica številnih drugih vplivov oz. značilnosti krajine . Kazalnik I.09 glede na prejšnje vrednotenje na agregatni ravni ostaja relativno konstanten, pri čemer določene spremembe vrst rabe kmetijskih zemljišč znotraj kazalnika lahko pripišemo uporabi drugačne metodologije kartiranja zemljišč (RABA), kar ponovno potrjuje tezo glede omejene uporabne vrednosti samega kazalnika HNV oz. definicije, ki se za njegov izračun uporablja v Sloveniji.

Sami upravičenci sicer ukrepe PRP prepoznavajo kot zelo pomembne za ohranjanje življenjskega prostora rastlinskih in živalskih vrst, istočasno pa tisti, ki se nahajajo na Natura 2000 območjih ocenjujejo, da jim Natura 2000 omejuje kmetovanje, kar še dodatno potrjuje potrebno po izvajanju okoljevarstvenih in naravovarstvenih ukrepov PRP na teh območjih. Kljub relativno visoki stopnji zavedanja pomena ohranjanja narave je eden od glavnih razlogov za izbiro posameznih operacij sicer višja finančna podpora, zato je za povečevanje vpisa v ciljne naravovarstvene operacije ključna tudi njihova ekonomska privlačnost.

V okviru monitoringa za določitev **Slovenskega indeksa ptic kmetijske krajine (SIPKK; angl. FBI)** Društvo za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije (DOPPS) popisuje 115 ploskev, ki so razporejene po kmetijski krajini po celotni Sloveniji. V letu 2018 je bilo popisanih 82 ploskev. Vrednosti indeksa za pretekla tri leta znašajo:

- Leta 2018 je FBI znašal 78,3, kar je za 2,3 % več od leta 2017. Sestavljeni indeks generalistov je bil v letu 2018 90,6 (-2,0% glede na leto 2017). Sestavljeni indeks travniških vrst je v letu 2018 znašal 60,8, kar je za 3,1% več kot v letu 2017.
- Leta 2017 je znašal indeks 76,0, kar je za 0,5% več od leta 2016. Sestavljeni indeks generalistov je bil v letu 2017 92,6 (+3,7% glede na leto 2016.), sestavljeni indeks travniških vrst 57,7 (-2,9% glede na leto 2016).
- Leta 2016 je znašal indeks 75,5, kar je za 3,9% več od leta 2015. Sestavljeni indeks generalistov je bil v letu 2016 88,9 (+3,5% glede na leto 2015), travniških vrst 60,6 (-3,7% glede na leto 2015).

SIPKK-a kaže zmeren upad v obdobju 2008-2018, enako velja za trend travniških vrst. Trendi populacij 14 od 29 vrst so v upadu, za 12 od 29 vrst pa stabilni ali v porastu. Trenutna medletna rast indeksov še ne pomeni nujno tudi obrata trendov, saj gre lahko zgolj za kratkoročno nihanje populacij. Zaključki o porastu ali upadu populacije morajo vedno izhajati iz analize dolgoročnih trendov. Pri interpretaciji teh trendov seveda ne moremo izključiti drugih vplivov na populacije ptic kmetijske krajine, kot so klimatske spremembe, pojavi epidemije in razmere na prezimovališčih oziroma selitvenih poteh. Vsi ti (potencialni) vplivi lahko nastopajo sočasno in se prepletajo z načinom kmetovanja kot dodatnim dejavnikom. Ne glede na to pa daleč največ

dokazov potrjuje, da so spremembe kmetijskih praks (predvsem v smeri večje intenzivnosti) ključni dejavnik pri upadu populacij ptic kmetijske krajine. V splošnem torej velja, da intenzifikacija kmetijstva povzroča negativne trende ptic kmetijske krajine (Donald et al. 2001). Po enajstih zaporednih letih monitoringa postaja nabor podatkov dovolj velik, da lahko z večjo verjetnostjo sklepamo, da izračunani trendi odražajo dejanske trende v naravi. Ali zadnji podatki pomenijo dejansko izboljšavo (stabilizacijo) trendov pa bodo pokazala šele naslednja leta.

V enajstih letih (2008-2018) je indeks ptic kmetijske krajine upadel na 78,3, indeks travniških vrst ptic v kmetijski krajini pa na 60,8. Enajstletni trend kaže zmerni upad, kljub rasti indeksa tretje leto zapored. Kljub temu lahko ob upoštevanju dejstva, da se je večji del operacij, ki prispevajo k ohranjanju biotske raznovrstnosti znotraj ukrepa KOPOP, začelo izvajati šele leta 2015 (npr. Trajno travinje I in II ; ohranjanje mejic), zaključimo, da imajo ti ukrepi dober potencial za pozitiven vpliv na biotsko raznovrstnost (bruto in neto). Za bolj zanesljivo oceno vpliva ukrepa KOPOP na stanje populacij vrst ptic kmetijske krajine pa sicer potrebna daljša časovna vrsta (primerjava nabora operacij KOPOP in KOP, ki se je izvajal do leta 2014, neposredno namreč ni mogoča).

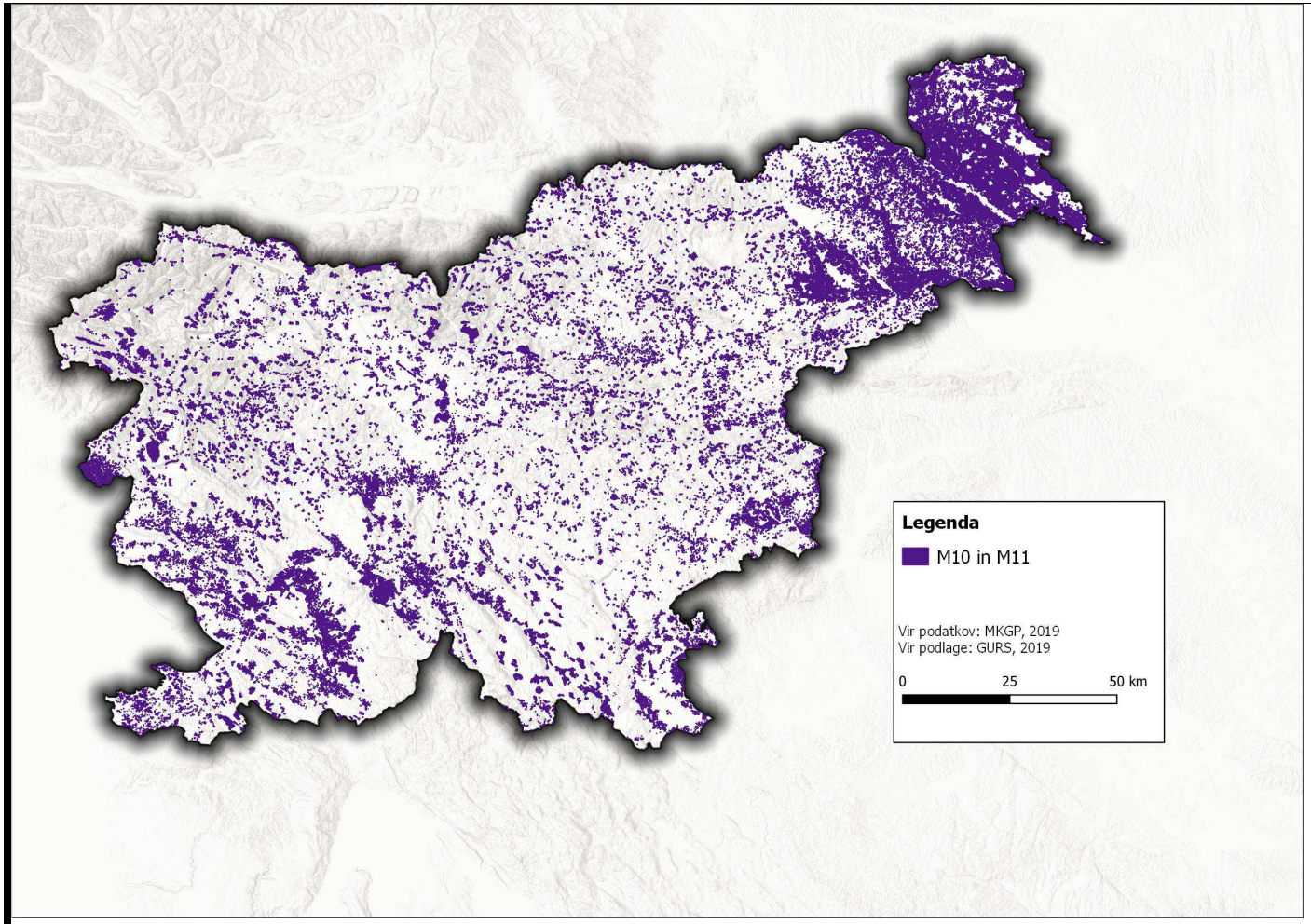
Pristop, uporabljen za primerjavo raznolikosti pogostih vrst ptic na področjih glede na delež uporabe operacij KOPOP, je opisan v razdelku B.4 znotraj tega SVV. Rezultati ne kažejo razlik med območji, kjer je izvajanje operacij za podporo ohranjanju biotske raznolikosti intenzivnejše (testna skupina), in tistimi z manjšim deležem izvajanja (kontrolna skupina).
Eden od razlogov za takšen rezultat je dejstvo, da na raznolikost vrst ptic na nekem področju vpliva vrsta dejavnikov, in da je zelo pogosto prevladujoč dejavnik sama krajina (in krajinski elementi), ki bistveno pogojujejo razširjenost in pogostost posamezne vrste. To kažejo tudi rezultati regresijskega modela (DOPPS 2018), kjer so plačila KOPOP in EK z vidika statistične značilnosti kovariat šele na 7. mestu. Spremenljivke, ki imajo veliko večji pomen za razlago raznolikosti ptic kmetijske krajine so tako delež gozda, plačila OMD, raznolikost kmetijskih rastlin, Natura 2000 in raznolikost krajine.

Kazalnik vpliva I.09. Kmetovanje z visoko naravno vrednostjo je izračunan na podlagi analize dejanske rabe zemljišč (RABA: barjanski travniki (1321), trajni travniki (1300), kmetijska zemljišča v zaraščanju (1410), ekstenzivni sadovnjaki (1222), drevesa in grmičevje (1500), preostala zamočvirjena zemljišča (4220), trstičja (4210) in barja (4100)). Skupna površina HNV v letu 2018 znaša 445.337 ha. Skupne vrednosti za posamezna leta se ne razlikujejo bistveno in zmerno naraščajo. V letu 2013 je znašala površina HNV 438.344 ha; v letu 2017 se je povečala za 2,24%, in sicer na 448.168 ha. V zadnjem proučevanem letu (2018) se je površina povečala v primerjavi z 2013 za 1,6 %, in sicer na 445.337 ha. Nihanje vrednosti HNV je vsaj delno povezano z metodologijo izračuna kazalnika, saj se izračunava kot sprememba v strukturi kmetijstva, ki imajo potencialni (ne pa dejanski) vpliv na kmetovanje z visoko naravno vrednostjo. Analiza sprememb površin kaže, da na delu površin prihaja do zaraščanja, a se je skupna vrednost HNV le zanemarljivo povečala. Izračun kazalnika je sicer obvezen in je pripravljen na podlagi veljavne metodolgoije, a je potrebno opozoriti, da za interpretacijo stanja narave v kmetijski krajini ali vrednotenja vpliva PRP nanjo ni uporaben. Kazalnik se namreč naslanja le na grobe kategorije dejanske rabe zemljišč in ne temelji na kartiranju dejanskega stanja habitatov (in sprememb v njem). Metodologijo za izračunavanje HNV je mogoče izboljšati ob predpostavki, da so na voljo boljši prostorski, ki vsebujejo najmanj informacije o tem, ali se s površino intenzivno gospodari ali ne in kakšna je ocena vrednosti biotske raznovrstnosti posameznih površin.

Podpora PRP v danem obdobju v smislu obnove, ohranjanja in krepitve biotske raznovrstnosti glede na kazalnik **R7** presega načrtovano ciljno vrednost kazalnika. Biotsko raznovrstnost in/ali krajino je leta 2018 podpiralo 44,75 % kmetijskih zemljišč z zahtevkom, kar je 11,70% odstotnih točk več od ciljne vrednosti PRP-a 2014-2020 (33,05%).

Delež površinskih ukrepov, ki podpirajo biotsko raznovrstnost in/ali krajine, ostaja na podobni, zadovoljivi ravni kot ob prejšnjem vrednotenju, in sicer se je z 32,59 % v letu 2016 povečal na 33,71% v letu 2018. Takšen rezultat je pričakovan, saj vstop v operacije KOPOP, ki jih kazalnik meri, z izjemo ciljnih naravovarstvenih operacij ni več možen. Sama površina vključenih zemljišč na agregatni ravni ni dovolj za vrste prispevka PRP, tj. ali gre za ciljne naravovarstvene operacije, operacije, ki ohranjajo pestrost in mozaičnost kmetijske kulturne krajine oz. zgolj za posreden prispevek k ohranjanju biotske raznovrstnosti. Delež kmetijskih zemljišč, na katerih se izvajajo ciljne naravovarstvene operacije (VTR, MET, STE in HAB), znaša 1,44% in delež teh operacij vsako leto narašča (leta 2017 je znašal 1,28%). Poleg tega je prišlo do rahlega povečanja deleža kmetijskih zemljišč na katerih se izvajajo operacije, ki ohranjajo pestrost in mozaičnost kmetijske kulturne krajine (2018: 5,66%; 2017: 5,57%) ter deleža kmetijskih zemljišč, na katerih se izvajajo operacije z neposrednim okoljskim učinkom in posrednim učinkom na biotsko raznovrstnost (2018: 27,19%; 2017: 26,86%)

Slika SVV8-1: Prikaz površinskih ukrepov (M10 in M11) ki prispevajo k ohranjanju biotske raznovrstnosti, Natura 2000 vrst in habitatov ter krajin

Število **koscev** (*Crex crex*) smo analizirali na zemljiščih, kjer sta se izvajala specifična ukrepa VTR_KOS in STE_KOS. Število koscev se spremlja na Natura 2000 območjih pomembnih za ptice (SPA območja). V letu 2018 je na 7 SPA območjih v Sloveniji – brez Ljubljanskega barja – zabeleženih največ koscev v zadnjih 15 letih. Na Cerkniškem jezeru je bilo zabeleženo največje število, tj. 113 koscev. Istočasno je izračun pokazal da je na Cerkniškem jezeru skoraj dosežena ciljna KOPOP površina (ha) glede na Program upravljanja Natura 2000 območij (PUN Priloga 6.3), saj odstotek doseganja ciljne vrednosti znaša kar 92,33 %

(744,16 ha od ciljnih 806 ha). To spremlja tudi trend populacije kosca na Cerkniškem jezeru, kjer je opazna 3,8% letna rast številčnosti te vrste.

Spremembo deleža trajnih travnikov in njiv na območju Ljubljanskega barja smo izračunali kot odstotek površin, ki so imele oznako »RABA 1100« (njive) in »RABA 1300« (trajni travniki), upoštevajoč meje SPA območja na Ljubljanskem barju. Poleg tega je bila izračunana skupna površina GERK-ov z zahtevkom VTR_KOS znotraj SPA območja na Ljubljanskem barju. Zemljišč z oznako »RABA 1100« v primerjavi z »RABA 1300« je bilo v letu 2018 28,6% oz. 49,2%, leta 2017 28,5% oz. 49% in leta 2016 29,1% oz. 49,6%. V opazovanem obdobju so bile torej spremembe obeh vrst rabe v območju cca +/-1% , posledično pa lahko obe vrsti rabe interpretiramo kot konstantni. Skupna površina zemljišč na Ljubljanskem barju, kjer se je izvajala operacija VTR_KOS, je znašala v letu 2018 342,67 ha, v primerjavi s 349,04 ha leta 2017 in 318,12 ha leta 2016, kar kaže, da gre sprememba v smeri večjega izvajanja ukrepa VTR_KOS. Vseeno pa gre za relativno majhno spremembo glede na celotno območje Ljubljanskega barja. Glede na to, da na podlagi obstoječih podatkov o izvajanju ukrepa KOPOP in/ali opisa habitatov podrobnejša analiza ni mogoča, zato sklepamo, da so spremembe v zmanjšanju števila samcev (parov) najverjetneje posledica načina obdelave tal območju Ljubljanskega barja. Poročilo DOPPS denimo navaja, da je vzrok zmanjšanja populacije intenziviranje kmetijstva.

Na SPA Kras je bilo v letu 2018 preštetih 68 osebkov **velikega skovika**, na Ljubljanskem barju pa 54 osebkov. Glede na analizo DOPPS v letu 2018 je za populacijo velikega skovika na Krasu za obdobje 2006-2018 ugotovljen strm upad, kar je verjetno povezano z zaraščanjem. Trend vrste na Ljubljanskem barju je za obdobje 2004-2018 stabilen.

Na podlagi rezultatov raziskav razširjenosti in številčnosti populacij strašničinega in temnega mravljiščarja v letu 2018 in pri primerjavi s predhodnimi leti monitoringa ugotavljamo, da je stanje ohranjenosti strašničinega mravljiščarja (*Phengaris teleius*) in temnega mravljiščarja (*Phengaris nausithous*) neugodno, kljub temu, da obstajajo ciljne operacije (MET) za ti dve vrsti.

Doseganje ciljnih vrednosti površin trajnih travnikov znotraj operacij VTR, MET, STE in HAB je (razen v primeru STE) še daleč od ciljnih vrednosti (HAB: 23,9 %; MET:43,3 %; VTR: 42,1%). Delež vključenih zemljišč se sicer počasi povečuje, a je še vedno zelo daleč od ciljev iz PUN 2000, posledično pa lahko sklepamo, da do konca sedanje finančne perspektive ti cilji ne bodo doseženi.

Razlog za slabo vključenost v ciljne naravovarstvene operacije HAB, STE, VTR in MET je najverjetneje nezadostna finančna podpora glede na omejitve, ki jih prinašajo navedene operacije. Od 188 anketiranih upravičencev jih je 12 % vključenih v operacijo HAB, 4 % v operacijo MET, 1% v operacijo VTR in 0 % v operacijo STE. 36 % teh je v anketi navedlo, da so izbrali kakšno drugo operacijo zaradi višje finančne podpore, 14 % jih meni, da je izvajanje drugih zahtev lažje in pa da nimajo ekonomske koristi od košnje in paše, zato omejitve znotraj ukrepov vidijo kot omejujoče.

Analiza v okviru tega vprašanja naslavlja tudi **omilitveni ukrep** Okoljskega poročila za Program razvoja podeželja 2014-2020, ki se nanaša na splošno analizo učinkov ukrepov PRP na kvalifikacijske vrste in habitatne tipe oz. Natura območja, kjer je osrednja ugotovitev nedoseganje ciljnih vrednosti v ciljne naravovarstvene operacije. Odgovor deloma naslavlja tudi **omilitveni ukrep**

vezan na omejitve pri vpisu operacije »Ohranjanje mejic« (v okviru priporočil).

Zaključki, ki so podlaga za priporočila	Priporočila
Ukrepanje v okviru programa razvoja podeželja je podprlo obnovo, ohranjanje in izboljšanje biotske raznovrstnosti, vključno z območji Natura 2000 in območji z naravnimi ali drugimi posebnimi omejitvami, pri čemer se kmetovanje visoke naravne vrednosti in stanja krajin v Sloveniji postopoma povečuje. Vrednotenje na splošno ugotavlja pozitiven vpliv PRP na stanje biotske raznovrstnosti, obenem pa ni mogoče z gotovostjo trditi, da so na območjih z večjo intenzivnostjo ukrepov statistično značilno pozitivni vplivi programa.	1. Glede na to, da so za ohranjanje habitatov in izboljšanje biotske raznovrstnosti znotraj PRP oblikovane štiri ciljne operacije, v katere pa je vpis še vedno relativno nizek, je treba razmisliti o povečanju privlačnosti teh operacij z vidika finančne podpore. Hkrati je pomembno, da je ekonomska privlačnost operacij KOPOP zastavljena na način, da si ukrepi medsebojno ne konkurirajo (tj. da na opredeljenih območjih deluje kot ključni faktor pri odločanju za vstop v ciljne naravovarstvene operacije). Upoštevajoč PUN priporočilo zadeva tudi operacije KRA_MEJ Ohranjanje mejic (na Ljubljanskem barju); HAB_KOS: Košnja/paša ni dovoljena do 30.6.; KRA_VTSA: Visokodebelni travniški sadovnjaki; ter HAB_MRVA: Spravilo mrve s travinja. V primeru operacije KRA_MEJ je kot dodaten možen ukrep velja razmisliti tudi o razširitvi možnosti vpisa operacije, ki je sedaj omejena na uraden kontrolni sloj mejic.
Identificiran je širši problem negativnega vpliva intenziviranja kmetijstva na biotsko raznovrstnost, ciljne vrste in habitate Natura 2000 ter krajinsko raznolikost, tudi preko I. stebra SKP, zato je treba posamezne operacije, ki posredno ali neposredno podpirajo ohranjanje biološke raznolikosti, spremeniti v finančno bolj privlačne.	2. Glede na to, da je na posameznih področjih bolj zanimivo vključevanje kmetov v sheme znotraj I. stebra, predlagamo, da se pri določanju višine izplačil razmisli o možnostih višjih izplačil za okoljevarstvene sheme, ohranjanje trajnostnega kmetovanja in ukrepe na območjih, kjer (še) ni intenzivnega kmetovanja.

B. Podroben opis pristopa oz. metodologije in rezultatov vrednotenja

B.1 Programirani ukrepi s primarnim prispevkom

Primarno programirani ukrepi / podukrepi za kmetijstvo:

M01.1: Podpora za dejavnosti poklicnega usposabljanja in pridobivanje spretnosti (znanje) - Usposabljanja ki so osredotočena zlasti na kmete, ki se želijo ali pa so že vključeni v ukrepa M10 in M11 (tj. ključna okoljevarstvena ukrepa).

M02.1: Podpora za pomoč pri uporabi svetovanja (svetovanje) - Dostop do svetovalnih storitev na področju Natura 2000, in območji z naravnimi ali drugimi posebnimi omejitvami ter kmetovanja visoke naravne vrednosti in stanja krajin v Evropi prispeva k boljšemu prenosu znanja glede pomena in načinov trajnostne rabe naravnih virov ter obnove, vzdrževanja in povečevanja biotske raznovrstnosti na kmetijskih zemljiščih.

M.10: Kmetijsko-okoljska podnebna plačila - V okviru ukrepa M10 se izvajajo zahteve, ki zmanjšujejo potencialno negativne vplive kmetijstva na okolje, ohranjajo naravne danosti, biotsko raznovrstnost in tradicionalno kulturno krajino ter varujejo zavarovana območja.

M.11. Ekološko kmetovanje (11.1 – Plačila za preusmeritev v prakse in metode ekološkega kmetovanja, 11.2 – Plačila za ohranitev praks in metod ekološkega kmetovanja) - Podpora za ukrep M11 bo z naravi prijaznimi kmetijskimi praksami pripomogla k ohranjanju oziroma izboljševanju biotske raznovrstnosti.
M16: Sodelovanje (M16.5: Podpora za skupno ukrepanje za blažitev podnebnih sprememb ali prilagajanje nanje ter za skupne pristope k okoljskim projektom in stalnim okoljskim praksam (sodelovanje, znanje, inovacije) in M16.2: Podpora za pilotne projekte ter za razvoj novih proizvodov, praks, procesov in tehnologij in podukrepov) - ukrep prispeva k spodbujanju učinkovitih oblik sodelovanja med različnimi subjekti, ki bodo prispevali k ohranjanju biotske raznovrstnosti, doseganju ciljev Natura 2000, vzdrževanja sistemov kmetovanja visoke naravne vrednosti in krajinske pestrosti ter krepitvi inovativnih pristopov in oblik sodelovanja na področju trajnostnega kmetovanja. Pilotni projekti v okviru ukrepa M16 za analizo biotske raznovrstnosti bodo razdeljeni na projekte, ki prispevajo k ohranjanju biotske raznovrstnosti in ekološke mreže Natura 2000 (naravovarstveni projekti) in projekte, povezane z drugimi okoljskimi komponentami (okoljski projekti).

Ukrepa M10 in M11 neposredno vplivata na prednostno področje 4A in sta tudi primarno programirani znotraj tega področja. Prav tako so v okviru 4A programirani ukrepi M1, M2 in M16 ki imajo vključeno izobraževanja, programe in/ali projekte, ki prispevajo k ohranjanju biotske raznovrstnosti, Natura 2000 ciljnih vrst in habitatov, ohranjanju kulturne krajine in področij s posebnim omejitvami. Njihov prispevek na prednostno področje 4A ni lahko merljiv zato bo opisan deskriptivno pri izračunu deleža upravljalcev vključenih v ukrepe M01, M02 i M16, ki imajo povezavo s temami prednostnega področja 4A.

Čeprav je ukrep M13 načrtovan predvsem v okviru prednostne naloge 4A, ne prispeva neposredno k ohranjanju biotske raznovrstnosti.

Primarno programirani ukrepi / podukrepi za gozdarstvo

M08.4 Podpora za odpravo škode v gozdovih zaradi gozdnih požarov ter naravnih nesreč in katastrofičnih dogodkov – ukrep prispeva k prednostnemu področju 4A preko podpore za odpravo škode in obnova gozdov po naravni nesreči ter ureditve gozdnih vlak potrebnih za izvedbo sanacije gozdov. Vpliv ukrepa na biotsko raznovrstnost je po drugi strani lahko negativen, saj izgradnja vlak terja povečano količino posekanega drevja in nemir (hrup, povečano število obiskovalcev ipd.).

Evalvacijski kriteriji (hipoteze)	Kazalniki	Viri podatkov / metode zbiranja podatkov	Metoda za analizo oz. izračun kazalnikov	Rezultati
	Skupni kazalniki vpliva (I)			
Biotska raznovrstnost na zemljiščih z zahtevkom je bila obnovljena, ohranjena in okrepljena	I.08: Indeks ptic kmetijske krajine (FBI)	Monitoring ptic kmetijske krajine (DOPPS)	Opisna statistika / *Difference in Differences* (DiD) ali regresijska analiza ali GLMM glede na površine vključene v KOPOP in EK Fokusna skupina 8: Biotska	SIPKK (2018)=78,3 SIPKK (2017)= 76,0 SIPKK (2016)=75,5

		raznovrstnost	
I.09: Kmetovanje z visoko naravno vrednostjo (HNV)	delež kmetijske površine ki vodi do zemljišča z visoko naravno vrednostjo (HNV) – podatki RABA[86]	Prostorska analiza *Difference in Differences* Fokusna skupina 8: Biotska raznovrstnost	2013: (65,66 %) 2017: (65,97 %) 2018: (65,74 %)
Skupni kazalniki rezultatov/ciljev (R/T)			
R7 / T9 - delež kmetijskih zemljišč, za katera so bile sklenjene pogodbe o upravljanju za podpiranje biotske raznovrstnosti in/ali krajin[87]	ARSKTRP – baza upravičencev MKGP (RABA[88])	Opisna statistika	2016: 38,53 % 2017: 44,22 % 2018: 44,75%
Skupni kazalniki učinka (O)			
O.5: Skupna površina (ha)	ARSKTRP – baza upravičencev	Opisna statistika	354.796
O.6: Podprto fizično območje (izbrane zahteve M10 in M11)[89]	ARSKTRP – baza upravičencev	Opisna statistika	132.197
O.7: Število podprtih pogodb (izbrane zahteve M10 in M11)[90]	ARSKTRP – baza upravičencev	Opisna statistika	8.605

[86] V denominatorju se upoštevajo naslednje šifre RABA: 1100, 1160, 1180, 1190, 1211, 1212, 1221, 1222, 1230, 1240, 1300, 1321, 1800, 1600. Tem površinam so dodane širfre RABA, ki niso kmetijske površine in so specifične za HNV: 1500, 4100,4210, 4220.

[87] Upošteva se največja površina znotraj vsake od kategorij zahtev: gnojenje (POZ_NMIN, POZ_POD, POZ_NIZI, HML_NMIN, HML_POKT, HML_NIZI, HML_KOMP, SAD_EKGN, VIN_EKGN, TRZ_I_NIZI, TRZ_II_NIZI, HAB_ORGG,VOD_POD), varstvo rastlin (POZ_FFSM, POZ_MEHZ, POZ_FFSV, SAD_VABE, SAD_KONF, SAD_MEHZ, VIN_VABE, VIN_KONF, VIN_MEHZ, VOD_FFSV), posevki (POZ_ZEL, POZ_NEP, VOD_ZEL, VOD_NEP), kolobarjenje (POZ_KOL), obdelava (POZ_KONZ, SAD_POKT, VIN_POKT, VIN_MEDV), oskrba (KRA_VTSA, KRA_MEJ), planine (KRA_CRED, KRA_PAST), košnja/paša (TRZ_I_NPAS, TRZ_II_NPAS, HAB_KOS, HAB_NPAS, MET_KOS, MET_NPAS, VTR_KOS, VTR_NPAS, STE_KOS, STE_NPAS, KRA_S50, KRA_GRB), genski viri (GEN_SOR) in drugo (HML_BIOV, TRZ_I_MRVA, TRZ_I_OSIL, TRZ_II_OSIL, HAB_MRVA, MET_MRVA, KRA_OGRM, KRA_VARPP, KRA_VARPA) + vse površine, vključene v ukrep M11.

[88] V denominatorju se upoštevajo naslednje šifre RABA: 1100, 1160, 1180, 1190, 1211, 1212, 1221, 1222, 1230, 1240, 1300, 1321, 1800

[89] Ožji nabor ukrepov oz. zahtev/operacij, in sicer vse površine v M11 in izbrane zahteve/operacije M10 (POZ_KOL, POZ_ZEL, POZ_FFSV, SAD_EKGN, SAD_KONF, SAD_MEHZ, VIN_EKGN, VIN_MEHZ, VIN_INSK, VIN_MEDV, VOD_FFSV, TRZ_I_NPAS, TRZ_I_MRVA, TRZ_I_OSIL, TRZ_II_OSIL, TRZ_II_NPAS, TRZ_II_NIZI, VOD_ZEL, VOD_NEP, KRA_OGRM, KRA_VARPA, KRA_VARPP, KRA_CRED, KRA_PAST, KRA_S50, KRA_GRB, KRA_VTSA, GEN_SOR, GEN_SEME. Operacije: 7. Posebni traviščni habitati (HAB), 8. Traviščni habitati metuljev (MET), 9. Habitati ptic vlažnih ekstenzivnih travnikov (VTR), 10. Steljniki (STE), 17. Ohranjanje mejic (KRA_MEJ).

[90] Ožji nabor ukrepov oz. zahtev/operacij, in sicer vse površine v M11 in izbrane zahteve/operacije M10 (POZ_KOL, POZ_ZEL, POZ_FFSV, SAD_EKGN, SAD_KONF, SAD_MEHZ, VIN_EKGN, VIN_MEHZ, VIN_INSK, VIN_MEDV, VOD_FFSV, TRZ_I_NPAS, TRZ_I_MRVA, TRZ_I_OSIL, TRZ_II_OSIL, TRZ_II_NPAS,

Dodatni kvantitativni kazalniki			
Delež površinskih ukrepov, ki podpirajo biotsko raznovrstnost in/ali krajine [91]	ARSKTRP – baza upravičencev, SURS	Opisna statistika	2016:32,59 % 2017:33,20 % 2018:33,71 %
Število koscev (*Crex crex*) na zemljiščih z ukrepi PRP, v primerjavi z zemljišči kjer se izvaja ukrep M10	Poročila za monitoring Natura 2000 ARSKTRP – baza upravičencev	Opisna statistika, regresijska analiza (analiza časovne vrste)	+ 3,8% letno na Cerkniškem jezeru z največjo površino pod VTR_KOS in STE_KOS
Število koscev (*Crex crex*) na zemljiščih, kjer se izvaja ukrep M10, v primerjavi z zemljišči z intenzivnim kmetijstvom (1. steber) (število parov /ha);	Poročila za monitoring Natura 2000 ARSKTRP – baza upravičencev	Opisna statistika, regresijska analiza (analiza časovne vrste)	Glej dolgi odgovor na vprašanje za vrednotenje v razdelku B.4
Število koscev (*Crex crex*) na zemljiščih, kjer se izvajata operaciji VTR in STE, v primerjavi z zemljišči z intenzivnim kmetijstvom (1. steber) (število parov /ha)	Poročila za monitoring Natura 2000 ARSKTRP – baza upravičencev	Opisna statistika, regresijska analiza (analiza časovne vrste)	Glej dolgi odgovor na vprašanje za vrednotenje v razdelku B.4
Nahajališča velikega skovika (*Otus scops*) glede na delež površin z ukrepi MET_KOS, KRA_VTSA, KRA_MEJ, MET_KOS in HAB_KOS (250 m radij)	Poročila za monitoring Natura 2000 ARSKTRP – baza upravičencev	Opisna statistika, GML (logistična regresija)	Zmeren upad na raziskovalnih območjih skupaj (Kras, Ljubljansko barje in Goričko) za obdobje 2004-2018
Velikost izbranih populacij (*Phengaris teleius , P.*	Monitoring izbranih vrst metuljev (CKFF),	Opisna statistika, regresijska analiza (analiza časovne	Glej dolgi odgovor na vprašanje za

TRZ_II_NIZI, VOD_ZEL, VOD_NEP, KRA_OGRM, KRA_VARPA, KRA_VARPP, KRA_CRED, KRA_PAST, KRA_S50, KRA_GRB, KRA_VTSA, GEN_SOR, GEN_SEME. Operacije: 7. Posebni travišči habitati (HAB), 8. Travišči habitati metuljev (MET), 9. Habitati ptic vlažnih ekstenzivnih travnikov (VTR), 10. Steljniki (STE), 17. Ohranjanje mejic (KRA_MEJ).

[91] Ožji nabor ukrepov oz. zahtev/operacij, in sicer vse površine v M11 in izbrane zahteve/operacije M10 (POZ_KOL, POZ_ZEL, POZ_FFSV, SAD_EKGN, SAD_KONF, SAD_MEHZ, VIN_EKGN, VIN_MEHZ, VIN_INSK, VIN_MEDV, VOD_FFSV, TRZ_I_NPAS, TRZ_I_MRVA, TRZ_I_OSIL, TRZ_II_OSIL, TRZ_II_NPAS, TRZ_II_NIZI, VOD_ZEL, VOD_NEP, KRA_OGRM, KRA_VARPA, KRA_VARPP, KRA_CRED, KRA_PAST, KRA_S50, KRA_GRB, KRA_VTSA, GEN_SOR, GEN_SEME. Operacije: 7. Posebni travišči habitati (HAB), 8. Travišči habitati metuljev (MET), 9. Habitati ptic vlažnih ekstenzivnih travnikov (VTR), 10. Steljniki (STE), 17. Ohranjanje mejic (KRA_MEJ).

nausithous) na kmetijskih zemljiščih, kjer se izvaja operacija MET	Poročila za monitoring Natura 2000 ARSKTRP – baza upravičencev	vrste)	vrednotenje v razdelku B.4
Učinkovitost operacije MET v ohranjanju populacij izbranih vrst metuljev (*Phengaris teleius , P. nausithous*)	Monitoring izbranih vrst metuljev (CKFF), Poročila za monitoring Natura 2000 ARSKTRP – baza upravičencev	Opisna statistika, regresijska analiza (analiza časovne vrste)	Glej dolgi odgovor na vprašanje za vrednotenje v razdelku B.4
Delež kmetijskih zemljišč na katerih se izvajajo *ciljne naravovarstvene operacije* (VTR, MET, STE in HAB)[92]	ARSKTRP – baza upravičencev	Opisna statistika, prostorska analiza (relevantne površine ukrepa M10 delimo s celotno površino KZU)	2018: HAB:4724 ha (0,78%) MET: 621 ha (0,10%) VTR: 1320 ha (0,22%) STE: 15 ha (0,002%) 2017: HAB: 3813 ha (0,63%) MET: 601 ha (0,10%) VTR: 1288 ha (0,21%) STE: 15 ha (0,002%)
Delež kmetijskih zemljišč na katerih se izvajajo operacije, ki ohranjajo *pestrost in*	ARSKTRP – baza upravičencev	Opisna statistika, prostorska analiza (relevantne površine ukrepa M10 delimo s celotno	2018: 34.007 ha (5,66 %)

[92] Zemljišča, na katerih se izvajajo ciljne naravovarstvene operacije (VTR, MET, STE in HAB). Izračun kazalnika je drugačen kot v letu 2017 (ne upoštevajo se le površine znotraj ukrepa M10, ampak vsa kmetijska zemljišča), zato podatki niso primerljivi!

mozaičnost kmetijske kulturne krajine[93]		površino KZU)	2017: 33.514 ha (5,57 %)
Delež kmetijskih zemljišč, na katerih se izvajajo operacije z *neposrednim okoljskim učinkom in posrednim učinkom na biotsko raznovrstnost*[94]	ARSKTRP – baza upravičencev	Opisna statistika, prostorska analiza (relevantne površine ukrepa M10 delimo s celotno površino KZU)	2018: 163.769 ha (27,19%) 2017: 161.762 ha (26,86%)
Odstotek dosežene ciljne vrednosti površin trajnih travnikov (VTR, MET, STE in HAB)	MKGP - Analiza podatkov o izvajanju (bruto površine) PUN	Opisna statistika (površino podprtih zemljišč (ha) z zahtevkom, vključenih v naravovarstvene operacije VTR, MET, STE in HAB bomo delili s ciljnimi vrednostmi površin VTR, MET, STE in HAB glede na PUN)	HAB: 23,9 % MET:43,3 % VTR: 42,1% STE: 193%
Sprememba deleža trajnih travnikov in njiv na območju Ljubljanskega barja	MKGP - Analiza podatkov o izvajanju (bruto površine) ARSKTRP – baza upravičencev MKGP (RABA)	Analiza podatkov (površina podprtih zemljišč (ha) z zahtevkom)	RABA 1100 : RABA 1300 2018: 28,6% : 49,2% 2017: 28,5% : 49% 2016: 29,1% : 49,6% VTR_KOS zahtevek na območju Ljubljansko barje: 2018:342,67 ha

[93] Zemljišča, na katerih se izvajajo operacije, ki ohranjajo pestrost in mozaičnost kmetijske kulturne krajine (TRZ_I_NPAS, TRZ_I_MRVA, TRZ_I_OSIL, TRZ_II_OSIL, TRZ_II_NPAS, KRA_OGRM, KRA_VARPA, KRA_VARPP, KRA_CRED, KRA_PAST, KRA_S50, KRA_GRB, KRA_VTSA, KRA_MEJ, GEN_SOR, GEN_SEME). Izračun kazalnika je drugačen kot v letu 2017 (ne upoštevajo se le površine znotraj ukrepa M10, ampak vsa kmetijska zemljišča), zato podatki niso primerljivi!

[94] Zemljišča, na katerih se izvajajo operacije z neposrednim okoljskim učinkom in posrednim učinkom na biotsko raznovrstnost (TRZ_II_NIZI, POZ_KOL, POZ_NEP, POZ_ZEL, POZ_FFSV, SAD_EKGN, SAD_KONF, SAD_MEHZ, VIN_EKGN, VIN_MEHZ, VIN_INSK, VIN_MEDV, VOD_ZEL, VOD_FFSV, VOD_NEP). Izračun kazalnika je drugačen kot v letu 2017 (ne upoštevajo se le površine znotraj ukrepa M10, ampak vsa kmetijska zemljišča), zato podatki niso primerljivi!

				2017: 349,04 ha 2016:318,12 ha
	Število izvedenih izobraževanj (M01), svetovanj (M02), in projektov sodelovanja (M16), ki prispevajo k obnovi, ohranjanju in izboljšanju biotske raznovrstnosti, po vrstah vsebin, po letih	ARSKTRP – baza upravičencev	Opisna statistika, vsebinska analiza podatkov o izvajanju	Glej dolgi odgovor na vprašanje za vrednotenje v razdelku B.4
	Razlogi za slabo vključenost v HAB, STE, VTR in MET	Upravičenci ukrepa M10	Anketa 7: Privlačnost ciljnih naravovarstvenih operacij	Nezadostna finančna podpora v primerjavi z drugimi operacijami – 36 % Ne izpolnjujem osnovnih pogojev in zahtev za ciljne naravovarstvene operacije (MET, VTR, STE, HAB), zato sem se odločil za splošnejše operacije – 15 % Lažje izvajanje zahtev – 15 %
	Odstotek vključenosti v HAB in VTR zahteve glede na vključenost v KOP 2007-2014	ARSKTRP – baza upravičencev	Opisna statistika	HAB (KOP):686,9 ha (2015-18:580 % 2018:713 %) VTR (KOP): 376,4 ha (2015-18: 303 % 2018: 326%)

B.2 Programirani ukrepi s sekundarnim prispevkom

Ukrepi / podukrepi programirani v okviru drugih prednostnih področij, ki imajo sekundarni učinek na PP 4A:

M04.1: Podpora za naložbe v kmetijska gospodarstva (v okviru PP 2A) - ukrep je namenjen predvsem spodbujanju prestrukturiranja v smeri *trajnostnega* modela razvoja, katerega del je tudi prilagoditev kmetovanja na okoljsko občutljivih območjih, pomembnih z vidika varovanja naravnih virov.

M06.3: Pomoč za zagon dejavnosti, namenjena razvoju majhnih kmetij (v okviru PP 2A) - za pridobitev finančne podpore bodo

prednostno podprte tiste majhne kmetije, ki bodo v poslovnem načrtu izkazale prispevek k skrbi za okolje, npr. preusmeritev v ekološko pridelavo kmetijskih pridelkov, dejavnosti, ki prispevajo k razvoju kmetije v smeri trajnostnega kmetijstva.
M19.2: Podpora za izvajanje operacij v okviru strategije lokalnega razvoja, ki ga vodi skupnost (v okviru PP 6B) - varstvo okolja in ohranjanje narave je eno izmed štirih tematskih področij ukrepanja, ki so ključna pri zasledovanju lokalnih razvojnih potreb.
M19.3: Priprava in izvedba aktivnosti sodelovanja LAS (v okviru PP6B) - predvideno je tudi financiranje skupnih okoljskih operacij.

Dodatno vidimo sekundarni učinek na prednostno področje 4A s strani podukrepa:
M03.1: Podpora za novo sodelovanje v shemah kakovosti - sheme kakovosti imajo v svojih pravilih proizvodnje višje standarde glede varovanja okolja in posredno ter neposredno vplivajo na višjo raven zavedanja o pomenu varovanja okolja. Poseben poudarek bo namenjen ekološkemu kmetovanju, ki ima številne pozitivne učinke na ohranjanje biotske raznovrstnosti, kakovosti tal in voda. Glede na to, da je ekološko kmetovanje načrtovano v okviru PN 4, smo opredelili sekundarni vpliv na to prednostno nalogo.

Evalvacijski kriteriji (hipoteze)	Kazalniki	Viri podatkov / metode zbiranja podatkov	Metoda za analizo oz. izračun kazalnikov	Rezultati
Biotska raznovrstnost na zemljiščih z zahtevkom je bila obnovljena, ohranjena in okrepljena	**Skupni kazalniki učinka (O)**			
	O.1: Skupni javni izdatki (*M04.1, M06.3, , M19.2, M19.3, M03.1*)	ARSKTRP – baza upravičencev	Opisna statistika Fokusna skupina 8: Biotska raznovrstnost	Odobreno: 116.924.494,84 € Izplačano: 42.272.802,63 €
	O.3: Število podprtih dejavnosti/operacij (*M04.1, M06.3, , M19.2, M19.3, M03.1*)	ARSKTRP – baza upravičencev	Opisna statistika Fokusna skupina 8: Biotska raznovrstnost	Odobreno: 5717 Izplačano: 4802

B.3 Predvideni metodološki izzivi in problemi

Upad populacije ptic kmetijske krajine je trend, ki je prisoten na področju celotne Evrope (npr. FBI upada kljub ukrepu M10). Obstaja možnost, da ukrep M10 prispeva k zmanjšanju intenzivnosti upadanja teh populacij, vendar ni zagotovljeno, da se bo z dostopnimi podatki in na le-teh utemeljeni metodologiji lahko ugotovil dejanski vpliv PRP ob hkratnem delovanju številnih drugih (pomembnejših) dejavnikov kot so izvajanje intenzivnih kmetijskih praks (izven PRP), uporaba naravnih virov (lov in krivolov), izguba habitatov (zlasti vlažnih), druge spremembe v ekosistemu (vznemirjanje).
Trend populacije ptic je v upadanju in je podoben kot v drugih državah članicah EU. V analizi trenda upadanja bo prikazano razmerje med investicijami v KOPOP in EK in stanjem FBI kazalnika v sosednjih državah članicah.
Pri izračunu HNV se naslanjamo na podatke RABA, pri čemer raba 1300 trajni travniki vključuje tako intenzivne kot tudi ekstenzivne travnike.

B.4 Dodatna pojasnila in priloge k odgovoru na vprašanje za vrednotenje

I.08: Indeks ptic kmetijske krajine (FBI)

Za oceno populacijskih trendov na manjšem območju (mikro ravni) smo uporabili indikatorje, pridobljene s pomočjo podatkov FBI. Analizirati je možno populacijske trende posameznih vrst ali posebnih oziroma relevantnih vrst ptic, s čimer lahko določimo, ali je možno izločiti hitre spremembe v populaciji med programskim obdobjem. Trendi posameznih vrst lahko pripomorejo k razumevanju mehanizmov, ki poganjajo splošne trende pri pticah kmetijske krajine (Evropska komisija, 2018).

Na mikro ravni smo namesto statistične metode GLMM za interpretacijo učinka uporabili rezultate študije, ki jo je z uporabo metode *Boosted Regression Trees* (BRT) izvedel DOPPS. BRT je metoda, ki združuje strojno učenje (ML) in regresijsko analizo. Deluje s pomočjo velikega števila manjših regresijskih dreves, ki jih algoritem iterativno dodaja v model. Pri tem nova drevesa modelirajo ostanke prejšnjih dreves (Elith et al. 2008; Tanneberger et al. 2010). Metoda se zaradi svojih prednosti precej uporablja v ekologiji (Buston & Elith 2011; Kmecl & Denac 2018). Metoda ima pred ostalimi možnimi metodami nekaj prednosti, predvsem boljšo predikcijsko moč, robusten izbor prediktorjev, avtomatično modeliranje kompleksnih interakcij, modeliranje kompleksnih nelinearnih odnosov, prav tako pa podatkov ni treba predhodno transformirati ali odstranjevati osamelcev (Elith et al. 2008).

Metodo *BRT* je DOPPS uporabil za oceno vpliva izplačil za operacije v KOPOP in EK na raznovrstnost indikatorskih ptic kmetijske krajine. Analiza je pokazala, da relativni vpliv izplačil za operacije v KOPOP in v EK prispeva 7,8% k raznolikosti indikatorskih vrst ptic. Najpomembnejši vpliv na raznolikost indikatorskih vrst ptic v slovenski kmetijski krajini imajo spremenljivke, ki opisujejo značilnosti krajine (prisotnost lesne vegetacije in mozaik kmetijskih rastlin in krajine), višino izplačila za OMD in obseg območij, vključenih v območja Natura 2000.

Dodatno je izračunan tudi I.08. dodatni kazalnik - Število ptic kmetijske krajine, ki se uporablja za oceno potencialnih manjkajočih podatkov FBI (SIPKK) in oceno vplivov na mikro ravni. Nudi bolj robustno hipotetično oceno kot FBI, saj je enota analize povezana s točno določenimi fragmenti strnjenih ali nestrnjenih območij.
Za oceno neto vpliva PRP na I.08. kazalnik na mikro ravni smo uporabili kombinirana dejavnika *Propensity Score Matching (PSM)* in *Difference in Diffferences (DiD)*. Verjetnost, da se bodo razvojne poti razlikovale, je večja, če je že na začetku programa zabeležena heterogenost obeh skupin (in posledično pristranskost pri izbiri). Kombinacija metod PSM in DiD omogoča boljši nadzor nad nepristransko izbiro, tako pri opazovanih kot pri neopazovanih populacijah (Mihalek, 2012).

Metoda *Combined Propensity Score Matching* je bila prilagojena na naslednji način:
- Ker metoda zahteva podatke o območjih pred intervencijo (vpeljava KOPOP in EK v letu 2015), 30 transektov ni bilo uporabljenih, saj so bili opredeljeni šele leta 2016, ko sta programa KOPOP in EK že stekla.
- Kot testna skupina so bila določena območja (transekti z vmesnimi conami 200 m), na katerih je več kot 20% GERK-ov vpisanih v relevantne operacije KOPOP in EK (EK, EKSEME, POZ_POD, POZ_NIZI, POZ_NMIN, POZ_KOL, POZ_FFSV, POZ_NEP, POZ_ZEL, POZ_KONZ, POZ_MEHZ, POZ_FFSM, HML_KOMP, HML_BIOV, HML_POKT, HML_NIZI, HML_NMIN,

SAD_POKT, SAD_EKGN, SAD_MEHZ, SAD_KONF, SAD_VABE, VIN_EKGN, VIN_POKT, VIN_MEHZ, VIN_VABE, VIN_MEDV, VIN_INSK, TRZ_I_NIZI, TRZ_I_MRVA, TRZ_I_OSIL, TRZ_I_NPAS, TRZ_II_NIZ, TRZ_II_OSI, TRZ_II_NPA, HAB_KOS, HAB_NPAS, HAB_MRVA, HAB_ORGG, MET_KOS, MET_NPAS, MET_MRVA, VTR_KOS, VTR_NPAS, STE_KOS, STE_NPAS, VOD_ZEL, VOD_NEP, VOD_POD, VOD_FFSV, KRA_S50, KRA_GRB, KRA_OGRM, KRA_VARPA, KRA_VARPP, KRA_CRED, KRA_PAST, KRA_VTSA, GEN_SOR, GEN_SEME); kontrolna skupina je zajemala transekte, na katerih je bil ta odstotek nižji od 20%. Vse skupine so bile del programa od leta 2015.

- Uporabljene kovariate, na podlagi katerih smo opredelili primerljivost testne in kontrolne skupine, so odstotek območij OMD znotraj transektov (200 m vmesne cone), odstotek območij znotraj transektov, pri katerih je bila RABA = 1100, in odstotek območja transektov znotraj NHV (podatki za leto 2014).
- PMS smo izvajali v programu R s pomočjo paketa MatchIt.
- Število posameznikov in število vrst smo prešteli v podatkovni bazi DOPPS, vključenih je bilo 29 vrst ptic kmetijske krajine.

Od skupno 60 transektov, vključenih v analizo, je bilo v testno kontrolno skupino izbranih po 15 transektov. T-test parametrov »število posameznikov« in »število vrst« ni pokazal nobenih statistično pomembnih razlik med skupinama. Rezultati pa kažejo, da obstaja razlika med številom osebkov v letu 2014 (pred uvedbo KOPOP in EK) in 2018 (po uveljavitvi KOPOP in EK). Število se je namreč tako v testni kot v kontrolni skupini v letu 2018 v primerjavi glede na leto 2014 zmanjšalo. V obeh skupinah je ostalo število vrst v letu 2014 in 2018 nespremenjeno (v povprečju 11-12 vrst na transekt). Ena od možnih razlag za takšen rezultat je lahko povezana z osnovnim naborom podatkov, na katerih smo opravili analize, saj je iz same distribucije Shannon-Wienerjevega indeksa za 29 ptic kmetijske krajine razvidno, da je distribucija indeksa enaka glede na delež KOPOP in EK (transekti v leto 2018, glej SVV8-1 spodaj). Analiza z uporabo *Propensity Score Matching* je tako v testno in kontrolno skupino grupirala območja s podobnim Shannon-Wienerjevim indeksom, z naknadno analizo (*Difference in differences*) pa ni bilo mogoče določiti jasne razlike med tema skupinama. Razlog za take rezultate lahko tiči v dejstvu, da je nabor operacij KOPOP, ki prispevajo k ohranjanju biotske raznolikosti, preširoko definiran. Pomembno pa je poudariti, da je raznolikost ptic kmetijske krajine izjemno kompleksen indeks, odvisen od velikega števila parametrov (to potrjuje tudi analiza *Boosted regeresion trees*), vključno z ekološkimi parametri krajine.

Graf SVV8-1: Distribucija Shannon-Wiener indeska glede na delež KOPOP in EK

Literatura:

- Michalek J. (2012): Counterfactual impact evaluation of EU rural development programmes – Propensity Score Matching methodology applied to selected EU Member States. Volume 1: A micro-level approach. JRC scientific and policy reports. EU 25421 EN
- EUROPEAN COMMISSION – Directorate-General for Agriculture and Rural Development – Unit C.4 (2018): Guidelines. Assessing RDP achievements and impacts in 2019. Part iv - technical annex. Brussels, August 2018.
- KMECL P. & ŠUMRADA T. (2018): Monitoring splošno razširjenih vrst ptic za določitev slovenskega indeksa ptic kmetijske krajine - končno poročilo za leto 2018. – DOPPS, Ljubljana).

I.09: Kmetovanje z visoko naravno vrednostjo (HNV)

Analiza sprememb HNV med 2013 in 2018 kaže pomembne spremembe na območjih, ki v letu 2013 niso sodila v HNV, v letu 2018 pa jih glede na podatke RABA lahko uvrstimo v HNV, in obratno. 48.186 ha (9,8%) površin, ki v letu 2018 niso sodile v HNV, je v letu 2013 bilo del HNV. Po drugi strani 55.172 ha (12,6 %), ki so v HNV sodila v letu 2013, tja ne sodijo več v letu 2018. Ti rezultati kažejo, da obstaja določena razlika v metodologiji kartiranja dejanske rabe zemljišč (RABA), govorijo pa tudi o omejeni uporabni vrednosti samega kazalnika HNV oz. definicije, ki se za njegov izračun uporablja v Sloveniji. Analiza sprememb med kategorijami kaže zlasti povečanje šifre 1500 – drevesa in grmičevje. Druge spremembe niso pomembne in bi lahko bile povezane z metodologijo kartiranja. V skladu s tem so rezultati podrobnejše analize prostorskih sprememb HNV 2013-2018 med

različnimi kategorijami dejanske rabe zemljišč podani v (glej tudi tabelo SVV8-2). Za podrobnejšo analizo sprememb kmetovanja z visoko naravno vrednostjo (HNV) ob uporabi obstoječe metodologije bi se zato moralo uporabiti kartiranje na podlagi enake metodologije v vseh opazovanih obdobjih.

Tabela SVV8-1: Sprememba področij HNV glede na dejansko rabo zemljišč (RABA)

RABA		HNV RABA 2018 (ha)	HNV RABA 2013 (ha)	Razlika 2018-2013	HNV RABA 2018 (ha) znotraj Natura 2000	HNV RABA 2013 (ha) znotraj Natura 2000	Razlika 2018-2013 znotraj Natura 2000
NI HNV				-6986 ha*			1007 ha*
1222	ekstenzivni sadovnjaki	28288	24640	14.81%	4128	3494	18.15%
1300	trajni travniki	350038	360047	-2.78%	92908	97538	-4.75%
1321	barjanski travniki	5740	5964	-3.76%	5434	5574	-2.51%
1410	kmetijska zemljišča v zaraščanju	24543	27415	-10.48%	9362	11087	-15.56%
1500	drevesa in grmičevje	35332	18773	88.21%	13657	6813	100.46%
4100	preostala zamočvirjena zemljišča	44	40	10.00%	44	40	10.00%
4210	trstičja	74	68	8.82%	68	55	23.64%
4220	barja	1280	1404	-8.83%	966	959	0.73%
Skupaj		445338	438352		126567	125560	

*Površina HNV v letu 2013, ki ni kategorizirana kot HNV v letu 2018.

Tabela SVV8-2: Prostorska analiza sprememb HNV (2013-2018) (Raba: barjanski travniki (1321), trajni travniki (1300), kmetijska zemljišča v zaraščanju (1410), ekstenzivni sadovnjaki (1222), drevesa in grmičevje (1500), preostala zamočvirjena zemljišča (4220), trstičja (4210) in barja (4100).

RABA		2013								
		not HNV	1222	1300	1321	1410	1500	4100	4210	4220
2018	not HNV		9,5%	8,9%	7,5%	30,4%	24,6%	1,0%	16,8%	27,4%

	1222	4,7%	70,9%	2,1%	<1%	1,2%	1,8%			
	1300	53,4%	16,5%	86,2%	4,5%	14,9%	8,8%		3,2%	9,6%
	1321	<1%		0,1%	86,9%	<1%	<1%			<1%
	1410	10,7%	1,4%	1,8%	0,5%	38,3%	5,8%		<1%	3,9%
	1500	30,4%	1,7%	0,9%	0,3%	14,5%	58,7%		<1%	2,8%
	4100							99,0%	0,0%	
	4210								54,9%	1,5%
	4220	<1%		<1%	<1%	<1%	<1%		22,4%	54,6%

R7 / T9 - delež kmetijskih zemljišč, za katera so bile sklenjene pogodbe o upravljanju za podpiranje biotske raznovrstnosti in/ali krajin

Podpora PRP v proučevanem obdobju v smislu obnove, ohranjanja in krepitve biotske raznovrstnosti glede na kazalnik R7 presega načrtovano ciljno vrednost kazalnika. Delež kmetijskih zemljišč, za katera so bile sklenjene pogodbe o upravljanju za podpiranje biotske raznovrstnosti in/ali krajin je leta 2018 znašal 44,75 % ha (274.930 ha), kar je za 11,70% odstotnih točk več od ciljne vrednosti PRP-a 2014-2020 (33,05%). Vrednost kazalnika v letu 2016 je znašala 38,53%, v letu 2017 44,22 % in v letu 2018 44,75%.

Delež kmetijskih zemljišč na katerih se izvajajo ciljne naravovarstvene operacije (VTR, MET, STE in HAB) znaša 1,44% in med leti zlagoma narašča (2017: 1,28%). Poleg tega je zabeležena rahla rast deleža kmetijskih zemljišč, na katerih se izvajajo operacije, ki ohranjajo pestrost in mozaičnost kmetijske kulturne krajine (2018: 5,66%; 2017: 5,57%) ter delež kmetijskih zemljišč, na katerih se izvajajo operacije z neposrednim okoljskim učinkom in posrednim učinkom na biotsko raznovrstnost (2018: 27,19%; 2017: 26,86%).

Število koscev (*Crex crex*) na zemljiščih z operacijami VTR_KOS in STE_KOS

Za ugotavljanje vpliva operacij VTR in STE na populacijo kosca (*Crex crex*) smo analizirali površine, vključene v operaciji VTR_KOS in STE_KOS znotraj 8 SPA Natura 2000 območij, na katerih poteka redni monitoring ciljnih vrst ptic (DOPPS, 2018). Število samcev kosca v času od kar se izvajajo operacije znotraj ukrepa M10 (tj. od leta 2015) je prikazano v tabeli SVV8-3 spodaj.

Tabela SVV 8-3: Populacije kosca na izbranih SPA območjih)

	število samcev kosca (*Crex crex*)					Trend populacije kosca (*Crex crex)* na obravnavanih SPA*	Sprememba (letno)	Ciljna vrednost velikosti populacija prema PUN	Ciljna vrednost velikosti habitata prema PUN	Ciljne KOPOP površine (ha) PUN (Priloga 6.3)	Odstotek ciljne vrednosti glede na PUN	Odstotek intenzivnega kmetijstva (RABA 1100)*** znotraj skupne površine SPA območja (%)
	2014	2015	2016	2017	2018							
Ljubljansko barje	114	126	88	61	46	zmeren upad	-5%	290 parov	6050 ha	824	43,02 %	28,30%
Cerkniško jezero	50	61	58	62	113	negotov	+ 3,8%	75 parov	2200 ha	806	**92,33 %**	2,22%
Dolina Reke	11	3	4	5	6	Negotov	- 9,90%	60 parov	vrednost ni znana	330	8,63 %	3,83%
Planinsko polje	14	28	40	21	23	negotov	+ 1,5%	40 parov	920 ha	182	34,95 %	1,17%
Breginjski Stol**	24	24	25	20	33	strm upad	-0,069	70 parov	830 ha	54	0,00 %	0,00%
Nanoščica	21	30	28	19	26	stabilen	+ 1,9%	40 parov	1110 ha	227	51,67 %	4,64%
Snežnik-Pivka	3	6	3	3	8	negotov	-3,40%		1610 ha	368	4,49 %	0,13%
Dobrava-Jovsi	25	18	26	14	15	negotov	-3,70%		510 ha	283	5,45 %	16,03%

*Za obdobje 2014–2018 izračunano na osnovi normaliziranih sumarnih vrednosti za posamezna SPA območja (in ne na osnovi nenormaliziranih vrednosti za vsako popisno ploskev posebej, kot je bilo to v vseh letnih poročilih doslej).
**2004 zabeleženih 84 samcev.
*** Trajni travniki (Raba 1300) so prav tako lahko intenzivno obdelovani.

Na 7 SPA območjih (brez Ljubljanskega barja) je bilo leta 2018 zabeleženih največ koscev v zadnjih 15 letih. Na Cerkniškem jezeru je zabeleženo največje število v obravnavanem obdobju, tj. 113 koscev. Dobro stanje lahko pripišemo naravnim dejavnikom, ki otežujejo intenziviranje kmetijstva, dobrega dela Javnega zavoda Notranjski regijski park, in ukrepa VTR, ki ima na Cerkniškem jezeru zadovoljive učinke (DOPPS, 2018).

Glede na Program upravljanja območij Natura 2000 – PUN, je za vsako SPA območje določena je ciljna vrednost velikosti populacij in velikosti habitatov za kosca (glej tabelo SVV 8-3). V zadnjem stolpcu tabele SVV8-3 so ciljne KOPOP površine, kot jih opredeljuje PUN v Prilogi 6.3.

Po drugi strani se na Ljubljanskem barju upadanje populacije kosca nadaljuje. Že tretje leto zapored je zabeležen nov rekordni **minimum populacije**. Leta 2018 je zabeleženih samo 46 koscev, kar je komaj 15 % od populacije izpred 20 let (1999).

Populacija je **zdesetkana, stanje pa je kritično.** Stanje je kritično še posebej zato, ker je bilo to območje vse do 2016 za kosca (in nasploh za travniške ptice) najpomembnejše, saj predstavlja habitat za cca. 50% slovenske populacije te vrste. Za upad koscev na Ljubljanskem barju je najverjetnejši vzrok **intenziviranje kmetijstva.** Dolgoročni trend koscev na obravnavanih SPA območjih (1999-2018) kaže vztrajen zmeren upad, populacija se v povprečju vsako leto zmanjša za 3,1 %. A to je le povprečni trend, ki o dejanskem stanju na terenu ne pove veliko. Razlike med območji so namreč velike (DOPPS 2018).

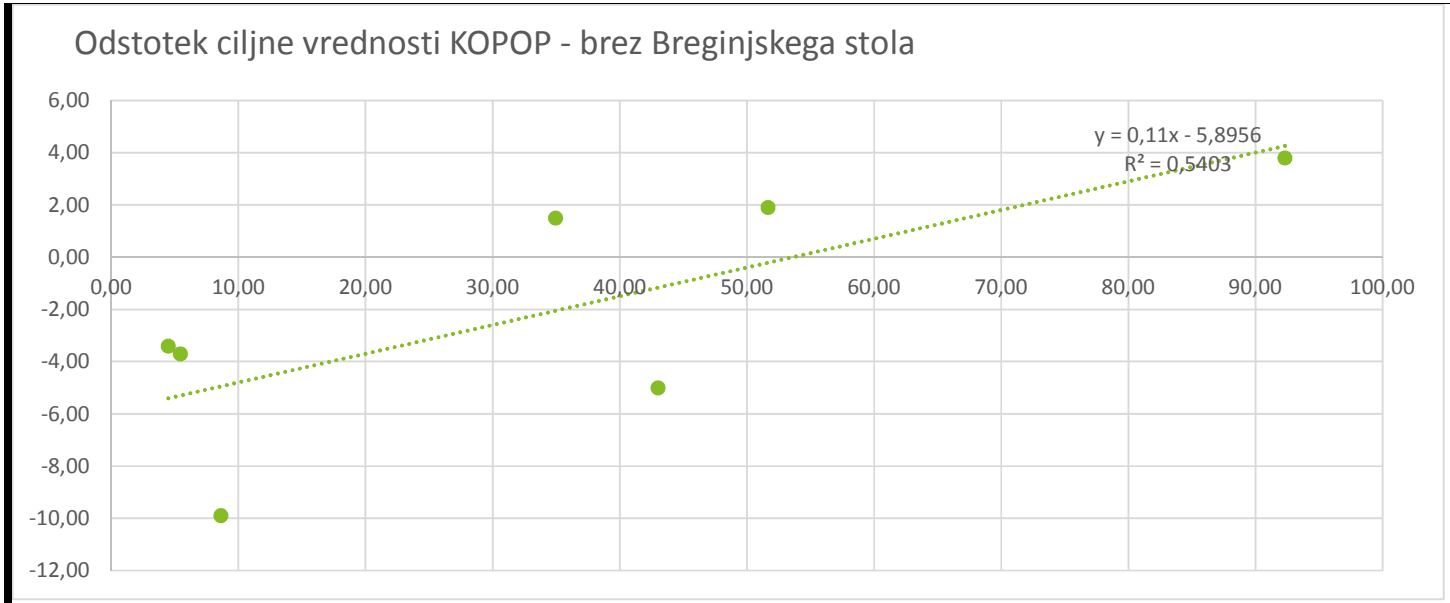
V slabši skupini so območja, kjer je vpliv neustrezne kmetijske politike velik (Ljubljansko barje, Dolina Reke in Snežnik-Pivka). Po mnenju DOPPS (2018), populacija tu dolgoročno upada zaradi preoravanja, intenziviranja in zaraščanja travnikov, povprečni letni upad znaša -6,2 % (DOPPS 2018).

V boljši skupini so območja, kjer je ta vpliv manjši (Cerkniško jezero, Planinsko polje, Nanoščica in Dobrava-Jovsi), tu je populacija kosca dolgoročno stabilna in se je od 2004 celo nekoliko okrepila. Vsa štiri območja so nadpovprečno mokra, zaradi česar je intenziviranje kmetijstva vsaj oteženo, če ne celo nemogoče. Po drugi strani pa opuščanje rabe iz različnih razlogov zaenkrat ni v obsegu, ki bi imel večji vpliv na kosca.

Iz analize površin v odnosu na ciljne vrednosti pod ukrepom (primarno VTR) za vsako SPA področje je razvidno da je območje **Cerkniško jezero** najbližje ciljni KOPOP površini, kar se pozitivno odraža tudi na stanju populacije kosca, ki ima letno spremembo +3,8% v številčnosti.

Če analiziramo podatke o populaciji kosca brez območja Breginjski stol (na katerem ni niti enega zemljišča z ukrepom VTR_KOS ali STE_KOS, oziroma drugih kmetijskih dejavnosti na sploh) glede na ciljne KOPOP površine po PUN-u lahko ugotovimo pozitivno korelacijo med operacijama VTR_KOS in STE_KOS ter trendom populacije kosca (graf SVV8-2 spodaj).

Graf SVV8-2: Razmerje odstotka ciljnih vrednosti z ukrepoma VTR_KOS in STE_KOS znotraj SPA Natura 2000 območja in trendom populacije kosca

Literatura:

- T. Jančar (2018): Kosec *Crex crex*. Str. 62-102. V: Denac K., Jančar T., Božič L., Mihelič T., Koce U., Kmecl P., Kljun I., Denac D., Bordjan D. (2018): **Monitoring populacij izbranih ciljnih vrst ptic na območjih Natura 2000 v letu 2018 in sinteza monitoringa 2016-2018**. Poročilo. Naročnik: Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano. DOPPS, Ljubljana.

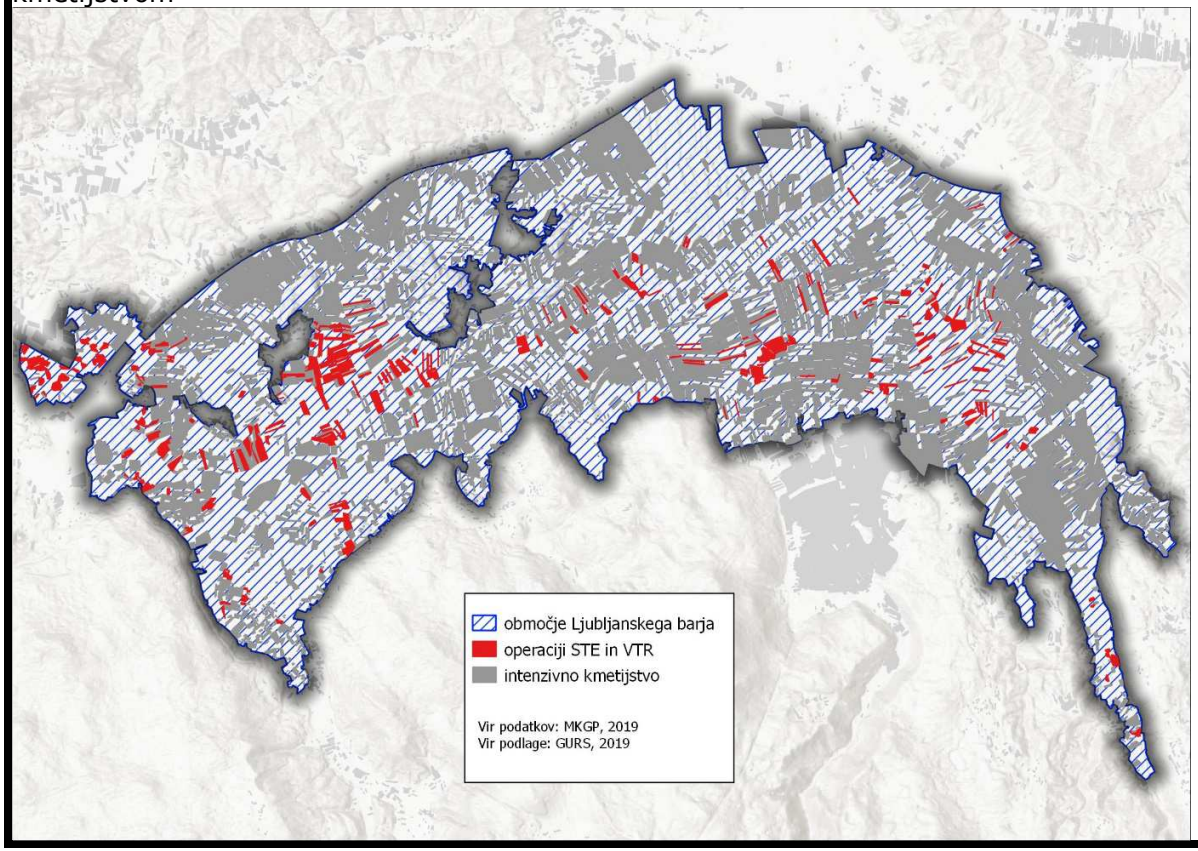
Število koscev (Crex crex) na zemljiščih, kjer se izvajata operaciji VTR in STE, v primerjavi z zemljišči z intenzivnim kmetijstvom (1. steber) (število parov /ha)

Na sliki SVV8-2 so za območje Ljubljanskega barja prikazana zemljišča, kjer se izvajata operaciji VTR_KOS in STE_KOS, v primerjavi z zemljišči z intenzivno rabo.

Spremembo deleža trajnih travnikov in njiv na območju Ljubljanskega barja smo izračunali kot odstotek površin, ki so imele oznako »RABA 1100« (njive) in »RABA 1300« (trajni travniki), upoštevajoč meje SPA območja na Ljubljanskem barju. Poleg tega je bila izračunana skupna površina GERK-ov z zahtevkom VTR_KOS znotraj SPA območja na Ljubljanskem barju. Zemljišč z oznako »RABA 1100« v primerjavi z »RABA 1300« je bilo v letu 2018 28,6% oz. 49,2%, leta 2017 28,5% oz. 49% in leta 2016

29,1% oz. 49,6%. V opazovanem obdobju so bile torej spremembe obeh vrst rabe v območju cca +/-1% , posledično pa lahko obe vrsti rabe interpretiramo kot konstantni. Skupna površina zemljišč na Ljubljanskem barju, kjer se je izvajala operacija VTR_KOS, je znašala v letu 2018 342,67 ha, v primerjavi s 349,04 ha leta 2017 in 318,12 ha leta 2016, kar kaže, da gre sprememba v smeri večjega izvajanja ukrepa VTR_KOS. Vseeno pa gre za relativno majhno spremembo glede na celotno območje Ljubljanskega barja. Glede na to, da na podlagi obstoječih podatkov o izvajanju ukrepa KOPOP in/ali opisa habitatov podrobnejša analiza ni mogoča, sklepamo, da so spremembe v zmanjšanju števila samcev (parov) najverjetneje posledica načina obdelave tal območju Ljubljanskega barja. Poročilo DOPPS denimo navaja, da je vzrok zmanjšanja populacije intenziviranje kmetijstva.

Slika SVV8-2: Primerjava kmetijskih zemljišč, kjer se izvajata operacij VTR_KOS in STE_KOS, in zemljišč z intenzivnim kmetijstvom

Lokacije velikega skovika (*Otus scops*) glede na delež površin z ukrepi MET_KOS, KRA_VTSA, KRA_MEJ in HAB_KOS (250 m polmer)

Na SPA območju Kras je bilo v letu 2018 zabeleženih 73 velikih skovikov (67 samcev, 6 samic), na Ljubljanskem barju pa 54 velikih skovikov (47 samcev in 7 samic). Glede na oceno DOPPS (2018) je za populacijo velikega skovika na Krasu za obdobje 2006-2018 značilen strm upad. Nazadovanje populacije na Krasu je najverjetneje povezano z zaraščanjem. Trend vrste na Ljubljanskem barju je za obdobje 2004-2018 po drugi strani stabilen.

Tabela SVV8-4: Površina (ha) zemljišč kjer se izvajajo operacije MET_KOS, KRA_VTSA, KRA_MEJ[95] in HAB_KOS na ogmočjih SPA Kras in Ljubljansko barje

	2015	**2016**	**2017**	**2018**
Površina (ha) zemljišč kjer se izvajajo operacije MET_KOS, KRA_VTSA, KRA_MEJ in HAB_KOS na območju SPA Kras	436,07	553,23	553,23	1161,26
Površina (ha) zemljišč kjer se izvajajo operacije MET_KOS, KRA_VTSA, KRA_MEJ in HAB_KOS na območju SPA Ljubljansko barje	124,60	160,94	168,32	175,81

Skladno s PUN (2015) je za SPA Kras treba ohraniti 200 parov velikega skovika, za območje Ljubljanskega barja pa 65 parov, pri čemer je število parov iz leta 2018 daleč pod ciljno vrednostjo zlasti za SPA Kras. Čeprav površine, na katerih se izvajajo operacije, ki prispevajo k ohranjanju populacije velikega skovika, naraščajo, je treba povečati privlačnost operacij (Program upravljanja območij Natura 2000 (2015-2018)): KRA_MEJ Ohranjanje mejic (na Ljubljanskem barju); HAB_KOS: Košnja/paša ni dovoljena do 30.6.; KRA_VTSA: Visokodebelni travniški sadovnjaki; ter HAB_MRVA: Spravilo mrve s travinja (PUN 2015-2018).

Literatura:

- Denac K. (2018): Veliki skovik Otus scops. Str. 132-140. V: Denac K., Jančar T., Božič L., Mihelič T., Koce U., Kmecl P., Kljun I., Denac D., Bordjan D. (2018): Monitoring populacij izbranih ciljnih vrst ptic na območjih Natura 2000 v letu 2018 in sinteza monitoringa 2016-2018. Poročilo. Naročnik: Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano. DOPPS, Ljubljana.

Velikost izbranih populacij (*Phengaris teleius , P. nausithous*) na kmetijskih zemljiščih, kjer se izvaja operacija MET

[95] Na Krasu vpis ni možen.

Učinkovitost operacije MET v ohranjanju populacij izbranih vrst metuljev (*Phengaris teleius, P. nausithous*)

Na podlagi rezultatov raziskav razširjenosti in številčnosti populacij **strašničinega mravljiščarja** v letu 2018 in primerjavo rezultatov s predhodnimi leti monitoringa je ugotovljeno sledeče:

- Velikost populacije na območju Ilirske Bistrice se je na podlagi rezultatov MRR monitoringa na habitatni krpi Trnovo zmanjšala (najnižja v petih letih vzorčenja) in na habitatni krpi Rečica povečala (najvišja v petih letih vzorčenja).

Tabela SVV8-5: Populacija strašničinega mravljiščarja na območjih Trnovo in Rečica

Ime habitatne krpe	Leto vzorčenja	Ocena velikosti populacije (95 % IZ)
Trnovo (23,8 ha)	2008	436 (320–803)
	2014	221 (150–331)
	2016	678 (462–894)
	2018	**207 (159–254)**
Rečica - osnovno območje (8,9 ha)	2008	317 (234–511)
	2014	132 (105–159)
	2016	599 (411–786)
	2018	**882 (608–1.345)**
Rečica - razširjeno območje (23,7 ha)	2008	/
	2014	709 (499–1.105)
	2016	850 (582–1.119)
	2018	**1.365 59–2.036)**

- Leta 2015 ni bilo niti enega zemljišča z ukrepom MET na obeh proučevanih območjih. Na habitatni krpi (Rečica – osnovno in razširjeno območje skupaj) je se je ukrep MET leta 2016 izvajal na 2,31 ha, ter 0,68 ha v letih 2017 in 2018. Na delu zemljišč (1,84 ha) se je sicer v letih 2017 in 2018 izvajala operacija VTR, ki prepoveduje košnjo pred 1.8., kar delno prispeva k ohranjanju dela populacije strašničinega mravljiščarja. Na habitatni krpi Trnovo ne obstajajo zemljišča z operacijo MET, obstajajo pa območja, kjer se izvaja operacija VTR, in sicer 3,05 ha v let ih 2016 in 2017 ter 2,62 ha leta 2018.
- Stanje vrste in habitatov je na območju monitoringa sklenjene razširjenosti v osrednjih Slovenskih goricah v letu 2018 slabo (tako kot v letu 2016) in je ocenjeno kot kritično; Na območju Osrednjih Slovenskih goric obstaja samo eno zemljišče pod ukrepom MET.

Tabela SVV8-6: Primerjava stanja populacije strašničinega mravljiščarja (Phengaris teleius) na območju monitoringa v osrednjih Slovenskih goricah

Stanje populacije	2008	2011	2012	2014	2016	2018
Št. osebkov	10	65	17	27	13	13
Skupna površina s strašničinim mravljiščarjem (ha)	8,1	11,2	9,3	6,6	2,4	4,7

- Stanje vrst na območju monitoringa sklenjene razširjenosti vrste na Ljubljanskem barju je v letu 2018 slabše kot v letu 2016. V letu 2018 se je bilo znotraj Natura 2000 območja Ljubljansko barje operacija MET_KOS izvajala na 39,57 ha , kar znaša zgolj 19,12 % ciljne KOPOP vrednosti za MET_KOS na Ljubljanskem barju (207 ha).

Tabela SVV8-7: Primerjava stanja populacije strašničinega mravljiščarja (*Phengaris teleius*) na območju monitoringa na Ljubljanskem barju

Stanje populacije	2008	2012	2014	2016	2018
Št. osebkov	492	27	9	69	31
Skupna površina s strašničinim mravljiščarjem (ha)	92	11,2	10,4	30,8	12,4

- Stanje vrste na območju sklenjene razširjenosti ob Nanoščici je stabilno. Leta 2018 je bilo na območju Nanoščica 7,39 ha zemljišč, na katerih se je izvajala operacija MET_KOS, kar predstavlja 10,26 % ciljne KOPOP vrednosti te operacije za to območje (72 ha).

Tabela SVV8-8: Primerjava stanja populacije strašničinega mravljiščarja (*Phengaris teleius*), na primerjalnem območju monitoringa ob Nanoščici.

Stanje populacije	2008	2011	2014	2016	2018
Št. osebkov	139	126	148	193	198
Skupna površina s strašničinim mravljiščarjem (ha)	37,3	33,4	53,9	47,0	74,5

- Stanje vrste na območju monitoringa sklenjene razširjenosti vrste na jugovzhodnem Goričkem je v letu 2018 slabše kot v letu 2016, a stanje ocenjujemo kot stabilno z velikimi medletnimi nihanji; V letu 2018 je bilo na raziskovalnem območju jugovzhodnega Goričkega 22,27 ha zemljišč, na katerih se izvaja operacija MET_KOS.

Na podlagi rezultatov raziskav razširjenosti in številčnosti populacij **temnega mravljiščarja** v letu 2018 in primerjavo rezultatov s predhodnimi leti monitoringa je ugotovljeno sledeče:

- Znotraj sklenjenega območja na jugovzhodnem Goričkem je opaženih manj osebkov kot leta 2016, sama površina, ki jo poseljuje vrsta, pa se je zmanjšala.

Tabela SVV8-9: Primerjava stanja populacije temnega mravljiščarja (*Phengaris nausithous*) na območju monitoringa na jugovzhodnem Goričkem.

Stanje populacije	**2008**	**2011**	**2014**	**2016**	**2018**
Št. osebkov	110	99	130	161	142
Skupna površina s temnim mravljiščarjem (ha)	12,9	13,0	22,0	17,2	16,5

- Znotraj sklenjenega območja v osrednjih Slovenskih goricah je opaženih več osebkov kot leta 2016 pa tudi tudi površina, ki jo poseljuje vrsta, je bila večja. V letu 2018 je bilo v okviru monitoringa pregledano območje velikosti 1271 ha. Območje je enako kot za strašničinega mravljiščarja.

Tabela SVV8-10: Primerjava stanja populacije temnega mravljiščarja (*Phengaris nausithous*) na območju monitoringa v osrednjih Slovenskih goricah

Stanje populacije	**2008**	**2011**	**2012**	**2014**	**2016**	**2018a**	**2018b**
št. osebkov	34	21	120	38	27	72	16
skupna površina s temnim mravljiščarjem (ha)	12,5	4,6	13,9	8,6	2,3	7,6	4,7

Literatura:

- Zakšek, B., R. Verovnik, V. Zakšek, N. Kogovšek, A. Šalamun & M. Govedič, 2018. *Monitoring izbranih ciljnih vrst metuljev v letu 2018*. Center za kartografijo favne in flore, Miklavž na Dravskem polju. 100 str., digitalne priloge. [Naročnik: Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, Ljubljana]

Število izvedenih izobraževanj (M01), svetovanj (M02), in projektov sodelovanja (M16), ki prispevajo k obnovi, ohranjanju in izboljšanju biotske raznovrstnosti, po vrstah vsebin, po letih

Število izvedenih izobraževanj po letih in po vsebinah (M01)

Št. ur usposabljanj izplačano	**2015**	**2016**	**2017**	**2018**
Predhodno usposabljanje za ukrep kmetijsko-okoljska-podnebna plačila		96	12	6

Redno usposabljanje za ukrep kmetijsko-okoljska-podnebna plačila	160	360	216	
Usposabljanje za ukrep ekološko kmetovanje	167	288	276	

Št. udeležencev izplačano	2015	2016	2017	2018
Predhodno usposabljanje za ukrep kmetijsko-okoljska-podnebna plačila		747	60	63
Redno usposabljanje za ukrep kmetijsko-okoljska-podnebna plačila	5704	6836	6705	
Usposabljanje za ukrep ekološko kmetovanje	3154	3260	3339	

Število izvedenih svetovanj po letih in po vsebinah (M02)

Št. Udeležencev (izplačano)	2015	2016	2017	2018**
Izdelava načrta preusmeritve kmetijskega gospodarstva v prakse in metode ekološkega kmetovanja za leti		237*		235***
Izdelava programov aktivnosti		3591	1458	1393****
individualna svetovanja EK				3399
individualna svetovanja KOPOP				6695

*leto 2015 in 2016 skupaj
**odobreno, ampak ni izplačano
***leto 2017 in 2018 skupaj
****leto 2018 in 2019 skupaj

Število projektov M16.5, ki prispevajo k obnovi, ohranjanju in izboljšanju biotske raznovrstnosti

M 16.5	
Leto	Št odobrenih projektov
2018	5
Skupaj	5

C. Dodatni metodološki zaznamki

Splošno

Da bi zagotovili zanesljive odgovore na vprašanje 8, smo horizontalno in vertikalno povezali jasno in dobro opredeljene programsko-specifične elemente vrednotenja. Vprašanje za vrednotenje se nanaša na prednostno nalogo 4: Obnavljanje, ohranjanje in izboljšanje biotske raznovrstnosti, vključno z območji Natura 2000, in na območjih, ki se soočajo z naravnimi ali drugimi posebnimi omejitvami, in kmetovanjem z visoko naravno vrednostjo (HNV), kot tudi stanje evropskih krajin. V okviru vrednotenja bomo presojali, ali je biotska raznovrstnost na pogodbenih zemljiščih ohranjena in izboljšana, pri čemer bomo uporabili nabor skupnih kazalnikov (vpliva in rezultata) kakor tudi dodatnih kvantitativnih kazalnikov. Pri vrednotenju bomo uporabili kombinacijo kvalitativnih in kvantitativnih metod vrednotenja.

Rezultate PRP razumemo kot neposredne in takojšnje učinke, ki jih merimo s skupnimi kazalniki rezultatov, in sicer:

- R7 / T9: delež kmetijskih zemljišč, za katera so bile sklenjene pogodbe o upravljanju za podpiranje biotske raznovrstnosti in/ali krajin;

Poleg tega je dodan še programsko specifičen kazalnik: Delež površinskih ukrepov, ki podpirajo biotsko raznovrstnost in/ali krajino ki je predlagan zato da bi da bi dobili več informacij o deležih na področjih, kjer se izvajajo operacije, ki po presoji evalvatorja najbolj prispevajo k prednostni nalogi 4A.

Zgoraj omenjeni kazalniki rezultata se računajo z uporabo podatkov površin, vključenih v ukrepa M10 in M11.

V okviru programsko-specifičnih kazalnikov rezultata, so operacije v okviru ukrepa M10 razdeljene v tri skupine glede na predvideno raven učinkov in vplivov na biotsko raznovrstnost:

- Zemljišča, na katerih se izvajajo ciljne naravovarstvene operacije (VTR, MET, STE in HAB) – te operacije se izvajajo na ekološko pomembnih območjih , kjer se pojavljajo točno določene kvalifikacijske vrste in habitatni tipi. Operacije k biotski raznovrstnosti prispevajo preko izvajanja kmetijskih praks, prilagojenih ekološkim zahtevam vrst, s čimer ustvarjajo pogoje za njihov nemoten razvojni cikel. Te operacije so osredotočene na travniške habitatne tipe in kvalifikacijske vrste na območjih Natura 2000 (npr. Metulji (Phengaris sp.), vrste ptic, kot so *Crex crex* in *Saxicola rubetra*, nevretenčarji iz reda Orthoptera, ki so pomemben del travniške prehrambne mreže, itd.
- Zemljišča, na katerih se izvajajo operacije, ki ohranjajo pestrost in mozaičnost kmetijske kulturne krajine (TRZ_I_NPAS, TRZ_I_MRVA, TRZ_I_OSIL, TRZ_II_OSIL, TRZ_II_NPAS, KRA_OGRM, KRA_VARPA, KRA_VARPP, KRA_CRED, KRA_PAST, KRA_S50, KRA_GRB, KRA_VTSA, KRA_MEJ, GEN_SOR, GEN_SEME) – te operacije oz. zahteve prispevajo k biotski raznovrstnosti preko ohranjanja pomembnih in raznolikih struktur oz. življenjskih prostorov kmetijske kulturne krajine ter mozaičnosti krajine, kar pozitivno vpliva na raznolikost ekosistemov in vrst na teh območjih.
- Zemljišča, na katerih se izvajajo operacije z neposrednim okoljskim učinkom in posrednim učinkom na biotsko raznovrstnost (TRZ_II_NIZI, POZ_KOL, POZ_NEP, POZ_ZEL, POZ_FFSV, SAD_EKGN, SAD_KONF, SAD_MEHZ, VIN_EKGN, VIN_MEHZ, VIN_INSK, VIN_MEDV, VOD_ZEL, VOD_FFSV, VOD_NEP) – te operacije oz. zahteve imajo posreden učinek na biotsko raznovrstnost preko izboljšanja vodnih virov. Največji prispevek imajo na vodne vrste, ki jih onesnaževanje iz kmetijstva najbolj prizadene.

Da bi dobili bolj jasno sliko vpliva PRP na biotsko raznovrstnost je predlagana vrsta dodatnih kazalnikov, s katerimi merimo odnos med ukrepi in populacijami izbranih vrst metuljev (*Euphydryas aurinia, Zeryinthia polyxena, Phengaris teleius, P. arion in P. nausithous*) in ciljnih vrst ptic Natura 2000 (*Crex crex* in *Otus scops*). Podatki izhajajo iz uradnih monitoringov, ki jih izvajata DOPPS in CKFF.

Kazalniki za spremljanje populacije ptic se nanašajo na dve vrsti, za kateri ocenjujemo, da ima ukrep M10 lahko pozitiven vpliv:

- Število koscev (*Crex crex*) na zemljiščih z ukrepi PRP, v primerjavi z zemljišči kjer se izvaja ukrep M10 (število parov /ha);
- Število koscev (Crex crex) na zemljiščih, kjer se izvaja ukrep M10, v primerjavi z zemljišči z intenzivnim kmetijstvom (1. steber) (število parov /ha);
- Število koscev (*Crex crex*) na zemlijščih, kjer se izvajata operaciji VTR in STE, v primerjavi z zemljišči z intenzivnim kmetijstvom (1. steber) (število parov /ha);
- Lokacije velikega skovika (*Otus scops*) glede na delež površin z ukrepi MET_KOS, KRA_VTSA, KRA_MEJ, MET_KOS in HAB_KOS (250 m radij).

Kazalniki za spremljanje populacije metuljev se nanašajo na vrste, za katere ocenjujemo, da ima lahko operacija MET (M10) pozitiven vpliv:

- Velikost izbranih populacij (*Phengaris teleius, P. nausithous, E. aurinia*) na kmetijskih zemljiščih, kjer se izvaja operacija MET.
- Učinkovitost operacije MET v ohranjanju populacij izbranih vrst metuljev (*Euphydryas aurinia, Phengaris teleius, P. nausithous, P. arion, Zerynthia polyxena*)

Za vrste metuljev, za katere se izvaja »monitoring na območju sklenjene razširjenosti«, bomo izvedli analizo učinkovitosti ukrepov MET za ohranitev populacij, pri čemer bomo računali številčnosti vrst na območju in površini konveksnega poligona glede na delež zemljišč, kjer se izvaja operacija MET. Za vrste za katere se izvaja monitoring izoliranih populacij izbranih vrst metuljev (*Euphydryas aurinia, Phengaris teleius, P. nausithous, P. arion, Zerynhtia polyxena*) bomo izračunali delež zasedenih enot glede na delež zemljišč, kjer se izvaja operacija MET, v radiju 250 m.

Poleg tega za vrednotenje uporabljamo tudi dva ključna skupna kazalnika vpliva (I):

- I.08. Indeks ptic kmetijske krajine (FBI)
- I.09. Kmetovanje z visoko naravno vrednostjo (HNV)

I.08 – Indeks ptic kmetijske krajine (FBI)

I.08. je kompozitni kazalnik, ki meri populacijo-število gnezdečih parov ob popisni poti za 29 vrst, na 113 ploskvah in 30 dodatnih transektih v Sloveniji.

Neto vplive PRP na kazalnik I.08. je mogoče računati na različne načine:
- Uporaba TRIM software ki je priporočena metoda za FBI;
- statistična metoda *Propensity Score Matching* (PSM);
- statistična metoda GLMM;
- alternativna metoda v primeru podatkovnih vrzeli – kombinacija prostorske analize, opisne statistike in strokovne ocene.

Izbira metode je odvisna od podrobne analize strukture in razpoložljivosti podatkov. Spodaj navajamo kratke opise vsake od predlaganih metod.

a) Uporaba TRIM software ki je priporočena metoda za FBI

V primeru indeksa ptic kmetijske krajine so enote opazovanja prostorske enote, na katerih se izvaja popis (popisne ploskve oz. transekti). Testna skupina je opredeljena že v okviru izračuna samega indeksa, tj. 30 transektov in ploskve 2kmx2km, ki vključujejo vsaj 40%[96] površin vpisanih v ukrep KOPOP ali EK. Za določitev enot opazovanja znotraj kontrolne skupine se lahko v model vključi nabor robustnih kontrolnih spremenljivk (kovariat), ki zagotavljajo primerljivost testnih in kontrolnih enot (indikatorji rabe zemljišč, geografsko-klimatske značilnosti ipd.). Z uporabo kontrolnih spremenljivk model namreč preprečuje primerjavo nepodobnih enot v vzorcu. Testno skupino predstavljajo enote opazovanja, ki izpolnjujejo pogoje (30 dodatnih popisnih transektov in nekatere ploskve v okviru prvotnih 112 ploskev):
- 40% površine vpisane v ukrep KOPOP in EK
- Minimalno trajanje izvajanja ukrepov 4 leta (od 2015)

Za ti dve skupini se bo izračunal FBI – testna skupina (1a) in FBI – kontrolna skupina (1b) za naslednje kategorije :
- 29 vrst ptic kmetijske krajine;
- generalisti;
- travniške vrste;
- vrste mejic;

Naredili bomo izračun za zadnja 3 leta in naredili analizo razlik. Če bo dovolj ploskev v testni skupini se lahko na osnovi analiz časovne vrste naredi analiza razlike za daljše obdobje.

b) Statistična metoda GLMM[97]

GLMM metoda temelji na relativni pogostosti (*relative abundance*) za vsako vrsto ptic kmetijske krajine (FBI). Izračunava se na

[96] Mogoče se bo ta delež moral zmanjšati, če niti ena ploskev ne pade v testno skupino.
[97] Pri interpretaciji so uporabljen rezultati BRT metode, ki jo je za izračun SIPKK izvedel DOPPS, dodatno pa so izdelani izračuni z uporabo PSM in DiD (glej Razdelek B.4 Dodatna pojasnila in priloge k odgovoru na vprašanje za vrednotenje).

področjih, kjer se je monitoring izvajal vsaj 7 let zapored, pri čemer se v modelu upoštevajo tudi naslednji parametri (odvisno od razpoložljivosti podatkov), ki opredeljujejo območja opazovanja (tetradi 2x2km ali površine 250 m okoli transekta):

- Geografska bližina ploskev (tj. enote opazovanja sodijo v isto geografsko območje oz. regijo),
- Celotna površina opazovane enote,
- Kmetijska raba kot % KZU in vseh kmetijskih površin,
- % trajnih travnikov in pašnikov znotraj KZU,
- % njiv znotraj KZU,
- % kmetijskih zemljišč v zaraščanju,
- prisotnost/odsotnost stohastičnih dogodkov kot so požari, poplave ipd. znotraj programskega obdobja,
- stopnja urbanizacije,
- habitati po deležih.

c) Statistična metoda *Propensity Score Matching* (PSM)

Neto vpliv se skladno s smernicami priporočljivo računa z uporabo statistične metode *Propensity Score Matching* (PSM). Metoda se uporablja za oceno vplivov določene javne intervencije, ki ima jasno opredeljene pogoje vstopa (tj. ne gre za naključen izbor) na način, da omogoča medsebojno primerjanje povprečnih vplivov znotraj skupine enot opazovanja v testni skupini (tj. tisti, kjer se izvaja ukrep) in kontrolni skupini (tj. tisti, kjer se ukrep ne izvaja oz. se izvaja v omejenem obsegu) s podobnimi značilnostmi.

V primeru **indeksa ptic kmetijske krajine**, ki je odvisna spremenljivka proučevanja, so enote opazovanja prostorske enote, na katerih se izvaja popis (popisne ploskve oz. transekti). Testna skupina je opredeljena že v okviru izračuna samega indeksa, tj. 30 transektov in ploskve 2kmx2km, ki vključujejo vsaj 40% površin vpisanih v ukrep KOPOP ali EK. Za določitev enot opazovanja znotraj kontrolne skupine pa je potrebno v model vključiti nabor robustnih kontrolnih spremenljivk (kovariat), ki zagotavljajo primerljivost testnih in kontrolnih enot (indikatorji rabe zemljišč, vključenost v območja Natura 2000, geografsko-klimatske značilnosti ipd.). Z uporabo kontrolnih spremenljivk model namreč preprečuje primerjavo nepodobnih enot v vzorcu. Testno skupino predstavljajo enote opazovanja, ki izpolnjujejo pogoje (30 dodatnih popisnih transektov):

- 40% površine vpisane v ukrep KOPOP (HAB, VTR, MET in STE) & EK;
- Prisotnost ciljnih vrst ptic;
- Minimalno trajanje izvajanja ukrepov 4 let (od 2015).

PSM temelji na modelu **logistične regresije**, ki upošteva vrednosti binarne odvisne spremenljivke (tj. vključenosti v ukrepe) ter kontrolnih (neodvisnih) spremenljivk. Model se uporablja za izračun verjetnosti, da so določene enote opazovanja vključene v ukrep na podlagi podobnosti. Na ta način se opredelijo ujemajoči »pari« posameznih enot opazovanja, kar omogoča izračune razlik v povprečni vrednosti vpliva PRP na izbrani kazalnik vpliva, ki je v našem primeru relativne pogostost (*relative abundance*) za vsako vrsto ptic kmetijske krajine.

Opredelitev neodvisne spremenljivke in določitev testne skupine

Odvisna spremenljivka, ki opredeljuje testno skupino, je prisotnost pticam prijaznih ukrepov KOPOP in EK. Spremenljivka zaseda vrednost »1«, če so kumulativno izpolnjeni vsi spodnji pogoji (v nasprotnem primeru zaseda vrednost »0«). Dodatno testno skupino opredeljujejo naslednji *kriteriji*:

- Izvajanje ciljnih zahtev EK & KOPOP (»0« ali »1«);
- trajanje izvajanja ukrepov od začetka programskega obdobja (4 let)

V našem primeru so enote analize transeti, izbrani po kriteriju, da vsebujejo 40% površine vpisane v ukrep KOPOP ali EK (30 dodatnih popisnih transektov), za katere se je popis izvedel v letih 2016-2018.

Oblikovanje kontrolne skupine in kovariat (pojasnjevalnih spremenljivk)

Predpogoj za izvedbo PSM metode je oblikovanje kontrolne skupine, tj. enot opazovanja, kjer se ukrepi niso izvajali, za katere veljajo podobne značilnosti kot za kontrolno skupino (primerljivost).Najprej je iz nabora enot opazovanja kontrolne skupine (tj. popisnih ploskev) potrebno izločiti tiste, na katerih se prav tako izvajajo pticam prijazne zahteve ukrepov KOPOP in EK.

Za zagotavljanje primerljivosti se uporablja nabor kontrolnih (neodvisnih) spremenljivk (kovariat), s katerimi zagotovimo primerljivost testne in kontrolne skupine. Gre za spremenljivke, ki lahko bistveno vplivajo na številčnost populacije ptic, ne glede na to, ali se na danem območju izvajajo ukrepi PRP ali ne. Predlagane kovariate so:

- Geografska bližina ploskev (tj. enote opazovanja sodijo v isto geografsko območje oz. regijo)
- Kmetijske rabe kot % KZU in vseh kmetijskih površin
- % trajnih travnikov in pašnikov znotraj KZU
- % njiv znotraj KZU
- % kmetijskih zemljišč v zaraščanju
- Prisotnost/odsotnost stohastičnih dogodkov kot so požari, poplave ipd. znotraj programskega obdobja
- stopnja urbanizacije,
- habitati po deležih

Predpogoj je, da se je na vseh enotah opazovanja (tj. tako v testni kot tudi kontrolni skupini) popis izvajal v večini let v obdobju od leta 2013 naprej.

d) Alternativna metoda v primeru podatkovnih vrzeli

Predvidene statistične metode so podatkovno izjemno zahtevne, saj gre za analizo nasprotnih dejstev, ki zahteva dovolj reprezentativne vzorce kontrolne in testne skupine enot opazovanja. V primeru, da rezultati analize pokažejo, da izvedba zgoraj opisanih metod ni mogoča (npr. zaradi dejstva, da ni mogoče oblikovati dovolj velike kontrolne skupine), se predlaga alternativni pristop, ki obsega:

- Prostorsko analizo podatkov o izvajanju pticam prijaznih ukrepov in popisa Indeksa ptic kmetijske krajine za leto 2018

(prekrivanje slojev);
- Pregled panelnih podatkov velikosti populacij izbranih vrst ptic (*Crex crex* in drugi) na prekrivnih območjih (v letu 2013 in 2018) – opisna statistika;
- Preliminarna strokovno (biološko oceno) stanja populacij;
- Preverbo rezultatov z uporabo strokovne fokusne skupine.

I.09 Kmetovanje z visoko naravno vrednostjo (HNV)

Definicija navaja le **splošno opredelitev** kompozitnega kazalnika na treh ravneh:
Tip 1: Kmetijska zemljišča z visokim deležem polnaravne vegetacije.
Tip 2: Kmetijska zemljišča z mozaikom kmetijstva nizke intenzivnosti ter naravnih in strukturnih elementov, kot so robovi polj, žive meje, kamniti zidovi, zaplate gozdov ali grmičevja, majhne reke itd.
Tip 3: Kmetijska zemljišča, ki podpirajo redke vrste visokega deleža evropskih ali svetovnih populacij. Enota analize je celotno območje RS.

Nominalna vrednost površin se izračuna na podlagi podatkov o dejanski rabi zemljišč (RABA): barjanske travnike (1321), trajne travnike (1300), kmetijska zemljišča v zaraščanju (1410), ekstenzivne sadovnjake (1222), drevesa in grmičevje (1500), preostala zamočvirjena zemljišča (4220), trstičja (4210) in barja (4100).

Za izračun bomo uporabili **kombinacijo naslednjih metod**, s katerimi se poda okvirna ocena vpliva PRP na povečanje oz. zmanjšanje območij HNV:
- Prostorska analiza sprememb HNV (2013-2017-2018);
- Prostorska analiza prekrivanja HNV in ciljnih naravovarstvenih operacij v obdobju izvajanja (M11, in izbrane zahteve/operacije ukrepa M10), območij Indeksa ptic kmetijske krajine (ploskve in transekti višjim deležem vpisa v ciljne površinske ukrepe, npr. >40%), območij popisa populacij metuljev, Natura 2000 območij;
- Strokovno mnenje in triangulacija (fokusna skupina za biotske raznovrstnosti, intervju).

SVV 9 (PP 4B): V kolikšni meri je ukrepanje v okviru programa razvoja podeželja podprlo izboljšanje upravljanja voda, vključno z ravnanjem z gnojili in pesticidi?

A. Končni odgovor na evalvacijsko vprašanje (vključno s kratkim opisom pristopa): *[Največ 17,500 znakov = cca. 5 strani]*

A.1 Kratek opis pristopa oz. metodologije vrednotenja

Za pripravo odgovora na vprašanje za vrednotenje uporabljamo kombinacijo kvantitativnih in kvalitativnih metod, s katerimi preverjamo tri merila za vrednotenje (glede upravljanja voda, kemijskega stanja podzemnih voda ter ekološkega stanja površinskih voda).

Kvantitativne metode: izračun vrednosti deležev, prostorska analiza, analiza časovne vrste, statistična analiza (GPSM ali prostorski ekonometrični modeli)

Pri izračunu kazalnika R8 in ostalih kazalnikov rezultat uporabljamo enostavno metodo za izračun deležev (bruto površine), pri čemer uporabljamo podatke o izplačilih, statistične podatke s področja kmetijstva in statistične podatke s področja varovanja okolja (ARSO) na nacionalni ravni. Deleži služijo kot enostaven prikaz razširjenosti izvajanja relevantnih ukrepov PRP[98], pri čemer dodatne kvantitativne kazalnike izračunavamo tudi z uporabo prostorske analize z namenom zagotavljanja enojnega štetja (neto površine). Pri analizi ukrepov PRP na kemijsko in ekološko stanje voda se naslanjamo na analizo časovne vrste, saj le-ta ob predpostavki, da so na voljo dovolj podrobni in zanesljivi podatki, omogoča preveritev vpliva ukrepov na stanje vodnih teles. Vodna telesa površinskih in podzemnih voda analiziramo z vidika ključnih kazalnikov stanja (kemijskega oz. ekološkega), upoštevajoč a) delež površin z intenzivnim kmetijstvom glede na metodologijo NUV (glej razdelek C) in delež KZU vključenih v relevantne ukrepe (M11 in relevantne zahteve/operacije M10).

Pri analizi porabe organskih in mineralnih gnojil je bila predvidena uporaba statistične analize (regresijska analiza, *Generalised Propensity Score Matching* ali Prostorski ekonometrični modeli – *Spatial econometric models*), ki je bila predvidena za dva ključna kazalnika vpliva, pomembna z vidika ocene uspešnosti PRP pri izboljšanju upravljanja voda, in sicer I.11-1: Bruto hranilna bilanca in I.11-2: Nitrati v sladki vodi. Zaradi pomanjkanja podatkov (zlasti prostorskih mikro podatkov o porabi organskih in mineralnih gnojil), analize ni bilo mogoče izvesti.

Kvalitativne metode: anketa med prejemniki, fokusna skupina s ključnimi deležniki na področju upravljanja voda, analiza podatkov o izvajanju ukrepov, intervjuji s predstavniki OU in PA

Ravnanje s pesticidi in gnojili preverjamo z anketo med prejemniki ukrepa M01, M02.1, M10, M11, M16.2, M16.5.

[98] Kot alternativni nabor površinskih ukrepov z neposrednim prispevkom k izboljšanju upravljanja voda bomo uporabili ukrep M11 (v celoti) in izbrane zahteve/operacije ukrepa M10 (POZ_KOL, POZ_NIZI, POZ_POD, POZ_MEHZ, POZ_KONZ, POZ_FFSV, POZ_ZEL, POZ_NEP, HML_POKT, HML_NIZI, SAD_EKGN, SAD_POKT, VIN_EKGN, VIN_POKT, VIN_MEDV, TRZ_I_NIZI, TRZ_II_NIZI, VOD_ZEL, VOD_FFSV, VOD_NEP, VOD_POD. Operacije: Operacija 17. Ohranjanje mejic).

Za podukrepa M03.1 in M03.2 ter podukrep M19.2 sekundarni vpliv preverjamo na podlagi opisne statistike podatkov o izvajanju glede števila podprtih upravičencev, vključenih površin in višine izplačil za PP 4B.

A.2 Končni odgovor na vprašanje za vrednotenje ter izzivi vrednotenja:

Razširjenost ukrepov, ki prispevajo k boljšem upravljanju voda (merjena kot delež podprtih zemljišč), je zadovoljiva in med leti nekoliko narašča. Podatki kažejo na povečanje vnosa dušika in fosforja, kakor tudi povečanje vrednosti posameznih parametrov kakovosti podzemnih in površinskih voda. Ukrepi (zlasti KOPOP) namreč niso ozko ciljno usmerjeni (npr. v primeru VTPV na GERK ob nabrežjih rek ali obalah jezer), zato se pomembni vplivi lahko le na račun maksimalne vključenosti v ukrepe (tj. razširjenostjo površinskih ukrepov, ki prispevajo k boljšemu upravljanju voda ter ravnanju z gnojili in pesticidi).

V primeru pesticidov najslabše stanje kaže VTPodV Dravska kotlina, a so opazni indici, da se stanje izboljšuje. Najboljše stanje z vidika onesnaženosti s pesticidi izkazujeta Savska kotlina in Ljubljansko barje (% merilnih mest s preseženo mejno vrednostjo pesticidov je manjši od 5%). Največje število VTPV, ki so v slabem stanju glede na tri izbrane pesticide je na območjih, kjer so pomembne obremenitve skladno z NUV in deleži zemljišč z zahtevkom (tj. zemljišč, vključenih v relevantne ukrepe PRP) manjši od 25%. Sicer je za posamezna VT težko oblikovati zanesljive sklepe glede vpliva PRP na ekološko stanje površinskih voda, kljub temu pa ugotavljamo, da je – vsaj kar se tiče nitratov – jasno razvidno, da je največje število VT v dobrem stanju prav na območjih, kjer je večja vključenost v ukrepe PRP (delež zemljišč z zahtevkom > 25 %). Delež VT v dobrem stanju glede na meritve fosforja je povsod večji od tretjine, pri čemer je posebej opazen velik vpliv pomembnih obremenitev (glede na NUV), in sicer ne glede na vključenost v ukrepe PRP. Na teh območjih je namreč število VT, ki nimajo dobrih rezultatov pri meritvah fosforja, največje.

Glede na trofičnost so vodna telesa na območjih z večjo vključenostjo v ukrepe PRP na splošno v dobrem stanju. Najmanjše število vodnih teles v dobrem stanju je na območjih, kjer so prisotne pomembne obremenitve (glede na NUB) delež zemljišč z zahtevkom pa je nižji 25 %, kar posredno kaže na verjeten pozitiven vpliv PRP ukrepov na stanje voda.

Pomemben prispevek PRP se kaže tudi na ravni samih upravičencev, saj le-ti v manjši meri kot pred vključitvijo v program v procesu pridelave posegajo po pesticidih, kar kaže na pozitivne vplive tako z vidika dejanskega izvajanja kmetijskih praks in posledične uporabe pesticidov, kot tudi v smislu ozaveščenosti in zavedanja glede vpliva pesticidov na stanje voda.

Bruto bilančni presežek dušika (GNB-N) in Bruto bilančni presežek fosforja (GNB-P) glede na podatke iz Statističnega urada Republike Slovenije kažeta precejšnje znižanje v obdobju od leta 2014 do 2016. To znižanje vrednosti ni povezano z zmanjšanjem količine uporabljenega gnojila, saj je v obdobju 2013-2015 količina dušika (iz mineralnih gnojil in živinskih gnojil) rahlo narasla. Znatnejši odvzem dušika v obdobju 2014-2016 je v največji meri povezan z odvzemom dušika pri pridelavi krme. Enake trende zmanjševanja

kaže tudi bruto bilančni presežek fosforja, na katerega je najbolj vplival upad povezan z odvzemom fosforja pri pridelavi krme ter rahel porast virov fosforja iz gnojil.

Prav pri porabi gnojil so rezultati ankete pokazali, da kmetje koristijo enake količine kot leta 2014, ter da za 1/3 zmanjšujejo/opuščajo uporabo, pri čemer pomembno vlogo igrajo učinkovitejše tehnike in načini predelave. K zmanjšani uporabi organskih in mineralnih gnojil ter razumevanju o stanju voda so pomembno pripomogla tudi usposabljanja.

Ker časovna vrsta izvajanja PRP (in GNB-N/P) ni dovolj dolga in ker ne razpolagamo s podrobnimi prostorskimi podatki o GNB-N, GNB-P oz. podatki o uporabi mineralnih gnojil na lokalni ravni (občine, vodnega telesa ali podobno), na podlagi katerih bi lahko izdelali zanesljive zaključke o trendih kemijskega in ekološkega stanja voda izbranih vodnih teles, ni bilo mogoče izvesti podrobnejše analize in izdelati zanesljivih sklepov glede vpliva PRP. Poleg tega je analiza na primeru enega podzemnega vodnega telesa podzemnih voda kaže, da merilna mesta, na katerih se zbirajo podatki za potrebe Direktive o vodah, niso nujno reprezentativna za potrebe vrednotenja vpliva ukrepa KOPOP (na prispevnem območju je relativno nizka vključenost v ukrep KOPOP pa tudi majhen delež kmetijstva v neposredni bližini merilnega mesta). Zanesljivejšo (regresijsko) analizo na ravni posameznih merilnih mest bo mogoče izvesti šele v prihodnosti, v kolikor bo na voljo dovolj dolga časovna vrsta in relevantne meritve za določena vodna telesa.

Delež površinskih ukrepov, ki podpirajo izboljšanje upravljanja voda, je sicer glede na površine vključene v ukrepa EK in KOPOP stabilen in kaže skromno medletno rast. Za leto 2018 znaša 90,59 %[99], kar znaša nekoliko več kot v predhodnih letih, predvsem pa je rezultat zadovoljiv zaradi dejstva, da je za delovanje ukrepov z vidika upravljanja voda ključna maksimalna vključenost v ukrepe. Podobno velja tudi za delež površinskih ukrepov, ki podpirajo izboljšanje upravljanja voda glede na skupno površino KZU-GERK (30,78%) in glede na skupno površino KZU-RABA (20,04 %).

Od izbranih VTPodV izkazuje z vidika nitratne onesnaženosti najslabše stanje Dravska kotlina, kjer je vse od leta 2013 odstotek merilnih mest s preseženo vrednostjo nitratov (>50 mg NO3/l) višji od tretjine, in to kljub relativno visokemu deležu KZU, vključenih v ukrep M11 in izbrane zahteve/operacije ukrepa M10 (42,51 %). Glede na isti kazalec (% merilnih mest) se stanje izboljšuje v Murski kotlini, kjer je delež zemljišč z zahtevkom tudi najvišji med vsemi pet opazovanimi VT (61,51%). V Savinjski kotlini se slabo stanje (>30% merilnih mest s preseženo mejno vrednostjo) kaže vse od leta 2013, pri čemer je na tem območju nizek delež zemljišč z zahtevkom (15,46 %). V Krški kotlini je % merilnih mest s preseženo vrednostjo nizek oz. ničen (v letih 2015 in 2016), delež zemljišč z zahtevkom pa rahlo presega 26 %, med tem ko v Savski kotlini in na Ljubljanskem barju % merilnih mest s preseženo vrednostjo ne presega 6,4 % kljub najnižjemu deležu KZU, vključenih v relevantne ukrepe/operacije (12,15 %). Podatki ne kažejo jasne korelacije med stanjem nitratne onesnaženosti VT in deležem zemljišč z zahtevkom, zato o dejanskih vplivih PRP (še) ni možno izdelati zanesljivih sklepov.

Zaradi metodologije, ki jo ARSO uporablja za izvajanje meritev med leti in po vodnih telesih, se meritve izvajajo na merilnih mestih,

[99] Deleži so bistveno višji kot ob vrednotenju leta 2017, saj v izračunu niso upoštevane površine ukrepa M13 (OMD). Podatek s preteklim vrednotenjem tako ni primerljiv.

kjer so obremenitve večje. To pomeni, da za vsa merilna mesta ne obstaja celotna časovna vrsta meritev, posledično pa je težko analizirati vplive PRP na ekološko stanje površinskih voda. Ne glede na to lahko z vidika nitratne onesnaženosti sklepamo, da je največje število VT u dobrem stanju prav na območjih, kjer deleži zemljišč z zahtevkom presegajo 25 %. Delež VT v dobrem stanju glede na fosfor se giblje okoli tretjine. Velik vpliv intenzivnega kmetijstva se izraža ne glede na delež zemljišč z zahtevkom, saj je na območjih s pomembnimi obremenitvami skladno z NUV tudi največje število VT, ki niso v dobrem stanju glede na onesnaženost s fosfati. Vodna telesa na območjih z višjimi deleži zemljišč za zahtevki (tj. vključenostjo v relevantne ukrepe) so glede na trofičnost na splošno v dobrem stanju. Najmanjše število vodnih teles v dobrem stanju ima območje z deleži zemljišč z zahtevkom < 25 % in pomembno obremenitev glede na NUV >18 %, kar kaže na možne pozitivne vplive PRP.

Prodaja pesticidov kaže rahel porast v obdobju od leta 2013, pri čemer pa so glede porabe pesticidov rezultati ankete pokazali, da kmetje, vključeni v PRP, zmanjšuje oz. opuščajo uporabo, pri čemer pomembno vlogo igrajo učinkovitejše tehnike in načini predelave, ter aktivnosti usposabljanja in svetovanja, ki pomembno prispevajo k zmanjšani uporabi pesticidov. Kljub temu, da je vzorec anketirancev ni reprezentativen za slovensko kmetijstvo na splošno (anketirani so bili le upravičenci), pa lahko sklepamo, da ima vključenost v program pozitiven vpliv na poseganje po pesticidih v pridelavi, tako z vidika dejanske porabe kot tudi z vidika ozaveščenosti. Usposabljanj, ki pripevajo k ohranjanju narave ter izboljšanju upravljanja voda, se je sicer udeležilo 29.868 udeležencev. Upravičencev, deležnih svetovanja, je bilo 5.486.

V primeru pesticidov najslabše stanje spet kaže Dravska kotlina, saj v vseh opazovanih letih izkazuje presežene mejne vrednosti 16 % na merilnih mest, a je opazen trend izboljšanja stanja. Najboljše stanje z vidika onesnaženosti s pesticidi izkazujeta Savska kotlina in Ljubljansko barje (% merilnih mest s preseženo mejno vrednostjo pesticidov je manjši od 5%).

Največje število VT, ki so v slabem stanju glede na tri izbrane pesticide je na območjih, kjer so deleži zemljišč z zahtevkom <25 % in pomembno obremenitvijo glede na NUV >18 %. Na območjih, kjer znaša delež zemljišč z zahtevkom <25 % in pomembno obremenitvijo glede na NUV >18 % je več kot tretjina VT v slabem stanju.

Izplačila za ukrepe s sekundarnim prispevkom na PP 4B se nanašajo na ukrepe M19.2, M03.1 in M04.1, in sicer preko aktivnosti ozaveščanja, varovanja okolja, ohranjanja visokih standardov pri proizvodnji ali prilagoditve kmetijskih gospodarstev na kmetovanje na vodovarstvenih območjih. Za podukrep M03.1, za katerega so predvideni sekundarni učinki, je bilo izplačanih 568.831,60€, kar predstavlja 25,09% odobrenih sredstev. Za podukrep M04.1, je bilo izplačanih 33.918.328,27€, kar predstavlja 43,92% odobrenih sredstev. Za podukrep M19.2 je bilo izplačanih 1,574,191.82€ do 31.12.2018, kar predstavlja 15,84% odobrenih sredstev. Za to prednostno področje 4B ni bilo izplačil v okviru podukrepa 19.2., v letu 2018 pa so bile odobrene 4 vloge v višini 162.301,48 €.

Zaključki, ki so podlaga za priporočila	Priporočila
Osnovni parametri, ki vplivajo na izboljšanje upravljanja voda, vključno z ravnanjem z gnojili in pesticidi, kažejo velika medletna gibanja, pri čemer so vrednosti v letu 2018 slabše od vrednosti v preteklih letih. Večjih sprememb ukrepa KOPOP v	1. Podatke o dušiku, kaliju in fosforju v tleh ter druge podatke, zbrane v okviru PRP, je potrebno digitalizirati in na ta način omogočiti uporabo teh podatkov za potrebe vrednotenj in drugih tovrstnih študij (glej tudi priporočila v okviru SVV 10).

letu 2018 ni bilo, zato tega poslabšanja (glede na dostopne podatke) ne moremo povezati z morebitnim neustreznim izvajanjem PRP. Dejanskih vplivov PRP ni bilo mogoče z gotovostjo potrditi zaradi nerazpoložljivosti potrebnih podatkov o meritvah, ki bi bile prostorsko osredotočene na območja, kjer bi se vplivi lahko z gotovostjo preverjali. Zaradi pomanjkanja podatkov o bilanci N in P na mikro ravni tudi ni bilo mogoče podrobneje analizirati povezave med vnosom N in P ter stanjem voda na mikro ravni.	2. Ob naslednjem vrednotenju naj se izvede ciljno usmerjena analiza stanja podzemnih voda ali ekološkega stanja površinskih voda (kot del vrednotenja ali kot ločena projektna naloga). Z namenom stroškovne učinkovitosti naj se v sodelovanju z relevantnimi državnimi organi (zlasti Ministrstvo za okolje in ARSO) znotraj obstoječe mreže opredeli tista merilna mesta, ki so primerna za vrednotenje učinkov PRP. To pomeni, da se nahajajo na območjih z reprezentativnim deležem zemljišč z zahtevkom (npr. >25%) in ugotovljenimi pomembnimi obremenitvami v skladu z NUV. Po potrebi se lahko ob podpori PRP predlaga dodatna mesta in podpre monitoring ekološkega stanja, ki bo ciljno vezan na spremljanje učinkov PRP. 3. Treba je nadaljevati z usposabljanji upravičencev na temo izboljšanja uporabe pesticidov ter uporabe in skladiščenja gnojil, saj so ti ukrepi ključni za spremembo kmetijskih praks, ki so ključni vzrok preseženih vrednosti nitratov in pesticidov v vodah.

B. Podroben opis pristopa oz. metodologije in rezultatov vrednotenja

B.1 Programirani ukrepi s primarnim prispevkom

M01: Podpora za dejavnosti poklicnega usposabljanja in pridobivanja spretnosti – usposabljanje kmetov o vplivih kmetijske in gozdarske dejavnosti na kakovost voda in zemljišč prispeva k zmanjšanju razpršenega onesnaževanja kmetijskega izvora na območjih iz Načrta upravljanja voda, na katerih zaradi teh vplivov ne bodo doseženi cilji iz Okvirne direktive o vodah.

M02.1: Podpora za pomoč pri uporabi storitev svetovanja - omogoča dostop do svetovalnih storitev v zvezi z okolju prijaznejšimi načini kmetovanja, ki lahko prispevajo k izboljšanju upravljanja voda in zemljišč. Poseben poudarek namenjen svetovanju, usmerjenemu k povečanju trajnosti kmetijstva na območjih, ki so problematična z vidika razpršenega onesnaževanja kmetijskega izvora.

M10: Kmetijsko-okoljska-podnebna plačila - ukrep z zahtevami glede strokovno utemeljene uporabe gnojil in fitofarmacevtskih sredstev ter z zmanjševanjem njihovega vnosa v okolje oz. s prepovedjo njihove uporabe prispeva k zmanjševanju onesnaževanja voda in tal ter s tem k ohranjanju vodnih virov in zemljišč. K izpolnjevanju ciljev Okvirne direktive o vodah prispevajo tudi zahteve glede kolobarjenja ter ustrezne obdelave in oskrbe posevkov.

M11: Ekološko kmetovanje - ukrep posredno vpliva na kakovost voda preko pozitivnih okoljskih učinkov v smislu zmanjšanja porabe in posledičnega onesnaženja z gnojili in FFS (Fitofarmacevtska sredstva).
M16: Sodelovanje - ukrep prispeva k spodbujanju učinkovitih oblik sodelovanja med različnimi subjekti, ki bodo prispevali k varovanju voda in krepitvi inovativnih pristopov in sodelovanja na področju izboljšanja stanja površinskih in podzemnih vod. Dva glavna podukrepa, ki lahko prispevata k ciljem PP 4B sta:

- M16.2 Podpora za pilotne projekte ter za razvoj novih proizvodov, praks, procesov in tehnologij
- M16.5 Podpora za skupno ukrepanje za blažitev podnebnih sprememb ali prilagajanje nanje ter za skupne pristope k okoljskim projektom in stalnim okoljskim praksam

M08.4: Podpora za odpravo škode v gozdovih zaradi gozdnih požarov ter naravnih nesreč in katastrofičnih dogodkov**. Opozorilo:** kljub temu, da je ukrep programiran v okviru PP 4B, ne vidimo neposredne povezave s cilji tega področja, zato ga ne vrednotimo!

Evalvacijski kriteriji (hipoteze)	**Kazalniki**	**Viri podatkov / metode zbiranja podatkov**	**Metoda za analizo oz. izračun kazalnikov**	**Rezultati**
	Skupni kazalniki vpliva (I)			
Izboljšalo se je upravljanja voda, vključno z ravnanjem z gnojili in pesticidi	I.11-1: Neto hranilna bilanca: bruto dušikova bilanca (GNB-N) in bruto bilanca fosforja (GNB-P) merjeno v kg N / ha / leto	ARSKTRP - baza upravičencev (delež površinskih ukrepov, ki podpirajo izboljšanje upravljanje voda) Upravičenci ukrepov M01, M02.1, M10, M11, M16.2, M16.5 MKGP, ARSKTRP, MOP, DVRS, ARSO, KGZS	Opisna statistika Anketa 5: Upravljanje in kakovost voda[100] Fokusna skupina 9: Vode in tla	Ni podatka za 2018! GNB-N kg/ha: 2015: 35.66 2016: 33.62 2017: 51.98 GNB-P kg/ha: 2015: 1.37 2016: 1.07 2017: 3.89
	I.11-2: Nitrati v sladki vodi: kakovost podzemnih voda (% merilnih mest v 3 kakovostnih razrede, merjeno glede na količino NO3-mg/l) in kakovost površinskih voda % merilnih mest v 3 kakovostnih razrede, merjeno glede na količino N-mg/l)	ARSO – podatki o kemijskem in ekološkem stanju voda ARSKTRP - baza upravičencev (delež površinskih ukrepov, ki podpirajo izboljšanje upravljanje voda)	PSM metoda z uporabo logistične regresije (glej razdelek C za podrobnejši opis metode) ali regresijska analiza (odvisno od razpoložljivosti in strukture podatkov)	Leto 2018: Kakovost podzemnih voda *High*: 48,7 % *Moderate*: 23,5 % *Poor*: 27,8 % Kakovost površinskih voda *High*: 51,9 % *Moderate*: 44,4 % *Poor*: 3,7 %
	Skupni kazalniki rezultatov/ciljev (R/T)			

[100] Anketa bo obsegala sklop enostavnih vprašanj glede uporabe rastlinsih hranil in pesticidov: Uporaba rastlinskih hranil (N, P2O5, K2O) kg ali m3 na ha KZU; Uporaba rastlinskih hranil (N, P2O5, K2O) na ha intenzivne rabe KZU; Uporaba rastlinskih hranil (N, P2O5, K2O) na ha KZU vključenih v M10 i M11; Uporaba pesticidov v kg / ha KZU ; Uporaba pesticidov v kg na ha intenzivne rabe KZU (glej kazalnike spodaj).

R8 / T10 - delež kmetijskih zemljišč, za katera so bile sklenjene pogodbe o upravljanju za izboljšanje upravljanja voda [101]	ARSKTRP - baza upravičencev; MKGP (RABA[102])	Opisna statistika	2016: 34,91%, 2017: 39,74 %, 2018: 40,07%
Skupni kazalniki učinka (O)			
O.4: Število podprtih gospodarstev/ upravičencev	ARSKTRP - baza upravičencev	Opisna statistika	2016: 7374, 2017: 7461, 2018: 7647
O.12: Število udeležencev usposabljanja	MKGP - EVIZO	Opisna statistika	29.868
O.13: Število upravičencev, deležnih svetovanja	MKGP - EVIZO	Opisna statistika	5.486
O.6: Podprto fizično območje (ha) (tj. dosežena površina zemljišč z zahtevkom, ki podpirajo izboljšanje upravljanja voda)	ARSKTRP - baza upravičencev	Opisna statistika	2016: 114.644,48 2017: 118.070,29 2018: 120.700,83
Skupni kazalniki stanja (C)			
C40 – Kakovost vode (Bruto bilančni presežek dušika (GNB) in nitrati v sladki vodi)	EUROSTAT, Kmetijsko-okoljski kazalniki (AEIs) Evropska agencija za okolje (EEA) – hranila v sladkih vodah: ARSO	Opisna statistika	Ni podatka za leto 2018 Leto 2015 C40: 45 kg/ha Leto 2016 C40: 42 kg/ha
Dodatni kvantitativni kazalniki			
Bilanca dušika (N)	Evpska agencija za okolje (EEA)	Opisna statistika	Ni podatka za leto 2018 Leto 2017 31.305 t N
Bilanca fosforja (P)	Evpska agencija za okolje (EEA)	Opisna statistika	Ni podatka za leto 2018 2013: 6 kg/ha 2014: 1 kg/ha

[101] Upošteva se največja površina znotraj vsake od kategorij zahtev: gnojenje (POZ_NMIN, POZ_POD, POZ_NIZI, HML_NMIN, HML_POKT, HML_NIZI, HML_KOMP, SAD_EKGN, VIN_EKGN, TRZ_I_NIZI, TRZ_II_NIZI, HAB_ORGG,VOD_POD), varstvo rastlin (POZ_FFSM, POZ_MEHZ, POZ_FFSV, SAD_VABE, SAD_KONF, SAD_MEHZ, VIN_VABE, VIN_KONF, VIN_MEHZ, VOD_FFSV), posevki (POZ_ZEL, POZ_NEP, VOD_ZEL, VOD_NEP), kolobarjenje (POZ_KOL), obdelava (POZ_KONZ, SAD_POKT, VIN_POKT, VIN_MEDV), oskrba (KRA_VTSA, KRA_MEJ)

[102] V denominatorju se upoštevajo naslednje šifre RABA: 1100, 1160, 1180, 1190, 1211, 1212, 1221, 1222, 1230, 1240, 1300, 1321, 1800

			2015: 2 kg/ha 2016: 1 kg/ha
Poraba mineralnih gnojil (v milijonih ton hranilnih snovi) na makro razini	Kmetijsko-okoljski kazalnik AEI 5 (EUROSTAT-ov indikator).	Poraba hranil dušika (N) in fosforja (P) kot mineralnih gnojil s kmetijstvom je pokazatelj razpoložljivosti hranil. Ocenjena poraba na podlagi prodaje mineralnih gnojil v EU-28 iz Evrope za gnojila. Podatki se zbirajo letno, z zamikom približno 2 leti.	Ni podatka za leto 2018 2013: 130.347 2014: 136.054 2015: 136.114 2016: 129.480 2017: 130.524
Delež površinskih ukrepov, ki podpirajo izboljšanje upravljanje voda – glede na skupno površino kmetijskih zemljišč z zahtevkom (M10, M11, brez OMD!)[103]	ARSKTRP - baza upravičencev	Opisna statistika, prostorska analiza (površine, kjer se izvajajo ukrepi/zahteve za izboljšanje upravljanja voda se delijo s celotno površino KZU vključenih v ukrepa M10 in M11)	2016: 89,87 %, 2017: 90,28 %, 2018: 90,56 %
Delež površinskih ukrepov, ki podpirajo izboljšanje upravljanje voda – glede na skupno površino KZU (GERK (Grafična enota rabe zemljišča kmetijskega gospodarstva) upravičena površina)	ARSKTRP; MKGP (GERK)	Opisna statistika, prostorska analiza (podobno kot zgornji kazalnik, le da se v denominatorju uporabi celotna površina GERK)	2016: 29,53 %, 2017: 30,22 %, 2018: 30,78 %
Delež površinskih ukrepov, ki podpirajo izboljšanje upravljanje	ARSKTRP; RKG (RABA)	Opisna statistika, prostorska analiza	2016: 19,04 % 2017: 19,62 %

[103] POZ_KOL, POZ_NIZI, POZ_POD, POZ_MEHZ, POZ_KONZ, POZ_FFSV, POZ_ZEL, POZ_NEP, HML_POKT, HML_NIZI, SAD_EKGN, SAD_POKT, VIN_EKGN, VIN_POKT, VIN_MEDV, TRZ_I_NIZI, TRZ_II_NIZI, VOD_ZEL, VOD_FFSV, VOD_NEP, VOD_POD. Operacije: Operacija 17. Ohranjanje mejic.

voda – glede na skupno površino KZU (RABA[104])		(podobno kot zgornji kazalnik, le da se v denominatorju uporabi celotna površina kmetijskih zemljišč glede na RABA)	2018: 20,04 %,
Delež KZU na prispevnem območju posameznega vodnega telesa, vključenih v ukrep M11 in izbrane zahteve/operacije ukrepa M10	AKTRP; GERK; ARSO	Opisna statistika, prostorska analiza	Glej prilogo SVV 9-1A Površinske vode in SVV 9-1B Podzemne vode
Delež kmetijskih površin z intenzivnim kmetijstvom na prispevnem območju posameznega vodnega telesa	ARSO; MKGP (GERK)	Opisna statistika, prostorska analiza (glej razdelek C za razlago o metodologiji NUV glede obremenilnega vpliva kmetijstva na stanje vodnih teles)	Glej prilogo SVV 9-1A Površinske vode in SVV 9-1B Podzemne vode
Delež površin, na katerih je v skladu s predpisom, ki ureja evidenco dejanske rabe kmetijskih in gozdnih zemljišč, opredeljena skupina dejanske rabe njive in vrtovi, na prispevnem območju posameznega vodnega telesa	ARSO; MKGP (GERK)	Opisna statistika, prostorska analiza (glej razdelek C za razlago o metodologiji NUV glede obremenilnega vpliva kmetijstva na stanje vodnih teles)	Glej prilogo SVV 9-1A Površinske vode in SVV 9-1B Podzemne vode
Podprto fizično območje (ha) (tj. površina podprtih zemljišč (ha) z zahtevkom, vključenih v ukrep M11 in izbrane zahteve/operacije ukrepa M10) na prispevnem območju posameznega vodnega telesa	ARSKTRP - baza upravičencev	Opisna statistika, prostorska analiza	Glej prilogo SVV 9-1A Površinske vode in SVV 9-1B Podzemne vode
Trend uporabe rastlinskih hranil (N, P2O5 (Fosforjev pentoksid),	Upravičenci ukrepov M01, M02.1, M10, M11,	Anketa 5: Upravljanje in kakovost voda	47% isto kot 2014.

[104] Šifre RABA: 1100, 1150, 1160, 1161, 1170, 1180, 1181, 1190, 1191, 1192, 1211, 1212, 1221, 1222, 1230, 1240, 1300, 1320, 1600, 1610

	K2O (Kalijev oksid))	M16.2, M16.5		30 % zmanjšuje
	Uporaba rastlinskih hranil (N, P2O5, K2O)	SURS	Opisna statistika	Ni podatka za leto 2018 P_2O_5 [1000 t] - SUR 2016: 9,16 2017: 9,13
	Uporaba pesticidov v kg	SURS	Opisna statistika	Ni podatka za leto 2018 2016: 1156192 2017: 1087286
	Trend uporabe pesticidov v kg	Upravičenci ukrepov M01, M02.1, M10, M11, M16.2, M16.5	Anketa 5: Upravljanje in kakovost voda	37% zmanjšuje ili ne uporablja pesticide
Izboljšalo se je kemijsko stanje podzemnih voda pod zemljišči z zahtevkom	Odstotek merilnih mest podzemnih voda, ki presegajo standard kakovosti z vidika onesnaženosti z nitrati (vsebnost NO3 >50 mg/l)	ARSO – podatki o kemijskem in ekološkem stanju voda	Opisna statistika, analiza časovnih vrst glede na vodna telesa	Leto 2018 1001: 6,4 %00 1002: 61,5 % 1003:14,3 % 3012:55,6 % 4016:30,8 %
	Odstotek merilnih mest podzemnih voda, ki presegajo standard kakovosti z vidika onesnaženosti s pesticidi (vsebnost za posamezen pesticid >0,1 µg/l)	ARSO – podatki o kemijskem in ekološkem stanju voda	Opisna statistika, analiza časovnih vrst glede na vodna telesa	Leto 2018 1001: 5,0 % 1002: 11,1 % 1003:9,1 % 3012:20,0 % 4016:33,3 %
Izboljšalo se je ekološko stanje površinskih voda na zemljiščih z zahtevkom	Vsebnost nitratov v površinskih vodah (mg NO3 P/L)	ARSO – podatki o kemijskem in ekološkem stanju voda	Opisna statistika, analiza časovnih vrst glede na vodna telesa	Glej prilogo SVV 9-3B
	Odstotek vodnih teles površinskih voda, ki ne dosega dobrega stanja zaradi pesticidov (µg/L)	ARSO – podatki o kemijskem in ekološkem stanju voda	Opisna statistika, analiza časovnih vrst glede na vodna telesa	Glej prilogo SVV 9-3B
	Skupni fosfor v površinskih vodah (mg P/L)	ARSO – podatki o kemijskem in ekološkem stanju voda	Opisna statistika, analiza časovnih vrst glede na vodna telesa	Glej prilogo SVV 9-3B
	Ocena ekološkega stanja (modul trofičnosti) na podlagi zoobentosa, fitobentosa in makrofitov (Zelo dobro/ Dobro/	ARSO – podatki o kemijskem in ekološkem stanju voda	Opisna statistika, analiza časovnih vrst glede na vodna telesa	Glej prilogo SVV 9-3B

	Zmerno/ Slabo/ Zelo slabo)			

B.2 Programirani ukrepi s sekundarnim prispevkom:

- M19.2: Podpora za izvajanje operacij v okviru strategije lokalnega razvoja, ki ga vodi skupnost - varstvo okolja in ohranjanje narave je eno izmed štirih tematskih področij ukrepanja, ki so ključna pri zasledovanju lokalnih razvojnih potreb.
- M03.1: Podpora za novo sodelovanje v shemah kakovosti - sheme kakovosti imajo v svojih pravilih proizvodnje višje standarde glede varovanja okolja in posredno ter neposredno vplivajo na višjo raven zavedanja o pomenu varovanja okolja. Poseben poudarek bo namenjen ekološkemu kmetovanju, ki ima številne pozitivne učinke na ohranjanje biotske raznovrstnosti, kakovosti tal in voda. Glede na to, da je ekološko kmetovanje načrtovano v okviru P4, smo opredelili sekundarni vpliv na to prednostno nalogo.
- M04.1: Podpora za naložbe v kmetijska gospodarstva – prilagoditev kmetijskih gospodarstev na zahteve kmetovanja na vodovarstvenih območjih

Evalvacijski kriteriji (hipoteze)	Kazalniki	Viri podatkov / metode zbiranja podatkov	Metoda za analizo oz. izračun kazalnikov	Rezultati
	Dodatni kvantitativni kazalniki			
	O.1 – Skupni javni izdatki (M03.1)	ARSKTRP - baza upravičencev	Opisna statistika	568.831,60€
	O.1 – Skupni javni izdatki (M04.1)	ARSKTRP - baza upravičencev	Opisna statistika -obseg podprtih naložb v prilagoditev KMG na zahteve kmetovanja na VVO (tehnološke posodobitve hlevov, ureditev skladiščnih kapacitet za živinska gnojila,..)	33.918.328,27€
	O.1 – Skupni javni izdatki (M19.2)	ARSKTRP - baza upravičencev	Opisna statistika	1,574,191.82€
	Višina izplačanih sredstev za prednostno področje 4B (M19.2)	AKTRP - baza upravičencev	Opisna statistika	0€

B.3 Predvideni metodološki izzivi in problemi

Glavni metodološki problem je pridobitev podatkov o uporabi hranil (N, P) na mikro ravni (npr. na ravni NUT3 ali na ravni rečnega (pod) bazena).

Pomanjkanje podatkov o prostorski distribuciji za bruto dušikovo bilanco (GNB-N) in bruto bilanco fosforja (GNB-P) merjeno v kg N / ha / leto lahko onemogoča zanesljiv izračun neto vplivov PRP ukrepov, merjenih na podlagi skupnih kazalnikov vpliva (I).

B.4 Dodatna pojasnila in priloge k odgovoru na vprašanje za vrednotenje

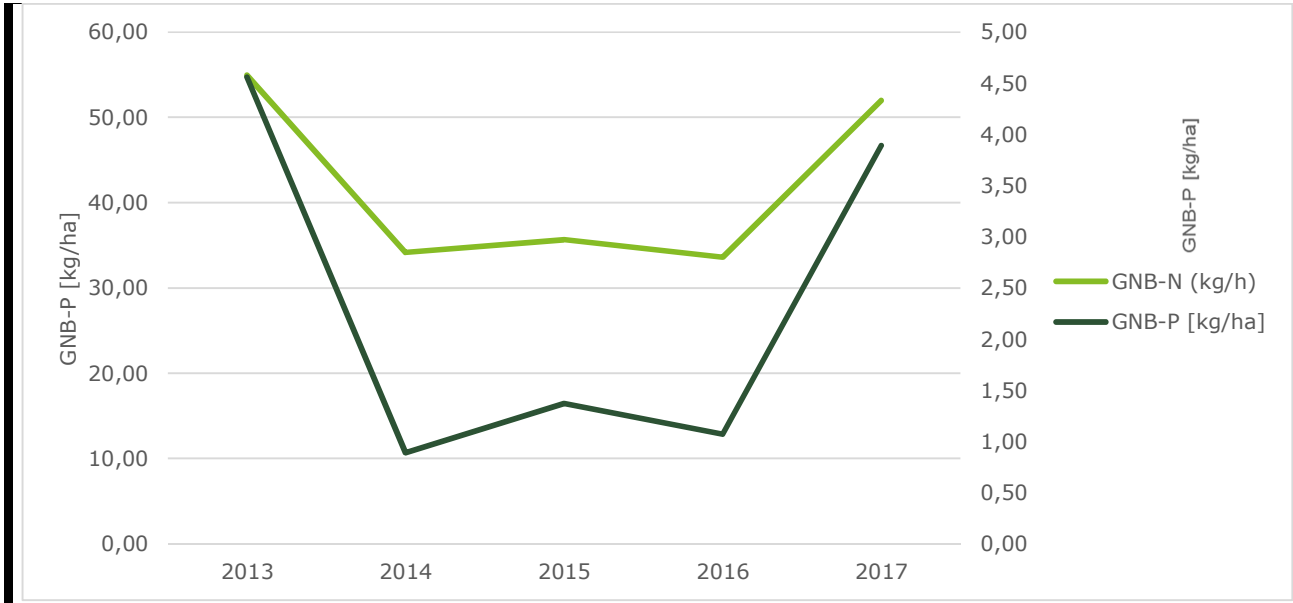
I.11-1: Glede na statistike EUROSTAT se giblje bruto dušikova bilanca (GNB-N) v obdobju 2014-2016 od 42 do 43 kg N/ha/leto, z manjšim povišanjem leta 2015, in sicer na 45 kg N/ha/leto. Bruto bilanca fosforja (GNB-P) v obdobju 2014-2016 se giblje med 1 in 2 kg P/ha/leto.

Vrednosti GNB-N in GNB-P temeljijo na podatkih Statističnega urada Republike Slovenije in izračunih Kmetijskega inštituta Slovenije. Bruto bilančni presežek dušika (N) je bil v upadu od 2013 do 2016, med tem ko so v letu 2017 vrednosti zopet narasle na raven iz leta 2013. Fosfor in dušik [1000 t] iz mineralnih gnojil ohranjata konstantne vrednosti. Upada vrednosti bruto bilančnega presežka dušika sicer ni mogoče povezati s količino uporabljenih gnojil. Vnos dušika med leti 2013-2015 namreč zlagoma narašča (razlika 3.372 t N), k čemur največ prispeva rast dušika iz gnojil u obdobju 2013-2014 ter blaga rast živinskih gnojil v celem obdobju. Prispevek rasti biološke fiksacije dušika je v obdobju od 2015 do 2017 zelo majhen. Po drugi strani pa je med 2014 - 2016 zabeležen znatnejši odvzem dušika v obdobju 2014-2016 je v največji meri povezan z odvzemom dušika pri pridelavi krme (cca. -12000 t N leto) ter manjšim deležem odvzema dušika s pridelki.

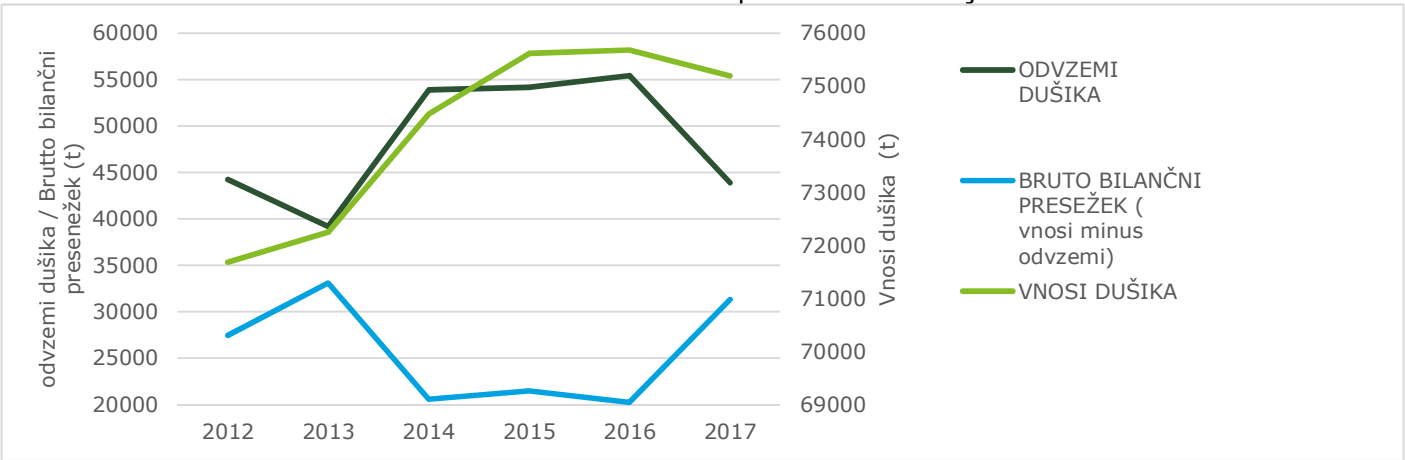
Tabela SVV9-1: Bruto bilančni presežek N in P ter poraba mineralnih gnojil v obdobju 2013-2017

Bruto bilančni presežek	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**
N [t]	33092	20576	21474	20245	31305
P [t]	2747	535	826	646	2344
Poraba mineralnih gnojil	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**
N [1000 t]	27,3	28,6	28,3	27,1	27,1
P [1000 t]	3,9	4,0	4,1	N/A	N/A
P_2O_5 [1000 t] - SUR	8,9	9,14	9,43	9,16	9,13

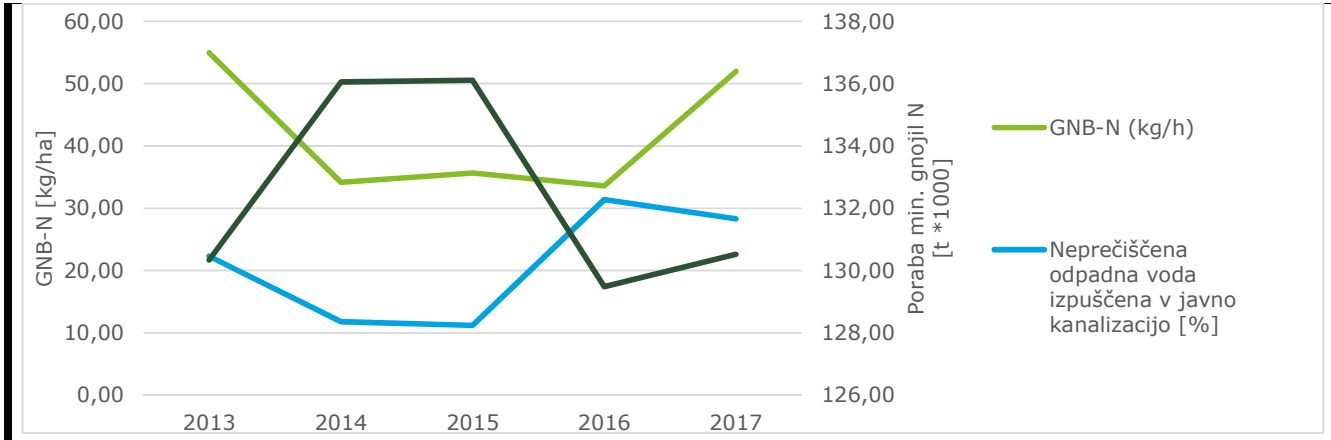
Graf SVV9-1: Bruto bilančni presežek N in P ter poraba mineralnih gnojil v obdobju 2013-2017

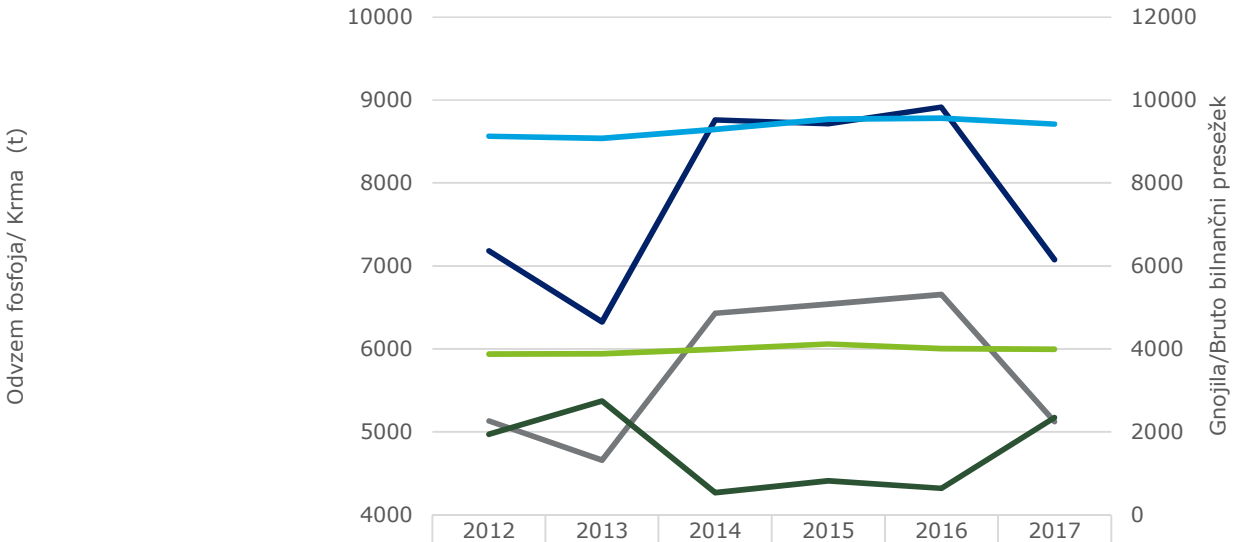
Graf SVV9-2: Odvzem in vnosi dušika ter bruto bilančni presežek v obdobju 2012-2017

Graf SVV9-3: Bruto bilančni presežek dušika in stanje neprečiščenih odpadnih voda v obdobju 2013-2017

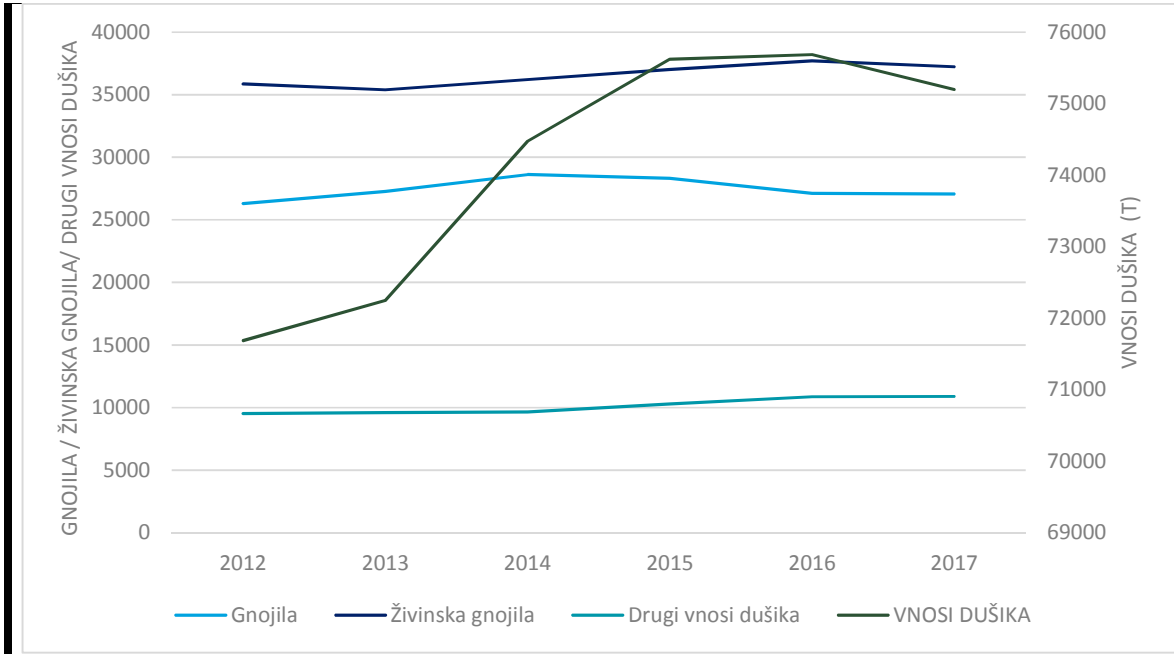
Graf SVV9-4: Odvzem in vnosi fosforja ter gibanje bruto bilančnega presežka fosforja v obdobju 2012-2017

	2012	2013	2014	2015	2016	2017
ODVZEMI FOSFORJA	7184	6328	8761	8714	8915	7078
Krma (t)	5132	4659	6430	6539	6657	5125
Gnojila	3882	3886	3993	4120	4006	3993
BRUTO BILANČNI PRESEŽEK/PRIMANJKLJAJ (vnosi minus odvzemi)	1944	2747	535	826	646	2344
VNOSI FOSFORJA (t)	9128	9075	9296	9540	9562	9422

Enake trende zmanjševanja kaže tudi bruto bilanca fosforja, na katero je najbolj vplival upad povezan z odvzemom fosforja pri pridelavi krme ter rahel porast virov fosforja iz gnojil. Med leti 2014 in 2016 je tako zabeležen bruto bilančni primanjkljaj. Vnosi fosforja zelo blago rastejo zaradi rasti fosforja iz gnojil (glej graf SVV9-5). Pomanjkanje fosforja v obdobju od 2014-2016 je povezano z odvzemom fosforja pri pridelavi krme.

Graf SVV9-5: Vnosi dušika, mineralna gnojila, živinska gnojila in drugi vnosi dušika

Želene prostorske analize na podlagi modela bilance dušika in fosforja ni bilo mogoče izvesti, saj niso na voljo podatki na mikro ravni.

I.11-2: Skladno s smernicami EU na področju vrednotenja vplivov PRP na kakovost voda smo vrednosti izmerjenih nitratov (NO3-mg/l) na vseh merilnih mestih 5 izbranih teles podzemnih voda (Šifra vodnih teles: 1001, 1002, 1003, 3012 in 4016) in pa količine skupnega dušika (N-mg/l) za reke razdelili v 3 kakovostne razrede (*high, moderate & poor*) in jih izrazili v odstotkih.

Iz časovne vrste je razvidno, da se koncentracija nitrata na približno 50 % merilnih mestih podzemnih voda giblje v razredu visoke kakovosti, približno četrtina merilnih mest je v srednjem zmernem kakovostnem razredu, medtem ko je približno 20 % merilnih mest v razredu slabe kakovosti, pri čemer je v letu 2018 opazen bolj izrazit trend poslabšanja. Ta trend poslabšanja je lahko povezan s porastom GNB-N v letu 2017, vendar pa je treba tudi to interpretacijo vzeti z zadržkom glede na upad GNB-N v letih 2014-2016 (oziroma glede na primerljivost teh podatkov). Leto 2013 je bilo izrazito sušno leto, zato je bil bruto bilančni presežek dušika visok, saj so bili pridelki ob enakem gnojenju zelo majhni. V letih 2014-2016 je bil bruto bilančni presežek dušika po drugi strani majhen, saj je šlo za normalna leta z velikimi pridelki.

Tabela SVV9-2: Deleži VTPodV po razredih kakovosti glede na izmerjene nitrate

Nitrati [NO_3 mg/l]	2013	2014	2015	2016	2017	2018
HIGH	49,0%	54,1%	49,6%	52,1%	52,2%	48,7%
MODERATE	29,8%	23,9%	31,7%	29,9%	28,7%	23,5%
POOR	21,2%	22,0%	18,7%	17,9%	19,1%	27,8%

Tabela SVV9-3: Deleži VTPodV po razredih kakovosti glede na izmerjen skupni dušik

Skupni dušik [TN mg N/l]	2015	2016	2017	2018
HIGH	55,6%	59,4%	58,7%	51,9%
MODERATE	44,4%	39,1%	39,1%	44,4%
POOR	0,0%	1,6%	2,2%	3,7%

Meritve skupnega dušika v rekah so na več kot 50 % merilnih mest na območju celotne Slovenije v razredu visoke kakovosti, na približno 40 % mest pa v razredu zmerne kakovosti. Število merilnih mest skupnega dušika v rekah v razredu slabe kakovosti v letih od 2013 do 2018 raste; po zadnjih meritvah ima 3,7 % merilnih mest prekomerne vrednosti dušika.

Za oceno neto vpliva PRP na kazalnik I.11-2 smo na mikro ravni uporabili kombinirani kazalnik *Propensity Score Matching* in *Difference in Diffferences*, pri čemer smo koncentracije nitrata v podzemnih vodah smo uporabili kot pojasnjevalno spremenljivko.

Metoda *Combined propensity score* matching method je bila prilagojena na naslednje načine:
- Izbrana so bila vsa merilna mesta na Ljubljanskem barju (skupno 54 merilnih mest).
- V okolici merilnih mest je bilo opredeljeno območje (*buffer*) v premeru 1 km. Na teh območjih je bil nato izračunan odstotek območij, vključenih v poljedelsko prakso (RABA = 1***), pri čemer smo v analizi upoštevali tista, kjer je bil delež višji od 40 %.
- Kontrolna skupina je bila izbrana glede na odstotke območij (GERK), ki so bila vključena v operacije KOPOP in EK (M11 in izbrane zahteve M10). Na Ljubljanskem barju je imelo znotraj vmesnega območja le nekaj merilnih mest visok delež vključenosti v te operacije, zato so bila v testne območja vključena zemljišča, ki so imela več kot 10 % območja vključenega v operacije, v kontrolni skupini pa so zemljišča z manj kot 5 %.
- Kot pojasnjevalne spremenljivke smo znotraj vmesnih območij uporabili deleže gozdnih površin (RABA = 2000) in urbanih območij (RABA = 3000).

Skupno je bilo izbranih 20 primerljivih merilnih mest (10 v kontrolni in 10 v testni skupini).

Tabela SVV9-4: Kontrolna in testna skupina VTPodV

	2014	2018	Razlika
Kontrolna skupin a (P=10) <5% KOPOP+EK	8.11	5.73	-2.39

Testna skupina (P=10) >10% KOPOP+EK	4.93	4.31	-0.61
Diffence in Differnces	-3.19	-1.41	1.77

Rezultati kombinirane metode *Propensity Score Matching* in *Difference in differences* kažejo, da so koncentracije nitrata v letih od 2014 do 2018 v obeh skupinah upadle, in so bile na območjih z višjim odstotkom vključenosti v ukrepa M10 in M11 nižje. Ker pa so bili odstotki območij, vključenih v M10 in M11, še vedno zelo nizki za večino merilnih mest v obeh skupinah, razlaga trendov koncentracij nitrata ni jasna. Vsekakor je možno, da je znižanje povprečne koncentracije nitrata v kontrolni skupini povezano z zmanjšanjem vnosa nitratov na širšem območju, pri čemer je k temu lahko v določeni meri prispevalo tudi izvajanje operacij KOPOP, saj vzorci obeh skupin, vključenih v raziskavo, pripadajo istemu vodnemu telesu.

R8 / T10 - delež kmetijskih zemljišč, za katera so bile sklenjene pogodbe o upravljanju za izboljšanje upravljanja voda: Podpora PRP v smislu izboljšanja upravljanja voda, vključno z ravnanjem z gnojili in pesticidi, glede na kazalnik R8 presega načrtovano ciljno vrednost. Izboljšanje upravljanja voda je podpiralo 40,07 % kmetijskih zemljišč z zahtevkom, kar je 11,8 % odstotnih točk več od ciljne vrednosti (28,89 %).

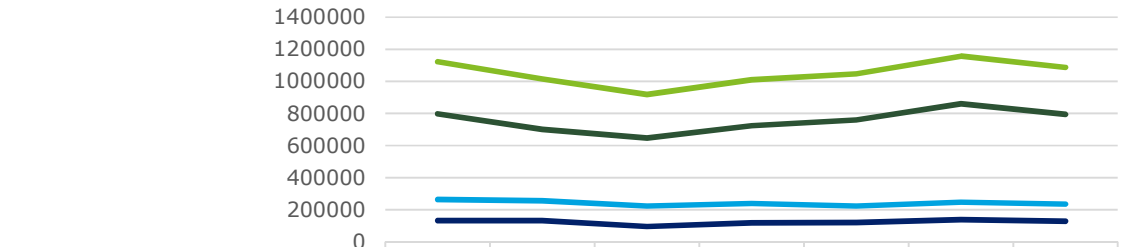
Skupni kazalniki stanja (C): Vrednost C40 v obdobju 2013-2016 rahlo upada, kar kaže na trend zniževanja odvečnega dušika v vodnih telesih.

Tabela SVV9-5: Odvečni dušik v vodnih telesih

	2013	2014	2015	2016
odvečni N [kg/ha]	69,0	43,0	45,0	42,0

Uporaba pesticidov: Prodaja pesticidov kaže blago rast v obdobju od 2013.

Graf SVV9-5: Poraba fitofarmacevtskih sredstev v obdobju 2011-2017

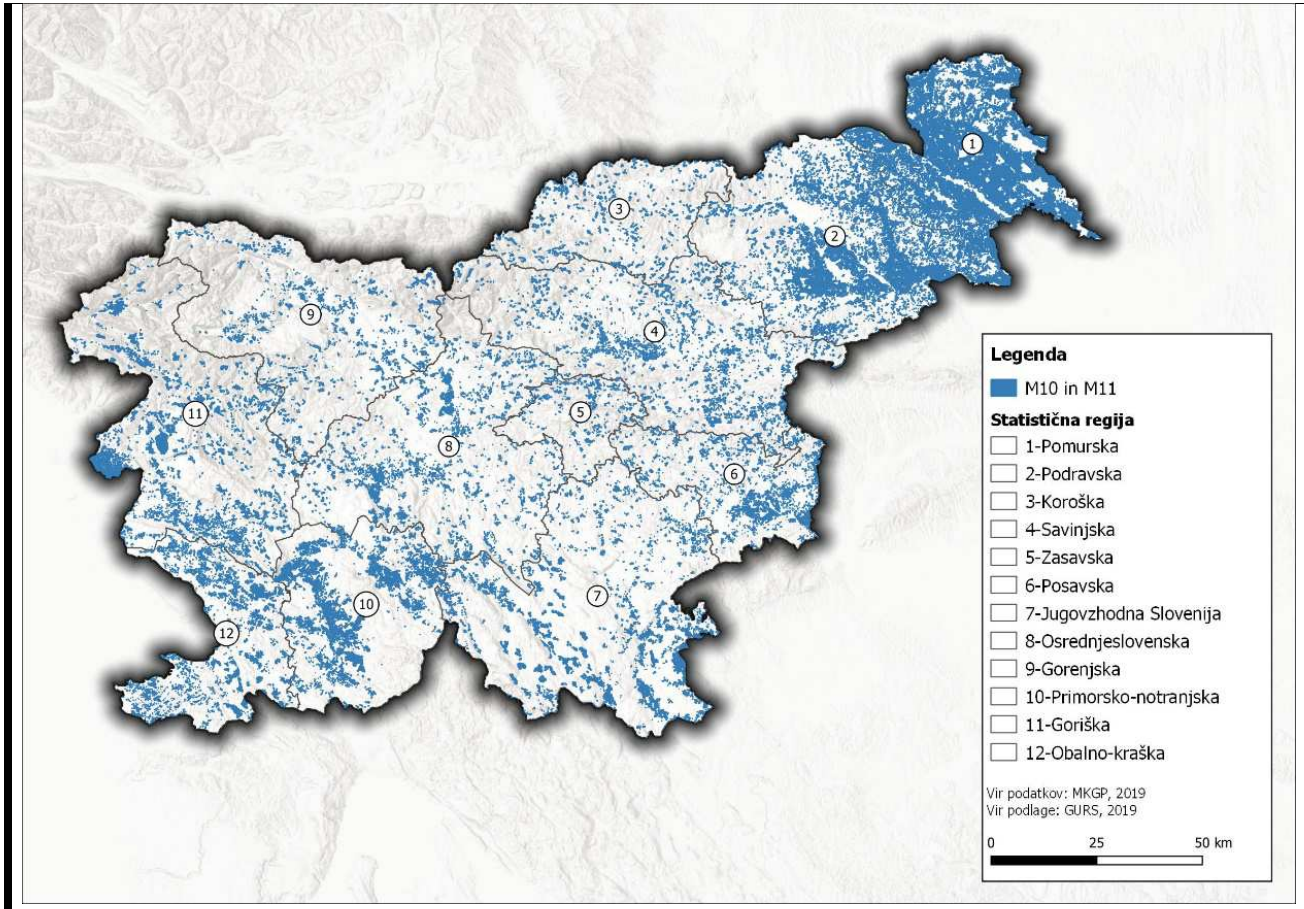

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Fitofarmacevtska sredstva - SKUPAJ	1121873	1016069	917483	1009912	1046822	1156192	1087286
Fungicidi in baktericidi	797073	700234	647499	724489	759240	859621	794735
Herbicidi, snovi za uničevanje steblovine in mahu	264289	257007	223472	238502	224430	246996	235302
Insekticidi in akaricidi	131877	133068	95679	118027	120046	138013	129048

Delež površinskih ukrepov, ki podpirajo izboljšanje upravljanje voda – glede na skupno površino KZU (GERK) znaša za leto 2018 30,78 %, kar je komaj opazno povišanje glede na leto 2017, ko je znašal 30,22 %, in leto 2016, ko je znašal 29,53 %. Podatki so pridobljeni glede na podatke sloja RABA z dne 25.01.2018.

Delež površinskih ukrepov, ki podpirajo izboljšanje upravljanje voda – glede na skupno površino KZU (RABA) znaša za leto 2018 20,04 %, kar je več kot leta 2017, ko je znašal 19,62 %, oz. leta 2016, ko je znašal 19,04 %. Podatki so pridobljeni glede na podatke sloja RABA z dne 25.01.2018.

Slika SVV9-1: Izvajanje površinskih ukrepov, ki podpirajo izboljšanje upravljanje voda (izbrane zahteve M10 in ukrep M11), po statističnih regijah

Delež površin glede na posamezna vodna telesa in KZU: Analiza podatkov kaže, da je leta 2018 izmed 75 analiziranih vodnih teles vodno telo SI6VT119 Soča povirje – Bovec na prispevni površini beležilo najmanjši delež KZU na prispevnem območju posameznega vodnega telesa, vključenih v ukrep M11 in izbrane zahteve/operacije ukrepa M10, najmanjši delež kmetijskih površin z intenzivnim kmetijstvom na prispevnem območju posameznega vodnega telesa ter najmanjši delež površin, na katerih je v skladu s predpisom, ki ureja evidenco dejanske rabe kmetijskih in gozdnih zemljišč, opredeljena skupina dejanske rabe njiv in vrtov. Površina podprtega fizičnega območja za SI6VT119 VT Soča povirje – Bovec znaša 55,59 ha. Za to vodno telo v letu 2018 ugotavljamo 58,82-odstotni delež gozda in 0,51-odstotni delež urbanizacije na prispevni površini; območje ni bilo vključeno v skupino VT s KZU > 25 % in ni imelo pomembnih obremenitev v skladu z NUV.

Podobno je tudi z vodnim telesom z največjim deležem po analiziranih parametrih, tj. telesom SI442VT92 VT Ledava mejni odsek, ki na prispevni površini beleži največji delež KZU na prispevnem območju posameznega vodnega telesa, vključenih v ukrep M11 in izbrane zahteve/operacije ukrepa M10, največji delež kmetijskih površin z intenzivnim kmetijstvom telesa in največji delež kmetijskih površin z intenzivnim kmetijstvom, ter največji delež površin, na katerih je v skladu s predpisom, ki ureja evidenco dejanske rabe kmetijskih in gozdnih zemljišč, opredeljena skupina dejanske rabe njiv in vrtov. Površina podprtega fizičnega območja za SI442VT92 VT Ledava mejni odsek znaša 142,88 ha. Za to vodno telo v letu 2018 ugotavljamo na prispevni površini ugotavljamo, da delež gozdov znaša 56,59 %, delež urbanizacije pa 0,53 %; območje ni bilo vključeno v skupino VT s KZU > 25 % in ni imelo pomembnih obremenitev v skladu z NUV (glej Prilogo SVV 9-1 Površinske vode).

Tabela SVV9-6: Površinske vode - deleži površin glede na posamezna vodna telesa in KZU

	Delež KZU na prispevnem območju posameznega vodnega telesa, vključenih v ukrep M11 in izbrane zahteve/operacije ukrepa M10 [%]	**Delež kmetijskih površin z intenzivnim kmetijstvom na prispevnem območju posameznega vodnega telesa [%]**	**Delež površin, na katerih je v skladu s predpisom, ki ureja evidenco dejanske rabe kmetijskih in gozdnih zemljišč, opredeljena skupina dejanske rabe njive in vrtovi, na prispevnem območju posameznega vodnega telesa [%]**	**Podprto fizično območje (ha) (tj. površina podprtih zemljišč (ha) z zahtevkom, vključenih v ukrep M11 in izbrane zahteve/operacije ukrepa M10) na prispevnem območju posameznega vodnega telesa)**
Min	3,77 (SI6VT119 VT Soča povirje – Bovec)	0,11 (SI6VT119 VT Soča povirje – Bovec)	0,12 (SI6VT119 VT Soča povirje – Bovec)	16,94 (SI442VT12 MPVT zadrževalnik Ledavsko jezero)
Max	69,49 (SI442VT92 VT Ledava mejni odsek)	90,19 (SI442VT92 VT Ledava mejni odsek),	90,02 (SI442VT92 VT Ledava mejni odsek)	15493,22 (SI442VT91 VT Ledava zadrževalnik Ledavsko jezero – sotočje z Veliko Krko)
Average	20,04	28,71	25,47	1216,39

Analiza podatkov kaže, da je leta 2018 izmed 5 analiziranih vodnih teles vodni telesi Savska kotlina in Ljubljansko barje beležili najmanjši delež KZU na prispevnem območju posameznega vodnega telesa, vključenih v ukrep M11 in izbrane zahteve/operacije ukrepa M10, najmanjši delež kmetijskih površin z intenzivnim kmetijstvom na prispevnem območju posameznega vodnega telesa, ne pa tudi najmanjšega deleža površin, na katerih je v skladu s predpisom, ki ureja evidenco dejanske rabe kmetijskih in gozdnih zemljišč, opredeljena skupina dejanske rabe njiv in vrtov na prispevnem območju posameznega vodnega telesa, ki znaša 48,53 % (v primerjavi z minimumom, ki znaša 44,7 %). Najmanjši delež površin, na katerih je v skladu s predpisom, ki ureja evidenco dejanske rabe kmetijskih in gozdnih zemljišč, opredeljena skupina dejanske rabe njiv in vrtov na prispevnem območju posameznega vodnega telesa, ter najmanjšo površino podprtega fizičnega območja beleži vodno telo 1002 Savinjska kotlina (44,7 %; 55,59 ha). Obe navedeni VT sta vključeni v skupino VT s KZU >25 %, hkrati pa sodita v skupino VT s pomembno obremenitvijo v skladu z NUV. Površina podprtega fizičnega območja za vodno telo Savska kotlina in Ljubljansko barje znaša 4555,65 ha, delež gozdov v vodnem telesu znaša 28,02 %, delež urbanizacije pa 19,86 %. Za vodno telo 1002 Savinjska kotlina je na prispevni površini izmerjen delež gozdov 7,46 % ter delež urbanizacije pa 22,79 % (glej Prilogo SVV 9-1 Podzemne vode).

Vodno telo z največjim deležem v vseh štirih analiziranih parametrih je 4016 Murska kotlina. Na tem območju je izmerjen delež gozdov v vodnem telesu 21,20 %, delež urbanizacije pa 9,44 %.

Tabela SVV9-6: Podzemne vode - Deleži površin glede na posamezna vodna telesa in KZU

	Delež KZU na prispevnem območju posameznega vodnega telesa, vključenih v ukrep M11 in izbrane zahteve/operacije ukrepa M10 [%]	**Delež kmetijskih površin z intenzivnim kmetijstvom na prispevnem območju posameznega vodnega telesa [%]**	**Delež površin, na katerih je v skladu s predpisom, ki ureja evidenco dejanske rabe kmetijskih in gozdnih zemljišč, opredeljena skupina dejanske rabe njive in vrtovi, na prispevnem območju posameznega vodnega telesa [%]**	**Podprto fizično območje (ha) (tj. površina podprtih zemljišč (ha) z zahtevkom, vključenih v ukrep M11 in izbrane zahteve/operacije ukrepa M10) na prispevnem območju posameznega vodnega telesa**
Min	12,15 (1001 Savska kotlina in Ljubljansko barje)	50,48 (1001 Savska kotlina in Ljubljansko barje)	44,70 (1002 Savinjska kotlina)	1096,87 (1002 Savinjska kotlina)
Max	61,51 (4016 Murska kotlina)	88,77 (4016 Murska kotlina)	87,80 (4016 Murska kotlina)	23397,53 (4016 Murska kotlina)
Average	31,69	72,79	67,19	8195,62

Analiza ankete med upravičenci: 31 % od skupno 217 anketirancev meni, da je vpliv kmetijstva na kakovost voda rahlo negativen, medtem ko 64% od 216 respondentov meni, da ima uporaba gnojil in pesticidov lahko negativen vpliv na okolje. Največje število vprašanih, in sicer 47%, meni, da se uporaba organskih in mineralnih gnojil na ha na njihovih kmetijskih zemljiščih od leta 2014 ni spremenila, 30 % pa jih ocenjuje, da se zmanjšuje. Kot razlog za zmanjšanje uporabe pesticidov jih 54 % navaja učinkovitejše tehnike in načini predelave (v primeru zmanjšanja). Primerljivo število vprašanih (37 %) meni, da se poraba pesticidov na ha/kmetijskih zemljišč na njihovi kmetiji v obdobju od leta 2014 zmanjšuje, ali pa navajajo, da ne uporabljajo pesticidov. Kot razlog za spremembo vnosa pesticidov 52% vprašanih navaja učinkovitejše tehnike in načine pridelave (v primeru zmanjšanja). 30 % vprašanih meni, da so aktivnosti usposabljanja in svetovanja prispevale k zmanjšani uporabi organskih in mineralnih gnojil in pesticidov, 49 % pa jih meni, da usposabljanja in svetovanje v okviru PRP prispeva tudi k boljšemu razumevanju o stanju voda teles površinskih in podzemnih voda. V povezavi z analizo tal ("NMIN" analiza") in izdelavo gnojilnega načrta, ki bi lahko vplivala na količino vnosa dušika v tla, 33% vprašanih ni bilo vključenih.

Merilo za vrednotenje »Izboljšalo se je kemijsko stanje podzemnih voda pod zemljišči z zahtevkom«: Od izbranih VTPodV izkazuje z vidika nitratne onesnaženosti najslabše stanje Dravska kotlina, kjer je vse od leta 2013 odstotek merilnih mest s preseženo vrednostjo nitratov (> 50 mg NO3/l) višji od tretjine, in to kljub relativno visokemu deležu KZU, vključenih v ukrep M11 in izbrane zahteve/operacije ukrepa M10 (42,51 %). Glede na isti kazalec (% merilnih mest) se stanje izboljšuje v Murski kotlini, kjer je delež zemljišč z zahtevkom tudi najvišji med vsemi pet opazovanimi VT (61,51%). V Savinjski kotlini se slabše stanje (>30 % merilnih mest s preseženo mejno vrednostjo) kaže od leta 2013, pri čemer je na tem območju nizek delež zemljišč z zahtevkom (15,46 %). V Krški kotlini je % merilnih mest s preseženo vrednostjo nizek oz. ničen (v letih 2015 in 2016), delež zemljišč z zahtevkom pa rahlo presega 26 %, medtem v Savski kotlini in Ljubljansko barje % merilnih mest s preseženo vrednostjo ne presega 6,4 % kljub najnižjemu deležu KZU (12,15 %). Podatki ne izkazujejo jasne korelacije med VT in deležem zemljišč z zahtevkom, zato ni mogoče izdelati zanesljivih zaključkov glede vplivov PRP. Na vseh petih izbranih VTPodV, ne glede na delež

zemljišč z zahtevkom, je odstotek merilnih mest s preseženo vrednostjo nitratov v letu 2018 najvišji, zato se potrebno natančno spremljanje trendov v naslednjih letih (Glej Prilogo SVV 9-2).

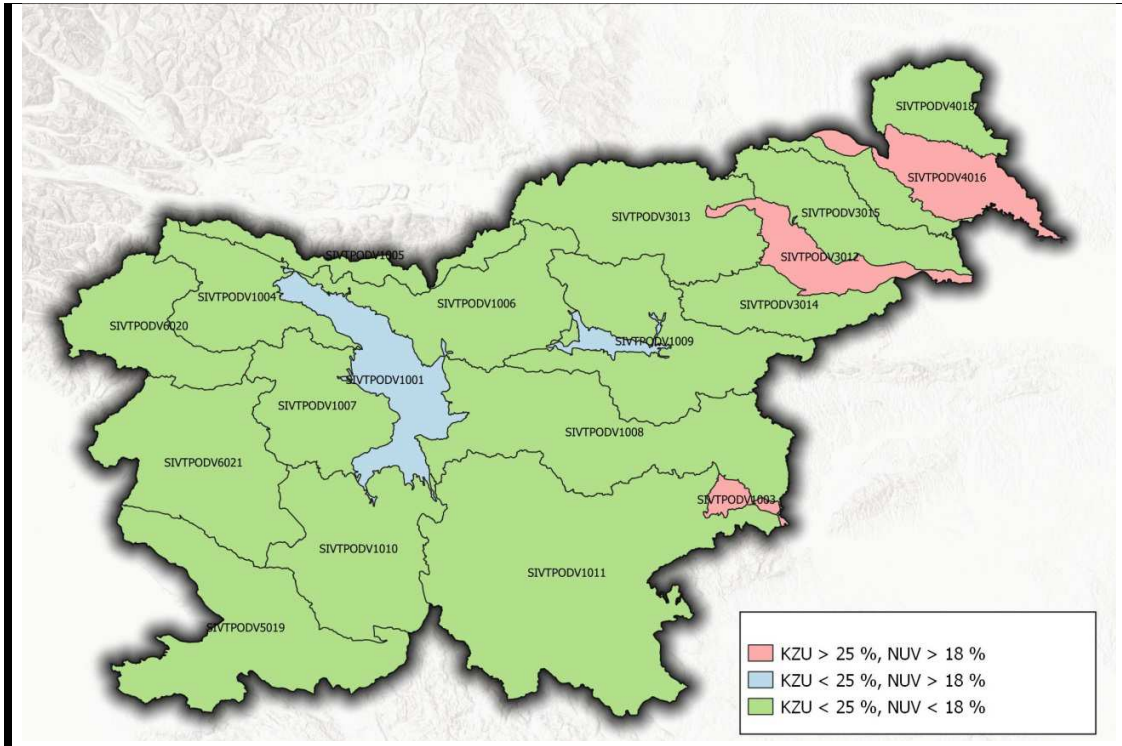
V primeru pesticidov spet najslabše stanje izkazuje Dravska kotlina, saj to VT v vseh opazovanih letih izkazuje presežene mejne vrednosti > 16%. Kljub temu je opazni trend izboljšanja stanja. Najboljše stanje z vidika pesticidov izkazujeta Savska kotlina in Ljubljansko barje (delež merilnih mest s preseženo mejno vrednostjo pesticidov je manjši od 5 %). Tudi ti podatki ne omogočajo sklepanja o morebitnih pozitivnih vplivih PRP, saj je na nekaterih mestih viden pozitiven trend, medtem ko na drugih merilnih mestih vrednosti fluktuirajo. Izmed pesticidov velja izpostaviti Desetil-atrazin in Metolaklor, ki v vseh vodnih telesih skoraj vsako leto presegata dovoljene vrednosti (Glej Prilogo SVV 9-2).

Merilo za vrednotenje »Izboljšalo se je ekološko stanje površinskih voda na zemljiščih z zahtevkom«: analizo podatkov o ekološkem stanju za VTPV smo izvedli na način, da smo vodna telesa razdelili v štiri skupine:

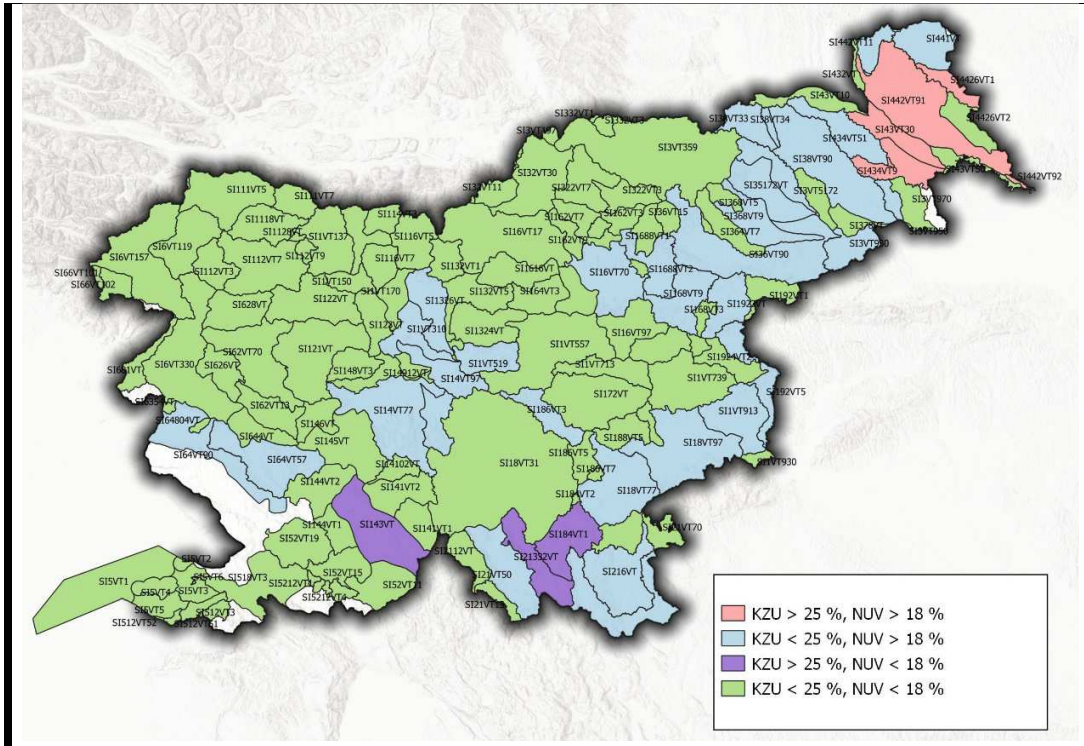
- vodna telesa, kjer je delež zemljišč z zahtevkom večji od 25% in kjer ne obstajajo pomembne obremenitve glede na NUV;
- vodna telesa, kjer je delež zemljišč z zahtevkom večji od 25% in kjer obstajajo pomembne obremenitve glede na NUV;
- vodna telesa, kjer je delež zemljišč z zahtevkom manjši od 25% in kjer ne obstajajo pomembne obremenitve glede na NUV;
- vodna telesa, kjer je delež zemljišč z zahtevkom manjši od 25% in kjer obstajajo pomembne obremenitve glede na NUV.

Umestitev izbranih VTPV v skupine glede na zgornje kriterije je prikazana v spodnji sliki.

Slika SVV9-2: Vodna telesa podzemnih vode glede na deleže zemljišč z zahtevkom >/< 25 % in pomembno obremenitev glede na NUV >/<18 %

Slika SVV9-2: Vodna telesa površinskih voda glede na deleže zemljišč z zahtevkom zahtevkom >/< 25 % in pomembno obremenitve glede na NUV >/<18 %

Pesticidi v površinskih vodah: Za obdobje 2013-2018 smo izdelali analizo podatkov 71 izbranih vodnih teles. Za 4 dodatna vodna telesa, za katera so bili v prvotnem poročilu izdelani deleži, niso na voljo ne podatki za pesticide ne za razrede ekološkega stanja. Mejne vrednosti pesticidov so določene glede na priloge NUV, dobro stanje pa je določeno glede na >= LP-OSK vrednosti.

V posameznih vodnih telesih niso bili vsako leto izmerjeni vsi pesticidi (metaloklor, glifosat, tributilazin). Največje število VT v slabem stanju (nekatera celo z 2100 % dovoljenih vrednosti) glede na tri izbrane pesticide se nahaja na območju z deleži zemljišč z zahtevkom <25 % in pomembnimi obremenitvami glede na NUV > 18 %. Na območju s deleži zemljišč z zahtevkom < 25 % in pomembnimi obremenitvami glede na NUV > 18 % je več kot tretjina VT v slabem stanju. Za potrebe analize so vrednosti parametrov stanja »dobro« in »zelo dobro« za posamezna vodna telesa združene en parameter, »DOBRO«, če pa merjenje ni bilo opravljeno, je bila pripisana vrednost »NI MERJENO«.

Tako kot za pesticide je tudi v primeru ekološkega stanja VT analiza zaradi pomanjkanja podatkov zajemala 71 vodnih teles površinskih voda, in to za obdobje 2013-2017 (Glej Prilogo SVV 9-3B).

Zaradi nesistemskega merjenja po letih in po vodnih telesih je težko oblikovati dokončne sklepe o ekološkem stanju površinskih voda, vendar pa je kljub temu, vsaj kar se tiče nitratov, jasno razvidno, da je največje število VT na območju z deleži zemljišč z zahtevkom > 25 % v dobrem stanju. Tudi število VT v dobrem stanju glede meritev fosforja je povsod višje od tretjine. Razviden je velik vpliv pomembnih obremenitev, ne glede na deleže zemljišč z zahtevkom, saj je na teh območjih število VT, ki nimajo dobrih rezultatov pri meritvah fosforja, največje. Glede na trofičnost so vodna telesa na območju z deleži zemljišč z večjim zahtevkom na splošno v dobrem stanju. Najmanjše število vodnih teles v dobrem stanju beleži območje z deleži zemljišč z zahtevkom < 25 % in pomembnimi obremenitvami glede na NUV > 18 %.

FC. Dodatni metodološki zaznamki

Izračun kazalnika I.11: Kakovost voda[105]

Kazalnik I.11 prikazuje potencialni vpliv kmetijstva na kakovost vode zaradi onesnaževanja z nitrati in fosfati, in je pravzaprav sestavljen iz dveh pod-indikatorjev:

- I.11-1: Bruto hranilna bilanca: bruto dušikova bilanca (GNB-N) in bruto bilanca fosforja (GNB-P) merjeno v kg N / ha / leto;
- I.11-2: Nitrati v sladki vodi: kakovost podzemnih voda (% merilnih mest v 3 kakovostnih razrede, merjeno glede na količino NO3-mg/l) in kakovost površinskih voda % merilnih mest v 3 kakovostnih razrede, merjeno glede na količino N-mg/l).

Glede na razpoložljivost podatkov je predvidena uporaba različnih metod za izračun vsakega od pod-kazalnikov (glej spodaj).

Oblikovanje testne in kontrolne skupine za potrebe izračuna pod-kazalnika I.11-1

Za potrebe izračuna pod-kazalnika I.11-1 ne obstajajo uradne statistike o vnosu in odvzemu hranil na mikro ravni (le nacionalne statistike), zato je potrebno izvesti anketo med upravičenci ukrepov, ki neposredno prispevajo k izboljšanju bruto dušikove bilance (GNB-N). Izbor upravičencev temelji na podatkih o izvajanju (tj. upravičenci ukrepa M10 in izbranih zahtev ukrepa KOPOP[106]). Namen ankete je proučiti gospodarjenje z dušikom na kmetijskih gospodarstvih pred in po vstopu v ukrepe (zlasti ravnanje z gnojili).

Poleg tega bo za vsa vodna telesa izvedena prostorska analiza vključenosti v ciljne ukrepe (tj. **delež površinskih ukrepov, ki podpirajo izboljšanje upravljanje voda**), slednje pa bo uparjeno s podatki o bilanci dušika in fosforja na prispevnih območjih posameznih vodnih teles.

Zgornji rezultati se bodo z uporabo strokovnega mnenja (fokusna skupina ali intervju) in interpretirali in na tej podlagi bo pripravljena ocena prispevka PRP k bruto hranilni bilanci. Rezultati se bodo nato ekstrapolirali na raven vseh prejemnikov, vključenih v izvajanje ukrepov, ki neposredno prispevajo k izboljšanju hranilne bilance.

[105] https://ec.europa.eu/agriculture/sites/agriculture/files/cap-indicators/impact/2016-impact-indicators-fiches.pdf

[106] POZ_KOL, POZ_NIZI, POZ_POD, POZ_MEHZ, POZ_KONZ, POZ_FFSV, POZ_ZEL, POZ_NEP, HML_POKT, HML_NIZI, SAD_EKGN, SAD_POKT, VIN_EKGN, VIN_POKT, VIN_MEDV, TRZ_I_NIZI, TRZ_II_NIZI, VOD_ZEL, VOD_FFSV, VOD_NEP, VOD_POD. Operacije: Operacija 17. Ohranjanje mejic.

Oblikovanje testne in kontrolne skupine za potrebe izračuna pod-kazalnika I.11-2

Za oceno vpliva PRP na kakovost voda, ki jo meri kazalnik I.11-2, je predvidena PSM metoda.

V primeru pod-kazalnika I.11-2 je enota opazovanja **hidrografsko območje vodnega telesa, kateremu pripada merilno mesto** površinskih voda. Testno skupino predstavljajo merilna mesta, kjer je več kot 40%[107] KZU [108]vključenih v ukrep M10 ali izbrane zahteve ukrepa M11[109], ob predpostavki, da se ukrepi izvajajo vsaj eno leto.

Kontrolno skupino bodo sestavljala merilna mesta z nižjimi deleži KZU vključenih v ukrep M10 ali izbrane zahteve ukrepa M11, pri čemer bomo za zagotavljanje primerljivosti uporabili naslednji nabor kontrolnih (neodvisnih) spremenljivk (kovariat):

- Lega (Kras – DA/NE)
- Vrsta tal (meliorirano/nemeliorirano)
- Pomembna obremenitev v skladu z NUV (DA/NE)
- Kmetijske rabe kot % KZU in vseh kmetijskih površin
- RABA: % gozdov
- Prisotnost/odsotnost stohastičnih dogodkov (DA/NE)
- Stopnja urbanizacije
- prisotnost drugih onesnaževalcev (emisije iz komunalnih odpadnih voda)
- razvejanost kanalizacijskega omrežja.

PSM temelji na modelu **logistične regresije** in izračuna povprečnega vpliva na testno skupino se bo ocenil neto vpliv PRP na delež merilnih mest v posameznih kakovostnih razredih (ločeno za podzemne in površinske vode).

Priporočila vrednotenja v letu 2017, ki jih je potrebno upoštevati pri vrednotenju 2019

P.1: V nabor VTPodV (vodna telesa podzemnih voda) je ob prihodnjem vrednotenju treba vključiti še Savsko kotlino in Ljubljansko barje. Kljub temu, da je to VT v dobrem kemijskem in količinskem stanju, zaradi intenzivnosti kmetijstva tu lahko pričakujemo pomembnejše vplive PRP.

V nabor VTPV je ob prihodnjem vrednotenju treba vključiti še vodna telesa kjer je več površin, na katerih so načrtovane ciljno usmerjene operacije KOPOP:

[107] Delež bo definiran na podlagi analize deleža KZU vključenih v ukrep M10 ali izbrane zahteve ukrepa M11 po hidrografskem območju vodnega telesa
[108] O tem se bo odločalo v skladu s splošno statistiko % KZU v hidrografskem območju vodnega telesa
[109] POZ_KOL, POZ_NIZI, POZ_POD, POZ_MEHZ, POZ_KONZ, POZ_FFSV, POZ_ZEL, POZ_NEP, HML_POKT, HML_NIZI, SAD_EKGN, SAD_POKT, VIN_EKGN, VIN_POKT, VIN_MEDV, TRZ_I_NIZI, TRZ_II_NIZI, VOD_ZEL, VOD_FFSV, VOD_NEP, VOD_POD. Operacije: Operacija 17. Ohranjanje mejic.

- SI1668VT MPVT zadrževalnik Šmartinsko jezero
- SI38VT33 VT Pesnica državna meja – zadrževalnik Perniško jezero
- SI38VT34 MPVT zadrževalnik Perniško jezero
- SI434VT52 MPVT zadrževalnik Gajševsko jezero
- SI4426VT1 VT Kobiljanski potok povirje – državna meja
- SI442VT11 VT Ledava državna meja – zadrževalnik Ledavsko jezero
- SI442VT12 MPVT zadrževalnik Ledavsko jezero
- SI442VT92 VT Ledava mejni odsek

Metodologija NUV glede tega, kdaj gre za obremenilen vpliv kmetijstva na stanje vodnih teles

Pri interpretaciji rezultatov za posamezne enote analize je potrebno upoštevati metodologijo Načrta upravljanja voda, v skladu s katerim se vpliv kmetijstva na stanje vodnih teles smatra kot obremenilen, če ustreza naslednjim pogojem:

- delež kmetijskih površin z intenzivnim kmetijstvom na prispevnem območju posameznega vodnega telesa je večji od 27 %[110] (površine z intenzivnim kmetijstvom na prispevnem območju posameznega vodnega telesa / Kmetijske površine (glede na evidenco dejanske rabe kmetijskih in gozdnih zemljišč) na prispevnem območju posameznega vodnega telesa v ha);
- delež površin, na katerih je v skladu s predpisom, ki ureja evidenco dejanske rabe kmetijskih in gozdnih zemljišč, opredeljena skupina dejanske rabe njive in vrtovi[111], na prispevnem območju posameznega vodnega telesa večji od 18 %[112] (površine, na katerih je v skladu s predpisom, ki ureja evidenco dejanske rabe kmetijskih in gozdnih zemljišč, opredeljena skupina dejanske rabe njive in vrtovi, na prispevnem območju posameznega vodnega telesa / Kmetijske površine (glede na evidenco dejanske rabe kmetijskih in gozdnih zemljišč) na prispevnem območju posameznega vodnega telesa v ha).

Pri razlagi rezultatov analize (glej kazalnike zgoraj) bomo za posamezno enoto analize (vodno telo) opredelili, ali gre tudi v skladu z NUV za pomembno obremenitev, in skladno s tem interpretirali rezultate glede kemijskega in ekološkega stanja glede na delež površin vključenih v relevantne ukrepe PRP. V analizi bodo upoštevani tudi potencialni nekmetijski vplivi, upoštevajoč razpoložljivost podatkov

[110] V skladu z NUV so kategorije po metodologiji Corine Land Cover, ki sodijo v intenzivno kmetijstvo, njivske površine in trajni nasadi (211, 221, 222).
[111] Glede na evidenco dejanske rabe kmetijskih in gozdarskih zemljišč sem sodijo zemljišča s šifro rabe 1100, 1160, 1180 in 1190 (njive in vrtovi).
[112] Za potrebe poenostavitve ne bomo upoštevali scenarija v skladu s katerim se upošteva delež površin, na katerih je v skladu s predpisom, ki ureja evidenco dejanske rabe kmetijskih in gozdnih zemljišč, opredeljena skupina dejanske rabe njiva in vrtovi, na neposredni prispevni površini vodnega telesa površinskih voda večji od 16 %.

SVV 10 (PP 4C): V kolikšni meri je ukrepanje v okviru programa razvoja podeželja podprlo preprečevanje erozije tal in izboljšanje upravljanja tal?

A. Končni odgovor na evalvacijsko vprašanje (vključno s kratkim opisom pristopa): [Največ 17,500 znakov = cca. 5 strani]

A.1 Kratek opis pristopa oz. metodologije vrednotenja

Za oceno uspešnosti PRP pri upravljanju zemljišč in preprečevanju erozije, sta ključna dva kazalnika vpliva:
- I.12 - organska snov v tleh na ornih zemljiščih
- I.13 - erozija tal zaradi vode.

Kazalnika ustrezata naslednjima kazalnikoma stanja:
- C41 – organska snov v tleh na ornih zemljiščih
- C42 – erozija tal zaradi vode

Oba kazalnika se izračunavata redno v presledkih od 3 do 6 let in predstavljata pomemben faktor trajnostnega razvoja podeželja.

Za izračun teh kazalnikov uporabljamo naslednje metode:
- Na makro ravni: na podlagi podatkov z LUKAS projekta, EUROSTAT-a, JRC-a z DiD metodo;
- Na mikro ravni: na podlagi podatkov obvezne analize tal s statističnimi metodami »*score matching*«, kot je podrobno opisano v razdelku C spodaj.

Kazalnik R10 izračunavamo skladno z metodologijo MKGP, in sicer na način, da delimo fizične površine, vpisane v izbrane zahteve KOPOP in EK (neto) s površino vseh KZU glede na evidenco dejanske rabe kmetijskih in gozdnih zemljišč.

Sekundarne učinki se izračunavamo z enostavnimi statističnimi metodami (deskriptivna statistika) na podlagi kazalnikov učinka:
- Skupni javni izdatki
- Število podprtih kmetijskih gospodarstev/upravičencev
- Celotna podprta površina (ha)
- Podprto fizično območje (ha)
- Število podprtih pogodb
- Fizično kmetijsko zemljišče (ha) ki pri upravljanju zemljišč izboljšuje upravljanje s tlemi
- Število dni izvedenega usposabljanj
- Število udeležencev usposabljanj
- Število in struktura partnerjev v EIP skupinah, število EIP operacij
- Prebivalstvo, vključeno v LAS
- Število izbranih LAS-ov

- Število podprtih LEADER projektov.

Pri vrednotenju učinkov uporabljamo kvantitativne metode (opisna statistika), rezultati pa so verificirani s pomočjo fokusne skupine.

A.2 Končni odgovor na vprašanje za vrednotenje ter izzivi vrednotenja

Na podlagi razpoložljivih podatkov lahko sklepamo, da ukrepi PRP prispevajo k zmanjšanju erozije tal zaradi vode in izboljšanju upravljanja zemljišč, a zaradi pomanjkanja podatkov te trditve ni mogoče statistično potrditi. Razlog je v tem, da trenutno ni na voljo podatkov, na podlagi katerih bi bilo mogoče izračunati neto vrednosti kazalnikov vpliva, zato lahko o izboljšanju sklepamo posredno, preko dodatnih evalvacijskih kazalnikov. Le-ti so pokazali znake izboljšanja stanja, saj so pri večjem številu kazalnikov že dosežene ciljne vrednosti, določene za celotno obdobje. Glede na trenutno stanje kaže, da bodo tudi vrednosti kazalnikov, kjer ciljne vrednosti še niso dosežene, do konca programskega obdobja dosežene. Delež kmetijskih zemljišč, za katera so bile sklenjene pogodbe o upravljanju za izboljšanje upravljanja tal in/ali preprečevanje erozije tal (R10/T12) je presegel ciljno vrednost za več kot 120 %, pri čemer se podprto fizično območje (O6) na katerem se izvajajo relevantni ukrepi povečuje. Povečuje se tudi število podprtih pogodb (O7). V primerjavi z vrednotenjem v letu 2017 se povečuje delež površinskih ukrepov, ki podpirajo izboljšanje upravljanja tal in/ali preprečevanje erozije tal (glede na glede na skupno površino kmetijskih zemljišč z zahtevkom), ob enem pa se zmanjšujeta površina kmetijskih zemljišč v zaraščanju in delež izgubljenih zemljišč z zahtevkom zaradi pozidave.

Analiza skupnih kazalnikov vpliva (I) in stanja (C)

Organska snov v tleh v obdelovalnih zemljiščih

Skupni kazalnik vpliva I.12 temelji na kazalniku stanja C41, pri čemer se izračun dejanskih neto vplivov kazalnika lahko izvede le, če so na voljo podatki na mikro ravni. V Sloveniji so ti podatki na voljo le na makro ravni, in sicer na državni ravni in na ravni statističnih regij (NUTS 3).

Podatke o tem okoljskem kazalniku v Sloveniji vključuje kazalnik KM 17 (kakovost tal), ki ga pripravlja in spremlja ARSO. Vsebnost organske snovi v tleh je primarni kazalec tako kmetijske kot tudi okoljske kakovosti tal. Podatki o organski snovi v tleh so na voljo na spletnih straneh in publikacijah ARSO, in sicer za obdobje 2005 - 2010. Porazdelitev organske snovi v tleh za te podatke je pridobljena z analizo pedološke karte Slovenije (PK 1:25.000) in iz baze podatkov o rezultatih analiz tal v okviru projekta »Kontrola rodovitnosti kmetijskih tal v Sloveniji 2005-2010«. Novejši podatki za ta kazalnik ne obstajajo. Raziskave onesnaženosti tal v Sloveniji potekajo od leta 2008 dalje, prav tako jih izvaja ARSO. To so osnovni viri za pripravo Poročila o okolju v Republiki Sloveniji, pri čemer je bilo zadnje poročilo objavljeno leta 2017. Informacije o vsebnosti organskih snovi v tem poročilu so sicer zgolj opisne, saj vrednosti teh kazalnikov za Slovenijo obstajajo le do leta 2010.

Najpomembnejša vira za izračun kazalnika I.12 sta EUROSTAT in EEA. Kazalnik sestavljata dva podkazalnika:

- povprečna vsebnost organskega ogljika (g kg-1);
- skupna vsebnost organskega ogljika v ornih zemljiščih (Mt).

Vrednosti teh dveh podkazalnikov se izračunava na podlagi podatkov, zbranih s projektom LUKAS. Projekt LUKAS se v Sloveniji izvaja od leta 2009 vsaka tri leta, zato so podatki o vsebnosti organskih snovi v tleh na voljo za leta 2009, 2012 in 2015. Vzorčenje na terenu je bilo opravljeno leta 2018, vendar rezultati analize še niso na voljo; pričakuje se, da bo na voljo do konca leta 2019. Na podlagi podatkov za leto 2012 (s katerimi lahko zajamemo izhodiščno stanje za obdobje 2014–2020) in podatkov za leto 2015 lahko zaznamo le začetni trend sprememb, ni pa mogoče podati zanesljive ocene vrednosti kazalnika I.12. Podatki za ta dva podkazalnika so naslednji:

- povprečna vsebnost organskega ogljika (g/kg): 39,00 (2012) in 41,00 (2015);
- skupna vsebnost organskega ogljika v ornih zemljiščih (Mt): 45,78 (2012) in 44,70 (2015);

Podatki o vsebnosti ogljika so na ravni Slovenije za obdobje 2005-2010 in znašajo glede na Poročilo o okolju v Republiki Sloveniji 2017 okoli 4%. Razlika v vsebnosti ogljika med letoma 2012 in 2015 kaže trend povečanja (iz 3,9% na 4,1%). Čeprav sta podatka in kratko obdobje opazovanja (tri leta) nezadostna za oceno trenda, je to rahlo povečanje najverjetneje posledica ukrepov za razvoj podeželja, ki so obstajali v prejšnjem obdobju (2007–2013), in lahko trdimo, da se je vsebnost ogljika v tleh povečala zaradi izboljšanja upravljanja zemljišč.

Celotna vsebnost ogljika v obdelovalnih tleh se je v obdobju 2012–2015 zmanjšala za 1,08 Mt (2,4%). Ker se povprečna vsebnost ogljika v obdelovalnih zemljiščih povečuje, je to zmanjšanje mogoče pripisati trajni spremembi rabe kmetijskih zemljišč v druge kategorije rabe zemljišč. Sprememba v rabi zemljišča, zlasti trajna pretvorba, ja namreč pomemben faktor, ki vpliva na spremembo skupne vsebnosti ogljika na ornih zemljiščih.

Trajna sprememba kmetijskih zemljišč pomeni spremembo kmetijske rabe v naseljena območja in v vodna območja (spremembe so načeloma nepovratne). Sprememba kmetijskih zemljišč je bila analizirana na podlagi podatkov o pokrovnosti tal iz podatkovne baze CLC v letih 2012 in 2018, prostorskih podatkov GERK (2013 – 2018) in rabe zemljišč, RABA 2013 – 2018. Po podatkih CLC spremembe pokrovnosti tal 2012 - 2018 je bilo v tem obdobju trajno spremenjenih 633 hektarjev kmetijskih zemljišč. V obdobju 2013 - 2018 je bilo trajno spremenjenih 580 ha kmetijskih zemljišč, vpisanih v GERK. Glede na podatke rabe zemljišč se je v obdobju 2013 - 2018 trajno spremenilo 2.663 ha kmetijskih zemljišč.

Edini podatki, ki jih lahko uporabijo na mikro ravni, so podatki projekta LUCAS. Raziskava LUCAS je bila opravljena v Sloveniji v letih 2009, 2012, 2015 in 2018, pri čemer so podatki o analizi tal javno dostopni za leto 2009. V stiku s Skupnim raziskovalnim središčem smo pridobili neocenjene podatke analize za leto 2015, podatki o analizi tal od leta 2018 pa bodo na voljo šele konec leta 2019 in jih bo mogoče uporabiti v okviru naknadnega vrednotenja. Podatki o analizi tal iz raziskovanja 2015 so pridobljeni za 147 lokacij, 41 je zbranih na kmetijskih zemljiščih in 106 pa na drugih površinah. Iz teh podatkov lahko sklepamo, da obstaja pozitivna vzročna zveza med izvajanjem ukrepov PRP in povečanjem organske snovi v tleh, saj je največja vsebina organskega ogljika izmerjena v tleh na parcelah vključenih v KOPOP + EK, sledijo parcele v OMD. Znatno nizka vsebina ogljika je na parcelah,

ki niso vključene v sistem subvencij, zlasti pa na parcelah, ki niso v GERK-u. Potrebno pa je opozoriti, da zaradi majhnega vzorca te trditve ni mogoče statistično preveriti (izvedenih je bilo le 9 meritev na lokacijah, kjer se izvajata EK ali KOPOP, in le dve meritvi na zemljiščih, ki niso v GERK).

Tako kot v okviru vrednotenja v letu 2017 se je tudi tokrat izkazalo, da ni mogoče uporabiti podatkov o vsebnosti organske snovi v tleh iz rezultatov analiz tal, ki jih v okviru ukrepa KOPOP izvajajo upravičenci (le-ti niso sistematično zbrani in jih ni mogoče pridobiti v obliki panelnih podatkov, saj se rezultati analize shranjujejo v baze ARSKTRP kot skenirani dokumenti v formatu .pdf). Tovrstni podatki so dragocen vir podatkov o kakovosti tal, zato je potrebno pričeti s sistematičnim vnosom in zbiranjem podatkov v tabelarni obliki.

Erozija tal zaradi vode

Podatkov o eroziji tal zaradi vode ni. Zadnji podatki na državni ravni za Slovenijo so bili objavljeni v letih 2005 - 2010. Podatki na ravni EU izhajajo iz LUKAS projekta 2009, ki jih je leta 2012 obdelal JRC in objavil EUROSTAT. Po teh podatkih je Slovenija z vidika erozije tal zelo ogrožena, a študije erozije v neodvisnih projektih[113] kažejo, da je erozija bistveno nižja od tiste, pridobljene iz podatkov JRC / EUROSTAT.

Vpliv izgube in degradacije gozdov na erozijo tal

Izguba in degradacija gozdov zaradi naravnih nesreč (požar, vetrolom, žledolom) in bolezni lahko močno vplivajo na kmetijsko območje v okolici nesreče. To se nanaša predvsem na povečano tveganje erozije, zlasti vetrne erozije, in odstranjevanje organskih snovi iz zgornje plasti tal. Zaradi tega lahko hitra sanacija takih gozdov neposredno vpliva na zmanjšanje erozije na kmetijskih zemljiščih in na boljše upravljanje s tlemi. Čeprav to le posredno vpliva na rabljena kmetijska zemljišča, v primeru nesreč na razdrobljenih podeželskih območjih in na kmetijskih zemljišč lahko povzroči povečano erozijo in izgubo organskih snovi iz zgornje plasti tal. Zaradi pomanjkanja meritev erozije na kmetijskih in gozdnih zemljiščih pa žal ni mogoče oceniti, ali taki primeri obstajajo.

Analiza skupnih kazalnikov rezultatov/ciljev (R/T)

Skupni kazalniki rezultata R10 / T12 je bil izračunan kot razmerje med kmetijskim zemljiščem za katera so bile sklenjene pogodbe o upravljanju za izboljšanje upravljanja tal in/ali preprečevanje erozije tal s izhodiščno vrednostjo celotne površine KZU. Ciljna vrednost za ta kazalnik je 33,05%. V letu 2018 je bilo doseženih 41,31 %, kar predstavlja 125% ciljne vrednosti.

Pregled realizacije po primarno programiranih ukrepih

[113] Janez Bergant, dr. Borut Vrščaj, 2019: Assessing Soil Erosion in Slovenia Using pan-European Data Sources; KIS

M01.1: Za podporo za dejavnosti poklicnega usposabljanja in pridobivanja spretnosti za leto 2018 še ni bilo izplačil. V obdobju 2015–2018 je bilo za usposabljanje v zvezi z izboljšanjem upravljanja tal in preprečevanjem erozije tal odobrenih 771.207,91 EUR in izplačanih 415.189,16 EUR (53,84 %). Skupaj je bilo v programe usposabljanj vključenih 29.868 upravičencev.
M02.1: Podpora za uporabo svetovalnih storitev je bila odobrena v višini 3.817.001,89 € za 17.208 udeležencev za obdobje 2015 - 2018. Za pogodbe, ki so bile sklenjene v letih 2017 in 2018, še ni bilo izplačil.
M10.1: Plačilo kmetijsko-okoljskih-podnebnih obveznosti na podlagi prvega do osmega odstavka 28. člena Uredbe 1305/2013/EU je bilo izplačano v višini 111.940.091 €.
M11: Ekološko kmetovanje se je izvajalo na 38.069 ha (2015), 39.341 ha (2016), 41.398 ha (2017) in 43.869 ha (2018), kar kaže na očiten trend povečevanja površin EK, ki imajo neposreden prispevek k izboljšanju upravljanja tal.
M16.2: Za tri projekte v vrednosti 499.000 EUR je bila zahtevana podpora za pilotne projekte in razvoj novih izdelkov, praks, procesov in tehnologij, povezanih z izboljšanjem upravljanja tal in preprečevanja erozije, pri čemer je bil znesek v celoti odobren.
M16.5: Podpora skupnim ukrepom za ublažitev in prilagajanje podnebnim spremembam ter skupni pristopi k projektom varstva okolja in obstoječih okoljskih praks, ki izboljšujejo upravljanje tal in zmanjševanje erozije tal, je bila zahtevana za dva projekta v skupnem znesku 293.000 EUR. Odobrenih je bilo 289.000 EUR.

Analiza skupnih kazalnikov učinka

Skupni javni izdatki za ukrep M10.1 so znašali 111.940.091 €.
S pomočjo ukrepa 10.1 je bilo podprtih 14.533 (2015), 20.590 (2016), 27.390 (2017) in 27.549 (2018) kmetijskih gospodarstev/ upravičencev.
Celotna podprta površina PRP v 2018 je znašala 354.796 ha. Podprto fizično območje za M10.1 in M11 je v tem letu bilo 139.977 ha. Skupaj je bilo podprtih 8.474 pogodb. Podprto fizično območje za ukrep M13 je znašalo 336.338 ha. Površina kmetijskih zemljišč, ki so bila podprta za izboljšanje upravljanja tal v letu 2018, znaša 125.857 ha. Delež površinskih ukrepov, ki podpirajo izboljšanje upravljanja tal in/ali preprečevanje erozije tal (glede na skupno površino kmetijskih zemljišč z zahtevkom) pa je tako 32,09 %.
V okviru PN4 je potekalo usposabljanje (za M10.1 in M11), ki se ga je udeležilo 29.868 udeležencev, skupaj je bilo izvedenih 1.053 dni usposabljanj.
Skupno je bilo 9 podprtih skupin evropskega partnerstva za inovacije s sekundarnim prispevkom na PP 4C, v katerih je bilo 101partnerj. Struktura partnerjev je bila: 43 fizičnih oseb, 19 pravnih oseb, 35 javnih zavodov in 4 ostalih.
Program LEADER pokriva območje, na katerem živi 1.420.504 prebivalcev. V projektih, ki so povezani z okoljskimi projekti, je sodelovalo 37 akcijskih skupin. Doslej so bila izplačana sredstva za 50 projektov, od katerih samo 2 podpirata izboljšanje upravljanja tal. Pri teh projektih gre za povečanje ekološke vrednosti sadovnjakov in obrambo proti eroziji tal, ter ekoremediaciji za čisto okolje in kakovost bivanja.

Analiza ostalih kvantitativnih kazalnikov

Delež površinskih ukrepov, ki podpirajo izboljšanje upravljanja tal in/ali preprečevanje erozije tal (glede na skupno površino

kmetijskih zemljišč z zahtevkom) je skozi leta zlagoma naraščal in je znašal 2016 - 30,89 %, 2017 - 31,55 % in 2018 - 32,09 %.

Za potrebe spremljanja in vrednotenja PRP je bila površina vseh KZU določena na ravni 2013 in znaša 602.208 ha (glede na podatke RABA). To področje se vsako leto spremeni zaradi pozidave, ureditve novih kmetijskih površin ali zaraščanja. Tako je površina leta 2016 znašala 608.565 ha, leta 2017 605.002 ha, leta 2018 pa 600.719 ha. Zaraščanje leta 2016 je skupno obsegalo 5.249 ha, 2017 2.746 ha, za leto 2018 podatkov še ni. Delež izgubljenih zemljišč z zahtevkom zaradi pozidave je bil 2016 - 0.06 %, 2017 - 0,04 % in leta 2018 - 0,03 %. S pozidavo je bil zajet zelo majhen delež zemljišč z zahtevkom, pri čemer se ta delež še zmanjšuje.

Zaključki, ki so podlaga za priporočila	Priporočila
Osnovni parametri, ki vplivajo na zmanjšanje erozije tal na obdelovalnih zemljiščih in povečanje vsebnosti organskih snovi v tleh in s tem na izboljšanje upravljanja zemljišč in tal, kažejo ugodne trende, ki jih pretežno lahko pripišemo PRP. Izboljšanja pa ni bilo mogoče v celoti statistično potrditi zaradi pomanjkanja podatkov tako na mikro kot tudi na makro ravni	1. Potrebno je vzpostaviti enoten sistem za spremljanje tal na ravni Slovenije. 2. Podatke o ogljiku v tleh in druge podatke, zbrane v okviru programa (analize tal v okviru ukrepa KOPOP), je treba digitalizirati terna ta način omogočiti njihovo uporabo v procesu vrednotenj ter drugih študij in analiz. 3. Predlagamo razmislek o povečanju števila usposabljanj, ki so namenjena problematiki izboljšanja upravljanja tal.

B. Podroben opis pristopa oz. metodologije in rezultatov vrednotenja

B.1 Programirani ukrepi s primarnim prispevkom

Primarno programirani ukrepi / podukrepi za kmetijstvo:

M01.1: Podpora za dejavnosti poklicnega usposabljanja in pridobivanja spretnosti - Z usposabljanjem in pridobivanjem veščin za ustrezno obdelavo tal za povečanje vsebnosti ogljika in preprečevanje erozije neposredno prispevamo k prednostnemu področju 4C.

M02.1: Podpora za pomoč pri uporabi storitev svetovanja - S svetovanjem upravičencem, da pravilno upravljajo s tlemi, da bi povečali količino organskega ogljika in preprečili erozijo, neposredno vplivamo na doseganje ciljev PP 4C.

M10.1: Plačilo kmetijsko-okoljskih-podnebnih obveznosti na podlagi prvega do osmega odstavka 28. člena Uredbe 1305/2013/EU - Veliko število dejavnosti v okviru tega podukrepa je po svoji naravi načrtovano za izboljšanje upravljanja tal in preprečevanje erozije.

M11: Ekološko kmetovanje - Ekološko kmetijstvo v svojem bistvu uporablja tradicionalne metode obdelave tal. Na ta način je bila ohranjena pokrajina, ohranjena rodovitnost tal, preprečena erozija (gradnja teras) itd. Z eno besedo je ekološko kmetijstvo blizu naravi in z njim dosegamo trajnostno rabo virov.

M16.2: Podpora za pilotne projekte ter za razvoj novih proizvodov, praks, procesov in tehnologij - Pilotni projekti, nove tehnologije in delovni procesi so lahko namenjeni izboljšanju upravljanja s tlemi in preprečevanju erozije, zato je treba preučiti sofinancirane projekte in za izračun kazalnikov izbrati tiste, ki zasledujejo ta cilj.

M16.5: Podpora za skupno ukrepanje za blažitev podnebnih sprememb ali prilagajanje nanje ter za skupne pristope k okoljskim projektom in stalnim okoljskim praksam - Skupni ukrepi za preprečevanje podnebnih sprememb in izboljšanje varstva okolja

vplivajo na izboljšanje kakovosti tal. Ena od operacij je tudi aktivnost za povečanje sekvestracije ogljika in povečanje vsebnosti ogljika v tleh.

Primarno programirani ukrepi / podukrepi za gozdarstvo:
M08: Naložbe v razvoj gozdnih območij in izboljšanje sposobnosti gozdov za preživetje (členi 21–26) - Izguba in degradacija gozdov zaradi naravnih nesreč (požar, vetrolom, žledolom) in bolezni lahko močno vplivajo na kmetijsko območje v okolici nesreče. To se nanaša predvsem na povečano tveganje erozije, zlasti vetrne erozije, in odstranjevanje organskih snovi iz zgornje plasti tal. Zaradi tega lahko hitra sanacija takih gozdov neposredno vpliva na zmanjšanje erozije na kmetijskih zemljiščih in na boljše upravljanje s tlemi.

Evalvacijski kriteriji (hipoteze)	Kazalniki	Viri podatkov / metode zbiranja podatkov	Metoda za analizo oz. izračun kazalnikov	Rezultati
	Skupni kazalniki vpliva (I)			
	I.12: Organska snov v tleh na ornih zemljiščih	SURS, EUROSTAT, JRC, LUKAS podatki MKGP, ARSKTRP, MOP, DVRS, ARSO, KGZS	Prostorske statistike, opisne statistike , *Score matching*, dodatno verificiranje s pomočjo Fokusne skupine 9: Vode in tla	leto 2015: 41,00 g/kg; 44,70 Mt Leto 2018: Ni podatka
Preprečena je erozija tal, izboljšano je upravljanje s tlemi ter posledično se je izboljšala kakovost tal	I.13: Erozija tal zaradi vode	SURS, EUROSTAT, JRC, LUKAS podatki	Prostorske statistike, opisne statistike, dodatno verificiranje s pomočjo Fokusne skupine 9: Vode in tla	Ni podatka za leto 2012: podatek je 7,41 t/ha/leto
	Skupni kazalniki rezultatov/ciljev (R/T)			
	R10 / T12 - Delež kmetijskih zemljišč, za katera so bile sklenjene pogodbe o upravljanju za izboljšanje upravljanja tal in/ali preprečevanje erozije tal[114]	ARSKTRP – baza upravičencev, SURS MKGP (RABA[115]) MKGP, ARSKTRP, MOP, DVRS, ARSO, KGZS	Opisne statistike, prostorske statistike	2016: 36,03 % 2017: 40,95 % 2018: 41,31 %

[114] V numeratorju se upoštevajo fizične površine, vpisane v izbrane zahteve KOPOP in EK (neto). Pri ukrepu KOPOP bomo upoštevali največjo površino znotraj vsake od kategorij zahtev: gnojenje (POZ_NMIN, POZ_POD, POZ_NIZI, HML_NMIN, HML_POKT, HML_NIZI, HML_KOMP, SAD_EKGN, VIN_EKGN, TRZ_I_NIZI, TRZ_II_NIZI, HAB_ORGG,VOD_POD), varstvo rastlin (POZ_FFSM, POZ_MEHZ, POZ_FFSV, SAD_VABE, SAD_KONF, SAD_MEHZ, VIN_VABE, VIN_KONF, VIN_MEHZ, VOD_FFSV), posevki (POZ_ZEL, POZ_NEP, VOD_ZEL, VOD_NEP), kolobarjenje (POZ_KOL), obdelava (POZ_KONZ, SAD_POKT, VIN_POKT, VIN_MEDV), oskrba (KRA_VTSA, KRA_MEJ), planine (KRA_CRED, KRA_PAST), košnja/paša (TRZ_I_NPAS, TRZ_II_NPAS, HAB_KOS, HAB_NPAS, MET_KOS,

	Skupni kazalniki učinka (O)			
	O.1: Skupni javni izdatki	ARSKTRP - baza upravičencev	Opisna statistika	Izplačano za M10 i M11: 147.325.552 €
	O.4: Število podprtih kmetijskih gospodarstev/ upravičencev za M10 in M11	ARSKTRP - baza upravičencev	Opisna statistika	V letu 2018: 30.966
	O.5: Skupna površina (ha) M10	ARSKTRP - baza upravičencev	Opisna statistika	2016: 338.433 ha 2017: 345.932 ha 2018: 354.796 ha
	O.6: Podprto fizično območje (ha) (M10 in M11)	ARSKTRP - baza upravičencev	Opisna statistika	2016: 127.567 ha 2017: 130.784 ha 2018: 133.286 ha
	O.7: Število podprtih pogodb Za M10 in M11	ARSKTRP - baza upravičencev	Opisna statistika	2016: 8.205 pogodb 2017: 8.294 pogodb 2018: 8.474 pogodb
	O.6: Podprto fizično območje (ha) (*Fizično kmetijsko zemljišče (ha) pri upravljanju zemljišč izboljšuje upravljanje tal*)	ARSKTRP - baza upravičencev	Opisna statistika	2016: 119.923 ha 2017: 123.282 ha 2018: 125.858 ha
	O.11 Število dni izvedenega usposabljanja	ARSKTRP - baza upravičencev	Opisna statistika	Skupno vsa usposabljanja 1.053 dni
	O.12 Število udeležencev usposabljanja	ARSKTRP - baza upravičencev	Opisna statistika	29.868
	O.16 Število podprtih skupin evropskega partnerstva za inovacije, število podprtih operacij evropskega partnerstva	ARSKTRP - baza upravičencev	Opisna statistika	3

MET_NPAS, VTR_KOS, VTR_NPAS, STE_KOS, STE_NPAS, KRA_S50, KRA_GRB) in drugo (HML_BIOV, TRZ_I_MRVA, TRZ_I_OSIL, TRZ_II_OSIL, HAB_MRVA, MET_MRVA, KRA_OGRM, KRA_VARPP, KRA_VARPA).

[115] V denominatorju se upoštevajo naslednje šifre RABA: 1100, 1160, 1180, 1190, 1211, 1212, 1221, 1222, 1230, 1240, 1300, 1321, 1800

	za inovacije ter število in vrsta partnerjev v skupinah evropskega partnerstva za inovacije			
	Skupni kazalniki stanja (C)			
	C41 Organske snovi v tleh na ornih zemljiščih	SURS, EUROSTAT, JRC, Lukas podatki	Prostorske statistike, opisne statistike	Leto 2015: 41,00 g/kg; 44,70 Mt Leto 2018: Ni podatka
	C42 Erozija tal zaradi vode	SURS, EUROSTAT, JRC, Lukas podatki	Prostorske statistike, opisne statistike	Ni podatka[116] Za 2012: Erozija – 7,41 t/ha/leto Erozija večja od 11 t/ha/leto se nanaša na 306.900 ha kmetijskih zemljišč, kar predstavlja 42,4% vseh kmetijskih zemljišč.
	Dodatni kvantitativni kazalniki			
	Delež površinskih ukrepov, ki podpirajo izboljšanje upravljanja tal in/ali preprečevanje erozije tal (glede na glede na skupno površino kmetijskih zemljišč z zahtevkom)[117]	ARSKTRP - baza upravičencev	Opisna statistika, prostorska analiza (površine, kjer se izvajajo ukrepi/zahteve za izboljšanje upravljanja voda se delijo s celotno površino KZU vključenih v ukrepa M10 in M11)	2016: 30,89 % 2017: 31,55 % 2018: 32,09 %

[116] Najnovejši podatki o eroziji tal zaradi vode obstajajo za leto 2012

[117] Metoda za izračun je drugačna kot pri vrednotenju v letu 2017, saj ne upoštevamo ukrepa M13. Upoštevamo površine, vključene v ukrep M11 (v cleoti) in izbrane zahteve/operacije znotraj ukrepa M10 (POZ_KOL, POZ_NMIN, POZ_NIZI, POZ_POD, POZ_FFSM, POZ_FFSV, POZ_MEHZ, POZ_KONZ, POZ_ZEL, POZ_NEP, HML_POKT, HML_NMIN, HML_NIZI, HML_KOMP, HML_BIOV, SAD_VABE, SAD_EKGN, SAD_MEHZ, SAD_POKT, VIN_VABE, VIN_EKGN, VIN_MEHZ, VIN_POKT, VIN_MEDV, HAB_ORGG, VTR_KOS, VOD_ZEL, VOD_FFSV, VOD_NEP, VOD_POD).

	Površine ekstenzivne paše: površina kmetijskih zemljišč v uporabi, ki se uporablja za ekstenzivno pašo (manj kot 1 GVŽ/ha)	ARSKTRP - baza upravičencev	Opisna statistika (ukrep M10 in M11)	Ni pomembno[118]
	Površina kmetijskih zemljišč v uporabi	GERK	Prostorska analiza	2016: 608.565 ha 2017: 605.002 ha 2018: 600.719 ha
	Površina kmetijskih zemljišč v zaraščanju	RABA	Prostorska analiza	2016: 5.249 ha 2017: 2.746 ha 2018: 0 ha
	Delež izgubljenih zemljišč z zahtevkom zaradi pozidave	ARSO	Prostorska analiza (izračun na podlagi prostorske analize pokrovnosti tal po CLC (Corine Land Cover) klasifikaciji (sprememba 2013-2016 oz. za zadnji dve razpoložljivi leti). Izračunali bomo spremenjeno površino pokrovnosti iz njivskih površin in trajnih nasadov (211, 221, 222), pašnikov (231) in mešanih kmetijskih površin (242, 243) v umetne površine (111, 112, 121, 122, 123, 124, 131, 132, 133, 141, 142). Izračunane površine bomo delili s skupno površino (ha) kmetijskih zemljišč in gozdov z zahtevkom.)	2016: 0,06 % 2017: 0,04 % 2018: 0,03 %

[118] Kazalnik je vključen na podlagi Okoljskega poročila PRP. Podrobna analiza vseh intervencij je pokazala, da pašniki z velikim številom glav živine ugodno vplivajo na ohranjanje organske snovi in preprečevanje erozije tal zaradi vode. Zato izračun tega kazalnika ni ustrezen, ker je njegova vrednost vključena v kazalnik O6.

B.2 Programirani ukrepi s sekundarnim prispevkom

M19: Podpora za lokalni razvoj v okviru pobude LEADER (lokalni razvoj, ki ga vodi skupnost) (člen 35 Uredbe (EU) št. 1303/2013) - Dejavnosti v okviru programa LEADER lahko vključujejo dejavnosti za vzpostavitev ekosistemov, povečanje ekološke proizvodnje, zmanjšanje vplivov na okolje itd. Taki ukrepi, ki se pravilno izvajajo, lahko neposredno vplivajo na upravljanje zemljišč in preprečevanje erozije. Za oceno učinka tega ukrepa je treba preučiti ukrepe v okviru projekta LEADER in v analizi upoštevati tiste, ki lahko vplivajo na izboljšanje upravljanja zemljišč in zmanjšanje erozije.

Evalvacijski kriteriji (hipoteze)	Kazalniki	Viri podatkov / metode zbiranja podatkov	Metoda za analizo oz. izračun kazalnikov	Rezultati
Preprečena je erozija tal, izboljšano je upravljanje s tlemi ter posledično se je izboljšala kakovost tal	**Skupni kazalniki učinka (O)**			
	O.18: Prebivalstvo, vključeno v lokalne akcijske skupine	ARSKTRP - baza upravičencev	Opisna statistika	1.420.504
	O.19: Število izbranih lokalnih akcijskih skupin	ARSKTRP - baza upravičencev	Opisna statistika	37
	O.20: Število podprtih projektov LEADER	ARSKTRP - baza upravičencev	Opisna statistika	50
	Dodatni kvalitativni kazalniki			
	Vsebina LEADER projektov, ki prispevajo k izboljšanju upravljanja s tlemi in posledično kakovosti tal	ARSKTRP - baza upravičencev	Analiza podatkov, teorija sprememb	Kvalitativni kazalnik: glej odgovor na vprašanje v razdelku A.2 zgoraj

B.3 Predvideni metodološki izzivi in problemi

Predlagana metodologija v določeni meri posplošuje rezultate. Upošteva sicer specifike zemljišč z intenzivno obdelavo in zemljišč brez obdelave, ne upošteva pa heterogenosti oz. razlik med tipi tal. Za zmanjšanje tveganja napačne interpretacije rezultatov zaradi posploševanja, bomo o izsledkih razpravljali na intervjujih s strokovnjaki v okviru fokusne skupine (glej kvalitativne metode). Za oceno učinkov ukrepov si bomo pomagali z raziskavami (strokovna literatura), ki se ukvarjajo s podobnimi temami, kot je vsebina obravnavanih ukrepov.

Delež izgubljenih zemljišč z zahtevkom zaradi pozidave temelji na podatkih ARSO, ki se posodabljajo v večletnih intervalih (praviloma 7-letnih). Trenutno so na voljo podatki za leto 2011. V kolikor novejši podatki ne bodo na voljo, navedenega kazalnika ne bo mogoče izračunati, zato bomo pripravili kvalitativno oceno izgube površin kmetijskih zemljišč na podlagi intervjuja s strokovnjakom ali GURS (Geodetska uprava Republike Slovenije).

Glede organske snovi: na kmetijskih območjih, kjer so bile sklenjene pogodbe v zvezi z boljšim upravljanjem zemljišč je za izvedbo predlaganih metod potrebno zagotoviti podatke o vsebnosti organskih snovi pred in po sklenjeni pogodbi oz. po izvajanju PRP, saj se na ta način ugotavljajo morebitne razlike pred in po izvajanju ukrepov ter učinkovitost teh ukrepov. V primeru, da podatki ne bodo na voljo, natančna prostorska analiza ne bo mogoča, zato bo mogoče ugotoviti le približno oceno (aproksimacija).

Glede erozije tal zaradi vode: na kmetijskih območjih, kjer so bile sklenjene pogodbe v zvezi z boljšim upravljanjem zemljišč da bi preprečili erozijo zemlje zaradi vode in vetra, bi bilo za izvedbo predlaganih metod potrebno zagotoviti podatke o tem, kolikšna je bila erozija tal zaradi vode v kg/ha/leto na kmetijskih zemljiščih pred in po sklenjeni pogodbi oz. po izvajanju ukrepov, saj se na ta način lahko ugotavljajo eventualne razlike in učinkovitost teh ukrepov. V primeru, da podatki ne bodo na voljo, natančna prostorska analiza ne bo mogoča.

Izziv je tudi pridobitev podatkov o analizi tal, ki jih izvajajo upravičenci in ki vključujejo informacije o založenosti tal s fosforjem, kalijem, magnezijem, kakšen je ph in koliko je organske snovi (v %). Že vrednotenje v letu 2017 izpostavlja potrebno po vzpostavitvi podatkovne zbirke (v elektronski obliki), a po vedenju evalvatorja podatki v tej obliki še niso na voljo. Skenirani rezultati analiz zahtevajo kopico ročnega dela (vnosa v tabele), kar v okvirih vrednotenja najverjetneje neizvedljivo.

B.4 Dodatna pojasnila in priloge k odgovoru na vprašanje za vrednotenje

Dodatno k analizi skupnih kazalnikov vpliva (I) in stanja (C)

Organska snov v tleh na obdelovalnih zemljiščih

Trajna sprememba kmetijskih zemljišč pomeni spremembo kmetijske rabe v naseljena območja in v vodna območja (spremembe pa so načeloma nepovratne). Sprememba kmetijskih zemljišč je bila analizirana na podlagi podatkov o pokrovnosti tal iz podatkovne baze CLC v letih 2012 in 2018, prostorskih podatkov GERK (2013 – 2018) in rabe zemljišč, RABA 2013 – 2018.
Po podatkih CLC spremembe pokrovnosti tal 2012 - 2018 je mogoče določiti vrsto preoblikovanja kmetijskih zemljišč. Iz preglednice SVV10-1 spodaj je razvidno, da je bilo v obdobju 2018 - 2015 v druge kategorije rabe spremenjenih 722 ha kmetijskih zemljišč, od tega je bilo 448 ha spremenjenih v pozidana območja in 185 ha v vodna območja (gradnja akumulacije). To pomeni, da je bilo v tem obdobju dejansko trajno spremenjenih 633 ha kmetijskih zemljišč.

Preglednica SVV10-1: Spremembe pokrovnosti tal 2012 – 2018 glede na CORINE (ha)

2012	2018				Skupaj	Povečanje	Zmanjšanje	Brez sprememb	Razlika
	1*	2*	3*	4*					
1*	287	15	10	6	318	612	31	287	580
2*	448	105	34	185	772	92	667	105	-575
3*	139	77	7.573	62	7.851	44	278	7.573	-234
4*	25			74	99	253	25	74	228
Skupaj	898	197	7.617	327	9.039	1.001	1.002	8.038	

* Legenda preglednice1: 1 - Zgrajene površine, 2- Kmetijske površine, 3 - Gozd in deloma ohranjene naravne površine, 4 - Vode in močvirja

Sprememba rabe zemljišč na ravni GERK in RABA je bila analizirana na podlagi prostorske analize. GIS sloj GERK 2013 smo prekrili z naslednjimi kategorijami: pozidano in sorodno zemljišče (raba 3000) in vodo (raba 7000) iz GIS sloja RABA 2018. Ker je RABA zelo natančen GIS sloj, je trajna sprememba kmetijskih zemljišč veliko natančnejša od tiste, pridobljene s podatki CLC. Na ta način smo izračunali, da se je v obdobju 2013 - 2018 trajno spremenilo 2.663 ha kmetijskih zemljišč.

Analiza izgube kmetijskih zemljišč v GERK je bila izvedena na način, da smo GIS sloj GERK 2013 prekrili z GIS sloja Raba 2018 (s kategorijami: pozidano in sorodno zemljišče - raba 3000 in vodo - raba 7000). Na ta način smo izračunani, da je bilo v obdobju 2013 - 2018 trajno spremenjenih 580 ha kmetijskih zemljišč, vpisanih v GERK.

Izguba obdelovalnih površin na vsebnost organske snovi v obdelovalnih tleh ima za posledico, da se je kljub povečanju vsebnosti na mikro ravni skupna vsebnost organskih snovi na obdelovalnih površinah v istem obdobju rahlo zmanjšala.

Za izvedbo analize na mikro ravni so sicer potrebni podrobni podatki o vsebnosti organskega ogljika na obdelovalnih zemljiščih. Takšni podatki so bili zbrani v obdobju 2014 - 2017 kot del analize stanja tal (zahteva N_MIN)[119]. Ker ti podatki niso na voljo v digitalni obliki jih za potrebe vrednotenja ni bilo mogoče uporabiti. Edini podatki, ki se lahko pridobijo na mikro ravni, so podatki projekta LUCAS. Študija je bila izvedena na 147 točkah oz. lokacijah, od katerih je za potrebe vrednotenja uporabnih 41 (kmetijska zemljišča). Rezultati analize so prikazani preglednici SVV10-2 spodaj.

Preglednica SVV10-2: Porazdelitev povprečne vsebine organskega ogljika glede na vrsto subvencij

Podprto	Število točk oz. lokacij	Povprečna vsebnost organskega ogljika (g/kg)
KOPOP + EK	9	46,72
OMD	21	40,79
GERK brez podpore	9	35,40
Ni v GERK	2	25,90

Iz preglednice 2 je razvidno, da je največja vsebnost organskega ogljika v tleh na zemljiščih vključenih v KOPOP in EK, sledijo zemljišča v OMD. Znatno nizka vsebina ogljika je na parcelah, ki niso vključene v sistem subvencij, zlasti pa na parcelah, ki niso v GERK-u. Takšen rezultat je sicer pričakovan in smiseln, kljub temu pa zaradi majhnega vzorca ni mogoče podati zanesljivih sklepov glede vpliva PRP na vsebnost organskega ogljika v tleh.

C. Dodatni metodološki zaznamki

[119] Preveriti je treba, ali so podatki analiz, ki vsebujejo podatke o vsebnosti ogljika, uporabni za to oceno.

C.1 Intervencijska logika

Tla so najpomembnejši naravni vir za kmetijstvo. Glavne vzroki degradacije tal na njivah so zmanjšanje organskih snovi v tleh in erozija tal. Prizadevanja za zaščito evropskih tal pred izgubo zaradi različnih oblik degradacije so stalen cilj EU. Ukrepi za ohranjanje tal so bili sprejeti s skupno kmetijsko politiko (SKP) kot sestavni del dobrih kmetijskih in okoljskih pogojev (DKOP) s poudarkom na omejevanju erozije, ohranjanju in izboljševanju organske snovi ter preprečevanju zbijanja.

Organska snov v tleh se na obdelovalnih zemljiščih zelo počasi spreminja. Včasih traja desetletja, preden pride do pomembnih sprememb in te postanejo opazne v praksi. Čeprav je v mnogih primerih malo verjetno, da bi se organska snov v tleh v programskem obdobju bistveno spremenila, je še vedno vredno spremljati in vrednotiti to spremembo, saj je organska snov v tleh eden najpomembnejših in najbolj celovitih kazalcev rodovitnosti tal. Organska snov v tleh prispeva k fizičnim lastnostim tal (struktura, prezračevanje in zadrževanje vode),ter biološkim (biomasa, biotska raznovrstnost, mineralizacija hranil, zatiranje bolezni) in kemičnim lastnostim (oskrba s hranili). Skratka, vsebnost organske snovi daje informacijo o plodnosti obdelovalnih površin, zato je pomembno, da se naučimo, kako lahko PRP intervencije vplivajo nanj.

Erozija tal zaradi vode je ena najpogostejših oblik degradacije tal v Evropi. Povprečna stopnja izgube tal zaradi vodne erozije v EU-28 je bila v letu 2012 ocenjena na 2,4 t / ha / leto. Slovenija je ena najbolj ogroženih držav s povprečno erozijo 7,4 t / ha / leto.

Skupna kmetijska politika (SKP) splošni cilj, skupna vprašanja vrednotenja in skupni kazalniki učinka SKP

Intervencijska logika v okviru drugega stebra SKP za oceno učinka RRP na organske snovi v tleh na obdelovalnih površinah in zaščito pred erozijo tal in preprečevanje degradacije tal je povezana s **splošnim ciljem SKP**, „trajnostno upravljanje naravnih virov in podnebni ukrepi". Ta cilj se oceni z odgovorom na **SVV 28**, „V kolikšni meri je program razvoja podeželja prispeval k cilju SKP glede zagotavljanja trajnostnega upravljanja z naravnimi viri in podnebnih ukrepov? "˘S tem ciljem je povezan tudi **SVV 26**, „V kolikšni meri je program razvoja podeželja prispeval k izboljšanju okolja in doseganju cilja strategije EU za biotsko raznovrstnost, da se zaustavita upad biotske raznovrstnosti in slabšanje ekosistemskih storitev, ter k njihovi obnovi?"

Dva kazalnika vpliva za zgoraj navedene cilje sta:
- I.12 - organska snov v tleh na ornih zemljiščih
- I.13 - erozija tal zaradi vode

Kazalnika ustrezata naslednjima kazalnikoma stanja:
- C41 – Organske snovi v tleh na ornih zemljiščih
- C42 – erozija tal zaradi vode

Čeprav se naziv indikatorja I.12 nanaša na organsko snov v tleh, je treba opozoriti, da ga je treba obravnavati v smislu

organskega ogljika v tleh. To kažeta dve vrednosti:
• zaloge skupnega organskega ogljika v tleh v površinskem sloju obdelovalnih površin (0-20 cm), ki se prikazuje v mega tonah (Mt);
• Srednja koncentracija organskega ogljika v tleh v obdelovalnih površinah, ki je navedena v g/kg tal. Ta vrednost je izključno zaradi orientacije, ker ima vrednost zelo omejen znanstveni pomen glede na veliko spremenljivost koncentracije organskega ogljika v tleh na različnih področjih.

Kazalnik I.13 je sestavljen iz dveh podkazalnikov:
• I.13-1 Ocenjena stopnja izgube tal zaradi vodne erozije, izražena v tonah (t) na hektar (ha) in na leto (yr) kot t ha-1 yr-1
• I.13-2 Ocenjena kmetijska površina, ki jo je prizadela določena stopnja erozije tal zaradi vode, ki se lahko izrazi tudi kot delež celotne kmetijske površine, ki jo prizadene določena stopnja erozije tal, se meri v hektarih (ha) ali v hektarih na kmetijsko zemljišče v uporabi.

C.2 Evalvacijski kriteriji

Evalvacijsko vprašanje za prednostno področje 4 (Obnova, ohranjanje in izboljšanje ekosistemov, povezanih s kmetijstvom in gozdarstvom), prednostno področje 4C (Preprečevanje erozije tal in izboljšanje upravljanja tal) je SVV 10: V kolikšni meri je ukrepanje v okviru programa razvoja podeželja podprlo preprečevanje erozije tal in izboljšanje upravljanja tal?

Merila za presojo
Merila za presojo predlagana v delovnem dokumentu: Skupna vprašanja za vrednotenje programa razvoja podeželja 2014–2020 so:
- Erozija tal je bila preprečena
- Upravljanje s tlemi se je izboljšalo.

Kazalniki
Za odgovor na skupno evalvacijsko vprašanje bodo uporabljeni naslednji skupni kazalniki rezultata:
• R10 / T12 -Delež kmetijskih zemljišč, za katera so bile sklenjene pogodbe o upravljanju za izboljšanje upravljanja tal in/ali preprečevanje erozije tal

Skupni kazalniki - R10 / T12 in R11 / T13, se zbirajo preko podatkovne baze in se računajo kot razmerje med kmetijskim zemljiščem ali gozdnim zemljiščem, za katera so bile sklenjene pogodbe o upravljanju za izboljšanje upravljanja tal in/ali preprečevanje erozije tal s celotnim KZU. Za operacije, ki so programirane v okviru drugih prednostnih področjih in prispevajo k prednostnem področju 4C, so sekundarni prispevki k vrednostim zgoraj navedenih kazalnikov že zajeti v monitoringu.

- Za odgovor na skupno evalvacijsko vprašanje bodo uporabljeni naslednji skupni kazalniki rezultata: O.1: Skupni javni izdatki

- O.4: Število podprtih kmetijskih gospodarstev/ upravičencev
- O.5: Celotna podprta površina (ha)
- O.6: Podprto fizično območje (ha)
- O.7: Število podprtih pogodb

Sekundarni prispevki k vrednostim dodatnih kazalnikov rezultatov se izračunajo z uporabo podatkov za tiste upravičence, ki izvajajo operacije v okviru drugih prednostnih področjih (npr. 2A, 4B, 6A) in imajo označen dodatni prispevek k prednostnemu področju 4C. To vključuje tudi tiste operacije, ki kažejo sekundarne prispevke k izboljšanju biotske raznovrstnosti. Velikost vzorcev anketiranih upravičencev bo določena v skladu s pričakovanimi / dejanskimi prispevki izvedenih operacij (npr. Investicijski ukrepi za kmetije) za cilje prednostnega področja, upoštevati je treba najpomembnejše prispevke.

Uporabljena bo tudi kvalitativna ocena:
• tipologije ukrepov, ki so bili učinkoviti pri preprečevanju / izboljšanju erozije tal;
• razumevanja upravičencev o različnih ukrepih, sprejetih v zvezi s tem, itd.

C.3 Metodologija

Pregled razpoložljivosti podatkov, potrebnih za oceno PRP:
- sistematične meritve (analize) v tleh za oceno organskih snovi na začetku in med programom, na ravni parcele / uporabnika niso bile izvedene; (Organska snov je bila izmerjena pri analizi tal, vendar pa podatki niso prostorsko prikazani, ampak so analize dostopne kot skenogrami za posamezen GERK - ker digitalni podatki ne obstajajo se ta analiza ne more narediti)
- sistematično, periodično vzorčenje tal za oceno organske snovi v tleh na državni ravni ne obstaja,
- podatki o organski snovi v tleh (skupno in povprečno) so na voljo na ravni držav (SURS, EUROSTAT) za leti 2012 in 2015. Ti podatki so bili ocenjeni na podlagi projekta LUKAS. Za leto 2018 so bili v okviru projekta LUKAS zbrani vzorci in pričakujemo, da bodo rezultati na voljo leta 2019.
- za oceno erozije tal zaradi vode niso bile izvedene sistematične meritve (na začetku in med izvajanjem programa na ravni parcele / uporabnika),
- na državni ravni ne obstaja sistematično, periodično vzorčenje za oceno erozije tal,
- podatki o eroziji tal (skupno in povprečno) so na voljo na ravni države in regije (SURS, EUROSTAT) za leto 2012. Ti podatki so ocenjeni na podlagi podatkov projekta LUKAS po metodi RUSLE.
- za oceno erozije tal zaradi vode na podlagi podatkov LUKAS (2018) bi bilo treba zbrati dodatne parametre, ki so potrebni za uporabo metode RUSLE. Če taki podatki obstajajo za raven Slovenije, jih je treba zbrati (ocene za leto 2012 je izvedlo SRS/JRC na podlagi splošnih / povprečnih podnebnih podatkov in tal po regijah Evrope).

Ti podatki so zadostni za oceno RRP na makro ravni in delno na mikro ravni.

Ocena učinka in vrednotenje rezultatov na mikro ravni je možna z uporabo metode nasprotnih dejstev pri čemer se bo testna in

kontrolna skupina določila na podlagi (ne) vključitve v ukrepe in dejavnosti s pozitivnim prispevkom k preprečevanju erozije in izboljšanju upravljanja s tlemi[120].

Pristop, ki se lahko uporabi za oceno vsebnosti ogljika v tleh (izboljšanje kakovosti tal):
Uporaba podatkov LUKAS s povezovanjem vzorčnih mest s parcelami kmetijskih zemljišč in s tem definiranje dveh sklopov podatkov: eden s parcelami, za katere je bila pridobljena podpora za izboljšanje zemljišča, in druga s parcelami, za katere ni bila uporabljena nobena subvencija. Optimalno bi bilo, če bi se taka dodelitev oblikovala za leta 2012 in 2018. Za takšne sklope bi se izvedla ustrezna statistična analiza organskega ogljika v tleh v vrhnjem sloju tal (npr. Metoda PSM).

Ker po King & Nielsen (2018) metoda PSM ni najbolj primerna za analizo ujemanja, je treba raziskati, katera metoda bi dala zanesljivejše rezultate (npr. Mahalanobis distance matching or multivariate matching). Za vrednotenje bomo izbrali pristop, za katerega bomo imeli dovolj podatkov.

Ocenitev erozije tal zaradi vodena mikro ravni bi bila mogoča, če bi bili dostopni podatki o eroziji tal s projekta LUKAS za leto 2012.

Na makro ravni lahko podatke EUROSTATA in SURS uporabimo za kazalnike stanja C41 in C42. Ti kazalniki so po metodologiji izračuna tudi kazalniki učinka I.12 in I.13. Z uporabo teh kazalnikov se lahko z metodo DiD oceni primarni vpliv ukrepov PRP na izboljšanje tal in preprečevanje erozije tal.

SVV 26: V kolikšni meri je program razvoja podeželja prispeval k izboljšanju okolja in doseganju cilja strategije EU za biotsko raznovrstnost, da se zaustavita upad biotske raznovrstnosti in slabšanje ekosistemskih storitev, ter k njihovi obnovi?

A. Končni odgovor na evalvacijsko vprašanje (vključno s kratkim opisom pristopa): *[Največ 17,500 znakov = cca. 5 strani]*
A.1 Kratek opis pristopa oz. metodologije vrednotenja
Metodologija za odgovor na to vprašanje vključuje primerjavo SEBI (*Streamlining European Biodiversity Indicators* oz. poenostavitev kazalcev evropske biotske raznovrstnosti) z indikatorjem vpliva I.08- indeks ptic kmetijske krajine. Kazalniki SEBI

[120] Ukrep M11 in izbrane operacije pod M10 (kot so POZ_KOL, POZ_NIZI, POZ_POD, POZ_KONZ, POZ_ZEL, POZ_NEP, HML_POKT, HML_NIZI, SAD_EKGN, SAD_POKT, VIN_EKGN, VIN_POKT, VIN_MEDV, TRZ_I_NPAS, TRZ_I_NIZI, TRZ_I_OSIL, TRZ_II_OSIL, TRZ_II_NPAS, TRZ_II_NIZI, HAB_KOS, HAB_ORGG, HAB_NPAS, MET_KOS, MET_NPAS, VTR_KOS, VTR_NPAS, STE_KOS, VOD_ZEL, VOD_NEP, VOD_POD, KRA_S50, KRA_GRB, KRA_VTSA, KRA_MEJ). Končni seznam operacij bo določen v fazi analize.

so zelo koristni za ugotavljanje pomena podeželskih kmetijskih in gozdnih območij za biotsko raznovrstnost.

Na podlagi ocene kazalnikov I.08 in I.09 ter dodatnih glavnih kazalnikov (kot je opisano v SVV 8) se prispevek PRP k strategiji EU za biotsko raznovrstnost oblikuje s kvalitativnim pristopom k pripravi odgovora na vprašanje za vrednotenje.

GIS metoda se uporablja za analizo prekrivanja geo-referenčnih podatkov podpore v Naturi 2000 (z uporabo prostorskih podatkov Natura 2000). Na ta način se izmeri obseg prisotnosti prostorskih ukrepov PRP znotraj območij Natura 2000 v smislu odstotka kmetijskih zemljišč, ki jih podpira PRP za upravljanje biotske raznovrstnosti. S prekrivanjem lahko namreč analiziramo delež kmetijskih in gozdnih območij, ki podpirajo posamezne vrste ali habitate na območju Natura 2000. Na podlagi te ocene se lahko kvantificira prispevek PRP k strategiji EU za biotsko raznovrstnost (v %).

Končne ocene oz. rezultati prispevka PRP k izboljšanju okolja in doseganju cilja strategije EU za biotsko raznovrstnost so bili dodatno verificirani v okviru fokusne skupine z uporabo metode MAPP (Metoda za oceno vplivov programov in projektov).

A.2 Končni odgovor na vprašanje za vrednotenje ter izzivi vrednotenja

Osrednji problem vrednotenja prispevka PRP k izboljšanju okolja je pomanjkanje zanesljivih (terenskih) podatkov na mikro ravni. Poleg tega je po preteku polovice obdobja izvajanja prezgodaj za sklepanje glede določenih okoljevarstvenih vplivov, zlasti na področjih, kjer se pozitivni (ali negativni) trendi odražajo šele v daljšem časovnem obdobju (npr. nitrati v vodi). Ne glede na to lahko na podlagi analiziranih podatkov ugotovimo, da so ključni ukrepi PRP dobro zasnovani, kar dokazujejo rezultati statističnih analiz in poglobljenih analiz ožje opredeljenih območij. Ker pa so dobri rezultati praviloma posledica ciljno naravnanih operacij, katerih razširjenost je omejena, so omejeni tudi splošni okoljski vplivi PRP. Zanesljivejšo oceno vplivov PRP na makro ravni bo tako lahko ponudilo šele naknadno vrednotenje.

Glede prispevka PRP k zaustavitvi upada biotske raznovrstnosti

Odgovor na vprašanje v kolikšni meri je program razvoja podeželja prispeval k izboljšanju okolja in doseganju cilja strategije EU za biotsko raznovrstnost temelji predvsem na izračunu kazalnikov v okviru SVV 8, v kombinaciji s primerjavo SEBI kazalnikov za spremljanje evropske biotske raznovrstnosti.

V enajstih letih (2008-2018) je indeks ptic kmetijske krajine upadel na 78,3, indeks travniških vrst ptic v kmetijski krajini pa na 60,8. Enajstletni trend kaže zmerni upad, kljub rasti indeksa tretje leto zapored (od leta 2016 naprej). Trend SIPKK je zmerni upad v obdobju 2008-2018, kar velja tudi za travniške vrste. Trendi populacij 14 od 29 vrst so v upadu, za 12 od 29 vrst pa stabilni ali v porastu. Trenutna medletna rast indeksov še ne pomeni nujno tudi obrata trendov, lahko gre zgolj za kratkoročno nihanje populacij. Zaključki o porastu ali upadu populacije morajo namreč vedno izvirati iz analize dolgoročnih trendov. Pri interpretaciji teh trendov seveda ne moremo izključiti drugih vplivov na populacije ptic kmetijske krajine, kot so klimatske spremembe, pojavi epidemij in razmere na prezimovališčih. Po enajstih zaporednih letih monitoringa postaja nabor podatkov

dovolj velik, da lahko z večjo verjetnostjo sklepamo, da izračunani trendi odražajo dejanske trende v naravi. Ali zadnji podatki pomenijo dejansko izboljšavo (stabilizacijo) trendov, bo jasno šele v prihodnosti. Ker pa se je implementacija KOPOP začela leta 2015 in površina operacij KOPOP, ki prispevajo k biološki raznolikosti, narašča (bruto in neto), obstaja verjetnost, da bodo operacije znotraj KOPOP imele pozitiven vpliv na ptice kmetijske krajine. Za bolj natančno analizo povezanosti deleža KOPOP in ptic kmetijske krajine bi bil potrebna daljša časovna vrsta (vse operacije KOPOP namreč niso primerljive z operacijami KOP, ki so se izvajale do leta 2014).

Rezultati analize raznolikosti pogostih vrst ptic kmetijske krajine in vključenosti v operacije KOPOP ne kažejo razlik med področji, kjer je večji delež zemljišč z operacijami, ki podpirajo ohranjanje biotske raznolikosti, in področji z manjšim deležem takšnih zemljišč. Eden od razlogov za tak rezultat je dejstvo, da na raznolikost ptic na nekem področju vpliva vrsta dejavnikov in da je zelo pogosto prevladujoč dejavnik sama krajina (in krajinski elementi), ki bistveno pogojujejo razširjenost in pogostost posamezne vrste. To kažejo tudi rezultati regresijskega modela (DOPPS 2018), kjer so plačila KOPOP in EK z vidika statistične značilnosti kovariat šele na 7. mestu. Spremenljivke, ki imajo veliko večji pomen za razlago raznolikosti ptic kmetijske krajine so tako delež gozda, plačila OMD, raznolikost kmetijskih rastlin, Natura 2000 in raznolikost krajine.

Nihanje vrednosti kazalnika HNV, ki naj bi odražal razširjenost kmetijskih območij, ki majo velik pomen za biotsko raznovrstnost, je pretežno povezano z metodologijo izračuna kazalnika, sam kazalnik pa se skladno z metodologijo izračunava kot struktura rabe kmetijskih zemljišč s potencialnim (ne pa dejanskim) vplivom na kmetovanje z visoko naravno vrednostjo. Analiza sprememb površin sicer kaže da na delu površin prihaja do zaraščanja, med tem ko se je skupna vrednost HNV le zanemarljivo povečala. Iz navedenega izhaja, da je uporaba samega kazalnika v povezavi z dejanskim stanjem na terenu omejena, poleg tega pa že po definiciji ne omogoča analize dejanskih vplivov PRP, saj ne temelji na kartiranju dejanskega stanja habitatov (in sprememb v njem).

V letu 2018 je bilo na 7 SPA območjih v Sloveniji (brez Ljubljanskega barja) zabeleženih največ koscev v zadnjih 15 letih. Ker se kot eden od razlogov za upadanje populacije kosca navaja intenziviranje travnikov, smo izvedli analizo območij pojavljanja kosca, kjer je intenzivno obdelan zgornji sloj tal. V primeru kosca se je izkazalo, da OOTT (ena od operacij znotraj I. stebra) lahko vpliva na območja, kjer je prisoten kosec, in da je večje število koscev na območjih z večjim deležem OOTT. Po drugi strani pa intenzivno kmetijstvo negativno vpliva na populacijo kosca. Ne glede na to ugotavljamo, da ob ustreznem izvajanju ukrepov I. in II. stebra obstaja določena stopnja sinergij z vidika vpliva na ugodno stanje biotske raznovrstnosti (v obravnavanem primeru na kosca oz. *Crex* crex). Podrobnejši prikaz analize je v odgovorih na vprašanji PSVV 5/2 in SVV 8. Osnovna analiza trenda populacije in deleža površine ciljne vrednosti VTR kaže pozitivno korelacijo s populacijo koscev, na podlagi česar lahko sklepamo, da operacija VTR pripomore k ohranjanju številčnosti koscev. Posledično lahko zaključimo, da je za stabilizacijo oziroma povečanje populacije kosca potrebno izvajanje ukrepov na največji možni površini.

PRP prispeva tudi k ohranjanju genskih virov, saj delež operacije »Genski viri v kmetijstvu in gozdarstvu so zaščiteni pred izgubo in ohranjeni pred gensko erozijo« znotraj ukrepa KOPOP zlagoma narašča (2016: 4,15 %, 2017: 4,38 %, 2018: 4,44 %). Delež teh operacij je nezanemarljiv in predstavlja pomemben prispevek k varovanju in ohranjanju izvirnih lastnosti in genske

variabilnosti avtohtonih in tradicionalnih sort kmetijskih rastlin.

Na podlagi rezultatov raziskav razširjenosti in številčnosti populacij strašničinega in temnega mravljiščarja v letu 2018 in po primerjavah s predhodnimi leti monitoringa ugotavljamo, da je stanje ohranjenosti strašničinega mravljiščarja (*Phengaris teleius*) neugodno, podobno velja za stanje ohranjenosti temnega mravljiščarja (*Phengaris nausithous*). Zasnova ukrepa HAB kaže sicer pozitiven teoretičen vpliv na habitatne tipe, ptice in metulje, a so za zanesljivejšo oceno potrebne specifične analize za posamezne vrste ali habitatne tipe, tj. podatke o spremljanju za določeno vrsto ali habitatni tip. Zaradi pomanjkanja podatkov monitoringa na več lokacijah ni bilo mogoče izvesti analize učinka ukrepov STE in HAB.

Glede prispevka PRP k izboljšanju stanja voda

Razširjenost ukrepov, ki prispevajo k boljšemu upravljanju voda (merjena kot delež podprtih zemljišč z relevantnimi ukrepi oz. operacijami), je sicer zadovoljiva in med leti nekoliko narašča. Podatki kažejo povečanje vnosa dušika in fosforja, kakor tudi povečanje vrednosti posameznih parametrov kazalnikov kakovosti podzemnih in površinskih voda, kar ima lahko posledično negativen vpliv na biotsko raznolikost. Ukrepi (zlasti KOPOP) namreč niso ozko ciljno usmerjeni (npr. v primeru VTPV na GERK ob nabrežjih rek ali obalah jezer), zato se pomembni vplivi lahko ocenjujejo le na račun maksimalne vključenosti v ukrepe (tj. razširjenostjo površinskih ukrepov, ki prispevajo k boljšemu upravljanju voda ter ravnanju z gnojili in pesticidi). Včasih je za izpiranje nitratov iz kmetijstva v podzemno vodo potrebnih več let, zato je to dejstvo treba upoštevati pri analizi vpliva kmetijstva na podzemno vodo. Pri analizi tako obstaja velika verjetnost, da dejansko ocenjujemo rezultate kmetijskih praks iz prejšnjega programskega obdobja.

Bruto dušikova bilanca (GNB-N) in bruto bilanca fosforja (GNB-P) glede na podatke iz Statističnega urada Republike Slovenije v obdobju od leta 2014 do 2016 kažeta precejšnje znižanje vrednosti, kar pa ni povezano z zmanjšanjem količine uporabljenega gnojila, saj je v obdobju 2013-2015 količina dušika (iz gnojil in živinskih gnojil) rahlo narasla. Znatnejši odvzem dušika v obdobju 2014-2016 je v največji meri povezan z odvzemom dušika pri pridelavi krme. Enake trende zmanjševanja kaže tudi bruto bilanca fosforja, na katero je najbolj vplival upad povezan z odvzemom fosforja pri pridelavi krme ter rahel porast virov fosforja iz gnojil.

Zaradi nesistematičnih meritev po letih in po vodnih telesih je težko povzeti zaključke o ekološkem stanju površinskih voda, vendar je vseeno glede na stanje nitratov jasno razvidno, da je največje število VT v dobrem stanju na območjih, kjer so deleži zemljišč z zahtevkom večji od 25 % (tj. tam, kjer se izvajajo operacije s pričakovanim pozitivnim vplivom na stanje voda). Število VT v dobrem stanju glede na fosfor vselej znaša več kot 1/3. Velik vpliv intenzivnega kmetijstva je opazen ne glede na delež zemljišč z zahtevkom, saj je na območjih s pomembnimi obremenitvami skladno z NUV tudi največje število VT, ki niso v dobrem stanju glede na onesnaženost s fosfati. Vodna telesa na območjih, kjer so deleži zemljišč z zahtevkom višji, so na splošno v dobrem stanju glede na trofičnost. Najmanjše število vodnih teles v dobrem stanju je na območjih, kjer so deleži zemljišč z zahtevkom manjši od 25 %, pomembne obremenitve glede na NUV pa višje od 18 %.

Glede prispevka PRP k zmanjšanju erozije tal

Ukrepi PRP prispevajo tudi k zmanjšanju erozije tal zaradi vode in izboljšanju upravljanja zemljišč, žal pa zaradi pomanjkanja ustreznih podatkov ni mogoče izvesti zanesljivih izračunov oz. predstaviti trdnih dokazov. Večina kazalnikov vezanih na preprečevanje erozije in izboljšanje upravljanja tal sicer kažejo izboljšanje. Največje število kazalnikov je že doseglo ciljne vrednosti, določene za celotno obdobje.

Glede prispevka PRP k ohranjanju kmetijske krajine

Število zemljišč, kjer se izvajajo operacije KRA_MEJ in HAB_NPAS,MET_NPAS, VTR_NPAS znotraj ukrepa M10 narašča (2016: 294; 2018: 318), a iz podatkov ne moremo z zanesljivostjo sklepati, da se razdrobljenost zaustavlja in da je spodbujeno ohranjanje značilnosti kmetijske krajine.

Glede stanja habitatov upoštevajoč SEBI kazalnike

Glede na to da SEBI kazalniki še niso uradno dostopno jih nismo mogli upoštevati pri analizi. Kljub temu lahko ob upoštevanju ostalih ugotovitev znotraj drugega sklopa vprašanj za vrednotenje sklepamo, da PRP pozitivno prispeva k doseganju ciljev EU za biotsko raznovrstnost, vendar ne moremo z gotovostjo trditi v kolikšni meri. Za takšen zaključek bo v prihodnje potrebno vrednotenje nadgraditi z drugimi analizami, vključno z rezultati SEBI kazalnikov.

B. Podroben opis pristopa oz. metodologije in rezultatov vrednotenja

B.1 Programirani ukrepi s primarnim prispevkom

M.10. Kmetijsko-okoljska podnebna plačila – razlaga v okviru SVV 8.
M.11. Ekološko kmetovanje – razlaga v okviru SVV 8.
M.13. Plačila območjem z naravnimi ali drugimi posebnimi omejitvami
M08.4 – Podpora za odpravo škode v gozdovih zaradi gozdnih požarov ter naravnih nesreč in katastrofičnih dogodkov – prispevek preko financiranja odprave škode in obnove gozdov po naravni nesreči, ureditve gozdnih vlak, potrebnih za izvedbo sanacije gozdov.

Evalvacijski kriteriji (hipoteze)	Kazalniki	Viri podatkov / metode zbiranja podatkov	Metoda za analizo oz. izračun kazalnikov	Rezultati
	Skupni kazalniki vpliva (I)			
Biotska raznovrstnost in storitve ekosistemov (ecosystem services) so se ohranile ali obnovile	I.08: Indeks ptic kmetijske krajine		*Izračun v okviru SVV 8*	SIPKK (2018)=78,3 SIPKK (2017)= 76,0 SIPKK

			(2016)=75,5
I.09: Kmetovanje z visoko naravno vrednostjo (HNV)		*Izračun v okviru SVV 8*	2013: 438.344 ha 2017: 448.168 ha (2,24%) 2018: 445.337 ha (-0,63%)
Skupni kazalniki rezultatov/ciljev (R/T)			
R7/T9: delež kmetijskih zemljišč, za katera so bile sklenjene pogodbe o upravljanju za podpiranje biotske raznovrstnosti in/ali krajin		*Izračun v okviru SVV 8*	2016: 38,53 % 2017: 44,22 % 2018: 44,75 %
Dodatni kvantitativni kazalniki			
Število koscev (*Crex crex*) na zemljiščih z ukrepi PRP, v primerjavi z zemljišči kjer se izvaja ukrep M10		*Izračun v okviru SVV 8*	+ 3,8% letno v Cerkniškem jezeru s največjo površino pod VTR_KOS in STE_KOS
Število koscev (*Crex crex*) na zemljiščih, kjer se izvaja ukrep M10, v primerjavi z zemljišči z intenzivnim kmetijstvom (1. steber) (število parov /ha);		*Izračun v okviru SVV 8*	*Poglej Prilogo v okviru SVV 8* *Poglej odgovor PSVV 5*
Število koscev (*Crex crex*) na zemljiščih, kjer se izvajata operaciji VTR in STE, v primerjavi z zemljišči z intenzivnim kmetijstvom (1. steber) (število parov /ha)		*Izračun v okviru SVV 8*	*Poglej Prilogo v okviru SVV 8* *Poglej odgovor PSVV 5*
Velikost izbranih populacij (*Phengaris teleius , P. nausithous*, *P. aurinia*) na kmetijskih zemljiščih, kjer se izvaja operacija MET		*Izračun v okviru SVV 8*	*Poglej Prilogo v okviru SVV 8*

	SEBI 01 Številčnost in porazdelitev izbranih vrst: vse splošno razširjene ptice; ptice kmetijske krajine, gozdne ptice	ARSO[121] (indikator na nacionalni ravni)	Opisna statistika (razlika)	Naknadni izračun, potrebna uskladitev
	SEBI 03[122] Stanje ohranjenosti vrst, ki so v evropskem interesu in so povezane s kmetijskimi ekosistemi ter travniki in gozdovi	ARSO[123] (indikator na nacionalni ravni)	Opisna statistika (razlika)	Naknadni izračun, potrebna uskladitev
	SEBI 05 Stanje ohranjenosti habitatov, ki so v evropskem interesu, povezanih s kmetijskimi ekosistemi ter travniki in gozdovi	ARSO[124] (indikator na nacionalni ravni)	Opisna statistika (razlika)	Naknadni izračun, potrebna uskladitev
	SEBI 19 Kmetijstvo: bilanca dušika	ARSO (indikator na nacionalni ravni)	Opisna statistika (razlika)	Naknadni izračun, potrebna uskladitev
	SEBI 20 Kmetijstvo: območje pod vodstvenimi praksami, ki bi lahko podpirale biotsko raznovrstnost [125]	ARSO (indikator na nacionalni ravni)	Opisna statistika (razlika)	Naknadni izračun, potrebna uskladitev
	SEBI 18 Gozdovi: odmrli les	ARSO (indikator na nacionalni ravni)	Opisna statistika (razlika)	Naknadni izračun, potrebna uskladitev
	SEBI 17 Gozdovi: rastoča zaloga, prirastek in posek	ARSO (indikator na nacionalni ravni) ZGS	Opisna statistika (razlika)	Naknadni izračun, potrebna uskladitev
	Kmetijska zemljišča v zaraščanju	CLC 2012 in 2018	Prostorska analiza za primerjavo stanja zaraščanja kmetijskih	2016: 5.249 ha 2017: 2.746 ha 2018: 0 ha

[121] Kazalniki SEBI so na voljo na nacionalni ravni. Nacionalni organi in druge nacionalne agencije, ki so odgovorne za zbiranje in poročanje podatkov SEBI, navadno združujejo regionalne podatke ali pa na podlagi zanesljive ocene presodijo, ali regija ustreza ali odstopa od svojega nacionalnega povprečja.
[122] Nacionalno poročilo za obdobje 2013–2018 bi bilo treba pripraviti v letu 2019, nato pa bi bilo mogoče izračunati kazalnike SEBI 03 in SEBI 05. Žal za to poročilo razlike v indeksih SEBI 03 in SEBI 05 ni mogoče vključiti.
[123] Kazalniki SEBI so na voljo na nacionalni ravni. Nacionalni organi in druge nacionalne agencije, ki so odgovorne za zbiranje in poročanje podatkov SEBI, navadno združujejo regionalne podatke ali pa na podlagi zanesljive ocene presodijo, ali regija ustreza ali odstopa od svojega nacionalnega povprečja.
[124] Kazalniki SEBI so na voljo na nacionalni ravni. Nacionalni organi in druge nacionalne agencije, ki so odgovorne za zbiranje in poročanje podatkov SEBI, navadno združujejo regionalne podatke ali pa na podlagi zanesljive ocene presodijo, ali regija ustreza ali odstopa od svojega nacionalnega povprečja.
[125] Lahko se uporabi tudi kot T7, izračunano, kot je opisano v Prilogi 8

			zemljišč v letih 2012 (pred začetkom izvajanja PRP) in 2018	
Sladkovodni, obrežni in obalni ekosistemi so zaščiteni pred kmetijskimi dejavnostmi, ki zadevajo odvzem (ekološki tokovi) in onesnaževanje (GES – dobro ekološko stanje)	**Skupni kazalniki vpliva (I)**			
	I.11-1: Bruto hranilna bilanca: bruto dušikova bilanca (GNB-N) in bruto bilanca fosforja (GNB-P) merjeno v kg N / ha / leto		*Izračun v okviru SVV 9*	Ni podatka za 2018. GNB-N kg/ha: 2015: 35.66 2016: 33.62 2017: 51.98 GNB-P kg/ha: 2015: 1.37 2016: 1.07 2017: 3.89
	I.11-2: Nitrati v sladki vodi: kakovost podzemnih voda (% merilnih mest v 3 kakovostnih razrede, merjeno glede na količino NO3-mg/l) in kakovost površinskih voda % merilnih mest v 3 kakovostnih razrede, merjeno glede na količino N-mg/l).		*Izračun v okviru SVV 9*	Leto 2018. kakovost podzemnih voda High: 48,7 % Moderate: 23,5 % Poor: 27,8 % kakovost površinskih voda High: 51,9 % Moderate: 44,4 % Poor: 3,7 %
	I.07-2: Emisije amonijaka iz kmetijstva		*Izračun v okviru SVV 14*	Amonijak (kT) 2015: 16,900 2016: 17,190 2017: 16,893
	I.10 Odvzem vode v kmetijstvu		*Izračun v okviru SVV 11*	629.842,10 m3 (M04.1) Pavšalna ocena 727.274,8 m3 (M04.1+M04.3)

Talni viri, ki so ključni za delovanje ekosistema, so zaščiteni, izguba le-teh pa je ustavljena	**Skupni kazalniki vpliva (I)**			
	I.12: Organska snov v tleh na ornih zemljiščih		*Izračun v okviru SVV 10*	[leto 2015: 41,00 g/kg; 44,70 Mt Leto 2018: Ni podatka]
	I.13: Erozija tal zaradi vode		*Izračun v okviru SVV 10*	Ni podatka
Genski viri v kmetijstvu in gozdarstvu so zaščiteni pred izgubo in ohranjeni pred gensko erozijo	**Dodatni kvantitativni kazalniki**			
	% GEN operacij znotraj ukrepa M10	ARSKTRP – baza upravičencev	Opisna statistika	2016: 4,15 % 2017: 4,38 % 2018: 4,44 %
Razdrobljenost je ustavljena in spodbujeno je nadaljevanje značilnosti kmetijske krajine	**Dodatni kvantitativni kazalniki**			
	Trend števila zemljišč z operacijami KRA_MEJ in HAB_NPAS,MET_NPAS, VTR_NPAS znotraj ukrepa M10	ARSKTRP – baza upravičencev	Opisna statistika	2016: 294 2017: 301 2018: 318
	SEBI 013 Razdrobljenost naravnih in polnaravnih območij	ARSO (indikator na nacionalni ravni) – če je indikator na nacionalnem nivoju na voljo (na Evropski ravni je bil zadnjič izračunan leta 2006)	Opisna statistika (razlika)	Naknadni izračun, potrebna uskladitev
B.2 Programirani ukrepi s sekundarnim prispevkom				
N/A				
B.3 Predvideni metodološki izzivi in problemi				
Obstaja možnost, da kazalniki SEBI med pisanjem tega poročila ne bodo na voljo. .				
B.4 Dodatna pojasnila in priloge k odgovoru na vprašanje za vrednotenje				
N/A				
C. Dodatni metodološki zaznamki				

Glavni cilj strategije EU 2020 je izboljšanje okolja in je povezan s strategijo EU za biotsko raznovrstnost[126], katere cilj je zaustaviti upadanje biotske raznovrstnosti in izginjanje ekosistemskih storitev v EU ter prispevati k zaustavitvi svetovnega upadanja biotske raznovrstnosti do leta 2020. Strategija odraža zaveze, ki jih je EU sprejela leta 2010 v okviru Mednarodne konvencije o biološki raznovrstnosti (CBD) [127]. Vizija strategije je, da bosta do leta 2050 biotska raznovrstnost Evropske unije in ekosistemske storitve, ki jih zagotavlja - njen naravni kapital - zaščiten, cenjen in ustrezno obnovljen zaradi njihove notranje vrednosti in bistvenega prispevka k blaginji ljudi in gospodarski blaginji. Namen je tudi preprečitev katastrofalnih sprememb, ki jih povzroča izguba biotske raznovrstnosti. Cilj 3 strategije EU za biotsko raznovrstnost se glasi: "Povečanje prispevka kmetijstva in gozdarstva k ohranjanju in izboljšanju biotske raznovrstnost".

PRP je v okviru cilja 3 neposredno povezan z načrtovanim ukrepom 9 „ Večja usmerjenost razvoja podeželja v ohranjanje biotske raznovrstnost", natančneje z ukrepom 9a („Komisija in države članice bodo v strategije in programe za razvoj podeželja vključile količinsko opredeljene cilje za biotsko raznovrstnost, ukrepe pa prilagodile regionalnim in lokalnim potrebam) in ukrepom 9b (Komisija in države članice bodo vzpostavile mehanizme za spodbujanje sodelovanja med kmeti in gozdarji, da bi dosegle stalnost krajinskih značilnosti, zaščito genskih virov in druge mehanizme sodelovanja za varstvo biotske raznovrstnosti).

V okviru PRP te cilje naslavlja prednostna naloga 4 - "Obnova, ohranjanje in izboljševanje ekosistemov, povezanih s kmetijstvom in gozdarstvom", zlasti prednostno področje 4A (PP 4A), ki je posebej zasnovano za doseganje cilja EU 2020.

Ker so kakovost ekosistemov in ekosistemske storitve odvisne od stanja, količine in kakovosti naravnih virov, zlasti vode in tal, PP 4B in PP 4C o upravljanju vodnih in talnih virov posredno prispevata k doseganju cilja za biotsko raznovrstnost. Ker bodo podnebne spremembe vplivale tudi na ekosisteme, bodo vsi ukrepi za ublažitev in prilagoditev posredno pripomogli tudi k doseganju ciljev biotske raznovrstnosti.

Ocena dejanskega prispevka ukrepov in dejavnosti PRP k cilju, povezanemu z biotsko raznovrstnostjo, temelji na uporabi skupnih kazalnikov vpliva: Indeks ptic kmetijske krajine (FBI) (I.08) in Kmetovanje z visoko naravno vrednostjo (HNV) (I.09), kazalnikih biotske raznovrstnosti v EU za cilj 3A - Kmetijstvo (poenostaviti evropske kazalnike biotske raznovrstnosti (SEBI 01, 03, 05, 20) in kazalnikih biotske raznovrstnosti EU, povezanih z gozdarstvom PP 3A (SEBI 01, 03, 05).

Oba kazalnika SKP I.08. in I.09. merita učinke prednostne naloge 4 in odgovarjata na SVV26 in SVV28, ki skupaj s SVV30 prispevajo k odgovoru k splošnemu cilju SKP: trajnostno upravljanje naravnih virov in podnebni ukrepi. Predlagani so dodatni kazalniki vpliva, ki merijo populacije kosca (*Crex crex*) in izbranih vrst metuljev povezanih s kmetijstvom.

Za oceno vplivov PRP na biotsko raznovrstnost je obvezna uporaba skupnega kazalnika vpliva SKP I.08. Metodologija izračuna I.08. za Slovenijo je pojasnjena v okviru SVV8.

[126]http://ec.europa.eu/environment/nature/biodiversity/strategy/index_en.htm
[127]https://www.cbd.int/sp/

Indeks ptic kmetijske krajine je bil izračunan z uporabo pristopa "od spodaj navzgor", in agregiranjem mikro podatkov z ravni funkcionalnih enot (popisnih transektov), kjer so bili vplivi razvrščeni glede intenzivnost izvajanja ukrepa M10.Kmetovanje HNV podpira biotsko raznovrstnost in ga je mogoče prepoznati kot okolju prijazno kmetijsko prakso. Združevanje ocene I.09 (HNV) z I.08 (FBI) omogoča dodatno perspektivo pri interpretaciji sprememb HNV glede na spremembe v sestavi ptičjih populacij na HNV.

Pojoči samci kosca (*Crex crex*) se uporabljajo za oceno posebnih vplivov biotske raznovrstnosti, predvsem kmetijske krajine, poleg FBI. Trendi posameznih vrst pomagajo razumeti mehanizme/trende pri pticah kmetijske krajine. Podatki o pojočih samcih kosca (*Crex crex*) se zbirajo z rednim spremljanjem vrst Natura 2000 in so analizirani skupaj s podatki o pokrovnosti tal in podatki o rabi zemljišč z in brez zahtevka.

Dodatni kazalnik, ki spremlja trend populacije izbranih vrst metuljev povezanih s kmetijstvom, je izračunan kot relativna številčnost vrst, povezanih s kmetijstvom. Kazalnik dopolnjuje indeks FBI z dodatno taksonomsko skupino z različnimi habitatnimi nišami in vedenjem ter podaja dokaze o spremembah kakovosti kmetijskih zemljišč HNV.

Spremljanje populacijske dinamike določenih vrst metuljev na zemljiščih z in brez zahtevka CKFF izvaja od leta 2016, vendar ti podatki nimajo dovolj dolge časovne vrste za primerjavo.

Kazalniki SEBI so razviti v okviru Pan-Evropske iniciative SEBI, ki se je začela leta 2005. Njen cilj je bil razviti niz evropskih kazalnikov biotske raznovrstnosti - na podlagi že obstoječih in po potrebi novih kazalnikov - za oceno in obveščanje o napredku pri doseganju ciljev za leto 2020. Od svoje ustanovitve je SEBI povezal globalni okvir, ki ga je določila Konvencija o biološki raznovrstnosti, z regionalnimi in nacionalnimi kazalniki[128].

Kompleksnost in specifična narava ocene biotske raznovrstnosti in učinkov ekosistemov ukrepov PRP pogosto omejujeta uporabo naprednih in podatkovno intenzivnih pristopov ocenjevanja, ki temeljijo na statističnih podatkih. Razširitev ugotovitev na podlagi ocene na mikro ravni je lahko rešitev za ocenjevanje na makro ravni. Dodatni izziv je metoda izražanja programskega učinka v "neto" vrednostih, ki vključuje odštevanje učinkov, ki jih ni mogoče pripisati intervenciji, in upoštevanje posrednih učinkov (premestitev, zamenjava, multiplikatorji itd.).

Za izboljšanje rezultatov kvantitativne ocene se predlaga izvedba fokusne skupine in uporaba metode MAPP. Na ta način se lahko (1) ocenijo neto spremembe okoljskih kazalnikov; (2) poudarijo in ocenijo morebitni posredni učinki na upravičence in neupravičence v povezavi z različnimi kazalniki (emisije, biotska raznovrstnost, voda, erozija tal itd.); (3) oceni vzročna zveza med ustreznimi ukrepi PRP in učinki na okolje.

[128] https://www.eea.europa.eu/publications/streamlining-european-biodiversity-indicators-2020

SVV 28/2: V kolikšni meri je program razvoja podeželja prispeval k cilju SKP glede zagotavljanja trajnostnega upravljanja z naravnimi viri in podnebnih ukrepov?

A. Končni odgovor na evalvacijsko vprašanje (vključno s kratkim opisom pristopa): *[Največ 17,500 znakov = cca. 5 strani]*

A.1 Kratek opis pristopa oz. metodologije vrednotenja

Glej obrazložitev v okviru SVV 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15 in 26.

A.2 Končni odgovor na vprašanje za vrednotenje ter izzivi vrednotenja

PRP je preko trajnostnega upravljanja z naravnimi viri pomembno prispeval k zaščiti biotske raznovrstnosti, voda in upravljanju s tlemi. Na splošno je vpliv PRP pozitiven na vseh treh področjih, pri čemer pa zanesljive sklepe omogočajo le določene operacije oz. ukrepi, praviloma omejeni na manjša prostorska območja. Ključni izziv je pomanjkanje časovne vrste oz. (prostorskih) podatkov na mikro ravni, zato bo zanesljivejšo oceno mogoče podatki po zaključku programskega obdobja.

PRP je v kmetijskem sektorju tudi eno ključnih orodij za podporo podnebnim ukrepom. Največji vpliv se odraža pri izvajanju ukrepov za učinkovito rabe vode v kmetijstvu, med tem ko je prispevek k učinkoviti rabi energije in ponudbi in uporabi obnovljivih virov opazno pozitiven, a omejen. Z vidika podnebnih ukrepov je PRP znatno prispeval k zmanjšanju emisij didušikovega oksida in amonijaka, katerih glavni vir je prav kmetijstvo, ni pa oblikoval ustreznih operacij/zahtev za zmanjševanje emisij metana iz prebavil rejnih živali. PRP je nekoliko prispeval tudi k povečanju zalog ogljika v gozdovih s sofinanciranjem odprave škode in obnove gozda po naravnih nesrečah, a je z vidika razširjenosti izvajanje teh ukrepov znotraj celotne površine slovenskih gozdov ta vpliv majhen.

Podpora PRP v smislu izboljšanja upravljanja voda, vključno z ravnanjem z gnojili in pesticidi, upoštevajoč kazalnik R8 presega načrtovano ciljno vrednost. Izboljšanje upravljanja voda je namreč podpiralo 40,07 % kmetijskih zemljišč z zahtevkom, kar je 11,6 % odstotnih točk več od ciljne vrednosti (28,89 %). Razširjenost ukrepov (merjena kot delež podprtih zemljišč), ki prispevajo k boljšemu upravljanju voda, je zadovoljiva in med leti nekoliko narašča. Podatki kažejo na povečanje vnosa dušika in fosfora, pa tudi na povečanje vrednosti posameznih parametrov, s katerimi se spremlja kakovost podzemnih in površinskih voda in imajo lahko negativen vpliv na Biotsko raznovrstnost. Ukrepi (zlasti KOPOP) namreč pretežno niso ozko ciljno usmerjeni (npr. v primeru VTPV na GERK ob nabrežjih rek ali obalah jezer), zato lahko pomembne spremembe pričakujemo le preko maksimalne vključenosti v ukrepe (tj. razširjenostjo površinskih ukrepov, ki prispevajo k boljšemu upravljanju voda ter ravnanju z gnojili in pesticidi).

Bruto dušikova bilanca (GNB-N) in bruto bilanca fosforja (GNB-P) glede na podatke iz Statističnega urada Republike Slovenije v obdobju od leta 2014 do 2016 kažeta precejšnje znižanje. To znižanje vrednosti pa ni povezano z zmanjšanjem količine uporabljenega gnojila, saj je v obdobju 2013-2015 količina dušika (iz gnojil in živinskih gnojil) rahlo narasla. Znatnejši odvzem dušika v obdobju 2014-2016 je v največji meri povezan z odvzemom dušika pri pridelavi krme. Enake trende zmanjševanja kaže tudi bruto bilanca fosforja, na katero je najbolj vplival pad povezan z odvzemom fosforja pri pridelavi krme ter rahel porast virov fosforja iz gnojil.

Osnovni parametri, ki vplivajo na izboljšanje upravljanja voda, vključno z ravnanjem z gnojili in pesticidi, kažejo velika medletna nihanja izmerjenih vrednosti. Vrednosti so v letu 2018 slabše kot v preteklih letih, pri čemer pomembnejših sprememb pri izvajanju operacij KOPOP v letu 2018 ni bilo, zato tega poslabšanja (glede na dostopne podatke) ne moremo povezati z morebitnim neustreznim izvajanjem PRP. Sprememb ni bilo mogoče v celoti določiti zaradi pomanjkanja podatkov, ki bi bili potrebni za mikro analizo ukrepov PRP (prostorsko omejene po območjih, na katerih bi bile razlike najbolje vidne).

Skupni kazalnik R10 / T12 se izračunava kot razmerje med kmetijskimi zemljišči, za katero so bile sklenjene pogodbe o upravljanju za izboljšanje upravljanja tal in/ali preprečevanje erozije tal, in celotnim KZU. Ciljna vrednost za ta kazalnik znaša 31,38 %, v letu 2018 je bilo doseženih 41,31 %, kar je za 9,93 odstotnih točk več od ciljne vrednosti.

Ukrepi za razvoj podeželja prispevajo tudi k zmanjšanju erozije tal zaradi vode in izboljšanju upravljanja zemljišč, vendar zaradi pomanjkanja podatkov na mikro ravni ni mogoče izračunati in predstaviti trdnih dokazov. Večina kazalnikov, vezanih na preprečevanje erozije in izboljšanje upravljanja tal, na nacionalni ravni sicer izkazuje pozitiven trend. Precejšnje število kazalnikov je že doseglo ciljne vrednosti, določene za celotno programsko obdobje, zato lahko upravičeno sklenemo, da izbrani ukrepi KOPOP zelo verjetno pozitivno vplivajo na zmanjšanje erozije zaradi vode in izboljšanje upravljanja s tlemi.

Podpora PRP v obravnavanem obdobju v smislu obnove, ohranjanja in krepitve biotske raznovrstnosti glede na kazalnik R7 prav tako presega načrtovano ciljno vrednost kazalnika. Glede na kazalnik je biotsko raznovrstnost in/ali krajin leta 2018 podpiralo 44,75% ha (269.435 ha površin) kmetijskih zemljišč z zahtevkom, s čimer za 11,70% odstotnih točk presega ciljno vrednost PRP za obdobje 2014-2020 (33,05%). Vključenost kmetijskih zemljišč v ukrepe s potencialno pozitivnim vplivom na obnovo, ohranjanje in izboljšanje biotske raznovrstnosti je zadovoljiva, če jo obravnavamo z vidika povečanja skupnih površin (v primerjavi z letom 2016), vključenih v ukrepe, ki podpirajo biotsko raznovrstnost in/ali krajino. Vključenost površin v izbrane zahteve za ohranjanje habitatov (na območju, določenem za ohranjanje habitatov) raste v primerjavi z letom 2016, vendar je še vedno za veliko operacij daleč od ciljnih vrednosti vključenosti v ukrep (ciljev Vlade RS v PUN). To je problematično zlasti zato, ker so prav te operacije tiste, pri katerih lahko pričakujemo največji učinek na stanje biotske raznovrstnosti na kmetijskih zemljiščih. Raste tudi delež kmetijskih zemljišč na katerih se izvajajo ciljne naravovarstvene operacije (VTR, MET, STE in HAB), a se delež povečuje zelo počasi HAB, MET i VTR in je vedno zelo daleč od ciljev iz PUN 2000, posledično pa lahko sklepamo, da do konca sedanje finančne perspektive ti cilji ne bodo doseženi.

Verjeten pozitiven vplive PRP na populacije ptic kmetijske krajine se nakazuje tudi pri analizi Indeksa ptic kmetijske krajine. V

enajstih letih (2008-2018) je indeks ptic kmetijske krajine upadel na 78,3, indeks travniških vrst ptic v kmetijski krajini pa na 60,8. Enajstletni trend kaže zmeren upad, kljub rasti indeksa tretje leto zapored. Ker pa se je implementacija KOPOP začela šele leta 2015, površina operacij KOPOP, ki prispevajo k biološki raznolikosti, pa zlagoma narašča (bruto in neto), obstaja verjetnost, da se bo pozitiven vpliv na populacije ptic kmetijske krajine v prihodnosti bolj izrazil in s tem prispeval k obratu trenda. Za bolj natančno analizo povezanosti deleža KOPOP in ptic kmetijske krajine bi bila potrebna daljša časovna vrsta (vse operacije KOPOP namreč niso neposredno primerljive z operacijami znotraj ukrepa KOP, ki se je izvajal do leta 2014).

Bolj nejasna je analiza površin HNV, ki naj bi odražale razširjenost kmetijskih območij, ki imajo velik pomen za biotsko raznovrstnost. Skupna površina HNV v letu 2018 znaša 445.337 ha. Skupne vrednosti za posamezna leta se ne razlikujejo bistveno in počasi naraščajo. V letu 2013 je znašala površina HNV 438,344 ha; v letu 2017 se je povečala za 2,24% (44.,168 ha). V letu 2018 je skupna površina glede na leto 2013 večja za 1,6 % (445.337 ha). Nihanje vrednosti HNV je lahko povezano z metodologijo izračuna kazalnika, saj se računa kot sprememba v sprememba v strukturi kmetijstva, ki ima potencialni (ne pa dejanski) vpliv na kmetovanje z visoko naravno vrednostjo. Analiza sprememb površin kaže da na delu površin prihaja do zaraščanja, a se je skupna vrednost HNV le zanemarljivo povečala. Na splošno pa velja ugotovitev, da je uporaba samega kazalnika v povezavi z dejanskim stanjem na terenu omejena, poleg tega pa že po definiciji ne omogoča analize dejanskih vplivov PRP, saj ne temelji na kartiranju dejanskega stanja habitatov (in sprememb v njem).

Vpliv PRP na učinkovito rabo virov smo vrednotili na podlagi omejenega nabora podatkov (celotno področje namreč ni bilo programirano, posledično podatki niso na voljo za vse relevantne ukrepe). V analizo, ki obravnava prispevek PRP k učinkovitejši rabi vode v kmetijstvu, je bilo vključenih pet podukrepov (M01.2, M04.1, M04.2, M04.3, M19.2), pri čemer sta bili glavni podatkovni bazi podukrepa M04.1 in M04.3. Iz teh dveh podukrepov smo izračunali kazalnik vpliva I.10, in sicer ocenjujemo, da znaša poraba vode za namene namakanja 1.628.575,46 m3, kar je dejanski prispevek PRP ukrepov na učinkovito rabo vode v kmetijstvu. Nadalje podatki kažejo, da je delež namakanega zemljišča, ki bo prešel na učinkovitejši namakalni sistem (R12/T14), 7,18 %. Pri tem ugotavljamo, da sta izračunana kazalnika podcenjena, saj prepoznavamo tudi vpliv drugih intervencij PRP na učinkovitejšo rabo vode v kmetijstvu, vendar zaradi pomanjkanja podatkov teh vplivov nismo mogli izračunati. Zato predvidevamo, da sta kazalnika vpliva I.10 in rezultata (R12/T14) večja kot to izkazujejo podatki o izvajanju.

V analizo ukrepov, ki pripevajo u učinkovitejši rabi energije v kmetijstvu in pri predelavi hrane, so bili v analizo trije ukrepi (M04.1, M04.2 in M19.2). Iz analize podatkov izvajanja M04.1 in M19.2 ni mogoče ugotoviti kakšni so predvideni prihranki energije, ker se v okviru tih dveh ukrepov tovrstni podatki ne beležijo. V okviru podukrepa M04.2 pa od 20. podprtih naložb v učinkovito rabo energije je o potencialnem prihranku energije do sedaj poročalo le 5 upravičencev (o porabi energije še niso poročali vsi investitorji). S temi naložbami naj bi se potrebna letna količina energije zmanjšala za 529.657 kW/h. V povprečju znaša zmanjšanje porabe energije pri omenjenih naložbah 42 %.

Ko gre za prispevek PRP k ponudbi in uporabi obnovljivih virov energije, stranskih proizvodov, odpadkov, ostankov in drugih neživilskih surovin za namene biogospodarstva (5C), je bilo analiziranih šest podukrepov (M04.1, M04.2, M08.6, M16.5, M19.2 in M19.3). Pri večini naložb v OVE še nimamo končnih podatkov o porabi električne energije, zato vsi učinki še niso izračunali.

Namreč investitorji bodo poročali o prihrankih energije v petletnem obdobju po zadnjem izplačilu. Po do sedaj znanih podatkih (poročanje v okviru dveh naložb) znaša kazalnik rezultata R15 (energija iz obnovljivih virov, proizvedena s podprtimi projekti PRP) 92.937,12 kWh, vendar je zaradi pomanjkanja končnih podatkov ta kazalnik nekoliko podcenjen. Kazalnik cilja T16 (število naložb v proizvodnjo energije iz obnovljivih virov) znaša 5 naložb. Menimo, da so k temu PP prispevali tudi drugi ukrepi PRP, vendar je sekundarne učinke težko kvantitativno ovrednotiti. Kljub naštetemu ugotavljamo pozitivne učinke interveniranja PRP na tem področju; povečala se je tako ponudba OVE (predvsem podukrep M08.6, naložbe v gozdarski sektor) kot tudi uporaba OVE (predvsem podukrepa M04.1 in M04.2).

Z vidika podnebnih ukrepov je pomemben vpliv PRP na zmanjšanje emisij didušikovega oksida in amonijaka, po drugi strani pa program ni pa oblikoval ustreznih operacij/zahtev za zmanjševanja emisij metana iz prebavil rejnih živali. Tudi za gradnjo majhnih in mikro bioplinskih naprav, s katerimi bi lahko zmanjšali emisije metana iz skladišč za živinska gnojila, kljub možnostim financiranja, ni bilo interesa. Od številnih aktivnosti za zmanjšanje emisij didušikovega oksida in amonijaka s kmetijskih zemljišč izpostavljamo gnojenje z gnojevko v pasovih in vbrizgavanje gnojevke v tla na njivah in travnikih, ki sta v Sloveniji novost. Na njivah se je nova tehnika hitro razširila, na travnikih pa smo jo zaradi pogojevanja z drugimi zahtevami KOPOP izvajali v zelo omejenem obsegu.

Nenazadnje je PRP pozitivno PRP je prispeval tudi k povečanju zalog ogljika v gozdovih s sofinanciranjem odprave škode in obnove gozda po naravnih nesrečah. Za nakup sadik gozdnega drevja, ki so bile sajene na površinah saniranih gozdov zaradi poškodb po ujmah, so bile odobrene vloge na 707 ha.

B. Podroben opis pristopa oz. metodologije in rezultatov vrednotenja

B.1 Programirani ukrepi s primarnim prispevkom

Glej obrazložitev v okviru SVV 28/1.

Evalvacijski kriteriji (hipoteze)	Kazalniki	Viri podatkov / metode zbiranja podatkov	Metoda za analizo oz. izračun kazalnikov	Rezultati
Program razvoja podeželja je prispeval k doseganju ciljev na področju zagotavljanja trajnostnega upravljanja z naravnimi viri in podnebnih ukrepov	**Skupni kazalniki vpliva (I)**			
	Emisijske evidence ARSO	*Izračun v okviru SVV 14*	TGP (kT ekv. CO_2) 2015: 1700 2016: 1722 2017: 1688 Amonijak (kT) 2015: 16,900 2016: 17,190 2017: 16,893	I.07-1: Emisije TGP iz kmetijstva I.07-2: Emisije amonijaka iz kmetijstva
	I.08: Indeks ptic kmetijske krajine (FBI)		*Izračun v okviru SVV 8*	SIPKK (2018)=78,3 SIPKK(2017)= 76,0

			SIPKK(2016)=75,5
I.09: Kmetovanje z visoko naravno vrednostjo (HNV)		*Izračun v okviru SVV 8*	2013: 438.344 ha 2017: 448.168 ha (2,24%) 2018: 445.337 ha (-0,63%)
I.10: Odvzem vode v kmetijstvu		*Izračun v okviru SVV 11*	629.842,10 m^3 (M04.1) Pavšalna ocena: 1.628.575,46 m^3 (M04.1+M04.3)
I.11-1: Bruto hranilna bilanca: bruto dušikova bilanca (GNB-N) in bruto bilanca fosforja (GNB-P) merjeno v kg N / ha / leto		*Izračun v okviru SVV 9*	Ni podatka za 2018. GNB-N kg/ha: 2015: 35.66 2016: 33.62 2017: 51.98 GNB-P kg/ha: 2015: 1.37 2016: 1.07 2017: 3.89
I.11-2: Nitrati v sladki vodi: kakovost podzemnih voda (% merilnih mest v 3 kakovostnih razrede, merjeno glede na količino NO3-mg/l) in kakovost površinskih voda % merilnih mest v 3 kakovostnih razrede, merjeno glede na količino N-mg/l).		*Izračun v okviru SVV 9*	Leto 2018. kakovost podzemnih voda Visoka: 48,7 % Zmerna: 23,5 % Slaba: 27,8 % kakovost površinskih voda Visoka: 51,9 % Zmerna: 44,4 % Slaba: 3,7 %
I.12: Organska snov v tleh na ornih zemljiščih		*Izračun v okviru SVV 10*	leto 2015: 41,00 g/kg; 44,70 Mt Leto 2018: Ni podatka
I.13: Erozija tal zaradi vode		*Izračun v okviru SVV 10*	Ni podatka Za 2012: 7,41 t/ha/leto
Skupni kazalniki rezultatov/ciljev (R/T)			

R7 / T9: delež kmetijskih zemljišč, za katera so bile sklenjene pogodbe o upravljanju za podpiranje biotske raznovrstnosti in/ali krajin		*Izračun v okviru SVV 8*	2016: 38,53 % 2017: 44,22 % 2018: 44,75%
R8 / T10: delež kmetijskih zemljišč, za katera so bile sklenjene pogodbe o upravljanju za izboljšanje upravljanja voda		*Izračun v okviru SVV 9*	2016: 34,91 %, 2017: 39,74 %, 2018: 40,07 %
R10 / T12: Delež kmetijskih zemljišč, za katera so bile sklenjene pogodbe o upravljanju za izboljšanje upravljanja tal in/ali preprečevanje erozije tal		*Izračun v okviru SVV 10*	2016: 36,03 % 2017: 40,95 % 2018: 41,31 %
R12/T14: Delež namakanega zemljišča, ki bo prešel na učinkovitejši namakalni sistem (površine)		*Izračun v okviru SVV 11*	7,18 %
R13: Povečanje učinkovite rabe vode v kmetijstvu pri operacijah s podporo PRP (površine)		*Izračun v okviru SVV 11*	N/A
R14: Povečanje učinkovite rabe energije v kmetijstvu in pri predelavi hrane pri projektih s podporo PRP		*Izračun v okviru SVV 12*	N/A
R15: Energija iz obnovljivih virov, proizvedena s podprtimi projekti		*Izračun v okviru SVV 13*	N/A (trenutna ocena 92.937,12 kWh)
T16: Naložbe v proizvodnjo energije iz obnovljivih virov, skupaj		*Izračun v okviru SVV 13*	5
R17 / T18: Delež kmetijskih		*Izračun v okviru SVV 14*	41,7 %

	zemljišč, za katera so bile sklenjene pogodbe o upravljanju za zmanjševanje emisij toplogrednih plinov in/ali amonijaka			
	R18: Zmanjšane emisije metana in dušikovega oksida		*Izračun v okviru SVV 14*	Gnojenje z majhnimi emisijami: 1.860 t ekv. CO_2 Ozelenitve: 4.770 t ekv. CO_2 Naložbe v tehnološke posodobitve hlevov, ureditve skladišč za živinska gnojila in pokritje skladišč za živinska gnojila: 447 t ekv. CO2
	R19: Zmanjšane emisije amonijaka		*Izračun v okviru SVV 14*	Gnojenje z majhnimi emisijami: 219 t Ozelenitve: 53 t Naložbe v tehnološke posodobitve hlevov, ureditve skladišč za živinska gnojila in pokritje skladišč za živinska gnojila: 11 t
	R20 / T19: Delež kmetijskih in gozdnih zemljišč, za katera so bile sklenjene pogodbe o upravljanju, ki prispevajo k ohranjanju in sekvestraciji ogljika		*Izračun v okviru SVV 15*	44,3 %
B.2 Programirani ukrepi s sekundarnim prispevkom				
N/A				

B.3 Predvideni metodološki izzivi in problemi
N/A
B.4 Dodatna pojasnila in priloge k odgovoru na vprašanje za vrednotenje
N/A
C. Dodatni metodološki zaznamki
N/A

VII. Sklop 2: Programsko-specifična vprašanja za vrednotenje

PSVV 1/2: Ali prihaja do medsebojnega »izpodrivanja« učinkov in vplivov posameznih operacij ukrepa KOPOP? Ali na območjih potencialnega vpisa ciljnih naravovarstvenih operacij KOPOP, kjer se izvaja ukrep M14 Dobrobit živali, prihaja do odstopanja glede na druga območja?

A. Končni odgovor na evalvacijsko vprašanje (vključno s kratkim opisom pristopa): *[Največ 17,500 znakov = cca. 5 strani]*

A.1 Kratek opis pristopa oz. metodologije vrednotenja

Za pripravo odgovora na vprašanje za vrednotenje uporabljamo naslednje metode:

(a) Kvantitativne metode: opisna statistika (izračun vrednosti deležev)
Za vse kvantitativne programsko specifične kazalnike je najprimernejši izračun vrednosti deležev, pri čemer uporabljamo podatke o upravičencih iz podatkovnih baz ARSKTRP. Izračunavamo deleže vključenih zemljišč v relevantne operacije ter dinamiko vključevanja upravičencev v te operacije.

(b) Kvalitativne metode: anketni vprašalnik, fokusna skupina
Za ugotovitev učinkov naložb in/ali dejavnosti, ki so predmet tega vprašanja, uporabljamo anketni vprašalnik (za vpogled v učinke, zaznane s strani upravičencev). Anketni vprašalnik je namenjen tudi opredelitvi percepcije kmetijskih gospodarstev, vključenih v ukrep M10 (Trajno_travinje_I, Trajno_travinje_II, HAB, MET, STE, VTR, KRA_S50, KRA_PAST; KRA_CRED), ki so vključena v ukrep M14 Dobrobit živali (DŽ-Govedo in DŽ-drobnica). Morebitni učinki »izpodrivanja« znotraj posameznih operacij ukrepa M10 ter med ukrepoma M10 in M14 so se dodatno verificirali na fokusni skupini.

A.2 Končni odgovor na vprašanje za vrednotenje ter izzivi vrednotenja

Prostorska analiza vključenosti v operacije (M14 DŽ-drobnica in DŽ-Govedo, Trajno travinje I in Trajno travinje II in pa ciljne naravovarstvene operacije HAB, MET, VTR in STE) ni pokazala jasnih učinkov izpodrivanja. Temu pritrjuje tudi analiza anketnega vprašalnika, ki kaže na zavedanje in prepoznavanje pomena ciljnih operacij s strani upravičencev, ki imajo zemljišča na ekološko pomembnih območjih.

Znotraj ekološko pomembnih območij znaša delež območij, podprtih z operacijama Trajno travinje I in Trajno travinje II, 10,27%, delež območij podprtih s ciljnimi operacijami HAB, MET, VTR in STE pa 1,01 %. Površina podprtih območij z obema skupinama operacij se od leta 2016 rahlo povečuje, v letu 2018 pa se je za ciljne operacije HAB, MET, VTR in STE povečala za 957 ha (16,14 %).

Od kar se je začel izvajati ukrep M14 z operacijama DŽ-Drobnica in DŽ-Govedo je velik delež upravičencev operacij HAB, MET, STE, VTR vključenih tudi v ukrep M14 (29,5 %). Po drugi strani je zelo visok tudi delež upravičencev operacije ukrepa M14, ki imajo zemljišča na ekološko pomembnih območjih (HAB, MET, VTR in STE).

Visok je tudi delež upravičencev Trajno travinje I in II, ki so hkrati upravičenci M14, in sicer 39,6 %. Površina upravičencev vključenih v operacije na območju HAB, MET, STE, VTR, ki so hkrati vključenih v operacijo TRZ I ali TRZ_II, znašajo 279 ha.

699 upravičencev je vključenih v operacije HAB, MET, STE, VTR, vendar ne na vseh površinah znotraj teh območij.

Relativno velik delež prej navedenih upravičencev ukrepa M14, ki imajo površine na ekološko pomembnih območjih (255 oz. 30,5%) je hkrati vključenih v ciljne naravovarstvene operacije HAB, MET, STE, VTR, vendar ne na vseh površinah znotraj teh območij. To bi lahko bil znak morebitnega izpodrivanja ciljnih naravovarstvenih operacij in ukrepa M14, a je takšen potencialni vpliv dejansko nemogoč zaradi zasnove ukrepa M14. V okviru 1. spremembe PRP 2014–2020 sta bila namreč v ukrep DŽ vključena tudi govedo in drobnica, in sicer z določitvijo zahteve glede paše živali. Ukrep DŽ za govedo in drobnico se je moral prilagoditi obstoječim ukrepom oziroma zastavljenim ciljem PRP 2014–2020, kar pomeni, da je bilo treba na območjih HAB in MET pašo v ukrepu DŽ časovno omejili v skladu z zahtevami teh operacij, na območju VTR in STE pa uveljavljanje ukrepa DŽ za govedo ni možno, saj je paša v okviru teh operacij prepovedana. Če se ukrep DŽ ne bi prilagodil zahtevam navedenih operacij, bi na teh območjih dejansko lahko prišlo do nasprotnih učinkov, saj je po eni strani cilj prepovedi paše na območju VTR ohranitev kosca in drugih talnih gnezdilk, po drugi strani pa bi se na istem območju v okviru ukrepa DŽ pašo dodatno finančno vzpodbujalo. Omejitve glede izvajanja ukrepa M14 na območjih HAB, MET, STE in VTR tako preprečujejo, da bi se pozitivni vplivi ukrepov PRP medsebojni izničevali.

Med 458 anketiranci, ki so odgovorili, da so vključeni v ukrep M14, je večina kot glavni razlog za vstop v ukrep izpostavila skrb za živali (86%) in okolje (40 %). Da je finančna podpora glavni razlog za vstop v ukrep M14 je odgovorilo 57 % anketirancev. Največ anketirancev je vključenih v operacijo DŽ – Govedo (85%), najmanj pa v DŽ-Drobnica (14%). Od 86 anketirancev, katerih zemljišča se nahajajo na ekološko pomembnih območjih, jih 19 meni, da je to tudi razlog za vstop v ukrep M14. 59 anketirancev (69%) je odgovorilo nasprotno. Med 188 anketiranci, ki so odgovorili, da so vključeni v KOPOP, jih večina prav tako meni, da sta skrb za živali in ohranjanje biotske raznovrstnosti pomembna (52% jih meni, da je to zelo pomembno, in 37%, da je pomembno). Na podlagi rezultatov ankete tako lahko sklepamo, da vstop v ukrep M14 ni povezan s samo lokacijo zemljišč, temveč zavedanjem glede skrbi za živali in okolje.

Potrebno pa je poudariti tudi, da je obdobje izvajanja operacij DŽ-drobnica in DŽ-od relativno kratko (šele od leta 2017), zato je potrebno za zanesljivejšo oceno medsebojnih vplivov ukrepov počakati do konca programskega obdobja.

Odgovor na to PSVV ob enem naslavlja tudi **omilitveni ukrep** Okoljskega poročila za Program razvoja podeželja 2014-2020, ki se nanaša na preverbo morebitnih učinkov izpodrivanja naravovarstvenih operacij znotraj ukrepa KOPOP.

B. Podroben opis pristopa oz. metodologije in rezultatov vrednotenja

B.1 Programirani ukrepi s primarnim prispevkom

Intervencijska logika ni relevantna.

Evalvacijski kriteriji (hipoteze)	Kazalniki	Viri podatkov / metode zbiranja podatkov	Metoda za analizo oz. izračun kazalnikov	Rezultati
Prihaja do medsebojnega »izpodrivanja« učinkov in vplivov posameznih operacij ukrepa KOPOP	**Skupni kazalniki učinka (O)**			
	O.4: Število podprtih gospodarstev/upravičencev (*hkrati v M10 in M14*)	ARSKTRP - baza upravičencev	Opisna statistika	2018: 1.347 2017: 1.128
	O.6: Podprto fizično območje (ha) (*M10*)	ARSKTRP - baza upravičencev	Opisna statistika	2018: 354.796 ha(bruto) 97.847 ha (neto)
	Dodatni kvantitativni kazalniki			
	Delež (in površina) podprtih zemljišč z operacijami HAB, MET, VTR in STE na območjih, določenih za ohranjanje habitatov (Posebni travniški habitati, Traviščni habitati metuljev, Habitati ptic vlažnih ekstenzivnih travnikov, Steljniki)	ARSKTRP - baza upravičencev	Opisna statistika	2016: 5700 ha 0,84% 2017: 5929 ha 0,88 % 2018: 6886 ha 1,01%
	Delež (in površina) podprtih zemljišč z operacijama "Trajno travinje I" in "Trajno travinje II" na območju, določenem za	ARSKTRP - baza upravičencev	Opisna statistika	2016:1778 ha 0,26% 2017:1793 ha 0,26 %

ohranjanje habitatov (Posebni travniški habitati, Traviščni habitati metuljev, Habitati ptic vlažnih ekstenzivnih travnikov, Steljniki)			2018: 1813 ha 0,27%[129]
Dinamika vključevanja v ciljne naravovarstvene operacije za upravičence M14 v ciljne naravovarstvene operacije (delež upravičencev na področju s ciljnimi naravovarstvenimi operacijami za upravičence M14)	ARSKTRP - baza upravičencev	Opisna statistika	41,62 %
Delež upravičencev operacij HAB, MET, STE, VTR, ki so hkrati upravičenci M14	ARSKTRP - baza upravičencev	Opisna statistika	29,5% (348 upr.)
Delež upravičencev Trajno travinje I in II, ki so hkrati upravičenci M14	ARSKTRP - baza upravičencev	Opisna statistika	39,6% (407 upr.)
Število kmetov ki so izstopili iz KOPOP ukrepov za ohranjanje narave v obdobju 2014-2018 in se vključili v ukrep M14	ARSKTRP - baza upravičencev	Opisna statistika	2017-2018: 10 upr.
Število kmetov, ki imajo površine na območju HAB, MET, STE, VTR in so vključeni v operacijo TRZ I ali TRZ_II: 1) niso pa vključeni v operacije HAB, MET, STE, VTR; 2) so vključeni v operacije HAB, MET, STE, VTR, vendar ne na vseh površinah, ki ležijo	ARSKTRP - baza upravičencev Prostorski podatki o površinah na območju HAB, MET, STE in VTR	Opisna statistika Prostorska analiza	279 upr. 699 upr.

[129] V poročilu vrednotenja iz leta 2017 (Presoja dosežkov in vplivov Programa razvoja podeželja Republike Slovenije za obdobje 2014–2020) so bile vrednosti tega kazalnika bistveno večje, česar v okviru te analize ni bilo mogoče razložiti. V izogib napačni interpretaciji je ponovno izračunan kazalnik za obdobje vseh 3 let.

	na območju HAB, MET, STE, VTR[130]			
	Število kmetov, ki imajo površine na območju HAB, MET, STE, VTR in so vključeni v M14: 1) niso pa vključeni v operacije HAB, MET, STE, VTR 3) so vključeni v operacije HAB, MET, STE, VTR, vendar ne na vseh površinah, ki ležijo na območju HAB, MET, STE, VTR[131]	ARSKTRP - baza upravičencev Prostorski podatki o površinah na območju HAB, MET, STE in VTR	Opisna statistika Prostorska analiza	836 upr. 1) 490 upr. 2) 255 upr.
	Dodatni kvalitativni kazalniki			
	Ocena privlačnosti izbranih operacij ukrepa M10 in M14	Upravičenci ukrepov M10 in M14 MKGP, ARSKTRP, MOP, NIB, ZRSVN, DOPPS, CKFF, KGZS, Herpetološko društvo, Botanično društvo Slovenije, ARSO	Anketa 6: Izpodrivanje M10 in M14 Fokusna skupina 8: Biotska raznovrstnost	Kvalitativni kazalnik: glej odgovor na vprašanje v poglavju A2

B.2 Programirani ukrepi s sekundarnim prispevkom

N/A

B.3 Predvideni metodološki izzivi in problemi

N/A

B.4 Dodatna pojasnila in priloge k odgovoru na vprašanje za vrednotenje

N/A

C. Dodatni metodološki zaznamki

Skladno s projektno nalogo je problem, ki ga obravnava PSVV ta, izpodrivanje operacij znotraj ukrepa M10. Kljub plačilom, ki so za naravovarstveno usmerjene operacije ukrepa KOPOP, namenjene ohranjanju traviščnih habitatov (posebni traviščni habitati; traviščni habitati metuljev; habitati ptic vlažnih ekstenzivnih travnikov; steljniki) zelo ugodna v primerjavi s splošnejšimi operacijami, kot sta »Trajno travinje I« in »Trajno travinje II«, lahko pride do medsebojnega »izpodrivanja« učinkov in vplivov

[130] Kazalnik meri stopnjo izpodrivanja operacij TRZ I in II na račun ciljnih naravovarstvenih operacij (HAB, MET, STE in VTR).
[131] Kazalnik meri stopnjo izpodrivanja ukrepa M14 na račun ciljnih naravovarstvenih operacij (HAB, MET, STE in VTR).

posameznih operacij ukrepa KOPOP, zato je potrebno zagotoviti podrobnejšo analizo učinkov. Analiza se opravi na podlagi podatkov o izvajanju ukrepa KOPOP, podatkov o kazalniku »delež vrst in habitatnih tipov, ki so v ugodnem stanju« ter na podlagi ugotovitev naknadnega vrednotenja PRP 2007–2013. V primeru, da prihaja do »izpodrivanja«, je treba preveriti uspešnost pristopa z operacijami in dosežkov »mehkega pogojevanja« ter ustrezno predlagati prilagojen način izvajanja ukrepa KOPOP (glej Okoljsko poročilo za Program razvoja podeželja Republike Slovenije za obdobje 2014–2020 in Okoljsko poročilo za Program razvoja podeželja Republike Slovenije za obdobje 2014–2020 – dodatek za presojo sprejemljivosti vplivov na varovana območja).

Potrebno je ovrednotiti tudi izvajanje ukrepa M14 Dobrobit živali, ki se v času priprave Okoljskega poročila še ni izvajal. Potrebno je preveriti, ali na območjih potencialnega vpisa ciljnih naravovarstvenih operacij KOPOP, kjer se izvaja ukrep M14 Dobrobit živali, prihaja do odstopanja glede na druga območja (ali je več izstopov iz že prevzetih obveznosti, ali je dinamika vključevanja počasnejša,…).

Ukrep DŽ-Govedo (M14) namreč zahteva da se govedo mora pasti neprekinjeno 120 dni v času od 1.4.do 15.11 in ukrep DŽ-drobnica zahteva da se drobnica mora pasti neprekinjeno najmanj 210 dni v času od 15.3. do 30.11. To pomeni, da sta ta dva ukrepa lahko v konfliktu z naslednjimi ukrepi KOPOP: HAB (paša ni dovoljena v času do 20./30.5./10.6./20.6./30.6); MET (paša ni dovoljena v času od 15.6. do 15.9.; KRA_S50 (pašnja je dovoljena po 15.8.). Po drugi strani se operacije ukrepa M10 KRA_S50, KRA_CRED in KRA_PAST lahko z operacijama DŽ-Govedo in DŽ-drobnica vzajemno dopolnjujejo. Izpodrivanje med operacijama tako ni možno.

PSVV 2/2: V kolikšni meri naložbe v osnovna sredstva vplivajo na kvalifikacijske vrste in habitatne tipe?

A. Končni odgovor na evalvacijsko vprašanje (vključno s kratkim opisom pristopa): *[Največ 17,500 znakov = cca. 5 strani]*

A.1 Kratek opis pristopa oz. metodologije vrednotenja

Kvantitativne metode: opisna statistika (izračun vrednosti deležev)

Za vse kvantitativne programsko specifične kazalnike je najprimernejši izračun vrednosti deležev, pri čemer uporabljamo podatke o upravičencih iz podatkovnih baz ARSKTRP. Naložbe v obdobju 2007-2013 in 2014-2020 analiziramo glede na to, ali imajo KMG zemljišča na Posebnih območjih varstva (SPA - *Special protection area* oz. *posebna območja varstva*) ali Območjih, pomembnih za skupnost (SCI - *Sites of Community Importance*- Območja, pomembna za skupnost).

Osnovna sredstva, ki podpirajo ohranjanje biotske raznovrstnosti, obsega naložbe kot so: Tehnološka posodobitev namakalnih sistemov, ureditev vodohranov, zbiralnikov vode itd. s ciljem racionalnejše rabe vode; Nižja rabo FFS in gnojil (specialna mehanizacija, ureditev nasadov večletnih rastlin kot so trajni nasadi, matičnjaki, drevesnice, ipd., ki so manj občutljive zoper

bolezni, škodljivce, sušo in pozebo), čistilne in varčevalne tehnike na kmetijskem gospodarstvu (meteorna voda, odpadki, …), naprave za mehansko zatiranje škodljivih organizmov, prilagajanje na specialne zahteve kmetovanja na okoljsko ranljivih območjih (VVO, nitratna direktiva, …), ureditev trajnih nasadov in pašnikov (travniški sadovnjaki, ekstenzivni pašniki, …) ter ekološka pridelava hrane; stroški postavitve pašnikov in obor ter nakup pripadajoče opreme za nadzorovano pašo domačih živali oziroma reje gojene divjadi; stroški ureditve zaščite čebeljih panjev pred medvedi; stroški naložb na področju pridelave medu in ostalih čebeljih proizvodov ter vzreje čebeljih matic; nakup nove kmetijske mehanizacije: mehanizacija za strma kmetijska površine/travnike, mehanizacija za odstranjevanje plevela in invazivnih vrst; mulčerji, podrahljalniki, oprema za namakanje, stroji za obdelavo tal in setev, škropilnice, sejalnice, vinogradniški stroji itd.) ; Izgradnja namakalnih sistemov, ki so namenjeni več uporabnikom; Tehnološke posodobitve namakalnih sistemov, ki so namenjeni več uporabnikom; Ureditev gozdne infrastrukture.

V okviru tega PSVV je analizirana tudi vrsta vpliva (pozitiven / negativen, posreden / neposreden, sinergijski / nesinergijski) in katere vrste oz. habitatni tipi, ki so najbolj podvrženi tem vplivom. Posebna pozornost je namenjena naložbam znotraj območij Natura 2000, zlasti oceni morebitnih razlik glede na ostala območja. Na podlagi ugotovitev so izdelana priporočila za nadgradnjo ukrepa M04 z namenom doseganja optimalnih singergijskih učinkov in pozitivnih vplivov na biotsko raznovrstnost.

A.2 Končni odgovor na vprašanje za vrednotenje ter izzivi vrednotenja

Naložbe v osnovna sredstva imajo različne, večinoma zanemarljive posredne vplive na kvalifikacijske vrste in habitatne tipe. Potencialni negativni vplivi povezani zlasti z izgradnjo novih namakalnih sistemov, agromelioracijo s komasacijami, obrambo pred točo ter gradnjo gozdnih cest in vlak. Pozitivni vplivi so povezani z naložbami v mehanizacijo, ki neposredno omogoča ohranjanje kvalifikacijskih vrst in habitatnih tipov, in naložbami, ki so posredno vezane na izboljšanje stanja voda (kvalitativnega in kvantitativnega) z vzpostavitvijo in izboljšanjem obstoječih sistemov namakanja ter izgradnjo gnojnih jam in gnojišča. V okviru vrednotenja smo sicer obravnavali teoretične (potencialne) vplive, pri čemer je dejanska materializacija tega vpliva v razmerju do kvalifikacijskih vrst in habitatnih tipov materializiral najpogosteje odvisna od tega, ali se naložba izvaja na območju Natura 2000 ali ne.

Naložbe v osnovna sredstva znotraj ukrepa M04.1 v primerih, ko se le te izvajajo KMG, ki imajo vsaj del zemljišč v območju Natura 2000, večinoma nimajo vpliva na habitatne tipe in kvalifikacije vrste, ali pa je ta vpliv težko opredeliti posebej za posebna ohranitvena območja (SAC) (takšnih naložb je 31,98%) oz. posebna območja varstva (SPA) (20,75% naložb). Prav tako je relativno majhen delež odobrenih sredstev za naložbe, ki lahko negativno vplivajo na SAC območja (0,9%) oz. SPA območja (0,3%). Gre predvsem za naložbe za obrambo proti toči. Večji je delež sredstev namenjen naložbam, ki lahko pozitivno vplivajo na kvalifikacijske vrste in habitatne tipe; z vidika SPA območij je le-teh 5,9% in z vidika SAC območij 8,0%.

Naložbe v osnovna sredstva v okviru ukrepa M04.3 so vezane na izgradnjo gozdnih cest in vlak, tehnološko izboljšanje obstoječih sistemov za namakanje, gradnjo novih sistemov za namakanje in za agromelioracije s komasacijami. Ocenjujemo , da je odobrenih 67% vrednosti vseh naložb na SAC območjih, oziroma 57% naložb SPA območjih takšnih, ki bi lahko imele negativen vpliv na biotsko raznovrstnost. Tako velik delež naložb s potencialno negativnim vplivom na biotsko raznovrstnost znotraj

podukrepa M04.3 je pričakovan, saj se večji delež teh naložb nanaša na agromelioracije (cca 60%). Potrebno je opozoriti, da negativen vpliv na biotsko raznovrstnost na območjih Natura 2000 ne pomeni, da bo ta vpliv dejansko negativen na ciljne vrste (Natura 2000) in habitatne tipe, saj ocena temelji zgolj na analizi posameznih odobrenih vlog KMG (ali celo posameznih parcel teh KMG), pri čemer se je lokacija naložbe opredeljevala na ravni občine in ne dejanske mikrolokacije posamezne naložbe. Po drugi strani je odobrenih 23% sredstev na SPA in enak delež na SAC območjih, ki bi lahko imela pozitiven vpliv na biotsko raznolikost. Za nekatere od naložb ni bilo podatkov o prostorski lokaciji glede na območja Natura 2000 območje, zato je njihov vpliv na Natura območja ocenjen na temelju občine/naselja, v katerem je odobrena naložba. Velika večina občin v Sloveniji ima del Natura 2000 področij znotraj svojih mej, zato je možno, da so te ocene znatno precenjene.

Pri analizi podatkov za obdobje 2007-2013 ni bilo mogoče oceniti natančnega obsega vplivov, saj ni na voljo podrobnejših podatkov o načinu in obsegu kmetovanja v povezavi z naložbami izvedenimi v prejšnjem programskem obdobju.

V analizi vpliva naložb v osnovna sredstva vplivajo na kvalifikacijske vrste in habitatne tipe smo upoštevali odobrena sredstva, saj je število izplačanih operacij majhen in ne bi mogel dati jasne slike o morebitnih vplivih ukrepov M04.1. in M04.3. na kvalifikacijske vrste in habitatne tipe. Možni vplivi in posledice naložb so sicer podrobneje predstavljeni v razdelku B.4 znotraj tega SVV.

Odgovor na to PSVV ob enem naslavlja tudi **omilitveni ukrep** Okoljskega poročila za Program razvoja podeželja 2014-2020, ki se nanaša na analizo učinkov naložb v osnovna sredstva na kvalifikacijske vrste in habitatne tipe.

Zaključki, ki so podlaga za priporočila	Priporočila
Za nekatere od naložb ni bilo podatkov o prostorski lokaciji glede na območja Natura 2000 območje	1. Za potrebe natančnih bodočih analiz vpliva naložb v osnovna sredstva na kvalifikacijske vrste in habitatne tipe bi bilo potrebno bi znotraj vlog navajati podatek ali se bo naložba izvajala na področju Natura 2000. 2. Priporočamo vzpostavitev sistema hitre ocene možnih negativnih vplivov na biotsko raznolikost (ali Natura 2000 vrste) pred odobritvijo odobrijo sredstev, na primer seznama kontrolnih vprašanj, ki temeljijo na standardnem naboru naložb in možnih vplivov (za primer glej analizo naložb v razdelku C spodaj). V kolikor se ugotovi potencialni negativni vpliv upravičencem po potrebi predpišejo dodatni zaščitni ukrepi.

B. Podroben opis pristopa oz. metodologije in rezultatov vrednotenja

B.1 Programirani ukrepi s primarnim prispevkom

M04.1: Podpora za naložbe v kmetijska gospodarstva – določene vrste opreme in mehanizacije imajo lahko pozitiven (ali negativen) vpliv na kvalifikacijske vrste in habitatne tipe.

M04.3: Podpora za naložbe v infrastrukturo, povezano z razvojem, posodabljanjem ali prilagoditvijo kmetijstva in gozdarstva – določene vrste kmetijske infrastrukture imajo lahko pozitiven (ali negativen) vpliv na kvalifikacijske vrste in habitatne tipe.				
Evalvacijski kriteriji (hipoteze)	**Kazalniki**	**Viri podatkov / metode zbiranja podatkov**	**Metoda za analizo oz. izračun kazalnikov**	**Rezultati**
Naložbe v osnovna sredstva, ki vplivajo na kvalificirane vrste in habitatne tipe	**Dodatni kvantitativni kazalniki**			
	Delež (%) osnovnih sredstev ali površina (ha) z naložbami (osnovnih sredstev), ki podpirajo ohranjanje biotske raznovrstnosti v obdobju 2007–2013 na SPA območjih	ARSKTRP - baza upravičencev	Opisna statistika	Ni bilo mogoče izračunati
	Delež (%) osnovnih sredstev ali površina (ha) z naložbami (osnovnih sredstev), ki podpirajo ohranjanje biotske raznovrstnosti v obdobju 2007–2013 na SCI območjih	ARSKTRP - baza upravičencev	Opisna statistika	Ni bilo mogoče izračunati
	Delež (%) osnovnih sredstev ali površina (ha) z naložbami (osnovnih sredstev), ki podpirajo ohranjanje biotske raznovrstnosti v obdobju 2014–2020 na SPA območjih	ARSKTRP - baza upravičencev	Opisna statistika	M04.1: 5,9% M04.3: 23,0%
	Delež (%) osnovnih sredstev ali površina (ha) z naložbami (osnovnih sredstev), ki podpirajo ohranjanje biotske raznovrstnosti v obdobju 2014–2020 na SCI območjih	ARSKTRP - baza upravičencev	Opisna statistika	M04.1: 8,0% M04.3: 23,0 %
	Število podprtih gospodarstev z naložbami v osnovna sredstva, ki pozitivno vplivajo na kvalifikacijske vrste in habitatne tipe	ARSKTRP - baza upravičencev	Opisna statistika	Pozitivno SAC: 68 Pozitivno SPA: 38 Pozitivno - negativno SAC: 14 Pozitivno - negativno SPA: 12
	Število podprtih gospodarstev z	ARSKTRP - baza	Opisna statistika	Negativno SAC:35

	naložbami v osnovna sredstva, ki negativno vplivajo na kvalifikacijske vrste in habitatne tipe	upravičencev		Negativno SPA: 8
	Delež upravičencev z naložbami v osnovna sredstva, ki pozitivno vplivajo na kvalifikacijske vrste in habitatne tipe, vključen v ukrep M10 in M11	ARSKTRP - baza upravičencev	Opisna statistika	Ni dovolj podatkov za izračun
	Dodatni kvalitativni kazalniki			
	Naložbe v osnovna sredstva s pozitivnim/negativnim vplivom na kvalifikacijske vrste in habitatne tipe, po vrstah vpliva in naložb	ARSKTRP - baza upravičencev	Analiza podatkov (teorija sprememb	Kvalitativni kazalnik: Kvalitativni kazalnik: glej odgovor na vprašanje v razdelku A.2 in dodatna pojasnila v razdelku B.4

B.2 Programirani ukrepi s sekundarnim prispevkom

N/A

B.3 Predvideni metodološki izzivi in problemi

Dejanskega vpliva naložb na biotsko raznovrstnost ali kvalifikacijske habitatne tipe in vrste (tj. »v kolikšni meri…«) je nemogoče kvantificirati, saj je odvisen od dejanske uporabe osnovnih sredstev, pri čemer vlogo igra še vrsta zunanjih dejavnikov znotraj kmetijskega sektorja (npr. uporaba drugih tehnik, mehanizacije, čas obdelave oz. košnje ipd.) in zunaj njega (podnebje, drugi sektorji itd.). V okviru tega vprašanja za vrednotenje podajamo oceno potencialnih vplivov naložb v osnovna sredstva vplivajo na kvalifikacijske vrste in habitatne tipe.

B.4 Dodatna pojasnila in priloge k odgovoru na vprašanje za vrednotenje

Tabela PSVV2/2-1: Pregled potencialnih tipov vpliva na kvalifikacijske vrste in habitatne tipe

	Tip vpliva na kvalifikacijske vrste in habitatne tipe			**Opis**
	Pozitiven /negativen	**Posreden / neposreden**	**Sinergijski /nesinergijski**	
Nakup in postavitev mreže proti toči	Negativen	neposreden	sinergijski	Mreže lahko omejijo možnosti za hranjenje ptic in zmanjšajo hranilne habitate
Nakup in postavitev rastlinjakov ter pripadajoče opreme	-			Potencialno je možen vpliv, če se postavi rastlinjak na habitatu pomembnem za vrste in/ali habitate, ampak v sklopu te analize to ni vzeto v obzir, ampak bi se moralo se treba analizirati za vsak rastlinjak posebej

Nakup kmetijskih zemljišč	-			
Nakup nove kmetijske mehanizacije ter strojne in transportne opreme za prevoz živali in surovin	Negativen /pozitiven / ni vpliva	Posreden	Sinergijski/ nesinergijski	Negativen - Mulčenje je prepovedano za nekatere operacije za ciljane habitatne tipe in vrste. Pozitiven – nakup specializirane mehanizacije za gorska območja omogoča obdelavo/ohranjanje Mulčenje je lahko tudi pozitivno na področjih ki so v zaraščanju
Prispevek v naravi	-			
Stroški izvedbe agromelioracijskih del na kmetijskih gospodarstvih	Negativen	Posreden	sinergijski	Agromelioracije imajo lahko negativen vpliv zaradi komasacije ali zaradi odvodnjavanja lahko spremenijo pogoje vlažnih habitatov (Negativen vpliv komasacije se odraža pri odstranjevanju tudi travnatih pasov naravne vegetacije med njivami (omejke), posameznih drevesa in/ali grmov ter mejic med parcelami, na komasiranem območju pa se po zaključku komasacije praviloma poveča površina njiv in njihova povprečna velikost)
Stroški naložb v pridelavo medu in drugih čebeljih proizvodov ter vzrejo čebeljih matic	ni vpliva			
Stroški naložb, namenjenih učinkoviti rabi energije	ni vpliva			
Stroški postavitve novih vinogradov				Potencialno lahko vpliva če se postavlja vinograd/hmeljišče/jagodišče na habitatu pomembnem za vrste in/ali habitate, ampak v sklopu te analize to ni vzeto v obzir, ampak bi se moralo se treba analizirati za vsak vinograd/hmeljišče/jagodišče posebej
Stroški postavitve oziroma obnove hmeljišč				
Stroški postavitve oziroma obnove sadovnjakov in oljčnikov vključno s postavitvijo jagodišč				
Stroški postavitve pašnikov in obor	pozitiven	neposreden	nesinergijski	Omogoča zaščito od velikih zveri in zmanjšuje možnost "škode" od velikih zveri. Omogoča večjo toleranco kmetov do velikih zveri
Stroški pridobivanja energije iz obnovljivih virov na kmetijskih gospodarstvih	ni vpliva			
Stroški ureditve ali vzdrževanje nepremičnin za kmet. dejavnost, nakup pripadajoče opreme za kmet. proizvodnjo, ureditev greznic in čistilnih naprav, nakup informacijsko-komunikacijske tehnologije (IKT) in strojne opreme	ni vpliva			
Stroški ureditve malih namakalnih sistemov in njihovih tehnoloških posodobitev, stroški izgradnje pripadajočih vodnih virov, ter nakupa in postavitve namakalne opreme	Negativen / pozitiven			Izgradnja novega namakalnega sistema zahteva dodatne vire vode kar lahko dodatno obremeni na obstoječe izvire ter indirektno vplivati na habitate Tehnološko izboljšanje obstoječega sistema namakanja omogoča zmanjšanje obremenitve na obstoječe izvire vode

Stroški ureditve nasadov trajnih rastlin	ni vpliva			
Stroški ureditve priključkov kmetijskega gospodarstva na objekte javne infrastrukture	pozitiven	Posreden	Sinergijski	Izboljšuje stanje vodnih teles
Stroški ureditve zasebnih namakalnih sistemov, ki so namenjeni enemu uporabniku, ter nakupa in postavitve namakalne opreme	Negativen / pozitiven	Posreden	Sinergijski	Izgradnja novega namakalnega sistema zahteva dodatne vire vode kar lahko dodatno obremeni na obstoječe izvire ter indirektno vplivati na habitate Tehnološko izboljšanje obstoječega sistema namakanja omogoča zmanjšanje obremenitve na obstoječe izvire vode
Gozdne ceste in vlake	Negativen	Posreden	Singergijski /nesinergijski	Možen je negativen vpliv na posamezne kvalifikacijske vrste med izgradnjo cest in gozdnih vlak Trajno se gubi del habitata ter se povečuje robni učinek oz. »*edge effect*«
Izgradnja velikih namakalnih sistemov	Negativen	Posreden	Sinergijski	Izgradnja novega namakalnega sistema zahteva dodatne vire vode kar lahko dodatno obremeni na obstoječe izvire ter indirektno vplivati na habitate
Tehnološka posodobitev velikih namakalnih sistemov	pozitiven	Posreden	Sinergijski	Tehnološko izboljšanje obstoječega sistema namakanja omogoča zmanjšanje obremenitve na obstoječe izvire vode

Tabela PSVV2/2-2: Pregled osnovnih sredstev M04.1 ki vplivajo na kvalifikacijske vrste in habitatne tipe (do 31.12.2018.)

		SAC OBMOČIJA			***SPA OBMOČJA***			***SPA in SAC***
Tip vpliva		DA	NE	ni mogoče odrediti	DA	NE	ni mogoče odrediti	področje
negativen	neposreden	0.83%	2.52%	0.00%	0.16%	3.19%	0.00%	0.16%
	posreden	0.08%	0.06%	0.00%	0.08%	0.06%	0.00%	0.08%
	ni definirano	0.00%	0.02%	0.00%	0.02%	0.00%	0.00%	0.00%
SKUPAJ - negativen		0.91%	2.60%	0.00%	0.27%	3.25%	0.00%	0.24%
ni vplivov ali jih ni mogoče odrediti		31.98%	31.03%	16.52%	20.75%	42.27%	16.52%	17.02%
SKUPAJ - ni vplivov ali jih ni mogoče odrediti		31.98%	31.03%	16.52%	20.75%	42.27%	16.52%	17.02%
pozitiven	neposreden	1.20%	1.25%	0.44%	0.44%	2.01%	0.44%	0.28%
	posreden	6.82%	5.60%	0.13%	5.46%	6.95%	0.13%	4.36%
SKUPAJ - pozitiven		8.02%	6.85%	0.57%	5.91%	8.96%	0.57%	4.64%
pozitiven / negativen		0.68%	0.79%	0.04%	0.64%	0.83%	0.04%	0.49%

SKUPAJ - pozitiven / negativen		0.68%	0.79%	0.04%	0.64%	0.83%	0.04%	0.49%
SKUPAJ		41.60%	41.28%	17.13%	27.56%	55.31%	17.13%	22.40%

Tabela PSVV2/2-3: Pregled osnovnih sredstev M04.3 ki vplivajo na kvalifikacijske vrste in habitatne tipe

		ODOBRENO /Euro				
		SAC OBMOČJA		SPA OBMOČJA		SKUPAJ
Tip vpliva		**DA**	**NE**	**DA**	**NE**	
negativen	posreden	14,283,694	2,177,332	12,228,871	4,232,154	
pozitiven	posreden	4,988,233		4,988,233		
						21,449,259
		Delež odobrenih osnovnih sredstev / Euro				
negativen	posreden	67%	10%	57%	20%	
pozitiven	posreden	23%	0%	23%	0%	

Tabela PSVV2/2-4: Pregled podprtih gospodarstev z naložbami v osnovna sredstva M04.1 ki vplivajo na kvalifikacijske vrste in habitatne tipe (do 31.12.2018.)

	SAC			SPA		
Tip vpliva	**DA**	**NE**	**ni mogoče odrediti**	**DA**	**NE**	**ni mogoče odrediti**
negativen	18	35		8	45	
ni vplivov	490	462	1	298	654	1
pozitiven	68	88		38	118	
pozitiven / negativen	14	23		12	25	

C. Dodatni metodološki zaznamki

Skladno s projektno nalogo je potrebno pripraviti podrobnejšo analizo učinkov naložb v osnovna sredstva na kvalifikacijske vrste in habitatne tipe. Analiza naj temelji na rezultatih analize vplivov naložb v osnovna sredstva v okviru naknadnega vrednotenja PRP 2007–2013 in podatkih o vključevanju v ukrep. Analiza PRP 2007–2013 je pomembna, ker se učinki pokažejo s časovnim zamikom in tako lahko poda pomembne informacije o vplivih in možnih prilagoditvah izvajanja (glej Okoljsko poročilo za Program razvoja podeželja Republike Slovenije za obdobje 2014–2020 in Okoljsko poročilo za Program razvoja podeželja Republike Slovenije za obdobje 2014–2020 – dodatek za presojo sprejemljivosti vplivov na varovana območja).

PSVV 3/2: V kolikšni meri so se ukrepi PRP 2014–2020, povezani z gozdarstvom vplivali na gozdne kvalifikacijske vrste in habitatne tipe?

A. Končni odgovor na evalvacijsko vprašanje (vključno s kratkim opisom pristopa): *[Največ 17,500 znakov = cca. 5 strani]*

A.1 Kratek opis pristopa oz. metodologije vrednotenja

Za pripravo odgovora na programsko specifično vprašanje za vrednotenje uporabljamo naslednje metode
(a) Kvantitativne metode: opisna statistika (izračun deležev): za izračun stopnje realizacije, deleža upravičencev, deleža vključenih površin gozdov in razmerij dolžine gozdnih cest in vlak, ki pripevajo k večji odprtosti gozdov.

(b) Kvalitativne metode: intervju, fokusna skupina: za oceno gospodarjenja z gozdovi ter učinkovitosti sistema nadzora in koncesij.

A.2 Končni odgovor na vprašanje za vrednotenje ter izzivi vrednotenja

Programirani ukrepi so za lastnike gozdov zelo koristni in ob enem dobro sprejeti. Analize kažejo, da je bil interes za predpisane ukrepe velik, vseeno pa realizacija ni dosegla želene ravni, zato obstaja veliko prostora za izboljšanje izvajanja ukrepov. S podporo PRP je bilo skupno zgrajenih 384,4 km gozdnih cest in vlak (ukrepa M04.3 in M08.4), kar je odprtost gozdov v RS povečalo za 0,3 km / 1000 ha. 93,5 % vseh zgrajenih gozdnih cest so gozdne vlake ožje od 3,5 m. Poleg tega je bilo 18,6 km gozdnih vlak obnovljenih, 4,8 km pa pripravljenih za izgradnjo novih gozdnih vlak.

Na podlagi opravljenih analiz ni mogoče z gotovostjo sklepati, ali imajo dela, izvedena s predpisanimi ukrepi, pozitiven ali negativen vpliv na biotsko raznovrstnost, saj za stanje gozdnih habitatov in vrst ne obstajajo relevantni podatki o monitoringih, poleg tega pa ni podatkov o samem načinu izvedenih del s podporo PRP. Poleg tega je prostorska analiza ukrepov na področju gozdarstva z vidika vpliva na gozdne habitatne tipe in kvalifikacijske vrste nesmiselna, saj je le v primeru odprave škode v gozdovih izvajanje operacij lahko obravnavati z uporabo podatkov o površinah, sama razširjenost izvajanja PRP v slovenskih gozdovih pa je na splošno relativno majhna.

Ukrepi in podukrepi PRP na področju gozdarstva so namenjeni:
- odpravi škode v gozdovih zaradi gozdnih požarov ter naravnih nesreč in katastrofičnih dogodkov;
- podpori za naložbe v infrastrukturo, povezano z razvojem, posodabljanjem ali prilagoditvijo kmetijstva in gozdarstva;
- podpori za naložbe v vzpostavitev in razvoj nekmetijskih dejavnosti;
- naložbam v gozdarske tehnologije ter predelavo, mobilizacijo in trženje gozdnih proizvodov.

Trenutni ukrepi so, glede na intervjuje, zelo za lastnike gozdov koristni in ob enem dobro sprejeti.
Za vse predvidene ukrepe za gozdarstvo (M04.3, M08.4 in M08.6) je bilo alociranih skupaj 59.481.066,67 € sredstev. Od tega je

bilo do 31.12.2018 prejetih 1.549, odobrenih pa 1.238 vlog. Skupaj je bilo odobrenih 23.160.281,96 € (52,4 %), izplačanih pa 11.734.343,26€ (26,6 %) Analize kažejo, da je bil interes za predpisane ukrepe velik, vendar realizacija še ne odraža tega interesa, zato obstaja še veliko prostora za izboljšanje izvajanja teh ukrepov.

Z ukrepi, s katerimi je omogočena gradnja gozdnih cest in vlak, se povečuje odprtost gozdov, s čimer je omogočeno boljše in intenzivnejše upravljanje gozdov. Zaradi izjemno zahtevnega terena in velikega deleža zasebnih gozdov odprtost gozdov v RS ni zadovoljiva (nekaj čez 10 km / 1000 ha), zato so bili ti ukrepi zelo dobro sprejeti med lastniki gozdov. S podporo PRP je bilo skupno izgrajenih 384,4 km gozdnih cest in vlak, kar je odprtost gozdov povečalo za 0,3 km / 1000 ha.

Odpiraje gozdov po drugi strani predstavlja tveganje za poslabšanje stanja populacij varovanih vrst območij Natura 2000.

Okoljsko poročilo za PRP za obdobje 2014 – 2020 izpostavlja vprašanje, ali bodo predvideni ukrepi za gozdarstvo imeli negativen vpliv na gozdne habitatne tipe in vrste. Poročilo izpostavlja tudi vprašanje, ali bo organizacija gozdarstva v RS imela vpliv na pravilno izvajanje predvidenih ukrepov in ali bo kontrola izvajanja dovolj da se prepreči negativen vpliv na biotsko raznovrstnost. To je razlog za vključitev tega PSVV v kontekst vrednotenja. Za vrednotenje teh vsebin evalvator ni razpolagal s kakovostnimi, zlasti prostorskimi podatki, tako da ni možno odgovoriti na cel niz vprašanj kot so:

- Kolikšen je delež novozgrajenih vlak (skozi ukrepe PRP) glede na skupno dolžino vseh vlak zgrajenih v NATURA območjih? Koliko novih gozdnih cest je zgrajenih na območjih, kjer je cilj ohranjanje populacija triprstega detla?
- Kolikšen je delež gozdnih cest za katere obstaja pozitivno mnenje ZRSVN?
- Kolikšna je površina gozdov, kjer je mogoče ugotavljati vpliv del, financiranih s podporo PRP?
- Kolikšen je delež površin kjer so se izvajala dela, financirana s podporo PRP, glede na skupno površino gozdov v RS?

Problem kakovosti podatkov dodatno potrjuje dejstvo, da prostorska oz. površinska dimenzija obstaja le za ukrepe povezane z deli za odpravo škode in obnovo gozdov. Tovrstni ukrepi so se izvajali na 992 ha (kar predstavlja 0,1 % skupne površine gozdov RS), zato lahko z gotovostjo rečemo, da je morebitni vpliv PRP na biotsko raznovrstnost v RS v tem segmentu zanemarljiv. Za vsa ostala dela v gozdovih ni bilo mogoče izvesti prostorske analize, posledično pa ni mogoče oceniti njihovega vpliva.

Nenazadnje je za zanesljivo oceno stanja habitatnih tipov in kvalifikacijskih vrst potrebno razpolagati z zadostno količino podatkov iz bioloških monitoringov na območjih in kartiranja habitatov na območjih, kjer se izvajajo ukrepi PRP. Kazalnika »*Razmerje med dolžino sofinanciranih gozdnih cest in vlak na področju monitoringa glede na število parov detlov (Picoides tridactylus))«* tako denimo ni bilo mogoče izračunati, saj na področju spremljanja detlov (*Picoides tridactylus*), kakor tudi na 500 m okoli tega območja ni sofinanciranih gozdnih cest in vlak. Indikator *Razmerje med dolžino sofinanciranih gozdnih cest in vlak (v območjih Natura 2000) v primerjavi s celotno dolžino novograjenih cest in vlak (v območjih Natura 2000)* ni mogoče izračunati, ker sofinancirane gozdne ceste in vlake niso prostorsko opredeljene (v GIS-u). Poleg tega podatki o vseh novih cestah v Naturi 2000 niso bili na voljo.

Vprašanje iz Okoljskega poročila, ki se glasi »*V kolikšni meri je v gozdovih v državni lasti stanje kvalifikacijskih vrst mogoče*

zagotoviti z izboljšanim nadzorom in izboljšanim sistemom koncesij?« smo analizirali s pomočjo intervjuja. Sistem koncesij v Republiki Sloveniji ne obstaja več, saj je bila leta 2016 ustanovljena Družba Slovenski državni gozdovi d.o.o. (SiDG), ki je podjetje v lasti Republike Slovenije. Temeljna dejavnost in poslanstvo družbe je gospodarjenje z državnimi gozdovi, kar vključuje upravljanje, razpolaganje in kupovanje gozdnih površin. V gozdovih v lasti Republike Slovenije izvajajo gojitvena in varstvena dela, vzdrževalna in gradbena dela na gozdni infrastrukturi ter številne druge aktivnosti, ki zagotavljajo krepitev socialnih in ekoloških funkcij gozdov. Družba mora kot vsi lastniki gozdov gospodariti skladno z Zakonom o gozdovih. Nadzor nad upravljanjem z gozdovi je predpisan z Zakonom o gozdovih in se izvaja enako v privatnih in državnih gozdovih.

Odgovor na to PSVV ob enem naslavlja tudi **omilitveni ukrep** Okoljskega poročila za Program razvoja podeželja 2014-2020, ki se nanaša na prednostno izvajanje ukrepov za ohranjanje biotske raznovrstnosti v državnih gozdovih. Kot je razvidno iz zgornjega odgovora, se tovrstni ukrepi v obdobju vrednotenja niso izvajali, sam ukrep pa v okviru PRP (še) ni naslovljen. Vpraššanje naslavlja tudi **omilitveni ukrep**, ki zadeva analizo (negativnih) vplivov izvajanja PRP na stanje kvalifikacijskih vrst in habitatnih tipov, kjer pa zaradi pomanjkanja podatkov zanesljivih izdelava zaključkov ni mogoča.

Po Pravilniku o financiranju in sofinanciranju vlaganj v gozdove (Uradni list RS, št. 71/04 in nasl.) se v gozdovih izvajajo ukrepi za ohranjanje biotopov, pomembnih za ohranjanje in razvoj ogroženih vrst (Ekocelice). Čeprav gre za omilitveni ukrep iz Okoljskega poročila, se Ekocelice financirajo v okviru proračuna RS in iz sredstev Gozdnega sklada. V obdobju 2014 – 2018 je bilo za financiranje teh ukrepov porabljeno 235.379,50 €. V okviru teh ukrepov se izvajajo naslednje aktivnosti:

- Naravni razvoj biotopov
- Ohranjanje biotopov - nega
- Ohranjanje biotopov - sečnja
- Puščanje podrte biomase
- Puščanje stoječe biomase

V obdobju vrednotenja so se dela izvajala na površini 44,4 ha. Skladno s pravilnikom je posek znašal 23.778 m3, od tega je v gozdu ostalo (v podrtem ali stoječem stanju) 1.586 m3 biomase.

Zaključki, ki so podlaga za priporočila	Priporočila
Programirani ukrepi so zelo koristni za lastnike gozdov in ob enem dobro sprejeti. Analize kažejo, da je bil interes za predpisane ukrepe velik, vseeno pa realizacija ni dosegla želene ravni, zato obstaja veliko prostora za izboljšanje izvajanja ukrepov.	1. Potrebno je intenzivirati aktivnosti informiranja in ozaveščanja o možnostih financiranja PRP na področju gozdarstva (preko svetovalcev in kanalov Mreže). 2. Potrebno je prevetriti sistem podpore upravičencem, da bi se zmanjšalo nesorazmerje med razpoložljivimi in odobrenimi sredstvi (26,6 %). Ena od možnih rešitev so delavnice in svetovanje za upravičence pri pisanju vlog na področju gozdarstva, upoštevajoč naravovarstvene smernice in možne vplive ukrepov na gozdne habitatne tipe in vrste.

Na podlagi razpoložljivih podatkov in opravljenih analiz ni mogoče z gotovostjo sklepati, ali imajo dela v gozdovih, podprta z ukrepi PRP, pozitiven ali negativen vpliv na biotsko raznovrstnost.	3. Za pridobitev zanesljivega odgovora glede vpliva gozdarskih ukrepov PRP na gozdne habitatne tipe in kvalifikacijske vrste (npr. detel (belohrbti, triprsti, srednji - vsak za svoj tip gozda), kozača, divji petelin, belovrati muhar, črna štorklja idr.) bi bilo potrebno izvesti monitoringe na območjih, kjer te vrste prebivajo, pri čemer je treba zajteti tako območja, ki so zaprta, kot tista, ki se odpirajo. Pri tem bi bilo potrebno proučiti (a) sam način izvajanja del v gozdovih in (b) morebitni pozitivni ali negativni vpliv na habitat in izbrane vrste. 4. Dodatni kazalniki, ki so v razdelku B.1 označeni s »ni pomembno*«, so kazalniki, ki jih priporoča Okoljsko poročilo. Nekaterih ni bilo mogoče izračunati, določeni pa so izračunani a se je izkazalo, da v kontekstu vrednotenja nimajo pojasnjevalne vrednosti. Predlagamo, da se v prihodnje prevetri seznam kazalnikov Okoljskega poročila z vidika smiselnosti in uporabnosti v procesu vrednotenja zlasti z vidika razpoložljivosti podatkov za njihov izračun). 5. Za zanesljivejšo analizo vpliva gozdarskih ukrepov na gozdne habitate bi bilo potrebno zagotoviti prostorske (GIS) podatke o novozgrajenih gozdnih cestah in vlakah, financiranih iz PRP.

B. Podroben opis pristopa oz. metodologije in rezultatov vrednotenja

B.1 Programirani ukrepi s primarnim prispevkom

Programirani ukrepi / podukrepi za gozdarstvo, ki imajo učinek na stanje kvalifikacijskih vrst in habitatnih tipov (PP 4A):

- M04.3: Podpora za naložbe v infrastrukturo, povezano z razvojem, posodabljanjem ali prilagoditvijo kmetijstva in gozdarstva - Podukrep podpira naložbe v gradnjo in rekonstrukcijo gozdnih cest ter gradnjo, rekonstrukcijo in pripravo gozdnih vlak. Namen naložb je doseganje optimalne odprtosti gozdov, ki olajša gospodarjenje z gozdov, kar pa ima lahko negativne vplive na stanje gozdnih habitatnih tipov in kvalifikacijskih vrst(sekundarni učinek).

- M06.4: Podpora za naložbe v vzpostavitev in razvoj nekmetijskih dejavnosti - Namen je podprti dejavnosti, ki vključujejo rabo endogenih potencialov podeželja ter na ta način ustvarjajo temelje za vzpostavitev zelenih delovnih mest. Te dejavnosti so povezane z dodajanjem vrednosti lesu, lokalno samooskrbo in s tem povezanim skrajšanjem transportnih poti, obnovljivimi viri energije kar skupaj prispeva k zmanjšanju ogljičnega odtisa. Podpora se lahko dodeli tudi za naložbe v vzpostavitev in razvoj

nekmetijskih dejavnosti, povezanih z ohranjanjem naravne in kulturne dediščine. Ta podukrep ima lahko tako pozitiven kot negativen vpliv. Pozitiven, ker se podpore dodeljujejo za aktivnosti, ki lahko ohranjajo naravno in kulturno dediščino (in s tem tudi biotsko raznolikost). Negativen, ker se vzpodbuja (v nekaterih primerih) povečano izkoriščanje obnovljivih virov energije (npr. lokalnega lesa) kar lahko vodi v povečano izkoriščanje gozdov.

- M08.4: Podpora za odpravo škode v gozdovih zaradi gozdnih požarov ter naravnih nesreč in katastrofičnih dogodkov - Podukrep obsega operacije za odpravo škode in obnovo gozdov po naravni nesreči ter ureditev gozdnih vlak, potrebnih za izvedbo sanacije gozdov (primarno programiran ukrep). Obnovljeni gozd po naravni nesreči predstavlja ponor ogljika in pomembno prispeva k blaženju podnebnih sprememb.

- M08.6: Podpora za naložbe v gozdarske tehnologije ter predelavo, mobilizacijo in trženje gozdnih proizvodov - Namen tega ukrepa je s podporami povečati dodano vrednost gozdnim proizvodom, spodbuditi razvoj gozdno-lesnih verig ter s tem razvoj lokalnih trgov, kar prispeva tudi k zmanjšanju ogljičnega odtisa zaradi skrajševanja prevoznih razdalj.

Evalvacijski kriteriji (hipoteze)	Kazalniki	Viri podatkov / metode zbiranja podatkov	Metoda za analizo oz. izračun kazalnikov	Rezultati
	Skupni kazalniki učinka (O)			
Nabor in namen ukrepov na področju gozdarstva je za upravičence koristen	O.1: Skupni javni izdatki (*M04.3, M06.4 in M08*)	ARSKTRP – baza upravičencev	Opisna statistika	Odobreno 23.160.281,96€ Izplačano 11.734.343,26€
Vključevanje upravičencev v ukrepe na področju gozdarstva je zadovoljivo	O.4: Število podprtih gospodarstev/upravičencev (*M04.3, M06.4 in M08*)	ARSKTRP – baza upravičencev	Opisna statistika	Odobreno[132] ~~942~~ 1.238 Izplačano 837
Povečala se je odprtost gozdov, s čimer se je hkrati poslabšalo stanje gozdnih habitatnih tipov	**Skupni kazalniki stanja (C)**			
	C29 – Gozd in druge gozdne površine v Sloveniji (ha)	SURS (GERK)	Prostorska analiza	1.194.967,65 ha
	Dodatni kvantitativni kazalniki			

[132] Podatki senanašajo na vloge

Stopnja realizacije za ukrepe M04.3, M06.4 in M08	AKTRP - baza upravičencev; MKGP	Opisna statistika (izplačane skupne javne izdatke za ukrep M08 (kazalnik O1) delimo s skupnim načrtovanim letnim prispevkom PRP za ukrep M08)	Odobreno 52.4 % Izplačano 26,6 % od razpoložljivih sredstev
Površina podprtega fizičnega območja kot delež celotne površine gozdov v Sloveniji	AKTRP - baza upravičencev; MKGP (GERK)	Opisna statistika (podprto fizično območje (ha) gozdov znotraj ukrepov M04.3, M06.4 in M08.4 (kazalnik O6) delimo z gozdom in drugimi gozdnimi površinami v Sloveniji (kazalnik C.29))	~~0,24 %~~ Ni pomembno*
Površina podprtega območja na katerem se izvajajo ukrepi, ki pozitivno vplivajo na ohranjanje biotske raznovrstnosti v gozdovih	AKTRP - baza upravičencev; MKGP (GERK)	Opisna statistika (podprto fizično območje (ha), vsebinska analiza podatkov o izvajanju	Ni pomembno*
Površina podprtega območja na katerem se izvajajo ukrepi, ki negativno vplivajo na ohranjanje biotske raznovrstnosti gozdov	AKTRP - baza upravičencev; MKGP (GERK)	Opisna statistika (podprto fizično območje (ha) , vsebinska analiza podatkov o izvajanju	Ni pomembno*
Razmerje med dolžino sofinanciranih gozdnih cest in vlak na področju monitoringa glede na število parov detlov (*Picoides tridactylus*)	AKTRP - baza upravičencev; KIS	Opisna statistika, prostorna analiza	Ni pomembno*

Razmerje med dolžino sofinanciranih gozdnih cest in vlak (v območjih Natura 2000) v primerjavi s celotno dolžino novograjenih cest in vlak (v območjih Natura 2000)	AKTRP - baza upravičencev; KIS	Statistična analiza (izračun na podlagi podatkov iz AKTRP baze upravičencev, natančneje iz prijavnih obrazcev »Ali je operacija izvedena na območju Natura 2000?« in »Dolžina (tekoči meter) izgradnje in priprave vlake«. Dolžino vlak bomo nato delili s skupno dolžino novograjenih gozdnih cest in vlak na ravni celotne Slovenije oz. v območjih Natura 2000 iz Poročila o stanju kmetijstva, živilstva, gozdarstva in ribištva Kmetijskega inštituta Slovenije.)	Ni na voljo[133]
Ekocelice – površina in sredtva	Baza Zavoda za Gozdove	Opisna statistika (površina izvajanja del za ohranjanje ekocelic in porabljena sredstva za izvedbo)	Površina: 2014 - 8,1 ha 2015 - 2,0 ha 2016 - 5,0 ha 2017 - 6,9 ha 2018 - 22,4 ha Porabljena sredstva 2014 - 5.757,30 € 2015 - 15.500,90 € 2016 - 24.666,60 € 2017 - 14.535,80 € 2018 - 174.919,00 €
Dodatni kvalitativni kazalniki			
Ugotovitve nadzora upravljanja državnih gozdov,	Zavod za gozdove, Gozdarska inšpekcija	Intervju 6: Gozdarstvo (razprava o morebitnih	Kvalitativni kazalnik: glej odgovor na

[133] Sofinancirane gozdne ceste in vlaki niso prostorsko opredeljene (v GIS-u), zato tega kazalnika ni mogoče izračunati. Poleg tega podatki o novih cestah v Naturi 2000 niso bili na voljo.

	ustreznosti tega nadzora ter ustreznosti sistema koncesij	MKGP, ARSKTRP, MOP, NIB, ZRSVN, DOPPS, CKFF, KGZS, Herpetološko društvo, Botanično društvo Slovenije, ARSO	razlikah v upravljanju gozdov za upravičence in neupravičence, zlasti v razmerju do ugotovitev kršitev izvajanja koncesijskih pogodb, zlasti z vidika zaščite habitatov in vrst, npr. ugotovitve golosekov). Fokusna skupina 8: Biotska raznovrstnost	vprašanje v razdelku A.2

B.2 Programirani ukrepi s sekundarnim prispevkom

N/A

B.3 Predvideni metodološki izzivi in problemi

N/A

B.4 Dodatna pojasnila in priloge k odgovoru na vprašanje za vrednotenje

[...]

C. Dodatni metodološki zaznamki

Skladno s projektno nalogo mora vrednotenje upoštevati, v kolikšni meri je neugodno stanje kvalifikacijskih vrst in habitatnih tipov posledica izvajanja navedenih ukrepov PRP 2014-2020, v kolikšni meri pa je posledica morebitnih kršitev zakonodaje in pomanjkljivega nadzora. Na podlagi tega mora vrednotenje tudi oceniti, v kolikšni meri je v gozdovih v državni lasti stanje kvalifikacijskih vrst mogoče zagotoviti z izboljšanim nadzorom in izboljšanim sistemom koncesij (glej Okoljsko poročilo za Program razvoja podeželja Republike Slovenije za obdobje 2014–2020 in Okoljsko poročilo za Program razvoja podeželja Republike Slovenije za obdobje 2014–2020 – dodatek za presojo sprejemljivosti vplivov na varovana območja).

Upravljanje z gozdovi namreč predstavlja vse tiste dejavnosti v okviru gozdarstva s katerimi se definira gozdarska politika, način gospodarjenja z gozdovi, gozdarsko načrtovanje in kontrola del v gozdarstvu kar posledično vpliva tudi na stanje habitatov in vrst v teh gozdovih. Gospodarjenje z gozdovi predstavlja dejavnosti kot so gojitev, obnova, izkoriščanje gozdov, zaščita gozdov, izgradnja in vzdrževanje gozdne infrastrukture. V skladu z Zakonom o gozdovih s privatnimi gozdovi gospodarijo lastniki sami ali se združijo. Veliki zasebni lastniki gozdov (cerkev in podobno) lahko dajo svoje gozdove tudi v upravljanje. Z državnimi gozdovi gospodari. Družba Slovenski državni gozdovi d.o.o.

PSVV 4/2: V kolikšni meri so se upravičenci imeli možnost vključevati in so se vključevali v ukrepe PRP 2014–2020 Sodelovanje in LEADER in kakšen je bil vpliv ukrepov na stanje posameznih kvalifikacijskih vrst in habitatnih tipov na posameznih območjih in v omrežju Natura 2000 kot celoti?

A. Končni odgovor na evalvacijsko vprašanje (vključno s kratkim opisom pristopa): *[Največ 17,500 znakov = cca. 5 strani]*

A.1 Kratek opis pristopa oz. metodologije vrednotenja

Skladno s projektno nalogo je potrebno vrednotiti **pogoje za sodelovanje pri prijavi** projektov (projektno partnerstvo) in **učinke ukrepa**. Potrebno je narediti analizo, kateri ukrepi, na kakšen način in na katere kvalifikacijske vrste oz. habitatne tipe so bili izvedeni oz. se izvajajo. Za pripravo odgovora na vprašanje za vrednotenje je predvidena uporaba kvantitativnih in kvalitativnih metod, pri čemer je potrebno upoštevati ugotovitve, povezane z okoljsko problematiko, v okviru SVV 2 in 17 (glej obrazložitev v razdelku C spodaj).

Kvantitativne metode: opisna statistika (števila, deleži):
Primarni prispevek k statusu kvalifikacijskih vrst in habitatnih tipov z ukrepi M16.5, 16.9 in M19.2 je mogoče izmeriti s številom projektov, povezanih z ohranjanjem in promocijo območij Natura 2000 ali biotsko raznovrstnost, in vrednostjo oz. deležem izplačil. Za vse kvantitativne programsko specifične kazalnike je najprimernejši izračun vrednosti deležev, pri čemer uporabljamo podatke o upravičencih iz podatkovnih baz ARSKTRP.

Mnenje predstavnikov LAS glede prispevka dejavnosti /operacij k varstvu okolja in narave

Kvalitativne metode: analiza vsebine projektov (teorija sprememb), fokusna skupina, vprašalnik:
- Analiza podatkov o izvajanju operacij, ki imajo v bazi upravičencev označen okoljski vpliv (analiza vpliva z porabo teorije sprememb, upoštevajoč pogoje in merila ter vsebino operacij z okoljskim vplivom)
- Samoevalvacijski vprašalnik LAS (za M19)
- Fokusna skupina 8: Biotska raznovrstnost (za verifikacijo ugotovitev)

A.2 Končni odgovor na vprašanje za vrednotenje ter izzivi vrednotenja

Relativno majhen delež odobrenih projektov, ki se izvajajo v okviru ukrepov M16 (Sodelovanje) in M19 (LEADER), vključuje komponento, ki posredno vpliva na varstvo okolja in narave. Gre predvsem za projekte ozaveščanja o pomenu zaščite narave, vrst in habitatov, pri čemer potencialni prispevek teh ukrepov na stanje posameznih kvalifikacijskih vrst in habitatnih tipov še ni dovolj izkoriščen. Zaenkrat je relativno majhen tudi delež projektov z neposrednim vplivom na vrste in habitate na območjih Natura 2000, kljub temu, da vsi LAS-i pokrivajo tudi ta območja.

Ukrep M16 Sodelovanje se je zaradi različnih organizacijsko-administrativnih težav pričel izvajati relativno pozno, saj so bili prvi razpisi za posamezne podukrepe izvedeni šele v sredini oziroma v drugi polovici 2018. V danih razmerah, ko se posamezni akterji za doseganje skupnih ciljev razmeroma težko povezujejo, je največji izziv pravzaprav predstavljalo oblikovanje partnerstev za skupno sodelovanje in pripravo projektnih predlogov.

Od skupno 23 projektov znotraj ukrepa M16, ki so v začetni fazi izvajanja, jih je 5 oz. 21,7 % s področja upravljanja okolja in okoljske učinkovitosti (podukrep 16.5). Glede na dejstvo, da so se projekti šele začeli izvajati, je praktično nemogoče kvantificirati, kako in v kolikšni meri izkazujejo trajnost tudi po prenehanju podpore (T+5 let). Na osnovi vsebinske analize projektov lahko predvidevamo, da se bodo aktivnosti tudi po zaključku projekta nadaljevale pri 17 projektih sodelovanja (pri podukrepu 16.2 - 3, pri 16.4 - 2, 16.5 vseh 5 in pri 16.9 – 7), seveda pa je to zgolj ocena. Izplačil za te projekte še ni bilo.

Za ukrepa M16 in M19 je skupno načrtovanih 31.189.725 EUR, od česar je odobrenih za operacije, ki podpirajo biotsko raznolikost, odobrenih 3.216.417 EUR (9,77 %). Od tega je do sedaj izplačanih 27.616 EUR. V okviru pobude LEADER je na podobni ravni tudi delež operacij, ki podpirajo biotsko raznovrstnost, in sicer 11,5 % odobrenih operacij (le ena operacija vezana na Natura 2000 habitate). Ti podatki kažejo razmeroma majhno zastopanost operacij, ki podpirajo biotsko raznolikost, kar je po eni strani posledica poznega začetka izvajanja teh ukrepov, po drugi strani potreb in preferenc ruralnega prebivalstva, zaradi česar je večina operacij usmerjenih v izboljšanje pogojev življenja na podeželju.

Analiza 65 samoevalvacijskih vprašalnikov LAS (za ukrep M19) je pokazala, da 27 LAS-ov izvaja aktivnosti, ki posredno vplivajo na Natura 2000 ciljne vrste in habitate (npr. aktivnosti ozaveščanja, izobraževanja, urejanja stez, zmanjšanje emisij, izgradnje hranilnic za ptice, hotelov za žuželke in podobno). V dveh projektih so bile operacije neposrednega delovanja na Natura območjih (Urejanje mokrišč).

Odgovor na to PSVV ob enem naslavlja tudi **omilitveni ukrep** Okoljskega poročila za Program razvoja podeželja 2014-2020, ki se nanaša na analizo učinkov ukrepov M16 in M19 na kvalifikacijske vrste in habitatne tipe.

Zaključki, ki so podlaga za priporočila	Priporočila
Obstaja zavest o pomenu zaščite okolja in narave, ob enem pa se izvaja veliko število operacij, ki imajo posreden prispevek k temu cilju. Ne glede na to pa je delež projektov z neposrednim vplivom na vrste in habitate Natura področjih sorazmerno majhen, zato na tem področju obstaja pomemben prostor za izboljšave.	1. V oblikovanje operacij v okviru ukrepov M16 in M19 naj se vključijo ključni deležniki na področju okoljevarstva in naravovarstva v Sloveniji na način, da predlagajo konkretne, lokalnemu okolju prilagojene teme oz. projekte, s katerimi bi se povečal neposreden prispevek PRP k ohranjanju habitatnih tipov in kvalifikacijskih vrst (npr. ohranjanje habitatov ciljnih vrst ptic na ciljno izbranih sklenjenih območjih, obnova degradiranih Natura 2000 habitatov ipd.).

B. Podroben opis pristopa oz. metodologije in rezultatov vrednotenja

B.1 Programirani ukrepi s primarnim prispevkom

M16.5: Podpora za skupno ukrepanje za blažitev podnebnih sprememb ali prilagajanje nanje ter za skupne pristope k okoljskim projektom in stalnim okoljskim praksam – ukrep podpira tudi sodelovanje na področju okoljskih projektov in stalnih okoljskih in naravovarstvenih praks.
M16.9: Podpora za diverzifikacijo kmetijskih dejavnosti v dejavnosti v zvezi z zdravstvenim varstvom, socialnim vključevanjem, kmetijstvom, ki ga podpira skupnost, ter izobraževanjem o okolju in hrani – podukrep podpira prenos znanja o okoljski problematiki
M19.2: Podpora za izvajanje operacij v okviru strategije lokalnega razvoja, ki ga vodi skupnost - operacije v okviru tematskega področja »Varstvo okolja in ohranjanje narave«

Evalvacijski kriteriji (hipoteze)	Kazalniki	Viri podatkov / metode zbiranja podatkov	Metoda za analizo oz. izračun kazalnikov	Rezultati
Upravičenci so se vključevali v operacije v okviru ukrepov M16 in M19, ki so vplivale na izboljšanje stanja kvalifikacijskih vrst in habitatnih tipov	**Skupni kazalniki učinka (O)**			
	O.1: Skupni javni izdatki (*M16 in* M19) vključno z obveznostmi iz preteklega programskega obdobja (v EUR)[134]	ARSKTRP – baza upravičencev	Opisna statistika	4.075.379 (skupaj)
	Dodatni kvantitativni kazalniki			
	Delež javnih izdatkov za dejavnosti/operacije LEADER in M16, ki podpirajo biotsko raznovrstnost	ARSKTRP - baza upravičencev	Opisna statistika	0,68 %
	Delež podprtih dejavnosti /operacij LEADER in M16, ki podpirajo biotsko raznovrstnost[135] glede na vse dejavnosti / operacije znotraj M16 i M19	ARSKTRP - baza upravičencev	Opisna statistika	9,77 %
	Delež in število vseh projektov sodelovanja na področju okoljskega upravljanja in okoljske učinkovitosti, vključno s		*Izračun v okviru SVV 2*	5 Delež: 21,7%

[134] Za M16 ni bilo izplačil.
[135] Izplačana je bila samo ena operacija.

	predvidenimi rezultati			
	Delež projektov sodelovanja na področju okoljskega upravljanja in okoljske učinkovitosti, ki izkazujejo trajnost tudi po prenehanju podpore (T+5let)		*Izračun v okviru SVV 2*	Delež bo možno kvantificirati šele po zaključku projektov
	Delež podprtih dejavnosti /operacij LEADER, ki podpirajo biotsko raznovrstnost, boljše upravljanje vode in tal		*Izračun v okviru SVV 17*	11,5 % odobrenih operacij posredno ali neposredno podpira biotsko raznovrstnost
	Število LEADER podprtih dejavnosti /operacij LEADER v odnosu na Natura 2000 habitate oz. vrste	ARSKTRP - baza upravičencev	Opisna statistika	1 operacija
	Dodatni kvalitativni kazalniki			
	Ocena učinka in vpliva izbranih operacij M16 in M19 na kvalifikacijske vrste in habitatne tipe, po vrstah operacij	ARSKTRP - baza upravičencev MKGP, ARSKTRP, MOP, NIB, ZRSVN (Zavod Republike Slovenije za varstvo narave), DOPPS, CKFF, KGZS, Herpetološko društvo, Botanično društvo Slovenije, ARSO	Analiza podatkov o operacijah & teorija sprememb (upoštevali bomo pogoje za vstop in merila za presojo ter kratke opise operacij) Fokusna skupina 8: Biotska raznovrstnost Samoevalvacijski vprašalnik LAS	Kvalitativni kazalnik: glej odgovor na vprašanje v razdelku A2
	Vsebina projektov sodelovanja na področju okoljskega upravljanja in okoljske učinkovitosti, vključno s predvidenimi rezultati		*Izračun v okviru SVV 2*	Kvalitativni kazalnik: glej odgovor na vprašanje v razdelku A2 in odgovor na SVV2
B.2 Programirani ukrepi s sekundarnim prispevkom				
N/A				

B.3 Predvideni metodološki izzivi in problemi
Ukrepa M16. in M19. lahko zajemata vsebine vseh ostalih ukrepov in prednostnih nalog. Zaradi relativno majhnega obsega in razpršenosti teh plačil so njihovi vplivi na posamezne kvalifikacijske vrste in habitate relativno majhni in jih lahko smatramo kot ukrepe z dodano vrednostjo[136] v doseganju ugodnega statusa kvalifikacijskih vrst in habitatnih tipov. Izziv za vrednotenje predstavlja tudi majhen obseg izplačil in zaključenih operacij, kar pomeni, da so v obdobju vrednotenja učinki obeh ukrepov najverjetneje zelo majhni ali zanemarljivi.
B.4 Dodatna pojasnila in priloge k odgovoru na vprašanje za vrednotenje
N/A
C. Dodatni metodološki zaznamki
Vpliv ukrepa CLLD (Lokalni razvoj, ki ga vodi skupnost)/Leader (M19) na okolje (biotsko raznovrstnost, vode in tla) vrednotimo v okviru skupnega vprašanja za vrednotenje št. 17, in sicer z uporabo posebnega merila za vrednotenje »Dejavnosti/operacije so pozitivno prispevale k varstvu okolja in narave (H4)«, in sicer kazalnika »Delež podprtih dejavnosti /operacij LEADER, ki podpirajo biotsko raznovrstnost, boljše upravljanje vode in tal«. Vpliv ukrepa Sodelovanje (M16) na okolje vrednotimo v okviru skupnega vprašanja za vrednotenje št. 2 v okviru merila »Vzpostavljeno je dolgoročno sodelovanje med kmetijstvom, proizvodnjo hrane in gozdarstvom na eni strani in institucijami za raziskave, razvoj in inovacije, vključno s področjem okoljskega upravljanja in okoljske učinkovitosti«, in sicer kazalnikov »Delež in število vseh projektov sodelovanja na področju okoljskega upravljanja in okoljske učinkovitosti, vključno s predvidenimi rezultati«, »Delež projektov sodelovanja na področju okoljskega upravljanja in okoljske učinkovitosti, ki izkazujejo trajnost tudi po prenehanju podpore (T+5let)« in »Vsebina projektov sodelovanja na področju okoljskega upravljanja in okoljske učinkovitosti, vključno s predvidenimi rezultati«. Zaradi prekrivanja tematik vrednotenja bomo pri pripravi tega vprašanja za vrednotenje upoštevali tudi ugotovitve SVV 17 in 2.

PSVV 5/2: V kolikšni meri je izvajanje I. stebra skupne kmetijske politike vplivalo na stanje kvalifikacijskih vrst in habitatnih tipov in ali je prihajalo do medsebojnih vplivov z drugimi ukrepi pomembnimi za doseganje ugodnega stanja vrst in habitatnih tipov?

A. Končni odgovor na evalvacijsko vprašanje (vključno s kratkim opisom pristopa): *[Največ 17,500 znakov = cca. 5 strani]*

[136] ENRD (2018): REPORT SHOWING THE ADDED VALUE OF LEADER/CLLD THROUGH EVALUATION

A.1 Kratek opis pristopa oz. metodologije vrednotenja

Sheme iz naslova I. stebra zelene komponente, ki imajo vpliv na kvalifikacijske vrste in habitatne tipe so:

- Površine z ekološkim pomenom (PEP) - izpolnjevanje PEP je obvezno za KMG, ki imajo več kot 15 ha ornih zemljišč. Pri tem se te kmetijske prakse zlahka prekrivajo z ukrepi M10 iz KOPOP in M11 - shemo ekološkega kmetovanja (EK).
- Ohranjanje okoljsko občutljivega trajnega travinja (OOTT) - kmetijska praksa se nanaša vrste rabe s šifro 1300, 1320 ali 1222; na teh površinah se lahko izvajajo tudi operacije iz ukrepov M10 in M11) .

Za vrednotenje tega vprašanja je pomembno upoštevati tudi kakšna vrsta operacij (iz I stebra in II stebra) se izvaja na varstvenih območjih (Natura 2000 in naravnih vrednosti – varstvenih območjih).

Za vrednotenje tega vprašanja ne obstajajo specifični kazalniki vpliva, zato se v analizi naslanjamo na kazalnike rezultata za I steber in II steber (R.10_PI[137], R.12_PI, R.13_PI, R.14_PI, R.07_PII[138]).

Kvantitativne metode: Opisna statistika (opis podatkov o izvajanju ukrepov), s katero povzemamo različne opisne podatke in kazalnike rezultata (R.10_PI, R.12_PI, R.13_PI, R.14_PI, R.07_PII); prostorska analiza spremembe rabe na ravni GERK na zaščitenih področjih.

Kvalitativne metode: vrednotenje s kvalitativnimi metodami bo enako kot za prednostno področje 4A »Biotska raznovrstnost«.

A.2 Končni odgovor na vprašanje za vrednotenje ter izzivi vrednotenja

Vpliv izvajanja I. stebra na kvalifikacijske vrste in habitatne tipe analiziran smo analizirali na primeru številčnosti populacije kosca, saj za druge vrste in habitatne tipe ni bilo dovolj podatkov. Ugotavljamo, da na področjih z večjim deležem površin, na katerih se izvajajo operacije »zelene komponente«, ki podpirajo biološko raznovrstnost (OOTT in PEP), obstaja tudi večja in stabilnejša populacija kosca. Vzporedno z analizo teh podatkov smo analizirali tudi vpliv operacij II. stebra, kar je podrobneje predstavljeno v okviru SVV 8. Na podlagi analize skupnega vpliva operacij I. stebra in operacij II. stebra na populacijo kosca (spet na omejenem panelu podatkov) ugotavljamo, da delež teh operacij na določenih območjih pozitivno vpliva na populacijo kosca. Z analizo prostorskega prekrivanja površin OOTT in VTR po drugi strani ni bilo mogoče dokazati medsebojnega vpliva operacij, saj se te operacije prekrivajo na zelo omejenem območju. Vsi ti sklepi tako temeljijo na analizi zelo omejenega nabora podatkov (analiziranih je 5–8 območij SPA, na katerih se je izvajal monitoring kosca), zato ponujajo zgolj preliminarno oceno in ne dokončnih dokazov glede vpliva izvajanja zelene komponente znotraj I. stebra ter stanje kvalifikacijskih vrst in habitatnih tipov. Ne glede na podatkovne omejitve ugotavljamo, da zelena komponenta v okviru I. stebra predstavlja dobro osnovo za izvajanje ukrepov PRP.

[137] PI = kazalniki rezultata za 1. steber.
[138] PII = kazalniki rezultata za 2. steber.

Eden od pomembnejših ciljev nove SKP je izboljšanje okoljske učinkovitosti z obvezno »zeleno komponento« znotraj neposrednih plačil, ki podpira uporabo kmetijskih praks, ki ugodno vplivajo na podnebje in okolje.

Ukrepi zelene komponente so:

- Diverzifikacija kmetijskih rastlin, ki je predvsem namenjena preprečevanju monokultur in izboljšanju kakovosti tal.
- Površine z ekološkim pomenom, ki se uvajajo z namenom ohranitve in izboljšanja biotske raznovrstnosti. Nosilci KMG morajo zagotoviti 5 % delež površin z ekološkim pomenom na ornih zemljiščih, ki jih imajo v uporabi. V Sloveniji so iz nabora ukrepov, ki jih določa EU predpis, izbrani izvajanje prahe, površin s kmetijskimi rastlinami, ki vežejo dušik in površin pod naknadnimi posevki ali pod travno rušo. V letu 2018 je Slovenija na osnovi spremenjene Uredbe (EU) št. 1307/2013 kot dodaten ukrep PEP izbrala še praho za medonosne rastline. Na osnovi spremenjene Uredbe (EU) št. 639/2014 se v letu 2018 pri površinah z naknadnimi posevki upošteva tudi podsevek trav ali stročnic med glavno kmetijsko rastlino, med tem ko se pri površinah s kmetijskimi rastlinami, ki vežejo dušik, doda še mešanica kmetijskih rastlin, ki veže dušik in druge kmetijske rastline, pri čemer mora delež kmetijskih rastlin, ki vežejo dušik, znašati več kot 50 % vzniklih rastlin.
- Ohranjanje okoljsko občutljivega trajnega travinja je pomembno z vidika ohranjanja biotske raznovrstnosti, ohranjanja habitatov in sekvestracije ogljika.

Zavezanci za izvajanje kmetijskih praks »zelene komponente« so nosilci KMG, ki so upravičeni do plačila na podlagi sheme osnovnega plačila. Ti zavezanci morajo na vseh svojih upravičenih kmetijskih površinah izvajati tudi kmetijske prakse iz naslova zelene komponente, odvisno od obsega in vrste kmetijskih površin KMG. Iz izvajanja obveznosti kmetijskih praks iz naslova zelene komponente so izvzeta KMG, katerih kmetijsko gospodarstvo je v celoti vključeno v kontrolo ekološkega kmetovanja ali pa je v preusmeritvi v ekološko kmetovanje. V tem primeru se ekološko kmetovanje šteje kot izvajanje vseh obveznosti zelene komponente. Če je v ekološkem kmetovanju le del površin, je nosilec KMG izvzet le za ta del površin.

Analiza stanja ekološkega kmetijstva je izdelana na podlagi skupnih kazalnikov rezultatov/ciljev za I. steber (SI) in za II. steber (SII). Pomen ekološkega kmetovanja (R10 SI) - delež ekoloških površin v skupni površini kmetijskih zemljišč v uporabi (KZU) je razmeroma stabilen (2015 – 1,95 %, 2016 - 2,16 %, 2017 - 2,15 %, 2018 - 1,89 %), vendar je ob enem zabeležen rahel upad v letu 2018. Delež trajnega travinja znotraj vseh KZU (R12 SI) je nekoliko večji, a prav tako stabilen (2015 – 3,32 %, 2016 - 3,35 %, 2017 -3,50 %, 2018 - 3,58 %) in v rahlem porastu. Delež ekološko usmerjenih območij (EFA) na kmetijskih zemljiščih (R13 SI) je prav tako stabilen in kaže rahlo rast (2015 - 14,00 %, 2016 - 14,04 %, 2017 - 14,04 %, 2018 - 14,12 %). Delež površin, ki so vključene v zeleno komponento (R14 SI), kaže rahlo rast (2015 – 45,76 %, 2016 - 46,17 %, 2017 - 46,35 %, 2018 - 46,38 %) in v vseh opazovanih letih obsega skoraj polovico KZU. Delež kmetijskih zemljišč, ki v okviru PRP podpirajo biotsko raznovrstnost in / ali kmetijsko krajino (R7 SII) je prav tako relativno visok in kaže zmerno medletno rast (2016 - 38,53 %, 2017 - 44,22 %, 2018 - 44,75 %). Operacije, ki so vključene v ta kazalnik niso obvezne, kar pomeni, da so kmetje zelo motivirani in zainteresirani za ekološko kmetijstvo.

Program je treba nadgraditi na način, da bo spodbujal doseganje okoljskih ciljev predvsem preko intenzivnejšega vključevanja v II. steber (ukrepa M10 in M11). Rast površin s ciljnimi naravovarstvenimi operacijami, usmerjenimi v specifične habitate, je

namreč na nekaterih območjih sicer blizu ciljnih vrednosti, a ima po drugi strani na nekaterih ključnih predelih (npr. Ljubljansko barje) intenzifikacija kmetijstva negativen vpliv na vključevanje v ukrepe in operacije za ohranitev habitatov in biotske raznolikosti, zato bi bilo potrebno razmisliti o dodatnih ali alternativnih mehanizmih za spodbujanje vključevanja upravičencev.

Dodatni kazalniki so analizirani z namenom prikaza razširjenosti ukrepov in operacij, ki prispevajo k izboljšanju stanja biotske raznovrstnosti znotraj Natura 2000 območij. Deleži površin z neposrednimi plačili na območju NATURA 2000 so stabilni (2016 – 13,84 %, 2017 - 13,88 %, 2018 - 13,95 %), med tem ko število upravičencev operacij iz naslova zelene komponente na območju NATURA 2000 zlagoma narašča (2016 – 8.059, 2017 – 8.207, 2018 – 8.225). Delež površin z ekološkim pomenom (PEP) na območju Natura 2000 med leti kaže rahla nihanja (2016 – 18,98 %, 2017 – 19,01 %, 2018 – 18,17 %). Na podlagi vseh teh podatkov lahko sklenemo, da je na splošno vključenost površin, ki podpirajo biotsko raznolikost, na Natura 2000 območjih večja kot na celem teritoriju RS.

Eden od ciljev Nature 2000 je ohranjanje biotske raznolikosti. Natura 2000 območja so na površinah, kjer je ohranjena biotska raznolikost ali na področjih na katerih obstajajo elementi biotske raznovrstnosti, ki jih je vredno ohraniti. Na Natura 2000 območjih je skoraj petina PEP površin (18,98% v letu 2016, 19,01% v 2017 in 18,17% v 2018). Po drugi strani pa je v celotni populaciji upravičencev delež kmetij, ki izvajajo PEP, zelo majhen (3,29% v letu 2016, 3,34% v 2017 in 3,31% v 2018). V Natura 2000 območjih je delež površin z intenzivnim kmetijstvom sicer nekoliko manjši od deleža PEP (13,84% v letu 2016, 13,88% v 2017 in 13,95% v 2018), vendar razmerno značilen in rahlo raste. Situacija v območjih Natura 2000, vezana na ukrepe za ohranjanje biotske raznolikosti, je tako zelo podobna kot na ostalih območjih, ki so zgoraj opisana.

Za ohranjanje biotske raznovrstnosti imajo posebej pomembno vlogo travniki, predvsem ko gre za ohranjanje populacij ptic (glej SVV8). Delež OOTT na vseh travnikih v Sloveniji (glede na podatke RABA) v zadnjih treh letih rahlo narašča (6,82% v letu 2016, 6,98% v 2017 in 7,19% v 2018), med tem ko je delež OOTT znotraj vseh KZU je razmeroma majhen (3,35% v letu 2016, 3,50% v 2017 in 3,58% v 2018), a prav tako v zadnjih treh letih počasi narašča.

Vpliv ekološkega kmetijstva in operacij zelene komponente na populacije ptic smo analizirali na primeru kosca (*Crex crex*). Na SPA območjih (Ljubljansko barje, Cerkniško jezero, Dolina Reke, Planinsko polje, Breginjski Stol, Julijci (Planja), Julijci (ostalo), Nanoščica, Snežnik-Pivka, Dobrava-Jovsi, Krakovski gozd-Šentjernejsko polje), na katerih se populacija kosca spremlja, je znaša delež površin OOTT 37,00%, kar je znatno več od deleža travnikov v vseh Natura 2000 območjih v Sloveniji. Delež PEP površin na tem področju znaša 3,50% kar je bistveno manj od deleža PEP območij na vseh Natura 2000 območjih v Sloveniji.

Povprečno število koscev v letu 2018 na celotnem območju, na katerem se populacija spremlja (Ljubljansko barje, Cerkniško jezero, Dolina Reke, Planinsko polje, Breginjski Stol, Julijci (Planja), Nanoščica, Snežnik-Pivka, Dobrava-Jovsi,), znaša 1,7 koscev na 100 ha.

Analiza deleža OOTT na SPA-VTR območju kjer so ciljne VTR površine (KOPOP površine) manjše od 55% kaže pozitivno korelacijo s številom koscev na 100 ha VTR območja. Ta rezultat kaže, da ima zelena komponenta znotraj I. stebra najverjetneje

pozitiven vpliv na stanje kvalifikacijskih vrst. Po drugi strani pa ugotavljamo, je na območju Cerkniškega jezera, kjer je skoraj dosežena ciljana vrednost operacije VTR in kjer je delež zemljišč znotraj I. stebra majhen ter ni izvajanja OOTT, stanje populacije kosca najboljše. Analiza je pripravljena na podlagi podatkov z omejenega števila območij, kar pomeni, da le opozarja na verjetno povezanost (odvisnost) zelene komponente (predvsem OOTT) in številčnosti populacije kosca, ni pa mogoče te povezave zanesljivo dokazati. Konec koncev intenziviranje travniških površin prav tako vpliva na populacijo kosca, kakor je to opisano v SVV8 in v prilogi tega odgovora.

Zaključki, ki so podlaga za priporočila	Priporočila
Zaradi razmeroma majhnih deležev KZU, vključenih v OOTT in PEP (v primerjavi s KOPOP in EK), operacije I. stebra na izboljšanje stanja biotske raznovrstnosti vplivajo v relativno omejenem obsegu. To dokazuje dejstvo, da je v zadnjih treh letih delež zemljišč, povezan z I. stebrom, stagniral ali rahlo upadal, medtem ko so deleži zemljišč v okviru II. stebra rahlo naraščali.	1. Treba je razmisliti o dodatnih ali alternativnih mehanizmih za spodbujanje vključevanja upravičencev v operacije II. stebra (bodisi preko ozaveščanja in informiranja, bodisi preko višine plačil za operacije/zahteve, ki pozitivno prispevajo k ohranjanju biotske raznovrstnosti). Tovrstni ukrepi so lahko ciljno usmerjeni na KMG, ki se nahajajo na ključnih SPA območjih (npr. Ljubljansko barje).

B. Podroben opis pristopa oz. metodologije in rezultatov vrednotenja

B.1 Programirani ukrepi s primarnim prispevkom

V okviru I. stebra k doseganju ugodnega stanja vrst in habitatnih tipov vplivata kmetijski praksi:
- PEP: Površine z ekološkim pomenom
- OOTT: Ohranjanje okoljsko občutljivega trajnega travinja

Poleg tega pomembno vpliva tudi izpolnjevanje zahtev navzkrižne skladnosti (pri tem je pomemben tako delež kmetij in površin, na katerih se morajo uporabiti, kot tudi doslednost pri izvajanju teh zahtev – tj. ugotovljene kršitve).

V okviru II. stebra k doseganju ugodnega stanja vrst in habitatnih tipov vplivata zlasti ukrepa:
- M10: Kmetijsko-okoljska podnebna plačila
- M11: Ekološko kmetovanje

Evalvacijski kriteriji (hipoteze)	Kazalniki	Viri podatkov / metode zbiranja podatkov	Metoda za analizo oz. izračun kazalnikov	Rezultati
	Skupni kazalniki rezultatov/ciljev (R/T)			
Prihaja do medsebojnih vplivov ukrepov I. stebra z drugimi ukrepi pomembnimi za doseganje ugodnega stanja vrst in habitatnih tipov	R10_PI, Pomen ekološkega kmetovanja - delež ekoloških površin v skupni površini kmetijskih zemljišč v uporabi (KZU)	ARSKTRP - baza upravičencev	Opisna statistika	2015 – 11.726,23 1,95 % 2016 - 12.981,70 2,16 % 2017 - 12.921,46 2,15 % 2018 - 11.364,86

			1,89 %
R12_PI, Delež trajnega travinja v celotnih KZU	ARSKTRP - baza upravičencev	Opisna statistika	2015 – 19.974,19 3,32 % 2016 - 20.203,40 3,35 % 2017 -21.099,07 3,50 % 2018 -21.581,73 3,58 %
R13_PI, Delež ekološko usmerjenega območja (EFA) na kmetijskih zemljiščih	ARSKTRP - baza upravičencev	Opisna statistika	2015 - 14,00 % 2016 - 14,04 % 2017 - 14,04 % 2018 - 14,12 %
R14_PI, Delež površin, ki so vključene v zeleno prakso	ARSKTRP - baza upravičencev	Opisna statistika	2015 – 45,76 % 2016 - 46,17 % 2017 - 46,35 % 2018 - 46,38 %
R07_PII, odstotek kmetijskih zemljišč v okviru PRP ukrepov po pogodbah o upravljanju, ki podpirajo biotsko raznovrstnost in / ali krajino	ARSKTRP - baza upravičencev	Opisna statistika	2016: 38,53 % 2017: 44,22 % 2018: 44,75 %
Dodatni kvantitativni kazalniki			
Delež površine z neposrednimi plačili na območju NATURA 2000	ARSKTRP - baza upravičencev	Opisna statistika	2016 – 13,84 % 2017 - 13,88 % 2018 - 13,95 %
Število upravičencev operacije z naslova zelene komponente na območju NATURA 2000	ARSKTRP - baza upravičencev	Opisna statistika	2016 – 8.059 2017 – 8.207 2018 – 8.225
Površina zemljišča na katerih se upoštevajo operacije s naslova zelene komponente na območju Natura 2000)	ARSKTRP - baza upravičencev	Opisna statistika	2016 – 22.254,37 2017 – 22.797,36 2018 – 22.783,31
Delež OOTT glede na vse travnike	ARSKTRP - baza upravičencev, CLC, raba zemljišč	Opisna statistika	2016 – 6,82 % 2017 – 6,98 % 2018 – 7,19 %
Delež kmetij, za katere veljajo	ARSKTRP - baza	Opisna statistika	2016 – 3,86 %

zahteve PEP	upravičencev		2017 – 3,84 % 2018 – 4,10 %
Delež površin z ekološkim pomenom (PEP) na območju Natura 2000	ARSKTRP - baza upravičencev	Opisna statistika	2016 – 18,98 % 2017 – 19,01 % 2018 – 18,17 %
Odnos med številčnostjo kosca (*Crex crex)* z deležem OOTT na območju SPA (VTR območja)	Grobi podatki Monitoringa izbranih kvalifikacijskih vrst ptic na območjih Natura 2000 za leto 2018	Regresijska analiza	1,66 kosec na 100 ha SPA območij 4,48 kosci na 100 ha OOTT območij v SPA-VTR del Delež OOTT v SPA -VTR delu: 37,00 %
Odnos med številčnostjo kosca (*Crex crex*) z deležem PEP na območju SPA (VTR območja)	Grobi podatki Monitoringa izbranih kvalifikacijskih vrst ptic na območjih Natura 2000 za leto 2018	Regresijska analiza	8,21 koscev na 100 ha PEP območjih v SPA-VTR del Delež PEP v SPA - VTR del: 3,50 %
Površina kmetijskih zemljišč, na katerih se izvajajo operacije z neposrednim okoljskim učinkom in posrednim učinkom na biotsko raznovrstnost[139] (bruto površine)	ARSKTRP - baza upravičencev	Opisna statistika	2016 – 159.336,76 2017 – 161.761,95 2018 – 163.768,88
Delež KZU v I. stebru, od tega OOTT in PEP	ARSKTRP - baza upravičencev	Opisna statistika	2016 – 7,14 % 2017 – 7,18 % 2018 – 6,90 %
Delež KZU v II. Stebru, od	ARSKTRP - baza	Opisna statistika	2016 – 17,65 %

[139] Zemljišča, na katerih se izvajajo operacije z neposrednim okoljskim učinkom in posrednim učinkom na biotsko raznovrstnost (TRZ_II_NIZI, POZ_KOL, POZ_NEP, POZ_ZEL, POZ_FFSV, SAD_EKGN, SAD_KONF, SAD_MEHZ, VIN_EKGN, VIN_MEHZ, VIN_INSK, VIN_MEDV, VOD_ZEL, VOD_FFSV, VOD_NEP)

	tega v M10 in M11	upravičencev		2017 – 17,81 % 2018 – 17,91 %
	Ugotovljene kršitve pri izvajanju zahtev navzkrižne skladnosti (kot delež izplačil in delež upravičencev)	ARSKTRP - baza upravičencev	Opisna statistika	delež izplačil 2015 - 0,09 % 2016 - 0,15 % 2017 - 0,18 % 2018 - 0,16 % delež upravičencev 2015 - 1,57 % 2016 - 2,84 % 2017 - 3,26 % 2018 - 3,20 %
	Ugotovljene kršitve pri izvajanju zahtev navzkrižne skladnosti (kot delež izplačil in delež upravičencev)	ARSKTRP - baza upravičencev	Opisna statistika	delež izplačil 2015 - 0,09 % 2016 - 0,15 % 2017 - 0,18 % 2018 - 0,16 % delež upravičencev 2015 - 1,57 % 2016 - 2,84 % 2017 - 3,26 % 2018 - 3,20 %
	Ugotovljene kršitve pri izvajanju zahtev navzkrižne skladnosti (kot delež izplačil in delež upravičencev)	ARSKTRP - baza upravičencev	Opisna statistika	delež izplačil 2015 - 0,09 % 2016 - 0,15 % 2017 - 0,18 % 2018 - 0,16 % delež upravičencev 2015 - 1,57 % 2016 - 2,84 % 2017 - 3,26 % 2018 - 3,20 %
B.3 Predvideni metodološki izzivi in problemi				
N/A				

B.4 Dodatna pojasnila in priloge k odgovoru na vprašanje za vrednotenje

Vpliv načina obdelave zemljišč na populacije ptic smo analizirali na primeru kosca (*Crex crex*). Na območju VTR-SPA, na primeru katerega smo analizirali populacijo kosca, smo ugotovili, da je delež površin OOTT 37%, kar je precej več, kot znaša delež travnikov na vseh območjih Natura 2000 v Sloveniji. Delež površin PEP na območju VTR-SPA znaša 3,5%, kar je izrazito manj, kot znaša delež območij PEP znotraj vseh območij Natura 2000 v Sloveniji. Zaradi tako nizkega deleža PEP površin na VTR območju, vpliva PEP nismo nadalje analizirali.

Povprečno število koscev na celotnem območju, na katerem je spremljana populacija (DOPPS 2018), je 1,7 osebkov na 100 ha (leto 2018).

Izdelali smo tudi analizo številčnosti kosca glede na posamezna območja za operacije VTR znotraj območja SPA. Iz večine analiz smo izvzeli podatke iz lokacije Breginjski Stol, saj se tam operacija VTR ni izvajala.

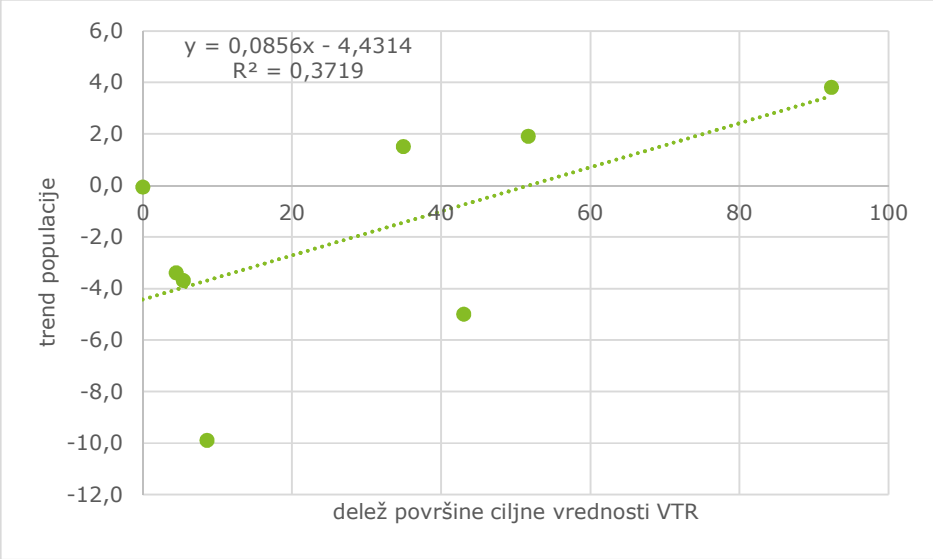
Območje SPA	Število koscev v letu 2018	Površina (ha)	OOTT (ha)	Delež OOTT	Število koscev na 100 ha območja VTR	Število koscev na 100 ha OOTT	Trend populacije kosca	Ciljne površine KOPOP (ha) glede na PUN (Priloga 6.3)	Odstotek ciljne vrednosti	Odstotek intenzivnega kmetijstva znotraj skupne površine območja SPA (%)
Ljubljansko barje	46	5720,70	2810,93	49,14	0,80	1,6	-5,0	824	43,02	28,3
Cerkniško jezero	113	2452,80	0,00	0,00	4,61		3,8	806	**92,33**	2,22
Dolina Reke	6	1865,76	778,59	41,73	0,32	0,8	-9,9	330	8,63	3,83
Planinsko polje	23	1046,11	802,27	76,69	2,20	2,9	1,5	182	34,95	1,17
Breginjski Stol**	33	1600,90	0,00	0,00	2,06		-0,1	54	0	0
Nanoščica	26	1240,14	748,70	60,37	2,10	3,5	1,9	227	51,67	4,64
Snežnik-Pivka	8	1990,34	892,63	44,85	0,40	0,9	-3,4	368	4,49	0,13
Dobrava-Jovsi	15	387,48	0,00	0,00	3,87		-3,7	283	5,45	16,03

** Breginjski Stol – operacija VTR se ni izvajala.

Trend populacije kosca upada na skoraj vseh območjih, na katerih je izvajanje operacije VTR znotraj ukrepa KOPOP šibko. Zgolj na Ljubljanskem barju je delež vključenih površin višji od 33%, a je trend kljub temu negativen. To bi sicer lahko bilo povezano z drugimi dejavniki na tem območju VTR: neposredna bližina Ljubljane in veliko število sprehajalcev in rekreativcev, invazivne

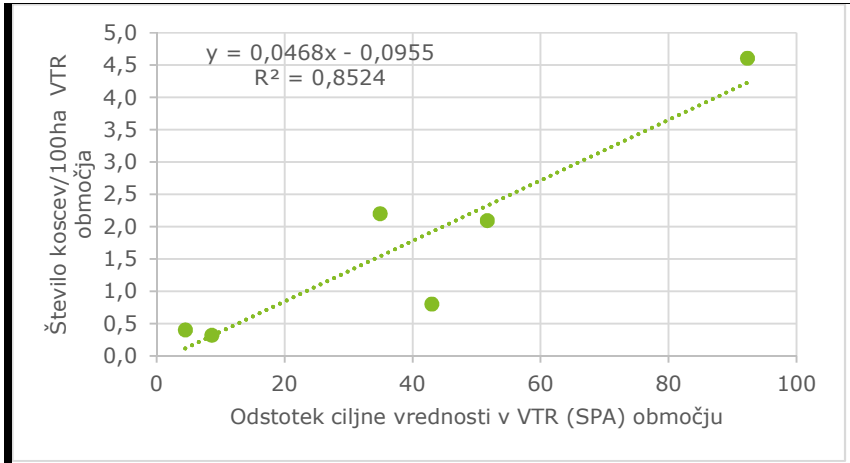
tujerodne vrste, pojav novih plenilcev (šakal), pogostejši ekstremni vremenski pojavi, podnebne spremembe in drugo. Ena od razlag bi lahko bila, da je na celotnem območju Ljubljanskega barja ciljna površina KOPOP premajhna, ali pa, da so površine (krpe) primernega habitata premajhne. Poleg tega je maksimalna vključenost v operacije pomembna tudi zaradi dejstva, da so v operacije VTR znotraj ukrepa KOPOP lahko vpisane tudi površine, ki še zdaleč niso primeren habitat za kosca (npr. površine, zaraščene z zlato rozgo). Trenuten sistem obdelave vlog namreč pred vsakim vpisom operacije ne predvideva posebne kontrole, ki predhodno na terenu preverila, ali je habitat vsaj pogojno ustrezen za kosca (enako velja tudi za vse ostale ukrepe KOPOP)..

Graf PSVV5/2-1: Povezanost doseganja ciljne vrednosti VTR in populacije kosca na vseh lokacijah

Na VTR območjih, kjer se izvaja OOTT, ugotavljamo uspešnost operacije VTR ukrepa KOPOP. Na teh območjih sta vključenost v operacijo VTR ter število koscev na območje 100 ha močno pozitivno korelirana, kar dokazuje, da operacija VTR pripomore k ohranjanju številčnosti koscev.

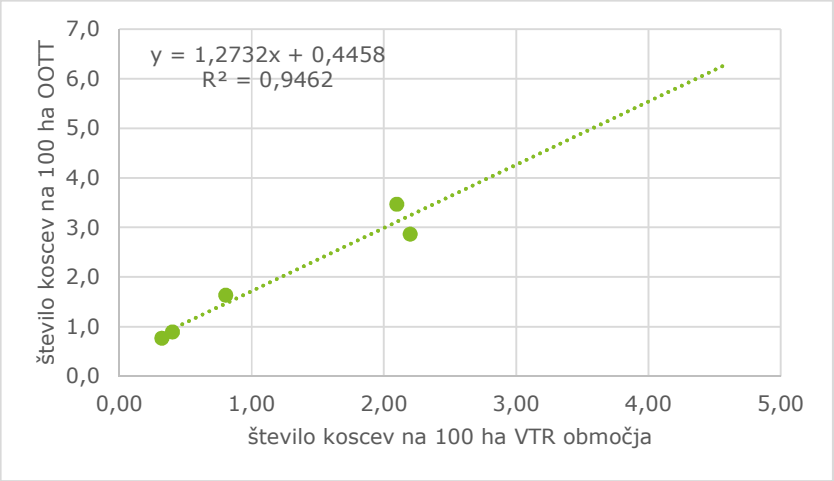
Graf PSVV5/2-2: Povezanost doseganja ciljne vrednosti VTR in številčnosti populacije kosca na SPA območjih

*V to analizo ni vključeno območje Breginjski Stol, ker se na njem ni izvajala operacija VTR.

Analiza odnosa med številom koscev na posameznem VTR območju (na 100 ha) v razmerju do deleža OOTT na območju VTR (število samic koscev na 100 ha OOTT) prav tako kaže na pozitivno korelacijo (v analizo niso vključena 3 območja, na katerih ni bilo izvajanja OOTT). Rezultat kaže na to, da lahko OOTT pozitivno vpliva na številčnost koscev na tem območju.

Graf PSVV5/2-3: Povezanost števila koscev znotraj VTR območij glede na vključenost v OOTT

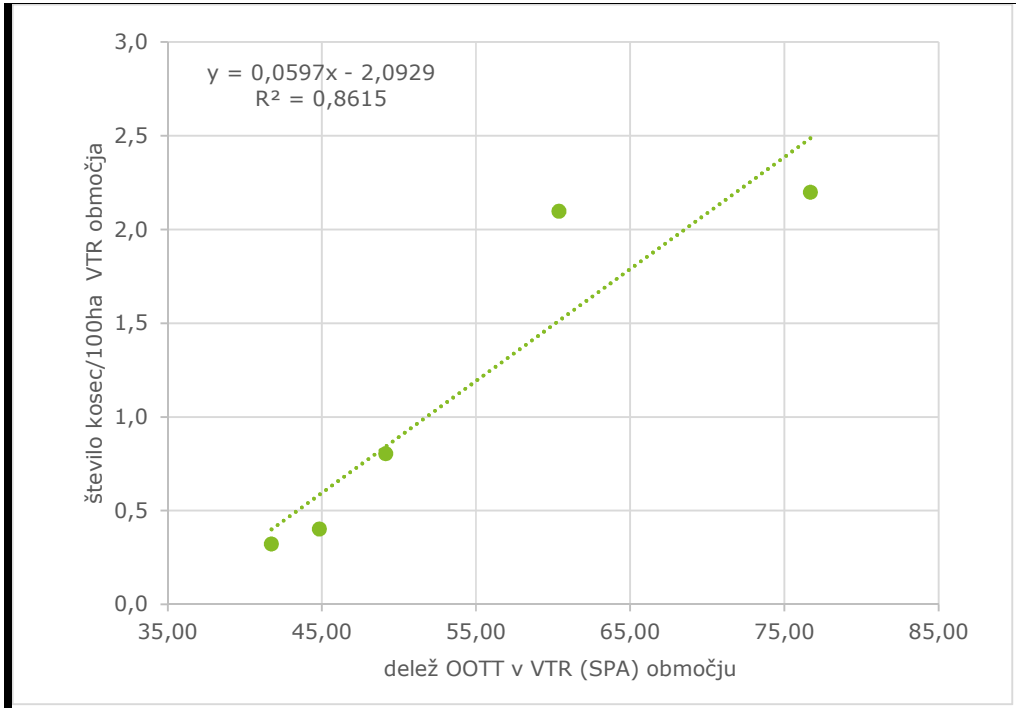
*V to analizo niso vključena območja Breginjski Stol, Cerkniško jezero in Dobrava-Jovsi ker na teh območjih ni OOTT.

Na SPA območjih, na katerih je ciljna površina VTR manjša od 55 % (Ljubljansko barje, Dolina Reke, Planinsko polje, Julijci (Planja), Nanoščica, Snežnik-Pivka, Dobrava-Jovsi), delež OOTT kaže pozitivno korelacijo s številom koscev na 100 ha. Ta rezultat nakazuje verjetne pozitivne vplive I. stebra na stanje populacije kosca. Po drugi strani pa ugotavljamo, je na območju Cerkniškega jezera, kjer je skoraj dosežena ciljana vrednost operacije VTR in kjer je delež zemljišč znotraj I. stebra majhen ter ni izvajanja OOTT, stanje populacije kosca najboljše.

Na istih območjih (Ljubljansko barje, Dolina Reke, Planinsko polje, Julijci (Planja), Nanoščica, Snežnik-Pivka) je kljub temu razvidna pozitivna povezava med številčnostjo koscev in vključevanjem v operacije VTR (delež ciljne vrednosti operacije VTR na območju v primerjavi s številom koscev na 100 ha VTR območja). Na tej podlagi lahko sklepamo, da pozitivni vplivi operacije OOTT kot »predpripravo« na KOPOP-a ter da njihovo skupno delovanje na istem področju ne kaže negativnega vpliva na populacijo kosca.

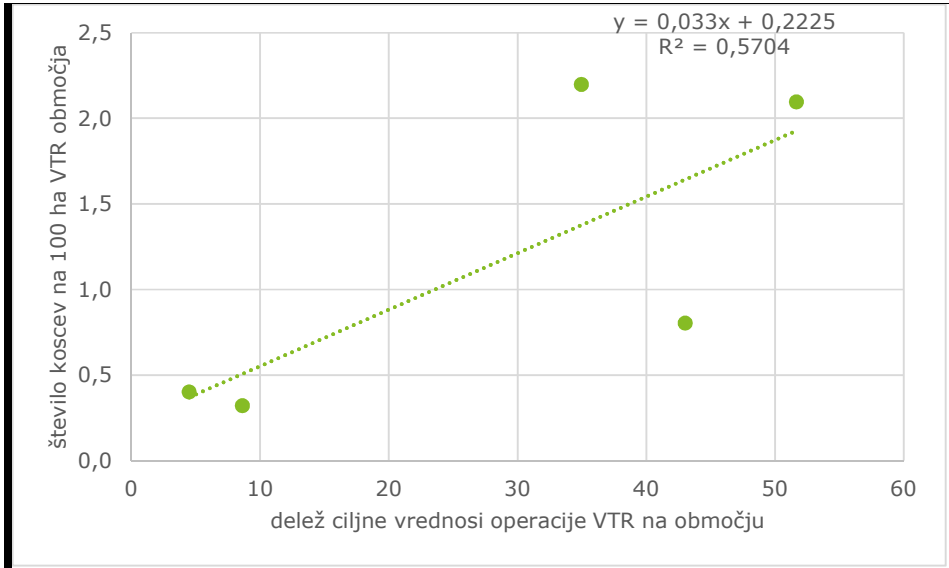
Poudariti je potrebno, da iz navedenih analiz nikakor ne moremo sklepati, da je že dosežena zadostna raven izvajanja teh operacij oz. shem. Sklepi temeljijo na zelo omejenem naboru podatkov (5 – 8), zato ponujajo zgolj preliminarno oceno in ne dokončnih dokazov glede vpliva izvajanja ukrepov I. stebra ter stanjem kvalifikacijskih vrst in habitatnih tipov.

Graf PSVV5/2-4: Povezanost deleža OOTT znotraj VTR (SPA) območij in populacije kosca

*V to analizo niso vključena območja Breginjski Stol, Cerkniško jezero in Dobrava-Jovsi ker na teh območjih ni OOT.

Graf PSVV5/2-5: Povezanost doseganja ciljne vrednosti operacije VTR in populacije kosca

*V to analizo niso vključena območja Breginjski Stol, Cerkniško jezero in Dobrava-Jovsi ker na teh območjih ni OOT.

C. Dodatni metodološki zaznamki

N/A

PSVV 6/2: V kolikšni meri je PRP 2014–2020 dosegel okoljske cilje, opredeljene v Okoljskem poročilu za Program razvoja podeželja Republike Slovenije za obdobje 2014–2020?

A. Končni odgovor na evalvacijsko vprašanje (vključno s kratkim opisom pristopa): *[Največ 17,500 znakov = cca. 5 strani]*

A.1 Kratek opis pristopa oz. metodologije vrednotenja

Doseganje okoljski ciljev se vrednoti na podlagi kazalcev za spremljanje okoljskih ciljev PRP 2014–2020, opredeljenih v poglavju spremljanje stanja Okoljskega poročila za Program razvoja podeželja Republike Slovenije za obdobje 2014–2020. Prispevek PRP k temam Okoljskega poročila ki so vključene in izračunane v okviru drugih evalvacijskih vprašanj, z izjemo vpliva na kulturno dediščino:

1. Biotska raznovrstnost: SVV 8, 26 in 28;
2. Tla: SVV 10, 26 in 28;
3. Vode: SVV 9,11, 26 in 28;
4. Podnebni dejavniki: SVV: 14 in 15;
5. Kulturna dediščina: ni obravnavana v okviru drugih SVV;
6. Prebivalstvo in zdravje ljudi: SVV 6 in nacionalne statistike.

Teme bomo obravnavali s pomočjo kazalnikov, ki jih predvideva že Okoljsko poročilo, pri čemer bomo praviloma uporabili nadomestne (skupne) kazalnike vplivov, rezultatov in učinkov, ki jih predvidevajo smernice za vrednotenje, ki pa merijo enakovrstne učinke in vplive.

V okviru ostalih vprašanj za vrednotenje ni obravnavano le področje **kulturne dediščine.** Za vrednotenje vplivov PRP (pozitivnih in negativnih) na ohranjanje kulturne dediščine bomo uporabili naslednje metode:

- **Kvantitativne metode: izračun vrednosti deležev, prostorska analiza** (delež števila podprtih dejavnosti/operacij, v okviru katerih so možni posegi v objekte kulturne dediščine, delež obsega naložb, v okviru katerih so možni posegi v objekte kulturne dediščine in delež kmetijskih površin, vključenih v ukrepe M10, M11 in M13)
- **Kvalitativne metode: analiza izvajanja, teorija sprememb** (v okviru analize izvajanja bomo pregledali vse dejavnosti/operacije znotraj ukrepov/podukrepov M04.1, M04.2, M06.4, M08.4, M10, M11, M13 in M19, ki prispevajo k ohranjanju kulturne dediščine (»Ali podprti projekt predstavlja poseg v kulturno dediščino?«) oz. ohranjanju kulturne krajine, ter za le-te izdelali deskriptivni pregled vrst naložb in vpliva na ohranjanje kulturne dediščine.

Pri pripravi odgovora na vprašanje bomo upoštevali naslednje ugotovitve Okoljskega poročila:

- Potencialni vpliv na enote kulturne dediščine je v veliki meri odvisen od umeščanja ureditev (posegov) v prostor in načina izvajanja ureditev. Glede na to, da PRP ni prostorsko določen (ni natančno vnaprej določena lokacija izvajanja posameznih ukrepov ali aktivnosti iz naslova programa) lahko potencialne vplive opredelimo na t.i. strateški ravni. V primeru, da se PRP ne bo izvajal na mestu ali v bližini kulturne dediščine ni pričakovati neposrednih negativnih vplivov. Vplivi, ki lahko nastanejo zaradi izvajanja programa so lahko pozitivni ali negativni. Pozitivne vplive lahko opredelimo za tiste ukrepe, v okviru katerih

se bodo izvajale aktivnosti, ki bodo prispevale k ohranitvi pomembnih vrednot in lastnosti objektov in območij kulturne dediščine ter njihovi aktivni vključitvi v okviru drugih sektorjev in dejavnosti.

- PRP neposredno ne opredeljuje posegov, ki bi zmanjšali oziroma ogrožali dostopnost, razvojni potencial in lastnosti objektov ter območij kulturne dediščine. V programu je mogoče razbrati pomen ohranjanja kulturne dediščine, toda PRP dopušča in predvideva tudi investicije v obliki posegov v prostor. Izvajanje posegov v prostoru pa lahko potencialno predstavlja tudi nevarnost za ogrožanje lastnosti in stanja kulturne dediščine, v primeru da bi se ti zvedli v nasprotju z varstvenimi zahtevami.
- Negativne vplive lahko opredelimo v primerih, ko se izvedba aktivnosti posameznih ukrepov, ki jih opredeljuje PRP, nanašajo na izvedbo investicij, ureditev ali posegov na območjih kulturne dediščine ali v njihovi bližini. V primeru neustreznega načrtovanja in izvedbe lahko pride do neustrezno negativnih vplivov na lastnosti enot kulturne dediščine, vendar je take vplive možno preprečiti v postopkih pridobitve gradbenega dovoljenja. Potencialni negativni vpliv obstaja, če se zaradi izvajanja aktivnosti z namenom posodobitve stanja, ki lahko zaradi narave posega (npr. nov objekt in infrastruktura) ali načina izvajanja (dodatna dejavnost) vpliva na vidne kakovosti in pomembne naravne strukturne prvine kulturne krajine. Negativni vpliv je možen, če so ukrepi neustrezno izvedeni. To velja zlasti za spremembe zemljiške strukture, izvedbo hidromelioracij, gradnjo infrastrukture in objektov, kadar se ti izvajajo v območjih varstva kulturne dediščine. Neustrezno izvajanje lahko povzroča ogroženost lastnosti ter zmanjša prezentiranost kulturne dediščine ter vplivajo na njeno dostopnost.

V okviru **teorije sprememb** bomo tako z uporabo deskriptivne analize izbranih operacij ovrednotiti srednje- in dolgoročni vpliv naložb na ohranjanje kulturne dediščine in kulturne krajine.

A.2 Končni odgovor na vprašanje za vrednotenje ter izzivi vrednotenja

Eden najpomembnejših ciljev PRP je ozaveščanje vseh deležnikov PRP o potrebi po ohranjanju okolja in narave, kar je najbolj izraženo v okviru programa LEADER. Temu potrjujejo tudi odgovori na druga vprašanja za vrednotenje. Čeprav je veliko število upravičencev v anketi odgovorilo, da jim zahteve vezane na Natura 2000 območja in vrste povzročajo težave v kmetovanju, se kljub temu zavedajo pomena in namena okoljevarstvenih ukrepov. Eden od najpomembnejših delov PRP, ki je znatno prispeval k pozitivnim rezultatom, so aktivnosti v okviru ukrepov M16 in M19.

Glede doseganja okoljskih ciljev, opredeljenih v Okoljskem poročilu za Program razvoja podeželja Republike Slovenije za obdobje 2014–2020, je mogoče sklepati, da so zastavljeni cilji v določeni meri doseženi (cilji 2, 3 in 8). Obstajajo področja, na katerih je možno do konca programskega obdobja z izboljšavami doseči zastavljene cilje (cilja 7 in 9), pri določenih operacijah pa obstaja tudi tveganje, da cilji ne bodo doseženi (cilji 1, 4 in 5). Za vse navedene izzive so v okviru poročila o vrednotenju predlagani ukrepi za izboljšanje oziroma za doseganje ciljev.

Z Okoljskim poročilom opredeljeni kazalniki za spremljanje in vrednotenje so obravnavani v okviru posameznih vprašanj. Pri tem je treba poudariti, da med predlaganimi kazalniki obstajajo tudi taki, ki jih ni mogoče izračunati, saj se za njih ne zbirajo

podatki (npr.: število kvalifikacijskih vrst in habitatnih tipov, značilnih za gozdne ekosisteme, v ugodnem stanju – za del kvalifikacijskih vrst in habitatnih tipov ni določeno ugodno stanje ali ni ocenjeno na vseh področjih). Prav tako so v Okoljskem poročilu predlagani kazalniki, ki imajo premalo natančno določene mejne vrednosti, zato se v procesu vrednotenja ne morejo kvalitetno uporabiti.

Pregled rezultatov po ciljih

Ohranjeni, izboljšani in obnovljeni ekosistemi kmetijske krajine – obravnavano v okviru skupnih vprašanj za vrednotenje št. 8, 26 in 28
Vključenost kmetijskih zemljišč v ukrepe s potencialno pozitivnim vplivom na obnovo, ohranjanje in izboljšanje biotske raznovrstnosti je zadovoljiva, če jo obravnavamo z vidika povečanja skupnih vključenih v ukrepe, ki podpirajo biotsko raznovrstnost in/ali krajino površin (glede na leto 2016). Vključenost površin v izbrane zahteve za ohranjanje habitatov (na območju določenem za ohranjanje habitatov)glede na leto 2016 narašča, vendar je še vedno za veliko operacij daleč od ciljnih vrednosti vključenosti v ukrep (glede na cilje Vlade RS v PUN). To je problematično zlasti zato, ker so prav te operacije tiste, pri katerih lahko pričakujemo največji učinek na stanje biotske raznovrstnosti na kmetijskih zemljiščih.

Ohranjeni gozdni ekosistemi – obravnavano v okviru skupnih vprašanj za vrednotenje št. 8, 26 in 28 in programsko specifičnem vprašanju za vrednotenje št. 3
Programirani ukrepi so zelo koristni za lastnike gozdov in ob enem dobro sprejeti. Analize kažejo, da je bil interes za predpisane ukrepe velik, vseeno pa realizacija ni dosegla želene ravni, zato obstaja veliko prostora za izboljšanje izvajanja ukrepov. Na podlagi opravljenih analiz pa ni mogoče z gotovostjo sklepati, ali imajo dela, izvedena s predpisanimi ukrepi, pozitiven ali negativen vpliv na biotsko raznovrstnost, saj za stanje gozdnih habitatov in vrst ne obstajajo relevantni podatki o monitoringih, poleg tega pa ni podatkov o načinu izvedenih del s podporo PRP. Poleg tega je prostorska analiza ukrepov na področju gozdarstva z vidika vpliva na gozdne habitatne tipe in kvalifikacijske vrste nesmiselna, saj je le v primeru odprave škode v gozdovih izvajanje operacij lahko obravnavati z uporabo podatkov o površinah, sama razširjenost izvajanja PRP v slovenskih gozdovih pa relativno majhna.

Ohranjanje pridelovalnega potenciala zemljišč za kmetijsko rabo – obravnavano v okviru skupnih vprašanj za vrednotenje št. 10, 26 in 28
Osnovni parametri, ki vplivajo na zmanjšanje erozije tal na obdelovalnih zemljiščih in povečanje vsebnosti organskih snovi v tleh in s tem izboljšanje upravljanja zemljišč in tal, imajo ugodne trende, ki izhajajo iz izvajanja PRP. Lahko torej ugotovimo, da ukrepi PRP prispevajo k zmanjšanju erozije tal zaradi vode in izboljšanju upravljanja zemljišč, vendar trdnih dokazov ni mogoče izračunati in interpretirati zaradi pomanjkanja podatkov na makro in mikro ravni za izračun kazalnikov vpliva in stanja. Ostali analizirani kažejo izboljšanje, pri čemer je večje število kazalnikov že doseglo ciljne vrednosti, določene za celotno obdobje. Tisti, ki še niso dosegle ciljnih vrednosti, pa so na ravni, ki kaže, da bodo te vrednosti v prihodnje dosežene.

Dobro kemijsko stanje površinskih in podzemnih voda – obravnavano v okviru skupnih vprašanj za vrednotenje št. 9, 26 in 28;

Dobro ekološko stanje površinskih voda – obravnavano v okviru skupnih vprašanj a za vrednotenje št. 9, 26 in 28;
Dobro količinsko stanje površinskih in podzemnih voda – obravnavano v okviru skupnih vprašanj za vrednotenje št. 9,11, 26 in 28;
Razširjenost ukrepov (merjena kot delež podprtih zemljišč), ki prispevajo k boljšemu upravljanju voda, je zadovoljiva in med leti nekoliko narašča. Podatki kažejo na povečanje vnosa dušika in fosfora, pa tudi na povečanje vrednosti posameznih parametrov kakovosti podzemnih in površinskih voda, kar ima posledično lahko negativen vpliv na biološko raznovrstnost. Ukrepi (zlasti KOPOP) namreč niso ozko ciljno usmerjeni (npr. v primeru VTPV na GERK ob nabrežjih rek ali obalah jezer), zato lahko pomembne spremembe pričakujemo le na račun maksimalne vključenosti v ukrepe (tj. razširjenostjo površinskih ukrepov, ki prispevajo k boljšemu upravljanju voda ter ravnanju z gnojili in pesticidi). Pomembno je poudariti, da na stanje vode vplivajo tudi številni drugi dejavniki (kanalizacija, industrijski objekti itd.), zato brez podrobnih raziskav o tem, kateri dejavniki vplivajo na stanje vode, ni mogoče oblikovati nedvoumnih sklepov.

Podnebni dejavniki - obravnavano v okviru skupnih vprašanj za vrednotenje št. 14 in 15
PRP je znatno prispeval k zmanjšanju izpustov didušikovega oksida in amonijaka, ni pa oblikoval ustreznih operacij/zahtev za zmanjševanja izpustov metana iz prebavil rejnih živali. Tudi za gradnjo majhnih in mikro bioplinskih naprav, s katerimi bi lahko zmanjšali izpuste metana iz skladišč za živinska gnojila, kljub možnostim financiranja, ni bilo interesa. Od številnih aktivnosti za zmanjšanje izpustov didušikovega oksida in amonijaka s kmetijskih zemljišč izpostavljamo gnojenje z gnojevko v pasovih in vbrizgavanje gnojevke v tla na njivah in travnikih, ki sta v Sloveniji novost. Na njivah se je nova tehnika hitro razširila, na travnikih pa smo jo zaradi pogojevanja z drugimi zahtevami KOPOP izvajali v zelo omejenem obsegu. Posledično bi bilo smotrno pogojevanje izvajanja sicer zelo učinkovitih zahtev TRZ_I_NIZI TRZ_II_NIZI odpraviti.

Gozdovi in kmetijska zemljišča so ponor ogljikovega dioksida (v letu 2017 gozdovi -1.156 kt, travinje -345 kt in njive -152 kt). PRP je prispeval k povečanju zalog ogljika v gozdovih s sofinanciranjem odprave škode in obnove gozda po naravnih nesrečah. Za nakup sadik so bile odobrene vloge za 707 ha. Na kmetijskih zemljiščih so se izvajale številne aktivnosti za povečanje zalog ogljika v tleh. Na 44,3% njiv in trajnih nasadov se je izvajala vsaj ena izmed operacij/zahtev, ki prispevajo k sekvestraciji in shranjevanju ogljika v tleh (POZ_KOL, POZ_POD, VOD_POD, POZ_NEP, VOD_NEP, POZ_ZEL, VOD_ZEL, HML_POKT, POZ_KONZ, SAD_POKT, VIN_POKT, VIN_MEDV, EK na njivah). Gre za prakse, ki naj bi glede na referenčno prakso (tj. zgolj zaoravanje žetvenih ostankov), povečale vnos ogljika v tla za 11 % . Posebej velja omeniti spodbujanje konzervirajoče obdelave tal (POZ_KONZ), ki se je leta 2018 izvajala na 14,2 % vseh njiv. Glede na obsežno gnojenje z živinskimi gnojili (bilančni računi za obdobje 2013–2017 kažejo, da z živinskimi gnojili povprečno vnesemo 48,5 kg N na ha letno, kar ustreza približno 12 t hlevskega gnoja) menimo, da so ukrepi PRP za povečanje in ohranjanje zalog ogljika v tleh ustrezni in zadostni.

Izboljšano fizično in mentalno zdravje - obravnavano v okviru skupnega vprašanja za vrednotenje št. 4, ostali kazalniki so na voljo v okviru državne statistike
Izboljšana dostopnost proizvodov in storitev (lokalno proizvedena kakovostna hrana, infrastruktura, proizvodi, storitve. - obravnavano v okviru skupnega vprašanja za vrednotenje št. 6.
Na splošno lahko povzamemo, da so sheme kakovosti v okviru PRP postavil dobre temelje za promocijo kakovostne hrane, kar

velja v naslednjem programskem obdobju še nadgraditi. Večja pomanjkljivost, ki se je kaže po začetku vzpostavitve številnih shem, je v nedodelani urejenosti sistema financiranja. Vsekakor je potrebno razmisliti o ponovni vzpostaviti podukrep za promocijo, pri čemer pa predhodno opredeliti številne težave, ki so se nepričakovano pojavile ob kolektivnem certificiranju in odvajanju zneska za promocijo.

V bodoče je potrebno vzpostavljanje novih shem kritično presojati na interdisciplinarni ravni, s čimer se lahko pravočasno opozori na morebitne nevarnosti, saj bi lahko v naslednjih letih prihajalo do prenasičenosti shem, premočnemu medsebojnemu konkuriranju, posledično pa so mogoči negativni učinki v celotni verigi.

Smiselno bi bilo razmisliti o vzpostavitvi/povečanju sodelovanja z institucijami iz nekmetijskih področij (Ministrstvo za zdravje, Ministrstvo za šolstvo, KGZS itd.) in usklajevanju pri pripravi shem za promocijo, povečanje prodaje/porabe v javnih institucijah itd. Zaželeno je tudi izvajanje okrepljenih aktivnosti na podukrepu M16.4, pri čemer je potrebna poglobljena analiza ugotavljanja vzrokov za izkazan šibek interes ter vzrokov za težave pri zadoščanju razpisnim pogojem.

Ohranjene lastnosti objektov in območij kulturne dediščine
Na podlagi analize vlog ugotavljamo, da je od skupno odobrenih sredstev za ukrepe M04.1, M04.2, M06.4 in M19 6,13% operacij takšnih, v okviru katerih so možni posegi v objekte kulturne dediščine, te operacije pa predstavljajo 4,49 % odobrenih naložb oz. sredstev. Na ohranjanje kulturne dediščine preko ohranjanja krajine prispevajo tudi površinski ukrepi, in sicer je skupna površina področja na katerem se izvajajo ukrepi M10.1, M11 in M13 (na katerih se nahaja pomemben delež kulturne dediščine) v obdobju od leta 2015 do 2018 znašala: 2015 - 451.565 ha, 2016 - 468.643 ha, 2017 - 473.699 ha in 2018 - 479.852 ha. Na tem področju se izvajajo tudi operacije ki imajo lahko pozitiven vpliv na kulturno dediščino. Delež površin, na katerih se izvajajo take operacije, je v ožjem smislu[140] znašal: 2015 - 2,95 %, 2016 - 3,93 %, 2017 - 4,12 % in 2018 - 4,26, v širšem smislu[141] pa: 2015 - 10,21 %, 2016 - 11,44 %, 2017 - 11,71 % in 2018 - 12,49 %. Na splošno ugotavljamo, da ukrepi PRP lahko pozitivno vplivajo na kulturno pripadnost in ohranjanje kulturne dediščine, zato je potrebno posebej podpirati območja in dejavnosti, na način da se njihov delež povečuje v ožjem, in v širšem smislu. Kot pozitivno ocenjujemo tudi dejstvo, da se v okviru ukrepa M19 (tj. v okviru programa LEADER) izvajajo projekti, ki so v veliki meri povezani s kulturno dediščino in ohranjanjem le-te.

V Okoljskem poročilu so priporočeni kazalniki, ki bi jih lahko vključili v vrednotenje predvsem z vidika zaščite biotske raznovrstnosti. V analizi ugotavljamo, da se nekateri od priporočenih kazalnikov ne ne omogočajo izračunov zaradi pomanjkanja podatkov, medtem ko določeni kazalniki sicer omogočajo izračun, a v postopku vrednotenja nimajo uporabne vrednosti, zato jih ne upoštevamo.

B. Podroben opis pristopa oz. metodologije in rezultatov vrednotenja

[140] Operacije KRA_MEJ, KRA_PAST, KRA_CRED, KRA_OGRM, KRA_VPRA, KRA_KRAS50, KRA_GRB, GEN_PAS, GEN_SOR, GEN_SEME.
[141] Dodano še operacije STE_KOS, MET, BTR, HAB, TRZ_I, TRZ_II.

B.1 Programirani ukrepi s primarnim prispevkom

Programirani ukrepi / podukrepi, ki prispevajo k ohranjanju kulturne dediščine (naložbe):

- M04.1: Podpora za naložbe v kmetijska gospodarstva - posebna pozornost je namenjena obnovi gospodarskih poslopij, ki so pod zaščito kulturne dediščine.
- M04.2: Podpora za naložbe v predelavo/trženje in/ali razvoj kmetijskih proizvodov - posebna pozornost je namenjena obnovi gospodarskih poslopij za namene predelave ali trženja kmetijskih proizvodov, ki so pod zaščito kulturne dediščine.
- M06.4: Podpora za naložbe v vzpostavitev in razvoj nekmetijskih dejavnosti - z uporabo finančnih instrumentov bodo med drugim podprte nekmetijske dejavnosti v povezavi z naravno in kulturno dediščino ter tradicionalnimi znanji (npr. preko obnove gospodarskih poslopij, ki so pod zaščito kulturne dediščine).

Programirani ukrepi / podukrepi, ki prispevajo k ohranjanju kulturne dediščine (površinski ukrepi):

- M10: Kmetijsko-okoljska podnebna plačila - določene operacije (npr. 13 – Grbinasti travniki, 15 – Planinska paša in 18 – Reja lokalnih pasem, ki jim grozi prenehanje reje, 19 – Ohranjanje rastlinskih genskih virov, ki jim grozi genska erozija) prispevajo k ohranjanju redkega fenomena naravne in kulturne dediščine.
- M11: Ekološko kmetovanje - ukrep prispeva k ohranjanju kulturne kmetijske krajine.
- M13: Plačila območjem z naravnimi ali drugimi posebnimi omejitvami - ukrep med drugim namenjen vzdrževanju krajine s spodbujanjem upravljanja zemljišč kljub težkim razmeram kmetovanja ter vzdrževanju kulturne krajine kot turističnega potenciala in prostora za rekreacijo.
- M08.4: Podpora za odpravo škode v gozdovih zaradi gozdnih požarov ter naravnih nesreč in katastrofičnih dogodkov - ukrep obsega operacije za odpravo škode in obnovo gozdov po naravni nesreči ter ureditev gozdnih vlak, potrebnih za izvedbo sanacije gozdov. Ta ukrep je pomemben za ohranjanje kulturne dediščine na področjih kjer je gozd sestavni in pomemben del kulturne krajine.

Programirani ukrepi / podukrepi, ki prispevajo k ohranjanju kulturne dediščine (LEADER):

- M19: Podpora za lokalni razvoj v okviru pobude LEADER (lokalni razvoj, ki ga vodi skupnost) - ukrep prispeva k reševanju lokalnih potreb, med drugim varovanju kulturne dediščine in njenih elementov.

Evalvacijski kriteriji (hipoteze)	Kazalniki	Viri podatkov / metode zbiranja podatkov	Metoda za analizo oz. izračun kazalnikov	Rezultati
	Skupni kazalniki učinka			
Upravičenci se zavedajo pomena ohranjanja okolja in trajnostnega kmetovanja	O.2: Skupni obseg naložb (*M04.1, M04.2, M06.4 in M19, v okviru katerih so možni posegi v kulturno dediščino*)	ARSKTRP - baza upravičencev	Opisna statistika	Zaprošeno 181.136.901 Odobreno 117.537.957 Delež 64,89 %
	O.3: Število podprtih	ARSKTRP - baza	Opisna statistika	Zaprošeno

dejavnosti/operacij (*M04.1, M04.2, M06.4 in M19, v okviru katerih so možni posegi v kulturno dediščino*)	upravičencev		2.731 Odobreno 1.816 Delež 66,50 %
O.6: Podprto fizično območje (ha) (*M10, M11 in M13*)	ARSKTRP - baza upravičencev	Opisna statistika	2015 - 451.565 2016 - 468.643 2017 - 473.699 2018 - 479.852
Dodatni kvantitativni kazalniki			
Delež števila podprtih dejavnosti/operacij, v okviru katerih so možni posegi v objekte kulturne dediščine	ARSKTRP - baza upravičencev	Opisna statistika (število podprtih dejavnosti/operacij znotraj ukrepov M04.1, M04.2, M06.4 in M19, v okviru katerih so možni posegi v kulturno dediščino (»Ali podprti projekt predstavlja poseg v kulturno dediščino?«) se deli s skupnim številom podprtih dejavnosti/operacij znotraj ukrepov M04.1, M04.2, M06.4, M08.4 in M19)	6,13 %
Delež obsega naložb, v okviru katerih so možni posegi v objekte kulturne dediščine	ARSKTRP - baza upravičencev	Opisna statistika (skupni obseg naložb znotraj ukrepov M04.1, M04.2, M06.4, M08.4 in M19, v okviru katerih so možni posegi v kulturno dediščino (»Ali podprti projekt predstavlja poseg v kulturno dediščino?«) se deli s celotnim skupnim obsegom naložb znotraj ukrepov M04.1, M04.2, M06.4 in M19)	4,49 %
Delež kmetijskih površin z operacijami, ki imajo	ARSKTRP - baza upravičencev	Prostorska analiza M10[142], M11 (podprto fizično območje (ha), tj.	Ožje 2015 - 2,95%

[142] POZ_KOL, POZ_KONZ, POZ_ZEL, POZ_NEP, TRZ_I_NPAS, TRZ_I_MRVA, TRZ_II_NPAS, HAB_MRVA, STE_KOS, VOD_POD, KRA_S, KRA_GRB, KRA_VAPRA, KRA_VARPP, KRA_CRED, KRA_PAST, KRA_VTSA, KRA_M, EK, PONO, PGO, GEN_SEME

	pozitiven vpliv na ohranjanje kulturne dediščine		skupna površina kmetijskih zemljišč z zahtevkom, vključenih v ukrep M10 (v ožjem smislu _ KRA_MEJ, KRA_PAST, KRA_CRED, KRA_OGRM, KRA_VPRA, KRA_KRAS50, KRA_GRB, GEN_PAS, GEN_SOR, GEN_SEME; u širšem smislu se upoštevajo tudi STE_KOS, MET, BTR, HAB, TRZ_I, TRZ_II) in M11 se deli s skupno površino KZU (ha) glede na evidenco dejanske rabe kmetijskih in gozdnih zemljišč (RABA)). Pri tem kazalniku je pomembno upoštevati načelo enkratnega štetja.	2016 - 3,93% 2017 - 4,12% 2018 - 4,26% Širše 2015 - 10,21% 2016 - 11,44% 2017 - 11,71% 2018 - 12,49%
	Dodatni kvalitativni kazalniki			
	Vpliv podprtih dejavnosti/operacij, v okviru katerih so možni posegi v objekte kulturne dediščine, po vrstah vpliva in naložb	ARSKTRP - baza upravičencev	Analiza podatkov (teorija sprememb), ugotovitve razdeljene po a) vrstah naložb in b) vrstah vpliva na ohranjanje kulturne dediščine	Kvalitativni kazalnik: glej odgovor na vprašanje v razdelku A.2 zgoraj

B.2 Programirani ukrepi s sekundarnim prispevkom

N/A

B.3 Predvideni metodološki izzivi in problemi

N/A

B.4 Dodatna pojasnila in priloge k odgovoru na vprašanje za vrednotenje

N/A

C. Dodatni metodološki zaznamki

Kazalniki za merjenje doseganja okoljskih ciljev so določeni v okoljskem poročilu, poglavje (*Spremljanje stanja*)":

Tema	Okoljski cilj	Kazalec
Biotska raznovrstnost, živalstvo in	Ohranjeni, izboljšani in obnovljeni ekosistemi kmetijske krajine	• delež kvalifikacijskih vrst in habitatnih tipov, značilnih za ekosisteme kmetijske krajine (travišča), v ugodnem stanju • delež kmetijskih površin, vključenih v ukrepa Kmetijsko okoljsko

rastlinstvo		podnebna plačila ter Ekološko kmetovanje.
	Ohranjeni gozdni ekosistemi	• delež kvalifikacijskih vrst in habitatnih tipov, značilnih za gozdne ekosisteme, v ugodnem stanju • razmerje med dolžino sofinanciranih gozdnih cest in vlak v območjih Natura 2000 v primerjavi s celotno dolžino novograjenih cest in vlak v območjih Natura 2000 (izračun)
Tla	Ohranjanje pridelovalnega potenciala zemljišč za kmetijsko rabo	• površine ekstenzivne paše: površina kmetijskih zemljišč v uporabi, ki se uporablja za ekstenzivno pašo (manj kot 1 GVŽ/ha) • površina kmetijskih zemljišč v uporabi • površina kmetijskih zemljišč v zaraščanju
Vode	Dobro kemijsko stanje površinskih in podzemnih voda	• pesticidi v podzemni vodi (posamezni in vsota) • pesticidi v površinski vodi (posamezni in vsota) • potencialni presežki dušika na kmetijskih zemljiščih kot kg N/ha/leto • potencialni presežki fosforja na kmetijskih zemljiščih kot kg P/ha/leto • nitrati v površinskih vodah kot % merilnih mest v posameznih razredih kakovosti • nitrati v podzemnih vodah kot % merilnih mest v posameznih razredih kakovosti
	Dobro ekološko stanje površinskih voda	• nitrati v površinskih vodah kot % merilnih mest v posameznih razredih kakovosti
	Dobro količinsko stanje površinskih in podzemnih voda	• razmerje med odvzemom podzemne vode in količino razpoložljive podzemne vode • število izdanih vodnih dovoljenj za namakanje v povezavi s predvidenimi količinami vode
Kulturna dediščina	Ohranjene lastnosti objektov in območij kulturne dediščine	• spremljanje števila podprtih naložb (ukrepi Naložbe v osnovna sredstva, Razvoj kmetij in podjetij, Osnovne storitve in obnova vasi na podeželskih območjih in ukrep Sodelovanje) in projektov (LEADER), v okviru katerih so možni posegi v objekte kulturne dediščine • delež kmetijskih površin, vključenih v ukrep KOPOP ter v ukrep ekološko kmetovanje (kazalec vpliva na krajino)

Prebivalstvo in zdravje ljudi	Izboljšano fizično in mentalno zdravje	• faktorski dohodek v kmetijstvu, • splošno zdravstveno stanje[143] • splošno zadovoljstvo z življenjem[144]
	Izboljšana dostopnost proizvodov in storitev (lokalno proizvedena kakovostna hrana, infrastruktura, proizvodi, storitve)	• prihodek skupin proizvajalcev

Večina okoljskih ciljev in indikatorjev, opredeljenih v Okoljskem poročilu za Program razvoja podeželja Republike Slovenije za obdobje 2014–2020, bo vrednotena v okviru drugih vprašanj za vrednotenje (kjer je to primerno, bomo uporabili ustrezne skupne kazalnike kot nadomestke za kazalnike, predlagane v okoljskem poročilu):

a) **Tema1 : Biotska raznovrstnost, živalstvo in rastlinstvo**:
- Cilj 1: Ohranjeni, izboljšani in obnovljeni ekosistemi kmetijske krajine – obravnavano v okviru skupnih vprašanj za vrednotenje št. 8, 26 in 28;
- Cilj 2: Ohranjeni gozdni ekosistemi – obravnavano v okviru skupnih vprašanj za vrednotenje št. 8, 26 in 28 in programsko specifičnem vprašanju za vrednotenje št. 3;

b) **Tema 2: Tla**:
- Cilj 3: Ohranjanje pridelovalnega potenciala zemljišč za kmetijsko rabo – obravnavano v okviru skupnih vprašanj za vrednotenje št. 10, 26 in 28;

c) **Tema 3: Vode**:
- Cilj 4: Dobro kemijsko stanje površinskih in podzemnih voda – obravnavano v okviru skupnih vprašanj za vrednotenje št. 9, 26 in 28;
- Cilj 5: Dobro ekološko stanje površinskih voda – obravnavano v okviru skupnih vprašanj a za vrednotenje št. 9, 26 in 28;
- Cilj 6: Dobro količinsko stanje površinskih in podzemnih voda – obravnavano v okviru skupnih vprašanj za vrednotenje št. 9,11, 26 in 28;

d) **Tema 4: Podnebni dejavniki:**
(okoljsko poročilo zajema to pod vodami in temami biotske raznovrstnosti) - obravnavano v okviru skupnih vprašanj za vrednotenje št. 14 in 15;

e) **Tema 5: Kulturna dediščina**
- Cilj 7: Ohranjene lastnosti objektov in območij kulturne dediščine v okviru ostalih vprašanj za vrednotenje ni obravnavana (glej metodologijo zgoraj)

f) **Tema 5: Prebivalstvo in zdravje ljudi obsega dva cilja**:

[143] http://pxweb.stat.si/pxweb/Database/Dem_soc/08_zivljenjska_raven/17_silc_zdravje/05_08685_splosno_zdravst_stanje/05_08685_splosno_zdravst_stanje.asp
[144] http://pxweb.stat.si/pxweb/Database/Dem_soc/08_zivljenjska_raven/18_08720_silc_zadovol_zivljenje/18_08720_silc_zadovol_zivljenje.asp

- Cilj 8: Izboljšano fizično in mentalno zdravje - – obravnavano v okviru skupnega vprašanja za vrednotenje št. 4, ostali kazalniki so na voljo v okviru državne statistike (SURS);
- - Cilj 9: Izboljšana dostopnost proizvodov in storitev (lokalno proizvedena kakovostna hrana, infrastruktura, proizvodi, storitve. - obravnavano v okviru skupnega vprašanja za vrednotenje št. 6.

PSVV 7/2: V kolikšni meri je PRP 2014–2020 spodbujal trajnostni razvoj?

Odgovor na oba dela je predstavljen v okviru PSVV 2/1.

VIII. Sklop 2: Ugotovitve vrednotenja v okviru sklopa 2 v povezavi z omilitvenimi ukrepi iz Okoljskega poročila

Omilitveni ukrep predpisan v OKOLJSKEM POROČILU za PRP RS za obdobje 2014-2020	Vrednotenje ter izzivi vrednotenja
Relevantni ukrepi PRP: Operacija Ohranjanje mejic	
Za operacijo »Ohranjanje mejic« naj se po prvih 2 letih izvajanja na podlagi števila prejemnikov, ki izvajajo to obveznost, preveri smiselnost omejitve dolžine mejice na vsaj 20 m - ali je morebitno majhno število vključenih v to obveznost posledica majhnega interesa ali tega, da prejemniki v okviru svojih GERK nimajo tako velikih mejic. V slednjem primeru je treba pogoj zmanjšati. Na usposabljanjih v okviru ukrepa 1 naj se zagotovi tudi informiranje o pravilnem obrezovanju in redčenju mejic.	Definicija mejice v okviru PRP se glasi: "Mejica je vsaj 10 m dolga in pri krošnji največ 20 m široka […]". Sama definicija mejice in navodila za izvajanje operacije tako omilitveni ukrep že upoštevajo. Poleg tega izvajanje operacije KRA_MEJ kaže porast mejic sofinanciranih s podporo PRP. Leta 2017 je bilo denimo podprtih 120,3 km mejic, leta 2018 pa že 134 km. **Izvajanje PRP je tako skladno z usmeritvami omilitvenega ukrepa.**
Relevantni ukrpei PRP: Ukrep M10 (KOPOP)	
Kljub plačilom, ki so za naravovarstveno usmerjene operacije ukrepa KOPOP, namenjene ohranjanju traviščnih habitatov (posebni traviščni habitati; traviščni habitati metuljev; habitati ptic vlažnih	Znotraj ekološko pomembnih območij znaša delež površin, podprtih z operacijama Trajno travinje I in Trajno travinje II, 10,27%, delež površin podprtih s

ekstenzivnih travnikov; steljniki) zelo ugodna v primerjavi s splošnejšimi operacijami, kot sta »Trajno travinje I« in »Trajno travinje II«, lahko pride do medsebojnega »izpodrivanja« učinkov in vplivov posameznih operacij ukrepa KOPOP, zato je potrebno zagotoviti podrobnejšo analizo vključevanja v KOPOP do leta 2017 in učinkov vključevanja v KOPOP do leta 2019 v obdobju sprotnega vrednotenja in razširjenega letnega poročila o napredku leta 2017 in 2019. Analiza se opravi na podlagi podatkov o izvajanju ukrepa KOPOP, podatkov o kazalniku »delež vrst in habitatnih tipov, ki so v ugodnem stanju« ter na podlagi ugotovitev naknadnega (ex-post) vrednotenja PRP 2007-2013. V primeru, da prihaja do »izpodrivanja«, je treba preveriti uspešnost pristopa z operacijami in dosežkov »mehkega pogojevanja« ter ustrezno prilagoditi način izvajanja ukrepa KOPOP.	ciljnimi operacijami HAB, MET, VTR in STE pa 1,01 %. Površina podprtih območij z obema skupinama operacij se od leta 2016 rahlo povečuje, v letu 2018 pa se je za ciljne operacije HAB, MET, VTR in STE povečala za 957 ha (16,14 %). 279 upravičencev, ki imajo površine na območju HAB, MET, STE, VTR, je vključenih v operaciji TRZ I ali TRZ_II, med tem ko je 699 upravičencev takšnih, ki so vključeni v operacije HAB, MET, STE, VTR, vendar ne na vseh površinah, ki ležijo na območju HAB, MET, STE, VTR. **Na podlagi zgornjih ugotovitev lahko podamo zaključek, da ne prihaja do izpodrivanja med temi operacijami, posledično pa s tega vidika prilagoditev izvajanja ukrepa KOPOP ni potrebna.** Analiza izvajanja tega omilitvenega ukrepa je podrobneje podana v okviru odgovora na vprašanje PSVV 1/2.
Sprotno vrednotenje in razširjeno letno poročilo o napredku, ki bosta pripravljena v letih 2017, naj vsebujeta podrobnejšo analizo učinkov naložb v osnovna sredstva na kvalifikacijske vrste in habitatne tipe. Analiza naj temelji na rezultatih analize vplivov naložb v osnovna sredstva v okviru naknadnega (ex-post) vrednotenja PRP 2007-2013 (torej je treba zagotoviti primerne vsebine tega vrednotenja) in podatkih o vključevanju v ukrep. Analiza preteklega PRP je pomembna, ker se učinki pokažejo s časovnim zamikom in tako lahko poda pomembne informacije o vplivih in možnih prilagoditvah izvajanja. V primeru, da bodo ugotovljeni škodljivi vplivi, zlasti zaradi intenzifikacije, je potrebno izvajanje tega ukrepa prilagoditi na način, ki bo z vidika vplivov na naravo sprejemljiv (npr. s spremembo kriterijev za odobritev naložb, prostorsko usmerjanje naložb, spremembe v deležu sofinanciranja,…).	Omilitveni ukrep se ne nanaša na to poročilo o vrednotenju, a se na ta omilitveni ukrep nanašajo ugotovitve v okviru vprašanja PSVV 2/2. **Ugotavljamo, da imajo naložbe v osnovna sredstva različne, večinoma zanemarljive posredne vplive na kvalifikacijske vrste in habitatne tipe,** a je ta ugotovitev utemeljena na teoretičnih (potencialnih) vplivih. Dejanska materializacija tega vpliva v razmerju do kvalifikacijskih vrst in habitatnih tipov se najpogosteje materializira v odvisnosti od tega, ali se naložba izvaja na območju Natura 2000 ali ne, **zato so v okviru poročila podana priporočila za spremljanje lokacije izvajanja naložb (ali se izvaja na območju Natura 2000) in vzpostavitev sistema hitre ocene možnih negativnih vplivov na biotsko**

	raznolikost (ali Natura 2000 vrste) pred odobritvijo odobrijo sredstev.
Relevantni ukrepi PRP: Ukrep M04.3 (Naložbe v infrastrkuturo v kmetijstvu in gozdarstvu), ukrep M08 (Naložbe v razvoj gozdnih območij)	
Dosežen je bil dogovor znotraj Ministrstva RS za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, da se bo v obdobju izvajanja PRP 2014-2020 prednostno izvajalo ukrepe za ohranjanje biotske raznovrstnosti v državnih gozdovih; za ohranjanje nekaterih specifičnih vrst, na katere bi lahko ukrepi PRP 2014-2020 negativno vplivali, se bodo zagotovila sredstva iz Nacionalne sheme za pribl. 600 ha ukrepov (ureditev ekocelic).	V okviru PRP se v obdobju vrednotenja niso izvajali ukrepi za ohranjanje biotske raznovrstnosti v državnih gozdov, zato to ni predmet vrednotenja. **Ekocelice so se financirale v okviru proračuna RS in iz sredstev Gozdnega sklada.**
Sprotno vrednotenje in razširjeno letno poročilo o napredku, ki bosta pripravljena v letih 2017 in 2019, naj zajemata: leta 2017 podrobnejšo analizo izvajanja in vključevanja v ukrepe PRP, povezane z gozdarstvom, leta 2019 pa podrobnejšo analizo učinkov teh ukrepov PRP na gozdne kvalifikacijske vrste in habitatne tipe. Vrednotenje mora upoštevati, v kolikšni meri je neugodno stanje kvalifikacijskih vrst in habitatnih tipov posledica izvajanja navedenih ukrepov PRP 2014-2020, v kolikšni meri pa je posledica morebitnih kršitev zakonodaje in pomanjkljivega nadzora. Na podlagi tega mora vrednotenje tudi oceniti, v kolikšni meri je v gozdovih v državni lasti stanje kvalifikacijskih vrst mogoče zagotoviti z izboljšanim nadzorom in izboljšanim sistemom koncesij. Koncesije naj bi sicer bile ponovno podeljene leta 2016, a se bodo podeljevale za 10 let, tako da lahko ugotovitve pripomorejo k izboljšanju sistema koncesij za naslednje obdobje. V primeru, da bodo rezultati pokazali, da varstveni cilji ne bodo doseženi, je potrebno začeti postopek za uvedbo gozdarsko-okoljskih storitev (člen 34).	Vrednotenja učinkov PRP na gozdne kvalifikacijske vrste in habitatne tipe ni bilo mogoče izvesti, saj niso bili na voljo prostorski podatki o izvajanju ukrepov povezanih z gozdarstvom, kar pomeni, da ni bilo mogoče nedvoumno ugotoviti, kje se ukrep izvaja (v ali izven področja Natura 2000). Prav tako ni bilo podatkov o stanju gozdnih kvalifikacijskih vrst in habitatnih tipov. To problematiko podrobneje obravnava vprašanje PSVV 2/2, v okviru katerega so podana tudi priporočila za zapolnitev teh podatkovnih vrzeli.
Relevatni ukrepi PRP: Ukrep M04.3 (Naložbe v infrastrkuturo v kmetijstvu in gozdarstvu), ukrep M08 (Naložbe v razvoj gozdnih območij), ukrep M10 (KOPOP), ukrep M11 (EK), ukrep M16 (Sodelovanje) in ukrep M19 (LEADER)	
Sprotno vrednotenje in razširjeno letno poročilo o napredku, ki bosta pripravljena v letih 2017 in 2019, naj zajemata: leta 2017 podrobnejšo analizo izvajanja in vključevanja v ukrepe PRP 2014-2020, leta 2019 pa podrobnejšo analizo učinkov ukrepov PRP 2014-	Omilitveni ukrep naslavlja zlasti vprašanje SVV 8 in pa programsko-specifični vprašanji PSVV 2/2 (za gozdarske ukrepe), PSVV 4/2 (Sodelovanje in LEADER) ter PSVV 5/2 (I. steber).

2020 na kvalifikacijske vrste in habitatne tipe oziroma Natura območja. Analiza naj vključuje ugotovitve analize izvajanja in učinkov KOPOP in ukrepov PRP, povezanih z gozdarstvom, kot sta podani v ločeno navedenih omilitvenih ukrepih, a tudi analizo izvajanja in učinkov ukrepa Sodelovanje in LEADER. Vrednotenje mora pri tem upoštevati, v kolikšni meri bi neugodno stanje kvalifikacijskih vrst in habitatnih tipov lahko bilo posledica izvajanja I. stebra Skupne kmetijske politike. V primeru, da bodo rezultati pokazali, da ukrepi PRP 2014-2020 - zlasti tisti, ki so (med drugim) namenjeni ohranjanju narave, kot so KOPOP, Sodelovanje in LEADER - ne prispevajo k doseganju varstvenih ciljev, je potrebno začeti postopek za uvedbo ukrepa plačil v okviru območij Natura 2000 (člen 30).	Obravnavani ukrepi PRP sicer pozitivno prispevajo k ciljem ohranjanja narave, zato med priporočili ni podana ukrepa plačil v okviru območij Natura 2000 skladno s členom 30 uredbe 1305/2013. **Ne glede na to pa izziv ostaja zlasti večje vključevanje upravičencev v tovrstne operacije in boljše izkoriščanje potenciala programa na tem področju.** Pomemben izziv je tudi zagotavljanje ustreznih (prostorskih) informacij za vrednotenje tovrstnih vplivov, **v povezavi s čimer so v okviru 2. sklopa podana tudi vrsta priporočil (glej zgoraj), tako z vidika spremljanja kot tudi samega potrjevanja in izvajanja ukrepov.**

IX. Zbirna tabela kvalitativnih metod za zbiranje podatkov

Glede na to, da vrednotenje PRP izjemno kompleksen proces, ki vključuje kombinacijo različnih kvantitativnih in kvalitativnih metod ter širok nabor deležnikov, je za učinkovito izvedbo vrednotenja ključno načrtovanje. Zlasti pri uporabi kvalitativnih metod (kot so intervju, fokusna skupina, anketa ipd.) je potrebno izvedbo načrtovati na način, ki kar najmanj obremenjuje tako evalvatorja kot deležnike, vključene v proces vrednotenja. Z namenom optimizacije načrtovanja izvedbe vrednotenja v nadaljevanju podajamo pregled vseh kvalitativnih raziskovalnih metod s predlogi za optimizacijo (združevanje, vzporedno izvedbo ipd.). V spodnji tabeli je predstavljen nabor izvedenih kvalitativnih metod.

Metoda	Ciljna skupina	Vprašanja	Datum izvedbe
Intervju 1: M01	Nosilec ukrepa M01	SVV 1, 3	2.4.2019
Intervju 2: M02	Nosilec ukrepa M02	SVV 1	2.4.2019
Intervju 3: M16	Nosilec ukrepa M16	SVV 2, 17	2.4.2019
Intervju 4: M19	Nosilec ukrepa M19	SVV 17	Izvedeno v okviru fokusne skupine 6
Intervju 5: Tehnična pomoč	MKGP (OU), ARSKTRP (PA)	SVV 20	28.3.2019
Intervju 6: Gozdarstvo	Zavod za gozdove, gozdarska inšpekcija, Nosilec ukrepa M08	PSVV 3/2	Izvedeno z uporabo vprašalnika preko e-pošte[145]
Intervju 7: Mreža za podeželje	Predstavnik podporne enote mreže (MKGP)	SVV 21	28.3.2019
Fokusna skupina 1: Inovacije	MKGP (nosilci ukrepov), ARSKTRP, KGZS, vodilni partnerji LAS, upravičenci (inovativnih projektov)	SVV 1, 2, 30	19.3.2019
Fokusna skupina 3: Sheme kakovosti, skupine in organizacije proizvajalcev	MKGP, ARSKTRP, ZZS, KGZS, GZS-ŽPI in upravičenci v shemah kakovosti	SVV 6	19.3.2019
Fokusna skupina 4: Prednostna naloga 5	MKGP, AKTRP, MZI, ARSO, KGZS, MOP, NIB in upravičence v živilskopredelovalni industriji	SVV 11-15	26.3.2019
Fokusna skupina 5: Prednostno področje 6A	MKGP, ARSKTRP, KGZS in upravičenci	SVV 16	N/A
Fokusna skupina 6: LEADER	MKGP, ARSKTRP in upravljavci LAS, nosilec ukrepa M19	SVV 1, 17, 18	17.4.2019
Fokusna skupina	MKGP, ARSKTRP, KGZS	SVV 19	15.4.2019

[145] Prejeli smo le odziv nosilca ukrepa

7: Sinergije med ukrepi PRP			
Fokusna skupina 8: Biotska raznovrstnost	MKGP, ARSKTRP, MOP, NIB, ZRSVN, DOPPS, CKFF, KGZS, Herpetološko društvo, Botanično društvo Slovenije, ARSO	SVV 8 PSVV 4/2	26.3.2019
Fokusna skupina 9: Vode in tla	MKGP, ARSKTRP, MOP, DVRS, ARSO, KGZS, NIB	SVV 9, 10	26.3.2019
Samoevalvacijski vprašalnik LAS	Predstavniki LAS	SVV 17, 22 PSVV 1/1, 4/2	18.2.2019
Anketa 1: M01	Udeleženci usposabljanj	SVV 1, 3, 4, 21	12.3.2019
Anketa 2: M16	Upravičenci ukrepa M16	SVV 2	18.3.2019
Anketa 3: Tehnična pomoč	Vsi zaposleni, katerih plače se financirajo iz sredstev tehnične pomoči (MKGP in ARSKTRP)	SVV 20	13.3.2019
Anketa 4: Mreža za podeželje	Člani Mreže ter partnerji usmerjevalne skupine Mreže	SVV 21	13.3.2019
Anketa 5: Upravljanje in kakovost voda	Upravičenci oz. udeleženci ukrepov M01, M02.1, M10, M11, M16	SVV 9	12.3.2019
Anketa 6: Izpodrivanje M10 in M14	Upravičenci operacij M10 in ukrepa M14	PSVV 1/2	12.3.2019
Anketa 7: Privlačnost ciljnih naravovarstvenih operacij	Upravičenci ukrepa M10	SVV 8	12.3.2019

Priloge in aneksi

Priloga SVV 9-1A Površinske vode: Deleži glede na Dodatne kazalnike po vodnih telesih

Šifra vodnega telesa	Delež KZU na prispevnem območju posameznega vodnega telesa, vključenih v ukrep M11 in izbrane zahteve/operacije ukrepa M10	Delež kmetijskih površin z intenzivnim kmetijstvom na prispevnem območju posameznega vodnega telesa	Delež površin, na katerih je v skladu s predpisom, ki ureja evidenco dejanske rabe kmetijskih in gozdnih zemljišč, opredeljena skupina dejanske rabe njive in vrtovi, na prispevnem območju posameznega vodnega telesa	Podprto fizično območje (ha) (tj. površina podprtih zemljišč (ha) z zahtevkom, vključenih v ukrep M11 in izbrane zahteve/operacije ukrepa M10) na prispevnem območju posameznega vodnega telesa	Delež vključenih KZU >25%?	Pomembna obremenitev v skladu z NUV?
SI1118VT	7,99	1,50	1,45	82,14		
SI111VT5	12,54	0,87	0,81	213,72		
SI112VT7	10,91	1,51	1,52	322,22		
SI116VT5	31,56	2,63	2,34	335,93		
SI121VT	8,32	3,33	2,71	739,64		
SI122VT	10,29	5,10	5,27	388,92		
SI1324VT	5,38	18,44	17,44	323,40		
SI1326VT	23,68	57,01	55,83	1612,41		da
SI132VT5	7,99	8,83	6,86	264,36		
SI141VT2	22,73	3,34	3,34	1350,50		
SI143VT	31,01	0,31	0,31	559,39	da	
SI144VT2	34,99	9,99	9,94	82,14		
SI145VT	17,25	3,96	3,09	213,72		
SI1476VT	6,25	28,78	27,91	322,22		da
SI14VT77	13,37	32,34	29,44	335,93		da
SI14VT97	7,13	37,61	34,37	739,64		da
SI1616VT	5,97	6,22	6,44	388,92		
SI164VT3	10,49	13,72	11,26	323,40		
SI1668VT	5,18	17,16	13,73	1.612,41		
SI1688VT2	9,44	20,71	17,97	264,36		da

SI168VT9	10,27	25,43	22,29	1.350,50		da
SI16VT17	12,69	5,67	5,33	559,39		
SI16VT70	11,16	42,65	31,02	1.627,81		da
SI16VT97	6,67	7,68	6,52	600,42		
SI172VT	6,03	20,84	17,70	225,33		
SI184VT1	46,74	4,58	3,71	1.711,09	da	
SI186VT3	5,17	25,23	23,15	255,40		da
SI18VT77	3,96	29,11	24,67	154,15		da
SI18VT97	9,57	46,90	38,73	289,77		da
SI1922VT	4,51	27,37	23,45	31,34		da
SI192VT5	11,61	40,17	30,17	512,78		da
SI1VT137	10,17	16,36	15,50	807,89		
SI1VT310	11,39	49,97	48,22	863,18		da
SI1VT519	4,93	25,05	23,88	1.185,35		da
SI1VT557	10,41	7,59	6,76	297,26		
SI1VT713	9,15	17,06	14,00	566,03		
SI1VT739	10,44	20,95	15,42	601,23		
SI1VT913	18,32	57,67	45,46	199,03		da
SI21332VT	44,03	17,65	15,37	337,16	da	
SI216VT	18,94	39,95	34,67	1.485,67		da
SI21VT50	34,74	20,17	19,14	310,20		da
SI322VT7	9,41	15,08	13,55	838,97		
SI32VT30	17,05	8,91	8,43	533,33		
SI35172VT	37,63	76,72	74,65	429,15		da
SI368VT9	33,23	68,78	65,65	123,74		da
SI36VT90	16,93	39,08	34,05	1.006,67		da
SI38VT33	17,72	36,24	26,24	298,08		da
SI38VT34	13,61	40,48	32,47	930,32		da
SI38VT90	25,96	60,23	55,95	1.674,74		da
SI3VT359	13,32	14,34	12,16	1.091,68		

SI3VT5171	22,23	58,60	48,39	938,92		da
SI3VT930	17,53	39,86	28,08	2.157,80		da
SI434VT51	37,29	69,30	61,87	408,71		da
SI434VT52	55,49	85,98	85,54	841,19	da	da
SI434VT9	47,33	76,75	69,49	2.877,90	da	da
SI43VT30	54,94	84,75	81,49	2.823,00	da	da
SI441VT	35,54	66,01	64,34	3.102,14		da
SI4426VT1	56,26	79,78	76,23	947,67	da	da
SI442VT11	34,49	63,83	62,37	163,50		da
SI442VT12	31,93	61,73	53,27	6.796,84		da
SI442VT91	55,47	83,02	81,14	1.594,56	da	da
SI442VT92	69,49	90,19	90,02	1.160,72	da	da
SI518VT3	17,58	7,73	4,63	1.138,49		
SI52VT11	6,93	2,57	2,52	3.295,28		
SI52VT15	33,59	4,33	4,06	69,60		
SI52VT19	13,14	10,30	8,71	3.920,37		
SI626VT	20,20	1,22	1,20	3.864,61		
SI628VT	16,19	0,64	0,53	2.170,70		
SI62VT13	13,60	2,08	2,01	1.576,20		
SI62VT70	13,75	1,46	1,44	1.169,77		
SI64VT57	18,68	34,11	17,78	16,94		da
SI64VT90	17,24	42,80	20,34	15.493,22		da
SI6VT119	3,77	0,11	0,12	142,88		
SI6VT157	16,38	1,55	1,45	897,78		
SI6VT330	26,07	3,18	3,07	106,09		

Priloga SVV 9-1B Podzemne vode: Deleži glede na Dodatne kazalnike po vodnih telesih

Šifra vodnega telesa	Delež KZU na prispevnem območju posameznega vodnega telesa, vključenih v ukrep M11 in izbrane zahteve/operacije ukrepa M10	Delež kmetijskih površin z intenzivnim kmetijstvom na prispevnem območju posameznega vodnega telesa	Delež površin, na katerih je v skladu s predpisom, ki ureja evidenco dejanske rabe kmetijskih in gozdnih zemljišč, opredeljena skupina dejanske rabe njive in vrtovi, na prispevnem območju posameznega vodnega telesa	Podprto fizično območje (ha) (tj. površina podprtih zemljišč (ha) z zahtevkom, vključenih v ukrep M11 in izbrane zahteve/operacije ukrepa M10) na prispevnem območju posameznega vodnega telesa	Delež vključenih KZU >25%?	Pomembna obremenitev v skladu z NUV?
SIVTPODV1001	12,15	50,48	48,53	4.555,65		da
SIVTPODV1002	15,46	63,54	44,70	1.096,87		da
SIVTPODV1003	26,85	76,66	71,99	1.618,87	da	da
SIVTPODV3012	42,51	84,47	82,92	10.309,18	da	da
SIVTPODV4016	61,51	88,77	87,80	23.397,53	da	da

Priloga SVV 9-2 Odstotek merilnih mest podzemnih voda, ki presegajo standard kakovosti z vidika onesnaženosti z nitrati in s pesticidi

	1001 Savska kotlina in Ljubljansko barje						1002 Savinjska kotlina						1003 Krška kotlina						3012 Dravska kotlina						4016 Murska kotlina					
	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Nitrati	4,5%	6,3%	3,3%	6,0%	6,0%	6,3%	36,4%	58,3%	43,8%	30,8%	53,8%	61,5%	18,2%	9,1%	0,0%	7,1%	0,0%	14,3%	41,7%	41,7%	41,9%	36,0%	40,0%	55,6%	28,6%	21,4%	19,0%	26,7%	15,4%	30,8%
Pesticidi	4,8%	2,1%	1,7%	2,0%	2,0%	5,0%	9,1%	16,7%	6,3%	15,4%	0,0%	11,1%	9,1%	0,0%	18,2%	7,1%	7,1%	9,1%	25,0%	20,8%	16,1%	24,0%	24,0%	20,0%	7,1%	7,1%	9,5%	11,8%	15,4%	33,3%
2,4-D	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	7,7%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	4,8%	0,0%	0,0%	0,0%
2,6-diklorobenzamid	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
Atrazin	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	25,0%	20,8%	16,1%	24,0%	24,0%	20,0%	7,1%	7,1%	9,5%	11,8%	7,7%	16,7%
Bentazon	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	6,3%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	3,2%	0,0%	0,0%	0,0%	7,1%	0,0%	4,8%	0,0%	0,0%	0,0%
Bromacil	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	7,1%	7,1%	4,8%	0,0%	0,0%	0,0%
Desetil-atrazin	4,8%	2,1%	0,0%	2,0%	0,0%	0,0%	9,1%	16,7%	6,3%	15,4%	0,0%	11,1%	9,1%	0,0%	18,2%	7,1%	7,1%	9,1%	16,7%	8,3%	6,5%	16,0%	4,0%	10,0%	7,1%	7,1%	9,5%	11,8%	15,4%	33,3%
Desetil-terbutilazin	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
Dicamba	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	4,8%	0,0%	0,0%	0,0%
Diuron	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
Izoproturon	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	4,8%	5,9%	0,0%	0,0%
Kloridazon	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	7,1%	0,0%	4,8%	5,9%	0,0%	0,0%
MCPA	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	7,7%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
MCPP	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	2,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
Metalaksil	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
Metamitron	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
Metolaklor	2,4%	0,0%	1,7%	2,0%	0,0%	5,0%	9,1%	16,7%	0,0%	0,0%	0,0%	11,1%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	4,2%	3,2%	4,0%	0,0%	15,0%	7,1%	7,1%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
Metribuzin	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	7,1%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
Prometrin	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	8,3%	4,2%	3,2%	4,0%	4,0%	5,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
Terbutilazin	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
Terbutrin	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
Trikloroeten	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
Vsota LHCH	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	7,1%	7,1%	0,0%	0,1%	15,4%	0,0%
Vsota pest	0,0%	0,0%	1,7%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	6,3%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	8,3%	4,2%	3,2%	4,0%	0,0%	0,0%	7,1%	0,0%	9,5%	5,9%	0,0%	0,0%

Priloga SVV 9-3A Odstotek vodnih teles površinskih voda, ki ne dosegajo dobrega stanja zaradi pesticidov, na primeru Metolaklora, Glifosata in Terbutilazina

	2015			2016			2017			2018		
Delež vključenih KZU > 25% in pomembna bremenitev	Metolaklor (µg/l)	Glifosat (µg/l)	Terbutilazin (µg/l)	Metolaklor (µg/l)	Glifosat (µg/l)	Terbutilazin (µg/l)	Metolaklor (µg/l)	Glifosat (µg/l)	Terbutilazin (µg/l)	Metolaklor (µg/l)	Glifosat (µg/l)	Terbutilazin (µg/l)
>25 %, >18%	50,0%	N/A	0,0%	75,0%	N/A	33,3%	50,0%	N/A	0,0%	40,0%	N/A	41,0%
>25 %, <18%	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A
<25 %, >18%	0,0%	N/A	0,0%	14,3%	100,0%	0,0%	37,5%	100,0%	0,0%	16,7%	100,0%	0,0%
<25 %, <18%	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	0,0%	N/A	0,0%	0,0%	N/A	0,0%

Priloga SVV 9-3B Ocena ekološkega stanja na podlagi vsebnosti nitratov, skupnega fosforja in trofičnosti (zoobentos, fitobentos in makrofita)

	>25%, >18%					>25%, <18%					<25%, >18%					<25%, <18%				
	2013	2014	2015	2016	2017	2013	2014	2015	2016	2017	2013	2014	2015	2016	2017	2013	2014	2015	2016	2017
Nitrati [mg NO3 /l]																				
Dobro	80,0%	80,0%	80,0%	80,0%	80,0%	33,3%	66,7%	66,7%	100,0%	0,0%	51,7%	62,1%	65,5%	75,9%	55,2%	26,5%	29,4%	38,2%	64,7%	55,9%
Ni dobro	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
Ni merjenja	20,0%	20,0%	20,0%	20,0%	20,0%	66,7%	33,3%	33,3%	0,0%	100,0%	48,3%	37,9%	34,5%	24,1%	44,8%	73,5%	70,6%	61,8%	35,3%	44,1%
Fosfor [mg P/l]																				
Dobro	80,0%	60,0%	60,0%	40,0%	60,0%	100,0%	33,3%	66,7%	66,7%	0,0%	75,9%	65,5%	69,0%	55,2%	51,7%	64,7%	38,2%	35,3%	29,4%	52,9%
Ni dobro	0,0%	40,0%	40,0%	40,0%	20,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	3,4%	10,3%	3,4%	0,0%	2,9%	5,9%	8,8%	2,9%
Ni merjenja	20,0%	0,0%	0,0%	20,0%	20,0%	0,0%	66,7%	33,3%	33,3%	100,0%	24,1%	34,5%	27,6%	34,5%	44,8%	35,3%	58,8%	58,8%	61,8%	44,1%
Trofičnost																				
Dobro	80,0%	0,0%	20,0%	0,0%	40,0%	0,0%	33,3%	33,3%	100,0%	0,0%	17,2%	3,4%	13,8%	20,7%	13,8%	20,6%	2,9%	2,9%	14,7%	23,5%
Ni dobro	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	40,0%	0,0%	33,3%	0,0%	0,0%	0,0%	13,8%	3,4%	3,4%	6,9%	20,7%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	2,9%
Ni merjenja	20,0%	100,0%	80,0%	100,0%	20,0%	100,0%	33,3%	66,7%	0,0%	100,0%	69,0%	93,1%	82,8%	72,4%	65,5%	79,4%	97,1%	97,1%	85,3%	73,5%

Priloga: Tabela kazalnikov rezultata

Ime in enota kazalnika rezultatov (1)	Ciljna vrednost (2)	Glavna vrednost (3)	Sekundarni prispevek (4)	Prispevek pristopa LEADER / lokalnega razvoja, ki ga vodi skupnost (5)	Skupaj program za razvoj podeželja (6)=3+4+5	Pripombe (največ 500 znakov)
R1 / T4: Odstotek kmetijskih gospodarstev s podporo programa za razvoj podeželja za naložbe v prestrukturiranje ali posodabljanje (prednostno področje 2A)	2,86	1,14	0,00	0,00	1,14	
R2: Sprememba kmetijske proizvodnje na podprtih kmetijah/letno število delovnih enot (prednostno področje 2A) (*) (bruto vrednost)	N/R	N/R	N/R	N/R	N/R	
R2: Sprememba kmetijske proizvodnje na podprtih kmetijah/letno število delovnih enot (prednostno področje 2A) (*) (neto vrednost)	N/R	N/R	N/R	N/R	N/R	Učinek PRP na povečanje produktivnosti (po kazalniku vrednosti kmetijske proizvodnje/PDM) pri vmesni evalvaciji še ni razviden. Za oceno učinka je bilo v času vmesnega vrednotenja na voljo premalo FADN podatkov za prejemnike sredstev podukrepa M04.1, v posameznih primerih pa težave pri ocenjevanju povzroča kakovost podatkov ob začetku poročanja. Zato se pričakuje, da bo učinek na podprtih kmetijah viden v naslednjih letih izvajanja PRP, kar kažejo tudi FADN podatki/rezultati kontrolne skupine. V kontrolni skupini je namreč zajeto približno 2/3 ti. obveznikov programskega obdobja 2007–2013 (podukrep 121). Produktivnost (izražena kot vrednost kmetijske pridelave/PDM) kontrolne skupne se je med letoma 2017 in 2013 povečala in sicer za 3.270 €/PDM (+10 %), medtem ko se je pa pri skupini prejemnikov sredstev v okviru podukrepa M04.1 produktivnost zmanjšala za 889 €/PDM (-5 %).
R3 / T5: Odstotek kmetijskih gospodarstev s poslovnim razvojnim načrtom / naložbami za mlade kmete, podprtimi s programom za razvoj podeželja (prednostno področje 2B)	3,45	1,12	0,00	N/R	1,12	
R4 / T6: Odstotek kmetijskih gospodarstev, ki prejemajo podporo za sodelovanje v shemah kakovosti, na lokalnih trgih in v kratkih dobavnih verigah ter skupinah/organizacijah	19,70	8,52	0,00	0,00	8,52	

proizvajalcev (prednostno področje 3A)						
R5 / T7: Odstotek kmetijskih gospodarstev, ki sodelujejo v shemah za obvladovanje tveganja (prednostno področje 3B)	N/R	N/R	N/R	0,00	0,00	
R6 / T8: Odstotek gozda / drugih gozdnih površin, za katere so bile sklenjene pogodbe o upravljanju za podpiranje biotske raznovrstnosti (prednostno področje 4A)	N/R	N/R	N/R	0,00	0,00	
R7 / T9: Odstotek kmetijskih zemljišč, za katera so bile sklenjene pogodbe o upravljanju za podpiranje biotske raznovrstnosti in/ali krajin (prednostno področje 4A)	33,05	44,75	0,00	0,00	44,75	
R8 / T10: Odstotek kmetijskih zemljišč, za katera so bile sklenjene pogodbe o upravljanju za izboljšanje upravljanja voda (prednostno področje 4B)	28,89	40,07	0,00	0,00	40,07	
R9 / T11: Odstotek gozdarskih zemljišč, za katera so bile sklenjene pogodbe o upravljanju za izboljšanje upravljanja voda (prednostno področje 4B)	N/R	N/R	N/R	0,00	0,00	
R10 / T12: Odstotek kmetijskih zemljišč, za katera so bile sklenjene pogodbe o upravljanju za izboljšanje upravljanja tal in/ali preprečevanje erozije tal (prednostno področje 4C)	31,38	41,31	0,00	0,00	41,31	
R11 / T13: Odstotek gozdarskih zemljišč, za katera so bile sklenjene pogodbe o upravljanju za izboljšanje upravljanja tal in/ali preprečevanje erozije tal (prednostno področje 4C)	N/R	N/R	N/R	0,00	0,00	
R12 / T14: Odstotek namakanega zemljišča, ki bo prešlo na učinkovitejši namakalni sistem (prednostno področje 5A)	N/R	N/R	7,18	0,00	7,18	
R13: Povečanje učinkovite rabe vode v kmetijstvu pri projektih s podporo programa razvoja podeželja (prednostno področje 5A) (*)	N/R	N/R	N/R	N/R	N/R	Zaradi poznega zaključka investicij podatki do 31.12.2018 še niso bili na voljo. Upravičenci bodo začeli poročati šele z letom 2019.
R14: Povečanje učinkovite rabe energije v kmetijstvu in pri predelavi hrane pri projektih s podporo programa razvoja podeželja (prednostno področje 5B) (*)	N/R	N/R	N/R	N/R	N/R	Zaradi poznega zaključka investicij podatki do 31.12.2018 še niso bili na voljo. Upravičenci bodo začeli poročati šele z letom 2019.
R15: Energija iz obnovljivih virov, proizvedena s podprtimi projekti (prednostno področje 5C)	N/R	N/R	N/R	N/R	N/R	Zaradi poznega zaključka investicij podatki do 31.12.2018 še niso bili na voljo. Upravičenci

(*)						bodo začeli poročati šele z letom 2019.
R16 / T17: Odstotek GVŽ, ki jih zadevajo naložbe v upravljanje živine za zmanjševanje emisij TGP in/ali amoniaka (prednostno področje 5D)	N/R	N/R	N/R	0,00	0,00	
R17 / T18: Odstotek kmetijskih zemljišč, za katera so bile sklenjene pogodbe o upravljanju za zmanjševanje emisij TGP in/ali amoniaka (prednostno področje 5D)	N/R	N/R	N/R	0,00	0,00	
R18: Zmanjšane emisije metana in dušikovega oksida (prednostno področje 5D) (*)	N/R	N/R	7,077	0,00	7,077	- Gnojila z nizkimi izpusti: 1.860 - Ozelenitev: 4.770 (t CO2 ekvivalenta) -Naložbe v tehnološke posodobitve hlevov, ureditve skladišč za živinska gnojila in pokritje skladišč za živinska gnojila: 447 t ekv. CO2
R19: Zmanjšane emisije amonijaka (prednostno področje 5D) (*)	N/R	N/R	283,00	0,00	283,00	- Gnojila z nizkimi izpusti: 219 t - Ozelenitev: 53 t -Naložbe v tehnološke posodobitve hlevov, ureditve skladišč za živinska gnojila in pokritje skladišč za živinska gnojila: 11 t
R20 / T19: Odstotek kmetijskih in gozdnih zemljišč, za katera so bile sklenjene pogodbe za prispevanje k sekvestraciji in shranjevanju ogljika (prednostno področje 5E)	N/R	N/R	44,30	N/R	44,30	
R21 / T20: Delovna mesta, ustvarjena s podprtimi projekti (prednostno področje 6A)	N/R	46,00	0,00	30	76,00	Izplačano: 46 (glavna vrednost), 30 (sekundarni prispevek). Odobreno: 164 (glavna vrednost), 43 (sekundarni prispevek)
R22 / T21: Odstotek podeželskega prebivalstva, zajetega v strategijah lokalnega razvoja (prednostno področje 6B)	65,57	69,00	0,00	N/R	69,00	
R23 / T22: Odstotek podeželskega prebivalstva, deležnega izboljšanih storitev/infrastrukture (prednostno področje 6B)	N/R	N/R	N/R	51,00	51,00	
R24 / T23: Delovna mesta, ustvarjena s podprtimi projekti (Leader) (prednostno področje 6B)	66,00	30,00	0,00	N/R	30,00	
R25 / T24: Odstotek podeželskega prebivalstva, deležnega novih ali izboljšanih storitev/infrastrukture (IKT) (prednostno področje 6C)	1,70	0,00	N/R	N/R	0,00	

Priloga: Tabela dodatnih kazalnikov 1. SKLOP

Indicator type[146]	Indicator name	Focus Area	Indicator unit	Value	Comment
Result	Delež udeležencev, zadovoljnih z usposabljanji	FA 1A	Delež (%)	68,3	Podatek, pridobljen iz ankete med udeleženci usposabljanja
Result	Število inovativnih rešitev, uvedenih in uveljavljenih v okviru EIP skupin	FA 1A	Število	9	Število projektov v okviru ukrepov M16.2 in M16.5
Result	Število in delež odobrenih inovativnih naložb od vseh odobrenih naložb PRP	FA 1A	Število %	18 0,9	Podatek, pridobljen na osnovi ocene inovativnosti vseh naložb v okviru PRP
Result	Število inovativnih projektov LAS	FA 1A	Število	165	Podatek, pridobljen na osnovi inovativnosti operacij ukrepa M19
Result	Število in struktura partnerjev v projektih sodelovanja	FA 1B	Število Delež (%)	205 62,3 (Fizične osebe) 11,3 (Pravne osebe) 20,6 (Javni zavodi) 5,9 (Drugi)	Podatek, pridobljen iz analize 23 partnerstev, ki so se oblikovala znotraj ukrepa M16 Sodelovanje
Result	Delež in število vseh projektov sodelovanja na področju okoljskega upravljanja in okoljske učinkovitosti, vključno s predvidenimi rezultati	FA 1B	Število Delež (%)	5 21,7	Število in delež podukrepa M16.5 od vseh ukrepov M16 Sodelovanje
Result	Delež in število projektov, ki so rezultat sodelovanja med raziskovalno sfero in uporabniki	FA 1B	Število Delež (%)	9 39,1	V analiza je vključenih vseh 9 EIP projektov (M16.2 in M16.5) kjer je sodelovanje raziskovalnih organizacij pogoj

[146] Output/result/impact

					za ustanovitev partnerstva.
Result	Enojno število kmetijskih gospodarstev, ki so bila deležna usposabljanj.	FA 1C	Število	22.375	Vključena so vsa enojno šteta KMG, ki so se udeležila usposabljanj s področja kmetijstva (DŽ, Mladi kmetje, KOPOP-predhodna in redna, EK, ŽIP).
Result	Delež udeležencev usposabljanj, katerim so bila le-ta koristna pri nadaljnjem delu v kmetijstvu in gozdarstvu	FA 1C	Delež (%)	83,0	Podatek, pridobljen iz ankete med udeleženci usposabljanja
Result	Delež udeležencev, ki ocenjuje, da je nabor usposabljanj ustrezen njihovim potrebam	FA 1C	Delež (%)	68,0	Podatek, pridobljen iz ankete med udeleženci usposabljanja
Result	Delež naložb upravičencev, ki imajo strokovno usposobljenost na področju kmetijstva in s kmetijstvom povezanih dejavnosti	FA 1C	Delež (%)	70,1	Od celotnega števila odobrenih vlog za naložbe (1321) je bilo 926 vlog upravičencev, ki imajo ustrezno splošno oziroma kmetijsko izobrazbo.
Result	Stopnja in vrsta izobrazbe mladih prevzemnikov KMG	FA 2B	Delež (%)	20 % < V stopnja 49 % V stopnja 31 % > V stopnje	Stopnja in vrsta izobrazbe mladih prevzemnikov KMG
Result	Stopnja kmetijske izobrazbe mladih prevzemnikov KMG	FA 2B	Delež (%)	16 % < V stopnja 51 % V stopnja 33 % > V stopnje	Samo kmetijska izobrazba
Output	Starost upravičencev po starostnih skupinah na ukrepu M06.1	FA 2B	leta	30	Starost upravičencev pri ukrepu M0.6.1
Output	Starost upravičencev po starostnih skupinah na ukrepu 112 (PRP 2007-2013)	FA 2B	leta	33	Starost upravičencev pri ukrepu 112, prejšnje programsko obdobje.

Result	Delež kmetij, ki prejema finančno podporo v okviru PRP za učinkovitejšo rabo vode	FA 5A	Delež (%)	0,05	Delež podprtih kmetij za učinkovitejšo rabo vode od vseh kmetij v Sloveniji.
Result	Delež naložb v povečanje učinkovitosti rabe energije zahvaljujoč PRP	FA 5B	Delež (%)	3,39	Delež naložb v povečanje učinkovitosti rabe energije zahvaljujoč PRP, od vseh naložb podukrepa M04.1 in M04.2.
Result	Delež naložb v tehnologije, ki omogočajo porabo energije, pridobljene iz obnovljivih virov, podprte s strani PRP, glede na vrsto obnovljivega vira energije	FA 5C	Delež (%)	Veter: 22,2 Biomasa: 66,7 Geotermalna energija: 11,1 Sonce: 0,0 Biogoriva: 0,0	Delež podprtih naložb PRP glede na obnovljiv vir energije.
Result	Emisije TGP na enoto prirejenega mleka	FA 5D	(v kg ekv. CO2/kg)	2015: 0,843 2016: 0,809 2017: 0,816	Emisije TGP na enoto prirejenega mleka
Result	Emisije TGP na enoto prirejenega govejega mesa	FA 5D	(v kg ekv. CO2/kg prirasta)	2015: 5,77 2016: 5,75 2017: 5,74	Emisije TGP na enoto prirejenega govejega mesa
Result	Delež njiv z izvajanjem Nmin analiz (POZ_NMIN)	FA 5D	Delež (%)	2015: 32,3 2016: 34,5 2017: 35,0 2018: 35,3	Delež njiv z izvajanjem Nmin analiz (POZ_NMIN)
Result	Delež njiv z izvajanjem gnojenja z organskimi gnojili z nizkimi emisije v zrak (POZ_NIZI)	FA 5D	Delež (%)	2015: 8,9 2016: 10,5 2017: 10,7 2018: 11,0	Delež njiv z izvajanjem gnojenja z organskimi gnojili z nizkimi emisije v zrak (POZ_NIZI)
Result	Delež travinja z izvajanjem gnojenja z organskimi gnojili z nizkimi emisijami v zrak (TRZI_NIZI in TRZII_NIZI)	FA 5D	Delež (%)	2015: 0,2 2016: 0,2 2017: 0,2 2018: 0,2	Delež travinja z izvajanjem gnojenja z organskimi gnojili z nizkimi emisijami v zrak (TRZI_NIZI in TRZII_NIZI)
Result	Delež njiv z izvajanjem setve rastlin za podor (zeleno gnojenje) (POZ_POD + VOD_POD)	FA 5D, FA 5E	Delež (%)	2015: 6,1 2016: 7,9 2017: 8,3 2018: 8,7	Delež njiv z izvajanjem setve rastlin za podor (zeleno gnojenje) (POZ_POD + VOD_POD)
Result	Delež njiv z izvajanjem ozelenitve	FA 5D, FA 5E	Delež (%)	2015: 19,3 2016: 21,0 2017: 21,4	Delež njiv z izvajanjem ozelenitve

	njivskih površin (POZ_ZEL+ VOD_POD)			2018: 22,0	njivskih površin (POZ_ZEL+ VOD_POD)
Result	Delež njiv z izvajanjem konzervirajoče obdelave tal (POZ_KONZ)	FA 5E	Delež (%)	2015: 4,6 % 2016: 13,5 % 2017: 14,0 % 2018: 14,2 %	Delež njiv z izvajanjem konzervirajoče obdelave tal po posameznih letih
Result	Struktura LAS glede na vrsto članov	FA 6B	Delež (%)	Javni sektor: 23,4 Ekonomski sektor: 28,0 Civilna družba: 48,6	Struktura LAS glede na vrsto članov
Output	Povprečna vrednost operacij LAS	FA 6B	EUR	46.823	Povprečna vrednost operacij LAS
Result	Delež inovativnih operacij LAS od vseh inovativnih operacij v PRP	FA 6B	Delež (%)	76,0	Delež inovativnih operacij LAS od vseh inovativnih operacij v PRP
Result	Delež podprtih operacij LEADER, ki podpirajo biotsko raznovrstnost, boljše upravljanje vode in tal	FA 6B	Delež (%)	11,5	Delež podprtih operacij LEADER, ki podpirajo biotsko raznovrstnost, boljše upravljanje vode in tal
Result	Delež podprtih operacij LEADER, ki prispevajo k ohranjanju kulturne dediščine na podeželju	FA 6B	Delež (%)	16,8	Delež podprtih operacij LEADER, ki prispevajo k ohranjanju kulturne dediščine na podeželju
Result	Ohranjena delovna mesta kot posledica aktivnosti LAS	FA 6B	Delovna mesta	65	Ohranjena delovna mesta kot posledica aktivnosti LAS
Output	Število izvedenih usposabljanj ali izobraževanj za kadre, financirane iz sredstev tehnične pomoči		Število	33	
Result	Realizacija načrta usposabljanj kadrov, financiranih iz sredstev tehnične pomoči		Delež (%)	44%	

Result	Delež javnih izdatkov za vzpostavitev in delovanje Mreže v skupnih izdatkih za tehnično pomoč		Delež (%)	6,49%	
Output	Število partnerjev v aktivnostih Mreže		Število	2015: 62 2016: 50 2017: 63 2018: 79	
Result	Delež upravičencev, ki pridobiva informacije tudi preko Mreže za podeželje, vključno s spletno stranjo PRP		Delež (%)	36%	
Result	Delež upravičencev izbranih ukrepov med 20 in 64 letom starosti po ukrepih		Delež (%)	93%	
Result	Razmerje med upravičenci v starostnem razredu 20 do 64 let ter ostalimi upravičenci po izbranih ukrepih		Razmerje	83:17	
Result	Izdatki PRP za raziskave in razvoj kot % BDP (BIRR »razvoj podeželja") kot delež BDP		Število	1,76362E-05	
Result	Izdatki PRP za raziskave in razvoj ter inovacije kot % skupnih izdatkov PRP		Delež (%)	0,0018%	
Result	Delež emisij TGP glede na emisije v letu 1986		Delež (%)	88,1	
Result	Delež KMG, vključenih v skupine proizvajalcev ali organizacij (M16.4, 3A)		Delež (%)	0,08	
Result	Povprečno število zaključenih operacij		Delež (%)	0,04	

	(storitev ali infrastruktura) ali iniciativ posamezne LAS / 1000 prebivalcev				
Result	Delež vseh KZU vključenih v M13		Delež (%)	69,7%	
Result	Delež inovativnih naložb od vseh naložb PRP		Delež (%)	0.9%	
Output	Število inovativnih rešitev, uvedenih in uveljavljenih v okviru EIP skupin		Število	Skupaj 9	
Output	Število in vrsta usposabljanj in svetovanj,ki vključujejo inovativne pristope k prenosu znanja		Število	Skupaj 3	
Result	Delež inovativnih projektov glede na vse projekte, ki jih podpira PRP (brez M10, M11, M13 in M14)		Delež (%)	2,6%	
Result	Delež javnih izdatkov znotraj ukrepov, ki podpirajo inovacije, po inovacijskem potencialu in področju (odobreno in izplačano)		Delež (%)	Odobreno: M01: 25,6% M04.1: 3% M16: 100% M19.2: 63% Izplačano: M01: 25,6% M04.1: 0,5% M16: 0% M19.2: 48%	
Output	Število inovativnih projektov LAS		Število	Skupaj 165	
Result	Delež žensk med upravičenci ukrepov PRP, skupno in po ukrepih		Delež (%)	M04.1: 14,5% M04.2: 12,4% M06.1: 19,6% M06.3: 22,5% M08.4: 25% M08.6: 9% SKUPAJ: 19,9 %	
Result	Delež žensk v kmetijstvu		Delež (%)	20,2%	

Result	Delež žensk, zaposlenih v okviru tehnične pomoči		Delež (%)	58%-67%	
Result	Delež novo ustvarjenih delovnih mest v okviru ukrepov M06.4 in M08.6, zasedenih s strani žensk		Delež (%)	6%	
Result	Delež operacij v okviru pobude LEADER, ki spodbujajo enakost med spoloma		Delež (%)	46%	
Result	Delež žensk v LAS (v strukturah in organih LAS ter članstvu LAS)		Delež (%)	50%	

Priloga: Tabela dodatnih kazalnikov 2. SKLOP

Indicator type[147]	Indicator name	Focus Area	Indicator unit	Value	Comment
Result	Delež udeležencev, zadovoljnih z usposabljanji	FA 1A	Delež (%)	68,3	
Result	Delež površinskih ukrepov, ki podpirajo biotsko raznovrstnost in/ali krajine	4A	Delež (%)	2016:32,59 % 2017:33,20 % 2018:33,71 %	
Result	Število koscev (Crex crex) na zemljiščih z ukrepi PRP, v primerjavi z zemljišči kjer se izvaja ukrep M10	4A	Delež (%)	+ 3,8% letno na Cerkniškem jezeru z največjo površino pod VTR_KOS in STE_KOS	
Result	Delež kmetijskih zemljišč na katerih se izvajajo ciljne naravovarstvene operacije (VTR, MET, STE in HAB)	4A	Delež (%)	2018: HAB:4724 ha (0,78%) MET: 621 ha (0,10%) VTR: 1320 ha (0,22%) STE: 15 ha (0,002%) 2017: HAB: 3813 ha	

[147] Output/result/impact

				(0,63%) MET: 601 ha (0,10%) VTR: 1288 ha (0,21%) STE: 15 ha (0,002%)	
Result	Delež kmetijskih zemljišč na katerih se izvajajo operacije, ki ohranjajo pestrost in mozaičnost kmetijske kulturne krajine	4A	Delež (%)	2018: 34.007 ha (5,66 %) 2017: 33.514 ha (5,57 %)	
Result	Delež kmetijskih zemljišč, na katerih se izvajajo operacije z neposrednim okoljskim učinkom in posrednim učinkom na biotsko raznovrstnost	4A	Delež (%)	2018: 163.769 ha (27,19%) 2017: 161.762 ha (26,86%)	
Result	Odstotek dosežene ciljne vrednosti površin trajnih travnikov (VTR, MET, STE in HAB)	4A	Delež (%)	HAB: 23,9 % MET:43,3 % VTR: 42,1% STE: 193%	
Result	Odstotek vključenosti v HAB in VTR zahteve glede na vključenost v KOP 2007-2014	4A	Delež (%)	HAB (KOP):686,9 ha (povprečje 2015-18:555,6580 % 2018:713690,3 %) VTR (KOP): 376,4 ha (povprečje 2015-18: 303 150,9% 2018: 326352,0%)	
Output	Bilanca dušika (N)	4B	Število	Ni podatka za leto 2018 Leto 2017 31.305 t N	
Output	Bilanca fosforja (P)	4B	Število	Ni podatka za leto 2018 2013: 6 2014: 1 2015: 2 2016: 1	
Output	Poraba mineralnih gnojil (v milijonih ton hranilnih snovi) na makro razini	4B	Število	Ni podatka za leto 2018 2013: 130.347 2014: 136.054 2015: 136.114 2016: 129.480 2017: 130.524	
Result	Delež površinskih ukrepov, ki podpirajo izboljšanje upravljanje	4B	Delež (%)	2016: 89,87 %, 2017: 90,28	

	voda – glede na skupno površino kmetijskih zemljišč z zahtevkom (M10, M11, brez OMD!)			%, 2018: 90,56 %	
Result	Delež površinskih ukrepov, ki podpirajo izboljšanje upravljanje voda – glede na skupno površino KZU (GERK (Grafična enota rabe zemljišča kmetijskega gospodarstva) upravičena površina)	4B	Delež (%)	2016: 29,53 %, 2017: 30,22 %, 2018: 30,78 %	
Result	Delež površinskih ukrepov, ki podpirajo izboljšanje upravljanje voda – glede na skupno površino KZU (RABA)	4B	Delež (%)	2016: 19,04 % 2017: 19,62 % 2018: 20,04 %,	
Result	Trend uporabe rastlinskih hranil (N, P2O5 (Fosforjev pentoksid), K2O (Kalijev oksid))	4B	Delež (%)	47% isto kot 2014. 30 % zmanjšuje	
Output	Uporaba rastlinskih hranil (N, P2O5, K2O)	4B	Število	Ni podatka za leto 2018 P2O5 [1000 t] - SUR 2016: 9,16 2017: 9,13	
Output	Uporaba pesticidov v kg	4B	Število	Ni podatka za leto 2018 2016: 1156192 2017: 1087286	
Result	Trend uporabe pesticidov v kg	4B	Delež (%)	37% zmanjšuje ili ne uporablja pesticide	
Result	Odstotek merilnih mest podzemnih voda, ki presegajo standard kakovosti z vidika onesnaženosti z nitrati (vsebnost NO3 >50 mg/l)	4B	Delež (%)	Leto 2018 1001: 6,4 %00 1002: 61,5 % 1003:14,3 % 3012:55,6 % 4016:30,8 %	
Result	Odstotek merilnih mest podzemnih voda, ki presegajo standard kakovosti z vidika onesnaženosti s pesticidi (vsebnost za posamezen pesticid >0,1 µg/l)	4B	Delež (%)	Leto 2018 1001: 5,0 % 1002: 11,1 % 1003:9,1 % 3012:20,0 % 4016:33,3 %	
Result	Delež površinskih ukrepov, ki podpirajo izboljšanje upravljanja tal in/ali preprečevanje erozije tal (glede na glede na skupno površino kmetijskih zemljišč z zahtevkom)	4C	Delež (%)	2016: 30,89 % 2017: 31,55 % 2018: 32,09 %	
Result	Površina kmetijskih zemljišč v uporabi	4C	Delež (%)	2016: 608.565 ha	

				2017: 605.002 ha 2018: 600.719 ha	
Result	Površina kmetijskih zemljišč v zaraščanju	4C	Delež (%)	2016: 5.249 ha 2017: 2.746 ha 2018: 0 ha	
Result	Delež izgubljenih zemljišč z zahtevkom zaradi pozidave	4C	Delež (%)	2016: 0,06 % 2017: 0,04 % 2018: 0,03 %	
Output	Kmetijska zemljišča v zaraščanju		Površina	2016: 5.249 ha 2017: 2.746 ha 2018: 0 ha	
Result	% GEN operacij znotraj ukrepa M10		Delež (%)	2016: 4,15 % 2017: 4,38 % 2018: 4,44 %	
Result	Delež (in površina) podprtih zemljišč z operacijami HAB, MET, VTR in STE na območjih, določenih za ohranjanje habitatov (Posebni travniški habitati, Traviščni habitati metuljev, Habitati ptic vlažnih ekstenzivnih travnikov, Steljniki)		Delež (%)	2016: 5700 ha 0,84% 2017: 5929 ha 0,88 % 2018: 6886 ha 1,01%	
Result	Delež (in površina) podprtih zemljišč z operacijama "Trajno travinje I" in "Trajno travinje II" na območju, določenem za ohranjanje habitatov (Posebni travniški habitati, Traviščni habitati metuljev, Habitati ptic vlažnih ekstenzivnih travnikov, Steljniki)		Delež (%)	2016:1778 ha 0,26% 2017:1793 ha 0,26 % 2018: 1813 ha 0,27%	
Result	Dinamika vključevanja v ciljne naravovarstvene operacije za upravičence M14 v ciljne naravovarstvene operacije (delež upravičencev na področju s ciljnimi naravovarstvenimi operacijami za upravičence M14)		Delež (%)	41,62 %	
Result	Delež upravičencev operacij HAB, MET, STE, VTR, ki so hkrati upravičenci M14		Delež (%)	29,5% (348 upr.)	
Result	Delež upravičencev Trajno travinje I in II, ki so hkrati upravičenci M14		Delež (%)	39,6% (407 upr.)	
Output	Število kmetov ki so izstopili iz KOPOP ukrepov za ohranjanje		Število	2017-2018: 10 upr.	

	narave v obdobju 2014-2018 in se vključili v ukrep M14				
Output	Število kmetov, ki imajo površine na območju HAB, MET, STE, VTR in so vključeni v operacijo TRZ I ali TRZ_II: 1) niso pa vključeni v operacije HAB, MET, STE, VTR; 2) so vključeni v operacije HAB, MET, STE, VTR, vendar ne na vseh površinah, ki ležijo na območju HAB, MET, STE, VTR		Število	279 upr. 699 upr.	
Output	Število kmetov, ki imajo površine na območju HAB, MET, STE, VTR in so vključeni v M14: 1) niso pa vključeni v operacije HAB, MET, STE, VTR 3) so vključeni v operacije HAB, MET, STE, VTR, vendar ne na vseh površinah, ki ležijo na območju HAB, MET, STE, VTR		Število	836 upr. 1) 490 upr. 2) 255 upr.	
Result	Delež (%) osnovnih sredstev ali površina (ha) z naložbami (osnovnih sredstev), ki podpirajo ohranjanje biotske raznovrstnosti v obdobju 2014–2020 na SPA območjih		Delež (%)	M04.1: 5,9% M04.3: 23,0%	
Result	Delež (%) osnovnih sredstev ali površina (ha) z naložbami (osnovnih sredstev), ki podpirajo ohranjanje biotske raznovrstnosti v obdobju 2014–2020 na SCI območjih		Delež (%)	M04.1: 8,0% M04.3: 23,0 %	
Result	Število podprtih gospodarstev z naložbami v osnovna sredstva, ki pozitivno vplivajo na kvalifikacijske vrste in habitatne tipe		Delež (%)	Pozitivno SAC: 68 Pozitivno SPA: 38 Pozitivno - negativno SAC: 14 Pozitivno - negativno SPA: 12	
Result	Število podprtih gospodarstev z naložbami v osnovna sredstva, ki negativno vplivajo na kvalifikacijske vrste in habitatne tipe		Delež (%)	Negativno SAC:35 Negativno SPA: 8	

Result	Stopnja realizacije za ukrepe M04.3, M06.4 in M08		Stopnja (%)	Odobreno 52.4 % Izplačano 26,6 % od alociranih sredstev	
Result	Delež javnih izdatkov za dejavnosti/operacije LEADER in M16, ki podpirajo biotsko raznovrstnost		Delež (%)	0,68 %	
Result	Delež podprtih dejavnosti /operacij LEADER in M16, ki podpirajo biotsko raznovrstnost glede na sve dejavnosti / operacije znotraj M16 i M19		Delež (%)	9,77 %	
Result	Delež in število vseh projektov sodelovanja na področju okoljskega upravljanja in okoljske učinkovitosti, vključno s predvidenimi rezultati		Delež (%)	Število: 5 Delež: 21,7%	
Result	Delež površine z neposrednimi plačili na območju NATURA 2000		Delež (%)	2016 – 13,84 % 2017 - 13,88 % 2018 - 13,95 %	
Result	Število upravičencev operacije z naslova zelene komponente na območju NATURA 2000		Delež (%)	2016 – 8.059 2017 – 8.207 2018 – 8.225	
Result	Površina zemljišča na katrrih se upoštevaju operacije s naslova zelene komponente na območju Natura 2000)		Delež (%)	2016 – 22.254,37 2017 – 22.797,36 2018 – 22.783,31	
Result	Delež OOTT glede na vse travnike		Delež (%)	2016 – 6,82 % 2017 – 6,98 % 2018 – 7,19 %	
Result	Delež kmetij, za katere veljajo zahteve PEP		Delež (%)	2016 – 3,86 % 2017 – 3,84 % 2018 – 4,10 %	
Result	Delež površin z ekološkim pomenom (PEP) na območju Natura 2000		Delež (%)	2016 – 18,98 % 2017 – 19,01 % 2018 – 18,17 %	
Result	Odnos med številčnostjo kosca (Crex crex) z deležem OOTT na območju SPA (VTR območja)		Delež (%)	1,66 kosec na 100 ha SPA območij 4,48 kosci na 100 ha OOTT območij v SPA-VTR del Delež OOTT v SPA -VTR delu: 37,00 %	

Result	Odnos med številčnostjo kosca (Crex crex) z deležem PEP na območju SPA (VTR območja)		Delež (%)	8,21 koscev na 100 ha PEP območjih v SPA- VTR del Delež PEP v SPA - VTR del: 3,50 %	
Output	Površina kmetijskih zemljišč, na katerih se izvajajo operacije z neposrednim okoljskim učinkom in posrednim učinkom na biotsko raznovrstnost (bruto površine)		Površina	2016 – 159.336,76 2017 – 161.761,95 2018 – 163.768,88	
Result	Delež KZU v I. stebru, od tega OOTT in PEP		Delež (%)	2016 – 7,14 % 2017 – 7,18 % 2018 – 6,90 %	
Result	Delež KZU v II. Stebru, od tega v M10 in M11		Delež (%)	2016 – 17,65 % 2017 – 17,81 % 2018 – 17,91 %	
Result	Ugotovljene kršitve pri izvajanju zahtev navzkrižne skladnosti (kot delež izplačil in delež upravičencev)		Delež (%)	delež izplačil 2015 - 0,09 % 2016 - 0,15 % 2017 - 0,18 % 2018 - 0,16 % delež upravičencev 2015 - 1,57 % 2016 - 2,84 % 2017 - 3,26 % 2018 - 3,20 %	
Result	Ugotovljene kršitve pri izvajanju zahtev navzkrižne skladnosti (kot delež izplačil in delež upravičencev)		Delež (%)	delež izplačil 2015 - 0,09 % 2016 - 0,15 % 2017 - 0,18 % 2018 - 0,16 % delež upravičencev 2015 - 1,57 % 2016 - 2,84 % 2017 - 3,26 % 2018 - 3,20 %	
Result	Ugotovljene kršitve pri izvajanju zahtev navzkrižne skladnosti (kot delež izplačil in delež upravičencev)		Delež (%)	delež izplačil 2015 - 0,09 % 2016 - 0,15 % 2017 - 0,18 % 2018 - 0,16 % delež upravičencev 2015 - 1,57 % 2016 - 2,84 % 2017 - 3,26 % 2018 - 3,20 %	
Result	Delež števila podprtih dejavnosti/operacij, v okviru katerih so možni posegi v objekte kulturne		Delež (%)	6,13 %	

	dediščine				
Result	Delež obsega naložb, v okviru katerih so možni posegi v objekte kulturne dediščine		Delež (%)	4,49 %	
Result	Delež kmetijskih površin z operacijami, ki imajo pozitiven vpliv na ohranjanje kulturne dediščine		Delež (%)	Ožje 2015 - 2,95% 2016 - 3,93% 2017 - 4,12% 2018 - 4,26% Širše 2015 - 10,21% 2016 - 11,44% 2017 - 11,71% 2018 - 12,49%	

Priloga: Tabela kazalnikov vpliva

Ime skupnega kazalnika vpliva	Enota	Posodobljena vrednost kazalnika	Prispevek programa razvoja podeželja	Pripombe (največ 500 znakov)
1. Podjetniški dohodek kmetijstva / Življenjski standard kmetov	EUR/PDM	5.359,10	0,00	Učinek PRP k izboljšanju še ni razviden. V času vrednotenja je bilo na voljo premalo FADN podatkov za prejemnike sredstev M04.1. Zato se pričakuje, da bo učinek viden v naslednjih letih izvajanja PRP, kar kažejo tudi FADN podatki kontrolne skupine. Sprememba podjetniškega dohodka kontrolne skupine med letoma 2017 in 2013 znaša -2.670 € (-19 %), zmanjšanje pa je precej manj izrazito kot pri skupini prejemnikov sredstev v okviru M04.1 (-4.658 € oz. -64 %).[148]
2. Faktorski dohodek kmetijstva / skupaj	EUR/letno število delovnih enot	5.072,00	0,00	Učinek PRP k izboljšanju še ni razviden. V času vrednotenja je bilo na voljo premalo FADN podatkov za prejemnike sredstev M04.1. Zato se pričakuje, da bo učinek na podprtih kmetijah viden v naslednjih letih izvajanja PRP, kar kažejo tudi FADN podatki kontrolne skupine. Faktorski dohodek kontrolne skupne se je med letoma 2017 in 2013 povečal za 254 € (+2 %), medtem ko se je pa pri skupini prejemnikov sredstev v okviru podukrepa M04.1 faktorski dohodek zmanjšal, in sicer za 4.219 € oz. za -51 %.[149]
3. Skupna faktorska produktivnost	Indeks 2005 = 100	100,00	N/R	Izračun skupne faktorske produktivnosti, kot jo

[148] Skrajšana razlaga zaradi omejitve števila znakov pri vnosu v SFC. Celotno pojasnilo: Učinek PRP k izboljšanju konkurenčnosti kmetijstva oziroma izboljšanju podjetniškega dohodka kmetijskih gospodarstev pri vmesni evalvaciji še ni razviden. Za oceno učinka je bilo v času vmesnega vrednotenja na voljo premalo FADN podatkov za prejemnike sredstev podukrepa M04.1, v posameznih primerih pa težave pri ocenjevanju povzroča kakovost podatkov ob začetku poročanja. Zato se pričakuje, da bo učinek na podprtih kmetijah viden v naslednjih letih izvajanja PRP, kar kažejo tudi FADN podatki/rezultati kontrolne skupine. V kontrolni skupini je namreč zajeto približno 2/3 ti. obveznikov programskega obdobja 2007–2013 (podukrep 121). Sprememba podjetniškega dohodka kontrolne skupine med letoma 2017 in 2013 znaša -2.670 € (-19 %), zmanjšanje pa je precej manj izrazito kot pri skupini prejemnikov sredstev v okviru podukrepa M04.1 (-4.658 € oz. -64 %).

[149] Skrajšana razlaga zaradi omejitve števila znakov pri vnosu v SFC. Celotno pojasnilo: Učinek PRP k izboljšanju konkurenčnosti kmetijstva oziroma izboljšanju faktorskega dohodka kmetijskih gospodarstev pri vmesni evalvaciji še ni razviden. Za oceno učinka je bilo v času vmesnega vrednotenja na voljo premalo FADN podatkov za prejemnike sredstev podukrepa M04.1, v posameznih primerih pa težave pri ocenjevanju povzroča kakovost podatkov ob začetku poročanja. Zato se pričakuje, da bo učinek na podprtih kmetijah viden v naslednjih letih izvajanja PRP, kar kažejo tudi FADN podatki/rezultati kontrolne skupine. V kontrolni skupini je namreč zajeto približno 2/3 ti. obveznikov programskega obdobja 2007–2013 (podukrep 121). Faktorski dohodek kontrolne skupne se je med letoma 2017 in 2013 povečal za 254 € (+2 %), medtem ko se je pa pri skupini prejemnikov sredstev v okviru podukrepa M04.1 faktorski dohodek zmanjšal, in sicer za 4.219 € oz. za -51 %.

v kmetijstvu / skupaj (indeks)				npr. računa EK, je zelo zapleten in terja ekonometrične modele (torej tudi daljše časovne vrste), ki pa v Sloveniji trenutno po našem vedenju niso na voljo. V okviru FADN bi lahko bil nekakšen »približek« SE132, problem pa je, da gre pri FADN za monetarne vrednosti in ne količinske obsege, kot je to običajno pri računanju skupne faktorske produktivnosti.[150]
7. Emisije toplogrednih plinov iz kmetijstva / skupaj kmetijstvo (CH4 in N2O in emisije/odvzemi iz tal)	1 000 t ekvivalenta CO2	1.688,00	N/R	Podatkov za izračun neto prispevka PRP v okviru podatkov o spremljanju ni. Podatek tako že vključuje PRP prispevek.
7. Emisije toplogrednih plinov iz kmetijstva / delež skupnih emisij toplogrednih plinov	% skupnih neto emisij	9,67	N/R	Podatkov za izračun neto prispevka PRP v okviru podatkov o spremljanju ni. Podatek tako že vključuje PRP prispevek.
7. Emisije toplogrednih plinov iz kmetijstva / ammonia emissions from agriculture	1000 t of NH3	16,89	N/R	Podatkov za izračun neto prispevka PRP v okviru podatkov o spremljanju ni. Podatek tako že vključuje PRP prispevek.
8. Indeks ptic kmetijske krajine / skupaj (indeks)	Indeks 2000 = 100	78,30	0,00	Rezultati ne kažejo razlik med testno in kontrolno skupino območij izvajanja. Na raznolikost in razširjenost vrst ptic na nekem območju verjetno pomembneje vplivajo drugi dejavniki, zlasti krajina, To kažejo tudi rezultati regresijskega modela (DOPPS 2018), kjer so plačila KOPOP in EK z vidika statistične značilnosti kovariat šele na 7. mestu. Večjo pojasnjevalno moč imajo druge spr., kot so delež gozda, plačila OMD, raznolikost kmetijskih rastlin, Natura 2000 in raznolikost krajine.
9. Kmetovanje z visoko naravno vrednostjo / skupaj	% celotnega kmetijskega zemljišča v uporabi	65,74	N/R	Kazalnik I.09 glede na prejšnje vrednotenje na agregatni ravni ostaja relativno konstanten, pri čemer določene spremembe vrst rabe kmetijskih zemljišč znotraj kazalnika lahko pripišemo uporabi drugačne metodologije kartiranja zemljišč (RABA), kar ponovno potrjuje tezo glede omejene uporabne vrednosti samega kazalnika HNV oz. definicije, ki se za njegov izračun uporablja v Sloveniji.
10. Odvzem vode v kmetijstvu / skupaj	1 000 m³	3.625,00	1.629,00	Pavšalna ocena: 1.628.575,46 m3 (M04.1+M04.3)

[150] Skrajšana razlaga zaradi omejitve števila znakov pri vnosu v SFC. Celotno pojasnilo:

11. Kakovost vode / Morebitni presežek dušika na kmetijskih zemljiščih	kg N/ha/leto	51,98	N/R	Leto 2017: 51.98 kg N/ha Leto 2016: 33.62 kg N/ha Leto 2015: 35.66 kg N/ha Neto vplivov PRP na kazalnik I.11 ni bilo mogoče izračunati, ker mreža merilnih mest ni prilagojena izvajanju programa (tj. meritve ne zajemajo le vplivov kmetijstva, poleg tega pa samo izvajanje programa nima posebnih ukrepov, vezanih na obrežja rek ali obale jezer, ko gre za vodna telesa površinskih voda). Poleg tega niso na voljo mikro podatki o porabi organih in mineralnih gnojil, ki bi omogočali prostorsko oceno vnosa.
11. Kakovost vode / Morebitni presežek fosforja na kmetijskih zemljiščih	kg P/ha/leto	3,89	N/R	Leto 2017: 3.89 kg P/ha Leto 2016: 1.07 kg P/ha Leto 2015: 1.37 kg P/ha Neto vplivov PRP na kazalnik I.11 ni bilo mogoče izračunati, ker mreža merilnih mest ni prilagojena izvajanju programa (tj. meritve ne zajemajo le vplivov kmetijstva, poleg tega pa samo izvajanje programa nima posebnih ukrepov, vezanih na obrežja rek ali obale jezer, ko gre za vodna telesa površinskih voda). Poleg tega niso na voljo mikro podatki o porabi organih in mineralnih gnojil, ki bi omogočali prostorsko oceno vnosa.
11. Kakovost vode / Nitrati v sladki vodi – površinska voda: visoka kakovost	% mest za spremljanje	51,90	N/R	Neto vplivov PRP na kazalnik I.11 ni bilo mogoče izračunati, ker mreža merilnih mest ni prilagojena izvajanju programa (tj. meritve ne zajemajo le vplivov kmetijstva, poleg tega pa samo izvajanje programa nima posebnih ukrepov, vezanih na obrežja rek ali obale jezer, ko gre za vodna telesa površinskih voda). Poleg tega niso na voljo mikro podatki o porabi organih in mineralnih gnojil, ki bi omogočali prostorsko oceno vnosa.
11. Kakovost vode / Nitrati v sladki vodi – površinska voda: srednja kakovost	% mest za spremljanje	44,40	N/R	Neto vplivov PRP na kazalnik I.11 ni bilo mogoče izračunati, ker mreža merilnih mest ni prilagojena izvajanju programa (tj. meritve ne zajemajo le vplivov kmetijstva, poleg tega pa samo izvajanje programa nima posebnih ukrepov, vezanih na obrežja rek ali obale jezer, ko gre za vodna telesa površinskih voda). Poleg

				tega niso na voljo mikro podatki o porabi organih in mineralnih gnojil, ki bi omogočali prostorsko oceno vnosa.
11. Kakovost vode / Nitrati v sladki vodi – površinska voda: slaba kakovost	% mest za spremljanje	3,70	N/R	Neto vplivov PRP na kazalnik I.11 ni bilo mogoče izračunati, ker mreža merilnih mest ni prilagojena izvajanju programa (tj. meritve ne zajemajo le vplivov kmetijstva, poleg tega pa samo izvajanje programa nima posebnih ukrepov, vezanih na obrežja rek ali obale jezer, ko gre za vodna telesa površinskih voda). Poleg tega niso na voljo mikro podatki o porabi organih in mineralnih gnojil, ki bi omogočali prostorsko oceno vnosa.
11. Kakovost vode / Nitrati v sladki vodi – podtalnica: visoka kakovost	% mest za spremljanje	48,70	N/R	Neto vplivov PRP na kazalnik I.11 ni bilo mogoče izračunati, ker mreža merilnih mest ni prilagojena izvajanju programa (tj. meritve ne zajemajo le vplivov kmetijstva, poleg tega pa samo izvajanje programa nima posebnih ukrepov, vezanih na obrežja rek ali obale jezer, ko gre za vodna telesa površinskih voda). Poleg tega niso na voljo mikro podatki o porabi organih in mineralnih gnojil, ki bi omogočali prostorsko oceno vnosa.
11. Kakovost vode / Nitrati v sladki vodi – podtalnica: srednja kakovost	% mest za spremljanje	23,50	N/R	Neto vplivov PRP na kazalnik I.11 ni bilo mogoče izračunati, ker mreža merilnih mest ni prilagojena izvajanju programa (tj. meritve ne zajemajo le vplivov kmetijstva, poleg tega pa samo izvajanje programa nima posebnih ukrepov, vezanih na obrežja rek ali obale jezer, ko gre za vodna telesa površinskih voda). Poleg tega niso na voljo mikro podatki o porabi organih in mineralnih gnojil, ki bi omogočali prostorsko oceno vnosa.
11. Kakovost vode / Nitrati v sladki vodi – podtalnica: slaba kakovost	% mest za spremljanje	27,80	N/R	Neto vplivov PRP na kazalnik I.11 ni bilo mogoče izračunati, ker mreža merilnih mest ni prilagojena izvajanju programa (tj. meritve ne zajemajo le vplivov kmetijstva, poleg tega pa samo izvajanje programa nima posebnih

				ukrepov, vezanih na obrežja rek ali obale jezer, ko gre za vodna telesa površinskih voda). Poleg tega niso na voljo mikro podatki o porabi organih in mineralnih gnojil, ki bi omogočali prostorsko oceno vnosa.
12. Organske snovi v tleh na ornih zemljiščih / Skupna ocena vsebnosti organskega ogljika	milijonov ton	44,70	N/R	Neto vpliva na kazalnik I.12 ni bilo mogoče izračunati, saj ni podatkov na mikro ravni, potrebnih za izvedbo statistične analize.
12. Organske snovi v tleh na ornih zemljiščih / Povprečna vsebnost organskega ogljika	g/kg	41,00	N/R	Neto vpliva na kazalnik I.12 ni bilo mogoče izračunati, saj ni podatkov na mikro ravni, potrebnih za izvedbo statistične analize.
13. Erozija tal zaradi vode / stopnja izgube tal zaradi vodne erozije	ton/ha/leto	7,41	N/R	Neto vpliva na kazalnik I.13 ni bilo mogoče izračunati, saj ni podatkov na mikro ravni, potrebnih za izvedbo statistične analize.
13. Erozija tal zaradi vode / prizadeta kmetijska površina	1 000 ha	306,90	N/R	Neto vpliva na kazalnik I.13 ni bilo mogoče izračunati, saj ni podatkov na mikro ravni, potrebnih za izvedbo statistične analize.
13. Erozija tal zaradi vode / prizadeta kmetijska površina	% kmetijskih zemljišč	42,40	N/R	Neto vpliva na kazalnik I.13 ni bilo mogoče izračunati, saj ni podatkov na mikro ravni, potrebnih za izvedbo statistične analize.
14. Stopnja zaposlenosti / *podeželsko (redko naseljena) (15–64 let)	%	69,80	0,00	Rezultati so pokazali, da se v primeru kazalnikov I.14a, I.14b in I.16 rezultati med kontrolno in testno skupino ne razlikujejo statistično značilno (p-value > 0.05), kar pomeni, da ne moremo potrditi neto vplivov PRP na vrednosti teh kazalnikov oz. so vrednosti kazalnikov enake kazalnikom stanja.
14. Stopnja zaposlenosti / * podeželsko (redko naseljena) (20-64 let)	%	74,00	0,00	Rezultati so pokazali, da se v primeru kazalnikov I.14a, I.14b in I.16 rezultati med kontrolno in testno skupino ne razlikujejo statistično značilno (p-value > 0.05), kar pomeni, da ne moremo potrditi neto vplivov PRP na vrednosti teh kazalnikov oz. so vrednosti kazalnikov enake kazalnikom stanja.
15. Stopnja revščine / skupaj	% celotnega prebivalstva	18,40	0,00	Rezultati so pokazali, da se v primeru kazalnikov I.14a, I.14b in I.16 rezultati med kontrolno in testno skupino ne razlikujejo statistično značilno (p-value > 0.05), kar pomeni, da ne moremo potrditi neto vplivov PRP na vrednosti teh kazalnikov oz. so vrednosti kazalnikov enake kazalnikom stanja.
15. Stopnja revščine / *podeželsko	% celotnega prebivalstva	17,70	0,00	Rezultati so pokazali, da se v primeru

(redko naseljena)				kazalnikov I.14a, I.14b in I.16 rezultati med kontrolno in testno skupino ne razlikujejo statistično značilno (p-value > 0.05), kar pomeni, da ne moremo potrditi neto vplivov PRP na vrednosti teh kazalnikov oz. so vrednosti kazalnikov enake kazalnikom stanja.
16. BDP na prebivalca / *podeželsko	Indeks SKM (EU-27 = 100)	68,20	0,00	Rezultati so pokazali, da se v primeru kazalnikov I.14a, I.14b in I.16 rezultati med kontrolno in testno skupino ne razlikujejo statistično značilno (p-value > 0.05), kar pomeni, da ne moremo potrditi neto vplivov PRP na vrednosti teh kazalnikov oz. so vrednosti kazalnikov enake kazalnikom stanja.

ANEKS 1: Rezultati ankete mreže za podeželje (ločen dokument)

ANEKS 2: Rezultati ankete za tehnično pomoč (ločen dokument)

ANEKS 3: Rezultati ankete za upravičence ukrepov (ločen dokument)

ANEKS 4: Rezultati ankete za lokalne akcijske skupine (ločen dokument)

ANEKS 5: Nabor inovativnih operacij (ločen dokument)

Deloitte.

ZAVRNITEV ODGOVORNOSTI

Pričujoče gradivo in informacije v njem so delo družbe Deloitte Slovenija in imajo namen posredovati splošne informacije o določeni temi ali temah ter te teme ali tem ne obravnavajo izčrpno.

Skladno s pravkar navedenim informacije v tem gradivu ne predstavljajo računovodskih, davčnih, pravnih, naložbenih ali drugih strokovnih nasvetov ali storitev. Te informacije vam niso podane z namenom, da bi se nanje zanašali kot na edino osnovo pri sprejemanju odločitev, ki lahko vplivajo na vaše poslovanje. Preden sprejmete kakršnokoli odločitev ali ukrep, ki lahko vpliva na vaše osebne finance ali poslovanje, se morate posvetovati z usposobljenim strokovnim svetovalcem.

To gradivo in informacije v njem so posredovane v pričujoči obliki, družba Deloitte Slovenija pa ne podaja nobenih implicitnih ali eksplicitnih izjav ali jamstev glede tega gradiva ali informacij v njem. Brez omejevanja slednjega družba Deloitte Slovenija ne jamči, da so to gradivo ali informacije v njem brez napak ali da izpolnjujejo kakršnakoli specifična merila uspešnosti ali kakovosti. Družba Deloitte Slovenija izrecno zavrača vsa implicitna jamstva, vključno, vendar ne omejeno na jamstva o tržnosti, lastništvu, primernosti za določen namen, nekršitvi, združljivosti, varnosti in točnosti.

To gradivo in informacije v njem tako uporabljate na lastno odgovornost ter nase prevzemate polno odgovornost in tveganje izgube, ki jo lahko utrpite zaradi uporabe tega gradiva ali informacij v njem. Družba Deloitte Slovenija ne bo odgovorna za nobeno posebno, posredno, postransko, posledično ali dodatno odškodnino oz. kakršnokoli drugo škodo, najsi se pojavi zaradi pogodbe, zakona, kazenskega prava (vključno, vendar ne omejeno na malomarnost) ali drugega v povezavi z uporabo tega gradiva ali informacij v njem.

Če karkoli od zgoraj navedenega iz kakršnegakoli razloga ni v celoti izvršljivo, ostalo še vedno ostane v veljavi.